Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra filosofie a dějin přírodních věd
(obor filosofie a dějin přírodních věd)

DOKTORSKÁ PRÁCE
(pro udělení titulu PhD.)

Michal Šimůnek

ZDRAVÍ, DĚDIČNOST, RASA

Obory tzv. dědičné a rasové hygieny, tzv. rasové biologie a tzv. biologie lidu na Německé Karlově Univerzitě v Praze v akademických a politických kontextech (1939-1945)

ČÁST I.

Vedoucí:
Prof. RNDr. Stanislav Komárek, Dr.

Praha
2006

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně za využití uvedených pramenů a literatury.

24.05.2009 Pribyl .....

(datum, místo a podpis autora)

„Welches Unheil würde dagegen eine Menschenzuchtbehörde bei ihrer unendlich schwierigen Aufgabe durch Irrtum anrichten und wie viel Leid und Wehe würde sie auch sonst noch bei allen ihren Entscheidungen, von denen Menschenglück abhängt, hervorrufen? Mit welcher übermenschlichen Weisheit und Voraussicht in die Zukunft, mit welcher Menschenkenntnis müßte sie ausgestattet sein, damit ihr die im Schoße der Zukunft ruhende Veredelung der Menschheit anvertraut werden könnte? Sie müßte wie ein Gott nicht nur die äußerlich erkennbaren Merkmale und Fähigkeiten eines Menschen richtig beurteilen, sondern sein inneres Wesen, auch seine nicht direkt wahrnehmbaren Anlagen durchschauen können... Ein Menschenzüchter müßte also eine geradezu übermenschliche Voraussicht besitzen. Auch der in sittlicher und geistiger Beziehung vollkommenste Mensch würde diesen Anforderungen nicht entsprechen, und er am allerwenigsten würde sich bereit finden, im Bewußtsein seiner menschlichen Schwäche einem solchen Tribunal als Mitglied anzugehören, wie auch früher sich gewiß nicht die Besten zum Amt eines Groß-Inquisitors und Ketzerrichters gedrängt haben. Wohl aber würden in politisch erregten Zeiten sich immer ein Robespierre und ein Marat finden, welche die Ausjätemaschine der negativen Zuchtwahl bestens zu versorgen wüßten."

OSCAR HERTWIG; 1921[1]

„Myšlenka, že bychom měli přivolit, aby se věda vměšovala do našeho intimního osobního citového života je nesporně odpuzující. Ale toto zasahování by bylo daleko menší než to, které se po věky trpělo ze strany náboženství. Věda je ve světě nová a nemá ještě té autority, plynoucí z tradice a ze vlivu v mládí, kterou má nad většinou z nás náboženství; je však naprosto schopna takové autority nabýti a vymoci si, aby se jí lidé stejně oddaně podrobovali jako náboženským předpisům... Náboženství existovalo ještě před úsvitem dějin, kdežto věda trvá nejvýše po čtyři století; ale až věda bude stará a vážená, bude ovládati náš život právě tak jako je kdy ovládalo náboženství. Předvídám dobu, kdy všichni, kdo si váží svobody lidského ducha, se budou muset vzbouřit proti vědecké tyranii..."

BERTRAND RUSSELL; 1931[2]

„Biologie, podobně jako jiné vědy, snad nám přinese nečekané poznatky, ale dokud nás jimi nepřekvapí, nelze se pokusiti o záměrné zdokonalení lidského druhu. Musíme snášeti mnoho chorobného a slabého, abychom neztratili mnohé, co je vznešené a božské, neboť rozmnožování člověka je velmi pomalé a jeho životní podmínky jsou tak složité a rozmanité, že žádný prostředek přirozeného výběru nemůže dnes býti účinný... Záměrné zdokonalování vrozených vlastností člověka je dnes neproveditelné."

HERBERT G. WELLS; 1932[3]

„Kdyby byla vypsána cena na rafinovanost vzájemného ničení, dostal by ji zcela jistě člověk..."

BOHUMIL NĚMEC; 1936[4]

---

[1] Oscar HERTWIG, *Zur Abwehr des ethischen, des sozialen, des politischen Darwinismus* (Jena: Gustav Fischer Verlag 1921): 92-3.

[2] Bertrand RUSSELL, *Manželství a mravnost.* (Praha: Aventinum 1931): 216-7.

[3] Herbert G. WELLS, *Práce, blahobyt a štěstí lidstva - díl II.* (Praha: Nakladatelství F. Strnad 1932): 292-3.

[4] Bohumil NĚMEC, „Války a boje v přírodě". In: *Vesmír* 15, 1936, č. 1: 3.

Obsah

Úvod 5

I. MEZI VĚDOU, IDEOLOGIÍ A POLITIKOU 25

1. **Formování a institucionalizace**
2. **Expanze**
3. **„Praxe" a „teorie"**

II. STRATEGICKÉ PLÁNOVÁNÍ 168

1. **Nové možnosti a úkoly**
2. **Nová aliance**
3. **Nové populační plánování**

III. AVANTGARDA RASY 212

1. **RuSHA-SS a jeho činnost v protektorátu Čechy a Morava**
2. **Perfekcionalizace selekčních kritérií**
3. **Restrukturalizace**

IV. TEORIE RASY 247

1. ***„Moderní pojem rasy"***
2. ***„Dědičnost ducha a duše"***
3. ***„Rasa a zločin"***

EPILOG 282

Závěr 298
Summary 303

Seznam použitých zkratek a zkratkových slov 308
Seznam pramenů a literatury 311
Textové a obrazové přílohy 390

Úvod

Konec 20. a počátek 21. století je bezpochyby ve znamení razantního nástupu aplikací technologií vycházejících z nejnovějších poznatků základního výzkumu v oblasti molekulární genetiky, respektive genomiky. Perspektiva jednoznačného vědecko-technického pokroku, kterou lze v pozadí vytušit, se přitom i v této oblasti během druhé poloviny 20. století stala tak samozřejmou, že je jen zřídkakdy zpochybňována. Není sice již jistě chápána jako beze zbytku samospasitelná, nicméně se nezdá, že by byla o to méně technokratická. Právě v rámci biomedicínských oborů totiž zůstává, ať chceme či nechceme, podstatou tohotu použití (aplikace) určitý druh manipulace a nakládání s potenciálem „živého" či dokonce „života" jako takového; otázky po jeho „kvalitě" se tak těmto oborům mohou zdát pokládány s daleko větší nadějí na jejich zodpovězení než kdykoli předtím v minulosti.[5]

Nedílnou součástí probíhajících diskuzí o možných důsledcích kvalitativně nových výzkumných metod a biotechnologických postupů jsou v posledních letech i úvahy o jejich vyústění - či spíše syntetizování - v tzv. *New Eugenics/ Neo-Eugenics* [nová eugenika].[6] Britský genetik David Galton to roku 2001 vyjádřil s odzbrojující jednoznačností: „*Call it what you want; but if your aim is to use scientific methods to make the best of the inherited component for the health and wellbeing of the children of the next generation, it is by definition eugenics. Sweeping the word under the carpet or sanitising it with another name merely conceals the appalling abuses that have occured in the past and may well lull people into a false sense of security. The underlying ideas of eugenics have been with us since the Ancient Greeks.*"[7] Tyto úvahy se dnes týkají celého spektra otázek souvisejících se strategiemi a postupy v oblasti umělého oplodňování, problematiky tzv. designovaných dětí [designer babies] či někdy v budoucnu možné farmakogenomiky atd. [8] Jsou přitom natolik intenzivní, že velmi rychle přesáhly z oblasti vědy do oblasti politiky, která se na ně cítí být povinnována reagovat. Jako nejnovější a v evropských podmínkách zároveň také nejexkluzivnější případ lze v této souvislosti uvést doposud neschválený návrh tzv. *Constitution for Europe* [evropská ústava], v jejímž návrhu

[5] Např. Klaus ARNTZ, *Lebensqualität - zur biothischen Karriere eines fortschrittkritischen Lebensbegriffes*, in: *Zeitschrift für Biopolitik* 3, 2004, Nr. 1: 16-8.

[6] *American Society of Human Genetics - Board of Directors, ASHG Statement: Eugenics and the Misuse of Genetic Information to Restrict Reproductive Freedom, American Journal of Human Genetics* 64, 1999, No. 2: 335-38; Kenneth L. GARVER - Bettylee GARVER, „The Human Genome Project and Eugenic Concerns", in: *American Journal of Human Genetics* 54, 1994, No. 1: 148-58; Robert N. PROCTOR: „Genomics and Eugenics: How Fair is the Comparison?", in: George J. ANNAS (ed.) - Shermann ELIAS (ed.), *Gene Mapping: Using Law and Ethics as Guides* (New York: New York: Oxford University Press 1992): 57-93; Jeremy RIFKIN, „An Eugenic Civilization", in: *The Biotech Century: Harnessing the Gene and Remaking the World* (New York: Jeremy P. Tarcher 1998): 116-47 či také Diane B. PAUL - Hamish G. SPENCER, „The Hidden Science of Eugenics", in: *Nature* 1995, Vol. 374: 302-4.

[7] David GALTON, *In Our Own Image: Eugenics and the Genetic Modification of People.* (London: Little, Brown and Co. 2001): XIII-IV.

[8] Francis FUKUYAMA, *Our Posthume Future: Consequences of the Biotechnology Revolution.* (London: Profile Books 2002): 75-83.

z roku 2004 se *ex plicite* zakotvuje „... *the prohibition of eugenic practices, in particular those aiming at the selection of persons*".[9] Uvědomíme-li si ale ještě např. stálou přítomnost vybraných eugenických axiomů v populačně-politických opatřeních mnoha asijských států, v první řadě Číny, je zřejmé, o jak mnohovrstevnatou, složitou a zároveň politicky důležitou a společensky stejně jako intelektuálně brizantní problematiku se dnes jedná.[10]

Zdá se tedy být přinejmenším jisté, že debaty o možnostech „nové" eugeniky byly, jsou a s největší pravděpodobností i v nejbližší budoucnosti budou velmi konfliktní a rozporuplné a jejich závěry nejednoznačné. Týkají se totiž fenoménů pro každého člověka tak bytostných a současně jedinečně příznačných a intimních jako „život" či „zdraví", jež nutně přesahují hranice věd o životě či dokonce pouze jejich vybraných disciplín. Pokročilé expertní a technologicky náročné poznání, jež jsou dnes tyto obory schopny zprostředkovat, je činí o to složitější, „... , *že jednají s potencialitou pro nás vůbec nejdůležitější, tj. životem v jeho nejrůznějších formách, jsou ze všech věd nejnáchylnější k propletení s politickými a náboženskými myšlenkovými systémy a nikdy od nich nejsou zcela a beze zbytku oddělitelné. Výklad živé přírody, který se vždy děje skrze optiku struktury společnosti..., poté vždy sekundárně slouží k legitimaci společenských pořádků a přes výklad o lidské biologické přirozenosti i k argumentacím v oblasti etiky a morálky.*"[11] Lze předpokládat, že často až militantní zastávání stanovisek „pro" a „proti" bude mít v nepříliš vzdálené budoucnosti charakter zásadního ideového a hodnotového střetu.

Jestliže však máme mít na samém počátku 21. století co do činění s proponovanou „novou" eugenikou, naskýtá se celkem logicky otázka, jaká vlastně byla eugenika „stará", jejíž někdejší přítomnost se předpokládá. A pokud takováto vazba existuje, je zřejmé, že i jejich vzájemné vymezování musí být v první řadě tázáním se po kontinuitě a diskontinuitě, popřípadě její míře a limitech. Současný historiograf amerického eugenického hnutí Daniel J. Kevles to pro americký případ před nedávnem shrnul v té nejvíce provokativní podobě v jednoduchou a současně z mnoha důvodů velmi nepříjemnou otázku: „*Is the past prologue?*"[12]

---

[9] Constitution for Europe, Title I Dignity, Article II-63 Right to the Integrity of the Person, 2a) <http://europa.eu.int/constitution/en/ptoc15_en.htm#a79> [2005-12-11]

[10] Srov. např. Frank DIKÖTTER, *Imperfect Conceptions: Medical Knowledge, Birth Defects, and Eugenics in China.* (New York: Columbia University Press 1998) a dále také Daniel WERTZ, „Eugenics: Alive and Well in China". In: *The Gene Letter* 1, 1996: 163-89.

[11] Stanislav KOMÁREK, *Dějiny biologického myšlení: S apendixem: Vznik, vývoj a eko-etologické významy křídelných kreseb u motýlů*, in: Medusa, sv. č. 7, Praha: Vesmír 1997: 96.

[12] Daniel J. KEVLES, *Eugenics and the Human Genome Project: Is the Past Prologue?* In: Timothy F. MURPHY (ed.) - Marc A. LAPPÉ (ed.): *Justice and the Human Genome Project.* (Berkeley: University of California Press 1994): 14-29. Dále srov. také např. John M. FRIEDMAN, „Eugenics and 'New Genetics'". In: *Perspectives in Biology and Medicine* 35, 1991, Vol. 1: 145-54; Kenneth L. GARVER - Bettylee GARVER, „The Human Genome Project and Eugenic Concerns". In: *American Journal of Human Genetics* 54, 1994, Vol. 1: 148-58; John HARRIS, „Is Gene Therapy a Form of Eugenics?" In: *Bioethics* 7, 1993, Issues 2-3: 178-87; Dorothy NELKIN - Susan M. LINDEE, *The DNA Mystique: The Gene as a Cultural Icon.* (Ann Arbor: University of Michigan Press 2004); Richard J. NEUHAUS (ed.), *Guaranteeing the Good Life: Medicine and the Return of Eugenics.* (Grand Rapids/Mich: W. B. Erdmans 1990) a pro významový posun pojmu eugeniky viz také

Právě nedostatečná historická znalost přitom může být obzvláště skličující, neboť interpretace - či reinterpretace historických událostí - samozřejmě představuje důležitou část rámce, v němž se pohybují a s největší pravděpodobností v blízké budoucnosti také budou pohybovat úvahy a argumentace o uplatnění nových biotechnologických metod a postupů, jež povedou k přijetí závazných celospolečenských normativů. Jen pro úplnost připomeňme, že tato specifická „tenata historie" - či také „... *long shadows*" - zahalující úvahy o aplikaci poznatků genetických poznatků na člověka nejsou v kontextu vývoje věd na pomezí přírodních a humanitních disciplín pouze problémem eugeniky, ale týkají se např. i sociální antropologie, etologie atd.[13]

Je nesporné, že zásadní mezník v chápání - a samozřejmě také v interpretaci - eugenických či eugenikou motivovaných opatření přinesla, přinejmenším v evropském kontextu, druhá světová válka let 1939-1945, kdy došlo v nacistickém německém státu ve sférách zdravotní, sociální a národnostní politiky k úzkému propojení politického rasismu s tradiční, rozumějme již od konce 19. století se rozvíjející německou verzí eugeniky, nazývanou jako tzv. *Rassenhygiene* [rasová hygiena]. Toto prolnutí původně paralelních hnutí během druhé světové války vyústilo v přípravu, plánování a provedení celé řady nového druhu masových zločinů přinášejících s sebou i zcela nový druh brutality. Brutality natolik výjimečné a odlišné od všech dosavadních představ a zkušeností, že i její pojmenování a kategorizování v tzv. *crimes against humanity* [zločiny proti lidskosti] a tzv. *crime of genocide* [zločin genocidy] mohlo být se značnými obtížemi formulováno teprve v bezprostřední reflexi následující až po vlastní vojenské porážce nacistického Německa.[14]

Již první poválečná vyšetřování a dokumentace nacistického bezpráví přitom měla ukázat, že jak mezi přípravou a plánováním, tak i mezi děsivým „praktickým" prováděním život zničujících politických opatření a strategií nacistického státu a aktivitami určité části tehdejší německé vědecké komunity existovala úzká vazba.[15] Od roku 1945 se tak otázky týkající se úlohy vědy - a vědců - v nacistickém Německu neustále vracejí a dnes je možno říci, že představují samostatnou a značně specifickou oblast historického výzkumu.

Diana B. PAUL, *The Politics of Heredity: Essays on Eugenics, Biomedicine, and the Nature-Nurture Debate.* (Albany: State University of New York Press 1998).

[13] Daniel WIKLER, „Can We Learn from Eugenics?" In: *Journal of Medical Ethics* 25, 1999, No. 2: 183.

[14] Alexander MITSCHERLICH - Fred MIELKE, *Medizin ohne Menschlichkeit: Medizinsche und Eugenische Irrwege unter Diktatur, Bürokratie und Krieg*, Heidelberg: Verlag Lambert 1949. Nejnověji srov. zejm. Paul J. WEINDLING, „The Origins of Informed Consent: The International Commission for the Investigation of Medical War Crimes, and the Nuremberg Code". In: *Bulletin History of Medicine* 75, 2001: 37-71, tentýž, *Nazi Medicine and the Nuremburg Trials: From Medical War Crimes to Informed Consent.* (New York: Palgrave Macmillan 2004) a ke genezi právního zakotvení William A. SCHABAS, *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes.* (Cambridge - New York: Cambridge University Press 2000).

[15] Ibidem.

Přitom zpravidla vždy, když je tento složitý komplex otázek znovu veřejně diskutován, dostávající se do popředí zájmu i biomedicínské obory a problematika podílu jejich představitelů na uskutečňování nacistických masových exterminačních opatření. Jedná se v první řadě o „eutanázii" dětí stejně jako dospělých, během níž bylo cíleně zavražděno asi na pět tisíc dětských a sedmdesát až devadesát tisíc dlouhodobě nemocných či hospitalizovaných pacientů dospělého věku, a S.H.O.A.H. (holocaust), během něhož bylo neméně plánovitě zavražděno na šest milionů příslušníků židovského etnika žijícího v tehdejší Evropě, respektive na zvláštní „výzkumné" programy, jež byly na tyto masové a fabričně prováděné exterminace napojeny. Zároveň ale nelze opomínat ani úlohu dědičně a rasově hygienických axiomat při prospektivním plánování nacistického tzv. *Neuordnung* [nový pořádek] v kontitentální Evropě v oblasti populační, národnostní, zdravotní a samozřejmě také sociální politiky.

I po více jak šedesáti letech tak právě téma německé nacistické dědičné a rasové hygieny, jež byla ve své době svými hlavními představiteli patřícími v mnoha případech k tehdejším prominentním reprezentantům přírodních a lékařských věd, považována především za „praktickou" aplikaci dobových poznatků o dědičnosti, zůstává pro historiografický výzkum velkou výzvou; v případě genetiky samotné to velmi výstižně vyjádřil současný přední německý molekulární genetik Müller-Hill: „*The involvement of science, or, specifically, genetics, in the abhorrent crimes of Nazi Germany is one of the most disturbing events for scientists, and the public alike, to contemplate... For several decades after 1945, historians of science did not concern themselves with this aspect of German history. Why was there virtually no interest among scientists and historians of science in describing and understanding this past? How could it have been that most of the scientists who had supported Nazi racial policies continued, after 1945, to work and publish the results of their research as though nothing had happened? These are unsetting questions. Today, human genetics is, once again, at the focal point of our interest, so it is imperative that this most unpleasant history is to be remembered if we are to prevent it being reincarnated in a modernized form.*"[16]

Historiografie obecně - a historiografie vědy konkrétně - může či spíše musí být důležitým nástrojem této do značné míry opožděné reflexe. Právě ona snad může svými specifickými metodami alespoň částečně napomoci k tomu, že „... *musíme normativní hodnocení aktuálního vývoje stále prověřovat řadou otázek, s nimiž by nás jednoho dne mohl možný vývoj genové techniky teoreticky přece jen konfrontovat... Tato maxima v žádném případě neslouží k vyhrocení situace. Jakmile včas uvážíme dramatičtější meze, které by snad pozítří mohly být překročeny, můžeme zacházet s problémy*

[16] Benno MÜLLER-HILL, *Reflections of a German Scientist*, in: Dieter KUNTZ, Dieter (ed.): *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington: USHMM 2004): 185-6. Srov. také James D. WATSON, „Leichte Schatten über Berlin: Die Deutschen und ihre Genetiker: Anmerkungen eines amerikanischen Nobelpreisträgers". In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 47, 1997, 19. červenec 1997: B3.

současnosti s větším klidem - a tím spíše si můžeme přiznat, že alarmujícím reakcím mnohdy nelze jednoduše dostát na základě pádných morálních důvodů."[17]

Stav historického zpracování postavení a úlohy jednotlivých lékařských disciplín, především pak právě dědičné a rasové hygieny v období nacionálním socialismu, se v případě samotného Německa začal pomalu měnit teprve na počátku 80. let 20. století. Od této doby do současnosti bylo zejména v německém a anglickém jazyce publikováno více jak sto padesát speciálních monografií, konferenčních sborníků i dizertací, přičemž právě tehdy byly rovněž učiněny první pokusy o kritické zpracování stejně jako rozbor úlohy německé dědičné a rasové hygieny, respektive úlohy hlavních exponentů akademického rasismu při formování nacistické genocidní politiky.[18] Z prvních prací tohoto období můžeme jmenovat především sborník vydaný pod redakcí Gerharda Baadera a Ulricha Schultzeho nazvaný MEDIZIN UND NATIONALSOZIALISMUS z roku 1980.[19] V polovině 80. let (1986) následovala přehledová monografie Gisely Bock nazvaná ZWANGSSTERILISATION IM NATIONALSOZIALISMUS a Hanse-Walthera Schmuhla RASSENHYGIENE, NATIONALSOZIALSIMUS, EUTHANASIE, jež poprvé vyšla roku 1987.[20] Zároveň publikovala americká historička Sheila F. Weiss práci k počátkům německého rasově hygienického hnutí nazvanou RACE HYGIENE AND NATIONAL EFFICIENCY.[21] Krátce nato poprvé publikovala trojice německých autorů ve složení Peter Weingart, Jürgen Kroll a Kurt Bayertz svou syntézu nazvanou RASSE, BLUT UND GENE.[22] Současně vyšly i zásadní studie amerického autora Roberta N. Proctora MEDICINE UNDER THE NAZIS a již zmíněného Benno Müllera-Hilla MURDEROUS SCIENCE.[23] O rok později je následovaly důležité syntézy britského historika medicíny Paula J. Weindlinga pod názvem HEALTH, RACE AND GERMAN POLITICS

---

[17] Jürgen HABERMAS, *Budoucnost lidské přirozenosti: Na cestě k liberální eugenice?* (Praha: Filosofia 2003): 28-9.

[18] Daniel KEVLES, *In the Name of Eugenics: Genetics and the Uses of Human Heredity.* (New York: Knopf 1985): 251; Paul J. WEINDLING, *Health, race, and German politics between national unification and Nazism, 1870-1945.* (Cambridge - New York: Cambridge University Press 1989): IX-X a Carola SACHSE - Benoît MASSIN, *Biowissenschaftliche Forschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten und die Verbrechen des NS-Regimes*, in: Ergebnisse: Vorabdrucke aus dem Forschungsprogramm „Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus" 3, Berlin 2004: 9, zde pozn. č. 3.

[19] Gerhard BAADER - Ulrich SCHULTZ, *Medizin und Nationalsozialismus: Tabuisierte Vergangenheit - Ungebrochene Tradition?*, in: Dokumentation des Gesundheitstages Berlin 1980, Band 1., Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1980.

[20] Gisela BOCK, *Zwangssterilisation im Nationalsozialismus: Studien zur Rassenpolitik und Frauenpolitik.* (Opladen: Westdeutscher Verlag 1986); Hans W. SCHMUHL, *Rassenhygiene, Nationalsozialismus, Euthanasie: Von der Verhütung zur Vernichtung „lebensunwerten Lebens", 1890 - 1945*, in: Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft, Band 75, Göttingen 1987.

[21] Sheila F. WEISS, *Race Hygiene and National Efficiency: The Eugenics of Wilhelm Schallmayer.* (Berkeley: University of California Press 1987).

[22] Peter WEINGART - Jürgen KROLL - Kurt BAYERTZ, *Rasse, Blut und Gene: Geschichte der Eugenik und Rassenhygiene in Deutschland.* (Frankfurt am Main: Surkamp 1992).

[23] Robert N. PROCTOR, *Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis.* (Cambridge: Harvard University Press 1988); Benno MÜLLER-HILL, *Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies and Others, Germany 1933-1945.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1988).

BETWEEN NATIONAL UNIFICATION AND NAZISM 1870-1945[24] a amerického historika Michaela H. Katera DOCTORS UNDER HITLER.[25] Roku 1991 k nim přibyla práce německého autora Götze Alyho nazvaná DER WERT DES MENSCHEN.[26] Za nejnovější příspěvky je třeba považovat práci Alexandera von Schwerina zabývající se vztahem experimentálního genetického výzkumu a dobovým konceptem tzv. *Erbpathologie* [dědičná patologie] na příkladě genetika Hanse Nachtsheima (1890-1979) a nazvanou EXPERIMENTALISIERUNG DES MENSCHEN, jež vyšla roku 2004,[27] a shrnující výsledek historické komise pro zpracování dějin *Max-Planck-Gesellschaft* v období let 1933-45 pod editorstvím Hanse-Waltera Schmuhla nazvaný RASSENFORSCHUNG AN KAISER-WILHELM-INSTITUTEN VOR UND NACH 1933 vydaný roku 2003.[28]

Zvýšený zájem o kritické zpracování dějin rasově hygienické problematiky v Německu byl do značné míry možný díky její preferenci v ostatních, zejména anglosaských zemích. Právě zde totiž začaly být zpracovány dějiny jednotlivých „národních" eugenických hnutí, v první řadě ve Velké Británii, U.S.A., ale následně také ve Francii či Skandinávii.[29] To vytvořilo předpoklad pro další prohlubování srovnávacího (komparativního) výzkumu vlivu eugenického hnutí a jeho exponentů na sociálně-zdravotní a populačně-politické strategie těchto států v první polovině 20. století. Celá řada z publikovaných prací přitom poskytla velmi důležité poznatky o podobě a míře zapojení německé

[24] Paul J. WEINDLING, *Race, health and German politics between national unification and Nazism 1870-1945.* (Cambridge: Cambridge University Press 1989).

[25] Michael H. KATER, *Doctors under Hitler.* (Chapel Hill: University of North Carolina Press 1989).

[26] Götz ALY, *Der Wert des Menschen: The Value of the Human Being - Medicine in Germany, 1918-1945.* (Berlin: Ärztekammer Berlin 1991).

[27] Alexander VON SCHWERIN, *Experimentalisierung des Menschen: Der Genetiker Hans Nachtsheim und die vergleichende Erbpathologie, 1920-1945.* (Göttingen: Wallstein 2004).

[28] Hans-Walter SCHMUHL (red.), *Rassenforschung an den Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933.* (Göttingen: Wallstein 2003).

[29] Srov. zejm. Kenneth M. LUDMERER, „American Geneticists and the Eugenics Movement: 1905-1935". In: *Journal of History of Biology* 2, 1969: 337-62; tentýž, *Genetics and American Society: A Historical Appraisal.* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1972); David MACKENZIE, „Eugenics in Britain". In: *Social Studies of Science* 6, 1976: 499-532; William H. SCHNEIDER, „Toward the Improvement of the Human Race: the History of Eugenics in France". In: *Journal of Modern History* 54, 1982: 268-91; Daniel J. KEVLES, *In the Name of Eugenics: Genetics and the Uses of Human Heredity.* (New York: Alfred A. Knopf 1985); Nills ROLL-HANSEN, „Geneticists and the Eugenics Movement in Scandinavia". In: *British Journal for the History of Science* 22, 1989: 335-46; Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia.* (Oxford: Oxford University Press 1990); William H. SCHNEIDER, *The Eugenics Movement in France, 1890-1940*, in: Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science.* (New York: Oxford University Press 1990): 69-109; tentýž, *Quality and Quantity: The Quest for Biological Regeneration in Twentieth-Century France.* (Cambridge: Cambridge University Press 1990); Pauline M. H. MAZUMDAR, *Eugenics, Human Genetics and Human Failings: The Eugenics Society, Its Sources and Its Critics in Britain.* (London: Routledge 1992); Gunnar BROMBERG (ed.) - Nills ROLL-HANSEN (ed.), *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland.* (East Lansing: Michigan State University Press 1996); Diana H. WYNDHAM, *Striving for National Fitness: Eugenics in Australia 1910s to 1930s.* (University of Sydney/Dpt. of History: PhD. Thesis 1996); Ian R. DOWBIGGIN, *Keeping America Sane: Psychiatry and Eugenics in the United States and Canada, 1880-1940.* (Ithaca/N.Y.: Cornell University Press 1997); Mathew THOMSON, *The Problem of Mental Deficiency: Eugenics, Democracy and Social Policy in Britain, c. 1870-1959.* (Oxford: Clarendon Press - New York: Oxford University Press 1998); Ken KALLING, *Introduction to the History of Estonian Eugenics*, in: Ken KALLING (ed.), *Annual Report - Tartu University History Museum 1999*, Tartu 1999: 31-43; Markku MATTILA, *Kansamme parhaaksi: rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti.* (Helsinki: Suomen Histiallinen Seura 1999); Maria BUCUR, *Eugenics and Modernization in Interwar Romania.* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 2002) a GAWIN, Magdalena: *Rasa i nowoczesność: Historia polskiego ruchu eugenicznego (1880-1952).* (Warszawa: Wydawnictwo Neriton 2003).

rasové hygieny do mezinárodních eugenických struktur, jež se vytvářely kontinuálně již od počátku 20. století, stejně jako o politických postojích, které v nich němečtí rasoví hygienici zastávali, a to zejména v letech 1933-39.[30]

Vedle toho zároveň narůstal i odborný zájem o historické zpracování vzájemné provázanosti a interdependence „praktických" rasově hygienických opatření nacistického státu, na prvním místě násilných zásahů do procesu sexuální reprodukce v podobě zneplodňujících zásahů (sterilizace, kastrace) a provádění masové „eutanázie" v oblasti zdravotní a sociální péče v letech 1933-39-41, respektive prolnutí programu „eutanázie" s přípravnými fázemi „konečného řešení židovské otázky" (S.H.O.A.H.) v letech 1939-41-45. I tuto problematiku po téměř čtyřiceti letech do značné míry nově otevřel již uvedený sborník sestavený pod redakcí Gerharda Baadera a Ulricha Schultzeho z roku 1980, cíleně vlastně navazující na první poválečnou kritickou a na svou dobu velmi nesmlouvavou analýzu podílu německých lékařů na válečných zločinech z pera Alexandera Mitscherlicha a Freda Mielkeho MEDIZIN OHNE MENSCHLICHKEIT z roku 1949.[31] Posléze následovala publikace Ernsta Kleeho nazvaná „EUTHANASIE" IM NS-STAAT z roku 1983, na kterou pak týž autor navázal zejména ve své další publikaci z roku 1997 nazvané AUSCHWITZ, DIE NS-MEDIZIN UND IHRE OPFER.[32] O rok později publikoval německý historik medicíny Heinz Faulstich svou práci nazvanou HUNGERSTERBEN IN DER PSYCHIATRIE.[33] Roku 1994 předložil svou práci nazvanou DEATH AND DELIVERANCE také britský historik a politolog Michael Burleigh.[34] Dnes v tomto směru výzkumu pokračuje především tzv. *Arbeitskreis zur Geschichte der NS-Zwangssterilisationen und „Euthanasie"* [Pracovní kruh pro zpracování dějin násilných sterilizací a „eutanázie" v období nacionálního socialismu], který ze svých pracovních setkání pravidelně vydává tematicky zaměřené sborníky.[35] Téma nacistické „eutanázie" je v současné době rovněž zohledňováno v mnoha dílčích případových studií, které jsou publikovány v celé řadě jak odborných, tak ale i např. regionálních časopisů.[36]

---

[30] Srov. především nepříliš šťastně pojmenovanou práci od Stefan KÜHL, *Die Internationale der Rassisten: Aufstieg und Niedergang der internationalen Bewegung für Eugenik und Rassenhygiene im 20. Jahrhundert.* (Frankfurt am Main - New York 1997) a Edwin BLACK, *Eugenics and the War Against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race.* (New York: Four Walls Eight Windows 2003).

[31] Alexander MITSCHERLICH - Fred MIELKE, *Medizin ohne Menschlichkeit: Medizinsche und Eugenische Irrwege unter Diktatur, Bürokratie und Krieg.* (Heidelberg: Verlag Lambert 1949).

[32] Ernst KLEE, *„Euthanasie" im NS-Staat: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens"*, Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1983. KLEE, *Auschwitz, die NS-Medizin und ihre Opfer*, Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1997.

[33] Heinz FAULSTICH, *Hungersterben in der Psychiatrie 1914-1949: Mit einer Topographie der NS-Psychiatrie.* (Freiberg im Breisgau: Lambertus 1998).

[34] Michael BURLEIGH, *Death and Deliverance: Euthanasia in Germany 1900-1945.* (New York - Cambridge: Cambridge University Press 1994).

[35] Blíže ve výběru srov. Seznam pramenů a literatury této práce, konkrétně část i_2).

[36] V přehledu srov. zejm. Michal ŠIMŮNEK, „Nejnovější odborná literatura z německé jazykové oblasti k problematice nacistické 'eutanázie'". In: *AUC-HUCP* 41, 2001, Fasc. 1-2: 203-9. Pro další tituly srov. Seznam pramenů a literatury této práce, konkrétně část ii).

Pokud jde o prolnutí nacistického programu „eutanázie" s „konečným řešením židovské otázky", zasluhují pozornosti především práce Götze Alyho pod názvem AKTION T4 1939-1945 z roku 1987 či VORDENKER DER VERNICHTUNG z roku 1991, napsaná společně se Susanne Heim, respektive ENDLÖSUNG z roku 1995.[37] Zásadní práce amerického historika Henry Friedlandera THE ORIGINS OF NAZI GENOCIDE byla publikována roku 1995.[38] Z roku 2003 pochází pokus o analýzu úlohy byrokratické složky německé zdravotnické správy a její institucionální infrastruktury pro likvidační opatření nacistického státu z pera Winfrieda Süße pod názvem „DER VOLKSKÖRPER" IM KRIEG.[39] Nejnovějšími příspěvky pak obsahuje dokumentační katalog k trvalé expozici v *U.S. Holocaust Memorial Museum* ve Washingtonu, D.C. editovaný Dieterem Kuntzem a vydaný roku 2004 pod názvem DEADLY MEDICINE, respektive publikace Paula J. Weindlinga NAZI MEDICINE AND THE NUREMBERG TRIALS z téhož roku.[40]

Prozatím nejpodrobnější přehled relevantních dobových německých rasově hygienických a lékařských článků a studií vztahujících se k dědičné a rasové hygieně 30. a 40. let 20. století je podán v bibliografickém soupisu uveřejněném v roce 1995 Christophem Beckem a nazvaném SOZIALDARWINISMUS, RASSENHYGIENE, ZWANGSSTERILISATION UND VERNICHTUNG „LEBENSUNWERTEN LEBENS".[41]

Za zpracováním dějin medicíny v nacistické éře doposud poněkud pokulhává rozbor úlohy jednotlivých biologických disciplín, zejména antropologie, genetiky či botaniky.[42] Zde je z doposud vydaných prací třeba uvést především první reflexi od Gustava Blumeho pod názvem RASSE ODER MENSCHHEIT z roku 1948.[43] O třináct let později (1961) publikoval svou práci k dějinám akademického rasismu v nacistickém Německu, nazvanou DIE RASSENLEHRE DES

---

[37] Götz ALY (vyd.), *Aktion T4, 1939-1945: Die „Euthanasie"-Zentrale in der Tiergartenstrasse 4.* (Berlin: Hentrich 1987); Götz ALY - Susanne HEIM, *Vordenker der Vernichtung: Auschwitz und die deutschen Pläne für eine neue europäische Ordnung.* (Hamburg: Hoffmann und Campe 1991) a Götz ALY, *Endlösung: Völkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden.* (Frankfurt am Main: S. Fischer 1995).

[38] Henry FRIEDLANDER, *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution.* (Chapel Hill - London: The North Carolina University Press 1995).

[39] Winfried SÜß, *Der „Volkskörper" im Krieg: Gesundheitspolitik, Gesundheitsverhältnisse und Krankenmord im nationalsozialistischen Deutschland 1939-1945*, in: Studien zur Zeitgeschichte, Band 65, München: R. Oldenbourg Verlag 2003.

[40] Paul J. WEINDLING, *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials: From Medical Warcrimes to Informed Consent.* (New York: Palgrave MacMillan 2005).

[41] Christoph BECK, *Sozialdarwinismus, Rassenhygiene, Zwangssterilisation und Vernichtung „lebensunwerten" Lebens: Eine Bibliographie zum Umgang mit behinderten Menschen im „Dritten Reich" - und heute.* (Bonn: Psychiatrie-Verlag 1995). Pro další tituly srov. Seznam pramenů a literatury této práce, konkrétně část i_2).

[42] Ute DEICHMANN, *Biologists under Hitler.* (Cambridge/Ma.-London: Harvard University Press 1996): 3-4.

[43] Gustav BLUME, *Rasse oder Menschheit: Eine Auseinandersetzung mit der nationalsozialistischen Rassenlehre.* (Dresden: Arbeitsgemeinschaft Medizinischer Verlage GmbH 1948).

NATIONALSOZIALISMUS IN WISSENSCHAFT UND PROPAGANDA, rovněž antropolog Karl Saller.[44] Důležitý příspěvek k nacistickému „aplikovanému" biologickému výzkumu stejně jako instrumentalizaci a moderní vědy a výzkumu v letech 1935-45 podal roku 1974 americký historik vědy Michael H. Kater ve své souhrnné práci o ústřední instituci SS nazvané DAS „AHNENERBE" DER SS.[45] První syntetizující pokus o podání dějin biologie během období nacistické vlády v německy mluvících zemích pochází od rakouské autorky Änne Bäumer z roku 1990 a byl ne příliš šťastně nazván NS-BIOLOGIE.[46] Doposud pravděpodobně nejpodrobnější prací je monografie německé autorky Ute Deichmann z roku 1992 nazvaná BIOLOGEN UNTER HITLER.[47] Opomenuty by také neměly zůstat studie německého historika biologie Uwe Hoßfelda, který se systematicky věnuje především problematice dějin evoluční biologie, respektive biologické antropologie ve vztahu k tzv. moderní syntéze v biologii v období nacismu. Práve jeho nejnovější práce z roku 2005 GESCHICHTE DER BIOLOGISCHEN ANTHROPOLOGIE IN DEUTSCHLAND přitom příznačně odráží komplikovanost celé problematiky.[48] Za tematické sborníky věnované výhradně či ze značné míry právě dějinám přírodních věd v nacistickém Německu uveďme alespoň NATURWISSENSCHAFT, TECHNIK UND NS-IDEOLOGIE z roku 1980 redigovaný Herbertem Mehrtensem a Steffenem Richterem,[49] NATURWISSENSCHAFT IM NS-STAAT redigovaný Rainerem Bramerem z roku 1984[50] či WISSENSCHAFTLICHER RASSISMUS z roku 1999, jenž redigovala Heidrun Kaupen-Haas.[51]

Z biografických prací, které však mají zpravidla značně širší přesah, uveďme v první řadě studie vztahující se k hlavním dobovým exponentům německé dědičné a rasové hygieny a rasové biologie. Životní dráze jednoho z klíčových protagonistů německé rasové hygieny Fritze Lenze (1887-1976) je věnována kniha nazvaná FRITZ LENZ UND DIE RASSENHYGIENE od Renate Rissom z roku 1983.[52] Důležitou je dále práce o životě a díle zakladatele moderní etologie Konrada Lorenze (1903-1989)

---

[44] Karl SALLER, *Die Rassenlehre des Nationalsozialismus in Wissenschaft und Propaganda.* (Darmstadt: Progress-Verlag 1961).

[45] Michael H. KATER, *Das „Ahnenerbe" der SS.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1974).

[46] Änne BÄUMER, *NS-Biologie.* (Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft 1990).

[47] Ute DEICHMANN, *Biologen unter Hitler: Porträt einer Wissenschaft im NS-Staat.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1992).

[48] Uwe HOßFELD, *Geschichte der biologischen Anthropologie in Deutschland: Von den Anfängen bis in die Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2005). Dále srov. tentýž, „Geschichte der biologischen Anthropologie in Deutschland: Staatsbiologie, Rassenkunde und Moderne Synthese in Deutschland während der NS-Zeit". In: *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* 4, 2002: 249-305.

[49] Herbert MEHRTENS (Ed.) - Steffen RICHTER (Ed.), *Naturwissenschaft, Technik und NS-Ideologie.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1980).

[50] Rainer BRAMER (ed.), *Naturwissenschaft im NS-Staat.* (Marburg: Redaktionsgemeinschaft Soznat 1984).

[51] Heidrun KAUPEN-HAAS (vyd.) - Christian SALLER (vyd.): *Wissenschaftlicher Rassismus: Analysen einer Kontinuität in den Human- und Naturwissenschaften.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1999).

[52] Renate RISSOM, *Fritz Lenz und die Rassenhygiene.* (Husum: Matthiesen Verlag 1983).

KONRAD LORENZ od Franze M. Wuketise z roku 1990.[53] Roku 1993 byla publikována biografie dalšího z guru německého rasově hygienického hnutí a spoluautora nacistického rasově hygienického zákonodárství z počátku 30. let, profesora psychiatrie Ernsta Rüdina (1874-1952) od Matthiase M. Webera nazvaná ERNST RÜDIN.[54] Úlohu pionýrské postavy německé (rostlinné) genetiky první poloviny 20. století Erwina Baura (1877-1933) přiblížil roku 1994 v životopisné skizze nazvané ERWIN BAUR Hans-Peter Kröner.[55] Biografii druhé z hlavních představitelů německé genetické školy první poloviny 20. století a současně i zakladatele zdejší tzv. rasové biologie [Rassenbiologie], Eugena Fischera, předložili krátce po sobě dokonce dva autoři. Prvním byl Niels C. Lösch s prací nazvanou RASSE ALS KONSTRUKT z roku 1997 a druhým Bernhard Gessler s prací nazvanou EUGEN FISCHER (1874-1967) z roku 2000.[56] K postavě Ludwiga F. Clausse (1892-1974) publikoval roku 1995 pod názvem DOPPELLEBEN biografii Peter Weingart.[57] Roku 2003 vyšla biografická práce nazvaná „RASSE IST SCHICKSAL" od Katji Geisenhainer, pojednávající o úloze vídeňského a posléze lipského profesora antropologie a jednoho z hlavních protagonistů německé rasové hygieny a představitele výzkumu dědičnosti krevních skupin Otto Recheho (1879-1966).[58] Ve slovníkovém přehledu je další životopisné údaje možno rovněž dohledat především v apendixu k GESCHICHTE DER BIOLOGIE od německé historičky biologie Ilse Jahn ve vydání z roku 1998.[59]

Přetrvávající znejasnění vyplývající z neznalosti historického kontextu vývoje a vnitřní diferenciace eugenického/rasově hygienického hnutí v první polovině 20. století se úzce týká i českého čtenáře. Historie eugeniky totiž po dlouhou dobu rozhodně nepatřila k prioritám oficiální historiografie a v důsledku toho pak ani historiografie vědy, respektive dějin biologie či medicíny jako jejích subdisciplín; zvyšující se zájem o ni se objevuje teprve koncem 80. a zejména v průběhu 90. let 20. století, a to zpravidla právě v návaznosti na výzkumy prováděné v zahraničí.[60] Obecné povědomí o

---

[53] Franz M. WUKETIS, *Konrad Lorenz: Leben und Werk eines großen Naturforschers.* (München: Piper 1990).

[54] Matthias M. WEBER, *Ernst Rüdin: Eine kritische Biographie.* (Berlin-New York: Springer-Verlag 1993).

[55] Hans-Peter KRÖNER (vyd.), *Erwin Baur: Naturwissenschaft und Politik.* (München: Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften 1994).

[56] Niels C. LÖSCH, *Rasse als Konstrukt: Leben und Werk Eugen Fischers* (Frankfurt am Main: Peter Lang 1997) a Bernhard GESSLER, *Eugen Fischer (1874-1967): Leben und Werk des Freiburger Anatomen, Anthropologen und Rassenhygienikers bis 1927.* (Frankfurt am Main - Wien: Lang 2000) .

[57] Peter WEINGART, *Doppelleben: Ludwig Ferdinand Clauss: Zwischen Rassenforschung und Widerstand.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1995).

[58] Katja GEISENHAINER, *„Rasse ist Schicksal": Otto Reche (1879-1966) - ein Leben als Anthropologe und Völkerkundler*, in: Beiträge zur Leipziger Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, Reihe A, Band 1, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2002.

[59] Isolde SCHMIDT - Sabine HACKETHAL, *Kurzbiographien und Portraits*, in: Ilse JAHN (vyd.), *Geschichte der Biologie: Theorien, Methoden, Institutionen, Kurzbiographien.* (Berlin: Spektrum 1998): 753-1000.

[60] Výběrově srov. např. Daniel J. KEVLES, *In the Name of Eugenics: Genetics and the Use of Human Heredity.* (New York: A. Knopf 1985); Stefan KÜHL, *Die Internationale der Rassisten: Aufstieg und Niedergang der internationalen Bewegung für Eugenik und Rassenhygiene im 20. Jahrhundert.* (Frankfurt am Main - New York 1997); Gunnar BROBERG (Ed.) - Nils ROLL-HANSEN (Ed.): *Eugenics and the Welfare State: Sterilisation Policy in Denmark, Sweden, Norway and Finland.* (East Lansing 1996) či Maria BUCUR, *Eugenics and Modernization in Interwar Romania.* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 2002).

vzniku, úloze a vlivu eugenického hnutí při formování sociálně-zdravotních a politicko-sociálních strategií v první polovině 20. století tak v českém případě zpravidla nepřekračuje argumentaci oficiální komunistické propagandy z 50. let 20. století, kdy v někdejším SSSR a evropských státech nacházejících se tehdy v jeho mocenské sféře vrcholil boj proti tzv. reakční pavědě nazývané zkratkovitým heslem též jako „mendelismus-morganismus-weismannismus" v přírodních vědách, zejména pak biologii.[61] Tato ideologicky podmíněná paušalizace je však zpravidla ahistorická, neboť eugenika v ní byla výhradně interpretována toliko ve spojení s politickým rasismem nacistického režimu, což na jedné straně vpodstatě znemožňovalo jakékoli rozlišení v rámci širokého a ne vždy příliš centralizovaného eugenického hnutí prvních dvou desetiletí 20. století a na druhé straně pak - velmi paradoxně - neutralizovalo základní historický výzkum, který by zřetelně a kriticky analyzoval význam eugenických, respektive rasově a dědičně biologických axiomů v nacistickém bezpráví spáchaného během období okupace českých zemí v letech 1939-45, respektive tehdejší interakce mezi vědou a totalitní politickou mocí.[62] Exaltované propagandistické projevy a deklamace tento výzkum mohly nahradit jen stěží: *„Lekári popravovali, konali najhroznejšie, vraj vedecké pokusy na živých ľuďoch. Takto fašizmus vyhubil najmenej 12 miliónov ľudí. A dnes fašizmus v tábore vojnových podpaľačov, podporovaný imperialistickou reakciou, vážne ožíva a strojí pekelné plány temnoty, nenávisti k ľuďom, vraždy miliónov v novej vojne. My v našej republike aj moderným, najširším pracujúcim vrstvám prospešným zdravotníctvom bojujeme za mier na svete. Učíme sa od sovietskeho zdravotníctva a aj tým dokazujeme svoju vernosť Sovietskemu sväzu a táboru mieru. Nedopustime*

[61] Doposavad byly příspěvky k eugenice v českých zemích spíše vzácností; za ty nejdůležitější je třeba považovat pasáže Jana JANKA, „Diskuse k eugenickému hnutí v českých zemích". In: *DVT* 30, 1997, č. 4: 237-49, Ludmily CUŘÍNOVÉ, *Ústav pro národní eugeniku*, in: Práce z dějin Akademie věd České republiky, řada A, svazek 6; Studie z dějin techniky, svazek 3 (Technokracie v českých zemích 1900-1950), Praha 1999: 151-6. Dále srov. také práce Vítězslava ORLA, *Kříženeckého idea dědičnosti ve vývoji eugeniky v českých zemích*, in: Práce z dějin Akademie věd České republiky, řada A, svazek 6; Studie z dějin techniky, svazek 3 (Technokracie v českých zemích 1900-1950), Praha 1999: 145-150, vybrané pasáže u Karel HRUBÝ, *Genetika.* (Praha: Academia 1961): 64-78 a 585-8 a studii od Jan NEČÁSEK, „Development of Genetics in Czechoslovakia". In: *Acta Musei Moraviae, Scientiae naturales, Folia Mendeliana* (8), LVIII./ 1973: 221-9. Pro institucionální vývoj eugeniky je velmi přínosná také studie od Emilie TĚŠÍNSKÉ, *Vznik Masarykovy akademie práce: technokratické tendence a účast přírodovědců*, in: Práce z dějin Akademie věd České republiky, řada A, svazek 6; Studie z dějin techniky, svazek 3 (Technokracie v českých zemích 1900-1950), Praha 1999: 103-34 a příspěvek od téže autorky, *Publikace Masarykovy akademie práce: výběrová bibliografie*, in: Práce z dějin Akademie věd České republiky, řada A, svazek 6; Studie z dějin techniky, svazek 3 (Technokracie v českých zemích 1900-1950), Praha 1999: 253-314 a konečně i studie od Ludmily HLAVÁČKOVÁ - Jana NOSÁKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, „Přehled dějin výuky biologických věd na pražské lékařské fakultě". In: *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 27, 1987, č. 2: 21-53; Ladislav NIKLÍČEK, *Přehled dějin českého lékařství a zdravotnictví* - díl I.. (Brno: Institut pro další vzdělávání středoškolských zdravotnických pracovníků 1989): 74-7; Petr SVOBODNÝ, *Die Medizinische Fakultät der Prager Deutschen Universität in den Jahren 1938-1945: Rassenhygiene - eine Fallstudie*, in: Michal ANDĚL (vyd.) - Thomas RUZICKA (vyd.) - Alfons LABISCH (vyd.) - Detlef BRANDES (vyd.), *Moderne Biologie: Möglichkeiten und Risiken, Hoffnungen und Bedrohung*, in: Vita nostra revue 12, suppl. 1, Praha 2003: 65-74 a tentýž, *Rasová hygiena na lékařské fakultě Německé Karlovy univerzity v Praze (1938-1945)*, manuskript. V současné době, zejména pod vlivem debat o dopadech moderních genových technologiích, lze zaznamenat zvýšený zájem i u dalších autorů. Historická argumentace v nich, zpravidla bez hlubší znalosti kontextu, hraje důležitou roli, i když problematiku do značné míry spíše znejasňují - srov. např. Marek PETRŮ, „Starý a nový eugenizmus: Snaha změnit osud svých vlastních potomků". In: *Vesmír* 82, 2003, č. 9: 528-33.

[62] Mark B. ADAMS, *Towards a Comparative History of Eugenics*, in: Mark B. ADAMS (ed.), *The Wellborn Science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia.* (New York-Oxford: Oxford University Press 1990): 217-21.

návrat zašlých kapitalistických časov a tak ani návrat starých pomerov do zdravotníctva."[63] Tato původně jednoznačně ideologicky účelová argumentace přitom měla sloužit především k difamování soudobé genetiky ve sporu s tehdy oficiálně prosazovanou doktrínou tzv. lysenkismu.[64] Coby příklad lze například uvést pasáž z českého překladu oficiózního sborníku, jenž byl v Československu pod názvem PROTI REAKČNÍMU MENDELISMU-MORGANISMU publikován roku 1951: „*Vznikla a vžila se absurdní myšlenka, že oslabení boje o život v lidské společnosti, rozvoj humanismu v lidské kultuře, odstranění krvavých válek a zhoubných epidemií má za následek degeneraci lidstva, protože tímto způsobem se odstraňuje výběr nejlépe přizpůsobených. Na tomto základě byla utvořena reakční theorie o zlepšení lidského druhu tím, že se k rozmnožování připustí pouze vybraní, nejschopnější představitelé lidstva. Tvůrcem této pavědecké theorie byl Darwinův bratranec Galton. Pavědu, kterou utvořil, nazval eugenikou... To byl aktivní nástup buržoasní vědy proti principům demokracie...*"[65] Podobně tomu bylo i při interpretaci eugeniky (rasové hygieny) z lékařských pozic.[66] Příznačné pro situaci v tehdejším Československu je, že tento stav se nezměnil ani později, kdy bylo tzv. období dogmatismu v biologii v SSSR a jeho satelitech „překonáno" a na základě nových genetických poznatků se zcela otevřeně a v souladu s tezí o „vědecko-technickém pokroku v biologii" předpokládalo „... *vytváření nových forem života a vůbec cílevědomé řízení vývoje života na Zemi*" či „ ... *genetické způsoby boje s lidskými chorobami* ... ", tedy program do značné míry *de facto* eugenický.[67]

Avšak i jinde v Evropě - U.S.A. nevyjímaje - platil během poválečného období, zejména od 60. let, samotný pojem eugeniky spíše za „špinavé slovo" (dirty word), což kritické zpracování jejích dějin ani zde rozhodně neulehčovalo.[68] V tomto ohledu nelze než souhlasit s americkým historiografem vědy Markem B. Adamsem, jenž tuto situaci o třicet let později charakterizoval velmi příznačně takto: „*Until recently, our perception of eugenics has been dominated by stereotypes that have persisted since World War II and are still remarkably pervasive in public and even scholarly setting.*"[69] Zůstává

---

[63] Projev poslance Národního shromáždění RČS Andreje Žiaka (Strana slovenskej obrody) k návrhu zákona o jednotné preventivní a léčebné péči dne 19. prosince 1951 <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/060schuz/s060019.htm> [2004-06-05]

[64] K situaci v Československu nejnověji v ne příliš extenzivní a reprezentativní podobě srov. Anna MATALOVÁ - Jiří SEKERÁK, *Genetika za železnou oponou: Její potlačování a reinstitucionalizace v Československu.* (Brno: MZM 2004).

[65] Alexander N. STUDITSKIJ, *Mendelovsko-morganovská genetika ve službě amerického rasismu*, in: kol., *Proti reakčnímu mendelismu-morganismu: Sborník statí Akademie věd SSSR.* (Praha: Státní nakladatelství přírodovědecké literatury 1951): 296-7.

[66] Srov. např. Ladislav NIKLÍČEK - Karel ŠTEIN, *Dějiny medicíny v datech a faktech.* (Praha: Avicenum 1985): 258.

[67] Ivan T. FROLOV, *Genetika a dialektika.* (Praha: Academia 1979): 239. Dále srov. zejm. Hans-Martin DIETL - Heinz GAHSE, Heinz - Hans-Georg KRANHOLD, *Humangenetik in der sozialistischen Gesellschaft: Philosophisch-ethische und soziale Probleme.* (Magdeburg: VEB G. Fischer Verlag Jena 1977) a dále Hans-Martin DIETL (vyd.), *Eugenik: Entstehung und gesellschaftspolitische Bedingtheit.* (Jena: Fischer 1984).

[68] D. KEVLES, *In the Name*: 251.

[69] Mark B. ADAMS, *Towards a Comparative History of Eugenics*, in: Mark B. Adams (ed.), *The Wellborn Science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1990): 217.

tak do značné míry zajímavou koincidencí, že již zmíněný oficiální nezájem na východní straně někdejší „železné opony" až do počátku 80. let 20. století vlastně úzce korespondoval s neoficiální rezervovaností na straně západní, a to v evropských podmínkách zejména v někdejší západní části Německa, respektive v Rakousku, což však může jen velmi stěží překvapovat.

Obojí pak mělo, pomineme-li závažné aspekty morální a etické, přinejmenším dva další důsledky. Na jedné straně byla, jak již bylo naznačeno, znejasněna úloha eugeniky při formování celé řady vědeckých oborů v první polovině 20. století (populační a lékařská genetika, populacionistika, demografie, kriminologie, evoluční biologie atd.) stejně jako jejich vlivu na vznik vybraných strategií v oblasti zdravotní, sociální a populační politiky. Na straně druhé - a to je třeba považovat za závažnější - byla pro klíčové období moderních evropských a světových dějin, kterým byl bezesporu právě boj proti nacistickému rasovému totalitarismu, jednoznačně podceněna perverze eugeniky v její německé rasově hygienické verzi a zejména pak míra zneužití dobových genetických poznatků, k němuž právě v nacistickém Německu došlo, stejně jako bagatelizována - zpravidla právě s odkazem na jejich dále neproblematizovanou „pseudovědeckost" - úloha a konkrétní osobní podíl německých rasových hygieniků a biologů při přípravě, plánování a nejbrutálnějším a antihumánním uskutečňování nacistické biomedicínské vize „nového člověka", respektive „Nové Evropy", budované právě podle „rasového" a „dědičně biologického" principu a dimenzované na mnoho set staletí do budoucna. Tedy těch, kteří v německém případě v konečném důsledku také „... *für die Politik des Völkermordes ein theoretisches Gerüst lieferten*".[70]

Cílem předkládané práce je popis a analýza komplexu nacistickým režimem nově protežovaných oborů tzv. *Erb- und Rassenhygiene* [dědičná a rasová hygiena] a dalších s ní úzce souvisejících tzv. tzv. *Rassenbiologie* [rasová biologie], respektive tzv. *Sozialanthropologie und Volksbiologie* [sociální antropologie a biologie lidu] na někdejší *Německé Karlově univerzitě* v Praze v období okupace a druhé světové války v letech 1939-45 v kontextu nacistické okupační politiky v tehdejším protektorátu Čechy a Morava. Nejedná se tedy o celkovou analýzu či dokonce syntézu o německé okupační zdravotní, rasové, populační a národnostní politice v protektorátu, jež by byla velmi žádoucí, nýbrž o po šedesáti letech vůbec první pramenně podložený přehled snah o prosazení německé verze dědičné a rasové hygieny ve sféře biomedicínských věd, respektive jejich nacistické ideologizace a následné transformace vybraných disciplín v totalitní vědu, samozřejmě včetně nastínění důsledků z toho vyplývajících. Z naznačeného vymezení vyplývá, že vyzdvižena mají být často nedoceňovaná či opomíjená pražská nebo spíše česká specifika, respektive úloha konkrétních osob, kteří se na formulování, propagování a prosazování rasově hygienických a rasově biologických trendů

[70] G. ALY - S. HEIM: *Die Vordenker*: 485.

v biomedicínských oborech aktivně podílely. Další význam této práce je podle našeho soudu rovněž nutno spatřovat v tom, že se jedná o naprosto nezbytný předpoklad pro pochopení a interpretaci složitého vývoje eugeniky na území českých zemí a Československa v první polovině 20. století v její plné šíři a závažnosti.[71]

S ohledem na takto vymezený cíl bylo zvoleno několik analytických rovin, jež předpokládaly především několikaletou náročnou heuristickou přípravu a studium dobových pramenů stejně jako ostatních materiálů uložených v celé řadě tuzemských i zahraničních archivů, knihovnách a sbírkových a dokumentačních fondech jiných institucích a z nichž mnohé byly, zejména pro oblast zdravotní správy a politiky, využity, alespoň pokud je nám známo, vůbec poprvé.

První rovinu představuje přiblížení teoretických východisek a stručný chronologický náčrt vlastní ideografie německého rasově hygienického hnutí. Bylo již naznačeno dříve, že se moderní eugenika - včetně její německé verze - vyvíjela kontinuálně od přelomu 19. a 20. století v kontextu a interdependenci s ostatními tehdy se ustanovujícími a rozvíjejícími se vědeckými obory, tedy nikoli izolovaně až v období 1933-45.[72] Z tohoto důvodu se ji snažíme chápat především jako signifikatní druh dobových expertních poznatků do značné míry interdisciplinární povahy příznačných pro technologicky vyspělý stát s rozvinutou vědeckou infrastrukturou, jež byly odvozeny z dobového problematizování vztahu mezi vědeckým genetickým výzkumem a jeho možnými sociálními aplikacemi předpokládajícími politickou kontrolu a regulaci, a to zpravidla ve zdravotní a sociální sféře, a jejichž zastánci a propagátory byli především představitelé vyhraněných profesních akademických skupin. Právě v německém případě se přitom jako klíčová jeví analýza vztahu dobových značně diverzifikovaných genetických poznatků (populační genetika, lékařská genetika, dědičná patologie, chromozómová teorie dědičnosti atd.) s rasově biologickými konstrukty, jež se opíraly především o ve své době tradiční deskriptivní metodologii fyzické antropologie a mezi nimiž zaujímala ústřední postavení „rasa" (Rasse), popř. „populace" (Bevölkerung). Řečeno totéž ve zkratce, jednalo se o distinkci mezi kategoriemi „systematické rasy" (System-Rasse) na jedné straně a „vitální rasy" (Vital-Rasse) na druhé straně, která byla v eugenických diskuzích v Německu přítomna

[71] K dějinám české (československé) eugeniky v tomto období autor publikoval především následující statě *Soziopolitische Bestrebungen der Tschechischen Eugenischen Gesellschaft in den Jahren 1915-1924*, in: Michal ANDĚL - Thomas RUZICKA - Alfons LABISCH - Detlef BRANDES - Pavel KRAML - Petr ARENBERGER, *Moderne Biologie: Möglichkeiten und Risiken, Hoffnung und Bedrohung*, Vita nostra revue 12, suppl. 1, Praha 2003: 55-65; tentýž, *Ein neues Fach: Die Erb- und Rassenhygiene an der Medizinischen Fakultät der Deutschen Karls-Universität Prag 1939-1945*, in: Antonín KOSTLÁN (ed.), *Wissenschaft in den böhmischen Ländern* 1939-1945, in: Studies in the History of Sciences and Humanities 9, Praha 2004: 190-316; tentýž, *Vladimír Bergauer: Biolog, lékař, eugenik*, in: Karel ČERNÝ (ed.) - Petr SVOBODNÝ (ed.), *Historia-Medicina-Cultura: Sborník k dějinám medicíny.* (Praha: Karolinum 2005): 205-42 a tentýž, *"Eugenics", "Social Genetics" and "Racial Hygiene": Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925*, in: TURDA, Marius (ed.) - WEINDLING, Paul J. (ed.): *"Blood and Homeland": Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940.* (Budapest: CEU Press 2006): 168-91.

[72] M. ADAMS, *Towards a Comparative History*: 217-27.

v podstatě od samých počátků a která odráží prosazování a samozřejmě rovněž odlišné chápání dobového mendelovského paradigmatu dědičných procesů. Zejména v tomto ohledu se jeví být velmi opodstatněné a nosné uvažovat v německém případě, na rozdíl od vývoje eugeniky v jiných státech, o „zvláštní cestě" neboli „Sonderweg" (Weindling), jež byla završena právě v totalitním nacistickém politickém režimu vyústěním ve „smrtící vědu" (Müller-Hill), když byla bezprecedentně politicky instrumentalizována. Vztah k politice přitom byl příčinnou nezbytností nejen pro širokou akceptaci rasové hygieny a biologie, nýbrž především pro uskutečnění rasovými hygieniky předkládaných utopistických vizí. Podle našeho soudu proto musí být součástí předkládané historické analýzy rovněž pokus o postižení tohoto vztahu záměrné kooperace/kolaborace mezi racionálně založenou (přírodní) vědou a politickou ideologií s jejími nepřehlédnutelnými aracionálními rasově mytologickými komponenty, a to obzvláště, pokud se jednalo o takový politický režim, v němž mělo dojít k zásadní transformaci biomedicínských disciplín právě v rasově hygienickém či biologickém smyslu a v němž se tyto obory měly dokonce do budoucna stát novou „vedoucí vědou" (Leitwissenschaft), respektive měly představovat východiska nového biologistického „pohledu na svět" (Weltbild). Snaha o cílenou podporu této transformace, jež se současně vyznačovala fragmentarizačními i syntetizujími tendencemi, představuje v případě někdejší *Německé Karlovy univerzity* v Praze klíčový moment, jenž od určité doby úzce souvisel s formulováním a postupným technokratickým propracováním okupačních strategií, jež ústily až v přípravu a uskutečňování opatření, po válce klasifikovaných jako genocidních. Zejména na případu nacistického programu „eutanázie" se proto pokusíme ukázat, jakým způsobem německá rasová hygiena i) ideologicky fungovala coby specifický instrument nacistické okupační politiky, ii) mohla být expertní základnou pro formování exterminačních strategií uplatňovaných v jejím rámci, iii) posléze těžila z těchto strategií, respektive iv) v konečném důsledku sama přispěla k jejich dynamizaci. Jak je zřejmé, tomu v žádném případě neodporovala ani jak vnitřní diferenciace podle jednotlivých výzkumných metod (např. výzkum dvojčat), tak i začleňování poznatků z dalších tehdy progresivních směrů, z nichž je v oblasti biologie zapotřebí vyzdvihnout zejm. populační genetiku, genetiku krevních skupin či evoluční biologii v její protosyntetické variantě konce 30. a první polovině 40. let. V návaznosti na úzký vztah vědy, *in concreto* biomedicínských oborů, v nacistickém Německu však zase extrémní abstraktní biomorfní modelování vyžadovalo další pokusy o vzájemné syntetizování, které však již přesahovaly daleko za hranice čistě biologických či čistě lékařských disciplín (např. sociologie či psychologie).

Druhou rovinou je popis rasovými hygieniky již od doby první světové války proponovaného přechodu od „teorie k praxi", což znamená především přiblížení provázanosti rasově hygienických „praktických" opatření ve zdravotní oblasti s exterminačními opatřeními prováděnými v rámci zvláštního programu nacistické „eutanázie", respektive dalšími masově exterminačními akcemi nacistického režimu, a to zejména se zřetelem na situaci v českých zemích. Zde je přitom zohledněna především úloha centralizovaného a státem řízeného zdravotních systému, respektive jeho subsystémů,

stejně jako celá řada dalších problémových oblastí jako např. vztah lékaře a státu, dopad politických a ekonomických opatření na činnost lékaře, úloha lékaře jako vědce a vzdělavatele, konflikt mezi péčí o individuální zdraví a jejím populačním rozměrem zejm. v oblasti preventivní medicíny, oprávněnost lékaře poskytnout eutanázii pacientům v terminálním stadiu nemoci a v neposlední řadě samozřejmě neopomenutelný rozměr morální a etický.[73]

Třetí rovina přibližuje úlohu a podíl jednotlivých institucí, které byly chápány jako pilíře nacisty nově budované rasově hygienické infrastruktury. Nejdříve je ve zkratce nastíněn přehled institucionálního vývoje hlavních institucí v samotném Německu, jak byly postupně budovány od roku 1933 či v některých případech již dříve, aby bylo posléze možné zařadit do tohoto rámce i expanzi či transformaci některých místních německých akademických pracovišť. V první řadě přitom jde o někdejší tzv. *Deutsche Karls-Universität* [Německá Karlova univerzita] v Praze, jíž měla od roku 1939 při prosazování „nových oborů" připadnout klíčová úloha, a to napříč všemi fakultami. V mnohém zde předložená práce navazuje na výsledky nejnovějších výzkumů k jejím dějinám, jež byly zahájeny v podstatě až v 90. letech 20. století.[74] Značná pozornost je věnována rovněž strukturám SS (SD, RuSHA-SS, Ahnenerbe atd.), jež zaujímaly v protektorátu právě v akademické oblasti důležité, i když ne vždy zcela zřetelné, postavení.

Konečně čtvrtou rovinu představuje popis a rekonstrukce osobních a osobně profesionálních vztahů na prosopografické úrovni, ukazující nejen na vlastní dobovou vnitřní organizovanost a etablování rasově hygienického hnutí v rámci národní (německé) *scientific community*, nýbrž i na úzkou provázanost s exponenty politických institucí nacistického Německa.[75]

Předkládaná práce je členěna celkem do čtyř kapitol, které jsou - samozřejmě kromě úvodu a závěru - ještě doplněny samostatnou částí nazvanou jako „Epilog".

---

[73] William E. SEIDELMAN, „Nuremburg Lamentation: For the Forgotten Victims of Medical Science". In: *British Medical Journal* 1996, Vol. 313: 1463

[74] Srov. zejm. Alena MÍŠKOVÁ, *Die Lage der Juden an der Prager Deutschen Universität*, in: Jörg K. HOENSCH (vyd.) - Stanislav BIMAN (vyd.) - Ľubomír LIPTÁK (vyd.), *Judenemanzipation-Antisemitismus-Verfolgung in Deutschland, Österreich-Ungarn, den Böhmischen Ländern und in der Slowakei.* (Essen: Klartext 1999): 117-27; tatáž, *Rassenforschung und Oststudien an der Deutschen (Karls-) Universität in Prag*, in: Detlef BRANDES (vyd.) - Edita IVANIČKOVÁ (vyd.) - Jiří PEŠEK (vyd.), *In erzwungene Trennung: Vertreibungen und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei 1938-1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*, in: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, Band 8, Essen 1999: 39-53; Monika GLETTLER (vyd.) - Alena MÍŠKOVÁ (vyd.), *Prager Professoren 1938-1948: Zwischen Wissenschaft und Politik*, in: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, Band 17, Essen 2001; Alena MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945: Vedení univerzity a obměna profesorského sboru.* (Praha: Karolinum 2002) a tatáž, *Das Schicksal der Professoren der Prager Deutschen Universität in der Nachkriegszeit*, in: Antonín KOSTLÁN (ed.) - Alice VELKOVÁ (ed.), *Wissenschaft im Exil: Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918-1989*, in: Studies in the History of Sciences and Humanities, Vol. 17, Praha 2004: 136-54.

[75] H.-P. KRÖNER, *Von der Eugenik*: 112.

Kapitola první, nazvaná „Mezi vědou, ideologií a politikou", je zaměřena spíše všeobecně a pokouší se ve stručnosti přiblížit vznik a formování německé národní školy rasové hygieny v kontextu soudobého biologického, neo-darwinistického a sociálně darwinistického milieu, respektive představ a hypotéz o mechanismech dědičnosti u člověka, na počátku 20. století. Nastiňuje paralelelismus vzniku rasové hygieny v podmínkách vilémovského Německa na konci 19. století k dobové eugenice anglosaské, tedy britské a americké. Jsou v ní vyzdviženy především rozdíly a odlišnosti v programatice, které podle našeho soudu již od samého počátku představovaly její zásadní specifika. Pokoušíme se rovněž poukázat na souvislost s vývojem dobového socialistického hnutí stejně jako reformními snahami praktických lékařů a hygieniků, to vše v německém případě silně ovlivněné dobovým hnutím za tzv. *Lebensreform* [reforma života] a tzv. *Rassentheorien* [rasové teorie]. Následně je pozornost věnována především akceptaci německé rasové hygieny mezi akademickou elitou poválečného Německa, jejímu rozvoji stejně jako systematické podpoře rasově hygienických výzkumů ze zahraničních, zejména amerických zdrojů. Pokusíme se rovněž poukázat na význam soudobé a tehdy již samostatné experimentální nauky o dědičnosti (genetiky) a jejich vzájemný, značně ambivalentní vztah, zejména pokud šlo o aplikaci v oblasti medicíny. V souvislosti s obdobím velké hospodářské krize na přelomu 20. a 30. let 20. století, respektive převzetím moci nacistickou stranou počátkem roku 1933, se dále zaměříme na již naznačenou simplifikovanou a vulgarizovanou snahu o „biologizaci" řešení sociálních problémů, s níž souvisely především aktivity zasazující se o zásadní omezení lidské přirozenosti skrze obligatorní zneplodňovací zásahy (sterilizace, kastrace) řízené, kontrolované a prováděné státem. Následně půjde zejména o analýzu rasové hygieny jako integrální součásti nacistické totalitní ideologie a nacistického „světonázoru" [Weltanschauung] a „pohledu na svět" [Weltbild]. Soustředíme se na „praktická" rasově hygienická (eugenická) opatření nacistického státu, a to včetně příprav k cílenému prolnutí nucených sterilizací s rasově diskriminačními opatřeními zaměřených v první řadě na židovské obyvatelstvo a posléze i přechodu k cílenému a systematickému vyvražďování určitých skupin obyvatelstva v rámci programu „eutanázie". Zároveň se zde rovněž věnujeme připravenosti a ochotě určité části německé akademické elity podílet se na konceptualizaci „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu", respektive jejím institucionálním předpokladům. Konečně nemenší pozornost je věnována počátkům budování rasově hygienické infrastruktury nacistického státu a z něho vyplývajícím sporům mezi jednotlivými státními a stranickými institucemi a složkami v období let 1933-39. Vlastní těžiště této kapitoly nicméně spočívá v doposud nepříliš zohledňovaném teritoriálním rozšíření rasové hygieny v návaznosti na expanzivní politiku nacistického státu na příkladě tzv. *Reichsgau Sudetenland* [Říšská župa Sudety, dále jen sudetská župa], respektive tzv. *Protektorat Böhmen und Mähren* [Protektorátu Čechy a Morava, dále jen protektorát]. [76] V kontextu protektorátního vývoje se rovněž pokusíme upozornit na některé styčné body mezi rasově hygienickou

[76] Prozatím nejblíže u P. J. WEINDLING, *Health*: 539-41.

biomedicínskou vizí na jedné a politickým plánováním „Nové Evropy" pod nacistickou vládou na druhé straně v prvních třech letech existence protektorátu.

Kapitola druhá, nazvaná „Strategické plánování", přibližuje rozšíření a proces postupného prolnutí oborů rasové hygieny a sociální antropologie v její akademické verzi s dalšími prominentními obory tzv. psychologie národů a nauky o národech, jež byly v Praze od roku 1942 protežovány v rámci nově zřízené *Reinhard-Heydrich-Stiftung*. Stěžejním bodem zde je spolupůsobení při formulování nových okupačních a asimilačních/disimilačních strategií pro podmaněné národy a národnostní skupiny v mocenské sféře nacistického Německa. Zvláštní pozornost je přitom věnována především biologizaci historických konceptů, respektive doplnění rasových selekčních kritérií o domnělý psychologický komponent.

Kapitola třetí, nazvaná „Avantgarda rasy", se zabývá především souvislostmi mezi život zničující rasově hygienickou „praxí", jejíž podstatou byla moribundní selekce, zpravidla megalomanských rozměrů, prováděná v rámci struktury SS, respektive jejích hlavních rasově hygienických institucí, tedy RuSHA-SS a jeho Rasového úřadu. Zároveň přibližuje snahy o další perfekcionalizaci a medikalizaci selekčních kritérií, jež měla být po roce 1942 podniknuta právě v Praze.

Kapitola čtvrtá, nazvaná „Teorie rasy", je přehledem teoretických diskurzů hlavních reprezentantů nacistické rasové hygieny a rasové biologie soustředěných v *think-tanku* kolem DKU, respektive RHS a strukturách SS; časově odpovídá posledním letům války (1944-45) a snaží se popsat především nepříliš zohledňovaou dynamiku těchto teoretických rasových rozprav včetně brutálních „praktických" výzkumů, které v pražském případě probíhaly až do samého závěru války, respektive přípravu na ideologickou transformaci nauky o rase a rasové hygieny pro období po skončení války. Nezodpovězená přitom zůstává především otázka po relevanci a dosahu této transformace, tedy zda se jednalo o lokální vývoj, nebo zda je možno zaznamenat obdobný a srovnatelný proces i někde jinde v Německu. Problematizován tak je přechod oborů rasové hygieny a rasové biologie do bezprostředně poválečného období, respektive jejich dekompozice do jiných disciplín.

To se ostatně alespoň punktuelně snaží na příkladu dalšího profesního vývoje jednotlivých hlavních protagonistů někdejšího pražského nacistického rasově hygienického a biologického *think-tanku* přiblížit i závěrečná část nazvaná „Epilog".

♦

Tato práce by nemohla být dokončena, kdyby se jejímu autorovi během přípravných prací nedostalo nutné podpory, jež nebyla u takto složité a závažné problematiky vždy nutně pouze materiální a technické povahy.

Chtěl bych proto na tomto místě poděkovat především vedoucímu předkládané práce za jeho angažmá, respektive ochotu a vůli se jejího odborného vedení vůbec ujmout; toto rozhodnutí totiž nemuselo být v žádném případě samozřejmostí.

Nemenší poděkování za ochotu a trpělivost platí také všem mým přátelům, spolupracovníkům a kolegům.

Zvláštní poděkování musí rovněž patřit třem institucím, bez jejichž zázemí a materiální podpory by tato práce nemohla nikdy vzniknout. První z nich je samozřejmě *Katedra filosofie a dějin přírodních věd* Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, druhou *Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky* a třetí pak *Grantová agentura České republiky*, v rámci jejíhož kolektivní doktorského grantu „Teorie evoluce a dědičnosti v českém biologickém myšlení 1900-1950" (GA ČR 401/03/H155) byla tato disertační práce dokončena.

Konečně bych chtěl poděkovat také všem těm, kteří mě vytrvale ubezpečovali, že problematika eugeniky nemá pro české dějiny 20. století žádný zvláštní význam. I oni mě pomohli, i když asi ne tak, jak by si byli představovali.

♦ ♦

Poznámka k citačnímu úzu cizojazyčných pasáží a rozdělení pramenů a literatury:

Tezaurus - a v případě dobových německých biologických a lékařských oborů i závazná terminologie - obsažený v archivních pramenech stejně jako zveřejněných materiálech pocházejících z nacistického období je velmi specifický. To znamená, že často lze jen stěží nalézt synonymní či alespoň kontextuálně a významově obdobný výraz (např. „Erbbild" - „Genom") či dokonce že je v některých případech daný pojem v podstatě úplně nepřeložitelný (např. „Erbarzt" či „Erbwelt"). I z tohoto důvodu jsou dobové citáty uváděny v jazyce originálu. Jedná-li se o názvy institucí, je jejich překlad, či alespoň pokus o něj, uveden v hranatých závorkách za vlastním výrazem v jazyce originálu; nepřekládány v textu zůstávaly hodnosti SS či některá stranická označení. Při používání zkratek jsme se snažili o používání dobově zavedených a používaných zkratek; pokud to nebylo možné, použili jsme pro zestručnění textu zkratky vlastní, nově vytvořené (např. „Institut für Erb- und Rassenhygiene" - „IERH"). Všechny zkratky či zkratková slova jsou rozepsána v závěrečné části nazvané „Seznam použitých zkratek a zkratkových slov".

Pokud jde o akademické tituly a hodnosti, snažili jseme se vždy držet dobového úzu, přičemž je ovšem třeba výslovně upozornit na důležité odlišnosti, kdy často ve své době neexistoval v českých poměrech ekvivalent (např. „Dr. med. habil.").

„Seznam pramenů a literatury" je rozdělen do dvou základních částí: i) prameny a ii) sekundární literatura. První část se člení na seznam použitých archivních fondů seřazený abecedně podle oficiálních názvů archivů, seznam publikovaných pramenů, čímž se rozumí především všechny dobově uveřejněné materiály, články, studie, zprávy atd. včetně těch, u kterých nebyl uveden autor, a konečně na seznam excerpovaných dobových časopisů a periodik s udáním sledovaného období. Druhá část pak obsahuje sekundární odbornou literaturu seřazenou abecedně podle jména autora či autorů.

Pokud jde o obrazové přílohy, jsou řazeny podle kapitol a pořadového čísla s krátkým popisem, datací a názvem instituce, v jejichž fondech je předloha uložena či která předlohu spravuje.

♦ ♦ ♦

MEZI VĚDOU, IDEOLOGIÍ A POLITIKOU

♦

1. Formování a institucionalizace

Roku 1942, devět let po převzetí moci nacionálními socialisty v Německu a uprostřed druhé světové války, ohodnotil jeden z prominentních zástupců nového a nacistickým státem protežovaného oboru rasové hygieny,[77] tehdejší vedoucí tzv. *Institut für Anthropologie* [Ústav antropologie] na vídeňské univerzitě, představitel druhé (střední) generace německých rasových hygieniků a řádný profesor rasové hygieny tamtéž Dr. med. habil. Eberhard Geyer (1899-1943) význam svého oboru pro nacionální socialismus v tom nejširším smyslu takto: „*Die Rassenlehre, die in den Jahren nach dem Kriege* (první světové válce - pozn. aut.) *bis zur Machtergreifung des Nationalsozialismus gewissermaßen als ihr Lehrer verpönt oder mindestens doch von jüdischen und klerikalen Kreisen tot geschwiegen wurde, hat einen plötzlichen grundlegenden Stellungswechsel erlaubt und ist zum Kern unserer neuen Weltanschauung geworden.*“[78] Velmi jednoznačně také retrospektivně ze svého pohledu načrtl priority antropologického výzkumu v Německu za období uplynulých více jak sedmdesáti let: „*1870-1918: der Mensch, 1918-1933: der europäische Mensch, 1933: der deutsche Mensch*“.[79] A jako mnozí další z jeho kolegů rozhodně nepochyboval o „praktických“ úkolech, jež před „novým oborem“ stály, zvláště když se měl nově stát tzv. *zentrale Wissenschaft* [ústřední věda]; byly jimi: „... *Rasse und Volk, Bevölkerungspolitik, Rasse und Besiedlung, rassenkundliche Gutachten, Abstammungsnachweise, Vaterschaftsgutachten.*“[80] Tuto kontinuální konvergenci politických cílů nacistického hnutí s rasově hygienickým programem ostatně již roku 1937 zcela jasně vystihl Siemens, když napsal: „*Seit der nationalen Erhebung sind nun aber die politischen Ziele, für die wir Rassenhygieniker schon so lange eintraten, ein Teil - und nicht der unwichtige! - des deutschen*

[77] V textu dále používáme této verze na rozdíl od někdy uváděného doslovného překladu „rasová čistota“.

[78] Eberhard GEYER, „Wissenschaft am Scheidewege“. In: *ARGB* 39, 1943, Heft 1: 1. Viz obr. př. č. I/001.

[79] Ibidem: 3.

[80] Ibidem.

Regierungsprogramms geworden. Aus der 'Rassenhygiene als Utopie' wurde die 'Rassenhygiene als Regierungsgrundsatz'."[81]

Tzv. rasová hygiena se přitom jako místně specifická verze eugeniky etablovala v Německu před a zejména během Velké války let 1914-18 pod často exaltovaně používaným heslem boje proti společenské „degeneraci" a civilizačnímu „úpadku", respektive jejím dlouhodobým následkům ve zdravotní a populační sféře, přičemž dobově se pro tyto snahy používala celá řada ekvivalentů jako např. tzv. *Nachkommenschutz* [ochrana potomstva], tzv. *Erbgesundheitspflege* [péče o dědičné zdraví], tzv. *Erbhygiene* [dědičná hygiena] či tzv. *Fortpflanzungshygiene* [hygiena rozmnožování].[82] Rozvíjejíc se kontinuálně již od 90. let 19. století, představovala na počátku 20. století rozhodně v Německu, pro situaci v jednotlivých německy mluvících částech někdejšího Rakousko-Uherska prozatím bohužel chybějí přesnější informace, bezesporu ambiciózní a mezi odbornou veřejností, zvláště pak praktickými lékaři, značně rozšířené hnutí. V prvním desetiletí 20. století přitom němečtí rasoví hygienici sami sebe prezentovali jako součást „reformního hnutí" (Reformbewegung) vycházející z nějnovějších vědeckých poznatků, což tehdy znamenalo především součást tzv. *Lebensreformbewegung* [hnutí za reformu života].[83] V něm nejen rezonovaly obecně sdílené pesimistické nálady a vize příznačné pro *fin-de-siécle* tehdejší Evropy, nýbrž zároveň vznikaly obrysy zcela konkrétních opatření a programů pro budoucnost. Propracovávány a uzpůsobovány požadavkům doby přitom nebyly jen návrhy starší, nýbrž vznikaly i koncepce zcela nové, v mnoha ohledech velmi odlišné a značně radikální oproti zkušenostem a normám zažitým v druhé polovině a na konci 19. století. Důležité místo mělo v těchto úvahách v sociální a zdravotní oblasti mělo v industriálně rozvinutých zemích západní Evropy a Severní Ameriky připadnout zejména nároku na tzv. ozdravění či také regeneraci (regeneration; Erneuerung) společnosti, jež úzce souviselo s představou krize sociálního pokroku a biologického úpadku a odráželo dobové, často až chiliastické nálady.[84] Tento nárok velmi často rovněž korespondoval s exaltovaným voláním po tzv. sexuální reformě (sexual reform, Sexualreform), která se měla vyznačovat především odmítnutím stávající sexuální morálky,

---

[81] Hermann W. SIEMENS, *Grundzüge der Vererbungslehre, Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik.* (Berlin: J. F. Lehmanns Verlag 1937): Vorwort zur 8. Auflage - Januar 1937. Srov. také Fritz LENZ, „Die Stellung des Nationalsozialismus zur Rassenyhgiene". In: *ARGB* 25, 1931, Heft 8: 300-8; Alfred PLOETZ, Alfred - Ernst RÜDIN, Ernst: „Zur Entwicklung des Deutschen Reiches seit der Machtübernahme unseres Führers am 30. Januar 1933". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 2: 185-6 a titíž, „Zu Adolf Hitlers Geburtstag". In: *ARGH* 32, 1938, Heft 2: 187.

[82] Pro nejdůležitější studie k historii německé rasové hygieny srov. příslušné pasáže úvodu a dále také seznam sekundární literatury. K dobovému eugenickému diskurzu srov. především Samuel J. HOLMES, *A Bibliography of Eugenics.* (Berkeley/Ca.: University of California Press 1924).

[83] Srov. Buchholz KAI, *Biologismus, Rassenhygiene und Völkerschauen*, in: Buchholz KAI - Rita LATOCHA - Hilke PECKMANN - Klaus WOLBERT (vyd.), *Die Lebensreform: Entwürfe zur Neugestaltung von Leben und Kunst um 1900* - Band II. (Darmstadt: Verlag Häusser): 461-5 a dále také Josef HEILMEIER (vyd.) - Klaus MANGOLD (vyd.) - Athanasios MARVAKIS (vyd.) - Thomas PFISTER (vyd.), *Gen-Ideologie: Biologie und Biologismus in den Sozialwissenschaften.* (Göttingen: Argument-Verlag 1991).

[84] Srov. např. Karel GALLA, *Pokrok jako idea a společenská skutečnost (sociologická studie)*, in: Práce z vědeckých ústavů 26, Praha: 1930: 44-68 a 197-211. Pro dobový výzkum regenerace v biologii srov. zejm. Jan SAPP, *Genesis: The Evolution of Biology.* (Oxford: Oxford University Press 2003): 95-112.

respektive požadavky ženského emancipačního hnutí.[85] Za radikální představitele takového směru pocházející z akademických kruhů v německy mluvích zemích jmenujme alespoň filozofa a psychologa rakouského původu působícího ale převážnou část svého života na filozofické fakultě pražské německé univerzity, profesora psychologie Christiana von Ehrenfels (1859-1932) nebo jeho německého současníka, biologa a vyhraněného antisemitu Willibalda Hentschela (1858-1947).[86]

Podle jejich mnoha současníků, z nichž v Německu se celá řada sympatizovala s Haeckelem založeným monistickým hnutím, měla dědičné a rasové hygieně, ostatně jako dobové eugenice jinde ve světě (Velká Británie, U.S.A.), náležet pionýrská úloha při nastolování scientisticky pojímané „biologického epochy", v níž měly dojít nejširšího možného uplatnění (aplikace) především výsledky biologických výzkumů a bádání.[87] Norský rasový hygienik a jeden z prominentních přívrženců jejího „nordického" směru profesor Dr. Alfred Mjøen (1860-1939) vyjádřil tuto pozici krátce před svou smrtí roku 1938 s odzbrojující jednoznačností: „*Neben der Technik ist es nämlich noch eine andere Tatsache, die unsere Epoche vor allem anderen auszeichnet, und das ist eine sehr vitale und menschliche Tatsache. Wir denken hier an die neue biologische Auffassung, die in unserer Zeit alle Wissenschaften zu durchdringen beginnt und im praktischen Denken Herrschaft gewinnt. Die biologische Auffassung wird - das hoffen wir jedenfalls - das wichtigste Moment unserer Zeit werden. Die Biologie soll für unsere Epoche die lebendige und fruchtbare Neuschöpfung werden, die von der Geschichte noch gepriesen wird, wenn die technischen Erfindungen längst vergessen oder überholt sind.*"[88] Z německých autorů pak lze uvést nejen některé další více či méně důležité rasové hygieniky, nýbrž např. také profesora botaniky Dr. rer. nat. Ernsta Lehmanna (1880-1957).[89] Jeho angažmá při propagování tohoto biologického „pohledu na svět" (biologischer Weltbild) je obzvláště příznačné, neboť dlouhodobě působil coby šéfredaktor hlavního tiskového orgánu této „nové" tzv. *Deutsche Biologie* [Německá Biologie] nazvaného „Der Biologe" [Biolog] a vycházejícího s měsíční

[85] William W. BASSETT, *Eugenics and Religious Law: Christianity*, in: Warren T. REICH (ed.), *Encyklopedia of Bioethics*. (New York: Simon & Schuster Macmillan 1995): 779-83.

[86] Blíže viz především Hedwig CONRAD-MARTIUS, *Utopien der Menschenzüchtung: Der Sozialdarwinismus und seine Folgen*. (München: Kösel 1955).

[87] Ernst HAECKEL, *Der Monismus als Band zwischen Religion und Wissenschaft*. (Bonn: E. Strauss 1893); Arthur Ch. H. DREWS, *Der Monismus, dargestellt in Beiträgen seiner Vertreter*. (Jena: E. Diederichs 1908); Friedrich JODL, *Der Monismus und die Kulturprobleme der Gegenwart*. (Leipzig: A. Kröner 1911); Rudolf GOLDSCHEIDT, *Monismus und Politik*. (München: E. Reinhardt 1913) nebo také Paul KAMMERER, *Sind wir die Sklaven der Vergangenheit oder die Werkmeister der Zukunft? Anpassung, Vererbung, Rassenhygiene in dualistischer und monistischer Betrachtungsweise*, in: Schriften des Monistenbundes in Oesterreich, H. 3, Wien-Leipzig 1913. Sekundárně srov. Paul ZICHE (vyd.), *Monismus um 1900: Wissenschaftskultur und Weltanschauung*. (Berlin: VWB 2000). Viz obr. př. č. I/002.

[88] Alfred MJØEN, *Die biologische Auffassung und Sippenpflege*, in: Michael HESCH (ed.) - Gunther SPANNAUS (ed.), Kultur und Rasse: Otto Reche zum 60. Geburtstag gewidmet von Schülern und Freunden. (München-Berlin: J. F. Lehmann Verlag 1939): 131.

[89] Ute DEICHMANN, *Biologists under Hitler*. (Cambridge/Ma. - London: Harvard University Press 1996): 74-89.

periodicitou v letech 1931/32-1944.[90] Samostatnou kapitolou pak v německém případě představovaly úvahy o možnosti vytvoření konceptu tzv. *Staatsbiologie* [státní biologie], v němž mělo dojít k úzkému funkčnímu a především „praktickému" propojení státního zájmu s výsledky biologických bádání. Tato představa přitom ve 30. letech nebyla rozhodně nijak nová; např. Kammerer ji již roku 1915 vystihl v úvodu ke svému kompendiu ALLGEMEINE BIOLOGIE takto: „*So schicke ich mein Buch hinaus mit dem Wunsche, es möge in eine Zeit treten, die für friedliche Wissenschaft wieder Sinn hat, und die sich von der vorhergehenden Friedensperiode dadurch unterscheidet, daß sie die Wissenschaft, ihre Ergebnisse und Vertreter nicht als fremde, 'weltfremde', nur sich selbst und ihren Eigenzwecken genügende Dinge betrachtet - sondern es erlernt, die Forschungsresultate für das praktische, öffentliche Leben, für Gesetzgebung und Gesellschaft auszunützen. Das wird aber erst möglich auf Grund ehrlich einbekannter Überzeugung, daß der Mensch und sein Staat Naturzeugnis ist und demzufolge technisch beherrschbaren Naturgesetzen unterliegt.*"[91]

Simplicistně biologizující představy a tendence pohybující se po roce 1900 především v dobovém sociálně darwinistickém rámci nicméně dostávaly značně konkrétní obrysy zejména v oblasti medicínských aplikací, v níž se stýkaly se staršími odbornými zájmy o etiologii jednotlivých dědičně podmíněných onemocnění a defektů.[92] Po roce 1900, kdy byla „znovuobjevena" platnost Mendelových pravidel dědičnosti, se - při adorování Weismannovy teorie kontinuity zárodečného plazmatu - stalo ústředním tématem německých rasových hygieniků právě jejich aplikovaní v kasuistice patologických stavů, a to v celé řadě lékařských diciplin (psychiatrie, vnitřní medicína atd.).[93] Zpravidla přitom tehdy byla sugerována velmi zjednodušená představa, že se dědičně podmíněná onemocnění, zapříčiněná tzv. „špatnými" (patogenními) dědičnými vlohami (Erbanlagen), šíří v populaci tak rychle jako jiné nakažlivé „lidové nemoci" (Volksseuchen), což dobově znamenalo především pohlavní (venerické) choroby; obojí jim umožňovalo při jejich „potírání" (Bekämpfung) uvažovat o působení jejich selekce (Auslese) v perspektivě kontinua mnoha set generací. Tzv. špatné či také „nemoc podmiňující dědičné vlohy" (krankhafte Erbanlagen), jak zněl např. dobový Lenzův výraz, se totiž nezdály ohrožovat pouze jejich stávající (současné) „nositele" (Träger), nýbrž také ještě

[90] Ernst LEHMANN, Ernst: *Biologischer Wille: Wege und Ziele biologischer Arbeit im neuen Reich.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1934); tentýž, *Wege und Ziele einer deutschen Biologie.* (München: J. F. Lehmann 1936) nebo tentýž, „Biologie und Weltanschauung". In: *Der Biologe* 6, 1937: 337-41.

[91] Paul KAMMERER, *Allgemeine Biologie.* (Stuttgart - Berlin: Deutsche Verlags-Anstalt: 1915): XII; Hermann G. HOLLE, *Allgemeine Biologie als Grundlage für Weltanschauung, Lebensführung und Politik.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1919) nebo Jacob J. VON UEXKÜLL, *Staatsbiologie.* (Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1933).

[92] Srov. zejm. Hans STUBBE, *Kurze Geschichte der Genetik bis zur Wiederentdeckung der Vererbunsregeln Gregor Mendels.* (Jena: VEB Gustav Fischer Verlag 1965): 148-51 a k první polovině 19. století rovněž Carlos LÓPEZ-BELTRÁN, „In the Cradle of Heredity: French Physicians and L'Hérédité Naturelle in the Early 19th Century". In: Journal of History of Biology 37, 2004: 39-72.

[93] Max VON GRUBER (vyd.) - Ernst RÜDIN (vyd.), *Fortpflanzung, Vererbung, Rassenhygiene: Katalog der Gruppe Rassenhygiene auf der Internationalen Hygiene-Ausstellung 1911 in Dresden.* (München: J. F. Lehmann 1911): 121.

nenarozené generace potomků (descendentů).[94] Zdravotní stav proto neměl být podle rasových hygieniků do budoucna pouze soukromou záležitostí jednotlivce, nýbrž měl mít zásadní vliv i na zdravotní stav mnoha dalších příslušníků populace, členů širší a nyní biologisticky pojímané „národní pospolitosti" (Volksganzen, Volksgemeinschaft), respektive Ploetzem postulované tzv. *vitale Rasse* [vitální rasa], kterou rozuměl: „*Gesamtträger einer über die Individuen fortdauernden Erhaltungs- und Entwicklungseinheit des Lebens*".[95] A právě „péče" o ni se měla stát hlavní náplní nového vědecky etablovaného oboru pojmenovaného jako tzv. rasová hygiena.

Mělo-li být, alespoň podle představ rasových hygieniků, zabráněno mezigeneračnímu přenosu patogenních vloh, bylo zapotřebí aktivně vstoupit do rozmnožovacího procesu řízenou kontrolou výběru sexuálních partnerů. Medicína obecně a rasová hygiena (eugenika) konkrétně měla v těchto snahách převzít vedoucí místo, přičemž hlavní důraz měl být kladen na opatření profylaktického charakteru. V jejich rámci se za oprávněnou a opodstatněnou považovala i možnost tzv. *Unfruchtbarmachung* [zneplodnění].[96] Zde se projevil velký vliv praktických lékařů, zejména psychiatrů, díky jejichž působení došlo právě v německých podmínkách ke značné medikalizaci eugenické diagnostiky, kdy za eugenicky „méněcenné" (Minderwertigen), jak zněl dobový tezaurus, byli považováni především psychicky nemocní. Neméně ale rasovou hygienu od samého počátku ovlivňovali rovněž plemenní šlechtitelé a pěstitelé (Züchter). Ti nejradikálnější z radikálních rasových hygieniků, inspirováni právě jejich zkušenostmi, totiž spojovali rasově hygienické aktivity právě s utopistickým tzv. *Menschenzüchtung* [pěstění lidí]. Především u nich je možno se setkat s již zmíněným odmítavým postojem k tradiční sexuální morálce vycházející zejména z křesťanských kořenů. Řečeno jinými slovy - nemanželský poměr, z něhož mohl podle představ rasových hygieniků vzniknout „plnohodnotný člověk" (Vollmensch), rozumějme tedy člověk „dědičně" zdravý a zdatný, byl pro mnohé německé rasové hygieniky již v této době cennější a důležitější než formálně legální svazek, z něhož by vznikly „ošklivé" či „nemocné" děti.[97]

Hlavními představiteli německé rasové hygieny nejstarší generace byli především lékaři jako Wilhelm Friedrich Schallmayer (1857-1919), Alfred Julius Ploetz (1860-1940), Ernst Rüdin (1874-1952), Eugen Fischer (1874-1967) či Fritz Lenz (1887-1976); mezi její další „pionýry" pak patřili vysokoškolští profesoři hygieny pocházející z předlitavské části Rakouska-Uherska jako Max von Gruber (1853-1927) či Ferdinand Hueppe (1852-1938).[98] Ze zahraničních a s německým rasově

[94] Erwin BAUR - Eugen FISCHER - Fritz LENZ, *Grundriß der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene (Band I. Menschliche Erblichkeitslehre).* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1921): 143-268.

[95] Viz obr. př. č. I/003.

[96] M. VON GRUBER (vyd.) - E. RÜDIN (vyd.), c. d.: 164-5.

[97] Srov. zejm. Fritz LENZ, *Die Rasse als Wertprinzip: Zur Erneuerung der Ethik.* (München: J. F. Lehmann 1933).

[98] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 188-363 a P. J. WEINDLING, *Health*: 141-55. Viz obr. př. č. I/004a, I/004b, I/004c a I/005.

hygienickým hnutím velmi úzce propojených sympatizantů lze uvést např. již zmiňovaného norského lékaře Mjøena, švédského biologa Hermana Lundborga (1868-1943) či celou řadu předních dobových eugeniků amerických (Davenport, Laughlin, Osborn).[99] Organizačně bylo německé rasově hygienické hnutí již od roku 1904 soustředěno kolem revue nazývané „Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie" [Archiv pro rasovou a společenskou biologii; dále jen ARGB], respektive v tzv. *Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene* [Německá společnost pro rasovou hygienu; dále jen DGRH] založené o rok později (1905) v Mnichově a nemající tehdy více než dvacet členů; pro rozvíjení mezinárodních styků byla ještě před vypuknutím války založena tzv. *Internationale Gesellschaft für Rassenhygiene* [Mezinárodní společnost pro rasovou hygienu; dále jen IGRH].[100]

Německé, ale i širší mezinárodní veřejnosti, byl „nový obor" poprvé souhrně představen v rámci tzv. *Internationale Hygiene Ausstellung* [Mezinárodní hygienická výstava], jež se konala roku 1911 v saské metropoli Drážďanech.[101] Tuto prezentaci koncepčně i technicky zajišťovala samostatná pracovní skupina nazvaná „Rassenhygiene" (Rasová hygiena) ve zvláštním oddělení, které bylo nazváno „Fortpflanzung, Vererbung, Rassenhygiene" (Rozmnožování, dědičnost, rasová hygiena), jejímž předsedou byl právě von Gruber, tehdy profesor hygieny a ředitel hygienického ústavu na univerzitě v Mnichově a jeho zástupcem Rüdin, v době konání výstavy vrchní lékař psychiatrické kliniky tamtéž.[102] Hlavní argumentační linii výstavy rasově hygienického oddělení z roku 1911 naznačuje již samo pojmenování přípravné pracovní skupiny - bylo jím spojení procesu lidského rozmnožování s průběhem dědičných, především patogenních stavů a rasovou hygienou v jeden kausální komplex. Navíc v Drážďanech poprvé připadlo důležité místo také tzv. *rassenhygienische Propaganda* [rasově hygienická propaganda], především pak speciální zdravotní statistice.[103] Statistické údaje, tedy svého druhu expertní informace, zde byly vizualizovány na velkých tabulích a zdůrazněny doprovodnými obrazy. Záměrem organizátorů bylo, aby tento soubor informací působil nejenom informativně, ale především persuasivně a didakticky. V případě dědičně podmíněných onemocnění se z pohledu rasových hygieniků jako užitečná ukázala být především manipulace se strachem z ohrožení zdraví, neboli „poučení odstrašením" (Belehrung durch Abschreckung), kdy emoce šla ruku v ruce právě s expertní informací. Návštěvník měl být jak poučen, tak přesvědčen o nezbytnosti a prospěšnosti praktických rasově hygienických (eugenických) zásahů, a to včetně těch nejradikálnějších.

---

[99] Géza VON HOFMANN, *Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von Nordamerika.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1913). Sekundárně srov. také např. Edwin BLACK, *War against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race.* (New York: Four Walls Eight Windows 2003): 261-2.

[100] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 188-208.

[101] P. J. WEINDLING, *Health*: 141-55.

[102] Kol.: *Offizieller Katalog der Internationalen Hygiene-Ausstellung Dresden, Mai bis Oktober 1911.* (Berlin: Mosse 1911): 258 a 260.

[103] Ibidem.

Drážďanská hygienická výstava však nebyla důležitá pouze pro další vývoj rasové hygieny v Německu, nýbrž i pro vztahy uvnitř mezinárodního eugenického hnutí. Právě v Drážďanech totiž v roce 1911 došlo k dalšímu v řadě setkání zástupců tehdy dvou nejdůležitějších a největších eugenických organizací - německé IGRH a britské EES, kteří spolu konzultovali další postup.[104] Britští eugenici sice během těchto jednání souhlasili s nezbytností rasově hygienické péče věnující se v první řadě „péči o bílou rasu", nicméně již nutně s německým návrhem institucionálně včlenit EES do IGRH pod německým vedením.[105] Rozpory mezi německými a britskými eugeniky ve věci organizování mezinárodního eugenického hnutí, jež se projevily v Drážďanech, byly tak zásadního rázu, že se je v budoucnu již nikdy nepodařilo překonat.[106] Jedním z výsledků drážďanských negociací nicméně bylo uspořádání prvního mezinárodního eugenického kongresu, který se konal o rok později (1912) v hlavním městě britského impéria Londýně.[107]

Průběh první světové války v jeho neprospěch a následně porážka Německa paradoxně vytvořily velmi příznivé podmínky pro další šíření eugenických a rasově hygienických myšlenek. V těsně poválečném období, v němž byla i v jiných zemích deklarována „nutnost eugenické reformy", prezentovali němečtí rasoví hygienici svou nauku především jako zdroj pro „znovuobnovení" (Erneuerung) biologisticky pojímaných „sil lidu" (Volkskräfte), s čímž do značné míry korespondoval i vzestup dobových rasových teorií a lá Hans F. K. Günther (1891-1968).[108] V poválečném chaosu přitom byla právě skrze rasově hygienickou optiku interpretována celá řada aktuálních sociálních, zdravotních a samozřejmě rovněž politických témat jako např. populační ztráty způsobené válkou a s nimi související pokles porodnosti, rozdílná plodnost jednotlivých sociálních a náboženských skupin německého obyvatelstva, rozšíření nakažlivých nemocí a alkoholismu či přistěhovalectví atd.; zvláštní místo velmi záhy zaujala rovněž spojenecká okupační politika v Porýní.[109] Rasově hygienické (eugenické) premisy však začaly být stále intenzivněji rovněž přejímány a zapracovávány do konceptu sociální hygieny, jež v meziválečném období v Německu představovala jedno z nejdůležitějších východisek převážné většiny úvah, jež se týkaly reformy veřejné zdravotní péče.[110] Jejich integrace přitom byla v německém případě provedena na počátku 30. let, přičemž se na ni ze strany rasových hygieniků podílela celá řada jejích hlavních dobových představitelů; rasová hygiena tak zde mohla být napříště chápána i jako „zvláštní obor" (Sonderfach) sociální hygieny. Její vnitroněmecká politická expanzivní

[104] S. KÜHL, *Die Internationale*: 26.

[105] Ibidem: 19 a 26.

[106] Ibidem: 26.

[107] Ibidem.

[108] Leonard DARWIN, *The Need for Eugenic Reform.* (London: MacMillan 1923). Viz obr. př. č. I/006.

[109] Viz obr. př. č. I/007.

[110] P. J. WEINDLING, *Health*: 155-241.

dynamika souvisela rovněž s počáteční mezinárodní ostrakizací ve 20. letech na mezinárodním fóru, respektive jistým etablováním v domácí akademické sféře. Tak např. Ploetzův žák Lenz, který v letech 1913-33 působil jako šéfredaktor *Archiv für Rassen und Gesellschaftsbiologie* byl roku 1923 ustanoven prvním řádným profesorem rasové hygieny na lékařské fakultě mnichovské univerzity, aby byl o deset let později (1933) povolán do Berlína.[111] Již tři roky předtím bylo předloženo předloženo dvoudílné komprimované kompendium nauky o dědičnosti (Vererbungslehre) a rasové hygieny (Rassenhygiene), jež byla považována za původní německou teoretickou „základnu" všech rasovými hygieniky navrhovaných „opatření". Pod názvem GRUNDRIß DER MENSCHLICHEN ERBLICHKEITSLEHRE UND RASSENHYGIENE [Nárys nauky o lidské dědičnosti a rasové hygieně] ji vydalo Lehmannovo nakladatelství a ve své době byla mimořádně dobře přijata i v zahraničí.[112] Fischer to roku 1933 retrospektivně komentoval následovně: „*Die Fortschritte der letzten 10 Jahre auf dem Gebiet der menschlichen Erblehre sind so groß, daß ich unter voller Verantwortung sagen möchte, wir haben eine vollkommen sichere Grundlage für alle etwaigen bevölkerungspolitischen Maßregeln.*"[113] Toto zmatení diskurzů výstižně charakterizuje Weindling, když uvádí: „*These were at one level strictly scientific. But at another they served to racialize medical science.*"[114] Na druhé straně je ovšem uvést, že až do roku 1933 vedle sebe v Německu v rámci ne příliš centralizovaného eugenického hnutí koexistovalo hned několik směrů, respektive světonázorové a politické orientace. Na jedné straně to byl především Ploetz coby exponent nordického a „národního" tábora: „*Ploetzens Liebe galt nicht so sehr der Menschheit im allgemeinen als vielmehr den Germanen oder der nordischen Rasse.*"[115] Mezi sociálně demokraticky zaměřené eugeniky patřil např. zakladatel sociální hygieny Alfred Grotjahn (1869-1931) a představitelem katolického směru výmarské eugeniky byl někdejší jezuitský páter Hermann Muckermann (1877-1962).[116] Na přelomu 20. a 30. let však nicméně vzrostl především význam Lehmanna a jeho nakladatelství, který kombinoval svůj zájem jak o odbornou lékařskou produkci, tak o *völkisch* propagandu ve prospěch rasové hygieny.[117] Tak např. jen

---

[111] Blíže k etablování srov. P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 320-67.

[112] Srov. E. BLACK, *The War*: 273; P. J. WEINDLING, *Health*: 473. Dále srov. také Peter PROPPING - Bernd HEUER, „Vergleich des 'Archivs für Rassen- und Gesellschaftsbiologie' (1904-1933) und des 'Journal of Heredity' (1910-1939): Eine Untersuchung zu Hans Nachtsheim These von der Schwäche der genetik in Deutschland". in: *Medizinhistorisches Journal* 26, 1991: 78-93.

[113] Např. Eugen FISCHER, „Ist die menschliche Erblehre eine hinreichende Grundlage eugenischer Bevölkerungspolitik?" In: *Arch. f. Kriminalbiol.* 93, 1933: 79-80.

[114] P. J. WEINDLING, *Health*: 471.

[115] Otmar VERSCHUER VON, „Alfred Ploetz †". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 4: 70.

[116] Např. Alfred GROTJAHN, *Die Hygiene der menschlichen Fortpflanzung: Versuch einer praktischen Eugenik.* (Berlin-Wien: Urban & Schwarzenberg 1926) a Hermann MUCKERMANN, *Vererbung: Biologische Grundlagen der Eugenik.* (Potsdam: Müller & I. Kiepenheuer GMbH 1932), tentýž, *Eugenik und Weltanschauung.* (Berlin-München: A. Metzner 1932), tentýž, *Die Familie: Darlegungen für das Volk zur Frage des Wiederaufbaues im Licht der Lebensgesetze.* (Bonn: F. Dümmler 1946). Dále dobově srov. např. Desider BATHAZAR, *Die Gefährdung des Christentums durch Rassenwahn und Judenverfolgung* (Luzern: b. v. 1935) a sekundárně P. J. WEINDLING, *Health*: 399-439.

[117] Nejnověji srov. Uwe HOßFELD, „Die Jenaer Jahre des 'Rasse-Günther'". In: *Medizinhistorisches Journal* 34, 1999, Heft 1: 47-103 a tentýž, „'Rasový papež': Životopisná skica rasového badatele Hanse Friedricha Karla Günthera". In: *Terezínské studie a dokumenty* 2003: 337-74.

mezi lety 1924 a 1929 u něj publikoval Günther osm titulů a do roku 1945 v Německu podle odhadu kolovalo až na pět set tisíc jeho knih![118] Neméně důležitou funkci při propagování nordicky a *völkisch* zaměřeného křídla rasových hygieniků plnil časopis nazvaný „Volk und Rasse" [Lid a rasa; dále jen VuR], jenž v Lehmannově nakladatelství vycházel již od roku 1926 a jehož redakci od roku 1931 převzal antropolog Bruno K. Schultz (1901-1998).[119] Bylo to přitom právě Lehmannovo nakladatelství, které vydatně podporovalo dlouhodobou konvergenci dvou zájmových skupin uvnitř nordicky orientovaných rasových hygieniků, které Weindling identifikuje na jedné straně jako „árijské ideology" jako Darré či Astel a na druhé straně jako „zdravotnické technokraty" jako Gütta, Lenze či Rüdina.[120]

Hitlerův *coup-de-état* z ledna 1933 jednoznačně urychlil proces vzájemného prolínání se ideologických, především vulgárně rasistických premis nacistického hnutí na jedné a výzkumných záměrů německých rasových hygieniků nordické orientace na druhé straně. Byla to především jejich tradiční teze o tzv. *erbliche Ungleichheit* [dědičná nerovnost], jež nyní měla konvergovat s jedním ze základních východisek nacistické politické ideologie, kterou byla rasová nerovnost v gobineuovském a chamberlainovském pojetí, respektive pouličního teroru nacistických bojůvek: „*Uns erstellt sich aus all dem die erbliche Ungleichheit alles Lebendigen, die Einheit von Leib und Seele, die Totalität der Natur, die natürliche Abstammung des Menschen und das natürliche Vergehen des Einzelnen.*"[121] Právě toto přesvědčení o „biologicky", rozumějme v nacistickém pojetí trvale podmíněných (vrozených) a nezměnitelných kvalitativních rozdílech mezi jednotlivci stejně jako většími lidskými skupinami („rasy") v oblasti morfologické a psychologické, pro jejíž zdůvodnění mělo být nově použito především nauky o dědičnosti, představovalo základní styčný bod mezi politickým a vědeckým rasismem v nacistickém státu.[122] Toto prolínání přitom bylo o to snazší, čím více mohla nacistická ideologie a propaganda využívat kompilace celé řady biologizujících paralel a analogií; pojmy jako „život" (Leben), „zdatnost" (Tüchtigkeit), „Erhaltung des Lebens" (zachování života), „rasa" (Rasse), „výběr" (Auslese) či „zdraví" (Gesundheit) v ní zaujímaly místo zcela ústřední, i když současně ve vybraných dobových vědeckých disciplínách zároveň zůstávaly ústředními referenčními kategoriemi.[123] Jak se mělo ukázat teprve později v průběhu války, fyzická exterminace lidského jedince, zdůrazněme *de facto* i *de iure* jeho zabití, pouze a jedině v této kombinaci a smrtící logice

[118] P. J. WEINDLING, *Health*: 472.

[119] P. J. WEINDLING, *Health*: 472-473.

[120] Ibidem: 470-1 a 488.

[121] Např. Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Weltbild und Weltanschauung*, in: Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI (vyd.), *Das naturgesetzliche Weltbild der Gegenwart*. (Berlin: Nordland Verlag 1943): 7.

[122] Ignaz ZOLLSCHAN, *Was gebietet die Stunde?*, in: Ignaz ZOLLSCHAN, Zwei *Denkschriften über die Notwendigkeit der Stellungnahme zum wissenschaftlichen Antisemitismus*. (Karlsbad: Im eigenen Verlag 1933): 20.

[123] Hans-Walter SCHMUHL, *Rasse, Rassenforschung, Rassenpolitik: Annäherung an das Thema*. In: Hans-Walter SCHMUHL (vyd.), *Die Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*. (Göttingen: Wallenstein Verlag 2003): 7-37.

nacistickým vedením precizně naplánovaných byrokratických opatření mohla být považována za svého druhu „terapii" (Lifton v této souvislosti např. používá výstižného příměru *„Heilen durch Töten"*[124]), respektive součást extrémně pojímaného biomorfního modelování megalomasnkých rozměrů, tedy záměrného a cíleného přetváření společnosti podle domnělých tzv. *Naturgesetzlichkeiten* [přírodní zákonnitosti]. Použijeme-li opět citátu Stengela- von Rutkowskeho: *„Das Leben ist eine Sonderordnung im Reich des Alls und der Mensch eine Sonderordnung im Reich des Lebendigen. Das Werkzeug des Menschen, seine Waffen sowohl als seine Apparaturen und technischen Hilfsmittel bei der Arbeit, konnte von ihm nur geschaffen werden durch sein Eindringen in dieselbe grosse Naturgesetzlichkeit, nach deren Regeln und Gesetzen auch er entstanden ist."*[125] Tato biologizace sociálních, zdravotních a v konečném důsledku také politických poměrů přitom byla předními nacistickými teoretiky zpravidla chápána jako integrální součást jejich „světonázorového boje", což např. roku 1936 v souvislosti se zneplodňujícími opatřeními ve vztahu k úloze státu Günther, již zmíněná prominentní postava pronacisticky orientovaných rasistů, komentoval takto: *„... noch empfindet die Mehrzahl unserer Zeitgenossen - in einem liberalistisch-individualistischen, einzig den Einzelmenschen wie die gesetzliche Unfruchtbarmachung der erblich Minderwertigen als etwas Unerhört-Reaktionäres, als einen Eingriff in irgendwelche Menschenrechte. Ein Staat aber wird lernen müssen, zu unterscheiden zwischen dem 'Recht zu leben und dem Recht, Leben zu geben' (Mjoen). Ein unbeschränkes Menschenrecht auf Fortpflanzung kann es in einem nach wahrer Ertüchtigung strebenden Staate nicht geben."*[126] Podobně nekompromisně se o pět let později (1941) vyjádřil v Praze i mocný vedoucí tzv. *Rassenpolitisches Amt der NSDAP* [Rasověpolitický úřad NSDAP] a jeden z hlavních ideologů nacistického hnutí profesor Dr. med. habil. Walter Groß (1904-1945): *„Die Rassenlehre des Nationalsozialismus hat diese* (biologické - pozn. aut.) *Zusammenhänge niemals verkannt, denn sie stellen nicht ein weltfremdes Dogma, sondern eine aus dem Leben gekommene und im Leben bewährte Beschreibung und Deutung tatsächlicher Verhältnisse dar. Das unbiologische Denken der liberalen Zeit leugnete alles Rassische und erkannte höchstens die volksprägende Kraft der geschichtlichen Tradition.... Zuerst ist daran zu erinnern, dass wirkliche rassische Strukturveränderungen durch Übernahme andersrassischer Blutsbestandteile ein Volk in seiner Geschichte verändern können."*[127] Totéž, i když zdaleka ne v tak sofistikované podobě, měl bezesporu na mysli i říšský vedoucí nacistického svazu učitelů a posléze i župní vedoucí NSDAP Bavorské Východní marky Hans Schemm (1891-1935), jenž se nechal opakovaně slyšet, že pro něj nacionální socialismus nikdy nebyl ničím jiným než tzv. *angewandte Biologie* [použitá biologie]. Ve všech zmiňovaných případech se bezesporu jednalo o politickou vulgarizaci dlouhodobého trendu, který např. Rádl již roku 1909 v narážce na rozšíření sociálně darwinistické argumentace velmi

[124] Robert J. LIFTON, *Die Ärzte im Dritten Reich.* (Berlin: Ullstein Buchverlag 1998): 180-6.

[125] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Weltbild*: 14-5.

[126] Hans F. K. GÜNTHER, *Führeradel durch Sippenpflege: Vier Vorträge.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1936): 26.

[127] Walter GROß, „Rasse und Geschichte". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 1. duben 1941: 7.

výstižně popsal takto: *„Názor, že člověk jest živočichem, že tělo jeho jest hlavní a duše jen následkem těla, způsobil, že od polovice 19. století klade se zvláštní důraz na anthropologickou a biologickou část národnosti... Někteří theoretikové... vidí v darwinismu příklad, jak se stará idealistická biologie, věřící v moc duševních principů, proměnila ve víru, že tělo jest vším, duše jen následkem jeho. I chtějí také historii, politiku a názory o společnosti lidské vytrhnouti ze staré víry, že myšlenky jsou pouty pro lidská sdružení, a hledají v tělesných vlastnostech síly společenské. Místo pojmů národa, vyznání, třídy společenské, zavádějí pojem rassy, plemene.“*[128] S ohledem na tzv. rasové teorie to dobově komentoval i český biolog a lékař-eugenik docent MUDr. et RNDr. Bohumil Sekla (1901-1987), když roku 1936 o situaci v Německu psal: *„Německá porážka ve válce, ve které se Němci tak houževnatě drželi proti téměř celému světu, rozvrat hospodářský, duševní zmatek a nerozhodnost těch, kterým připadla moc v novém Německu, a konec konců celková duševní krise světová - to všechno byly momenty, které podnítily rozkvět tohoto kuriosního učení* (rasové nauky - pozn. aut.). *Jeho nejvýznačnějším hlasatelem se stal diletant, původní filolog H. Günther* (Hans F. K. Günther - pozn. aut.), *který první vydání své knihy Rassenkunde des deutschen Volkes (1922) napsal prý na objednávku nakladatelské firmy, která vydávala různé populárně-vědecké interesantnosti. Kniha měla nečekaně velký úspěch, vycházela nová a nová vydání, a původní filolog je jmenován na nátlak tehdejšího ministra v Durinsku Fricka (jméno dnes dobře známé) v roce 1930 přes odpor profesorů a rektora profesorem sociální anthropologie na universitě v Jeně. Rasové teorie se staly podstatnou součástí programu nacionálních socialistů, vyhovovaly především svou tendencí, schopnou dodati německému člověku nového seběvědomí, nového přesvědčení o vlastních vysokých úkolech a nové vůle, ve jménu tohoto velikého poslání se postaviti znovu do služeb staronového panstva. Němečtí demokraté ovšem učinili málo proti tomu, aby se tato nová ideologie nerozrostla a nepřemohla sotva klíčící myšlení demokratické a světoobčanské... Dnes ovšem už je trochu pozdě na přípravu léku proti nemoci, která se tak rozmohla.“*[129]

I přes společná biologisticky fundamentalistická východiska hlavních aktérů německého rasově hygienického hnutí, nebyly postoje představitelů rasové hygieny vůči nacistickou stranou oficiálně propagované politické „myšlence rasy“ (Rassengedanke) přinejmenším v letech 1933-39 zcela uniformní.[130] Nástup nacistů k moci znamenal především posílení nejprofilovanější a bezesporu také nejpočetnější skupiny (frakce) mezi německými rasovými hygieniky, jež se soustředili zvláště v tzv. mnichovské skupině kolem Ploetze a jejich dalších matadorů jako Lenze, Fischera, Rüdina, Rodenwaldta, Hueppeho či Kuhna.[131] I když někteří z nich (Ploetz, Lenz) byli rovněž předními

[128] Emanuel RÁDL, *Dějiny vývojových theorií v biologii XIX. století* (Praha: J. Laichter 1909): 315-6.

[129] Bohumil SEKLA, „Rasové teorie a jejich kritika“. In: *Útok* 4, 1935, 1. leden 1935: 106.

[130] Srov. C. ESSNER, c. d.: 40-9.

[131] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 396-445.

činovníky v dobovém nordickém hnutí, byla hlavním cílem této skupiny především tzv. *Erbpflege* [dědičná péče] - či použijeme-li pozdější oficiální nacistický tezaurus tzv. *Erbgesundheitspflege* [péče o dědičné zdraví] - podložená systematickým výzkumem chorobných (patologických) dědičných vloh a syntetizovaná v tzv. *Erbpathologie* [dědičná patologie], které se od konce 20. let se značnou intenzitou věnovala, jak již bylo uvedeno, především střední a nejmladší generace německých rasových hygieniků (von Verschuer).[132] Hlavním předmětem jejich zájmu na populační úrovni měla zůstávat především již zmíněná „vitální rasa" v Ploetzově smyslu, a to i přes zásadní odborné výtky, které proti tomuto konstruktu byly opětovně vznášeny (tzv. Hardy-Weibergovo ekvilibrium).[133] Tato „vitální rasa" přitom nemusela být vždy nutně totožná s „rasou" ve smyslu antropologicko-systematickém, jež ale zase po roce 1933 v žádném případě neodporovala oficiální nacistické zdravotní a především rasové politice. Pokud jde o oblast lidské dědičnosti, zde představovala po roce 1900 hlavní východisko úvah převážné části německých rasových hygieniků klasická (mendelovská) genetika, a to zhruba v intencích již zmiňovaného konstitutivního kompendia německé (národní) genetické školy „Baur-Fischer-Lenz", jež bylo naposledy (v pátém vydání) v Německu publikováno roku 1940 (!): *„Eine neue Auflage des Baur-Fischer-Lenz ist für den Erbarzt ein besonderes, eigentlich festliches Ereignis. Denn dieses Werk ist seit 1921 und mit jeder Auflage mehr repräsentativ für den Stand der Vererbungswissenschaft vom Menschen, und man empfängt die neue Auflage in der freudigen Erwartung, erneut von den führenden Männern Überblick über das weitschichtige Gebiet zu erlangen... Ein solches Werk kann auch nur von Autoren kommen, die das darzustellende Gebiet führend bearbeitet haben; und es kann auch wohl nur aus einem so sicheren theoretischen Fundament herauswachsen, wie es den Baur-Fischer-Lenz von Anbeginn auszeichnete."*[134]

V oblasti na pomezí nauky o dědičnosti a fyzické - či chceme-li také biologické - antropologie se jednalo o početně sice malou, v žádném případě však bezvýznamnou skupinu rasových hygieniků - a současně antropologů - kteří v průběhu a po skončení první světové války vzešli z okruhu kolem antropologického ústavu vídeňské univerzity.[135] Ve 20. a 30. letech byl její *spiritus movens* profesor etnografie a antropologie Dr. phil. habil. Otto Reche (1879-1966), jenž se zabýval zejména dědičnými aspekty tehdy velmi progresivního výzkumu krevních skupin (Blutgruppenforschung), jejich identifikací a následně i použitím jako průkazných důkazů v soudních řízeních o určení otcovství

[132] V přehledu srov. především Günther JUST (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen* - Band I. (Berlin: Julius Springer Verlag 1941).

[133] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 27-103.

[134] Ferdinand CLAUSSEN, „Baur-Fischer-Lenz, Menschliche Erblehre und Rassenhygiene. Band I, 2. Teil. Erbpathologie. 5. Aufl. Geh. RM 13.80: Lwd. RM 15.60. J. F. Lehmanns Verlag, München 1940." In: *Der Erbarzt* 8, 1940, H. 12: 260 a 262. Srov. část 2. kapitoly IV. Viz obr. př. č. I/004c a I/008.

[135] Katja GEISENHAINER, *„Rasse als Schicksal": Otto Reche (1879-1966) - ein Leben als Anthropologe und Völkerkundler.* In: Beiträge zur Leipziger Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, Reihe A - Band 1, Leipzig 2002.

neboli tzv. *Vaterschaftsprozesse* [paternitní spory].[136] Právě díky aktivitám této skupiny bylo v druhé polovině 30. a první polovině 40. let možné, že během pronásledování „rasově méněcenných" skupin obyvatelstva byla tato metoda použita při určování kategorií stanovených v norimberských zákonech (tzv. židovští míšenci).[137]

Další samostatnou skupinu v rámci biomedicínských oborů představovali fyzičtí antropologové, kteří se tradičně zabývali v první řadě zachycením a systematickým studiem sekundárních morfologických znaků a jejich distribucí ve větších populačních celcích.[138] Mezi nejpřednější představitele tohoto směru lze bezesporu počítat dlouholetého šéfa tzv. *Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik* [Ústav císaře Viléma pro antropologii, nauku o lidské dědičnosti a eugeniku] Fischera, jenž se zabýval studiem průběhu křížení mezi příslušníky jednotlivých systematických „ras" a na jeho základě vypracovával svůj koncept tzv. *Rassenbiologie* [rasová biologie] coby samostatného oboru.[139] Její vztah k dobové genetice přitom Fischer roku 1933 určil následovně: „*Die gesamte Rassenkunde ist auf eine neue und zum erstenmal einigermaßen sichere Grundlage gestellt worden, durch den Nachweis, daß die Mendelschen Erbregeln auch für den Menschen gelten, und durch den Ausbau der gesamten mendelistischen Lehre... Seitdem ist für fast alle Rassenmerkmale und für zahllose sonstige normale und pathologische Merkmale des Menschen der Erbgang nachgewiesen. Nur solche können wir überhaupt als Rassenmerkmale anerkennen. Nachweis mendelnder Vererbung wird beim Menschen natürlich grundsätzlich ebenso geführt wie bei Pflanze und Tier, durch Auszählen der Merkmalsträger in der F_1- und F_2- oder auch späteren Generation nach Kreuzung der entsprechenden Eltern, Beobachtung der Rückkreuzung usw.*".[140]

Konečně třetí důležitou skupinu představovali teoretičtí biologové, zejména pak ti z nich, kteří se zabývali descendenční teorií a v jejím rámci pak především působením mechanismů výběru (selekce). Jedno z tradičních a důležitých center bylo v tehdejším Německu na zemské univerzitě v Jeně, kde v podstatě po celý svůj život působil i Ernst Haeckel (1834-1919), hlavní představitel německého neo-

[136] Ibidem; dále srov. zejm. Maria TESCHLER-NICOLA, „Der diagnostische Blick: Zur Geschichte der erbbiologischen und rassenkundlichen Gutachtertätigkeit in Österreich vor 1938". In: *Zeitgeschichte* 30, 2003, Heft 3: 137-49.

[137] Blíže srov. části 2. a 3. této kapitoly. Viz obr. př. č. I/009 a I/015.

[138] K vývoji německé biologické antropologie v období nacionálního socialismu srov. nejnověji U. HOßFELD, *Geschichte der biologischen Anthropologie*: 267-341.

[139] Srov. např. Eugen FISCHER, *Rassen und Rassenbildung*, in: Kol.: *Handwörterbuch der Naturwissenschaften* - Band 3. (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1933): 198-214 a tentýž, *Eugenik*, in: Kol.: *Handwörterbuch der Naturwissenschaften* - Band 3. (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1933): 898-901. K Fischerově osobě srov. zejm. Bernhard GESSLER, *Eugen Fischer (1874-1967): Leben und Werk des Freiburger Anatomen, Anthropologen und Rassenhygienikers bis 1927.* (Frankfurt am Main - Wien: Lang 2000).

[140] E. FISCHER, *Rassen*: 199.

darwinismu druhé poloviny 19. století a počátku 20. století.[141] Jeden z hlavních reprezentantů tohoto okruhu, jenž rovněž vstoupil do SS, byl vůdčí představitel tzv. syntetického směru v dobové německé evoluční biologii profesor zologie na univerzitě v Jeně Dr. rer. nat. habil. Gerhard Heberer (1901-1973), jenž se dlouhodobě snažil dokázat prapůvod Indogermánů v Evropě.[142]

Současně s první vlnou personálního glajchšaltování a čistek univerzitních a vědeckých institucí zhruba mezi lety 1933-36 probíhal mezi těmito skupinami poněkud skrytý a širší veřejnosti ne vždy zcela zřetelný střet mezi zastánci rozdílných pojetí „rasy".[143] Na jedné straně byli zastánci spíše holistického (celostního) pojetí, kteří byli propojeni zejména s různými ideologickými skupinami uvnitř NSDAP a jehož exponentem byl tübingenský profesor botaniky Ernst Lehmann (1880-1957).[144] Na straně druhé pak stáli spíše technokraticky orientovaní přívrženci mechanistického pojetí, které se opíralo o striktně dědičná východiska a selekci; tato druhá skupina byla úzce propojena zejména s SS, respektive její hlavní „vědeckou" institucí tzv. *Ahnenerbe* [Dědictví předků].[145] Mezi hlavní představitele této druhé skupiny patřil současně jeden z předních rasových hygieniků nacistické éry, válečný rektor jenské *almae matris* a zároveň i prezident duryňského tzv. *Landesamt für Rassewesen* [Zemský úřad pro rasové otázky] se sídlem ve Výmaru, SS-Standartenführer profesor Dr. rer. nat. Karl Astel (1898-1945), jakož např. i jeho již několikrát citovaný žák Stengel- von Rutkowski.[146]

Důležitost, kterou hlavní reprezentanté nového politického režimu přisuzovali zavádění rasově hygienických opatření, a vehemence, s níž se v počátečním období své vlády věnovali zdravotní problematice, se nemohla neodrazit institucionálně. Během šestiletého období let 1933-39 vznikla na území Německa síť kvalitativně nových institucí s novým posláním; začala být vytvářena rasově hygienická infrastruktura nacistického státu.[147] Pomineme-li centrální plánovací kolegia na ministerské úrovni (RMdI) a v aparátu říšského vedení nacistické strany, o nichž bude zmínka později, týkalo se to také akademické oblasti. Zatímco první z nich, kterým byl Lenzův tzv. *Institut für Rassenhygiene* [Ústav pro rasovou hygienu] na lékařské fakultě mnichovské univerzity, byl založen již roku 1924,

---

[141] Srov. U. DEICHMANN, c. d.: 269-77 a dále také Anne HARRINGTON, *Die Suche nach Ganzheit: Die Geschichte biologisch-psychologischer Ganzheitslehren: Vom Kaiserreich bis zur New-Age-Bewegung.* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag 2002): 344-56.

[142] Gerhard HEBERER, *Rassengeschichtliche Forschungen im indogermanischen Urheimatsgebiet.* (Jena: Gustav Fischer Verlag 1943). Dále srov. zejm. Uwe HOßFELD, *Gerhard Heberer (1901-1973): Sein Beitrag zur Biologie im 20. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Geschichte und Theorie der Biologie*, Suppl.-Bd. 1, Berlin, 1997 a dále Thomas JUNKER - Uwe HOßFELD, „The Architects of the Evolutionary Syntheis in National Socialist Germany: Science and Politics". In: *Biology and Philosophy* 17, 2002: 223-49. S ohledem na situaci v Praze srov. zejm. část 1. kapitoly IV. Viz obr. př. č. IV/001.

[143] K jejich průběhu a důsledkům v biologických disciplínách srov. především U. DEICHMAN, c. d.: 10-105.

[144] Ibidem: 74-89.

[145] Srov. zejm. Michael H. KATER, *Das „Ahnenerbe" der SS 1935-1945: Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches.* (München: Oldenbourg Verlag 2001); k úloze SS blíže dále v této části.

[146] Srov. zejm. U. HOßFELD - J. JOHN - O. LEMUTH - R. STUTZ, *„Kämpferische Wissenschaft"*: 1-127.

[147] M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 57-73.

následovalo mezi lety 1933-39 v celém tehdejším Německu dvacet pět (!) dalších.[148] A bylo-li ve školním roce 1932-33 na německých univerzitách a vysokých školách vypsáno celkem padesát tři specializovaných přednášek na téma dědičnosti, pak během následujících pěti let jejich počet stoupl na sedmdesát osm, přičemž se od nich již nově odlišovaly přednášky zabývající se výhradně rasovou hygienou coby samostatným předmětem.[149] Podle Lehmannových dobových údajů kulminoval jejich počet před rokem 1939 ve školním roce 1933/34, kdy jich bylo v celém tehdejším Německu celkem vypsáno padesát čtyři.[150] Lehmann tak mohl spokojeně konstatovat, že „... *in ganz besonderem Maße aber hat zweifellos der Sieg des Nationalsozialismus dem vererbungskundlichen Unterricht zu größter Anerkennung verholfen*...“[151] Dalšího triumfu pak dědičná a rasová hygiena, nově označovaná mezi biomedicínskými obory také za tzv. *Leitwissenschaft* [vůdčí věda], v Německu dosáhla, když byla na podzim 1939 zavedena jako samostatný a obligatorní zkušební předmět do studijního plánu všech německých lékařských fakult.[152] Řečeno totéž jinými slovy, po roce 1939 nemohl být v Německu na doktora medicíny promován žádný student, který by z rasové hygieny nesložil povinnou zkoušku a neabsolvoval příslušná cvičení.[153] Vedle univerzit a vysokých škol se rasové a rasově hygienické komponenty staly během několika let i nedílnou součástí výuky na základních a středních školách, takže budoucí univerzitní a vysokoškolští studenti přicházeli na tyto ústavy s dostatečnou průpravou.[154]

Exponenti „nového oboru“ z této konjunktury bez skrupulí osobně, profesně a koneckonců i finančně těžili. Měla-li původní, roku 1904 Ploetzem založená DGRH spíše charakter zvláštní sekty[155] a předpokládal-li Günther ještě roku 1929, tedy čtyři roky před Hitlerovým nástupem k moci, že rasoví hygienici nordického zaměření zůstanou v německých akademických kruzích sice důležitou, nicméně menšinou,[156] pak rok 1933 jim otevřel netušené možnosti. Onou příslovečnou první vlaštovkou přitom nebyl nikdo jiný než sám Günther, jenž byl ještě před uchopením moci nacisty politicky prosazen, a to proti vůli tamního profesorského kolegia, jako profesor tzv. *Sozialanthropologie* [sociální

---

[148] Pro přehled jednotlivých ústavů srov. zejm. R. N. PROCTOR, *Nazi Medicine*: 327-9 a P. J. WEINDLING, *Health*: 515-7.

[149] Ernst LEHMANN, „Vererbungslehre, Rassenkunde und Rassenhygiene: Ein Überblick über die Entwicklung der Lehrgegenstände an den deutschen Hochschulen seit dem Jahre 1900“. In: *Der Biologe* 3, 1938, Nr. 9: 309.

[150] Ibidem: 310.

[151] Ibidem: 309.

[152] P. J. WEINDLING, *Race*: 515-6. Pro případ pražské Německé, respektive Německé Karlovy univerzity v letech 1939-45 srov. především části 2. a 3. této kapitoly.

[153] Otmar VON VERSCHUER, „Der Erbarzt an der Jahreswende“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 3.

[154] Ve středoškolské podobě srov. např. Jakob GRAF, *Biologie für Oberschule und Gymansium - Ausgabe Knabenschulen.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1942).

[155] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 189-96.

[156] Hans F. K. GÜNTHER, *Rassenkunde Europas: Mit besonderer Berücksichtigung der Rassengeschichte der Hauptvölker indogermanischer Sprache* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1929): 334.

antropologie] na filozofickou fakultu jenské univerzity v Duryňsku.[157] Je pouze příznačné, že u příležitosti jeho nástupní přednášky Hitler, tehdy kandidát NSDAP na post říšského prezidenta, poprvé a naposledy navštívil univerzitu a vyslechl zde přednášku, respektive že po jeho nástupu do úřadu říšského kancléře byl Günther povolán z Jeny do Berlína na nově zřízený tzv. *Institut für Rassenkunde, Völkerbiologie und Ländliche Soziologie* [Ústav pro pro rasovou vědu, biologii lidu a sociologii venkova].[158] Navíc je třeba upozornit, že ideologicky podmíněný výzkum „rasy" či ve jménu „rasy" se po roce 1933 netýkal pouze biomedicínských oborů, nýbrž expandoval i na pomezí humanitních, což lze příkladově demonstrovat např. na aktivitách roku 1938 nově zřízeného a ideologicky jednoznačně profilovaného tzv. *Reichsinstitut für Geschichte des Neuen Deutschlands* [Říšský ústav pro dějiny Nového Německa].[159] V této souvislosti je jistě značně zarážející, po jak dlouhou dobu mezinárodní *scientific community* neviděla - či spíše nechtěla vidět - tuto interdependenci mezi oficiální ideologií „Nového Německa" pod nacistickou vládou a expanzí dědičné a rasové hygieny či rasové biologie.[160] Obzvláště, když představitelé „nového oboru" díky jeho institucionalizaci představovali zvláštní a s politickým establishmentem nacistického státu úzce spolupracující skupinu akademických činovníků.[161]

Postupné etablování vlády nacistů v letech 1933-39 znamenalo nejen jejich pronikání do rozvinuté akademické a vědecko-výzkumné infrastruktury a glajchšaltování personálních poměrů, pod níž je třeba v první řadě rozumět exkluzi vědců a akademiků židovského původu, nýbrž také kvalitativně novou a ideologicky jednoznačně podmíněnou polarizaci samotného chápání poslání a účelu vědy v moderní technologicky vyspělé společnosti. Také zde přitom měly nově rozhodovat v první řadě aspekty ideologické.[162] Věda měla být v nacistickém státě napříště „německá" či dokonce „árijsko-germánská" a měla plnit především „bojovou" fukci ve střetu s ideologickými protivníky nového režimu, neboli měla to být tzv. *kämpferische Wissenschaft* [bojovná věda]. Nikoli internacionalismus,

---

[157] Uwe HOßFELD - Jürgen JOHN - Oliver LEMUTH - Rüdiger STUTZ, *„Kämpferische Wissenschaft": Zum Profilwandel der Jenaer Universität im Nationalsozialismus*, in: Uwe HOßFELD (vyd.) - Jürgen JOHN (vyd.) - Oliver LEMUTH (vyd.) - Rüdiger STUTZ (vyd.), *„Im Dienst an Volk und Vaterland": Die Jenaer Universität in der NS-Zeit.* (Köln: Böhlau 2005): 1-127 a dále Uwe HOßFELD, „Die Jenaer Jahre des 'Rasse-Günther' von 1930 bis 1935: Zur Gründung des Lehrstuhles für Sozialanthropologie an der Universität Jena". In: *Medizinhistorisches Journal* 34, 1999, H. 1: 47-103.

[158] Ibidem; dobově srov. také např. Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, „Hans F. K. Günthers Berufung nach Jena". In: *NS-Monatshefte* 1, 1930, Heft 4: 198-9.

[159] Srov. např. Walter FRANK, „Die Wissenschaft zur Judenfrage". In: *Die Zeit* 1939, 20. leden 1939: 7 (příloha *Kunst und Wissen*) a dále také Otmar VON VERSCHUER, *Die Rassenbiologie der Juden*, in: Forschungen zur Judenfrage, Bd. III, Hamburg 1938: 138-51. Viz obr. př. č. I/010.

[160] Srov. např. Francis A. E. CREW, „Seventh International Genetical Congress". In: *Nature* 144, 1939, No. 3646: 496-8 a dále zejm. S. KÜHL, *Die Internationale*: 125-45 a pro americké eugenické hnutí nejnověji E. BLACK, *War*: 261-319. Viz obr. př. č. I/011.

[161] Srov. např. komentář u příležitosti Ploetzova úmrtí Otmar VON VERSCHUER, „Alfred Ploetz †". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 4: 72.

[162] Srov. např. Yakov M. RABKIN - Elena Z. MIRSKAYA, *Science and Totalitarianism: Lessons for the Twenty-First Century*, in: Mark WALKER (ed.), *Science and Ideology: A Comparative History.* (London - New York: Routledge 2003): 17-34.

kritika a spolupráce či přirozená konkurence mezi vědci a vědeckými pracovišti, nýbrž izolace, oportunismus a striktní politická kontrola vědeckého výzkumu měla do budoucna zajišťovat nadřazenost „nordického člověka" s „tvůrčí silou" jeho ducha i v oblasti vědy a výzkumu, k níž se během války měla ještě přidat dominace v obsazených či okupovaných územích prosazovaná i těmi nejbrutálnějšími prostředky (Praha, Krakov atd.). V protikladu k podsouvanému „individualistickému příživnictví" [individualistisches Schmarotzertum] vědců v demokratických státech měl německý stát pod svým novým vedením zajistit - a podle svých potřeb především samozřejmě usměrňovat a řídit - vynakládání státních zdrojů na vědu a výzkum s cílem zvýšit výkon a efektivitu, to vše opět ve jménu národa a státu pod vedením nacistické strany. Ještě před rozpoutáním války proto začali doboví zahraniční pozorovatelé oprávněně hovořit o novém modelu vědecké práce a její politické kontroly, který v protikladu k praxi demokratických států označovali jako „totalitní". Uprostřed války roku 1942 to výstižně reflektoval dlouholetý šéfredaktor vědecké rubriky *The New York Times* dr. Waldemar B. Kaempffert (1877-1956): „*Back of the ideologies of the dictators* (Hitlera a Stalina - pozn. aut.), *back of the professional pliancy, is something more than political expediency, something more than blind obedience... To say that the dictators emerged because science and technology had taken possession of society and stamped it with a pattern utterly different from that which the égalitarians of the eighteenth century knew is an over-simpflification. There are psychic factors that cannot be ignored - inner drives, national traditions, habits of life. Yet if the dictators are to be overthrown, if democracy is to be preserved, the part that science and technology played in the rise of democracy cannot be ignored. Research produces not only change within the science itself but social change. The democratic method is to adapt social change to technological change. The dictators are trying to do the contrary.*"[163] Přitom se zdaleka nejednalo pouze o obory humanitní, u nichž bylo po roce 1933 možné předpokládat eminentní zájem oficiálních nacistických míst. Příznačná byla současně trvající a neutuchající snaha infiltrovat a následně i manipulovat vybrané přírodovědecké a medicínské disciplíny, jež byly s to snést nacionálním socialismem ideologicky podmíněné hledisko „modernity" a „progresivnosti".[164]

Přitom by však pravděpodobně bylo velkou chybou domnívat se, že poměr nového režimu, jenž ostatně koneckonců sám sebe prezentoval v první řadě především jako plebejsky socialistické hnutí, musel být k akademické sféře - a konkrétně pak k jednotlivým biomedicínským oborům - za všech okolností negativní. Daleko spíše šlo v jejich případě o to, skloubit vulgární a ne vždy příliš jednoduše uchopitelný rasismus a biologismus nacistického hnutí s legitimizačním potenciálem, jenž mu mohly

[163] Waldemar KAEMPFFERT, „Science in the Totalitarian State". In: *Foreign Policy* 19, 1941, No. 2: 438-9.

[164] Pro fyziku srov. především Alan D. BEYERCHEN, *Scientists under Hitler: Politics and the Physics Community in the Third Reich.* (New Haven - London: Yale University Press 1977). Pro genetiku srov. např. Diane B. PAUL, Diane B. - Raphael FALK, *Scientific Responsibility and Political Context: the Case of Genetics under the Swastika*, in: Jane MAIENSCHEIN (Ed.) - Michael RUSE (Ed.), *Biology and the Foundation of Ethics.* (Cambridge: Cambridge University Press 1999): 257-75.

poskytnout právě a výhradně jednotlivé biomedicínské či dokonce výhradně biologické obory: „*Racial anthropologists, biologists and hygienicists, economists, geographers, historians, and sociologists created the conteptual framework and scientific legitimisation for the implementation of Nazi racial policy. Having imposed a logical structure on various forms of hatred and irrationality, the same academics and scientists voluntarily and enthusiastically put their skills at the service of the regime.*“[165] Vztaženo k rasové hygieně a biologii a stručně řečeno slovy Lehmanna z roku 1938: „*Vererbungslehre, Rassenkunde und Rassenhygiene gehören zu den Grundlagen nationalsozialistischen Denkens.*“[166] Tak je také možné vysvětlit, proč zároveň tentýž politický režim zvláštním způsobem umožňoval konjunkturální podporu vybraných oborů, mezi něž na pomezí přírodních a medicínských věd patřila především právě dědičná a rasová hygiena, respektive všechny variety „rasového výzkumu“ (Rassenforschung) či „dědičně biologického výzkumu“ (erbbiologische Forschung). Výmluvný je v této souvislosti bezesporu již zmíněný institucionální nárůst jednotlivých univerzitních ústavů, které se po roce 1933 nově zabývaly výhradně dědičnou či rasově hygienickou problematikou a významnou měrou tak v akademické sféře přispívaly k uskutečňování nacistické biomedicínské vize „Nového člověka“. Mezi těmito ústavy, které pěstovaly „nový obor“, současně docházelo k vytýčování „priorit“ vlastního výzkumu, které tak zpětně přispívaly k jeho další vnitřní diferenciaci.[167] Jednalo se např. o tzv. *Erbpathologie* [dědičná patologie], která úzce souvisela s tehdy již tradiční a současně nejpokročilejší výzkumnou metodou genetiky člověka neboli tzv. *Zwillingsforschung* [výzkum dvojčat] a tzv. *Familienforschung* [výzkum rodin], dále tzv. *Erbpsychologie* [dědičná psychologie] či tzv. *Rassenbiologie* [rasová biologie] atd., přičemž na toto rozdělení bylo navazováno i později během války a další teritoriální expanze „nového oboru“ v okupované Evropě.[168] Ruku v ruce s výstavbou institucionální základny rovněž souvisel i nástup mladší generace německých rasových hygieniků jako např. Otmara (Reinholda Ralfa Ernsta) von Verschuera (1896-1969), Heinricha W. Kranze (1897-1945), Eberharda Geyera (1899-1943), Siegfrieda Kollera (1908-1998) či koneckonců i Karla Thumse (1904-1976). Vedle rozvíjení jednotlivých dílčích subdisciplín, jak byly ve zkratce zmíněny, přitom mělo být úkolem institucionalizace samostatného oboru dědičné a rasové hygieny syntetizování získaných poznatků v tzv. *Leitwissenschaft* [vedoucí věda]: „*Welche gewaltige Entwicklung haben uns in beider Hinsicht die letzten Jahre gebracht! Die wissenschaftlichen Grundlagen der Rassenhygiene, im besonderen die Erbpathologie, aber auch Rassenbiologie und Bevölkerungsstatistik haben sich zu einem großen wissenschaftlichen Gebäude zusammengefügt.*“[169] To bylo samozřejmě o to snazší, čím více

[165] M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 51.

[166] E. LEHMANN, *Vererbungslehre*: 306.

[167] O. VON VERSCHUER, *Leitfaden*: 9-13.

[168] Pro rasově hygienická východiska v psychiatrii srov. zejm. Hans LUXENBURGER, *Eugenische Prophylaxie: Kurzer Abriß der Psychiatrischen Erblehre und Erbgesundheitspflege*, in: Eugen BLEULER (vyd.), *Lehrbuch der Psychiatrie* (Berlin: Julius Springer Verlag 1937): 130-140 a 138. Pro pražský případ blíže viz v části 3. této kapitoly.

[169] Otmar VON VERSCHUER, „Der Erbarzt an der Jahreswende“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 4.

v německé biomedicínské vědecké komunitě chyběly jakékoliv zásadně nesouhlasné či kritické hlasy: *„Am Ende des Prozesses, an dem die rassenhygienischen Thesen nur noch unter Bezug auf deren vererbungstheoretische Grundlagen und/oder die medizinische Praxis kritisiert wurden, konnte der eugenische Diskurs als wissenschaftlich selbstreferentieller, d. h. auf sich selbst bezogener, und somit als 'geschlossener' Diskurs gelten. Die Frage lautete nicht mehr, ob rassenhygienische Maßnahmen mit den Werten der Menschenwürde vereinbar waren, sondern ob sie wissenschaftlich auf dem 'letzten Stand' und mithin durch Wissen zu begründen waren.*"[170]

Kromě ideologických předpokladů byla pro nevídanou konjukturu rasově hygieny v Německu druhé poloviny 30. let naprosto rozhodující skutečnost, že se nacistická politická elita po převzetí politické moci a její stabilizaci rozhodla přejít od slov k činům a začala vehementně uskutečňovat svůj politický program, jehož byly rasově hygienické postuláty nedílnou součástí.[171] Navazujíce částečně na eugenické/ rasově hygienické koncepce návrhy výmarského a často ještě spíše vilémovského období, tak měl být v Německu zahájen do té doby nikde jinde neprovedený megalomanský eugenický experiment, jenž stál na počátku kvalitativně nového druhu státního teroru vůči vlastnímu a později během války i cizímu obyvatelstvu.

V podstatě přesně v intencích programu rasových hygieniků měla první „praktická" opatření nacistického státu charakter zákonných normativních předpisů, jež byly přijaty hned v prvním období nacistické vlády, tedy zhruba mezi lety 1933 až 1935.[172]

První a současně i nejdůležitější z těchto zákonných norem byl tzv. *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses* [Zákon k zabránění početí dědičně nemocného potomstva] schválený dne 14. července 1933 a platný od 1. ledna 1934.[173] Jeho podstatou byla legalizace tzv. *Unfruchtbarmachung* [zneplodnění], a to zpravidla v podobě lékařského zákroku tzv. *Sterilisation* [sterilizace] u nově zavedené kategorie tzv. *Erbkrankheit* [dědičná nemoc], respektive značně široce pojímané rasově

[170] H.-P. KRÖNER, *Von der Eugenik*: 115.

[171] Viz obr. př. č. I/012.

[172] Srov. zejm. Wilhelm STUCKART - Rolf SCHIEDERMAIR, *Rassen- und Erbpflege in der Gesetzgebung des Dritten Reiches*, in: *Neugestaltung von Recht und Wirtschaft*, Heft 52, Leipzig 1938.

[173] Podrobný dobový komentář srov. především u Arthur GÜTT - Falk RUTTKE, *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses vom 14. Juli 1933 mit Auszug aus dem Gesetz gegen gefährliche Gewohnheitsverbrecher und über Maßregeln der Sicherung und Besserung vom 24. November 1933.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1934), Hans REITER - Bernhard MÖLLERS, *Gesundheitsverwaltung des Großdeutschen Reiches: II. Band - Sammlung Deutscher Gesundheitsgesetze* (Leipzig: Friedrich A. Wordel Verlag 1941) či W. STUCKART - R. SCHIEDERMAIR, *Rassen- und Erbpflege in der Gesetzgebung des Dritten Reiches*, in: *Neugestaltung von Recht und Wirtschaft*, Heft 52, Leipzig 1938. Pro jeho český překlad srov. „Zákon k zabránění početí dědičně zatíženého potomstva ze dne 14. července 1933", in: *Věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy* 15, 1933, č. 10: 167-8 a dále také Jarmila VESELÁ, *Sterilizace: Problém populační, sociální a kriminální politiky*, in: Politika, sv. 10, Praha 1937: 52-63. Ke kontextu srov. Volker ROELCKE, *Zeitgeist*: 1024-8.

hygienické/eugenické indikace.[174] Východiskem byla klasická genetika, jejíž platnost byla absolutizována a současně i velmi silně ideologizována pro jednotlivce i celé rody, tzv. rodové svazy [Sippenverbände], respektive populace.[175] Následkem toho mohla být v nacistickém rasově hygienickém zákonodárství nově zavedená kategorie tzv. *Erbzustände* [dědičné stavy]. Ty byly pojímány velmi extenzivně, neboť za dědičně podmíněné choroby byly považovány „ ... *diejenigen Leiden, die sich nach irgendeiner Form des Mendelschen Erbgesetzte...*" nebo ty, u nichž „... *sich nach sonstigen systematischen erbprognostischen Untersuchungen als zweifellos erblich übertragbar erwiesen haben*".[176] Klíčové ustanovení tohoto zákona v prováděcím nařízení z 5. prosince 1933 v návaznosti na ohodnocování jedincovy tzv. *Fortpflanzungsfähigkeit* [rozplozovací schopnost] znělo: „*(1) Wer Erbkrank ist, kann durch chirurgischen Eingriff unfruchtbar gemacht (sterilisert) werden, wenn nach den Erfahrungen der ärztlichen Wissenschaft mit großer Wahrscheinlichkeit zu erwarten ist, daß seine Nachkommen an schweren körperlichen oder geistigen Erbschäden leiden werden. (2) Erbkrank im Sinne dieses Gesetzes ist, wer an einer folgenden Krankheiten leidet: 1. angeborene Schwachsinn, 2. Schizophrenie, 3. zirkulärem (manisch-depressivem) Irresein, 4. erblicher Fallsucht, 5. erblichem Veitstanz (Huntingtonische Chorea), 6. erblicher Blindheit, 7. erblicher Taubheit, 8. schwerer körperlicher Mißbildung. (3) Ferner kann unfruchtbar gemacht werden, wer an schwerem Alkoholismus leidet.*"[177] U žen byla věková hranice, po níž již neměly být prováděny zneplodňující zákroky, vymezena čtyřicátým pátým a padesátým rokem života, zatímco u mužů stanovena nebyla a byla ponechána na posouzení konkrétního případu; zneplodňující zákrok se neměl vztahovat na děti před dovršením jejich desátého roku života.[178] Zvláštností německého sterilizačního zákona z roku 1933 bylo, že se vztahoval i na cizí státní příslušníky mající na německém území kratkodobý či trvalý pobyt a byl tedy vlastně koncipován jako exteritoriální; pokud se dotyčné osoby chtěly opatřením tohoto zákona vyhnout, musely v určité lhůtě německé území opustit.[179]

„Praktický" dopad těchto opatření tak měl nejenom značný zdravotní, nýbrž také sociální rozměr, neboť rasově hygienická/ eugenická indikace opírající se o znalosti klasické genetiky samozřejmě nevylučovala postižení celé řady nepatologických stavů. Jak již bylo uvedeno, znal zákon ze 14. července 1933 a jeho prováděcí nařízení vedle dědičně podmíněných onemocnění jako schizofrenie či

---

[174] Ibidem.

[175] Siegfried KOLLER, „Die Grundformeln der erbbiologischen Bevölkerungstheorie in der Darstellung von W. Schmidt". In: *ARGB* 24, 1938, Heft 2: 205.

[176] Srov. Arthur GÜTT - Falk RUTTKE, *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses vom 14. Juli 1933 mit Auszug aus dem Gesetz gegen gefährliche Gewohnheitsverbrecher und über Maßregeln der Sicherung und Besserung vom 24. November 1933.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1934) a dále také Hans REITER - Bernhard MÖLLERS, *Gesundheitsverwaltung des Großdeutschen Reiches: II. Band - Sammlung Deutscher Gesundheitsgesetze* (Leipzig: Friedrich A. Wordel Verlag 1941) či W. STUCKART - R. SCHIEDERMAIR, *Rassen- und Erbpflege in der Gesetzgebung des Dritten Reiches*, in: *Neugestaltung von Recht und Wirtschaft*, Heft 52, Leipzig 1938.

[177] Ibidem.

[178] Např. J. VESELÁ, *Sterilisace*: 72-4.

[179] Např. A. GÜTT - E. RÜDIN, c. d.: 179 nebo J. VESELÁ, *Sterilisace*: 70.

manicko-depresivní psychózy rovněž velmi vágně definovanou kategorii tzv. *eingeborener Schwachsinn* [vrozená slabomyslnost], tzv. *erbliche Blindheit* [dědičná slepota], tzv. *erbliche Taubheit* [dědičná hluchota] či tzv. *schwerer Alkoholismus* [těžký alkoholismus].[180] Další později přijatá prováděcí a doplňovací nařízení přitom činila jeho výklad ještě striktnější a utužovala tak jeho dopady na postižené skupiny obyvatelstva jako např. nařízením provádění potratu při sterilizačním zákroku v případě těhotenství či zaváděním nových postupů sterilizace v podobě ozáření roentgenovými paprsky atd.[181] Absurditu dobové aliance německých rasových hygieniků s nacistickým politickým vedením příznačně dokresluje Hitlerův komentář, který měl údajně vyslovit poté, co mu byl předložen návrh sterilizačního zákona ke schválení: *„I was shown a questionnaire drawn up by the Ministry of Interior, which it was proposed to put to people whom it was deemed desirable to sterilize. At least three-quarters of the questions asked would have defeated my own good mother. If this system had been introduced before my birth, I am pretty sure I should never have been born at all!"*[182]

O dva roky později, přesně 18. října 1935, byla schválena další „základní" zákonná norma německého rasově hygienického zákonodárství. Jednalo se o tzv. *Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des deutschen Volkes* [zákon na ochranu dědičného zdraví německého lidu], nazývaný někdy též zkráceně jako tzv. *Erbgesundheitsgesetz* [zákon o dědičném zdraví].[183] Ten v návaznosti na zákon ze 14. července 1933 stanovil povinné úřední lékařské prohlídky před uzavřením každého sňatku.[184] Sňatek podle něj nemohl uzavřít německý státní příslušník žijící v Německu, pokud byl některým k tomu účelu pověřeným nově zřízeným tzv. *Staatliches Gesundheitsamt* [Státní zdravotní úřad] shledán jako osoba nezpůsobilá (untauglich), tzn. zejména postižená nakažlivou či právě dědičnou nemocí.[185] Výjimka byla možná pouze po dovršení čtyřicátého pátého roku života snoubenky, jež byla po tomto datu automaticky považována za neplodnou.[186]

V ostrém protikladu ke starším eugenickým diskuzím byla vyzdvihována především „rychlost" a legislativně procedurální „bezproblémovost", s nimiž byla tato opatření novým režimem zavedena a

---

[180] „Zákon k zabránění početí dědičně zatíženého potomstva ze dne 14. července 1933", in: Věstník *Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy* 15, 1933, č. 10: 167-8.

[181] Srov. např. W. STUCKART - R. SCHIEDERMAIR, *Rassen- und Erbpflege in der Gesetzgebung des Dritten Reiches*, in: *Neugestaltung von Recht und Wirtschaft*, Heft 52, Leipzig 1938 a J. VESELÁ, *Sterilisace*: 92-3.

[182] Srov. Norman CAMERON, *Hitler's Table Talk: His Private Conversations.* (New York: Enigma Books 2000): 670 a 675.

[183] W. STUCKART - R. SCHIEDERMAIR, c. d.: 81-91.

[184] Dobově v přehledu srov. Rudolf BEYER, *Das Nürnberger Gesetz vom 15. September 1935 (Reichsflaggengesetz, Reichsbürgergesetz, Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre) und das Ehegesundheitsgesetz von 18. Oktober 1935, sämtliche Gesetze mit den bisher erschienenen Verordnungen und Erlassen.* (Leipzig 1942).

[185] W. STUCKART - R. SCHIEDERMAIR, c. d.: 61-78.

[186] Ibidem.

jejichž důsledky pak byly zpětně nacistickou propagandou demagogicky prezentovány jako „nezbytné terapeutické opatření" prospívající jak obecnému veřejnému, tak i osobnímu zájmu.[187]

Přijetí a provádění všech těchto opatření bylo doprovázeno mohutnou propagační kampaní jak v tisku, tak i ve filmu, jež se vyznačovala velkou mírou manipulace a jež měla působit jak v samotném Německu, tak i vůči zahraničí.[188] Bylo by ovšem nesprávné podceňovat její účinky, neboť velmi umně operovala s těmi nejintimnějšími lidskými stavy (zdraví, nemoc, mateřství atd.).Navíc měla bezesporu velmi důležitý sociální rozměr, neboť byla vždy připomínána odpovědnost jedince k celku atd. Zároveň byla stále znovu a znovu rovněž vyzdvihována důležitost tzv. *fördernde Rassenhygiene* [podporující rasová hygiena] v podobě propracovaného systému tzv. *zinslose Ehestandsdarlehen* [bezúročné manželské půjčky] či adresných finančních podpor, o které se v Německu mohly přihlásit všechny „dědičně zdravé" mladé páry, jestliže se žena kvůli porodu a výchově dětí včas vzdala své práce a věnovala se pouze rodině. [189] Tato opatření přitom byla cílena v první řadě na rodiny s větším počtem dětí a měla tak současně vést ke vzrůstu natality, jinými slovy měla působit pronatalitně; navíc se pro tyto děti do budoucna předpokládala i lepší kvalitnější zdravotní péče, lepší dosažitelnost vzdělání atd.[190] Zde je nutno zdůraznit, že samozřejmě i pozitivní rasově hygienická opatření byla v podmínkách nacistického státu od svého samého počátku *de facto* diskriminační, neboť celý systém finančních a sociálních podpor a dávek či daňových zvýhodnění byl cíleně instrumentalizován v souladu s doktrínou, jež byla cynicky nazývána jako „péče o rasu".[191]

To se stalo obzvláště zřetelné roku 1935, kdy se mnozí, zejména pak nordicky orientovaní rasoví hygienici, cíleně snažili o prolnutí rasově hygienických postulátů s rasistickými teoriemi v jejich všeněmecké germánsko-romantické a vyhraněně antisemitské podobě.[192] Tak např. debat u Darrého či Himmlera, během nichž na jaře téhož roku krystalizovalo pozdější „rasové" schéma („I. Deutschstämmige"/ „II. Nachbarstämmige"/„III. Fremdstämmige"/„IV. Judenstämmige") vtělené na podzim téhož roku do tzv. norimberských zákonů, se účastnili prominenti rasové hygieny (Rüdin).[193]

---

[187] Dobově srov. např. Falk RUTTKE, *Rasse, Recht und Volk: Beiträge zur rassenhygienischen Rechtlehre.* (München: J. F. Lehmann 1937) nebo J. VESELÁ, *Sterilisace*: 68 a 93-4.

[188] S.KÜHL, *Die Internationale*: 111-95 a P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 459-85. Viz obr. př. č. I/013 a I/014.

[189] M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 199-308.

[190] Ibidem.

[191] Blíže srov. Asmus NITSCHKE, *Die „Erbpolizei" im Nationalsozialismus: Zur Alltagsgeschichte der Gesundheitsämter im Dritten Reich.* (Opladen-Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 1999).

[192] Srov. zejména Henry FRIEDLANDER, *Der Weg zur NS-Genozid: Von der Euthanasie zur Endlösung.* (Berlin: Berlin-Verlag 1997); R. N. PROCTOR, *Racial Hygiene*: 131-77; M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 25-37; C. ESSNER, c. d.: 106-8 a nejnověji Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington, D.C.: USHMM 2004).

[193] Gerhard WAGNER, *Die Nürnberger Judengesetze, nationalsozialistiche Rassen-und Bevölkerungspolitik, mit Erläuterungen zu den Nürnbergerrassegrundgesetzen.* (München: Zentralverlag der NSDAP F. Eher nachf. 1939). Dále srov. C. ESSNER, c. d.: 91 či M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 44-51. Viz obr. př. č. I/015.

Stejně tak mnozí z nich také později na stránkách rasově hygienických periodik opakovaně a exaltovaně vítali „omezení židovského vlivu" či ještě spíše biologisticky pojímané „vyřazení židovského dědičného proudu"; „péče o rasu" se v jejich pojetí stala zcela záměrně konformní s „rasovou politikou" nacistického režimu, i když získala zdání byrokraticky-expertních rozprav:[194] *„Auch die Gefahr der weiteren Rassenvermischung durch bei uns lebende Mischlinge ist relativ gering. Die bei uns lebenden 200 000 Mischlinge ersten Grades (Halbjuden) werden kaum deutsche Ehepartner finden und benötigen ja für ihre Eheschliessung die Sondergenehmigung des Stellvertreters des Führers und des Reichsministers des Innern. Die Zahl der Mischlinge zweiten Grades (Vierteljuden) beträgt nur etwa 100 000. Wenn diese auch nach dem Gesetz Deutsche heiraten dürfen, so kommt doch kein Angehöriger der NSDAP, oder einer ihrer Gliederungen als Ehepartner in Frage, was praktisch bedeutet, daß die biologische Auslese des Volkes vor weiterer Vermischung geschützt ist. Außer der Judenfrage bestehen noch Möglichkeiten einer Vermischung von Zigeunern mit Asozialen, geringere von Asiaten, Negermischlingen usw. mit Deutschen. Im ganzen gesehen ist diese Gefahr jedoch zahlen- wie wertmäßig gering. Die Zahl der nichtjüdischen Fremdrassigen ist klein. Durch sinngemäße Anwendung der Nürnberger Gesetze, notfalls durch staatliche, polizeiliche Einzelmaßnahmen sind vorhandene Gefahren durchaus zu beseitigen. Das wirklich tüchtiges Erbgut durch Vermischung mit Andersrassigen verloren geht, ist kaum noch zu fürchten."*[195] Zejména rasoví „praktici" z SS, především pak jejich rasového úřadu, přitom již tehdy navrhovali přijetí daleko brutálnějších postupů, totiž použití zneplodňujících (sterilizačních) zákroků vůči zvláštně konstruované skupině tzv. *Judenmischlinge* [židovští míšenci].[196] Takové spojení nebylo v Německu nijak nové, neboť zde existoval precedens tzv. *Rheinlandbastarde* [rýnští bastardi], tedy dětí pocházejích ze svazků francouzských koloniálních vojáků a německých žen v okupovaném Porýní.[197] Tato myšlenka, tedy použití zneplodňujících zákroků vůči „židovským míšencům", respektive později i vůči „míšencům" s dalšími etnickými (rasovými) skupinami, se opakovaně vracela vlastně až do zániku nacistického Německa roku 1945.[198]

Neméně důležitá ovšem byla, a to nejen ve vztahu k jednotlivým etnickým menšinám, i argumentace spadající do oblasti kvantitativní populační politiky, v níž byly proponovány statistické prognózy do dalekého budoucna, neboli tzv. *statistisches Zukunftsbild* [statistický obraz budoucnosti], zpravidla

---

[194] Blíže srov. část 3. této kapitoly.

[195] Wolfgang KNORR, „Praktische Rassenpolitik". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 3: 70. Dále srov. např. Alfred PLOETZ - Ernst RÜDIN, „Zur Entwicklung des Deutschen Reiches seit der Machtsübernahme unseres Führers am 30. Januar 1933". In: *ARGB* 34, 1938, Heft 3: 185-6 nebo Ernst RÜDIN, „Zehn Jahre nationalsozialistischer Staat: Zum 10. Januar 1933". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 4: 321..

[196] I. HEINEMANN, c. d.: 76-9 a C. ESSNER, c. d.: 113-71; blíže dále v této části.

[197] BA Berlin, R1501/1271 (Bd. 3), sterilizace míšenců německých žen a zahraničních vojáků v kdysi obsazeném Porýní (tzv. rýnských bastardů, září 1935 - květen 1937. Sekundárně srov. zejm. Rainer POMMERIN, Die Sterilisation der Rheinlandbastarde: Das Schicksal einer farbigen deutschen Minderheit 1918-1937. (Düsseldorf: Droste 1979).

[198] Blíže srov. část 3. kapitoly II.

pesimisticky předpokládající pokračování rapidní poklesu celkového počtu německého obyvatelstva, pokles sňatečnosti a stárnutí obyvatelstva (tzv. převrácená věková pyramida), zejména pak v porovnání se slovanskými státy východní Evropy (Polsko, SSSR).[199] Většina rasových hygieniků přitom zastávala jednoznačně pronatalitní postoje, což jim umožňovalo prezentovat „praktická" rasově hygienická opatření, tedy samozřejmě včetně diskriminačních rasových opatření, jako součást nezbytného obnovení „biologických sil" německého národa.[200]

Se vzrůstem úlohy rasových hygieniků při formulování zdravotních a sociálních strategií nacistického státu v letech 1933-39 stejně jako s institucionalizací „nového oboru" a především pak s praktickým prováděním rasistické a jako biologisticky pojímané politiky velmi úzce souvisela konjunktura rasovými hygieniky - a současně také mnoha německými biology a lékaři - promulgované biomedicínské vize „dědičně zdravého" německého - a nyní nově i „rasově čistého" - člověka, která se měla stát jakýmsi „vyšším" a současně i „konečným" cílem praktické zdravotní politiky německého státu pod nacistickým vedením a která byla soustředěna do tzv. *Volksgesundheitspflege* [péče o zdraví lidu].[201] Zdravotní - a v konečném důsledku samozřejmě také sociální - péče tak měla být uvedena v soulad právě s tzv. *biologisches Weltbild* [biologický pohled na svět], respektive pseudonáboženským tzv. *Weltanschauung* [světonázor]. Jak již bylo naznačeno, mělo uskutečňování rasové hygienické obsese zároveň - zejména pak v průběhu války - přispět k „racionalizaci" státem centralizovaného zdravotního systému. Po roce 1933 totiž měla v nacistickém zdravotním systému vůdčí místo zaujmout průběžná a státem řízená selekce, jež vycházela ze simplicistního a vulgarizovaného pojetí tzv. *Auslesetheorie* [selekční teorie] a jež ani s myšlenkou masově prováděné eutanázie, za určitých výjimečných okolností, nemusela být nutně v protikladu.[202] Její *novum* přitom spočívalo v tom, že měla - alespoň podle představ teoretiků rasové hygieny - probíhat již na dědičné či prenatální úrovni; podle nově zavedených kategorií tzv. *Erbkrankheit* [dědičné nemoci], tzv. *Erbbelastung* [dědičného zatížení] a tzv. *Erbgesundheit* [dědičného zdraví], jež se posléze v letech 1939-45 měly stát rovněž „vědeckými" kritérii při provádění nacistického programu „eutanázie", a to jak dospělých tak i dětských pacientů.[203]

Právě ve zdravotní oblasti bylo dlouhodobým cílem vybudování zvláštní a kvalitativně nové infrastruktury nejdříve na úrovni stranické a později rovněž na úrovni státní správy, jejíž hlavní náplní mělo být naplnění doktríny „péče o dědičné zdraví", respektive „péče o rasu", jak nacisté tyto dva

[199] Viz obr. př. I/016.

[200] Viz obr. př. I/017.

[201] Srov. R. N. PROCTOR, *Racial Hygiene*: 64-118. Viz obr. př. I/018.

[202] K debatám o zavedení „eutanázie" mezi rasovými hygieniky a představiteli nacistické strany v Německu srov. zejm. P. J. WEINDLING, *Health*: 445-8 a dále také Udo BENZENHÖFER, „Zur juristischen Debatte um die 'Euthanasie' in der NS-Zeit". In: *Recht & Psychiatrie* 18, 2000: 112-21.

[203] Blíže v části 2. této kapitoly; pro přehled sekundární literatury srov. úvod a dále seznam literatury.

pilíře svého politického programu ve zdravotní oblasti cynicky nazývali, stejně jako centrálně řízení tzv. *rassenhygienische Aufklärung* [rasově hygienická osvěta německého národa].[204] V souladu s oficiální nacistickou ideologií měla být zdravotní péče nově chápána jako důležitá a cenná pouze pokud zajišťovala „zdatnost" a v návaznosti na ni i „výkonnost" jedince v organicisticky pojímané tzv. *Volkskörper* [pospolitosti národa], nebo použijeme-li Güntherova více hereditariárního výrazu tzv. *Schicksalsgemeinschaft* [osudové společenství].[205] Ten jej již roku 1929 popsal následovně: „*Hier wird ein Volk gesehen als eine Schicksalsgemeinschaft der vergangengen, lebenden und künftigen Geschlechter, eine Schicksalsgemeinschaft, welche wurzelt in der Verantwortung gegenüber der Volksvergangenheit und hinzieht auf Verantwortung gegenüber der Volkszukunft, den kommenden Geschlechtern.*"[206]. Koncept individualistického přístupu k nemoci (a samozřejmě také zdraví) a terapie platil za překonaný. Místo toho měl být zaveden koncept kolektivistický, který se nově opíral o stávající poznatky genetické komplexity jednotlivých onemocnění, respektive o to, co si pod tím rasoví hygienici přestavovali, a v němž byla za základní kategorii stanovena právě „rasa": „*Die Definition der Begriffe Gesundheit wird zweckmässig letzten Endes nicht auf die Erhaltung des Individuums sondern auf die der Rasse bezogen... Der Alterstod der Individuen ist normal, weil er die Erhaltung der Rasse nicht beeinträchtigt und die Erneuerung der Individuen durch die Geburt notwendig zur Erhaltung der Rasse ist. Jene Anpassung, an der wir die Begriffe Gesundheit und Krankheit scheiden, ist also letzten Endes nicht auf die Erhaltung des Individuums, sondern der Rasse gerichtet. Die Erhaltung der Individuen ist nur ein Mittel dazu ...*".[207] Pouze tak mohlo být zabráněno, tedy alespoň podle pesimistických představ rasových hygieniků, zabráněno následkům civilizačního úpadku (Entartung), jež měly být příznačné pro vývoj německé společnosti potažmo evropské civilizace již od konce 19. století. „Boj" (Kampf) proti jejím následkům prostřednictvím biomedicínských věd se tak měl stát ústředním momentem a současně také jakýmsi „vyšším cílem" praktické zdravotní politiky nacistického státu. Uskutečňování rasově hygienické utopické obsese tak zároveň mělo - zejména v průběhu války - přispět k „racionalizaci" zdravotního systému snížením výdajů na tzv. *unnützige Esser* [zbyteční jedlíci], tedy dlouhodobě nemocné a hospitalizované či práceneschopné pacienty.

Pokud jde o dopad rasově hygienických axiomů na správu veřejného zdravotnictví v Německu, je třeba pro sledované období brát v potaz ustálený a postupně centralizovaný systém, jenž disponoval

---

[204] Martin STAEMMLER (vyd.): *Rassenpflege im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1937).

[205] H. F. K. GÜNTHER, *Rassenkunde Europas* (1929): 328 nebo Wilhelm STUCKART - Rolf SCHIEDERMAIR, *Rassen- und Erbpflege in der Gesetzgebung des Dritten Reiches*, in: Neugestaltung von Recht und Wirtschaft 1938, Heft 52: 5-8. Sekundárně srov. P. J. WEINDLING, *Health*: 218 a 514.

[206] Ibidem.

[207] Fritz LENZ, *Allgemeines über Krankheit und krankhafte Erbanlagen*, in: J. LANGE - F. LENZ - O. VON VERSCHUER - W. WEITZ, Erbpathologie, in: E. BAUR - E. FISCHER - F. LENZ, *Menschliche Erbpathologie und Rassenhygiene*, Band I. (München-Berlin: J. F. Lehmanns Verlag 1940): 2-3, dále srov. také W. STUCKART - R. SCHIEDERMAIR, c. d.: 9. Sekundárně srov. zejm. P. J. WEINDLING, *Health*: 218 a 514.

zkušeným byrokratickým aparátem.[208] V letech 1939-42 bylo jeho nejvyšší instancí tzv. *Reichsministerium des Innern* [Říšské ministerstvo vnitra; dále jen RMdI] pod vedením jednoho z nejzasloužilejších a zároveň nejagilnějších členů NSDAP a v letech 1943-45 rovněž posledního říšského protektora v Čechách a na Moravě Dr. jur. Wilhelma Fricka (1877-1946).[209] Ačkoli se dlouhodobě uvažovalo o tom, že bude zdravotnická agenda soustředěna v samostatné ministerstvo zdravotnictví, do konce války roku 1945 k tomu nikdy nedošlo. Agenda „zdraví lidu" (Volksgesundheit) zde příslušela zvláštnímu tzv. *Abteilung für Volksgesundheit* [Oddělení pro zdraví lidu], pod které spadalo zdravotní zákonodárství, výcvik, zkoušky (atesty) a další vzdělávání veškerého lékařského a pomocného zdravotního personálu, stavovské záležitosti lékařů a lékárníků a jejich úpravy, centrálně řízená opatření v oboru preventivní péče, školního zdravotnictví, profylaxe tuberkulózy a dalších epidemických onemocnění atd. V jeho čele stál vysoký úředník státní správy s titulem tzv. *Staatssekretär* [státní sekretář], jenž byl zároveň vedoucím tzv. *Reichsrat für Dienst der Volksgesundheit und Rassenpolitik* [Říšského výboru pro službu zdraví lidu a rasové politice], prezidentem tzv. *Staatsakademie des öffentlichen Gesundheitsdienstes* [Státní akademie veřejné zdravotní služby] a konečně i prezidentem tzv. *Landesgesundheitsrat* [Zemské zdravotní rady].[210] K jeho úřadu byl dále přičleněn tzv. *Sachverständigenbeirat für Volksgesundheit* [Poradní sbor znalců pro populační a rasovou politiku].[211] V letech 1933-39 jím byl Dr. med. Gerhard Wagner (1888-1939) a po něm berlínský lékař a Goebbelsovo protežé Dr. med. Leonard Conti (1900-1945).[212] RMdI byl dále podřízen i tzv. *Reichsgesundheitsamt* [Říšský zdravotní úřad], jenž měl zajišťovat vědecké expertizy; jeho prezidentu byly podřízeny i další výzkumné ústavy jako např. *Robert-Koch-Institut* [Ústav Roberta Kocha] pro odborné expertizy v oblasti epidemiologie a bakteriologie či tzv. *Landesanstalt für Wasser-, Boden- und Lufthygiene* [Zemský ústav pro hygienu vody, půdy a vzduchu]. Oficiálním tiskovým orgánem byla tzv. *Der öffentliche Gesundheitsdienst* [Veřejná zdravotní služba], jež byla vydávaná od roku 1935.[213] Na střední úrovni říšské zdravotní správy bylo možné se setkat se zvláštními zdravotními odděleními jednotlivých zemských vlád, jejichž činnost zpravidla vycházela ze starších předpisů z období císařství a republiky. Zemským vládám pak byly podřízeny nejnižší správní instance zdravotní správy a nezávisle na nich také od roku 1934

---

[208] Winfried SÜß, *Der „Volkskörper" im Krieg: Gesundheitspolitik, Gesundheitsverhältnisse und Krankenmord im nationalsozialistischen Deutschland 1939-1945*, in: Studien zur Zeitgeschichte, Band 65, München: R. Oldenbourg Verlag 2003: 41-95. Viz obr. př. č. I/019.

[209] K úloze Fricka ve vedení nacistického státu srov. především Günther NELIBA, *Wilhelm Frick: Der Legalist des Unrechtsstaates.* (Paderborn-München-Wien-Zürich: Schöningh 1990). Viz obr. př. I/020.

[210] Jindřich BAŽANT, „Organisace veřejné zdravotní služby v Říši a Protektorátu Čechy a Morava". In: *Věstník Lékařů Českých* 52, 1940, č. 21-22: 366. Dále srov. také W. SÜβ, *Der „Volkskörper"*: 44-76.

[211] Jindřich BAŽANT, *Organisace*: 367.

[212] Srov. P. J. WEINDLING, *Health*: 489-505.

[213] Celý oficiální název v originálu zněl: „Der öffentliche Gesundheitsdienst: Zeitschrift des Reichsausschuβes für Volksgesundheitsdienst e. V., der Staatsmedizinischen Akademie Berlin und der Wissenschaftllichen Gesellschaft der deutschen Ärzte des öffentlichen Gesundheitsdienstes".

vehementně budovaná síť tzv. *Gesundheitsämter* [zdravotní úřady], jež měly představovat základní článek nacisty reformované veřejné říšské zdravotní správy; podle původních záměrů měly být zřizovány v každém venkovském i městském okrese, přičemž městskými okresy se rozuměla velká města, která pro vysoký počet obyvatelstva tvořila samostatné správní jednotky.[214] V čele zdravotních úřadů stáli tzv. *Amtsärzte* [státní úřední lékaři], na které byl přenesen výkon celé preventivní i sociálně-zdravotní péče a nově pak především „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu".[215] Zdravotní úřady se tak od roku 1934 staly jedněmi z těch úředních míst nacistického Německa, kde byla v rozhodování o provádění násilných zneplodňujících zákroků zahájena první systematická vlna diskriminace za „rasově" či „dědičně méněcenné" označených skupin obyvatelstva.[216] Konečně nutno také zmínit, že vedle centralizace státních zdravotních institucí přistoupili nacisté v Německu rovněž k infiltraci a následnému slučování dobrovolných zdravotních institucí, v první řadě se jednalo o tradiční organizaci tzv. *Deutsches Rotes Kreuz* [Německý Červený kříž].[217] Významnou úlohu dále sehrály také tzv. *NSDAP-Gliederungen* [články NSDAP] příslušné pro tuto oblast jako např. tzv. *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* [Nacionálně socialistická péče o zdraví lidu], tzv. *Hitler-Jugend* [Hitlerova mládež], tzv. *Bund der deutschen Mädel* [Svaz německých dívek] atd.[218] K zásadní změně došlo v důsledku vedení totální války, když bylo jmenováním Brandta tzv. *Reichskommissar für das Sanitäts- und Gesundheitswesen* [Říšský komisař pro zdravotnictví] vedle RMdI zřízeno další mocenské centrum.[219]

Klíčovou roli při drastickém uskutečňování rasově hygienické utopie v nacistickém podání měly hrát, vedle vlastní NSDAP s jejím již zmiňovaným RPA vedeným Großem, především její zvláštní ozbrojené oddíly nazývané jako tzv. *Schutzstaffel* [ochranné oddíly, dále jen SS] a založené již roku

---

[214] J. BAŽANT, *Organisace*: 368.

[215] Arthur GÜTT - Falk RUTTKE, *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses vom 14. Juli 1933 mit Auszug aus dem Gesetz gegen gefährliche Gewohnheitsverbrecher und über Maßregeln der Sicherung und Besserung vom 24. November 1933.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1934) nebo Arthur GÜTT - Herbert LINDEN - FRANZ MASSFELLER, *Blutschutz- und Ehegesundheitsgesetz: Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre und Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des deutschen Volkes nebst Durchführungsverordnungen sowie einschlägigen Bestimmungen.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1937).

[216] Srov. Asmus NITSCHKE, *Die „Erbpolizei" im Nationalsozialismus: Zur Alltagsgeschichte der Gesundheitsämter im Dritten Reich: das Beispiel Bremen.* (Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 1999) či Johannes VOSSEN, *Gesundheitsämter im Nationalsozialismus: Rassenhygiene und offene Gesundheitsfürsorge in Westfalen 1900-1950.* (Essen: Klartext 2001).

[217] Srov. zejména Bernd BIEGE, *Helfer unter Hitler: Das Rote Kreuz im Dritten Reich.* (Reinbek: Kindler 2000) a dále také Dieter RIESENBERGER, *Das Deutsche Rote Kreuz: Eine Geschichte 1864-1990.* (Paderborn: Schöningh 2002).

[218] Srov. *Rang- und Organisationsliste der NSDAP mit Gliederungen, angeschlossenen Verbänden und betreuten Organisationen unter Beschreibung weiterer Verbände, Einrichtungen, Dienststellen und Personengruppen.* Stuttgart, 1947 a dále především Peter HAMMERSCHMIDT, *Die Wohlfahrtsverbände im NS-Staat: die NSV und die konfessionellen Verbände Caritas und Innere Mission im Gefüge der Wohlfahrtspflege des Nationalsozialismus.* (Opladen: Leske und Budrich 1999).

[219] Winfried SÜß, *Der beinahe unaufhaltsame Aufstieg des Karl Brandt: Zur Stellung des „Reichskommissars für das Sanitäts- und Gesundheitswesen" im gesundheitspolitischen Machtgefüge des „Dritten Reiches"*, in: Wolfgang WOELK (vyd.) - Jörg VÖGELE (vyd.), *Geschichte der Gesundheitspolitik in Deutschland: Von der Weimarer Republik bis in die Frühgeschichte der „doppelten Staatsgründung"*, Schriften zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 73, Berlin 2002: 197-224. Viz obr. př. č. I/041b.

1925, jež byly norimberským válečným soudem prohlášeny za zločineckou organizaci.[220] Právě v jejich rámci totiž bylo poprvé zavedeno téměř vše, co je dnes synonymizováno s nejvíce utopickou šlechtitelskou verzí „praktických" rasově hygienických požadavků, totiž cílená rasová a dědičná selekce v podobě zjišťování „rasového původu", zavedení „dědičně zdravotní" dokumentace, povinného zdravotního vyšetření před sňatkem, řízených potratů atd.[221] Výjimečnost úlohy a význam SS v nacistickém totalitním systému stejně jako v rasově hygienické infrastruktuře německého státu přitom spočívala především v postupném ovládnutí státní zdravotní politiky, což se projevilo, jak bylo uvedeno již v předešlé kapitole, obzvláště důležité při přípravě, plánování a nakonec i samotném provedení programu nacistické „eutanázie"; připomeňme zde zejména osoby jako Karl Brandt (1904-1948), Leonardo Conti (1900-1945), Ernst R. Gräwitz (1899-1945), Maximinian de Crinis (1889-1945) a další. Ti všichni byli vedle svých stranických či státních a politických (výkonných) funkcí zároveň příslušníky SS a podle tzv. vůdcovského principu tedy odpovědni přímo Himmlerovi, respektive Hitlerovi. Navíc SS také disponovalo vlastní a během války stále rozšiřovanou zdravotní infrastrukturou soustředěnou zejm. do tzv. *Sanitätswesen der Waffen SS* [Zdravotnictví zbraní SS].[222]

Ústřední institucí SS, jež měla mít na starost „rasový výběr", byl tzv. *Rassenamt der SS* [rasový úřad SS] založený v Mnichově přesně dva roky před převzetím moci nacisty 30. ledna 1931; k 1. lednu 1932 byl sloučen s dalšími služebními místy SS a přejmenován na tzv. *Rassen- und Siedlungshauptamt* [Hlavní rasový a osidlovací úřad; dále jen RuSHA-SS].[223] V počátečním období jeho existence byl hlavní náplní činnosti výběr (selekce) uchazečů o členství v SS a jejich manželek, respektive dokumentování genealogických rozrodů blízkého příbuzenstva.[224] Jednotlivé procedury

---

[220] Např. Ernst RÜDIN, „Zehn Jahre nationalsozialistischer Staat: Zum 10. Januar 1933". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 4: 322. Sekundárně srov. zejm. Gerald REITLINGER, *The SS: Alibi of a Nation.* (London: Heinemann 1956); Robert KOEHL, „The Character of the Nazi SS". In: *The Journal of Modern History,* 1962: 272-83; Hans BUCHHEIM - Martin BROSZAT - Hans-Adolf JACOBSEN - Helmut KRAUSNICK, *Anatomie des SS-Staates.* (München: Deutscher Taschenbuch Verlag 1982); Heinz HÖHNE, *Der Orden unter dem Totenkopf: Die Geschichte der SS.* (Frankfurt am Main - Hamburg: Fischer Verlag: 1969); Eugen KOGON, *Der SS-Staat: Das System der deutschen Konzentrationslager.* (Gütersloh: Bertelsmann 1974); Karol GRÜNBERG, *SS: Hitlerova černá garda.* (Praha: Svoboda 1981); Robert L. KOEHL, *The Black Korps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS.* (Madison/Wi: University of Wisconsin Press 1983); Hans BUCHHEIM, *Die SS-dasHerrschaftsinstrument: Befehl und Gehorsam* - (Band 1. Anatomie des SS-Staates: Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte). (Olten-Freiburg im Breisgau: Konstanz 1965) a také Robert GALLATELY, „Situating the 'SS-State' in a Social-Historical Context: Recent Histories of the SS, the Police and the Courts in the Third Reich". In: *Journal of Modern History* 64, 1992: 338-65.

[221] Srov. především Benno MÜLLER-HILL, *Selektion: Die Wissenschaft von der biologischen Auslese des Menschen durch Menschen,* in: Norbert FREI (vyd.), *Medizin und Gesundheitspolitik in der NS-Zeit.* (München: Oldenbourg 1991): 137-55. Viz obr. př. I/021.

[222] Prozatím nejpodrobněji srov. Martin PYSCHIK, *Das Sanitätswesen der Schutzstaffel der NSDAP: Einrichtungen und Institute für die medizinische Lehre und Forschung.* (Leipzig 1999; disertace).

[223] I. HEINEMANN, c. d.: 12 a 56; P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 459-532; P. J. WEINDLING, *Health*: 469-80 a 534-41. Srov. také Horst GIES, *Zur Entstehung des Rasse- und Siedlungsamtes der SS,* in: *Paul Kluke zum 60. Geburtstag dargebracht von Frakfurter Schülern und Mitarbeitern - Festschrift.* (Frankfurt am Main 1968): 127-39. Viz obr. př. č. I/022.

[224] Dobově Bruno K. SCHULTZ, „10 Jahre Verlobungs- und Heiratsbefehl in der Schutzstaffel". In: In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 1: 3-4. Sekundárně zejm. I. HEINEMANN, c. d.: 50-62. Srov. také Gabriele CZARNOWSKI, *Das kontrollierte*

stejně jako kritéria tohoto výběru stanovovali výhradně „rasoví experti" RuSHA-SS, a to plně v souladu s jejich představami o ideálním „nordickém člověku" a jeho germánském původu:[225] *„Die SS ist ein nach besonderen Gesichtspunkten ausgewählter Verband deutscher, nordisch-bestimmter Männer. Entsprechend der NS-Weltanschauung und in der Erkenntnis, daß die Zukunft unseres Volkes in der Auslese* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *und Erhaltung des rassisch und erbgesundheitlich guten Blutes beruht, führe ich mit Wirkung vom 1. Januar 1932 für alle unverheirateten Angehörigen der SS die 'Heiratsgenehmigung' ein. Das erstrebte Ziel ist die erbgesundheitlich wertvolle Sippe deutscher, nordisch-bestimmter Art. Die Heiratsgenehmigung wird einzig und allein nach rassischen und erbgesundheitlichen Gesichtspunkten erteilt oder verweigert."*[226] Záhy po převzetí moci počátkem roku 1933 byla RuSHA-SS Himmlerem rovněž přidělena kompetence umisťovat (osidlovat) příslušníky SS v zemědělských usedlostech na hranicích Německa.[227]

Příslušníci a experti RuSHA-SS byli reprezentanty nacistického antisemitismu v jeho nejvyhraněnější, nejagresivnější a také nejvíce biologizující podobě.[228] Již v letech 1934-35 se vybraní z nich aktivně podíleli na přípravě nového říšského zákoníku stejně jako tzv. *rassische Gesetzgebung* [rasové zákonodárství].[229] Přitom usilovali především o to, aby kritéria „žid" (Jude) a „míšenec" (Mischling),

---

Paar: Ehe- und Sexualpolitik im Nationalsozialismus. (Weinheim: Deutscher Studien Verlag 1991); Gudrun SCHWARZ, *Die Frau an seiner Seite: Ehefrauen in der „SS-Sippemgemeinschaft".* (Hamburg: Hamburger Edition 1997); Stefan MAIWALD - Gerd MISCHLER, *Sexualität unterm Hakenkreuz: Manipulation und Vernichtung der Intimsphäre im NS-Staat.* (Hamburg-Wien: Europa Verlag 1999) a Robert L. KOEHL, „Toward an SS Typology: Social Engineers". In: *The American Journal of Economics and Sociology* 18, 1959, No. 2: 113-26.

[225] Srov. Wilhelm FRICK - Arthur GÜTT, *Nordisches Gedankengut im Dritten Reich.* (München: j. F. Lehmann Verlag 1936). Sekundárně Bernd WEGNER, *The „Aristocracy of National Socialism": The Role of the SS in National Socialist Germany*, in: Hannsjoachim W. KOCH, *Aspects of the Third Reich.* (London: Macmillan 1985): 431-50; John M. STEINER, *Über das Glaubensbekenntnis der SS*, in: Joachim HÜTTER - Reinhard MEYERS - Dietrich PAPENFUSS (vyd.), *Tradition und Neubeginn: Internationale Forschungen zur deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert.* (Bonn-Bad Godesberg: A.v.Humboldt-Stiftung 1975): 317-33 a Hans-Jürgen LUTZHÖFT, *Der nordische Gedanke in Deutschland 1920-1940.* (Stuttgart: E. Klett 1971).

[226] „Der Auslesegrundsatz in der Schutzstaffel". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 2: 20 a dále srov. také DERKMANN, „Ehetauglichkeitsnachweis als rassenhygienische Maßnahme". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 5: 413-4 a Ernst TIMM, *Deutschland - nordisch!* (Halle: Ewald Ebelt 1937). Viz obr. př. I/023.

[227] I. HEINEMANN, c. d.: 16-7. Ke vztahům Darrého a Himmlera v kontextu vývoje RuSHA-SS srov. zejm. U. MAI, c. d.: 113-8.

[228] K pozadí biologistického světového názoru Himmlera srov. zejm. U. DEICHMANN, c. d.: 251-4. Dále srov. také Heinrich FRAENKEL - Roger MANVELL, *Heinrich Himmler.* (London: Heinemann 1965); Josef ACKERMANN, *Heinrich Himmler als Ideologe.* (Göttingen-Zürich-Frankfurt am Main: Musterschmidt 1970); Bradley F. SMITH, *Heinrich Himmler: A Nazi in the Making, 1900-1926.* (Stanford/Calif.: Hoover Inst. Press 1971); Helmut BERDING, *Moderner Antisemitismus in Deutschland.* (Stuttgart: Suhrkamp 1988); Richard BREITMAN, *The Architect of Genocide: Heinrich Himmler and the Final Solution.* (Hannover: University Press of New England 1992); Pat SHIPMANN, *Die Evolution des Rassismus: Gebrauch und Mißbrauch von Wissenschaft.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1995) a Christopher R. BROWNING, *Der Weg zur „Endlösung": Entscheidungen und Täter.* (Bonn: J. H. W. Dietz 1998).

[229] Wilhelm STUCKART - Hans GLOBKE, *Reichsbürgergesetz vom 15. September 1939. Gesetz zum Schutz des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935. Gesetz zum Schutz der Erbgesundheit des deutschen Volkes (Ehegesundheitsgesetz) vom 18. Oktober 1935: Kommentare zur deutschen Rassengesetzgebung* - Band I. (Berlin: Beck 1936) a „Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935". In: *ARGB* 29, 1935, Heft 3: 357-61. Sekundárně srov. Joseph WALK (vyd.), *Das Sonderrecht für die Juden im NS-Staat: Eine Sammlung der gesetzlichen Maßnahmen und Richtlinien - Inhalt und Bedeutung.* (Karlsruhe-Heidelberg: Müller Juristischer Verlag 1981). Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 76-88.

vycházející z ideologické dichotomie „árijec" (Arier) - „neárijec" (Nichtarier), byla definována pokud možná co nejpříkřeji; nejradikálnější z příslušníků RuSHA-SS již tehdy navrhovali zavedení násilných zneplodnění (sterilizace) pro tzv. míšence.[230] Rasový referent vrchního úseku SS „Severovýchod" k tomu při přípravných ministerských jednáních v prosinci 1934 např. poznamenal: *„Das Ziel muß also sein, den Deutschen Blutstrom restlos von Judenblut zu befreien. Alle anderen Vorschläge entspringen nicht biologischem, lebensgesetzlichem, sondern konstruktivem, also künstlich zusammenbauenden Denken."*[231] Zejména prováděním ideologicky a vnitropoliticky „významných" agend spadajících pod tzv. *Rassenpflege* [péče o rasu] a tzv. *Rassenpolitik* [rasová politika] si tak RuSHA-SS do vypuknutí války v roce 1939 výrazně upevnil své postavení.[232] I když v témže období prodělal několik reorganizačních přeměn včetně odchodu Darrého z funkce jeho šéfa po kontroverzi s Himmlerem roku 1938, lze v zásadě říci, že se na počátku války jednalo o vnitřně konsolidovanou a jasně strukturovanou instituci.[233] Značnou zásluhu na tom měl v letech 1938-40 i tehdejší šéf RuSHA-SS, který její vedení převzal právě po Darrém (šéfem byl v letech 1931-38) a který v první polovině 20. let (1920-26) působil jako praktický zootechnik (šlechtitel) na farmách pro chov skotu v Argentině, fanatický nacista a pozdější HSSPF v okupovaném Dánsku, SS-Gruppenführer Günther Pancke (1899-1973).[234] Neméně důležité je rovněž připomenout, že právě během jeho úřadování navázal RuSHA-SS velmi úzké kontakty s Fischerovým ústavem císaře Viléma pro antropologii, lidskou dědičnost a eugeniku, jenž pro příslušníky RuSHA-SS pořádal pravidelné roční kurzy ve vybraných biologických a lékařských otázkách.[235]

V rámci RuSHA-SS také měly v polovině 30. let původ dvě instituce, které se později staly synonymy „rasového výzkumu" na jedné a „rasové praxe" na druhé straně, obojí samozřejmě pod gescí SS. K 1. červenci 1935 byl nejdříve jako jedno z pododdělení tzv. *Rassenamt* (Rasový úřad; dále jen RA)

---

[230] I. HEINEMANN, c. d.: 76-9. Srov. Lothar GRUCHMANN, „Blutschutzgesetz und Justiz: Entstehung und Anwendung des Nürnberger Gesetzes vom 15. 9. 1935". In: *Aus Politik und Zeitgeschichte* 1985, Band 48: 28-38; Ulrich HERBERT, *Rassismus und rationales Kalkül: Zum Stellenwert utilitaristisch verbrämter Legitimationstrategien in der nationalsozialistischen „Weltanschauung"*, in: Wolfgang SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Sozialpolitik und Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 25-36 a Diane SCHULLE, *Das Reichssippenamt: Eine Institution nationalsozialistischer Rassenpolitik.* (Berlin: Logos Verlag 2001): 67 a 176-216; Jeremy NOAKES, *„Wohin gehören die 'Judenmischlinge'? Die Entstehung der ersten Durchführungsverordnungen zu den Nürnberger Gesetzen"*, in: Ursula BÜTTNER (ed.), *Das Unrechtsregime.* (Hamburg: Christians 1986): 71-93 a tentýž, „The Development of Nazi Policy towards the German-Jewish 'Mischlinge'". In: *Yearbook of the Leo Baeck Institute* 34 (1989): 291-354 a Benno MÜLLER-HILL, *The Idea of the Final Solution and the Role of Experts*, in: David CESARANI (vyd.), *The Final Solution: Origins and Implementation.* (London-New York: Routledge 1994): 62-70. Srov. také Beate MEYER, *„Jüdische Mischlinge": Rassenpolitik und Verfolgungserfahrung 1933-1945.* (Hamburg: Dölling und Galitz 1999).

[231] Cit. dle I. HEINEMANN, c. d.: 79.

[232] Ibidem.

[233] I. HEINEMANN, c. d.: 87 a 124-5. Srov. také Gustavo CORNIS, *Richard Walther Darré - Der „Blut-und-Boden"-Ideologe*, in: R. SMELSER - R. ZITELMANN, c. d.: 15-27.

[234] Pancke byl šéfem RuSHA od 14. září 1938 do 9. července 1940. Viz obr. př. č. I/024a a také I/024b.

[235] Niels C. LÖSCH, *Rasse als Konstrukt: Leben und Werk Eugen Fischers.* (Frankfurt am main - New York: Lang 1997): 319-21 a B. MÜLLER-HILL, c. d.: 40.

RuSHA-SS založen spolek pojmenovaný coby tzv. *Deutsches Ahnenerbe. Studiengesellschaft für Geistesurgeschichte* [Německé Dědictví předků. Studijní společnost pro původní duchovní dějiny].[236] Jeho kurátorem se stal Himmler a zastupujícím kurátorem tehdejší šéf RA RuSHA-SS SS-Brigadeführer Dr. agrar. Hermann Reischle (1898-?); roku 1937 bylo začleněno přímo do osobního Himmlerova štábu a přejmenováno na tzv. *Lehr- und Forschungsgemeinschaft das Ahnenerbe e. V.* [Výukové a výzkumné společenství Dědictví předků registrovaný spolek].[237] Pod vedením Dr. phil. Wolframa Sieverse (1905-1948) a mnichovského profesora indologie Dr. phil. habil. Walthera Wüsta (1901-1993) se během války postupně přeměnilo v rozvětvenou instituci, jež se přímo či nepřímo podílela na celé řadě aktivit; mnohé z nich byly po skončení války klasifikovány jako válečné zločiny či zločiny proti lidskosti.[238] V nacistickém státu, v němž během války výrazně stoupal právě vliv SS (SS-Staat), přitom *Ahnenerbe* plnilo ve vědecko-výzkumné a akademické oblasti vlastně dvě funkce zároveň. Jednak mělo být institucionální bází pro zakládání zcela nových pracovišť plně pod gescí a kontrolou SS jako např. roku 1941 zřízená tzv. *Reichsuniversität Strassburg* [Říšská univerzita Štrasburg] či tzv. *Institut für Pflanzengenetik* [Ústav pro rostlinnou genetiku] ve štýrském Lannachu.[239] Současně ale také mělo napomáhat infiltraci a následně i ovlivňování vybraných stávajících akademických a vědeckých pracovišť. V letech 1933-39 se jednalo v první řadě o ony vysoké školy a univerzity, na nichž měla nacistická strana a její příznivci mezi pedagogy i studenty silný vliv již od počátku 30. let (Tübingen, Gießen či Jena). Přitom byly samozřejmě podporovány především ty z oborů, na kterých měly SS v souladu se svým světonázorovým přesvědčením obzvláštní zájem (antropologie, nauka o dědičnosti, prehistorie, archeologie, germanistika atd.).[240] Zejména v nově okupovaných či vojensky dobytých územích se však pro akademické sympatizanty v řadách SS díky válce otevíraly zcela nové možnosti. Místní tradiční akademická pracoviště totiž byla zpravidla likvidována či eliminována a jejich majetky stejně jako výzkumný či pokusný materiál zabaven či jinak rozchvácen. To v letech 1939-40 platilo jak pro střední a západní stejně jako po roce 1941 pro východní Evropu. Z těch nejznámějších případů uveďme alespoň, samozřejmě kromě Prahy, která si držela smutný primát z listopadu 1939, např. polské univerzity v Krakově a Poznani či francouzskou kolej v Clermont sur Fler. Tento v každém ohledu nový a do té doby bezpříkladný model vzájemné úzké spolupráce mezi vybranými složkami SS a renomovanými německými

[236] Michael H. KATER, *Das „Ahnenerbe" der SS 1935-1945: Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1974): 11-53. Viz obr. př. č. I/025a, I/025b, I/025c a I/025d.

[237] M. H. KATER, c. d.: 65-83.

[238] Srov. např. George j. ANNAS (ed.) - Michael A. GRODIN (ed.), *The Nazi Doctors and the Nuremburg Code: Human Rights in Human Experimentation.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1992).

[239] Uwe HOßFELD, „Das botanische Sammelkommando der SS nach Rußland 1943 oder: Ein Botaniker auf Abwegen". In: *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* 3, 1999: 291-312 a tentýž, *Zakhvat nemetskimi fashistami gennogo materiala Vavilovskikh institutov v 1943 godu*, in: Eduard I. KOLCHINSKIJ - Michael B. KONASHEV (vyd.), *Na perelomje: Otechestvennaya nauka v pervoi polovine XX. veka* (Vyp. 2), St. Petersburg 1999: 244-259. K zaměření Říšské univerzity ve Štrasburku srov. zejm. *Reden und Ansprachen bei der Eröffnung der Reichsuniversität Strassburg am 23. November 1941.* (Strassburg: Hünenburg-Verlag 1942) a sekundárně T. WRÓBLEWSKA, c. d.: 82-90.

[240] Srov. U. DEICHMANN, *Biologists*: 271-6.

vědeckými a akademickými ústavy, zejména po roce 1942 ještě navíc umocněn prováděním „válečně důležitého" (kriegswichtig) výzkumu, přitom rozhodně nebyl omezen pouze na biomedicínské obory, ačkoliv právě zde byl vzhledem k nacistické rasově hygienické obsesi nejzřetelnější, nýbrž, jakkoliv se nám to dnes může zdát bizarní a jen stěží představitelné, byl rozšířen i na výhradně biologické obory jako botaniku. Tak například tradiční tzv. *Kaiser-Wilhelm-Institut für Pflanzenzüchtung* [Ústav císaře Viléma pro pěstování rostlin] se sídlem v braniborském Münchebergu, jehož zakladatelem v roce 1907 a následně i dlouholetým ředitelem byl jeden z guru německé genetiky Erwin Baur (1875-1933), pod vedením profesora rostlinné genetiky Dr. rer. nat. Fritze von Wettsteina (1895-1945) využíval v letech 1944-45 zvláštní plantáže pro získávání kaučuku z *Taraxacum bicorne* v areálu osvětimského koncentračního tábora.[241]

Druhou institucí, jež původně vzešla z RuSHA-SS byl tzv. *Lebensborn e. V.* [Pramen života registrovaný spolek], který byl založen v prosinci 1935 a který již roku 1931 jako tzv. *SS-Sippengemeinschaft* [SS-společenství rodu] předjímal Himmlerův „Heiratsbefehl".[242] Podle stanov z 12. prosince 1935 byly jeho hlavní úkoly vytčeny takto: „*1.) Rassisch und erbbiologisch wertvolle, kinderreiche Familien zu unterstützen. 2.) Rassisch und erbbiologisch wertvolle ledige Mütter unterzubringen und zu betreuen, bei denen nach sorgfältiger Prüfung der eigenen Familie und der Familie des Erzeugers durch das R.u.S.-Hauptamt-SS anzunehmen ist, daß gleich wertvolle Kinder zur Welt kommen, 3.) für diese Kinder zu sorgen, 4.) für die Mütter der Kinder zu sorgen.*"[243] Od mnoha podobných dobových spolků existujících v Německu a Rakousku, jejichž účelem byla podpora mnohočetných rodin, se lišil především přímým začleněním do struktury SS, neboť od roku 1938 podléhal přímo Himmlerovi, vojenskou organizovaností a po rozpoutání války v roce 1939 zejména úlohou, kterou sehrál v nacistické germanizační politice v mnoha zemích okupované Evropy, když představoval „... *ausschließlich ein Instrument züchterischer Rassenpolitik*".[244] Propojení s RuSHA-

[241] Srov. nejnověji Susanne HEIM, *Kalorien, Kautschuk, Karrieren: Pflanzenzüchtung und landwirtschaftliche Forschung in Kaiser-Wilhelm-Instituten 1933-1945*, in: Schriftenreihe Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 5, Göttingen: Wallstein 2003. Pro přehled výzkumů v münchebergském ústavu srov. také U. DEICHMANN, *Biologists*: 133-45 a 218-19; Claus DALCHOW - Hans-Rudolf BORK - Peter SCHUBERT, *Forschung in Müncheberg/Mark: Bild- und Schriftzeugnisse zur Entwicklung seit 1928.* (Müncheberg: ZALF 1998) a Rudolf HAGEMANN, *Erwin Baur (1875-1933): Pionier der Genetik und Züchtungsforschung - seine wissenschaftlichen Leistungen und ihre Ausstrahlung auf Genetik, Biologie und Züchtungsforschung von heute.* (Eichenau: Kovar 2000) či Hans-Peter KRÖNER (vyd.), *Erwin Baur: Naturwissenschaft und Politik.* (München: Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften 1994).

[242] Marc HILLEL - Clarissa HENRY, *Au nom de la race.* (Paris: Fayard 1975); Catrine CLAY - Michael LEAPMAN, *Master Race: The Lebensborn Experiment in Nazi Germany.* (London: Hodder & Stoughton 1995) a Georg LILIENTHAL, *Der „Lebensborn e. V.": Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1993). Viz obr. př. č. I/026.

[243] Cit. dle I. HEINEMANN, c. d.: 102.

[244] G. LILIENTHAL, c. d.: 240 a tentýž, „Kinder als Beute des Rassenkriegs: Der 'Lebensborn e. V.' und die Eindeutschung von Kindern aus Polen, der Tschechoslowakei und Jugoslawien". In: *Dachauer Hefte* 9, 1993: 181-96. Srov. také Dorothee SCHMITZ-KÖSTER, *„Deutsche Mutter, bist Du bereit": Alltag im Lebensborn.* (Berlin: Aufbau-Verlag 1997); pro přehled domovů pod správou *Lebensbornu* mimo hranice Německa srov. D. SCHMITZ-KÖSTER, c. d.: 302-3. Dále srov. také John STEPHENSON, *„'Reichsbund der Kinderreichen': the League of Large Families in the Population Policy of Nazi Germany'".* In: *European Studies Review* 9, 1979: 350-75.

SS přitom spočívalo v posuzování a řízení výběru tohoto společenství prostřednictvím tzv. *erbgesundheitliches Fragebogen* [dědičně zdravotní dotazník].[245] Původní záměr, aby aktivity *Lebensbornu* nahradily (saturovaly) úbytek novorozenců způsobený potraty, jejichž výše se těsně před vypuknutím války pro Německo předpokládala zhruba v řádu sto tisíc ročně, se očividně nezdařil. Na základě posledních historických výzkumů se odhaduje, že do konce války se v jím spravovaných domovech narodilo mezi sedmi až osmi tisíci dětí, z toho asi pět tisíc nemanželských.[246] Ve struktuře SS na domovy spravované organizací *Lebensborn* navazovaly ještě tzv. *SS-Pflegestellen* [SS-pečovatelská místa], jež byla zřízena u jednotlivých úseků SS.[247]

S činností RuSHA-SS rovněž úzce souviselo formování ještě jiné ústřední instituce nacistického státu, která měla v uskutečňování nacistické „péče o rasu" a „rasové politiky" sehrát klíčovou úlohu. Byl jí tzv. *Reichssippenamt* [Říšský rodopisný úřad; dále jen RSA], který se postupně vyvinul z již v dubnu 1933 ustanoveného služebního místa tzv. *Sachverständiger für Rassenforschung* [Poradce pro rasový výzkum] při RMdI, respektive roku 1935 zřízené zvláštní tzv. *Reichsstelle für Sippenforschung der NSDAP* [Říšská služebna pro rodopisný výzkum NSDAP].[248] Hlavními představiteli těchto ústředních nacistických rodopisných institucí, jejichž hlavním úkolem bylo koordinování agendy a „metodické vedení" státních orgánů při vystavování tzv. posudků o rodovém původu (Abstammungsnachweis), a to zvláště tehdy, když již byly vyčerpány všechny dostupné metody a přitom stále existovaly pochybnosti o „skutečném" původu, byl nejdříve do roku 1935 vlastním vzděláním chemik Ing.-Dr. Achim Gercke (1902) a od roku 1935 exponent RuSHA-SS, SS-Obersturmbannführer a vystudovaný historik Dr. phil. Kurt Mayer (1903-?), jenž zároveň vedl v tzv. *Sippenamt* [Rodopisný úřad], součásti RA RuSHA-SS, agendu nazývanou jako tzv. *Sippenbuch* [rodopisný katastr]; zároveň působil i ve Wagnerově štábu.[249] Zejména v letech 1933-35 se vlastně jednalo o analogii k ústředním rasově hygienickým poradním sborům nacistického státu zřízených při RMdI jako již dříve uváděnému *Reichsausschuß für Bevölkerungsfragen* a *Sachverständigenbeirat für Bevölkerungs- und Rassenpolitik*, s jejichž hlavními členy (Rüdin, Gütt) byl Gercke v úzkém kontaktu, což ostatně

[245] I. HEINEMANN, c. d.: 103 a 107, zde pozn. č. 159.

[246] G. LILIENTHAL, c. d.: 244. Nejnověji srov. zejm. Kjersti ERICSSON - Eva SIMONSEN, *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy.* (Oxford - New York: Berg 2005).

[247] I. HEINEMANN, c. d.: 109-12.

[248] Srov. zejm. Horst SEIDLER - Andreas RETT, *Das Reichssippenamt entscheidet: Rassenbiologie im Nationalsozialismus.* (Wien: Jugend und Volk 1982) a Georg LILIENTHAL, „Zum Anteil der Anthropologie an der NS-Rassenpolitik: Zu Horst Siedler und Andreas Rett: Das Reichssippenamt entscheidet, Wien 1982". In: *Medizin-historisches Journal* 19, 1984: 148-60; nejnověji Diane SCHULLE, *Das Reichssippenamt: Eine Institution nationalsozialistischer Rassenpolitik.* (Berlin: Logos Verlag Berlin 2001).

[249] D. SCHULLE, c. d.: 141-6 a 314. 79-97 a dále také C. ESSNER, c. d.: 86-91. Dobově v souhrnu např. Friedrich WECKEN, *Die Ahnentafel als Nachweis deutscher Abstammung: Der „arische" Blutsnachweis - Eine nationalsozialistische Bedingung für die Erwerbung des Staatsbürgerrechtes.* (Leipzig: Verlag Degener 1934).

nepřekvapí, neboť genealogie patří k jedněm z nejstarších pomocných genetických metod.[250] Vedle instrumentalizace rodopisného bádání pro „praktická" rasově hygienická bádání propracovával Gercke v těchto letech především myšlenku tzv. *Reichsippenkartei* [říšská rodopisná kartotéka], s níž také souviselo zřízení centrálního úřadu, jenž by měl do budoucna v nacistickém státu centralizovat veškerý rodopisný dohled a jímž se později stal právě RSA.[251] Kvůli vzrůstajícím neshodám s RuSHA-SS však byl roku 1935 Gercke ze své funkce odstraněn a nahrazen Mayerem, který v této funkci setrval až do konce války.[252] V listopadu 1940 byl zřízen vlastní RSA, jehož hlavní činností bylo až do samého závěru války vystavování posudků a „árijském" původu, prověřování platnosti použitých genealogických údajů a postupů, zajišťování a ochrana rodopisných materiálů, fotografování matrik a podpora genealogického bádání, a to nejen v Německu, ale i v podstatě v celé Evropě.[253] Postupně tak vznikly rodopisné úřady i na regionální (župní) úrovni a roku 1943 pak RSA začal s plánovitým zřizováním svých poboček v okupovaných či obsazených územích jako v Praze (srpen 1943), Královci či Lucemburku.[254] Vedle toho se ale rovněž snažil dohlížet na činnost podobných institucí v zemích jako Finsko či Chorvatsko, a to v úzké spolupráci s RuSHA-SS.[255]

Když byl roku 1936 Himmler jmenován šéfem německé policie, získala pro uskutečňování nacistické rasově hygienické obsese na důležitosti i policejní infrastruktura, která byla nově rozdělena do dvou hlavních sektorů - tzv. *Ordnungspolizei* [pořádková policie; dále jen Orpo] pod velením SS-Obergruppenführera Kurta Daluegeho (1897-1946) a tzv. *Sicherheitspolizei* [bezpečnostní policie; dále jen Sipo] pod velením SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha (1904-1945).[256] „Ochrana" (Schutz) rasově pojímaného národního společenství se měla stát jednou z hlavních priorit postupného a cíleného prolínání se policie a SS v tzv. *Staatsschutzkorps* [ochranný sbor státu].[257] Roku 1937 určil Heydrich poslání Sipo takto: *„Die Gesamtaufgabe der Sicherheitspolizei ist, das deutsche Volk als Gesamtwesen, seine Lebenskraft und seine Einrichtungen gegen jede Art von Zerstörung und*

---

[250] K tzv. biologizaci rodopisného bádání srov. zejm. D. SCHULLE, c. d.: 19-31. Dále srov. také Ottokar LORENZ, *Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie: Stammbaum und Ahnentafel in ihrer geschichtlichen, soziologischen und naturwissenschaftlichen Bedeutung.* (Berlin: Wilhelm Hertz 1898).

[251] Srov. zejm. Achim GERCKE, *Das Lebensrecht der biologischen Gemeinschaft.* In: Deutsches Recht 13, 1934, Heft 4: 309; tentýž, *Das Gesetz der Sippe.* (Berlin: Verlag für Standesamtswesen 1934); tentýž, *Die Rasse im Schriftum: Ein Wegweiser durch das rassenkundliche Schrifttum.* (Berlin: Alfred Metzner 1933); tentýž, *Rasseforschung und Familienkunde*, in: Schriften zur politischen Bildung, XII. Reihe, Rasse-Heft 5, Langensalza 1936. Sekundárně pak D. SCHULLE, c. d.: 140-1 a 155.

[252] D. SCHULE, c. d.: 155.

[253] Ibidem: 318-9.

[254] Ibidem: 297-8 a přehled 302-5.

[255] Ibidem: 318-9

[256] M. WILDT, c. d. 209-83 a 251-9. Srov. také Robert GELLATELY, *The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy 1933-1945: Enforcing Racial Policy 1933-1945.* (Oxford: Clarendon Press/ New York: Oxford University Press 1990) a Peter NITSCHKE, *Die deutsche Polizei und ihre Geschichte: Beiträge zu einem distanzierten Verhältnis.* (Hilden: Verlag Deutsche Polizeiliteratur 1996).

[257] M. WILDT, c. d.: 251-9 a 258-9.

Zersetzung zu sichern. Die Aufgabe ist daher naturgemäß defensiver und offensiver Art. Defensiv hat sie die Angriffe aller Kraft abzuwehren, die in irgendeiner Weise die Gesundheit, Lebenskraft und Handlungsfähigkeit des Volkes und des vom Volk organisierten Staates schwächen und zerstören können. Offensiv hat sie vorausschauend alles Gegnerische zu erforschen und so zu bekämpfen, daß es gar nicht erst zerstörend und zersetzend wirken kann. Welche Gegner sind es nun, die den Bestand der Volksgemeinschaft oder die Lebenskraft des deutschen Volkes gefährden? Es sind erstens Einzelmenschen, die aus physischer und seelischer Degeneration sich aus den natürlichen Zusammenhängen der Volksgemeinschaft gelöst haben und als abgesunkenes 'Untermenschentum' hemmungslos ihren Trieben und individuellen Interessen dienen."[258] Po celé řadě kontroverzí nakonec v září 1939 došlo ke zřízení nové ústřední instituce, nazývané jako tzv. *Reichssicherheitshauptamt der SS* [Hlavní říšský bezpečnostní úřad SS; dále jen RSHA-SS], jenž se stal ve struktuře SS (např. vedle RuSHA-SS) jedním z celkem tří hlavních úřadů SS.[259] RSHA-SS přitom představoval „... *den theoretischen wie praktischen Kristallisationspunkt einer spezifisch nationalsozialistischen Polizei, die ihre Aufgaben politisch verstand, ausgerichtet auf rassische 'Reinhaltung' des Volkskörpers sowie die Abwehr oder Vernichtung der völkisch definierten Gegner, losgelöst von juristischen Beschränkungen - die Exekutive der rassistischen 'Volksgemeinschaft'.*"[260] V jeho rámci (zejména Sipo) zaujímaly v přípravě brutálního provádění „praktických" rasově hygienických opatření důležité místo tři odborné ústavy; jednalo se o tzv. *Kriminaltechnisches Institut* [Kriminálně technický ústav; dále jen KTI], tzv. *Kriminalbiologisches Institut* [Kriminálně biologický ústav; dále jen KBI] a tzv. *Kriminalmedizinisches Zentralinstitut* [KMZ].[261]

Největší a nejdůležitější z nich byl KTI, jenž jako součást tzv. *Amt V* [Úřad V] Sipo pod vedením zasloužilého nacisty SS-Gruppenführera Arthura Nebeho (1894-1945) coby skupina tzv. *V D* vznikl roku 1938.[262] V jeho čele stál vystudovaný chemik ze Stuttgartu Dr.-Ing. Walter Heeß (1901-?), za biologickou sekci byl odpovědný botanik Dr. rer. nat. Otto Martin (1911-?), který byl zároveň v redakční radě časopisu „Der Biologe".[263] Personál KTI se skládal především z vystudovaných či aprobovaných chemiků, lékařů a biologů, kteří se vedle tradičních kriminálně technických činností

[258] Reinhard HEYDRICH, *Aufgaben und Ausbau der Sicherheitspolizei im Dritten Reich*, in: Hans PFUNDTNER, *Dr. Wilhelm Frick und sein Ministerium.* (München: F. Eher 1937): 149-53. Dále srov. také Reinhard HEYDRICH, *Wandlungen unseres Kampfes.* (München-Berlin: F. Eher 1936) a tentýž, „Die Bekämpfung der Staatsfeinde". In: *Deutsches Recht* 6, 1936, Hefte 7-8: 121-3.

[259] M. WILDT: c. d.: 277 a 281.

[260] Ibidem: 282.

[261] Ibidem: 323.

[262] Ibidem: 301-14 a 321-34 a dále také např. Michael ZIMMERMANN, *Rassenutopie und Genozid: Die nationalsozialistische „Lösung der Zigeunerfrage".* (Hamburg: Christians 1996): 147-55. Dobově zejm. Arthur NEBE, „Aufbau der deutschen Kriminalpolizei". In: *Kriminalistik* 12, 1938, Heft 1: 4-8; Walter HEEß, „Das Kriminaltechnische Institut der Sicherheitspolizei (KTI) bei Reichskriminalpolizeiamt". In: *Kriminalistik* 13, 1939, Heft 6: 121-5 a tentýž, „Aus dem Kriminaltechnischen Institut der Sicherheitspolizei (KTI)". In: *Kriminalistik* 14, 1940, Heft 4: 45-7. Viz obr. př. I/027.

[263] M. WILDT, c. d.: 326-7.

jako provádění balistických expertiz, chemických rozborů, forenzních pitev nebo daktyloskopické katalogizace atd. podíleli, jak již bylo uvedeno v předešlé kapitole, i na řešení „zvláštních úkolů" jako např. vývoji nejúčinnější metody usmrcování pacientů v rámci programu nacistické „eutanázie".[264] Řečeno spolu s Wildtem, právě zde se bezesporu koncentroval „... *ein radikales Täterpotential*...".[265]

Počátky druhého z odborných ústavů Sipo, totiž KBI, jsou úzce spojeny s osobou rasového hygienika Dr. med. habil. Roberta Rittera (1901-1951), jenž roku 1927 promoval na mnichovské univerzitě na téma „Das geschlechtliche Problem in der Erziehung: Versuch einer Sexualpädagogik auf psychologischer Grundlage" [Pohlavní problém ve výchově: Pokus sexuální pedagogiky na psychologickém základě].[266] Během svého následného působení na univerzitní klinice pro nervové choroby v Tübingen se začal věnovat dokumentaci a katalogizaci zdejší problémové chudinské čtvrti, v níž od roku 1934 působil ve sňatkové poradně. Z materiálu, který při tom nashromáždil, vznikla jeho habilitační práce a zároveň vzbudil pozornost na oficiálních místech.[267] Z Rüdinovy iniciativy a ve spolupráci s kriminální policií tak pro něj bylo již roku 1935 při RGA v Berlíně zřízeno zvláštní tzv. *Rassenhygienische und kriminalbiologische (bevölkerungspolitische) Forschungsstelle* [Rasově hygienické a kriminálně biologické (populačně politické) výzkumné pracoviště], jehož vedení se Ritter ujal na konci roku 1936 a které nejdříve sídlilo v Tübingen a od roku 1938 v Berlíně.[268] Jeho novým hlavním úkolem byla od té doby registrace a terénní rasově hygienický „výzkum" kočujícího cikánského (romského) obyvatelstva, přičemž úzce spolupracoval s kriminální policií a později i správou SS jednotlivých koncentračních táborů.[269] Jím nashromážděné údaje, podle nichž žilo ve Východní Marce a sudetské župě na jedenáct tisíc Romů (cikánů), byly později využity jako podklady pro první velké deportace Romů do koncentračního tábora v Osvětimi v březnu 1943.[270] „Spolupráce"

---

[264] J. BANACH, *Heydrichs Elite*: 286.

[265] M. WILDT, c. d.: 334.

[266] Ibidem: 319. K problematice rasově hygienické percepce kriminální biologie srov. především R. N. PROCTOR, c. d.: 202-5 a také část 3. této kapitoly.

[267] Robert RITTER, *Ein Menschenschlag: Erbärztliche und erbgeschichtliche Untersuchungen über die durch 10 Geschlechterfolgen erforschten Nachkommen von „Vagabunden, Jaunern und Raubern"*. (Lepzig: G. Thieme 1937) a tentýž, „Die Aufgaben der Kriminalbiologie und der kriminalbiologischen Bevölkerungsforschung". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 4: 54-5. Dále srov. např. Patrick WAGNER, *Volksgemeinschaft ohne Verbrecher: Konzeption und Praxis der Kriminalpolizei in der Zeit der Weimarer Republik und des Nationalsozialismus*, in: *Hamburger Beiträge zur Sozial- und Zeitgeschichte* 34, Hamburg 1996: 275-7 a M. BURLEIGH, *Die Zeit*: 429-31.

[268] H. FRIEDLANDER, c. d.: 399-403; P. J. WEINDLING, c. d.: 517 a M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 54-5. Srov. také Karl-Dieter THOMANN, „Das Reichsgesundheitsamt und die Rassenhygiene". In: *Bundesgesundheitsblatt* 26, 1983: 206-13.

[269] „Notizen". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 2: 175-6. Dále srov. zejm. Heike KROKOWSKI, *Die „Rassenhygienische und Bevölkerungspolitische Forschungsstelle" im Reichsgesundheitsamt: Zur Bedeutung „wissenschaftlicher" Forschung bei der Verfolgung von Sinti und Roma während des Nationalsozialismus*, in: Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland, Heft 1: Rassismus in Deutschland, Bremen 1994: 73-84 a dále také M. ZIMMERMANN, *Rassenutopie*: 140-3; R. N. PROCTOR, c. d.: 215 a H. FRIEDLANDER, c. d.: 416-7 a 463.

[270] „Notizen". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 2: 175-6. K osudu cikánského (romského) etnika v období nacismu srov. především Wulf D. HUND, *Zigeuner: Geschichte und Struktur einer rassistischen Konstruktion.* (Duisburg: DISS 1996); Ulrich VÖLKLEIN, *Zigeuner: Das verachtete Volk.* (Oldenburg: Stalling 1981); Heinz A. MODE, *Zigeuner: Der Weg eines Volkes in Deutschland.* (Leipzig Koehler & Amelang 1968) nebo Hans J. DÖRING, *Die Zigeuner im nationalsozialistischen Staat.*

mezi Ritterovým pracovištěm na jedné a bezpečnostní policií, respektive SS, na druhé straně fungovala k oboustranné spokojenosti; Ritter jí totiž poskytl především přehlednou „rasovou" klasifikaci cikánské (romské) populace: *„Dennoch klassifizierte er die meisten deutschen und viele österrechische Zigeuner auf einer Skala, die von 'rassenreinen' Zigeunern bis zu 'Nicht-Zigeunern' reichte. Ihre jeweiligen Akten wurden mit 'Z' für 'Vollzigeuner' oder 'NZ' für 'Nicht-Zigeuner' markiert. Die überwiegende Mehrheit wurde jedoch als 'Zigeunermischling' eingestuft. Mischlinge wurden in drei weitere Gruppen eingeteilt: 'ZM' stand für 'Zigeunermischling mit gleichem zigeunerischen und deutschen Blutsanteil', 'ZM+' für 'Zigeunermischling mit vorwiegend zigeunerischem Blut', 'ZM-' für 'Zigeunermischling mit vorwiegend deutschem Blutsanteil'. In der 'ZM'-Kategorie gab es farüber hinaus den 'ZM I. Grades', d. h. ein Elternteil war 'Vollzigeuner' und der andere deutsch, sowie den 'ZM 2. Grades', bei dem ein Elternteil ZM I. Grades und der andere deutsch war."*[271] V prosinci 1941 proto tato spolupráce měla získat i novou institucionální základnu právě v podobě KBI, který byl zřízen Himmlerem za značného Hofmannova angažmá a jehož hlavním úkolem mělo být shromažďování „... *aller asozialen und kriminellen Sippen des Reichsgebiets* ...".[272] Wildt k tomu uvádí: *„Die Kriminalpolizei sah in der Verbindung die günstige Gelegenheit, die Personalfeststellung von Sinti und Roma zu perfektionieren und damit die Grundlage für rassenbiologisch konzipierte polizeiliche Präventivmaßnahmen zu schaffen."*[273] Šéfem KBI se stal Ritter, jenž si současně ponechal i vedení svého dosavadního pracovištěm při RGA, respektive od roku 1943 i celého DGA.[274] Roku 1944 byla z RBI vyčleněna „sexuálně psychologická" agenda, jež byla převedena na nově založenou tzv. *Reichszentrale zur Bekämpfung von Homosexualität und Abtreibung* [Říšská centrála pro potírání homosexuality a potratu] pod vedením neurologa a fanatického nacisty Dr. med. Carla-Heinze Rodenberga (1904-?).[275] Také o „expertech" KBI platí, že to byli „... *vielmehr sachliche Technokraten, die im Nationalsozialismus den idealen Rahmen dafür fanden, ihre Überzeugung von den genetischen Ursachen der Kriminalität in praktisches kriminalpolizeiliches Handeln zu übersetzten."*[276]

Poslední z trojice vlastních ústavů policejních rasově hygienických ústavů spadajících pod Sipo byl

---

(Hamburg: Kriminalistik Verlag 1964). Dále srov. také Reimer GILSENBACH, *Die Verfolgung der Sinti: Ein Weg, der nach Auschwitz führte*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 11-42.

[271] H. FRIEDLANDER, c. d.: 403-4.

[272] Srov. také „Nachrichten". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 2: 214 a Otmar VON VERSCHUER, „Eine Kartei der Gemeinschaftsunfähigen". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 10: 235.

[273] M. WILDT, c. d.: 319.

[274] Ibidem, zde zejm. pozn. č. 108.

[275] Burkhard JELLONNEK, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz: Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich.* (Paderborn: F. Schöningh 1990): 126; J. BANACH, *Heydrichs Elite*: 287 a R. N. PROCTOR, c. d.: 213-5.

[276] P. WAGNER, *Volksgemeinschaft*: 267.

KMZ zřízený na konci září 1943 pod vedením profesora soudní medicíny na vídeňské univerzitě Dr. med. habil. Philippa Schneidera (1896-?).[277] Zde se prováděl zejména utajený výzkum zvláštního významu jako např. s ukořistěným ruským materiálem patron obsahujících jedovaté látky, které byly podle Haagské konvence o vedení pozemní války z roku 1907 zakázány a které ale i přesto byly právě KMZ ve spolupráci s tzv. *Hygienisches Institut der SS* [Hygienický ústav SS] zkoušeny na zajatcích koncentračního tábora v Sachsenhausenu, kde měl KMZ své zvláštní externí „výzkumné" pracoviště.[278] Je velmi pravděpodobné, že právě v KMZ se v závěru války také připravovala další sterilizační kampaň proti tzv. *Gemeinschaftsunfähigen*.[279]

Instrumentalizace rasové hygieny a rasové biologie ze strany SS stejně jako kontrola těchto nových oborů v akademické a výzkumné sféře byla v nacistickém Německu do značné míry umožněna především díky tomu, že - vedle ideologického dohledu ze strany Rosenbergem vedeného úřadu tzv. *Beauftragte des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung* [Pověřenec Vůdce pro dohled nad veškerým duchovním a světonázorovým školením a výchovou], v němž vedl v letech 1942-45 tzv. *Abteilung Naturwissenschaften* [Oddělení přírodní vědy] rasový hygienik Groß - rovněž podléhala neustálé pozornosti a monitorování ze strany zpravodajské služby nacistické strany neboli tzv. *Sicherheitsdienst* [Bezpečnostní služba; dále jen SD], která vznikla již roku 1931 pod Heydrichovým vedením a jež byla roku 1946 prohlášena norimberským tribunálem za zločineckou organizaci.[280] Jakkoli se to dnes může zdát jen stěží představitelné, zabývalo se SD rovněž výhradně zdravotními a „biologickými" záležitostmi. Po zřízení RSHA na konci roku 1939 byl stále se rozrůstající tzv. *SD-Hauptamt* [hlavní úřad SD] roku 1940 přeměněn v tzv. *Amt III Inland* [Úřad III Vnitrozemí], přičemž jeho úloha zůstávala v zásadě stejná.[281] To znamená monitorování všech důležitých tzv. *Lebensgebiete* [životní oblasti] německé společnosti a státu stejně jako okupovaných či obsazených oblastí Evropy: *„The function of Amt III. was to organise within Germany an intelligence network capable of assessing public reaction to governmental measures; the reports thus obtained embodied criticism and suggested remedies, the reports themselves being submitted to the dpt. concerned... The Amt III. had no executive authority, and unlike the Gestapoamt, it did not submit reports on individuals, though in some instences in might pass*

[277] M. WILDT, c. d.: 332.

[278] Ibidem: 333-4.

[279] Ibidem: 333, zde pozn. č. 146.

[280] Reinhard BOLLMUS, *Das Amt Rosenberg und seine Gegner.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1970); Shlomo ARONSON, *Heydrich und die Anfänge des SD und der Gestapo (1931-1935).* (Berlin: Deutsche Verlags-Anstalt 1967); George C. BROWDER, *Foundations of the Nazi Police State: The Formation of Sipo and SD.* (Lexington/Ky: University Press of Kentucky 1990) a Andreas MOLAU, *Alfred Rosenberg, der Ideologe des Nationalsozialismus: Eine politische Biographie.* (Koblenz: S. Bublies 1993). K SD srov. také Erich PRUCK, „Heydrichs SD: Die nationalsozialistische Geheimpolizei". In: *Politische Studien* 10, 1959: 442-8 a nejnověji M. WILDT, c. d.: 239-51. Viz obr. př. č. I/028.

[281] PRO London, War Office - 204/12924, Situation Report No. 3 - „Amt III." of the RSHA, 14. prosinec 1945, originál/nanejvýše tajné (Most Secret).

information locally to the Stapostelle if action on the part of the Gestapo seemed nesessary. This broad function gave the Amt (III. - pozn. aut.) *a supervisory capacity over all walks of German life, and ideally the Amt* (III. - pozn. aut.) *sought to present a cross-section of public opinion on general matters, though in addition it might be required to submit a specialised report on a specific subject. The range of Amt III. was there fore considerable; there were few aspects of national life it did not cover and few classes or strata of the people in which it did not have agents*".[282] Bez zajímavosti jistě není, že tuto koncepci pro Heydricha vypracoval sociolog a současně i kmenový zaměstnanec SD, profesor Dr. phil. habil. Reinhard Höhn (1904-2000), jenž představoval důležitou spojnici mezi akademickým prostředím a SD: „*Höhn, with his staff of young intelectuals, began building the network that would produce reports on the mood in influential circles and the general public, focusing especially on criticism of policies and practices that they wanted the leadership to reconsider.*"[283] Původně malá organizace SD během několika let výrazně expandovala a jenom na říšském území měla roku 1944 asi padesát dva tzv. *Leitabschnitte* [hlavní úseky] a pět set devatenáct tzv. *Nebenstellen* [vedlejší služebny], které dohromady zaměstnávaly na zhruba šest tisíc pět set hlavních zaměstnanců a ti zase disponovali rozsáhlými sítěmi důvěrníků. Ve vztahu k rasové hygieně a rasové biologii byla nejdůležitější tzv. *Gruppe B* [skupina B] „Volkstum" v úřadu III RSHA-SS, jež zároveň patřila k největším a jež byla rozčleněna do tří samostatných referátů, které se zabývaly národnostními rasovými, zdravotními, rasově hygienickými a rasově biologickými záležitostmi.[284] Již na samém počátku války tedy byla rasová hygiena propojena s otázkami národnostními a zdravotními v jeden komplex: „*Gruppe B was founded in early 1940, but as a result of the development of the war, grew into a Gruppe of considerable size and influance. Dealing as it did with racial questions, there was no inevitable cleavage between the Gruppe and the Party* (NSDAP - pozn. aut.) *itself...*"[285] Šéfem úřadu III byl po celou dobu války SS-Gruppenführer Otto Ohlendorf (1907-1951), jenž zejména po roce 1943 avancoval v jednoho z nejmocnějších mužů nacistického Německa, a šéfem skupiny III B „Volkstum" SS-Standartenführer Dr. med. Hans Ehlich (1901-1991).[286] Při reorganizačních změnách roku 1941 zůstala skupina B úřadu III, na rozdíl od zbylých dvou, v zásadě nedotčena a během další reorganizace RSHA-SS z roku 1943 byla vyčleněna dvě zvláštní oddělení, jimž příslušelo výhradně monitorování tzv. rasově biologických záležitostí, a to i po teoretické stránce. V samotném závěru

---

[282] Ibidem.

[283] G. C. BROWDER, c. d.: 127. K úloze Höhna srov. také M. WILDT, c. d.: 248.

[284] Ibidem.

[285] Ibidem.

[286] K životopisu Ehlicha srov. především M. WILDT, c. d.: 176-8 a dále srov. také Lawrence D. STOKES, *Otto Ohlendorf, the Sicherheitsdienst and Public Opinion in Nazi Germany*, in: George L. MOSSE (ed.), *Police Forces in History.* (London: Beverly Hills 1975): 231-61; Hanno SAWADE, *Otto Ohlendorf - Nonkonformist, SS-Führer und Wirtschaftsfunktionär*, in: Ronald SMELSNER - Rainer ZITELMANN (vyd.), *Die braune Elite I. 22 biographische Skizzen.* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1989): 188-200 a Gerhard SCHÄFER, David KITTERMAN, *Otto Ohlendorf - „Gralshüter des Nationalsozialismus"*, in: Ronald SMELSNER - Enrico SYRING (vyd.), *Die SS: Elite unter dem Totenkopf - 30 Lebensläufe.* (Paderborn: F. Schöningh 2000): 379-83.

války tedy vypadala struktura vytvořena SD za účelem monitorování rasové hygieny a rasové biologie následovně: úřad III - skupina III B „Volkstum" - referát III B 3 „Rasse und Volksgesundheit" - podreferát III B 3 a „Bevölkerungs- und Rassenbiologie".[287] Stejně jako v jiných oblastech přitom i v případě rasově hygienických a rasově biologických záležitostí příslušníci SD pracovali především zpravodajskými (agenturními) prostředky, to znamená sbíráním, analýzou a vyhodnocováním příslušných dat a informací.[288] Výsledkem její práce byly tematické zprávy a „doporučení".[289] I když jí oficiálně chyběly výkonné pravomoce, byla v nacistickém režimu její reálná moc značná a např. v akademické oblasti její referenti rozhodovali o tom, kdo smí a nesmí k danému tématu přednášet, kdo získá profesuru, kdo bude oceněn atd.[290] Přitom SD působil především v pozadí a bylo pro něj charakteristické detailní rozvržení úkolů a snaha pokrýt všechny aspekty dané oblasti v celé úplnosti. Obzvláště důležitá pak byla činnost SD pro okupační orgány v obsazených či vojensky dobývaných územích; zde bylo zpravidla reprezentován v rámci příslušného BdS, respektive HSSPF.[291]

Nacistická rasově hygienická „přestavba" a „výstavba" Německa, jak své aktivity rasoví hygienici sami nazývali, probíhající po stranické i státní linii, radikalizace každodenní zdravotní politiky po roce 1934, přijetí diskriminačních rasových zákonů v roce 1935, státem vehementně podporovaná rasově hygienická propaganda na mezinárodním vědeckém fóru a koneckonců i přistoupení Itálie k rasistické doktríně v červenci 1938 („Manifesto de la razza"), to vše mělo v druhé polovině 30. let v zahraničí za následek dynamizaci a značnou polarizaci debat o vztahu moderní vědy - v daném případě zejména biologie či *in concreto* genetiky - a politických systémů, rozumějme především demokratického a autoritativního (totalitního) politického zřízení.[292] Kritiků - či spíše zásadních odpůrců - nacistických rasově hygienických a eugenických opatření přitom byla celá řada, avšak jejich východiska byla značně rozdílná a ne vždy ve všech aspektech shodná. Mezi těmi nejdůležitějšími je třeba uvést především katolickou církev, která se encyklikou *Castii Conubii* papeže Pia XI. (1857-1939) již roku 1930 zásadně postavila proti eugenicky motivovaným populačním opatřením stejně jako eugenicky inspirovaným manželským reformám.[293] Zejména proto také proti ní vytrvale vystupovali hlavní

[287] PRO London, War Office - 204/12924, Situation Report No. 3 - „Amt III." of the RSHA, 14. prosinec 1945, originál/nanejvýše tajné (Most Secret).

[288] Ibidem.

[289] Ibidem.

[290] Srov. např. Joachim LERCHENMÜLLER, *Die Reichsuniversität Straßburg: SD-Wissenschaftspolitik und Wissenschaftlerkarrieren vor und nach 1945*, in: Karen BAYER (vyd.) - Frank SPARING (vyd.) - Wolfgang WOELK (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 53-81.

[291] Ibidem. Srov. také Alwin RAMME, *Der Sicherheitsdienst der SS: Zu seiner Funktion im faschistischen Machtapparat und im Besatzungsregime des sogenannten Generalgouvernements Polen.* (Berlin: Deutscher Militärverlag 1970); Hans BUCHHEIM, „Die Höheren SS- und Polizeiführer". In: VjZG 11, 1963: 362-91 a Ruth Bettina BIRN, *Die Höheren SS- und Polizeiführer: Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten.* (Düsseldorf: Droste 1986).

[292] Srov. např. John B. S. HALDANE, *Heredity and Politics.* (London: George Allen & Unwin Ltd. 1938). Sekundárně pak v přehledu zejm. S. KÜHL, *Die Internationale*: 121-58.

[293] D. KEVLES, *In the Name of Eugenics*: 168.

nacističtí rasoví ideologové (Rosenberg) s argumentem o vědecky podložené nauce o rozdílnosti jednotlivých lidských ras.[294] Další antagonistický tábor pocházel z extrémně levicových řad a měl kořeny již v období první světové války, kdy se hovořilo o německých rasových hygienicích jako o „... *rührige Reaktionäre*" a o pangermanistické rasové hygieně.[295] Zejména v SSSR však získal oficiální podporu až poté, co byla klasická genetika pranýřována a její hlavní představitelé veřejně ostrakizováni z vědecké komunity či dokonce pronásledováni.[296] Nakolik se však právě zde jednalo o primárně politickou záležitost svědčí i skutečnost, že v návaznosti na vědeckou výměnu, která měla mezi oběma státy proběhnout po uzavření německo-sovětského paktu o neútočení v srpnu 1939, měli být do Moskvy na přednáškové turné pozváni přední nacističtí rasoví hygienci jako Fischer či von Verschuer... [297]

V druhé polovině 30. let ale značně sílila rovněž kritika, jež přicházela z řad tehdejších předních představitelů genetiky. Mnozí z nich zásadně kritizovali především propojení eugenických snah s rasovými teoriemi a ukazovali na nebezpečí provádění „rasové eugeniky". Současně se ale mnozí z nich nevzdávali eugenické perspektivy jako takové a tím ani možnosti využití biologických poznatků v sociálním inženýrství, i když při zavádění eugenických opatření zpravidla vyžadovaly další prohloubení pracovních metod genetiky v lékařské oblasti.[298] I přesto se však v polovině 30. let začíná o zavedení zneplodňujících (sterilizačních) zákroků uvažovat v celé řadě evropských i neevropských zemí.[299] Tak např. v letech 1931-32 předložila *British Eugenics Society* několik návrhů na zákonnou úpravou, které ale nebyly britským parlamentem schváleny.[300] Roku 1936 zřídila tzv. *American Neurological Association* [Americká neurologická asociace] zvláštní výbor, jenž měl připravit podklady zavedení sterilizačních zákroků.[301] Kevles tento dobový trend, jenž je v U.S.A. a Velké Británii 30. let zpravidla nazýván jako tzv. *reform eugenics* [reformní eugenika], charakterizuje následovně: „*In the reform-eugenic view, society needed the reproductive contribution of all competent people. Mainline concern with 'the race' was beginning to be replaced by attentiveness to 'population.' The new language was more than just a change in terminology; it reflected the reform eugenicists' belief that valuable characteristics were to be found in most social groups, and that the*

[294] Srov. např. „Aus Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik - Reichsparteitag und Rassenfrage". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 10,: 357.

[295] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 308.

[296] Nejnověji srov. Nils ROLL-HANSEN, *The Lyssenko Effect: The Politics of Science.* (New York: Humanity Books 2005).

[297] BA Berlin, R4901, Kongresy a zasedání - 6. mezinárodní kongres pro rasovou hygienu ve Vídni, 1939-40.

[298] „Americká věda proti rasismu: Mravní zásady křesťanství proti zneužité eugenice". In: *Lidové Noviny* 46, 1938, 30. červenec 1938: 4. Srov. také D. KEVLES, *In the Name*: 164 a 193-4.

[299] W. SCHNEIDER, c. d.: 186-90.

[300] D. KEVLES, *In the Name*: 166.

[301] Ibidem.

best in human variation was to be encouraged."[302] Součástí tohoto „reformního" pojetí eugeniky v anglosaských zemích druhé poloviny 30. let byl i koncept tzv. *social biology* [sociální biologie], jehož stěžejní body byly roku 1939 shrnuty v tzv. *Geneticists' Manifesto* [Manifest genetiků].[303] Hlavními představiteli byli politicky značně levicově orientovaní genetici a současně angažovaní biologové/genetici jako např. Haldane, Huxley či Crew. V lékařské oblasti byly jejich aktivity organizačně soustředěny především do tzv. *Committee on Human Genetics* [Výbor pro lidskou genetiku] založeného roku 1932 v rámci ústřední koordinační instituce britského lékařského výzkumu tzv. *Medical Research Council* [Lékařská výzkumná rada], jemuž tehdy předsedal právě Haldane.[304]

V českých (československých) podmínkách nebyly debaty o vztahu přírodních věd a politiky, eugeniky a demokracie, respektive vzájemného vztahu eugeniky a rasové hygieny ve 30. letech ničím novým. Do značné míry by se dokonce dalo říci, že byly tradiční již od doby pronikání a etablování eugeniky v českém intelektuálním prostředí během a po první světové válce (1915-24), přičemž se jednalo v první řadě o záležitost akademickou, jejíž pozadí nemuselo být širší veřejnosti vždy tak úplně srozumitelné.[305] Z české strany přitom byl jednoznačně zamítán především exaltovaný selekcionismus a německá rasová obsese v germánsko-nordické podobě, což se odrazilo především v době, kdy byly vedeny diskuze o podobě vlastní české eugeniky, pro níž byl nakonec zvolen jako směrodatný především model britský či ještě výstižněji řečeno anglosaský.[306] Tak např. již roku 1919 popsal guru české eugeniky Růžička zásadní rozdíly mezi českým a německým konceptem systematické péče o dědičné „kvality" potomstva následovně: „*Princip výběru rozhodně demokratický není, vždyť snaží se udržeti a rozmnožiti jen nejlepší* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *ze všech, čímž uskutečňuje myšlénku aristokratickou. V Německu si byli toho plně vědomi, ale Němcům to nevadilo, vždyť to bylo v plném souhlasu s jejich národní povahou a celou soustavou jejich myšlení... Nelze popříti jisté mohútnosti těmto ideám tak shodným s názory sešíleného něm. filosofa Nietzsche-a* (podtrženo v originále - pozn. aut.), *v nichž mizí všechny dosavadní pojmy o dobrém a zlém a na jichž základě výběrem* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *vzniklý německý nadčlověk buduje si nový svět s novou nelítostnou morálkou.*"[307] Pro dobový kontext 20. a 30. let je nicméně příznačné, že eugenika byla chápána - vedle experimentální genetiky - jako samostatný vědní obor aplikující genetické poznatky na člověka, přičemž ovšem vedle rozměru zdravotního bylo kalkulováno rovněž se zřejmými

[302] Ibidem: 175.

[303] Blíže dále v této části.

[304] D. KEVLES, *In the Name*: 200-2 a 212-22.

[305] Srov. především Michal ŠIMŮNEK, *"Eugenics", "Social Genetics" and "Racial Hygiene": Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925,* in: TURDA, Marius (ed.) - WEINDLING, Paul J. (ed.): *"Blood and Homeland": Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940.* (Budapest: CEU Press 2006): 168-91.

[306] Ibidem.

[307] GO MZM, Růžička Vladislav, Vladislav Růžička - O národní eugenice, přednáška 11. května 1919 v Budyni n/O., 1919, rukopis.

sociálními konotacemi a souvislostmi: *„Ale zákony o dědičnosti platí také pro člověka, pro jeho zdraví i nemoce, pro jeho blaho i bídu. Stačí tu ukázati jen k psychiatrii. Dědičnost zasahuje však také do psychologie a pedagogiky. Anthropolog sotva se bez ní obejde, zvláště v otázce o rozlišení plemen a jich křížení. Dědičnost má svůj význam i pro otázky národohospodářské a sociální. Tu se již dokonce stává základním kamenem pro novou užitnou vědu: eugeniku, snažící se na základě rodokmenových statistik poznávati dobré i neblahé vlastnosti rodů a jejich sociálního okolí, aby se tak cestou profylaktickou mohlo dospěti ku promyšlenému zušlechtění tělesných i duševních vlastností lidí a vyloučení všech neblahých vlivů, jak vrozených, tak i okolím daných.“*[308] Na samém počátku 30. let velmi výstižně vyjádřil vztah eugeniky a genetiky tehdejší pravděpodobně nejdůležitější československý exponent a propagátor eugeniky profesor MUDr. Jan Bělehrádek (1896-1980): *„Někteří význační genetikové, kteří znali příliš dobře relativní cenu našich dosavadních znalostí o dědičnosti organismů, vyslovili se sami proti tomu, aby eugenika užívala genetiky ke své propagandě. Zejména o lidské dědičnosti známe, jak jsem již dříve uvedl, příliš málo určitého, abychom se směli odvážit zasáhnout uměle do lidského plození. Nikdo nemůže s jistotou říci, i kdyby znal do podrobna rodokmen obou rodičů, jaké bude potomstvo. Kdyby byly sňatky bývaly omezeny již dříve podle požadavků dnešní eugeniky, nebyla by se zrodila řada geniů hudebních, básnických, filosofických, vědeckých a politických...* “[309] A následně pak upozornil na stěžejní problém v podstatě všech eugenických snah: *„Nemenší potíž vyplývá pro eugeniku z toho, že se dosud ani eugenikové neshodli na tom, jaký typ člověka by bylo vlastně pěstovati: zda typ jednostranně nadaný určitým talentem, či typ nadaný všestranně směsí menších talentů. Eugenikové nejsou dosud ani zajedno v tom, zda se mají k osobám, jež vyhovují eugenickým požadavkům po stránce povšechné, odpouštět drobnější dědičné defekty a choroby. Vítané a nevítané geny jsou pomíchány v rodech tak, že odstraňujíce jedny, odstraňovali bychom zároveň také druhé... Podle německých statistik má asi 30% všeho obyvatelstva zjevný neb utajený dědičný sklon k duševním chorobám. Je tedy zřejmo, že krajní eugenický program by znemožnil plození pravděpodobně většině lidí. Přičteme-li k tomu ještě značnou nejistotu v diagnostice některých dědičných chorob, zejména duševních, uznáme, že biologické překážky eugeniky jsou značné.“*[310]

Nebezpečí úzkého prolnutí eugeniky, respektive opatření eugenické populační politiky s rasistickými a diskriminujícími opatřeními v každodenní praxi moderního totalitního státu s jejich fatálními následky, zejména pak po zavedení tzv. sterilizačního zákona ze 14. července 1933, si tehdy přitom dovedl představit jen málokdo: *„Kritika dnešní německé populační politiky je ovšem možná a nutná v jiných směrech; je nutno především odmítnouti nedokázanou teorii o škodlivosti plemenného míšení*

[308] Artur BROŽEK, *Nauka o dědičnosti*, in: Silvestr PRÁT (red.), *Rostlinopis*, sv. 5, Praha 1930: 185-6. Dále srov. např. Jaroslav KŘÍŽENECKÝ, *Eugenika*, in: *Masarykův slovník naučný* (díl II.), Praha 1926: 634.

[309] Jan BĚLEHRÁDEK, „Podklady a výhledy eugenických snah“, in: *Hygiena* 4, 1931, č. 4: 109-10.

[310] Ibidem: 110.

mezi jednotlivými složkami bílé rasy; také antisemitismus a pogromismus samozřejmě nutno zavrhnouti. Vulgární rasismus i s antisemitismem však jsou pouze okrajovými a odpadkovými produkty hnutí, jehož jádro znamená uplatnění - někdy snad příliš přímočaré a s liberálního hlediska i tvrdé - vůle po biologické obrodě velkého národa. Základní směrnice a prakticky významná opatření jsou objektivně bezvadně podložena; nadstavba rasových teorií i s antisemitismem tohoto praktického významu pro reální populační politiku nemá, ba spíše ještě toto reálně podložené úsilí v očích celého světa poškozuje a diskredituje."[311] Tato pozice, snažící se striktně oddělit opatření eugenická od rasových, přitom nebyla v odborných evropských debatách o zavedení zákonných předpisů pro provádění zneplodňujících zákroků na základě tzv. eugenické indikace, jež v Československu kulminovala v letech 1934-1939, nikterak výjimečná.[312] Dominantní byla především argumentace sociální, jíž se ale nevyhýbala ani značná demagogie.[313] Skrze vědeckou radu *Masarykovy akademie práce* bylo počátkem března 1937 oběma československým zákonodárným sborům *Národního shromáždění*, *Ministerstvu veřejného zdravotnictví* a *Ministerstvu spravedlnosti* předloženo memorandum *Eugenické komise*, shrnující přípravné práce a debaty o „... *řešení otázky eugenické sterilisace u nás*".[314] Vedle zmiňovaných a dalo by se říci v této době již i tradičních eugenických argumentů bylo opakovaně připomínáno především nebezpečí klesající porodnosti.[315] V této souvislosti je ovšem nutno upozornit na to, že se v kontextu tehdejšího eugenického hnutí v Evropě nejednalo o žádnou výjimku, neboť současně se o zavedení tzv. eugenického zákonodárství vehementně debatovalo také např. ve Velké Británii, skandinávských státech či sousedním Polsku a Maďarsku.[316] Vedle „pozitivně eugenických" měla na pořad dne nově přijít právě i opatření „negativně eugenická", z nichž za zdaleka nejradikálnější bylo českými (československými) eugeniky považováno zneplodnění, zpravidla synonymizované sterilizací. To samozřejmě nebyl v eugenickém diskurzu 30. let požadavek nikterak neznámý, nicméně o jeho vhodnosti, podloženosti a „efektivitě"

---

[311] Bohumil SEKLA, „Berlínský kongres pro populační vědu". In: *Národní Osvobození* 12, 1935, 5. září 1935: 3, dále Antonín BOHÁČ, „Populační otázka se zřetelem k berlínskému populačnímu kongresu". In: *Věstník Československé akademie zemědělské* 10, 1935, č. 11: 719-25.

[312] Srov. např. Bohumil SEKLA, „Rasové teorie a jejich kritika". In: *Útok* 4, 1935, č. 7: 106; *„L'Hygiéne de la Race: Étude de biologie héréditaire et de normalisation de la race. Dr. G. Banu. 1939. M. O., Imprimeria Nationala, Bucuresti - Masson et Cie, Paris, str. 403, VII, 80 fr - Ref. Doc. dr. Bohumil Krajník*". In: *Časopis Lékařů Českých* 78, 1939, č. 25: 628-32 či J. VESELÁ, *Sterilisace*: 53-63 a 100-30. Dále srov. např. Daniel J. KEVLES, *In the Name*: 163-94 nebo Nancy ORDOVER, *American Eugenics: Race, Queer Anatomy, and the Science of Nationalism.* (Minneapolis - London: University of Minnesota Press 2003): 59-119.

[313] Bohumil SEKLA, „Biologická méněcennost lumpenproletariátu". In: *Útok* 4, 1934, č. 5: 75-6.

[314] A AV Praha, MAP, k. č. 58, přípis vědecké rady Masarykovy Akademie práce předsednictvu Národního shromáždění RČS, předsednictvu Senátu RČS stejně jako Ministerstvu veřejného zdravotnictví a Ministerstvu spravedlnosti ve věci omezení zhoršování kvality populace, 5. březen 1937, originál; A AV Praha, MAP, k. č. 58, přípis tajemníka eugenické komise (Bergauer) vědecké radě Masarykovy Akademie práce, 13. prosinec 1937, originál.

[315] A AV Praha, MAP, k. č. 58, spis vypracovaný eugenickou komisí přírodovědeckého a lékařského odboru Masarykovy Akademie práce, 5. březen 1937, originál.

[316] Nejnověji srov. např. Daniel J. KEVLES, *International Eugenics*, in: Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington, D.C.: USHMM 2004).: 205-15.

nepanoval jasný a pevný názor.[317] Ještě roku 1923 například Růžička psal, že „... *otázku sterilisace z důvodů eugenických nepokládám dosud za zralou k rozhodnutí. Byla by oprávněna jen tehdy, kdyby nepoškozovala důležitých zájmů osoby, jež má býti sterilisována a přinesla přiměřený prospěch veřejnosti.*“[318] Přesně o deset let později (srpen 1933) již bylo jeho stanovisko daleko vyhraněnější a nutno říci i radikálnější: „*Es ist zweifellos, dass die Unfruchtbarmachung der Erbkranken ein wissenschaftlich bestens begründetes Mittel ist, tatsächlich einzig wirksam, da es das Uebel an seiner Wurzel packt, indem es das gefährliche Erbgut von der Fortpflanzung ausschließt. Soll die Gesellschaft von den Erbkrankheiten befreit werden, so muss sie zu diesem Mittel greifen...*“[319] Za nejdůležitější posun přitom je třeba považovat právě argumentaci o „vědecké“, a tím pádem i „objektivní“ podloženosti a opodstatněnosti těchto opatření. V Československu se jednalo především o zavedení fakultativních a nikoli obligatorních či dokonce donucených zneplodnění, jako tomu bylo v Německu; zpravidla zde byla vyzdvihována nutnost alespoň nějaké právní regulace stávající a jen stěží kontrolovatelné „divoké“ sterilizační praxe.[320] Nicméně odklon od voluntaristického a příklon k intervencionistickému pojetí eugeniky je i mezi některými českými (československými) eugeniky v této době zřejmý a jen těžko přehlédnutelný a popiratelný.[321] Spory o vědecké „oprávněnosti“ praktických eugenických opatření v podobě tzv. eugenického zákonodárství, do nichž se zapojovala celá řada tehdejších vědeckých a společenských autorit jako např. Rádl, tak neodmyslitelně patří k této pohnuté době.[322] Jádro sporu již roku 1934 výstižně vyjádřil například filosof a sociolog a pozdější vůdčí představitel odbojové organizace *Petičního výboru „Věrni zůstaneme“*, docent PhDr. Josef Fischer (1891-1945): „*Přijde biolog a dekretuje, že toto jsou rozdíly dané přírodou, čili nezměnitelné (neboť rozhodují přece jen 'dědičné kvality'). Není samozřejmé, že demokrat a tím více socialista musí proti tomu protestovat? Neboť je jasné, že zde odborník na základě svých tvrzení (ne fakt) v typicky odbornické přemíře chce uplatnit svou autoritu i tam, kde svůj obor dávno překročil.*“[323] Ostré kontroverze se tak v druhé polovině 30. let soustředily především na to, do jaké míry jsou představitelé biomedicínských oborů oprávněni spoluvytvářet sociální strategie, což i v českých podmínkách vedlo k další polarizaci stanovisek, které se ne úplně vždy vyznačovaly produktivními závěry.[324] Na rozdíl od glajchšaltovaných poměrů německých ovšem nutno zdůraznit, že se v někdejším Československu

[317] Srov. např. Josef WIENER, „Prohlídky před sňatkem a sňatková poradna Čsl. eugenické společnosti“. In: *Časopis Lékařů Českých* 67, 1928, č. 39: 1352-4; Jan BĚLEHRÁDEK, *Podklady*: 97-112; Jan MARŠÁLEK, *Význam eugenických poraden*, in: Hygiena 6, 1933, č. 1: 1-4 nebo Vladislav RŮŽIČKA, *Zlepšení stavu národa plemennou hygienou nebo eugenikou?*, in: Karel WEIGNER (red.), *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich zušlechťování*, Praha 1934: 75-88.

[318] V. RŮŽIČKA, *Biologické základy*: 724-5.

[319] Vladislav RŮŽIČKA, „Sterilisation“. In: *Prager Tagblatt* 58, 1933, 27. červenec 1933: 1.

[320] J. VESELÁ, *Sterilizace*: 196-211.

[321] „Povinná zdravotní porada před sňatkem?“. In: *Lidové Noviny* 47, 1939, 9. únor 1939: 4; J. VESELÁ, *Sterilisace*: 68-9 a dále také Bohumil SEKLA, *Dědičnost v přírodě a ve společnosti.* (Praha: Volná Myšlenka 1937).

[322] Srov. např. J. JANKO, *Vědy*: 465-85.

[323] Josef FISCHER, „Talenty v demokracii: Obrana Josefa Fischera“. In: *Útok* 4, 1934, č. 4: 58.

[324] Bohumil SEKLA, „Odborníci v demokracii“. In: *Útok* 4, 1934, č. 3: 43.

v podstatě až do jeho zániku v roce 1938 dostávalo místa celému spektru názorů, levicové nevyjímaje. Lze dokonce říci, že nejvýznamější čeští představitelé eugeniky (Bělehrádek, Sekla, Meisner) patřili k levicově výrazně orientovaným intelektuálům, což ostatně později neuniklo pozornosti německých rasových hygieniků.[325] Mnozí z nich přitom v potlačování vlivu nacistické rasové hygieny pracovali nejprve především progandisticky, což se setkávalo se značným ohlasem: *„A tzv. 'čištění rasy', i tak jak jest dnes teoretiky pojímáno, bere v úvahu století. Kde budou za tu dobu myšlenky těchto čistitelů. I my se domníváme shodně s převážnou většinou českého vědeckého světa, že dějiny jim vykáží místo hanebné... Jest na místě, že biolog ve své přednášce staví na prvé místo důkazy, jež mu skýtá jeho vlastní obor vědní. Leč boj proti rasistické pavědě zůstane, vedený jen úzce biologicky, zůstane nutně neúplným a nedůsledným.“*[326] Jak se ale mělo později ukázat, nejednalo se v této době již pouze o záležitost propagandistickou, nýbrž bylo zapotřebí daleko komplexnějšího postupu, jenž vyžadovalo zacílení do řad samotné *scientific community* na mezinárodní úrovni.

Čeští eugenici - a rovněž antropologové - již velmi záhy aktivně vystupovali proti tomu, co Hermann J. Muller (1890-1967) o několik let později pojmenuje onou „beznadějnou pervertovanou eugenikou“. Práce zdůrazňující a shrnující tento postoj pouhý rok po nástupu nacistů k moci v Německu byly souhrnně publikovány v knize ROVNOCENNOST EVROPSKÝCH PLEMEN, která vyšla pod gescí *České akademie věd a umění* v Praze a jejíž vznik inicioval někdejší propagátor židovské eugeniky z počátku 20. století a od roku 1919 v Československu trvale usazený lékař, praktický rentgenolog a antropolog rakousko-židovského původu MUDr. Ignaz Zollschan (1872-1948).[327] Téhož roku vydal samostatnou knihu nazvanou RASISMUS HROZÍ KULTUŘE, v níž *„... přístupnou formou informuje o německých rasových teoriích a o programu rasové hygieny v Německu a zdůrazňuje nutnost odlišování rasových teorií od snah eugenických“*, rovněž asistent v *Československém ústavu pro národní eugeniku* MUDr. Josef Meisner (1904-1978).[328] O dva roky později (1936) publikoval knihu nazvanou DER MYTHUS VON BLUT UND RASSE [Mýtus krve a rasy] také brněnský autor a první Mendelův biograf PhDr. Hugo Iltis (1882-1952), jenž v ní již tehdy zřetelně předjímal selhání německé vědecké komunity vůči rasovým teoriím: *„Die offizielle deutsche Wissenschaft zeigte dem pseudowissenschaftlichen Rassismus gegenüber wohlwollende Neutralität. Ja, Gelehrte von Rang und Ruf, wie Eugen Fischer,*

---

[325] K tomu blíže srov. část 1. kapitoly II.

[326] „K přednášce prof. Bělehrádka o rasismu“. In: *Roentgen* 2, 1936, č. 7: 1 a „Jak se čistí rasa“. In: *Roentgen* 4, 1938, č. 7-8: 36.

[327] Karel WEIGNER (red.), *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich zušlechťování*, Praha: ČAVU 1934; v německém překladu *Die Gleichwertigkeit der europäischen Rassen und die Wege zu ihrer Vervollkommnung* vydaná o rok později. Dále viz také Hugo ILTIS, *Rasa ve vědě a v politice*, in: Knihovna Svazu národního osvobození sv. 106, Praha: 1935; Ke genezi srov. rovněž GO MZM Brno, Sekla Bohumil, 8772, Bohumil SEKLA, *Eugenika v Československu*, rukopis, s. 11-12, s. d.; k úloze Zollschana srov. prozatím nejpodrobněji u John M. EFRON, *Defenders of the Race: Jewish Doctors & Race Science in Fin-de-Siècle Europe.* (New Haven - Conn. - London: Yale University Press 1994): 154-6, 162-3 a 165-6 a dále také S. KÜHL, *Die Internationale*: 146-7. Viz obr. př. č. I/029.

[328] Josef MEISNER, *Rasismus hrozí kultuře: Rasová teorie a eugenika*, Praha: Volná myšlenka 1934. Dále srov. také Jan BĚLEHRÁDEK, „Svědectví pšenice a krve“. In: *Věda a život* 5, 1939, č. 3: 47-51.

F. Lenz, Kossina, Wilser u. a., protegierten offen den Rassenrummel und stellten sich durch freundliche Kritik, durch gemeinsame Arbeit mit rassistischen Autoren und durch Heranbildung junger Leute in den Gedankengängen des Rassismus fördernd hinter die neue Richtung. Selbst in den großen, im übrigen wissenschaftlich wertvollen Lehr- und Handbüchern, so in dem bekannten 'Grundriß der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene' von Baur-Fischer-Lenz oder in der 'Rassenkunde' von W. Scheidt - beide Werke im Lehmannverlag erschienen! - vermißte man an vielen Stellen die Objektivität, die doch von Büchern zu erwarten wäre, die der Kritik der internationalen Wissenschaft ausgesetzt sind."[329]

Obzvláště důležité byly Zollschanovy aktivity, které měly upozornit na nebezpečí prolnutí eugeniky a rasových teorií na mezinárodním vědeckém fóru, v čemž se mu až do roku 1937 dostávalo důležité podpory i ze strany Masaryka, respektive posléze i Beneše.[330] Huxley uprostřed ruhé světové války výstižně popsal jeho ne vždy doceňované angažmá takto: „*His great ambition, ever since Hitler's attainment of power, has been to have the doctrine of Nordic superiority brought before the bar of disinterested science in its collective capacity. All his efforts to achive this failed, often because of the politician's fears of offending Germany.*"[331] Nejdříve se snažil prosadit tzv. *Aktionsplan gegen den wissenschaftlichen Rassismus* [Akční plán proti vědeckému rasismu], který prezentoval u příležitosti 8. mezinárodního filosofickém kongresu v Praze roku 1934 organizovaného Rádlem; v následujících letech se rovněž angažoval na mnoha dalších mezinárodních vědeckých kongresech a sympóziích.[332] Bez hmatatelnějšího výsledku však skončily jeho snahy o zřízení široké vědecké fronty zaměřené proti německé rasové doktríně a jejímu vlivu v biomedicínských vědách ve spolupráci s tzv. *Institute of Intelectual Cooperation* [Ústav mezinárodní intelektuální spolupráce] se sídlem v Paříži a vedeným Edouardem Herriotem (1872-1957), *Royal Society* v Londýně či v rámci *Společnosti národů*, kde se mohl spolehnout na podporu Beneše; ve spojení byl rovněž s vlivnou americkou *Rockefeller Foundation* či vatikánskou *Pontificia Academia delle Scienze*.[333] Roku 1936 Zollschan inicioval vznik memoranda nazvaného „An die Wissenschaftler!" [Provolání vědcům!], které mělo být podepsáno významnými vědci, literáty a politiky (Einstein, Boas, Freud, Masaryk aj.).[334] Jediným konkrétním výsledkem však nakonec bylo - vedle zřízení pracovní skupiny *Races et Racism* [Rasy a rasismus]

[329] Hugo ILTIS, *Der Mythus von Blut und Rasse.* (Wien: R. Harand 1936): 28.

[330] S. KÜHL, *Die Internationale*: 147-8 a dále také J. M. EFRON, c. d.: 154-6, 162-3 a 165-6.

[331] Julian HUXLEY, *Preface*, in: I. ZOLLSCHAN, *Racialism*: 10.

[332] Srov. především Ignaz ZOLLSCHAN, *Zwei Denkschriften über die Notwendigkeit der Stellungnahme zum wissenschaftlichen Antisemitismus.* (Karlsbad 1933) a tentýž, *Anthropologische Bedingtheit der Philosophie*, in: *Actes du huitiéme congrés international de philosophie á Prague 2-7 Septembre 1934.* (Prague: Comité d'organisation du congrés 1936): 782-9.

[333] CZA Tel Aviv, A122/11/5, dopis Zollschana Fleureovi, 9. duben 1938, originál. Srov. také Ignaz ZOLLSCHAN, *Racialism Against Civilisation.* (London: The New Europe Publishing Co., Ltd. 1942): 62. Dále srov. také S. KÜHL, c. d.: 147-8.

[334] A KPR Praha, rukopisná poznámka Sedmíka, 25. srpen 1936, originál; A KPR Praha, dopis Sedmíka Zollschanovi, 26. srpen 1936, originál. Pro přehled Zollschanových aktivit srov. I. ZOLLSCHAN, *Racialism*: 57-62. Viz obr. př. č. I/030.

v Paříži - založení tzv. *Společnosti pro vědecké studium ras* [Society for the Scientific Investigation of the Racial Question] v Praze roku 1937, v jejímž přípravném výboru nakonec stanuli zejména angažovaní přední čeští biologové jako Weigner, Němec, Bělehrádek či jejich demokraticky smýšlející pražští němečtí kolegové jako docent RNDr. Felix Mainx (1900-1980).[335] Bez zajímavosti v této souvislosti jistě není, že angažmá bylo nabídnuto i představitelům sudetoněmecké biologie a eugeniky v čele s Grosserem, jenž ale svou účast na takovém projektu odmítl: „*Dr. Zollschan - nechtěje, aby se mu někdy mohlo vytknouti, že se komitét* (Společnosti pro vědecký výzkum ras - pozn. aut.) *spokojoval s německými vědci* (z českých zemí - pozn. aut.) *druhořadými a neucházel se o prvou garnituru - měl předevčírem* (8. prosince 1937 - pozn. aut.) *dlouhý rozhovor s prof. Grosserem. Rozhovor byl velice zajímavý a Zollschanovi se podařilo vyvracet argument za argumentem... Zollschan prý jej* (Grossera - pozn. aut.) *již jen poprosil, aby si uvědomil, že byl o spolupráci požádán a že tudíž by nebylo správné, kdyby někdy v budoucnu němečtí odborníci proti práci komitétu namítali, že tam nebyli přizváni.*"[336]

Celoevropská politická krize z léta a podzimu následujícího roku znamenala další a ještě hlubší polarizaci v chápání eugeniky, přičemž eugenické premisy a argumenty byly využity v protičeskoslovenské propagandě v rámci důležité mezinárodní organizace pro populační plánování se silnými eugenickými konotacemi, tzv. *International Union for the Scientific Investigation of Population Problems* [Mezinárodní unie pro vědecký výzkum populačních problémů; dále jen IUSIPP].[337] Byl to totiž v letech 1928-37 její generální sekretář a pokladník, britský antropolog, eugenik a sympatizant s britským nacionálně socialistickým hnutím, člen *British Union of Fascists* či *January Club* George H. L. F. Pitt-Rivers (1890-?), jenž usiloval o demagogické využití eugeniky a eugenických argumentů v „sudetoněmecké otázce" na mezinárodním vědecké fóru, respektive inicioval ustavení skupiny britských intelektuálů, kteří měli takový postoj podporovat.[338] Tato skupina celkem dvaceti sedmi britských intelektuálů sestavila a podepsala zvláštní manifest, který byl zveřejněn 11. října 1938 v *The Times* a který se plně stavěl za tehdejší politiku britské vlády; patřili

[335] I. ZOLLSCHAN, *Racialism*: 62. Dobově srov. také „Rassenforschung in der Tschechoslowakei?". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 2; 213. Srov. také I. ZOLLSCHAN, *Racialism*: 14. Viz obr. př. č. I/031.

[336] A KPR Praha, Zollschan Ignaz, záznam z 10. prosince 1937, 10. prosinec 1937, originál.

[337] S. KÜHL, c. d.: 151.

[338] Srov. především George H. L. F. PITT-RIVERS, , *The Czech Conspiracy: A Phase in the World-Plot.* (London: Boswell Pub. Co. 1938) a dále srov. především S. KÜHL, c. d.: 152 a materiály uložené v PRO London, KV 2/831, case summary - G. H. L.-F. Pitt-Rivers, region 12/120b, 9. únor 1942, originál. Pro Pitt-Riversovu tvorbu srov. George H. L. F. PITT-RIVERS, *Problems of Population: Report of the Proceedings of the Second General Assembly of the IUSIPP.* (London: George Allen & Unwin Ltd. 1932); tentýž, „Sex Ratios and Marriage". In: *Eugenics Review* 21, 1929: 21-9; tentýž, *The Clash of Culture and the Contact of Races: An Anthropological and Psychological Study of the Laws of Racial Adaptability.* (London: George Routledge & Sons Ltd. 1927); tentýž, *The World Significance of the Russian Revolution.* (Oxford: Basil Blackwell 1920).

k ní např. profesor historie a geografie Sir Raymond (Charles) Beazley (1868-1955), historik umění Arthur Pillans (1861-1949) či profesor historie Charles Sarolea (1870-1953).[339]

Příslovečnou symbolickou tečkou za vypjatými debatami meziválečného období o relevanci eugenických opatření stejně jako angažmá německých rasových hygieniků na mezinárodním vědeckém fóru byl bezesporu tzv. *Seventh International Congress of Genetics* [7. mezinárodní genetický kongres], který se ve dnech 22. až 31. srpna 1939 konal ve skotském hlavním městě Edinburku.[340] Již jeho přípravy provázely potíže pramenící ze zmíněné ideologické polarizace v jednotlivých státech, v nichž se tehdy realizoval základní genetický výzkum. Původně se měl totiž konat již roku 1937 v Moskvě a měl být využit především k odmítnutí rasově hygienických opatření nacistického státu v rámci mezinárodní *scientific community*. Vzhledem k probíhajícím politickým čistkám v SSSR, které se nevyhnuli tamější genetické komunitě (Vavilov), a nezadržitelnému nástupu Lysenkových příznivců, bylo nakonec rozhodnuto o odložení jeho konání o dva roky. Organizace se tak ujali britští genetici v čele s profesorem zoologie edinburské univerzity Francisem A. E. Crewem (1888-?) a za místo konání určili pro poslední srpnové dny roku 1939 právě skotskou metropoli. Nicméně i zde se mělo již záhy a v plné míře ukázat, jak odlišnými či spíše naprosto protichůdnými a neslučitelnými směry se genetika, pokud šlo o představy jejího „praktického" sociálního uplatnění, ubírala. Tak např. mezi celkem téměř šesti sty delegáty zcela chyběli zástupci ze SSSR, kteří se jej nesměli na příkaz z nejvyšších státních míst vůbec zúčastnit.[341] Nacistické Německo pak zase reprezentovala skupina třiceti dvou pečlivě vybraných zástupců, z nichž mnozí jako např. von Verschuer byli hlavními aktéry rasové hygieny nacistického státu.[342] Především on zde, tváří v tvář novému molekulárnímu paradigmatu experimentální genetiky (Dellbrück), prezentoval široké spektrum výzkumu týkající se punktuální analýzy defektních mutací a jejich chromozómové lokace u jednotlivců i celých populačních celků, které dokládal i nejnovějšími výzkumy svého asistenta, jehož jméno tehdy nikomu mnoho neříkalo a kterým byl Mengele.[343]

Avšak politické události na evropském kontinentu měly nakonec předběhnout vlastní kongresové jednání. Po podepsání německo-sovětského paktu o vzájemném neútočení dne 26. srpna 1939 byla německá delegace povolána zpět a stejně tak se vrátili i členové většiny ostatních kontinentálních evropských delegací; přítomni zůstali pouze Angličané a Američané spolu s malou skupinou několika

[339] G. H. L. F. PITT-RIVERS, *The Czech Conspiracy*: 90.

[340] Srov. např. F. A. E. CREW, *Seventh International Genetical Congress*: 496-8. Sekundárně zejm. S. KÜHL, *Die Internationale*: 125-45, L. WEß, c. d.: 34-5; K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 11-15 a Valerij N. SOYFER, „Tragic History of the VII International Congress of Genetics". In: *Genetics* 2003, 165: 1-9.

[341] Ibidem; dále srov. S. KÜHL, *Die Internationale*: 154-6.

[342] S. KÜHL, *Die Internationale*: 154-6.

[343] L. WEß, c. d.: 34-5 a K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 13 a 15-9.

kontinentálních zástupců.[344] Ti v samotný předvečer druhé světové války sestavili a posléze i zveřejnili již zmíněný Manifest genetiků, jenž se snažil představit - či spíše zachránit - alternativu k „... *hopelessly perverted eugenics*" (Muller) a jež dává tušit tradici dobové anglosaské tzv. *social biology* [sociální biologie] a byl podepsán tehdejšími předními biology jako Haldanem, Hogbenem, Huxleyem, Mullerem, Needhamem, Dobzhanskym či Landauerem.[345] Německý historik Roth k tomu uvádí: „*So entwarfen berühmte Genetiker und Biologen in den letzten Stunden vor der Entfesselung des zweiten Weltkriegs das Modell einer biologisch befriedeten Weltgesellschaft. Als Herrschaftselite eines künftigen Fortschrittstaates gedachten sie die Menschheit aus einer bedrohlichen Verschlechterung ihrer Erbsubstanz herauszuführen. Durch ein neues Ausbalancieren der dualen Lebensbedingungen Erbe und Umwelt sollte die Fortschrittsperspektive gerettet und rekonstruiert werden. 'Bewußte Selektion' je nach der genetisch festgestellten Wertigkeit des Lebendigen statt ökonomischer Klassengesellschaft lautete die Parole. Es gebe inzwischen die wissenschaftlich erprobten Instrumente, um die sich genetisch verschlchternde Menscheit vor der Katastrophe zu bewahren; sie müßten nur noch weiterentwickelt werden. Genialität, gefestigt in Gesundheit, Intelligenz und sozialem Verhalten, müsse zum ersten 'Geburtsrecht' gemacht werden. Um die Menschheit innerhalb weniger Vorbilder zu heben, empfahlen die Genetiker von Edinburgh ein zweigleisiges Vorgehen: Erstens sollten unter der Voraussetzung quantitativ gesteigerter Geburtenraten negative wie positive Instrumente der qualitativen Geburtenkontrolle entfaltet werden - freiwillige Sterilisation, Kontrolle des Sexualzyklus und künstliche Befruchtung. Diese Makrostrukturen der Bevölkerungspolitik funktionierten aber nur bei gleichzeitigem Ausbau der Mikroelemente der individuellen Qualitätskontrolle. Ein großzügiges Programm zum Ausbau der Humangenetik sei vonnöten; sie müsse weitaus exaktere und analytisch vertiefte Verfahren zur Verfügung stellen, als dies gegenwärtig der Fall sei.*"[346]

Ve stejné době však již měli mnozí z jejich německých kolegů překročit pověstný Rubikon.

Zpravidla na nejvyšších úrovních zdravotnického byrokratického aparátu nacistického státu se totiž spolupodíleli na přípravě zvláštního a nanejvýše utajeného exterminačního programu, jenž měl později nabýt masových rozměrů - tzv. „eutanázie".

[344] S. KÜHL, *Die Internationale*: 156.

[345] „Men and Mice at Edinburgh: Reports from the Genetics Congress". In: *Journal of Heredity* 30, 1939: 371-4. V edici pak u L. WEß, c. d.: 35-9 a P. S. HARPER, c. d.: 299-301. Viz obr. př. č. I/032.

[346] K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 14-5.

2. Expanze

Základním předpokladem pro rozšíření nacistické rasové a rasově hygienické obsese prolnuté s národnostní, ale současně samozřejmě také zdravotní politikou, bylo vojenské „nové" nabytí, rozumějme dobytí a následná expanze do území nacházejících se na východě od stávajících hranic Německa, jenž byl nacistickou propagandou zpravidla označován jako „přirozený" německý tzv. *Lebensraum* [životní prostor], přičemž českým zemím mělo připadnout nezáviděníhodné prvenství.[347]

Zejména v rámci RuSHA-SS přitom byla rasově hygienická východiska postupně zapracovávána do strategického plánování německé expanze vůči Československu. Počátkem roku 1937 obdržel vedoucí tzv. *Stabshauptamt des Reichsbauerführers* [hlavní štábní úřad Říšského vůdce rolníků] a zároveň šéf RA RuSHA-SS Dr. agrar. Hermann Reischle (1896-?) přímo od Hitlera příkaz, aby začal s vybraným týmem „teoreticky" pracovat na úkolu, jenž byl tajně označen jako „S-Planung" a který ve skutečnosti znamenal tzv. *Siedlungsplanung* [osídlovací plánování].[348] Jeho náplň byla v zadání formulována takto: „*Unter dem Tarnwort 'S-Planung' (d.h. Siedlungsplanung!) ist sofort eine generalstäblerische Arbeit in Angriff zu nehmen, welche die umfassende Planung der Besiedlung eines Neuraumes außerhalb der augenblicklichen Reichsgrenzen zum Gegenstand hat. Die Planung hat sich auf alle dabei auftauchenden Fragen wie die der Blutsfrage, des Bodenrechtes, der Ernährungswirstchaft usw. zu erstrecken.*"[349] Mělo se přitom jednat o zemi, která: "*a) im Osten befinde, b) unmittelbaren Anschluss an die damalige Reichsgrenze habe, c) eine starke Mischung von Fremdvölkischen und Volksdeutschen besitze, und d) mit Rücksicht auf den Hitler-Pilsudski Vertrag nicht Polen heiße!*"[350] Zadání ani politický kontext tak nemohl nechat nikoho na pochybách, že zemí, o kterou se jedná, je Československo. Pod Reischleho vedením tak během prvních dvou měsíců roku 1937 vznikl malý plánovací tým, složený zpravidla z příslušníků RuSHA-SS. Mezi nimi byl i Hans Berner (1907-?), který byl v hlavním štábním úřadě přednostou tzv. *Abteilung Erbkunde-Erbpflege* [Oddělení nauky o dědičnosti - péče o dědičnost].[351] Plánovací práce této skupiny byla zakončena až v říjnu 1938 po připojení pohraničních českých území k Německu, když jednotlivým říšským místům posloužila jako základ dalšího návazného dlouhodobého plánování.[352] I když se tito experti SS soustředili především na otázky německého „osidlování", tedy především získání užitkových zemědělských ploch do „německých" rukou, a v návaznosti na to pak rovnoměrné rozdělení zemědělských produktů, vždy tak

[347] Srov. např. Petr NĚMEC, „Český národ a nacistická teorie germanizace prostoru". In: *ČSČH* 88, 1990, č. 4: 535-58.

[348] BA Berlin, SSO/021B (Reischle Hermann), řeč vedoucího hlavního říšského úřadu dr. Reischleho na řádovém hradě ve Vogelsang, 31. březen 1939, originál/důvěrné.

[349] Ibidem.

[350] Ibidem.

[351] Ibidem; srov. také U. MAI, c. d.: 79. Viz obr. př. č. I/033.

[352] U. MAI, c. d.: 86.

činili v nekompromisním rasovém rámci. „Nordicky" chápaná rasová kritéria v něm měla být vždy nadřazena kritériím národnostním: *„Die Verfechtung des Blutsgedankes, d.h. des nordisch bestimmten Blutes gibt uns für die Siedlungs-Politik in einem schon besetzten Raum ganz neue Maßstäbe und Maßnahmen an die Hand. So sind Verdrängung und Einschmelzung gleichwertige Mittel zur Erreichung des Zieles, den mit unserem Blute besiedelten Volksboden bauernmäßig zu erweitern, allerdings unter Vernichtung aller vorgefundenen Traditionen."*[353] A zakončovali: *„Daß wir aber im Neuraum fremdartiges, die Rassenreinheit gefährdendes Blut dulden könnten, ist unvorstellbar."*[354]

Při tomto plánování byl v letech 1936-38 ústředním nacistickým místům velmi nápomocen rovněž jeden z představitelů meziválečné sudetoněmecké genealogie a eugeniky, původním vzděláním historik PhDr. Walter König-Beyer (1903-?).[355] Tento liberecký rodák byl od 20. let členem představenstva hlavní sudetoněmecké eugenické organizace v meziválečném Československu, tzv. *Deutsche Gesellschaft für Familienkunde und Eugenik für die Tschechoslowakische Republik* [Německá společnost pro rodinnou nauku a rodinu pro Československou republiku] se sídlem v Praze a zároveň také vedoucím redakce tzv. *Zentralstelle für sudetendeutsche Familienforschung* [Ústřední místo pro sudetoněmecký genealogický výzkum] se sídlem v Ústí nad Labem; po jistý čas rovněž působil jako vydavatel časopisu „Glaube und Bruch" [Víra a roztržka].[356] Od roku 1927 se také podílel na práci tzv. *Reichenberger Arbeitsstelle für Familienforschung des Jeschken-Isergaues* [Liberecká pracoviště pro rodinný výzkum ještědsko-jizerské župy]. Sám sebe zpravidla označoval jako odborníka pro otázky rodinné nauky, nauky o rase, vlastivědy a dějin umění, přičemž postupně studoval na univerzitách v Praze, Vídni a Frankfurtu nad Mohanem, kde také získal doktorát.[357] Byl nejdříve členem DNSAP a krátce také SdH, po jejímž rozpuštění uprchl do Německa, kde se snažil docílit uznání svých znalostí, neboť podle jeho přesvědčení právě *„... sudetendeutsche Familienkunde und Rassenkunde zeigt die allerengste Verbundenheit des Sudetendeutschtums mit dem Reich."*[358] Pod krycím jménem „Franz Naumann" se mu roku 1937 podařilo s oficiální podporou SS zřídit novou pobočku pro sudetoněmecký genealogický výzkum v Eichwalde u Berlína.[359] Mohl přitom navázat na mnohé zkušenosti, které získal ještě v Liberci a Jablonci nad Nisou zvláště během prací na zvláštní kartotéce obyvatel sudetských oblastí. Ta se dělila na dvě části neboli tzv. *Allgemeine Kartei* [všeobecná kartotéka] a tzv. *Fremdstämmige Kartei* [kartotéka cizinců], rozumějme tedy zejména

[353] Ibidem.

[354] Ibidem.

[355] BA Berlin, RK/RSKII (König-Beyer Walter), dotazník o spisovatelské činnosti, 20. listopad 1936, originál. Viz obr. př. č. I/034.

[356] Ibidem.

[357] Ibidem.

[358] Ibidem.

[359] A AV Praha, LB, k. č. 59, dopis Rosezina komisaři pro zastavení činnosti spolkových organizací (Pfitzner) ve věci poskytnutí pracovního místa, 13. prosinec 1939, originál/důvěrné. Dále srov. „V Německu vedou kartotéku o rasovém původu našich Němců: Centrála v Eichvaldě u Berlína". In: *Národní Politika* 56, 1938, 3. květen 1938: 3.

Židů, a jež měla před přičleněním sudetoněmeckých oblastí celkem obsahovat na čtyřicet tisíc záznamů: *„Die Fremdstämmigen-Kartei ist zustandegekommen aus einer Verzettelung jüdischer Personenregister und gelegentlicher besondere Funden in der Literatur usw. verzettelt worden sollen insbesondere die Register von Karlsbad sein.“*[360] Po odchodu - či spíše útěku - König-Beyera do Německa ji spravovala jeho žena, přičemž údaje v ní obsažené byly později dány k dispozici RSA, respektive RSHA-SS.[361] Po připojení sudetských oblastí ji měl převzít RuSHA-SS, z čehož ale nakonec sešlo, neboť se mu připojením Čech a Moravy otevřel kvalitativně odlišný přístup ke zdejším informačním zdrojům.[362]

Pod vlivem turbulentních politických událostí, jež vyústily v zánik samostatného československého státu, se v jednotlivých částech českých zemí, které v oblasti zdravotnictví a veřejné zdravotní správy tvořily přinejmenším od druhé poloviny 19. století organicky se vyvíjející celek, zásadním způsobem změnily podmínky pro její fungování.[363] Na jedné straně nastala nová situace v těch českých příhraničních oblastech, jež byly odstoupeny Německu a následně sloučeny v tzv. *Reichsgau Sudetenland* [Říšská župa Sudety; dále jen sudetská župa], respektive připojeny k ostatním německých župám.[364] Na straně druhé však došlo ke kvalitativně nové změně i na zbývajícím českém území, které bylo 15. března 1939 okupováno německými vojsky a které se podle výnosu ze 16. března 1939 stalo tzv. *Protektorátem Čechy a Morava* [Protektorat Böhmen und Mähren; dále jen protektorát]. Ještě předtím se ale počátkem krizového roku 1938 radikalizoval postoj tzv. *Sudetendeutsche Partei* [Sudetoněmecká strana; dále jen SdP], když požadavky politické a národnostní „emancipace“ tzv. sudetoněmecké národnostní skupiny [sudetendeutsche Volksgruppe], za jejíž mluvčí se SdP deklarovala, byly - kromě jiného - skloubeny i s požadavky na přijetí jednotné rasově hygienické politiky po vzoru Německa.[365] Zřetelně a bez jakýchkoli pochybností tento postoj artikuloval již počátkem roku 1938 její poslanec v dolní komoře československého parlamentu, *Národním shromáždění* (výbor branný, rozpočtový a zdravotní), a současně od roku 1936 také Henleinův pověřenec pro zdravotní otázky v rámci jím vedené tzv. *Sudetendeutsche Partei* [Sudetoněmecká

---

[360] BA Berlin, R1509, složka 1481, přípis RuSHA-SS RSA ve věci převzetí kartotéky od ženy Königa-Beyera, 21. květen 1941, originál.

[361] Ibidem.

[362] Ibidem.

[363] Srov. Luděk FISCHER, *Veřejná zdravotní správa*, in: J. HORÁK (red.) - J. MATIEGKA (red.) - K. WEIGNER (red.), *Československá vlastivěda* (II. díl: „Člověk“). („Sfinx“ Bohumil Janda: Praha 1933): 485-506. Nejnověji pak v přehledu u Ludmila HLAVÁČKOVÁ - Petr SVOBODNÝ, *Dějiny medicíny v českých zemích.* (Praha: Triton 2004): 195-211.

[364] Pro období konstituování sudetské župy srov. především Volker ZIMMERMANN, *Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945).* (Praha: Prostor 2001): 63-99.

[365] Srov. zejm. Otto MUNTENDORF, *Geburtenkampf - Entscheidungskampf.* (Karlsbad: K. H. Frank 1935), tentýž, *Volkstod droht! Die biologische Gefahrlage des Sudetendeutschtums in Bildern und Zahlen.* (Leipzig: Für das Deutsche Reich C. E. Krug 1937) a tentýž, „Die biologische Gefahrenlage des Sudetendeutschtums“. In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 30-5.

strana; dále jen SdP], jihlavský praktický lékař MUDr. Theodor Jilly (1901-?)[366]: „... *im Sinne des Bestrebens der völkischen Ärzteschaft, alles in den Dienst der Hebung der darniederliegenden Volks- und Erbgesundheit des Sudetendeutschtums zu stellen. Das und nichts anderes ist unser Sinn und nichts anderes sind die ersten Forderungen der Sudetendeutschen Partei.*"[367] V jeho argumentaci se přitom objevuje již osvědčená rasově hygienická teze o bezpodmínečné „nutnosti následovat vědecké poznatky", zejména pak v oboru nauky o dědičnosti, jež tuto nacistickým státem a ve jménu jeho lidu prováděnou „péči" činí naprosto nezbytnou: „*Der Vorwurf, die internationale und übernationale Wissenschaft an sich im Bereiche des Gesundheitswesens politisieren zu wollen, bricht in sich selbst zusammen. Das Bestreben, andererseits die Errungenschaften und Erkenntnisse der Wissenschaft in den Dienst der Förderung der Volks- und Erbgesundheit des Sudetendeutschtums sowie überhaupt in den Dienst des Staates zu stellen, hat mit Politisierung der Wissenschaft nichts zu tun. Zu einem solchen Bestreben allerdings bekennt die Sudetendeutsche Partei sich in aller Offenheit. Erkenntnis verpflichtet zur Tat. Keine Stelle des Staates - und wäre sie augenblicklich auch noch so mächtig - kann uns daran hindern, diese klaren, wissenschaftlich begründeten Forderungen auch nur irgendwie beiseite zu stellen. Die Erkenntnis der Bedeutung der Erbgesundheitslehre für die Zukunft unseres Volkes, das Populationsproblem an sich, wird die Sudetendeutsche Partei auch weiterhin zum Dienst am Volk verpflichten.*"[368]

Rovněž na valném shromáždění střechového orgnánu německých lékařů v ČSR, tzv. *Reichsvereinigung der deutschen ärtzlichen Vereine* [Říšské sdružení německých lékařských spolků; dále jen RVDÄV] uprostřed června 1938 Jilly agilně vysvětloval postoje těch sudetoněmeckých lékařů k oficiální říšskoněmecké „péči o dědičné zdraví" a „péči o rasu", kteří roku 1936 v rámci Henleinovy SdP vytvořili samostatnou skupinu tzv. *Sudetendeutsche Ärzteschaft* [Sudetoněmecké lékařstvo].[369] Jednoznačně se přitom vyslovil pro politizaci zdravotní sféry, problematiku „dědičného zdraví" nevyjímaje: „*Wer mit dem Vorwurf uns begegnet, daß wir deutschen Aerzte als Diener der nationalsozialistischen Weltanschauung mit unseren Einsatz für die Erbgesundheit des Sudetendeutschtums Politik in den unpolitischen Reichsverband* (RVDÄV - pozn. aut.) *tragen, der möge zur Kenntnis nehmen, daß es auf dieser Welt nichts Großes gegeben hat, noch geben wird, das nicht zur Durchsetzung in die Sphäre des politischen Kampfes geraten wäre.*"[370] Na základě osvědčených rasově hygienických argumentů pak difamoval stávající zdravotní a potažmo i politický

---

[366] Viz obr. př. č. I/035.

[367] Projev Theodora Jillyho na 129. schůzi posl. Sněmovny Národního shromáždění dne 27. ledna 1938 <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/129schuz/prilohy/priloh01.htm> [2005-12-12].

[368] Ibidem.

[369] „Die Tagung des Reichsverbandes der deutschen Aerztevereine in der Tschechosl. Republik". In: *Ärztliche Nachrichten* 1938, Nr. 18: 481-5.

[370] „Hauptversammlung am 19. Juni 1938". In: *Ärztliche Nachrichten*, 1938, Nr. 18: 484.

systém v Československu, který považoval v nacionálně socialistickém, respektive rasově hygienickém smyslu za málo kolektivistický: „*Diese zweifellos übertriebene Personalhygiene und Fürsorge für das Einzelindividuum* (v Československu - pozn. aut.), *das der Allgemeinheit nur zur Last fällt, geschah in einer Zeit, in der die Geburten erbgesunder Kinder ständig absank, geschah in einer Zeit, die auf Grund der Vererbungslehre die klare Erkenntnis gewinnen ließ, daß es keine Heilmethoden für schwer erbkranke Personen gibt.*“[371] Jillyho příspěvek obsahující vskutku jen málo věcných argumentů se však již měl na tomto fóru setkat „... *mit lange andauerndem Beifall der Versammlung.*“[372] Nakolik mohla být oficiální nacistická doktrína rasové hygieny akceptovaná mezi sudetoněmeckými lékaři napovídá např. i zpráva vratislavského profesora hygieny a bakteriologie Dr. med. Maxe Gundela (1901-?) o jeho návštěvě v Praze z března 1938: „*Die arischen sudetendeutschen Ärzte sind nach meiner Kenntnis ausnahmslos Nationalsozialisten und Mitglieder der Sudetendeutschen Partei Konrad Henleins. Sie in jeder Weise geistig und materiell zu unterstützen, müsste die vornehmste Aufgabe aller Reichsdeutschen sein.*“[373]

Po uzavření tzv. mnichovské dohody 29. září 1938 a následném nuceném odstoupení československých pohraničních oblastí Německu přešla také jejich zdravotní správa na nově zřizované orgány sudetské župy.[374] Jen pro rámcovou představu jaký zásah znamenalo odtržení tohoto území ve zdravotnické oblasti, uveďme alespoň několik dobových číselných údajů. Podle tehdy platného územního uspořádání např. pouze *Země Česká* (tedy bez oblastí náležejících k *Zemi Moravskoslezské*) ztratila řtyřicet z celkem devadesáti jedna nemocnic, spadajících před zářím 1938 pod její správu, a s nimi pak i kapacitu osmi tisíc devět set dvacet pět nemocničních lůžek; ze zemských ústavů musely být Německu bezezbytku předány zemské ústavy v Dobřanech, Cvikově a Kostomlatech pod Milešovkou.[375] Materiální hodnota tohoto majetku byla ke konci roku 1938 odhadována na sumu pohybující se kolem pěti set šedesáti milionů Kč.[376]

Rovněž v oblasti zdravotní správy a její administrativy nastala na podzim 1938 naprosto nová situace, neboť vlastně vůbec poprvé byly tyto oblasti vytrženy z někdejšího po mnoho desetiletí kontinuálně se vyvíjejícího zemského rámce, musela zde být vytvořena zcela nová správní struktura, a to zejména na

[371] Ibidem: 483.

[372] Ibidem: 485.

[373] BA Berlin, R4901/2902, zpráva profesora Gundela o přednáškové cestě do Prahy na mezinárodní kongres pro medicínu a neurologii, 3. březen 1938, originál.

[374] *Zákon o začlenění sudetoněmeckých území ze dne 25. března 1939*, in: RGBl. I., 1939: 745.

[375] „Hodnota ztrát země České na poli veřejného zdravotnictví“. In: *Věstník Lékařů Českých* 50, 1938, č. 42-3: 1423.

[376] Ibidem.

střední a nejnižší správní úrovni, jež již nebyla centrována do Prahy jako doposud, nýbrž do Liberce, respektive do Berlína. [377]

Vzhledem k politickým okolnostem a jen stěží zpochybnitelnému politickému triumfu Henleinovy SdP z podzimu 1938 bylo samozřejmé, že v podstatě ihned po připojení k Německu zde s vytvářením a budováním nové zdravotní správy započali její spolehliví členové, kteří byli záhy nato převedeni do NSDAP.[378] Ono „budování" přitom v praxi spočívalo především v provedení personálních čistek (vyhnání židovských a českých lékařů), glajchšaltování stavovských organizací a pokud možná co nejrychlejším převzetí a zavedení říšského modelu „péče o zdraví lidu" v podobě, v níž byl v Německu během předcházejících šesti let vlády nacionálních socialistů systematicky vytvářen, tzn. včetně rasově hygienických komponentů.

Ještě v říjnu a listopadu 1938 byl v rámci SdP, respektive NSDAP, zřízen tzv. *Gauamt für Volksgesundheit* [Župní úřad pro lidové zdraví], který do budoucna představoval *nervus rerum* zdravotní správy v sudetských oblastech.[379] V jeho čele stál tzv. *Leiter* [vedoucí], jemuž byl posléze udělen titul tzv. *Regierungsdirektor* [vládní ředitel]; celý úřední aparát pak neměl při svém zřízení více jak dvacet pět systematizovaných míst a třináct správních míst v celé župě.[380] Po zřízení tzv. *Gauselbstverwaltung* [župní samospráva] na základě výnosu ze dne 17. července 1939 v jejím rámci vzniklo tzv. *Abteilung für Gesundheitswesen und Leibesübungen* [Oddělení pro zdravotnictví a tělesná cvičení], kterému se dostalo pořadového čísla II.[381] Jeho náplň byla stanovena takto: *„Volksgesundheitspflege, Bekämpfung der Volkskrankheiten, Tbc-, Krebs-, Rauschgift, Hebammenwesen, Frauenkliniken, Überwachung der diesbezüglichen Anstalten des Reichsgaues Sudetenland"*.[382] Někdejší decentralizovaný a po několik desetiletí se utvářející model dobrovolné humanitní a charitativní péče byl ve velmi krátké době nahrazen modelem nanejvýše centralizovaným, a to jak na úrovni stranické (NSDAP a její články jako např. DAF), tak i státní správy.

---

[377] Srov. např. Anton KREIßL, „Der befreite Sudetengau als Baustein im Aufbau des Reiches". In: *Sudetendeutsche Tageszeitung* 1943, 5. říjen 1943: 4-5.

[378] Ibidem: 3.

[379] „Gauamt für Volksgesundheit". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 2: 27.

[380] Ibidem a srov. také *Der Reichstatthalter im Sudetengau - Gauselbstverwaltung: Ein Handbuch* (Reichenberg 1944): 37 a 71.

[381] A AV Praha, LB, k. č. 42, Karl Feitenhansl - Gesundheitliche Aufgaben der Gauselbstverwaltung, 1939, manuskript. Dále srov. *Der Reichstatthalter*: 37 a také A. KREIßL, c. d.: 6 a 14. „Amt für Volksgesundheit". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1940, Nr. 6: 79.

[382] *Der Reichstatthalter*: 39.

Vůdčí pozici, a to i v doslovném významu, neboť byl Contim dosazen na místo tzv. *Gauärzteführer* [župní lékařský vůdce], získal někdejší zasloužilý člen nejdříve DNSAP a později i SdP, respektive NSDAP a od ledna 1939 rovněž příslušník SS, MUDr. Karl Feitenhansl (1891-?).[383]

Feitenhansl[384] se narodil 30. července 1891 v Růženíně [Rosshaupt] u Tachova v rodině celního úředníka.[385] Po absolvování gymnázia pokračoval v letech 1910-14 ve studiu medicíny na lékařské fakultě pražské německé univerzity.[386] Jako sanitní poddůstojník rakousko-uherského vojska se účastnil první světové války na ruské frontě, přičemž ji ale z velké části (1915-17) strávil v ruském zajetí.[387] Rok po návratu (1919) se mu podařilo zakončit studia na pražské německé lékařské fakultě se specializací v oboru chirurgie.[388] Poté působil jako sekundární lékař v městské nemocnici Teplicích-Šanově a praktický lékař v Rumburku; roku 1926 odešel na chirurgickou kliniku univerzity ve Štýrském Hradci, aby se posléze vrátil a působil jako primář městské nemocnice v Rumburku.[389] Již záhy (1920) se výrazně politicky angažoval v DNSAP, respektive od roku 1934 v SdP, za což byl roku 1937 československými úřady zatčen, vyšetřován, odsouzen a uvězněn.[390] V SdP přitom patřil k blízkým spolupracovníkům Henleina; podle pozdějšího hodnocení měl patřit „... *zu den ältesten Mitkämpfern Konrad Henleins und des Gauleiters Krebs in Aussig im Sudetenland.*"[391] Jeho kariéra pokračovala i po připojení sudetských území k Německu, neboť se stal poslancem tzv. *Reichstag* [Říšský sněm] a zároveň byl jmenován zdravotním radou.[392] Na konci ledna 1939 vstoupil do SS (čl. č. 31 041), kde ihned získal hodnost „SS-Sturmbannführer", a na počátku února 1939 byl přijat i do NSDAP (čl. č. 6 696 981).[393] Stal se tzv. *Gauärzteführer* [Župní vůdce lékařů] a zároveň byl i členem vedení tzv. *Gauamt für Rassenpolitik* [Župní úřad pro rasovou politiku].[394] Jako tzv. *leitender Regierungsdirektor beim Reichsstatthalter* [vedoucí vládní ředitel u Říšského místodržitele] v Liberci měl na starosti veškeré záležitosti veřejné zdravotní a ošetřovatelské péče.[395] Nicméně roku 1940 však bylo jeho setrvání ve všech funkcích vážně ohroženo, neboť - pravděpodobně na základě udání - vyšlo najevo, že v letech 1926-27 udržoval intimní poměr se ženou židovského původu. O Feitenhanslově dalším osudu jako příslušníka SS se tak rozhodovalo na nejvyšší úrovni mezi Himmlerem, Heydrichem, Contim a Henleinem; přitom poslední dva jmenovaní byli jeho velkými ochránci. Tak např. Conti se za něj otevřeně zasazoval: „... *ich möchte dafür eintreten, dass ihm seine langjährige Bewährung zugut gehalten wird. Er gehört zu denjenigen meiner Mitarbeiter, die ich menschlich für besonders wertvoll halte. Sein Ausscheiden aus der SS würde zwangsläufig auch sein Ausscheiden aus seinem Partei-Amt und dies wiederum sein Ausscheiden aus seiner staatlichen Stelle zur Folge haben.*"[396] Když Himmler ve spolupráci s Heydrichem celou kauzu „vyřešil" zákazem nošení uniformy SS [Uniformverbot] po dobu války a požadavkem na přeložení do jiné župy, postavili se za

---

[383] „Ze života sudetských kolegů". In: *Věstník Lékařů Českých* 51, 1939, č. 1: 22.

[384] Viz obr. př. č. I/036a a I/036b.

[385] „Dr. Feitenhansl 50 Jahre". In: *Ärzteblatt für Sudetenland* 3, 1941, Nr. 14: 164.

[386] Ibidem.

[387] BA Berlin, SSO/200213 (Feitenhansl Karl), dotazník, s. d.

[388] Ibidem.

[389] Ibidem.

[390] „Dr. Feitenhansl 50 Jahre". In: *Ärzteblatt für Sudetenland* 3, 1941, Nr. 14: 164.

[391] Ibidem.

[392] Ibidem.

[393] Ibidem.

[394] BA Berlin, SSO/200213 (Feitenhansl Karl), dotazník, s. d.

[395] Ibidem.

[396] BA Berlin, SSO/200213 (Feitenhansl Karl), dopis Contiho osobní kanceláři Himmlera, 23. únor 1940, opis.

Feitenhansla opět Conti s Henleinem:[397] *„Sein Ausscheiden würde eine Lücke reissen, bei der ich jetzt nicht weiss, wie ich sie schliessen sollte. Der gleichen Ansicht ist der Gauleiter Reichsstatthalter Henlein.“*[398] Nezajímavé v této souvislosti určitě není hodnocení, které o jeho osobnosti při této příležitosti vypracoval RSHA-SS: *„In charakterlicher Hinsicht wird F. als sehr weich und leicht beeinflussbar geschildert... Fachlich wird F. sehr unterschiedlich beurteilt. Diese Urteile werden wie folgt zusammengefasst: er habe nicht das Format, das man bei einem Gauärzteführer erwarte. Aus seiner früheren praktischen ärztlichen Tätigkeit werden ihm erhebliche Vorwürfe gemacht.“*[399] Tuto bezesporu velmi vážnou krizi se nicméně Feitenhanslovi podařilo na přelomu let 1940-41 jen tak tak přečkat; na své pozici pak nakonec vydržel až do samého závěru války.

I přes zmíněné potíže se Feitenhanslovi během rekordně krátké doby podařilo ve svých rukou soustředit mimořádně velkou moc.[400] Ještě roku 1939 tuto pozici sám popsal velmi výstižně takto: *„Die staatliche Führung im Bereiche des öffentlichen Gesundheitsdienstes kommt dadurch zum Ausdruck, dass der Leiter der Abteilung unmittelbar Reichsbeamter ist. Er ist gleichzeitig Leiter der entsprechenden Abteilung in der staatlichen Verwaltung bei der Behörde des Reichsstatthalters. Er ist weiters Leiter des Gauamts für Volksgesundheit der NSDAP, der Kassenärztlichen Vereinigung, der Ärztekammer, der Gesundheitsabteilung der DAF.“*[401] A zejména vzhledem k budoucím událostem zakončil nadmíru důležitým konstatováním: *„Diese personelle Zusammenfassung verbürgt die einheitliche Führung aller volksgesundheitlichen Bestrebungen und ermöglicht es, in richtiger Abwägung der Leistungsfähigkeit und ohne Zuständigkeitsschwierigkeiten dem einzelnen Träger jeweils die Aufgabe zuzuteilen, für deren Durchführung er besonders geeignet ist.“*[402]

Nové poměry se měly nejdříve projevit, jak již bylo naznačeno, v oblasti personální. V lékařském stavu začaly být prováděny čistky, kdy svých aprobací byli promtně zbavováni především lékaři židovského a českého původu, či jak se Feitenhansl konkrétně vyjádřil „... *marxističtí štváči*“ a „... *pomahači českého režimu*“.[403] Pokud se některým z nich podařilo uprchnout zpravidla do vnitrozemí ještě před připojením, byly následně jejich ordinace „zabaveny“ včetně všeho vybavení, respektive v případě lékařů židovského původu „arizovány“.[404] Stejně tak museli odejít lékaři a pomocný personál, kteří se nepřihlásili k německé národnosti, z dosavadních státních zařízení, jež byla nově převzata sudetskými župními orgány.[405] To znamenalo vlastní počátek dosazování spolehlivých kádrů

[397] BA Berlin, SSO/200213 (Feitenhansl Karl), dopis osobního štábu RFSS na SS-soud v Mnichově, 17. říjen 1940, originál.

[398] BA Berlin, SSO/200213 (Feitenhansl Karl), dopis Contiho Himmlerovi ve věci Feitenhansla, 15. listopad 1940, originál.

[399] BA Berlin, SSO/200213 (Feitenhansl Karl), přípis Heydricha ve věcí Feitenhansla Himmlerovi, 2. říjen 1940, originál.

[400] A MV Praha, Z-821, výpověď Hermanna Neuburga, 2. prosinec 1946, originál.

[401] A AV Praha, LB, k. č. 42, Karl Feitenhansl: Gesundheitliche Aufgaben der Gauselbstverwaltung (manuskript), 1939, originál.

[402] Ibidem.

[403] Cit. dle „Stavovský život lékařů v Sudetech se organisuje“. In: *Věstník Lékařů Českých* 50, 1938, č. 48: 1533.

[404] A AV Praha, LB, k. č. 42, Karl Feitenhansl - Gesundheitliche Aufgaben der Gauselbstverwaltung, 1939, originál. Dále srov. zejm. Jürgen OSTERLOH, *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938-1945.* (München: R. Oldenbourg Verlag 2006): 301-483.

[405] *Der Reichstatthalter*: 37-9.

z řad členů SdP, respektive NSDAP, či jejich sympatizantů. Tak např. jen v někdejším zemském ústavu pro choromylsné v Opavě bylo k březnu 1939 z celkem devadesáti osmi zaměstnanců třicet šest řádných členů NSDAP, dvanáct čekatelů na členství a pět tzv. starých bojovníků NSDAP.[406] Zároveň museli všichni zaměstnanci složit služební přísahu německému státu: „*Die Angelobung der Gefolgschaft der Anstalt nahm der Gauhauptmann Dr. Kreissl* (Anton Kreißl - pozn. aut.) *am 24. Mai 1939 im Kinosaale der Anstalt vor. Der Kinosaal war festlich geschmückt. Die Schutzstaffel der NSDAP hatte Absperrdienst. Die Hälfte der Gefolgschaft hatte sich im Kinosaal versammelt. Als der Gauhauptmann Dr. Kreissl in Begleitung seines Adjutanten, Dr. Bendel von der Gauselbstverwaltung und dem Anstaltsleiter, Dr. Schumann... erschien, wurde er von der Gefolgschaft mit erhobener Hand gegrüsst. Sodann hielt Dr. Bendel eine kurze Ansprache in der er auf die Wichtigkeit der Angelobung, auf den Betrieb und den Führer hinwies. Auch der Gauhauptmann Dr. Kreissl richtete eine kurze Ansprache über das Wesen des Autoritätsprinzips, über die nationalsozialistische Betriebsführung etc. an die Gefolgschaft. Sodann erfolgte die Angelobung durch den Gauhauptmann durch Handschlag. Nach der Angelobung der ersten Hälfte der Gefolgschaft wurde die nächste Hälfte vom Dienste abgelöst und ebenfalls angelobt. Mit den Liedern der Nation schloss die Feier.*“[407] Jen pro rámcovou představu o jaké počty se jednalo - např. v červenci 1940 bylo ve třech vládních obvodech sudetské župy evidováno celkem dva tisíce dvacet osm aprobovaných lékařů a sto padesát čtyři zubních lékařů.[408]

Dalším klíčovým krokem bylo glajchšaltování stávajících lékařských stavovských organizací stejně jako nejrůznějších profesních a zájmových sdružení.[409] Jejich členové se, pokud chtěli i nadále vykonávat v sudetské župě svá povolání, se museli od ledna 1939 bez výjimky stát členy ústřední a zároveň jediné tzv. *Reichsärztekammer* [Říšská lékařská komora; dále jen RÄK] se sídlem v Berlíně; tím pádem samozřejmě byli vyloučeni z někdejší *Lékařské komory pro zemi Českou a pro zemi Moravskoslezskou.*[410] RÄK vytvořila v sudetské župě zcela novou pobočku neboli tzv. *Ärztekammer für Sudetenland* [Lékařská komora pro Sudety] sídlící v Ústí nad Labem a mající v sudetské župě jednotlivé oblastní lékařské jednoty (Aerztebezirkvereinigung) sjednocené v tzv. *Landesverband Sudetenland* [Zemský svaz Sudety]; ten přitom opět nevedl nikdo jiný než Feitenhansl.[411] Dále byla zrušena někdejší největší a nejdůležitější organizace německých lékařů v Československu (RVDÄV)

---

[406] A AV Praha, LB, k. č. 41, kronika ústavu v Opavě, 1939, originál.

[407] A AV Praha, LB, k. č. 41, kronika ústavu v Dobřanech, 1939, originál.

[408] Edmund VON KANN, „Die Zahl der Aerzte im Reichsgau Sudetenland“. In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1940, Nr. 14: 185-7. Pro soupis lékařů v sudetské župě srov. zejm. materiály obsažené v SOA Litoměřice v kartonech č. 31 (soupis lékařů), 138 (soupis obvodních a úředních lékařů) a 39 (rajonování).

[409] Srov. zejm. Rebecca SCHWOCH, *Ärztliche Standespolitik im Nationalsozialismus: Julius Hadrich und Kark Haedenkamp als Beispiele*, in: *Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*, Heft 95, Husum 2001.

[410] „*Stavovský život lékařů v Sudetech se organisuje*“. In: *Věstník Lékařů Českých* 50, 1938, č. 48: 1533.

[411] „Zpráva“. In: *Věstník Lékařů Českých* 51, 1939, č. 36-7: 898.

stejně jako jeho hlavní tiskový orgán „Ärztliche Nachrichten" (Lékařské zprávy). Místo něho nastoupil oficiózní „Ärzteblatt für das Sudetenland" (Lékařský list pro Sudety) vydávaný v Ústí nad Labem, jehož první číslo vyšlo již 1. listopadu 1938 a jehož hlavním redaktorem byl MUDr. Viktor Kindermann (?-?), později vedoucí městský lékař v Praze a zodpovědný za zdravotní agendu v Malé pevnosti Terezín.[412] Roku 1942 přestal *Ärzteblatt für Sudetenland* vycházet samostatně a stal se zvláštní přílohou celoříšského *Deutsches Ärzteblatt.*

Zároveň byla v sudetoněmecké župě přebírána říšskoněmecká zdravotní legislativa, což v praxi znamenalo především další soustředění agendy veřejného zdravotnictví do sítě státních zdravotních úřadů. Těm měla i v sudetské župě příslušet v podstatě stejná agenda, a to včetně provádění ustanovení vyplývajících ze zákona ze 14. července 1933, jako na zbylém říšském území.[413] Podle příslušných ustanovení říšského lékařského řádu (Reichsärzteordnung) ze dne 13. prosince 1935 byl např. nyní rovněž v sudetské župě každý lékař ve veřejné službě povinnován nejen péčí o individuální zdraví jedince, nýbrž ve jménu státu (Reich) a celého „lidu" (Volk) i jeho „dědičné substance" (Erbgut): *„Die deutsche Ärzteschaft ist berufen, zum Wohle von Volk und Reich für die Erhaltung und Hebung der Gesundheit, des Erbgutes und der Rasse des Deutschen Volkes zu wirken."*[414] Více než symbolicky byla „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu" v sudetské župě sjednocena poté, co Feitenhansl převzal vedení tzv. *Gauamt für Rassenpolitik* [Župní úřad pro rasovou politiku], jenž byl vytvořen k 1. lednu 1939 a který nejdříve vedl JUDr. Otto Muntendorf (1910-1943) zabývají se v rámci SdP rasově hygienickou problematikou již od poloviny 30. let, aby byl po jeho povolání na východní frontu převzat a až do konce války veden Feitenhanslem.[415]

Pokud jde o situaci v protektorátu, ta byla v oblasti zdravotnictví z německého pohledu o poznání složitější. Krátkodobou prioritou zde bylo, samozřejmě plně v souladu s oficiální nacistickou ideologií stejně jako praktickou národnostní politikou, především zajištění veškeré zdravotní péče a zlepšení její dostupnosti pro zdejší německou menšinu, která počátkem 40. let čítala asi dvě stě sedmdesát tisíc po březnu 1939 německých státních příslušníků. Dlouhodobým cílem, jenž byl úzce spjat s politickým vývojem v protektorátu stejně jako vývojem válečné situace mimo něj, pak bylo převzetí a přetvoření zdravotní správy a její začlenění do infrastruktury nacistického státu. I zde - či vzhledem k důležitosti,

[412] Ibidem; ke Kindermannově další kariéře srov. zejm. část 3. kapitoly IV.

[413] Dobově srov. např. Edmund SCHÜTT, Der Arzt des öffentlichen Gesundheitsdienstes. (Leipzig: Verlag Georg Thieme 1941) a dále *XVIII. Reichsgau Sudetenland Organisation der Gesundheitsämter und Sitz der Gesundheitsämter II A b 1*, in: Hans REITER - Bernhard MÖLLERS, *Gesundheitsverwaltung des Großdeutschen Reiches (II. Band - Sammlung Deutscher Gesundheitsgesetze).* (Leipzig: Friedrich A. Wordel 1941): 30-1. Sekundárně zejm. Gisela BOCK, *Zwangssterilisation im Nationalsozialismus: Studien zur Rassenpolitik und Frauenpolitik.* (Opladen: Westdeutscher Verlag 1986).

[414] O. VON VERSCHUER, *Leitfaden*: 236.

[415] BA Berlin, PKI0229 (Muntendorf Otto), žádost o stanovení odměn, 24. listopad 1942, originál. Pro bližší životopisné údaje srov. BA Berlin, SSO/341A (Muntendorf Otto), vlastnoruční životopis, 1938, originál; dále srov. také Otto MUNTENDORF, *Geburtenkampf - Entscheidungskampf.* (Karlsbad: K. H. Frank 1935), tentýž, *Volkstod droht! Die biologische Gefahrlage des Sudetendeutschtums in Bildern und Zahlen.* (Leipzig: Für das Deutsche Reich C. E. Krug 1937) a tentýž „Die biologische Gefahrenlage des Sudetendeutschtums". In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 30-5.

kterou nacisté zdravotnické oblasti z ideologických důvodů věnovali - právě zde mělo pro obyvatelstvo žijící v protektorátu platit konstatování o vztahu celku a části: *„Das Verhältnis des Protektorates zum Reich ist also eindeutig das eines Teils zum Ganzen oder - wenn wir uns der Ausdruckweise der organischen Staatsauffassung bedienen wollen - eines allerdings mit besonderen Funktionen ausgestatteten Glieds zum gesamten Organismus.“*[416] Cesty a metody jakými mělo být tohoto cíle dosaženo byly různé a samozřejmě velmi závisely na politických a válečných okolnostech. V první řadě se nicméně jednalo o záměrnou snahu „přizpůsobit“ (angleichen) české (protektorátní) zdravotnictví německému (říšskému) modelu, a sice s dlouhodobým nárokem na jejich vzájemnou integraci, což samozřejmě předpokládalo postupný rozklad stávajících struktur.[417]

Pro zdravotní správu protektorátu v prvních třech letech jeho existence je příznačná kontinuita s předcházejím meziválečným obdobím, a to i přesto, že i v českých odborných kruzích byly od druhé poloviny 30. let zřetelné tendence směřující k „racionalizaci“ zdravotní péče, jež se po září a říjnu 1938 prolínaly s často halasným voláním po jejím „zjednodušení“ a „soustředění“. Koneckonců i sloučení *Ministerstva sociální péče* a *Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy* v jedno společné *Ministerstvo sociální a zdravotní správy* (dále jen MSZS) na počátku listopadu 1938 je v těchto souvislostech třeba považovat daleko spíše za doklad kontinuity nežli diskontinuity. Důvody přitom byly nasnadě: *„Popud k tomu dán byl potřebou zjednodušení a zlevnění státní správy na menším území...* “, neboť se již dříve mělo ukazovat, že *„... v mnohých případech nelze rozděliti péči zdravotní od péče sociální; v tom právě tkví význam nově vytvořeného ministerstva, že v sobě slučuje obě složky, v nichž zejména moderní preventivní medicina úzce souvisí se sociálními věcmi.“*[418] Zastáncem jednoznačné návaznosti na předcházejí období byl ostatně také sám nový ministr, kterým se stal dosavadní ředitel *Ústřední sociální pojišťovny* JUDr. Vladislav Klumpar (1893-1979).[419] Pokud jde o správu zdravotnictví, byly kompetence v této oblasti v rámci MSZS rozděleny celkem do sedmi samostatných odborů.[420] Na počátku protektorátu přitom význam tohoto ministerstva ještě vzrostl, neboť na něj byly převedeny i některé agendy ze zrušeného *Ministerstva zahraničních věcí* a *Ministerstva národní obrany*, což se nakonec mělo projevit i v jeho personálním složení.[421] Na rozdíl

---

[416] Helmut KRIESER, „Wandlungen der öffentlichen Verwaltung“. In: *Böhmen und Mähren* 4, 1944, Heft 1-2: 15.

[417] Fritz PLATO, *„Öffentlicher Gesundheitsdienst“*. In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 2, 1942, Heft 2: 42.

[418] Vladislav KLUMPAR, „Dnešní úkoly sociální a zdravotní správy“. In: *Věstník Lékařů Českých* 51, 1939, č. 7: 163.

[419] ANM Praha, Klumpar Vladislav, k. č. 1, Vladislav Klumpar, Paměti (1939-1945), originál.

[420] Jednalo se o: I. odbor (legislativa všeobecného rázu a stavebně-technická služba), II. odbor (bydlení a stavební ruch), III. odbor (sociální politika, pracovní právo a ochrana spotřebitelů), IV. odbor (sociální pojištění a zaopatření), V. odbor (péče o zdraví a vývoj národa), VI. odbor (lékařství, veterinářství a lékárnictví) a VII. odbor (zdravotnická legislativa a ústavnictví). V přehledu blíže viz Jiří ŘÍHA (red.) - Adolf ŘIBŘID (red.), *Zdravotnická ročenka Protektorátu Čechy a Morava,* 11. (Praha: Piras 1940): 17-20.

[421] *Vládní nařízení č. 316 ze dne 23. června 1939 o převodu některých oborů působnosti ministerstva národní obrany na ministerstvo sociální a zdravotní správy*, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, částka 111, Praha 1939: 933.

od německého modelu je tedy již v tomto bodě možno konstatovat zásadní rozdíl, neboť zatímco v říši byla zdravotní agenda včleněna do zvláštního oddělení RMdI, tak v protektorátu ji ve sledovaném období spravovalo samostatné ministerstvo.[422] Navíc pokud šlo o střední a nižší správní články, byly i zde rozdíly více než zřejmé. Tak např. říšské zdravotní úřady, které zhruba odpovídaly okresnímu lékaři s přiděleným okresním lékařem a obecními a obvodními lékaři, se zásadně odlišovaly svou rozlohou, stanovenou pro konečný výkon veřejné zdravotní služby. Zatímco v protektorátu to byl v podstatě zdravotní obvod s poměrně malou terittoriální oblastí, v níž působil státní lékař (6000 obyvatel), v říši se působnost zdravotního úřadu vztahovala na velkou oblast městského nebo venkovského okresu s počtem obyvatelstva, který se mohl rovnat i několika protektorátním okresům.[423] Konečně bychom neměli rovněž zapomínat, že další zdravotní agenda spadala i do působnosti ostatních ústředních či zemských úřadů jako např. *Státního úřadu statistického* (od roku 1940 *Ústředního statistického úřadu*), *Ministerstva školství a národní osvěty* (univerzitní kliniky a lékařské studium), *Ministerstva spravedlnosti* (vězeňská zdravotní služba) či tzv. správní zdravotní skupiny u zemských úřadů v Praze a v Brně.[424] Důležité místo zaujímal, zejména po zrušení českých vysokých škol na podzim 1939, rovněž *Státní zdravotní ústav* zřízený roku 1925, který se roku 1939 pod vedením profesora sociálního lékařství MUDr. Hynka Pelce (1895-1942) skládal celkem ze sedmi oddělení.[425]

Rovněž zdravotní politika a kontrola, respektive později i řízení veřejného zdravotnictví na území protektorátu bylo po 15. březnu 1939 podřízeno ÚŘP, jenž velmi záhy v civilní oblasti disponoval odpovídajícím způsobem strukturovaným a zároveň spolehlivě fungujícím aparátem.[426] Přitom muselo být zohledněno jak rozdělení věcné agendy do jednotlivých tzv. *pracovních skupin* [Arbeitsgruppen], tak i tzv. *věcných oblastí* [Sachgebiete]. V této souvislosti nutno podotknout, že na území protektorátu rovněž působila zdravotní služba wehrmachtu a zbraní SS, jejichž zájmy se ale velmi často dotýkaly jak oblasti působnosti protektorátních, tak i civilních německých okupačních úřadů.

Pokud se jedná o záležitosti související se zdravotní správou, nejsou prozatím doklady o tom, že by zdravotní agenda od samého počátku nebyla zamýšlena coby integrální součást tzv. Abteilung I

---

[422] Arthur GÜTT, *Der Aufbau des Gesundheitswesens im Dritten Reich.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1937) a dále také Jindřich BAŽANT, „Organisace veřejné zdravotní služby v Říši a Protektorátu Čechy a Morava". In: *Věstník Lékařů Českých* 52, 1940, č. 21-22: 371.

[423] J. BAŽANT, *Organisace*: 371.

[424] Ibidem: 81.

[425] Jednalo se o: I. oddělení pro výrobu léčivých ser a očkovacích látek, II. oddělení pro výrobu očkovací látky proti neštovicím, III. oddělení pro biologickou kontrolu léčiv, IV. oddělení pro bakteriální diagnostiku, V. oddělení pro sociální hygienu, VI. oddělení pro zdravotnickou výchovu a propagaci a VII. oddělení pro výzkum a využití filtrabilních virů. V přehledu blíže viz J. ŘÍHA (red.) - A. ŘIBŘID (red.), *Zdravotnická ročenka*: 33-4.

[426] Fritz PLATO, „Öffentlicher Gesundheitsdienst". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 2, 1942, Heft 2: 41.

Oddělení I] ÚŘP, jak se s ní v průběhu let 1939-1942 můžeme setkat.[427] Do něj byla vedle dalších pododdělení zařazena coby pododdělení šesté; vyjádřeno zkratkou „I 6".[428] Pododdělení I 6 se pak podle přidělené věcné agendy dále vnitřně členilo do tří samostatných tzv. *Referate* [referáty]. Jednalo se o referáty se zkratkovým označením „I 6 a", „I 6 b" a konečně „I 6 c"; jednotlivé referáty přitom svou činností zpravidla pokrývaly několik věcných oblastí najednou. Takové koncepční řešení do značné míry relativizuje dojem současníků, že *„otázky zdravotní politiky netěšily se v prvé době pozornosti Němců, kteří si po svém vpádu nepřivedli s sebou žádného odborníka z oboru zdravotního ...".*[429]

V čele celé „skupiny zdravotnictví", ostatně stejně jako v případě jiných skupin ÚŘP, stál tzv. *Gruppenleiter* [vedoucí skupiny]. Vedoucí skupiny byl za oblast jemu svěřenou zodpovědný tzv. *Abteilungsleiter* [vedoucí oddělení] (v daném případě tedy oddělení I), s nímž byl také jako jediný za obor své působnosti oprávněn komunikovat. Ten byl dále v hierarchické návaznosti zodpovědný tzv. *Unterstaatssekretär* [státní podsekretář], ten státnímu tajemníkovi a ten pak zase říšskému protektorovi. V případech, v nichž to charakter zamýšlených opatření vyžadoval, bylo vedoucímu skupiny zdravotnictví umožněno připravovat a koordinovat kroky a opatření podniknuté v rámci jeho skupiny i s vedoucími, popřípadě příslušnými referenty ostatních skupin. V oblasti zdravotnictví se ponejvíce jednalo o skupiny, jejichž agendu měla na starosti pododdělení I 1, I 3, I 5, I 8 a I 11.

Pokud šlo o věcnou náplň činnosti, vedoucímu skupiny zdravotnictví bezprostředně příslušelo spolurozhodování o - z politického hlediska - nejdůležitějších zdravotnických záležitostech a praktických opatřeních. Stejně tak ale musel být informován v podstatě o všech důležitých krocích svých podřízených. To platilo i pro ty případy, které jeho souhlasu explicitně nevyžadovaly. Zpracování každodenní agendy pak připadalo jednotlivým referentům, respektive koreferentům.

Bezesporu nejprofilovanějším a zároveň i nejspolehlivějším kádrem byl v době nástupu do funkce čtyřicetiletý vedoucí skupiny zdravotnictví, říšský Němec pocházející z Braniborska a člen NSDAP Dr. med. Fritz Plato (1899-?). Ten přišel do českých zemí hned s prvními jednotkami německé okupační armády z Rakouska a první měsíc svého zdejšího pobytu působil v Brně.[430] Byl to právě on,

---

[427] Někdy je také možné se v dobových českých materiálech setkat s označením „zdravotní oddělení" [Sanitätsabteilung] jako např. u J. ŘÍHA (red.) - A. ŘIBŘID (red.), *Zdravotnická ročenka*, s. 78 a v německých materiálech pak „Gruppe Gesundheitswesen" či někdy také „Gruppe Medizinalwesen" nebo Gruppe Medizinalangelegenheiten, respektive „Sanitätsabteilung" či „Gesundheitsabteilung". V textu budeme nadále pro všechny uvedené varianty používat toliko označení „skupina zdravotnictví" či jako ekvivalent označení pododdělení „I 6".

[428] Zkratkové verze „I 6" nebo „I/6" jsou v úředních materiálech německé provenience nejčastější.

[429] ANM Praha, Klumpar Vladislav, karton 1, Vladislav Klumpar, Paměti (1939-1945 „Zdravotní správa a jiné starosti"), s. 2.

[430] NA Praha, ÚŘP, 114-319-2, zdůvodnění k propůjčení tzv. *pražské spony* k pamětní medaili na 1. říjen 1938, s. d., originál.

jenž se v počátečním období velkou měrou podílel na koncepční výstavbě skupiny zdravotnictví.[431] Od jara 1939 pak skoro přesně šest let působil v již zmíněné klíčové funkci, k níž počátkem roku 1942 ještě připojil úřad generálního referenta [Generalreferent] pro zdravotnictví v protektorátním ministerstvu vnitra (1942-45). Na své okolí přitom měl působit dojmem *„nepříjemného Prušáka"*.[432] Z Čech s největší pravděpodobností uprchl jedním z posledních říčních transportů DRK v dubnu 1945 po Labi; o jeho poválečném osudu není nic bližšího známo. Kvůli svému působení v protektorátu byl již záhy (1940) jmenován nejen tzv. *Obermedizinalrat* [*vrchní zdravotní rada*], ale také vládním a posléze i vrchním vládním radou (Oberregierungsrat).[433] V rámci DRK ke konci války zastával druhou nejvyšší pozici tzv. *DRK-Generalfeldführer* [vrchní polní vůdce], kterou roku 1943 převzal z titulu své funkce Frank.[434] Za svou službu byl vyznamenán nejen pamětní medailí k 1. říjnu 1938, nýbrž posléze také válečným záslužným křížem bez mečů (Kriegsverdienstkreuz ohne Schwerte) a později i tzv. *Ehrenzeichen für deutsche Volkspflege der II. Klasse* [čestný odznak Německé lidové péče 2. stupně].[435] Plato byl v referátu I 6 a zodpovědný za i) agendu týkající se zdravotní správy protektorátu, záležitostí zemských zdravotních radů a úřední lékařskou službu, ii) vrchní zdravotní radu a českou lékařskou komoru, iii) všeobecné záležitosti lékařů a léčebných povolání, iv) *Německou lékařskou komoru*, v) německé univerzitní kliniky, vi) populační politiku a „péči o dědičné zdraví" a „péči o rasu", vii) SZÚ a německé výzkumné ústavy, viii) německou veřejnou zdravotní službu, ix) záležitosti vědeckých lékařských společností a účast na kongresech a konečně také x) všechny záležitosti související s DRK v protektorátu (do roku 1943).[436]

S připojením Rakouska, sudetských území a okupací zbytku českých zemí v zimě 1939, respektive se zahájením války s Polskem na konci léta 1939 došlo k zásadní radikalizaci nacistické národnostní politiky, a to včetně jejího rasového, populačního i zdravotního segmentu. Pokud šlo o RuSHA-SS, byla kritéria a metody „rasové" selekce, uplatňovaná doposud toliko v rámci quazielitního společenstva Himmlerova „černého sboru" (Schwarzes Korps), respektive NSDAP, rozšířena o dimenzi tzv. *Siedlungs- und Raumplanung* [osidlovací a prostorové plánování] a v podobě nacistické rasové a národnostní politiky uplatněných na masy obyvatelstva v anektovaných nebo okupovaných

[431] Tamtéž.

[432] ANM Praha, Klumpar Vladislav, karton 1, Vladislav Klumpar, Paměti (1939-1945 „Zdravotní správa a jiné starosti"), s. 2.

[433] NA Praha, ÚŘP, 114-319-2, zdůvodnění k propůjčení tzv. *pražské spony* k pamětní medaili na 1. říjen 1938, s. d., originál.

[434] SÚA Praha, ÚŘP, karton XXX, zpráva německého červeného kříže

[435] NA Praha, ÚŘP, k. č. 460, přípis ústřední správy Úřadu říšského protektora o udělení *pamětní medaile na 1. říjen 1938* a dekretu k ní, 26. říjen 1940, originál; NA Praha, ÚŘP, karton 460, přípis ústřední správy ÚŘP v téže záležitosti, 20. červen 1942, originál.

[436] NA Praha, ÚŘP, k. č. 460, rozdělení agendy za období od června 1940 do září 1941.

oblastech se mělý stát základem nacistického „nového uspořádání" Evropy.[437] Spolu s Heinemannovou v této souvislosti můžeme konstatovat, že „... *die Rassenauslese innerhalb der SS zwei Konsequenzen hatte: Erstens produzierte sie ein spezifisches Selbstbewusstsein und Selbstbild der SS-Angehörigen, die sich als 'biologische Elite' und 'Herrenmenschen' fühlten... Zweitens wurde mit dem standartisierten Musterungsverfahren ein Modell geschaffen, das bei Kriegsbeginn auf die Zivilbevölkerung der deutsch besetzen Gebiete übertragen konnte. Hierbei war die Bedeutung, dass jenes SS-Ausleseprozedere nach hochmodernen, naturwissenschaftlichen Methoden standartisiert und damit leicht transferierbar war. Aufgrund ihrer ideologischen Ausrichtung, praktischen Erfahrung und ihres 'wissenschaftlichen' Messungsverfahrens sowie durch den Einsatz modernster Datenverarbeitung waren die Rasseexperten der SS im Herbst 1939 für die rassenpolitische Siebung der Bewohner des 'deutschen Ostens' gerade prädestiniert*".[438] Přitom to ale nebyl pouze samotný „management rasy" (Harringtonová), nýbrž také ryze „praktický" fakt, že SS na začátku války disponovaly zhruba šedesáti až osmdesáti rasovými experty (RuS-Führer, RuS-Eignungsprüfer atd.), kteří mohli díky vojenské organizovanosti RuSHA-SS působit jak v Německu, tak i okupovaných oblastech, a jejichž počet se během války zvýšil zhruba na pět set (!).[439] Nejvýše v této hierarchii stáli tzv. *SS-Führer im Rasse und Siedlungswesen*, kteří byli přičleněni k jednotlivým HSSPF, v jejichž kompetencích pak zodpovídali za i) „... *alle Fragen und Aufgabengebiete der rassischen Auslese*" a ii) „... *alle bevölkerungspolitischen und biologischen Fragen*".[440] Byli to právě tito „praktici rasy", kteří od roku 1942 fungovali od Haagu a Osla až ke Kyjevu a Mohilówu a kteří tak nesli zodpovědnost za plánování a přípravu genocidních opatření německého státu megalomanských rozměrů v téměř celé Evropě a kteří se stali velmi specifickou skupinou pachatelů (Tätergruppe) nacistických zločinů.[441]

Postoj předních akademických představitelů německé rasové hygieny přitom v podstatě kopíroval politické kroky nejvyššího nacistického vedení, a to i navzdory tolik zdůrazňované mírové politice let 1934-39.[442] Místo ní měla při zdůvodňování jejich aktivního podílu na politice nacistického státu hrát nově hlavní úlohu teze o „vnucené válce" (aufgezwungener Krieg), respektive o nutnosti chránit skrze rasově hygienická opatření „tělo národa" (Volkskörper) v čase války. Ta v této schizoidní logice měla znamenat především další utužení rasově hygienických opatření: „*Unser Führer, das deutsche Volk, die Rassenhygieniker, haben keinen Krieg gesucht. Sie wollten nur frei sein, ihr menschenwürdiges wirtschaftliches Auskommen haben und an der Verwirklichung ihrer rassenhygienischen Ideale, an*

---

[437] M. BURLEIGH, *Die Zeit*: 467-96; G. ALY - S. HEIM, *Die Vordenker*: 125-85 a I. HEINEMANN, c. d.: 26. Srov. také Lothar GRUCHMANN, *Nationalsozialistische Großraumordnung: Die Konstruktion einer deutschen Monroe-Doktrin.* (Stuttgart: Deutsche-Verlags Anstalt 1962).

[438] I. HEINEMANN, c. d.: 26.

[439] Ibidem: 11 a 16.

[440] BA Berlin, R69/96, služební příkaz šéfa RuSHA-SS (Hildebrandt) pro SS-vůdce v rasových a osidlovacích záležitostech, 19. duben 1943, originál.

[441] I. HEINEMANN, c. d.: 14-8.

[442] Srov. např. Alfred PLOETZ, „Rassenhygiene und Krieg". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 420-3.

der Verbesserung der eigenen Erbgesundheit und Erbbegabung arbeiten. Die Feinde haben es anders gewollt und jetzt gibt es für uns nur das einzige Streben: Kampf bis zum Sieg!... Was wir jetzt auch, rassenhygienisch genommen, Bedauerliches erleben mögen, es wird und nur dazu anspornen, nach dem Sieg unsere rassenhygienischen Anstrengungen zu vervielfachen."[443]

Genocidní rozměr této politiky přitom bylo již záhy po vítězství v Polsku jen stěží přehlédnout. Současně s cíleným vyvražďováním určitých skupin obyvatelstva v tzv. *eingegliederte Ostgebiete* [začleněná východní území] včetně dlouhodobě nemocných a hospitalizovaných pacientů totiž měla být zahájena organizovaná fáze systematického osidlování těchto oblastí, a to zejména v oblasti tzv. *Wartheland* [Povartí]. Za tímto účelem byla zřízena zvláštní funkce tzv. *Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums* [Říšský komisař pro posílení německých; dále jen RKF], jímž byl počátkem září 1939 jmenován Himmler.[444] Již samotné intence výnosu o jeho zřízení nemohly nechávat nikoho na pochybách: „*Die Folgen von Versailles in Europa sind beseitigt. Damit hat das Großdeutsche Reich die Möglichkeit, deutsche Menschen, die bisher in der Fremde leben mußten, in seinem Raum aufzunehmen und anzusiedeln und innerhalb seiner Interessengrenzen die Siedlung der Volksgruppen so zu gestalten, daß bessere Trennungslinien zwischen ihnen erreicht werden.*"[445] Přitom se již samozřejmě předpokládalo „... *die Ausschaltung des schädigen Einflusses von solchen volksfremden Bevölkerungsteilen, die eine Gefahr für das Reich und die deutsche Volksgemeinschaft bedeuten...*"[446] Hlavním cílem RKF, který představoval spíše jakési koordinační *nervus rerum* nadřazené všem ostatním německým státním, stranickým i vojenským institucím než vlastní úřad, bylo organizování osidlovací politiky v anektovaných východních oblastech a „praktická" operacionalizace osídlení a rasy.[447] Rasová politika přitom byl úzce spojena jak s komplexem sociální otázky, tak

---

[443] Ernst RÜDIN, „Zehn Jahre nationalsozialistischer Staat: Zum 10. Januar 1933". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 4: 322 nebo také o dva roky dříve Otmar VON VERSCHUER, „Alfred Ploetz †". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 4: 71.

[444] Hans BUCHHEIM, *Der Reichskommisar für die Festigung deutschen Volkstums*, in: Anatomie des SS-Staates, München 1994: 182-200. Robert L. KOEHL, *RKFDV: German Resettlement and Population Policy 1939-1945: A History of the Reich Commission for the Strengthening of Germandom.* (Cambridge: Harvard University Press 1957). Srov. také G. ALY - S. HEIM, c. d.: 125-6.

[445] NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, „Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Říšského komisaře pro posilnění německých, 7. říjen 1939, cyklostyl.

[446] Ibidem.

[447] Rolf-Dieter MÜLLER, *Hitlers Ostkrieg und die deutsche Siedlungspolitik: Die Zusammenarbeit von Wehrmacht, Wirtschaft und SS.* (Frankfurt am Main: Fischer taschenbuch Verlag 1991). Werner RÖHR, *Rassismus udn Expansionsprogramm: Über die Leistungsfähigkeit der NS-Ideologie*, in: Wolfgang SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Sozialpolitik und Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 119-134 a Karl H. ROTH, *Europäische Neuordnung durch Völkermord: Bemerkungen zu Götz Alys und Susanne Heims Studie über die „Vordenker der Vernichtung"*, in: SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Sozialpolitik und Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 179-95. Z rasově hygienické produkce z období první světové války srov. zejm. Jan A. MJÖEN, *Germanen oder Slawen? Die Mongolisierung Europas.* (Berlin: Karl Curtius 1917) a také Rudolf PÖCH - Fritz LENZ, „Die nordische Rasse in der Blutmischung unserer östlichen Nachbarn". In: *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, Band XLII, 1917.

s dlouhodobým ekonomickým plánováním:[448] *„Der RKF verknüpfte Rassen-, Bevölkerungs- und Strukturpolitik zu einem umfassenden und einheitlichen Konzept für den 'deutschen Neuaufbau im Osten' Dabei bot sich eine ebenso bewußte wie brutale Bevölkerungspolitik als die gleichermaßen einfachste und billigste 'Lösung' an: Sie beruhte auf den rassistischen Normen der NS-Gesellschaft und entwickelte sie zugleich zur praxisorientierten Sozialtechnik weiter. Durch Umsiedlungen ließ sich Bewegungsspielraum schaffen für riesige Projekte, konnten die notwendigen Finanzmittel 'freigemacht' und der Versuch unternommen werden, eine in ihrem sozialen, infrastrukturellen und wirtschaftlichen Gefüge möglichst effiziente Gesellschaft und auf Kosten anderer Menschen zu verwirklichen. Im Mittelpunkt der Arbeit des RKF stand also Bevölkerunspolitik – positive und negative, ihre Opfer wurden dikriminiert und 'ausgemerzt', ihre Nutznießprivilegiert und gefördert. Ein politisches Instrumentarium also, das seit den ersten Tagen der NS-Herrschaft in Form von Zwangssterilisierung einerseits und gezielter Geburtenförderung andererseits angewandt wurde und das die Negierung Gleichheitsgrundsatzes zwingend voraussetzt.*"[449]

Konečný cíl všech aktivit RKF mělo být tzv. *Eindeutschung* [zaněmčení; germanizace] těchto oblastí ve smyslu populačním, což - řečeno jinými slovy - znamenalo podle představ „expertů" RKF v nových východních provinciích zhruba čtyřnásobení počtu německých obyvatel usídlením 3,4 milionů Němců, aby tak jejich počet dosáhl zhruba 4,5 milionů.[450] Přesuny tzv. *Menschenkontingente*, jak se Himmler vyjádřil, přitom měly začít vlastně již v létě 1939, kdy se plánoval přesun asi dvou set tisíc obyvatel Jižních Tirol, kteří optovali pro německé občanství; následováni pak měli být německými obyvateli (Volksdeutsche) z Pobaltí (Estonsko, Lotyšsko, Litva) stejně jako anektovaných oblastí SSSR (Halič, Narew, Volyň), generálního gouvernementu (Chelm, Lublin) a Rumunska (severní Bukovina, Besarábie).[451]

Ve své podstatě simplicistní schéma „Einsiedlung"-„Umsiedlung"-„Aussiedlung"/„Einvolkung" - „Umvolkung"-„Entvolkung" bylo předpokladem zahájení masového selekčního programu, jehož podstatu Himmler vyjádřil neméně jednoduše během své služební návštěvy v Lodži v prosinci 1939: *„Die rassische Untersuchung soll verhindern, daß sich im neu besiedelten Osten Mongolentypen entwickeln. Ich möchte hier eine blonde Provinz schaffen."*[452] Ten se týkal jak autochtonního

---

[448] Andreas HILLGRUBER, „Die 'Endlösung' und das deutsche Ostimperium als Kernstück des rassenideologischen Programms des Nationalsozialismus". In: *VjZG* 20, 1972: 133-53; Ulrich HERBST, „Rassismus und Rationalität: Anmerkungen zur Ökonomie der Endlösung". In: *Konkret* 1989, Heft 11: 56-60.

[449] G. ALY - S. HEIM, c. d.: 126-7 a 135.

[450] I. HEINEMANN: 192-3. Viz obr. př. č. I/037a, I/037b, I/037c a I/037d.

[451] I. HEINEMANN: 241. Srov. také „Nachrichten". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 12, 1941, Heft 4: 413. Viz obr. př. č. I/038.

[452] BA Berlin, NS2/60, zpráva Künzela, 20. prosinec 1939, originál. Srov. také Heinemann: 195. Hans MOMMSEN, *Umvolkungspläne des Nationalsozialismus und der Holocaust*, in: Helge GRABITZ - Klaus BÄSTLEIN - Johannes TUCHEL, *Die Normalität des Verbrechens: Bilanz und Perspektiven der Forschung zu den nationalsozialistischen Gewaltverbrechen - Festschrift für Wolfgang Scheffer zum 65. Geburtstag.* (Berlin: Edition Hentrich 1994): 68-84.

obyvatelstva, tak i nových potenciálních příslušníků „německého národního tělesa" (Volkskörper): *„However spurious the German racial doctrine may be, however untenable by any truly scientific standards, it is a very real thing to the conquered people who suffer from it. Populations are segregated, schuffled around, bullied, terrorized, abased, and humbled in the name of the race principle."*[453] Weindling to pak shrnuje následovně: *„Himmler advocated harsh policies of Germanization and elimination of other ethnic groups. These policies requiered medical expertise for sterilization, segregation, and mass killing, as well as for health-promoting and breeding policies."*[454]

Úkolu provádění těchto selekcí se ujal RuSHA-SS. Již krátce po Himmlerově návštěvě v Lodži, která se měla stát jedním z nejdůležitějších center „praktické" nacistické populační politiky v dobytých východních oblastech, vypracoval Pancke z jeho pověření návrh na selekci nových německých kolonizátorů podle čtyř kategorií.[455] Zejména pro potřeby EWZ tak byly uzpůsobeny stávající interní selekční kritéria SS tzv. *rassische Wertungsgruppen* [rasové oceňovací skupiny], jež byly označeny římskými číslicemi od I. do IV. Skupina I. byla definována jako „... *rein nordische oder rein fällische Personen, die zudem erbgesundheitlich und leistungsfähig erstklassig sind*", skupina II. byla definována jako „... *vorwiegend nordisch oder fällisch, mit geringenm dinarischen oder westischen Einschlag. Ferner harmonische Mischungen zwischen nordisch und fälisch mit dinarisch und westisch. Schließlich Dinarier, die dem deutschen Artgefühl nicht fremd sind*", skupina III. jako „... *wenige ausgeglichene Mischlinge mit überwiegend dinarischem oder westischen Anteil, ferner Mischlinge mit ostischem oder ostbaltischem Einschlag*" a konečně skupina IV. jako „... *völlig unausgeglichene Mischlinge. Rein ostisch oder ostbaltisch. Personen mit außereuropäischem Einschlag. Fremdblütige. Erbkranke. Personen, deren Erscheinungsbild untragbar ist.*"[456] Do roku 1940 bylo používáno celkem pět kategorií označovaných jako a, b, c, d, e, přičemž posléze zavedená skupina IV. odpovídala někdejší skupině d a e.[457] Veškerá tato rasová přezkušování byla při tzv. *Durchschleusung* [prosívání], což bylo označení SS pro prováděnou selekci, byla z důvodu utajení vedena v rámci „zdravotních" či „dědičně biologických" prohlídek: „... *die Bezeichnung 'rassisch' auf Befehl des Reichsführers SS nur im internen Dienstverkehr gebraucht werden soll und anderen Dienstellen gegenüber von einer rassischen Überprüfung nicht gesprochen werden darf. Bei gegebenen Anlässen, z.B. bei Besprechungen oder Schreiben an Dienststellen ausserhalb des hiesigen Dienstbereichs ist allgemein von einer erbbiologischen Gesundheitsüberprüfung zu sprechen und der*

---

[453] Frank MUNK, *The Legacy of Nazism: The Economic and Social Consequences of Totalitarianism.* (New York: The Macmillan Co. 1943): 67.

[454] P. J. WEINDLING, c. d.: 497.

[455] I. HEINEMANN, c. d.: 195-6 a 233-5.

[456] BA Berlin, R69/178, roztřídění do čtyř rasových hodnotových skupin u EWZ, 1940, originál/přísně důvěrné. Viz obr. př. č. I/039a, I/039b, I/039c a I/039d.

[457] BA Berlin, R69/598, nařízení č. 2 šéfa EWZ Lodž ve věci určení selekce, 29. říjen 1940, originál.

Hinweis auf die Eigungsprüfung des Umsiedlers fortzulassen."[458] Po inspekční cestě Himmlera do Slezska na podzim 1940 bylo rovněž nařízeno provádění zkoušek na příslušnost k jednotlivým krevním skupinám a jejich následné tetování.[459] Roku 1941 zde byl rovněž nasazen *SS-Röntgensturmbann.*[460]

Samozřejmě, že tato „vyšetření" měla mít úzkou návaznost na „péči o dědičné zdraví": „*Voraussetzung für jede erbbiologische Beurteilung ist bei allen Angaben über Erbkrankheiten die eindeutige Feststellung, ob überhaupt ein Erbleiden vorliegt. Bei der Prüfung der Frage, ob bei einer vorhandenen erblichen Belastung für Ansatz im Altreich (A.R.) zu entscheiden ist, ist von dem Gesamtwert der Sippe auszugehen. Der Arzt hat nicht allein auf Erbkrankheiten im Sinne des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses zu achten, sondern auch jede erbliche Abwegigkeit, die die Gesundheit des Nachwuchses vermindern kann, bei der Beurteilung zu berücksichtigen. Der Einsatz im Osten kann auf keinem Fall befürwortet werden, wenn in der nächsten Blutsverwandschaft des Hervorstandes oder seiner Ehefrau (Eltern, Geschwister, Kinder) Erbkrankheiten im Sinne des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses auch nur in einem Falle aufgetreten sind.*"[461] Negativní rasově hygienický aspekt činnosti RuSHA-SS v okupovaných východních oblastech byl tedy pro jeho „experty" zřejmý: „*Eine der wichtigsten Aufgaben der Gesundheitsstellen ist es daher, dafür Sorge zu tragen, dass alle lebensuntüchtigen- und erbkranken Familien von Einsatz im Osten ausgeschieden werden. Eine Familie, die infolge eines vorhandenen oder drohenden körperlichen oder geistigen Leidens des Herdvorstandes oder einer anderen wichtigen Erwerbsperson in ihrer Arbeitsfähigkeit so beeinträchtigt ist, dass sie früher oder später in mehr oder weniger grossem Umfang fremde Mittel in Anspruch wird nehmen müssen, ist für den Osten ungeeignet. Das gleiche gilt für Frauen, die aus gesundheitlichen Gründen ihren Aufgaben als deutsche Mütter nicht gewachsen sind wenn nicht ein anders Familienmitglied ihre Pflichten mit übernehmen kann.*"[462] Oporu přitom měli nalézt především v pracech německých rasových hygieniků: „*Um dem Arzt Gelegenheit zu geben über erbbiologische Fragen nachzulesen, wird Ihnen gleichzeitig je Kommission 1 Exemplar des Werkes Gütt, Rüdin, Ruttke: 'Zur Verhütung erbkranken Nachwuchses' überreicht,*

[458] BA Berlin, R69/966, označení „rasové ohodnocení" (rassische Beurteilung) - poznámka pouze pro služební potřebu, 3. prosinec 1943, originál/tajné-přísně důvěrné. Viz obr. př. č. I/039e, I/039f, I/039g, I/039h, I/039ch a I/039i.

[459] BA Berlin, R69/178, příkaz č. 4 určený všem přezkušovačům rasové způsobilosti ve věci označování krevních skupin přesídlenců, 6. listopad 1940, originál.

[460] BA Berlin, R69/696, přípis vedoucího zdravotních služeben EWZ Lodž (Meixner) ve věci roentgenologických vyšetřování přesídlenců, 17. březen 1941, originál.

[461] BA Berlin, R69/178, vedoucí lékařských služeben EWZ Lodž (Meixner) ve věci předpisů pro lékařské a dědičně biologické ohodnocení přesídlenců, 6. leden 1941, originál.

[462] Ibidem BA Berlin, R69/178, vedoucí lékařských služeben EWZ Lodž (Meixner) ve věci předpisů pro lékařské a dědičně biologické ohodnocení přesídlenců, 6. leden 1941, originál.

das bei der Kommission ständig verbleibt."[463] Vzájemné propojení s komplexem nacistické „eutanázie" nicméně zůstává v případě německých přesídlenců desideratem dalšího výzkumu.

Nové úkoly, kterými byl RuSHA-SS v rámci pravomocí RKF ve východních oblastech pověřen, rovněž vyžadovaly nové instituce. Ještě v říjnu 1939 tak byla na Heydrichův příkaz vytvořena tzv. *Einwandererzentrale* [přistěhovalecká centrála] se sídlem v Gdingen [Gotenhafen], respektive posléze v Poznani [Posen] a nakonec od počátku roku 1940 v Lodži [Litzmannstadt].[464] Její hlavní úkol byl určen takto: „*Sie hat die Aufgabe, die Rückwanderer unter Berücksichtigung aller in Frage kommenden Gesichtspunkte in das Deutsche Reich und in die deutsche Volksgemeinschaft einzugliedern und einzubauen.*"[465] Zde byla zřízena rovněž tzv. *Umwandererzentrale* [přesídlovací centrála; dále jen UWZ] se sídlem v Gdaňsku [Danzig], respektive v Katovicích [Kattowitz]; jejím hlavním úkolem bylo vysídlování polského a židovského obyvatelstva z přičleněných východních území. Věcně podléhala RKF, respektive RFSS a institucionálně také Heydrichovi. Zároveň byly v „Povartí" budovány i samostatné tzv. *Nebendienststelle R.u.S.* [vedlejší služebna pro rasové a osidlovací záležitosti] při místní UWZ; vznikla v prosinci 1939 v Lodži, kde byli od března 1940 selektováni především pobaltští Němci v celkovém počtu asi padesáti pěti tisíc nad šest let věku.[466] Tato služebna se rok nato (1940) přeměnila v samostatnou tzv. *Aussenstelle* [venkovská služebna].[467] Její výstavbou byl pověřen SS-Obersturmbannführer Ermin (Erwin) Künzel (1908-?), jenž se stal také jejím prvním tzv. *Leiter* [vedoucí] a po jehož nástupci převzal její vedení mezi listopadem 1941 a říjnem 1944 SS-Obersturmbannführer Walter Dongus (1900-?).[468] V AS Litzmannstadt probíhaly zejména selekce polského obyvatelstva a samozřejmě zde rovněž byli identifikováni lidé židovského nebo cikánského (romského) původu.[469]

Páteří těchto úřadoven byla stále se rozrůstající kohorta praktických selektátorů, interně nazývaných jako tzv. *RuS-Eignungsprüfer* [přezkušovač rasové a osidlovací způsobilosti].[470] Jejich hlavním cílem bylo určení tzv. *Rassewert* [rasová hodnota], jež byla konstruována na základě tzv. *Rassenformel* [rasového vzorce].[471] Jednalo se o kombinaci čísel a písmen, které sloužily k zaznamenání

[463] BA Berlin, R69/178, oznámení všem lékařům EWZ, 1940, originál.

[464] I. HEINEMANN, c. d., 196.

[465] BA Berlin, R69/554, Úkoly přistěhovalecké centrály, s. d.

[466] BA Berlin, NS2/88, přípis EWZ Severovýchod/pobočka Poznaň Einwander EWZ Poznaň ve věci závěrečné zprávy, 26. březen 1940. originál.

[467] I. HEINEMANN, c. d.: 196.

[468] Ibidem: 251.

[469] Ibidem: 252-3.

[470] I. HEINEMANN, c. d.: 199, zde zejm. pozn. č. 38.

[471] B. MASSIN, *Racial research*: 108.

jednotlivých morfologických znaků; její základ tvořila tzv. *SS-Rassenkarte* [rasová karta SS].[472] Zatímco na začátku války měl RuSHA-SS k dispozici kolem šedesáti takových „expertů", na konci války to již bylo kolem pěti set osob, kteří prodělali příslušná „školení".[473] Ta probíhala ve zvláštních a v pravém smyslu slova exkluzivních několikaměsíčních tzv. *Eignungsprüfer-Lehrgängen* [kurzy pro přezkušovače], které byly nejdříve pořádány v Berlíně, pak v Lodži a od roku 1942 výhradně v Praze.[474] Po absolvování dostali „frekventanti" zvláštní osvědčení a především jim byl udělen tzv. *Eignungsprüfer-Ausweis* [průkaz přezkušovače] se zvláštním tzv. *Eignungsprüfer-Nummer* [číslo přezkušovače]; to bylo zaznamenáváno na každé „rasové kartě", která prošla jeho rukama.[475]

Samotná selekce neměla v případě jedné osoby trvat déle jak čtyři hodiny, během nichž bylo rozhodnuto o jejím dalším osudu. Sami příslušníci RuSHA-SS v návrhu ke zvláštní výstavě nazvané „Die grosse Heimkehr" [Velký návrat domů], která byla plánována na rok 1941 a která měla veřejnosti v Berlíně přiblížit jejich „činnost", popsali prostředí EWZ následovně: „*Der Besucher* (výstavy - pozn. aut.) *wird, bevor er den Raum der Einwandererzentralestelle betritt, darauf vorbereitet, dass nach der bisher dargestellten Aussiedlung nun die Erfassung gezeigt wird... Der Raum der Einwandererzentralstelle wird beherrscht durch den Sonderzug der Einwandererzentralstelle, der in der Mitte steht. Im Zusammenhang mit dem Zug werden in Vitrinen die bei der Durchschleusung gebräulichen Papiere, Karteikarten und Urkunden gezeigt...*"[476] Během těchto čtyř hodin musely selektované osoby projít služebnami SD, pracovního úřadu, služebnou pro přidělení státního občanství, zdravotním místem, respektive služebnou RuSHA-SS, přičemž, jak již bylo řečeno, byly rasové prohlídky utajeny a zpravidla prezentovány jako lékařské.[477] Kromě Lodže a později Poznaně přitom fungovaly ještě zvláštní motorizované mobilní komise neboli žargonem SS tzv. *fliegende Kommissionen* [létající komise], které prováděly „vor-Ort-Durchschleusungen" jako např. na pobřeží Baltského moře či v různých přesídleneckých táborech.[478] Mezi lety 1939-45 je jich prokázáno zhruba třicet a s největší pravděpodobností selektovaly z řad přesídlenců rovněž osoby určené do likvidačních ústavů pod správou berlínské centrály T4.[479] V obou případech byly selektovány osoby mužského i ženského pohlaví (zpravidla odděleně) a věková hranice byla stanovena na šest let života.[480]

---

[472] I. HEINEMANN, c. d.: 233 a 235. Viz obr. př. I/039a, I/039b a I/039c.

[473] BA Berlin, SSO/052 (Beger Bruno), dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) RFSS (Himmler) ve věci převedení Begera z Ahnenerbe do RA RuSHA-SS, 20. září 1940, originál. Dále srov. I. HEINEMANN, c. d.: 199, zde zejm. pozn. č. 38.

[474] Ibidem: 200, zde zejm. poz. č. 42.

[475] I. HEINEMANN, c. d.: 201.

[476] BA Berlin, R69/696, přípis šéfa EWZ Lódž ohledně přibližného plánu výstavy v Berlíně, 12. únor 1941, originál.

[477] BA Berlin, R69/554, prosívací model (Durchschleusungsmodell), s. d. a srov. také I. HEINEMANN: 238. Viz obr. př. č. III/022.

[478] I. HEINEMANN, c. d.: 238.

[479] Ibidem: 239.

[480] Ibidem: 196, zde zejm. pozn. č. 27.

Lze tedy konstatovat, že v podstatě ihned po německé invazi do Polska měly být axiomy rasové hygieny převedeny do děsivé praxe.[481] Rasová politika přitom měla být nedílnou součástí plánování nacistické „Nové Evropy": „... *in den Köpfen und Konzeptmappen der Experten existierten bereits weitreichende Pläne für eine umfassende 'Neugestaltung Europas auf rassischer Grundlage' nach dem Ende des Krieges... Die Angehörigen des RuSHA waren wesentlich an der Konzeption einer solchen Neuordnung der Nachkriegsgesellschaft beteiligt. Durch ihre 'Vorarbeiten', die Selektion von mehreren Millionen Menschen, durch Umsiedlung und Bevölkerungsverschiebung trugen sie ferner direkt zur Umsetzung der nationalsozialistischen Vernichtungspolitik während des Krieges bei.*"[482] V těchto odlidštěných dimenzích cynického statistického populačního plánování na mnoho desítek a stovek let do budoucna, které bylo dále radikalizováno po zahájení války se SSSR v létě 1941, byla likvidace etnických, rasově vůči sobě navzájem hierarchizovaných skupin autochtonního obyvatelstva povýšena na systémový prostředek k dosažení utopie „germánské říše".[483] Bez jakýchkoli skrupulí to ve své důvěrné přednášce v Salcburku před členy národnostního referátu zdejšího *Reichsstudentenführung* nazvaném „Die Behandlung des fremden Volkstums" [Projednání záležitostí cizí národnosti] prezentoval počátkem prosince 1942 Ehlich, když nastínil její čtyři základní mody: *„1) ein Zusammenleben mit rassisch und völkisch gleichen Volksgruppen; 2) eine Umvolkung fremden Volkstums in das deutsche Volkstum; 3) eine räumliche Verdrängung fremden Volkstums und 4) die physische Vernichtung des fremden, im Machtbereiche des Deutschen Reiches unerwünschten Volkstums*".[484] Kategorie „rasy" přitom byla a i nadále měla zůstat zcela ústřední: *„Rassisch wertvoll sind nur solche Menschen, die nicht nur wegen ihrer körperlichen Merkmale, sondern als Gesamtpersönlichkeit eine Auslese darstellen. Nur auf diese kommt es uns aber an. Der rassisch und biologisch unerwünschter teil dieser Fremdvölkischen gehört an sich überhaupt nicht in die Grenzen des Reiches. Die heutige Lage im Arbeitseinsatz aber und die Frage des Aufbauens der neuen Siedlungsräume im Osten zwingen uns dazu, diese Menschen auf jeden Fall noch für längere Zeit als Arbeitskräfte bei uns zu behalten.*"[485] Podobně nekompromisní byl o dva roky později (1944) i šéf RPA Groß, když v „rasově politických zásadách cizinecké politiky" Německa, na jejímž formulování se jeho úřad aktivně podílel, počítal se čtyřmi základními „možnostmi" (Möglichkeiten) zacházení s cizím obyvatelstvem, respektive národnostními menšinami, které se nacházely v mocenské sféře

[481] Ibidem: 302.

[482] I. HEINEMANN, c. d.: 13-4. Srov. také Michael BURLEIGH, *Die Stunde der Experten*, in: Mechthild RÖSSLER (vyd.) - Sabine SCHLEIERMACHER (vyd.), *Der „Generalplan Ost": Hauptlinien der nationalsozialistischen Planungs- und Vernichtungspolitik.* (Berlin: Akademie Verlag 1993): 346-55.

[483] U. MAI, c. d.: 357-8.

[484] M.RÖSSLER - S. SCHLEIERMACHER, c. d.: 48-52.

[485] Ibidem.

nacistického státu. Jednalo se o: *„1. Absonderung (Isolation)...; 2. Aufsaugung (Assimilation); 3. Unfruchtbarmachen (Sterilisation)...; 3. Entfernung ... (Aussiedlung, Vernichtung).“*[486]

Pokud jde o protektorát, lze rasově hygienický, respektive dědičně biologický komponent najít již v prvních návrzích germanizačních strategií, jež měly představovat rámec okupační politiky, bezesporu dále dynamizované vypuknutím války v roce 1939 a pro nacistické Německo vojensky úspěšným dobytím nových území na východě i západě Evropy.[487] Její radikalizaci v rasovém pojetí SS předznamenala Himmlerova „inspekční cesta“ po protektorátu, kterou vykonal mezi 12. a 14. červnem 1939 a která začínala na Chodsku a vedla z Klenčí pod Čerchovem přes Klatovy, Horažďovice, Strakonice, Vodňany, České Budějovice, Třeboň, Jindřichův Hradec do Soběslavi, respektive následně pak na Moravě a ve Slezsku přes Brno, Uherské Hradiště, Vsetín, Valašské Meziříčí, Frýdlant nad Ostravicí, Frýdek Místek, Ostrava, Nový Jičín, Hranice, Lipník nad Bečvou a Olomouc; další pak proběhla i ve středních Čechách a na česko-moravském pomezí návštěvou měst Kolína, Čáslavi, Chotěboře, Havlíčkova Brodu a Jihlavy.[488] Její „výsledky“ pak Himmler konzultoval se šéfem RuSHA-SS měly být dále postoupeny i RA RuSHA-SS.[489]

Když se v létě následujícího roku (srpen 1940) stala otázka dalšího uspořádání protektorátu velmi aktuální, představovala rasová východiska integrální součást strategických politických rozkladů, a to jednalo-li se o formulaci von Neurathovu či Frankovu.[490] Především podoba a vlastní provedení „rasového soupisu“, tedy *de facto* předpokladů pro provádění budoucí selekce, bylo považováno za východisko všech dalších „praktických“ opatření nacistické okupační správy. Frank tehdy svou pozici vyjádřil takto: *„Durch Rassenkommissionen müßten die rassisch untragbaren Tschechen erfaßt werden. Im Gegensatz zu der polnischen Bevölkerung* (v Generálním Gouvernementu - pozn. aut.) *kommt im Protektorat die kleinere Hälfte für diese Erfassung in Frage. Eine Entscheidung darüber, was mit dieser Ausmerze geschehen soll, muß vom Führer getroffen werden. Die verbleibenden Tschechen müßten mit allen tauglichen Mitteln eingedeutscht werden, wobei großzügig durchgeführte Versetzungen eine wesentliche Rolle spielen.“*[491] Heydrich, jenž se k těmto rozkladům ze své pozice šéfa RSHA-SS s jistým zpožděním rovněž vyjádřil, pak neopomněl doplnit: *„Ohne Zweifel ist nach Klärung der Frage, wohin mit dem Rest-Tschechentum, die Aufteilung angrenzenden Gaue im Interesse der Erfüllung des Zieles richtiger und zweckmäßiger, weil dann eine nach den Richtlinien*

[486] NA Praha, ÚŘP, 364, Walter Groß (vyd.), *Rasově politické zásady k cizinecké politice Německé Říše*, 1944, cyklostyl.

[487] NA Praha, ÚŘP, k. č. 60, dopis pobočníka RFSS (Brandt) z jeho osobního štábu šéfovi RuSHA-SS (Hofmann), 3. říjen 1939, originál.

[488] Ibidem.

[489] Ibidem.

[490] Oba dva texty otištěny u V. KRÁL, *Vergangenheit*: 60-73. Dále srov. D. BRANDES, *Die Tschechen*: 33 či I. HEINEMANN, c. d.: 154-5.

[491] Ibidem.

des Reichskommisars zur Festigung deutschen Volkstums einheitliche gesteuerte Besiedlung und Eindeutschung einem räumlich verzettelten und nicht einheitlich geführten Tschechentum gegenübersteht."[492]

Svou pozici při plánování a v dlouhodobé perspektivě samozřejmě také provádění „praktických" germanizačních opatření si tak měl v protektorátu upevnit rovněž RuSHA-SS pod Hofmannovým vedením.[493] Co se týče „technického" provedení selekce, předložil propracovanou vizi ještě na podzim roku 1940 Heydrichovi i König-Beyer, jenž byl v této době již kmenovým příslušníkem RuSHA-SS s hodností SS-Scharfführera.[494] Samozřejmá a nezpochybnitelná pro něj byla především úplná exkluze židovského obyvatelstva, kdy výjimky byly zamýšleny pouze pro muže a ženy starší padesáti let, bez ohledu na původ a národnost.[495] Tato skupina měla zůstat začleněna do skupin I., II. a III., přičemž ovšem měla být brána v potaz jejich politická spolehlivost; výjimečná důležitost byla nicméně přikládána právě dědičnému onemocnění, když „vyloučení" „... *biologisch Untragbaren*" bylo návazně předpokládáno pro všechny plošné plánované selekce protektorátního i sudetského obyvatelstva.[496] Naopak vysídleni měli být všichni, kteří byli zařazeni do skupiny IV., a to i pokud byli shledání dědičně zdravými bez ohledu na národnost, což platilo jak pro sudetskou župu, tak pro protektorát, a dále také všechny „... *unassimilierbare Elemente mit deutschfeindlicher Haltung*".[497] Pro usídlení v sudetské župě se počítalo s německými rodinami a jednotlivci spadajícími do skupin I., II. a III., které byly považovány za politicky spolehlivé a dědičně „zdravé" pocházející především z vlastního Německa.[498] Z obyvatel české národnosti mohli zůstat všichni jednotlivci a všechny rodiny, které se neprojevovaly protiněmecky, byly rasově zařazeny do skupiny I a II a u nichž nebyly shledány „... *keine erbgesundheitlichen Bedenken*".[499] Naopak měli být vyloučeni všichni ti, kteří spadali do skupiny III. a IV., i když byli považováni za „dědičně zdravé".[500] Pokud šlo o protektorát, zde měli být do budoucna z dalšího usídlování vyloučeni všichni ti, kteří byli považováni za rasově a „dědičně zdravotně" nezpůsobilé, všechny osoby české národnosti, jedinci německé národnosti nad třicátý páty rok života, politicky nespolehlivé osoby a rodiny ze Sudet, které by tak svým odchodem

[492] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, aktová poznámka šéfa Sipo a SD (Heydrich), 11. září 1940, rukopisný opis.

[493] NA Praha, ÚŘP-Dod. II, k. č. 56, Walter König-Beyer, Pamětní spis o budoucích rasově politických poměrech česko-moravského prostoru a jeho nové uspořádání [Denkschrift über die rassenpolitischen Verhältnisse des böhmisch-mährischen Raumes und dessen Neugestaltung], 23. Oktober 1940, opis. K tomu srov. především I. HEINEMANN, c. d.: 154-5.

[494] Viz obr. př. č. I/034.

[495] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, Walter König-Beyer, Pamětní spis o budoucích rasově politických poměrech česko-moravského prostoru a jeho nové uspořádání [Denkschrift über die rassenpolitischen Verhältnisse des böhmisch-mährischen Raumes und dessen Neugestaltung], 23. Oktober 1940, opis.

[496] Ibidem.

[497] Ibidem.

[498] Ibidem.

[499] Ibidem.

[500] Ibidem.

oslabily zdejší „německé pozice".[501] Budoucí němečtí osídlenci protektorátu se měli rekrutovat především z řad frontových bojovníků a příslušníků SS.[502] Do skupiny IV. měli být zařazeni všichni, kdo se vyznačovali „... *mit vorwiegend ostischen, ostbaltischen und außereuropäischen* (tedy především židovskými - pozn. aut.) *Rassenmerkmalen...* ".[503] Bezprostředně pak König-Beyer pro RuSHA-SS navrhoval následující: „*Zu diesem Zwecke wird erforderlich sein, seitens des Rasse- und Siedlungshauptamtes-SS einen SS-Führer mit dem Dienstsitz bei der Protektoratsregierung in Prag mit der gesamten Umsiedlungsprüfung zu betrauen und diesem einen weiteren SS-Führer als Vertreter bei dem Reichskommissariat für den Sudetengau in Reichenberg beizugeben. Beide SS-Führer haben dann die Aufgabe, im Einvernehmen mit dem Reichsgesundheitsführer* (!), *den Regierungsbehörden, der Sicherheitspolizei und den SS, sowie auch mit den Arbeitsämtern Kommissionen zu bilden, denen alle Zu- und Auswanderungsangelegenheiten im obigen Sinne zur Behandlung vorgelegt werden, die schließlich eine generelle Bestandaufnahme der Bevölkerung des Böhmisch-Mährischen Raumes, wie sie früher oder später zur Lösung der Gesamtfrage unbedingt durchgeführt werden muß, einsetzen kann.*"[504]

Jen o něco málo později a krátce poté, co říšský protektor i jeho státní tajemník odeslali svá memoranda, respektive prezentovali je v Berlíně, vykonal ve dnech 11.-13. září 1940 služební cestu v protektorátu i tehdejší šéf RuSHA-SS Hofmann, jenž stav zdejších interních diskuzí nejvyšších okupačních představitelů lakonicky popsal takto: „*Verschiedene Partei und Reichsstellen befassen sich derzeit intensiv mit der künftigen Gestaltung des böhmisch-mährischen Raumes und der Lösung des tschechischen Problems.*"[505] Ve svém rozkladu, který po návratu zaslal Himmlerovi shrnul z pozice RuSHA-SS stávající situaci v protektorátu asi v tom smyslu, že i) je třeba podporovat především celoříšský a nikoli partikulární župní zájem, protože ii) rozdělení protektorátu mezi sousední župy není dobrou strategií, neboť by se správa tohoto území nadmíru politizovala a stejně by nepřestalo existovat vědomí správní sounáležitsoti.[506] S ohledem na dlouhodobější řešení „českého problému" podle jeho soudu ale bylo zejména nezbytné zdejší větší angažmá právě RuSHA-SS: „*Des weiteren erweist sich die Zuteilung eines Angehörigen des Rassenamtes zunächst für eine befristete Zeit, zu jeder Distriktstelle als zweckmäßig. Diesem RuS-Angehörigen fällt die Aufgabe zu, die*

[501] Ibidem.

[502] Ibidem.

[503] Ibidem.

[504] Ibidem.

[505] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, aktový záznam o vykonání služební cesty šéfa RuSHA-SS (Hofmann) v protektorátu ve dnech 11.-13. září 1940, září 1940, opis.

[506] Ibidem.

rassischen Verhältnisse in dem Distrikt zum Zwecke der späteren zweckmäßigen Durchführung der Ausmerzung (!) *zu sondieren.*"[507]

To se mělo stát realitou již v první polovině následujícího roku.[508]

3. „P r a x e" a „t e o r i e"

Když dne 1. září 1939 zaútočilo nacistické Německo na Polsko a rozpoutalo tak druhou světovou válku, bylo ještě během téhož měsíce zvláštními jednotkami, patřících zpravidla k SS, zastřeleno několik stovek pacientů hospitalizovaných v psychiatrických léčebnách, které se nacházely v oblastech bezprostředně za tehdejšími německo-polskými hranicemi.[509] Tento neobyčejně brutální postup přitom nebyl ojedinělým excesem, nýbrž koordinovanou akcí, jejímž cílem mělo být konkrétně v polském případě „uvolnění" kapacit a prostor vybraných léčebných a ošetřovatelských zařízení pro válečné účely (lazarety, vojenské nemocnice, kasárna atd.).[510]

Ve stejné době však již bylo nejvyšší nacistické vedení v čele s Hitlerem rozhodnuto zahájit zvláštní a nanejvýše utajenou akci, jež měla paralelně s bojovými operacemi probíhat ve vlastním zázemí a jež měla právě zahájené válce, na rozdíl od všech předešlých, dodat zcela nový rozměr.[511]

---

[507] Ibidem.

[508] K tomu podrobně v části 1. kapitoly III.

[509] Srov. zejm. Volker RIEß, *Die Anfänge der Vernichtung „lebensunwerten Lebens" in den Reichsgauen Danzig-Westpreußen und Wartheland 1939/40.* (Frankfurt am Main - New York: Lang 1995) a v přehledu také Udo BENZENHÖFER, *Der gute Tod? Euthanasie und Sterbehilfe in Geschichte und Gegenwart.* (München: Verlag C. H. Beck 1999): 118-9; Hans-Heinrich WILHELM, *Rassenpolitik und Kriegsführung: Sicherheitspolizei und Wehrmacht in Polen und der Sowjetunion 1939-1942.* (Berlin: R. Rothe 1991); Klaus-Michael MALLMANN, *Menschenjagd und Massenmord: Das neue Instrument der Einsatzgruppen und -kommandos 1938-1945*, in: Gerhard PAUL - Klaus-Michael MALLMANN (vyd.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg: „Heimatfront" und besetztes Europa.* (Darmstadt: Primus 2000): 291-316 a také M. WILDT, c. d.: 455-73.

[510] V. RIEß, c. d.: 21-273.

[511] Srov. zejm. Alexander MITSCHERLICH - Fred MIELKE, *Medizin ohne Menschlichkeit: Medizinsche und Eugenische Irrwege unter Diktatur, Bürokratie und Krieg.* (Heidelberg: Verlag Lambert 1949); Gerhard BAADER - Ulrich SCHULTZ, *Medizin und Nationalsozialismus: Tabuisierte Vergangenheit - Ungebrochene Tradition?*, in: Dokumentation des Gesundheitstages Berlin 1980, Band 1., Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1980; Ernst KLEE, *„Euthanasie" im NS-Staat: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens".* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1983); Robert J. LIFTON, *The Nazi Doctors: Medical Killings and the Psychology of Genocide.* (New York: Basic Books 1986): 180-6. Götz ALY, *Aktion T4, 1939-1945: Die „Euthanasie"-Zentrale in der Tiergartenstrasse 4.* (Berlin: Hentrich 1987); Henry FRIEDLANDER, *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution.* (Chapel Hill - London: The North Carolina University Press 1995); Michael BURLEIGH, *Death and Deliverance: Euthanasia in Germany 1900-1945.* (Cambridge: Cambridge University Press 1944); Thomas SCHILTER, *Unmenschliches Ermessen: Die nationalsozialistische „Euthanasie"-Tötungsanstalt Pirna-Sonnenstein 1940/41.* (Leipzig: Kiepenheuer 1999); Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington, D.C.: USHMM 2004). Srov. také Paul J. WEINDLING, *Health, race and German politics between national unification and nazism, 1870-1945.* (Cambridge: Cambridge University Press 1989) a Michael BURLEIGH - Michael WIPPERMANN, *The Racial State: Germany 1933-1945.* (Cambridge: Cambridge University Press 1991).

Hitlerovým zvláštním osobním zmocněním antedatovaným právě k 1. září 1939 totiž byla po období vehementně prosazovaného zákona ze 14. července 1933 v letech 1934-39 na německém území zahájena akce, jež byla svými zosnovovateli interně nazývána jako tzv. *Euthanasie* [eutanázie] či také německým ekvivalentem tzv. *Gnadentod* [smrt z milosti] a u níž však v žádném případě nešlo o zmírnění utrpení nevyléčitelně nemocných *in articulo mortis*.[512] Různými způsoby, každopádně však násilně a proti své vůli, byli během ní zavražděni lidé, kteří sice byli po dlouhou dobu svým okolím- a rasovými hygieniky v první řadě - stigmatizováni jako „dědičně méněcenní", kteří ovšem mohli ještě mnoho let žít; vážnými genetickými defekty či chorobami byla postižena pouze část z nich. Mnohé z pozdějších obětí nacistické „eutanázie" byly jen duševně méně vyvinuti, tělesně handicapováni, trpěli duševními chorobami různého druhu a intenzity, byli stiženi senilitou či se jednalo o těžké alkoholiky a jedince s asociálními návyky. Pod pojmem nacistické „eutanázie" je tedy ve zkratce třeba rozumět soubor opatření likvidačního charakteru, která byla přijata ve sférách oficiální nacistické zdravotní a sociální, respektive současně i rasové a populační politiky nejen v Německu, nýbrž také v okupovaných oblastech, a která byla uskutečňována na různých správních a institucionálních úrovních nacistického státu stejně jako nacistické strany a jejích jednotlivých segmentů v letech 1939-45.[513] Řečeno spolu s německým historikem Schmuhlem: „... *im Zuge der Euthanasie sollte die Masse der chronisch kranken und behinderten Patienten, bei denen alle damals bekannten Therapieformen versagten, vernichtet und so, indem man die 'Balastexistenzen' beiseite räumte, der Weg freigemacht werden für eine Umstrukturierung der Anstaltspsychiatrie, in deren Mittelpunkt die Trennung von Heil- und Pflegeanstalten stehen sollte. Die Eugenik bildete bei der Therapie ein komplementäres Element, durch die Sterilisierung sollten genetische Defekte in der Generationsfolge 'ausgemerzt' werden.*"[514]

Jeden z podnětů, který stál na počátku celého řetězce rozhodnutí učiněných na nejvyšší úrovni a jenž nakonec do značné míry přispěl i k jejímu zahájení, přišel na jaře 1939, když se v saské vesnici Pomßen u Lipska narodilo místnímu chudému manželskému páru dítě s těžkým geneticky podmíněným postižením; dítě bylo slepé, chyběla mu část ruky a jedna noha byla velmi deformovaná.[515] Na naléhaní lékařů z dětské univerzitní kliniky v Lipsku, zejména jejího vedoucího, profesora pediatrie a meziválečného aktivního propagátora rasové hygieny ve svém oboru Dr. med. habil. Wernera Catela (1894-1980), se jeho otec obrátil prostřednictvím tzv. *Kanzlei des Führers* [Kancelář Vůdce; dále jen KdF], tedy osobní Hitlerovy kanceláře, přímo na Hitlera se žádostí, zda by

[512] V přehledu nejnověji např. Michael BURLEIGH, „Nazi 'Euthanasia' Programs", in: Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington, D.C.: USHMM 2004): 127-155 nebo U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 118-29.

[513] H. FRIEDLANDER, *Der Weg zur NS-Genozid: Von der Euthanasie zur Endlösung.* (Berlin: Berlin Verlag 1997): 117-51.

[514] H.-W. SCHMUHL, *Hirnforschung und Krankenmord*: 41-2.

[515] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 114-7 nebo H. FRIEDLANDER, c. d.: 84-117.

v případě jejich syna bylo možné uvažovat o povolení k provedení eutanázie.[516] Po několika měsících debat vedených mezi pečlivě vybranými prostředníky a politicky spolehlivými lékařskými experty Hitler svůj souhlas udělil a ve věku necelých pěti měsíců bylo novorozeně s největší pravděpodobností koncem července 1939 na lipské klinice usmrceno.[517]

Záhy nato byl tento bezesporu velmi tragický případ ze strany funkcionářů KdF využit jako precedens pro vybudování systému byrokratické registrace pokud možná všech podobných případů, u nichž se předpokládal i stejný způsob „terapie".[518] Již 18. srpna 1939 byl RMdI vydán přísně důvěrný oběžník, na jehož základě byla vybraným zařízením veřejné zdravotní služby uložena tzv. *Meldepflicht* [ohlašovací povinnost] pro vybrané skupiny onemocnění novorozenců a dětských pacientů až do třetího roku života; o rok později (srpen 1940) byla tato hranice posunutu směrem vzhůru a ohlašovací povinnost rozšířena na všechny nemocnice, kliniky a zdravotní úřady.[519] V příslušném oběžníku Oddělení IV. RMdI, kterému tato agenda příslušela, se k tomu uvádělo: „... *falls das neugeborene Kind verdächtig ist, mit folgenden schweren angeborenen Leiden behaftet zu sein: 1. Idiotie sowie Mongolismus; 2. Mikrocephalie; 3. Hydrocephalus; 4. Mißbildungen jeder Art, besonders das Fehlen von Gliedmaßen...; 5. Lähmungen einschließlich Littlescher Erkrankung*".[520] Von Verschuer komentoval jeho vydání takto: „*Inhalt des... Runderlasses sind Anweisungen für die Behandlung der mißgestalteten Kinder, um unter fachärztlicher Leitung sämtliche therapeutischen Möglichkeiten auszuschöpfen.*"[521] Pro vlastní provedení tzv. „*Euthanasie" der Kinder und Jugendlichen* [„eutanázie" dětí a mladistvých], jak je dnes tato akce souborně nazývána, byla současně za vedení představeného KdF, jednoho z nejstarších členů NSDAP a v té době SS-Obergruppenführera Philippa Bouhlera (1899-1945), jenž v letech 1925-34 rovněž zastával funkci druhého jednatele NSDAP a roku 1934 byl Hitlerem ustanoven coby tzv. *Beauftragter für Kulturfragen* [Pověřenec pro kulturní otázky][522], a osobního Hitlerova lékaře Dr. med. Karla Brandta (1904-1945), zřízena zvláštní ústředna, která byla nazvána jako tzv. *Reichsausschuß zur wissenschaftlichen Erfassung erb- und anlagebedingter schwerer Leiden* [Říšský výbor pro vědeckou registraci dědičných a vrozených onemocnění].[523] Tato instituce ve skutečnosti existovala pouze na papíře: „*Der Reichsausschuß zur Wissenschaftlichen Erfassung von anlagebedingten schweren Leiden bestand praktisch nur auf dem Papier. Er war identisch mit dem Amt II der Kanzlei des Führers. Die Bezeichnung war lediglich ein Tarnname*

[516] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 114-6. Viz obr. př. č. I/040.

[517] Ibidem.

[518] B. MÜLLER-HILL, *Tödliche Wissenschaft*: 42-8.

[519] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 116-8.

[520] Srov. např. E. KLEE, *„Euthanasie"*: 80.

[521] Otmar VON VERSCHUER, „Staatliche Förderung der Erbforschung beim Menschen". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, H. 9: 209.

[522] H. FRIEDLANDER, c. d.: 86-9.

[523] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 117-8. Viz obr. př. č. I/041a a I/041b.

gegenüber der Öffentlichkeit, und sämtlichen an den Reichsausschuß gerichtete Post ging an ein Postschließfach, das von Angehörigen der Kanzlei des Führers geöffnet und geleert wurde. Die Bearbeitung der Eingänge an den Reichsausschuß erfolgte ebenfalls durch Angehörige der Kanzlei des Führers..."[524] Na její činnosti se od začátku podíleli i vybraní profesoři různých specializací jako např. již zmíněný Catel či jeho kolegové Dr. med. habil. Ernst Wentzler (1891-1973) a Dr. med. habil. Hans Heinze (1895-1983).[525] Pod jejich dohledem a za jejich aktivní účastí se v letech 1939-45 prováděla selekce potenciálních obětí z řad dětských a mladistvých pacientů. Ta probíhala ryze byrokratickým způsobem, což prakticky znamenalo, že po doručení do KdF byly formuláře nejdříve rozčleněny a posléze předloženy některému ze tří lékařských posuzovatelů, kteří je následně jeden po druhém, aniž by znali hodnocení ostatních, označili buď znaménkem „+", pokud měl být dětský pacient exterminován, nebo „-", pokud měl zůstat naživu. Zejména při vybraných nemocnicích či univerzitních klinikách proto byla zřízena síť zvláštních tzv. *Kinderfachabteilungen* [dětská odborná oddělení], v nichž byla „eutanázie" dětí a mladistvých uskutečňována.[526] Pokud je dnes známo, existovalo jich v letech 1939-45 na území Německa včetně obsazených oblastí asi kolem třiceti: „*Die Auswahl, wo diese Kinderfachabteilungen eingerichtete werden sollten, richtete sich einmal danach, daß die Anstalten über das ganze Reichsgebiet möglichst gleichmäßig verteilt sein sollten, dann aber auch nach der Person der Anstalt und seiner Einstellung zur Frage der Tötung geisteskranker Kinder. Es wurden nur in denjenigen Heilanstalten Kinderfachabteilungen eingerichtet, deren Leiter dieser Frage positiv gegenüberstanden.*"[527] Veřejnosti přitom byla prezentována jako pracoviště poskytující nejpokročilejší odbornou pediatrickou péči.[528]

V souvislosti s bezprostředními válečnými přípravami začal v Hitlerově nejbližším okolí - a s největší pravděpodobností i u něj samotného - získávat převahu názor, že v případě zahájení ozbrojeného konfliktu nastane politicky příhodná doba, aby byla tato zvláštní akce rozšířena i na dospělé, rozumějme dlouhodobě hospitalizované či nevyléčitelně nemocné pacienty.[529] Pohnutky nacistického vedení v čele s Hitlerem přitom byly v zásadě dvojí povahy - ideologické a ekonomické. Ty první

---

[524] Cit. dle D. SCHULZE, *„Euthanasie" in Bernburg*: 32.

[525] Ibidem; srov. také H. FRIEDLANDER, *Der Weg*: 84-117; Udo BENZENHÖFER, *Hans Heinze: Kinder- und Jugendpsychiatrie und „Euthanasie"*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 9-53; tentýž, „Genese und Struktur der 'NS-Kinder- und Jugendlicheneuthanasie". In: *Monatsschrift für Kinderheilkunde* 151, 2003: 1012-9 a Thomas OELSCHLÄGER, „Zur Praxis der NS-Kinder-'Euthanasie' am Beispiel Österreichs". In: *Monatsschrift für Kinderheilkunde* 151, 2003: 1033-42.

[526] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 117-8. Dále srov. především Udo BENZENHÖFER - Thomas OELSCHLÄGER, *Methodische Bemerkungen zur empirisch-statistischen Erforschung der „NS-Kinder- und Jugendlicheneuthanasie"*, in: *Psychiatrie im Dritten Reich-Schwerpunkt Hessen*, Ulm 2002: 7-24.

[527] Cit. dle D. SCHULZE, *„Euthanasie"*: 33.

[528] Jejich seznam v přehledu u Udo BENZENHÖFER, „Genese und Struktur der 'NS-Kinder- und Jugendlicheneuthanasie'". In: *Monatsschrift für Kinderheilkunde* 10, 2003: 1017 (tabulka č. 2).

[529] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 118-29.

zřetelně ukazují na význam a současně i na sílu rasově hygienických argumentů, jak byly do nacistické ideologie zapracovány a široké veřejnosti propagandisticky předkládány již dlouho před rokem 1933.[530] Druhé pak úzce souvisely se strategickým plánováním samotného válečného tažení a do značné míry v německém případě vycházely ze zkušeností získaných během Velké války let 1914-18.[531] Obě se přitom úzce prolínaly a vytvářely tak vlastně jakýsi začarovaný argumentační kruh, v němž byla fyzická exterminace vybraných skupin pacientů a dlouhodobě hospitalizovaných zdůvodňována vysokými finančními náklady, potřebnými na jejich ošetřování, jež by jinak mohly být vynaloženy právě na válečné účely, respektive pro podporu „dědičně zdravých" rodin. Fyzickou likvidací tzv. *unnütze Esser* [neužiteční jedlíci], tzv. *Balastexistenzen* [balastní existence], tzv. *lebensunwertes Leben* [žití nehodné života] či tzv. *leere Menschenhülsen* [prázdné lidské slupky], jak byli dlouhodobě hospitalizovaní pacienti oficiální nacistickou propagandou před širokými masami vytrvale agresivně difamováni, měla být ušetřena lůžka, sníženy náklady na jejich výživu a ošetřovatelský personál atd.[532]

Již před první světovou válkou se začaly v Německu ve zvýšené míře objevovat mezi tehdejší vědeckou elitou názory podporující změnu stávající morálky v otázkách eutanázie. Tak např. Haeckel roku 1904 velmi apelativně psal: „... *traditionelle Dogma..., daß der Mensch unter allen Umständen verpflichtet sei, das Leben zu erhalten und zu verlängern, auch wenn dasselbe gänzlich wertlos, ja für den schwer Leidenenden und hoffnungslos Kranken nur eine Quelle der Pein und der Schmerzen, für seine Angehörigen ein Anlaß beständiger Sorgen und Mitleid ist... Solche 'heiligen Sitten' sind eben zum großen Teil die schädlichsten Unsitten!*"[533] Teprve traumatizující prožitek porážky v první světové válce a miliónových ztrát však přivedly úvahy a rozklady na téma eutanázie v moderní industrializované společnosti na novou úroveň. Ve zhutněné podobě byly prezentovány v knize nazvané DIE FREIGABE DER VERNICHTUNG LEBENSUNWERTEN LEBENS [Umožnění zničení života nehodného života], jež poprvé vyšla roku 1920 a jejímiž autory byli renomovaní profesoři, psychiatr Dr. med. Alfred Hoche (1865-1943) a právník Dr. jur. Karl Bindig (1841-1920).[534] Již v tomto roce oba autoři dospěli k názoru, jehož jednoznačnost a osudovost byla bezesporu šokující nejen ve své

[530] Srov. např. P. J. WEINDLING, *Health*: 514-22. Viz obr. př. I/042a a I/042b.

[531] Souborně srov. zejm. Heinz FAULSTICH, *Hungersterben in der Psychiatrie 1914-1949: Mit einer Topographie der NS-Psychiatrie.* (Freiburg im Breisgau: Lambertus 1998).

[532] Christine MAKOWSKI, *Eugenik, Sterilisationspolitik, „Euthanasie" und Bevölkerungspolitik in der nationalsozialistischen Parteipresse.* (Husum: Matthiesen 1996). Viz obr. př. č. I/042a a I/042b.

[533] Ernst HAECKEL, *Die Lebenswunder.* (Stuttgart: Kröner Verlag 1904): 134.

[534] Karl BINDIG - Alfred Hoche, *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens: Ihr Maß und ihre Form.* (Leipzig: b. v. 1920).

době době: „... *die Beseitigung der geistig völlig Toten* (!) *ist kein Verbrechen, keine unmoralische Handlung, kein gefühlmäßige Roheit...*“[535]

Jak již bylo naznačeno, pracovali s těmito argumenty vytrvale a naprosto vědomě především němečtí rasoví hygienici, kteří na srovnání těžce nemocného či postiženého pacienta odkázaného na ústavní péči se zdravým mladým vojákem bojujícího na frontě cíleně zdůrazňovali nepoměr mezi jejich zdravotně dědičnou „cenou“ (Erbwert) pro „národní společenství“ (Volksgemeinschaft/Volkskörper). Vedle toho ale tuto agresivní argumentaci důležitým způsobem modifikovali, když se zasazovali o přerozdělení takto „ušetřených“ finančních prostředků mezi tzv. „dědičně zdravé“ a tzv. „sociálně zdatné“ rodiny.[536] Vytvářely tak kvalitativně nový druh sociální demagogie, který měl být legitimizován zejména jejich vlastním rasově hygienickým výzkumem. To v německém kontextu nebyl požadavek nikterak nový, neboť se s ním bylo možné setkat již před a zejména pak během první světové války.[537] Na rozdíl od této doby ale rasoví hygienici vedle starší varianty vulgarizovaného sociálního darwinismu (Schallmayer, Ploetz), používali, jak již bylo uvedeno, daleko vycizelovanější a zejména komplexnější argumentace.[538] Ta v sobě totiž zahrnovala i poznatky, které vycházely z tehdy nejnovějších výzkumů dědičnosti (genetiky) vybraných onemocnění.[539] Podle jejich představ mělo být pro tzv. *rassenhygienische Eingriffe* [rasově hygienické zásahy] postupně veškeré (!) německé obyvatelstvo rozděleno či spíše katalogizováno do tří základních skupin, totiž na tzv. *erbkrank* [dědičně nemocné], tzv. *erbbelastet* [dědičně zatížené] a tzv. *erbgesund* [dědičně zdravé].[540] Mezi nimi pak mělo být striktně rozlišováno podle hlavního kritéria, kterou měla představovat tzv. *Erbwert* [dědičná hodnota] člověka a podle ní pak také uzávírány - nebo zakazovány - manželské svazky, udělovány státní podpory, poskytována zdravotní péče atd.[541]

Takto zjednodušujícími a navzájem jednoznačně ohraničenými kategoriemi usilovali představitelé „nového oboru“ v neposlední řadě rovněž ovlivnit německou kvantitativní populační politiku. Zjednodušeně řečeno, šlo jim zejména o vypracování sofistikovaného systému státních sociálních a ekonomických podpor (rodinné přídavky), v němž měli být při rozmnožování podporováni pouze

[535] Ibidem: 57.

[536] Srov. např. Alfred PLOETZ, „Rassenhygiene und Krieg“. In: *ARGB* 31, 1935, Heft 3: 363-6.

[537] Wilhelm SCHALLMAYER, „Der Krieg als Züchter“. In: *ARGB* 5, 1908, Heft 3: 364-400 nebo Géza VON HOFFMANN, *Die Rassenhygiene im Krieg.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1916).

[538] Srov. např. Erwin BAUR - Fritz LENZ, *Menschliche Erblehre und Rassenhygiene.* (München-Berlin: J. F. Lehmanns Verlag 1940).

[539] Ibidem.

[540] Srov. např. Otmar VON VERSCHUER, *Leitfaden der Rassenhygiene.* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1941): 201-6.

[541] Srov. např. Fritz LENZ, „Kinderaufzucht als staatliche Pflicht“. In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 12: 397-403. Viz obr. př. I/043.

„dědičně zdraví".[542] V druhé polovině třicátých let přitom měl být také tento segment nacistické sociální politiky, do značné míry konstruované právě rasovými hygieniky, postupně přeorientován na válku: *„Der vorzeitige Tod der Gefallenen hat einen zahlenmässigen Ausfall von Kindern zur Folge; hinzu kommt als das Verhängnisvollere eine qualitative Verschiebung im Bestand unseres Volkes; denn die nichtgeborenen Kinder der Kriegsgefallenen sind ein besonders empfindlicher Verlust an wertvollsten Erbgut."*[543] Přijatá opatření nacistického státu se přitom setkávala s jejich vřelým aplausem: *„Der Nationalsozialismus hat die Erhaltung der Rasse als entscheidende Aufgabe des Staates erkannt. Bei der Machtübernahme im Jahre 1933 reichte die Zahl der Geburten längst nicht mehr zur Erhaltung des bloßen Bestandes aus; nur rund zwei Drittel des Volksbestandes wurden noch durch die Geburten erhalten... Durch die Überwindung der bolschewistischen Gefahr und die Herstellung des Vertrauens in die Zukunft des Staates sind wesentliche Bedenken beseitigt worden, die vorher der Erzeugung von Kindern entgegenstanden. Die Erkenntnis des Nationalsozialismus, daß es verwerflich ist, dem Staate gesunde Kinder vorzuenthalten, hat eine sittliche Erneuerung in dieser Hinsicht zur Folge gehabt."*[544]

V letních a podzimních měsících 1939 bylo v berlínském mocenském centru stále více zřejmé, že zahájení zvláštní akce bude daleko spíše „logisticko-technickou" záležitostí řešenou na nejvyšší správní a byrokratické úrovni, nežli otázkou zásadního politického rozhodování.[545] Do uzavřených a tajných debat o zahájení „eutanázie" dospělých bylo s největší pravděpodobností ještě v letních měsících zasvěceno jen nejužší stranické vedení a současně vysocí úředníci jako např. Martin Bormann (1900-1945) či Hans H. Lammers (1879-1962), přičemž vlastní „technickou" přípravou byli znovu pověřeni především již „osvědčení" Bouhler a Brandt.[546] Ti také vyreklamovali řízení celé akce pro KdF, neboť se tohoto úkolu chtěl zpočátku „ujmout" také říšský vůdce zdravotnictví Conti.[547] Z celkem pěti tzv. *Hauptämter* [Hlavní úřady] KdF bylo provedení akce poukázáno především tzv. *Hauptamt II* [Hlavní úřad II], pod který spadala také agenda udělování milostí.[548] Jeho vedoucím byl

---

[542] Z dobové nacistické produkce srov. především Arthur GÜTT - Falk RUTTKE, *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses vom 14. Juli 1933 mit Auszug aus dem Gesetz gegen gefährliche Gewohnheitsverbrecher und über Maßregeln der Sicherung und Besserung vom 24. November 1933.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1934) a dále také Hans REITER - Bernhard MÖLLERS, *Gesundheitsverwaltung des Großdeutschen Reiches: II. Band - Sammlung Deutscher Gesundheitsgesetze.* (Leipzig: Friedrich A. Wordel Verlag 1941) nebo Wilhelm STUCKART - Rolf SCHIEDERMAIR, „Rassen- und Erbpflege in der Gesetzgebung des Dritten Reiches", in: Neugestaltung von Recht und Wirtschaft, Heft 52, Leipzig: W. Kohlhammer 1938.

[543] Otmar VON VERSCHUER, „Rassenhygiene und Wehrkraft". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 7: 149.

[544] F. LENZ, *Kinderaufzucht*: 397.

[545] Karl H. ROTH - Götz ALY, *Das „Gesetz über die Sterbehilfe bei unheilbar Kranken": Protokolle der Diskussion über die Legalisierung der nationalsozialistischen Anstaltsmorde in den Jahren 1938-1941*, in: Karl H. ROTH (vyd.), *Erfassung zur Vernichtung: Von der Sozialhygiene zum „Gesetz über Sterbehilfe".* (Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1984): 109-11.

[546] H. FRIEDLANDER, c. d.: 124-6.

[547] Ibidem.

[548] Ibidem.

vystudovaný národohospodář a někdejší Himmlerův řidič, SS-Standartenführer Ing. Viktor Brack (1904-1948).[549]

Tento okruh vlastních plánovačů pak s největší pravděpodobností někdy v červenci 1939 přizval jako poradce pro „lékařské" a „odborné" záležitosti na patnáct až dvacet lékařů, a to včetně několika univerzitních profesorů; v roce 1941 s berlínskou centrálou spolupracovalo až na čtyřicet lékařů různých specializací.[550] V tomto kruhu, jehož členové byli vůči svému okolí zavázáni naprostou mlčenlivostí, probíhalo vlastní, technokraticky cynické a technicky precizní plánovaní první masové genocidní akce nacistického režimu.[551] Na ústřední úrovni se tak ustavila velmi zvláštní aliance mezi nejvyššími technokraty nacistické moci a lékařskými odborníky, zejména psychiatry, z nichž ovšem mnozí byli současně dlouholetými zastánci či dokonce průkopníky dědičné a rasové hygieny ve svých vlastních oborech (Rüdin, Nitsche, Catel, Heyde).[552] Britský historik medicíny Weindling toto společenství příznačně charakterizuje následovně: *„The planning for euthanasia provided psychiatrists with the opportunity for pursuing professional ambitions, and resolving internal power struggles between state, party and army-oriented groups. A major demand was the ending of church-controlled asylums, after staffed by lay personnel and coping with vulnerable long-stay patients, as a state system offered the greates prospect for professional controls... The intricate web of links of psychiatrists with state health administrations provided the background and crucial impetus towards the euthanasia programme."*[553] V tomto okruhu se také připravovalo přijetí zvláštního zákona o „eutanázii", tedy její legalizování, k čemuž ale do konce války v roce 1945 nedošlo.[554] „Eutanázie" dospělých tak byla zahájena toliko na základě písemného Hitlerova zmocnění, jež bylo v říjnu 1939 antedatováno na 1. září 1939: *„Reichsleiter Bouhler und Dr. med. Brandt... sind unter Verantwortung beauftragt, die Befugnisse namentlich zu bestimmender Ärzte so zu erweitern, daß nach menschlichem Ermessen unheilbar Kranken bei kritischer Beurteilung ihres Krankheitszustandes der Gnadentod gewährt werden kann".*[555]

---

[549] Ibidem. Viz obr. př. č. I/044a a I/044b.

[550] Ibidem: 141-6. Dále srov. také Hans-Walter SCHMUHL, *Hirnforschung und Krankenmord: Das Kaiser-Wilhelm-Institut für Hirnforschung 1937-1945*, in: *Arbeitskreis zur Erforschung der nationalsozialistischen „Euthanasie" und Zwangssterilisation - Frühjahrstagung 12.-14. Mai 2000 in Berlin-Lichterfelde*, Berlin 2001: 3-10

[551] H. FRIEDLANDER, c. d.: 141-6.

[552] Götz ALY, *The Planning Intelligentsia and the "Final Solution"*, in: Michael BURLEIGH (vyd.), *Confronting the Nazi Past: New Debates on Modern German History*. (New York: St. Martin's Press: 1996): 140-53 a Udo BENZENHÖFER, *Hans Heinze: Kinder- und Jugendpsychiatrie und „Euthanasie"*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 9-53.

[553] P. J. WEINDLING, c. d.: 544 a dále také Ernst KLEE, *„Euthanasie" im NS-Staat: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens"*. (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1983): 83.

[554] Nejpodrobněji srov. K. H. ROTH - G. ALY, *Das „Gesetz über die Sterbehilfe bei unheilbar Kranken"*: 101-80. Dále srov. Udo BENZENHÖFER, „Zur juristischen Debatte um die 'Euthanasie' in der NS-Zeit". In: *Recht & Psychiatrie* 18, 2000: 112-21 a dále také např. B. MÜLLER-HILL, *Tödliche Wissenschaft*: 42-8.

[555] Cit. dle E. KLEE, *Dokumente*: 85.

Jelikož pro nacistické vedení nebylo roku 1939 ani vnitropoliticky ani zahraničně politicky únosné, aby se Hitlerovo jméno dostalo do jakéhokoli spojení s touto moribundní akcí, bylo rozhodnuto, že kvůli „bezproblémovému" průběhu bude prováděna pod nejvyšším stupněm utajení. V jeho nejbližším okolí a v rámci stávajících stranických institucí NSDAP proto byla vytvořena nová superstruktura, jež byla soustředěna ve zvláštní ústředně se sídlem v Berlíně.[556] Obdobně jako v případě „eutanázie" dětí tak vzniklo i pro „eutanázii" dospělých samostatné služební místo NSDAP nazvané jako tzv. *Reichsarbeitsgemeinschaft Heil- und Pflegeanstalten* [Pracovní společenství léčeben a pečovatelských ústavů; dále jen RAG].[557] Tato berlínská centrála, na jejímž chodu se podílel především tzv. *Hauptamt II KdF* [Hlavní úřad II Kanceláře Vůdce], měla až do svého zrušení roku 1944 celkem šest oddělení (lékařské, dopravní, hospodářské, personální, inspekční a kancelářské), jež byla navenek kamuflována do tří zvláštních společností, cynicky registrovaných jako tzv. *gemeinnützig* [obecně prospěšné]. Nejdůležitější z nich byla tzv. *Gemeinnützige Stiftung für Anstaltspflege* [Obecně prospěšná nadace pro ústavní péči], v listopadu 1939 založená tzv. *Gemeinnützige Krankentransport GmbH* [Obecně prospěšná společnost pro převoz nemocných s.r.o.; dále jen GEKRAT] a v dubnu 1941 zřízená tzv. *Zentralverrechnungsstelle Heil- und Pflegeanstalten* [Ústřední zúčtovací úřadovna léčebných a ošetřovatelských ústavů; dále jen ZVSt].[558] Spolu s RAG se tak vlastně jednalo o trojjedinou instituci, která od dubna 1940 z převážné většiny sídlila v sekvestrované vile v Berlíně-Charlottenburgu v ulici „Tiergarten" č. p. 4; odtud také pochází pojmenování nacistické „eutanázie" záhy jako tzv. *Aktion T4* [Akce T4].[559] Jak již ale bylo předesláno, jednalo se ve skutečnosti o kamufláž jednotlivých oddělení KdF.[560] V čele lékařského oddělení stál až doprosince roku 1941 již zmíněný Heyde, kterého následně vystřídal profesor psychiatrie, blízký Rüdinův spolupracovník a v letech 1918-28 rovněž ředitel ústavu v Pirně-Sonnenstein Dr. med. Paul Nitsche (1876-1947).[561]

Záhy po svém zřízení museli činovníci centrály T4 vyřešit pro další průběh celé akce důležitý, i když z jejich pohledu pouze čistě „technický" problém, kterým byl co možná nejefektivnější a zároveň nejlevnější způsob likvidace jejich budoucích obětí. Již podle prvních kalkulací přitom počítali řadově se šedesáti až sedmdesáti tisíci (!) osob, což odvozovali z odhadů, že na zhruba jeden tisíc tehdejších obyvatel Německa připadal jeden případ vyžadující „eutanázii". Po neúspěšných pokusech se

[556] H. FRIEDLANDER, c. d.: 120-37.

[557] Ibidem.

[558] Ibidem. K její struktuře a biografickým údajům o personálu srov. především D. SCHULTZE, *„Euthanasie" in Bernburg*: 35-8.

[559] Srov. především Götz ALY, *Aktion T4, 1939-1945: Die „Euthanasie"-Zentrale in der Tiergartenstrasse 4.* (Berlin: Hentrich 1987). Viz obr. př. č. I/044 a I/045.

[560] Viz obr. př. č. I/045.

[561] K Nitscheho životopisu blíže srov. Joachim S. HOHMANN, *Der „Euthanasie"-Prozeß Dresden 1947.* (Frankfurt am Main - New York: Campus Verlag 1993).

smrtícími injekcemi, které byly shledány nevhodnými, respektive elektrickým proudem, se jím měl stát plyn oxid uhelný (CO), který byl navržen a vyzkoušen ve spolupráci s pracovníky KTI v Berlíně.[562] Tak se zrodila myšlenka smrtících ústavních plynových komor a k nim přičleněných krematorií.[563] Pro zahájení vlastní akce z pohledu jejich zosnovovatelů následně zbývalo vybrat zařízení, v nichž měly být tyto komory instalovány. Po několika inspekčních cestách, které pracovníci berlínské centrály vykonali po celém Německu, bylo v průběhu konce roku 1939 a první poloviny roku 1940 podle předem stanovených kritérií zřízeno celkem šest likvidačních ústavů, které pokrývaly území celého Německa, a to včetně nově připojených či okupovaných oblastí.[564] Jednalo se o někdejší ústavy, které byly postupně přeměněny v ústavy vyhlazovací. Jako první to byl Grafeneck v Bádensku-Württenbersku, který později sloužil jako „vzor" pro ostatní, kterými postupně byly Brandenburg an der Havel v Braniborsku, Hartheim v Horních Rakousích (fungující jako jediný až do prosince 1944), Pirně-Sonnenstein v Sasku, Bernburg v Sasku-Anhaltsku a Hadamar v Hessensku.[565] Každému z nich ještě navíc podléhalo několik dalších ústavů fungujících jako jakési „mezistanice"; např. pro Pirnu-Sonnenstein to byly ústavy v Arnsdorfu, Großschweidnitzu, Waldheimu a Zschadraßu, pro hornorakouský Hartheim pak ústavy v Gschwandtu, Niedernhartu a Ybssu.[566] Zatímco na začátku akce T4 tyto mezistanice sloužily především k zajištění „plynulosti" příjmu transportů, po roce 1941 se samy často změnily v ústavy *de facto* likvidační.[567]

Do těchto ústavů pak byli transportováni pacienti pocházející z nejrůznějších zařízení zdravotní a sociální služby v celém Německu, kteří byli předtím vybráni (selektováni) lékařskými „experty" berlínské centrály na základě zvláštních dotazníků (Meldebogen), jimiž byla státní, soukromá i církevní zdravotnická zařízení v celém Německu obeslána.[568] To se týkalo zejména pacientů postižených schizofrenií, epilepsií, různými formami senility stejně jako „slabomyslností" (Schwachsinn): *„Zu melden sind sämtliche Patienten, die 1. an nachstehenden Krankheiten leiden und in den Anstaltsbetrieben nicht oder nur mit mechanischen Arbeiten (Zupfen u. ä.) zu beschäftigen sind: Schizophrenie, Epilepsie (wenn exogen, Kriegsbeschädigung oder andere Ursachen angeben), senile Erkrankung, Therape-refraktäre Paralyse und andere Lues-Erkrankungen, Schwachsinn jeder Ursache, Encephalitis, Huntigton und andere neurologische Endzustände; 2. sich seit mindestens 5 Jahren dauernd in Anstalt befinden; oder 3. als kriminelle Geisteskranke verwahrt sind; oder 4. nicht*

[562] M. WILDT, c. d.: 329 a také H. FRIEDLANDER, c. d.: 153-5.

[563] Ibidem.

[564] H. FRIEDLANDER, c. d.: 152-91.

[565] Ibidem. Viz obr. př. I/046.

[566] Ibidem.

[567] Ibidem.

[568] Ibidem: 136-9.

die deutsche Staatsangehörigkeit besitzen oder nicht deutschen oder artverwandten Blutes sind unter Angabe von Rasse und Staatsangehörigkeit."[569] Jak je tedy zřejmé, mělo být navíc také rozlišováno mezi „rasovým" původem, což bylo samozřejmě cíleno především na židovské, respektive neněmecké pacienty.[570] Stejně tak se na transportní seznamy berlínské centrály, ony svérázné rozsudky smrti, dostaly i osoby, nacházející se v příslušných domovech a sanatoriích déle než pět let.[571] Zpočátku se spor vedl také o to, zda mají být do „eutanázie" začleněni váleční poškozenci a invalidé z první světové války, což se nakonec stalo.[572] Během války se obětmi „eutanázie" stali i těžce ranění či následkem bojů trvale postižení vojáci wehrmachtu.[573]

O zapsání na seznamy osob určených k transportu do vyhlazovacích zařízení T4, které již velmi záhy probíhalo především podle sociálních a ekonomických hledisek, rozhodovalo tříčlenné (!) grémium příslušných tzv. *Gutachter* [posuzovatelé] a jeden tzv. *Obergutachter* [vrchní posuzovatel]; postupně působilo pod Heydovým a Nitschovým vedením asi čtyřicet takovýchto posuzovatelů, z nichž mnozí působili jako ústavní lékaři.[574] Rozhodnutí o životě či smrti pacienta tak bylo učiněno od psacího stolu bez bližší znalosti jeho skutečného aktuálního zdravotního stavu; jen v některých případech se zejména v letech 1939-40 tyto údaje konfrontovaly se skutečným zdravotním stavem daného pacienta přímo v ústavech; Müller-Hill tuto vědeckými prostředky prováděnou selekci charakterizuje následovně: *„Der Gutachter hat teil an der Vernichtung, aber er merkt es doch nicht. So töteten die Professoren C. Schneider und v. Verschuer nicht selbst, um an Augen, Blut und Gehirne zu kommen. Das taten andere für sie. Es töteten auch nicht die Assistenten, die die wissenschaftliche Arbeit machten. Dr. Dr. Mengele war da eher eine Ausnahme. Objektivität öffnete den Wissenschaftlern die Tür zu jeder Barberei. Die deutschen Naturwissenschaftler und Mediziner lebten in einer Welt ohne Werte.*"[575]

Transport - či lépe řečeno svoz - vybraných pacientů/obětí průběžně zajišťovalo GEKRAT, a to zpravidla pronajatými autobusy říšské pošty (Reichspost).[576] V likvidačních ústavech pak byli přebíráni zdejšími ústavními „lékaři", kteří - podobně jako další pomocný a správní personál těchto zařízení - byli ve skutečnosti zaměstnanci berlínské centrály T4 a rekrutovali se z nejrůznějších částí

[569] Cit. dle E. KLEE, *„Euthanasie"*: 93 a srov. také H. FRIEDLANDER, c. d.: 138.

[570] Ibidem: 144-8.

[571] Ibidem.

[572] Ibidem: 146.

[573] Srov. zejm. Christine BEIL-FELSINGER, *Soldaten als Opfer der nationalsozialistischen „Euthanasie"*, in: *Krieg und „Euthanasie" - Protokoll der Herbstagung des Arbeitskreises zur Erforschung der nationalsozialistischen „Euthanasie" und Zwangssterilisation 19.-21. November 1999 in Gießen*, Kassel 2000: 19-28.

[574] Ibidem: 152-90.

[575] B. MÜLLER-HILL, *Tödliche Wissenschaft*: 88-9.

[576] Ibidem. Viz obr. př. č. I/047.

Německa, včetně sudetských oblastí.[577] Právě oni představovali onu výkonnou „... *dedicated kohort of killers inevitably interacted with the wider institutional framework*".[578]

Samotná likvidace vybraných pacientů/obětí pak zpravidla probíhala ve všech ústavech více či méně obdobně. To znamená, že daný transport byl pokud možno co nejdříve po příjezdu poslán do plynové komory.[579] Avšak ještě předtím byli pacienti předvedeni před ústavního „lékaře", jenž je povrchně prohlédl, aby mohla být později do úmrtního oznámení napsána alespoň přibližná příčina úmrtí, tak nějak odpovídající jejich stavu; zároveň probíhalo rovněž fotografování.[580] Stejný „lékař" pak také do plynové komory zpravidla otevíral přívod se smrtícím stlačeným oxidem uhelným.[581]

V každém z likvidačních zařízení fungovala rovněž zvláštní správní kancelář, která opět za přísného utajení obstarávala úřední náležitosti související s „úmrtím" pacientů, respektive dohlížela nad defraudací zbytkových částek jejich sociálního a zdravotního pojištění prováděného ve prospěch berlínské centrály T4.[582] Pozůstatky pacientů byly systematicky připravovány o protézy z drahých kovů, které byly zasílány přímo RSHA-SS v Berlíně, kde byly přetavovány, aby pak sloužily ke krytí výdajů hlavní říšské pokladny NSDAP, vlastní akce T4 nebo aby byly zpracovávány u berlínské firmy „Degussa", zpravidla na šperky.[583] Kvůli udržení zdání „normálnosti" likvidační akce během celého jejího průběhu byly v kancelářích jednotlivých likvidačních ústavů T4 vždy vyhotoveny tzv. *Trostbriefe* [dopisy útěchy], jež byly podepsány falešným (krycím) jménem jednoho z ústavních „lékařů" a posléze rozesílány nejbližším pozůstalým.[584] Ti si také mohli - za úředně stanovený poplatek - na příslušném ústavu vyžádat skrze poštu urnu s popelem; osobní návštěva ústavu nebyla dovolena.[585]

Se sférou rasové politiky se program „eutanázie", opomineme-li zavražděné pacienty židovského původu, kteří zůstali hospitalizováni ve státních zařízeních, prolnul především v tzv. *Aktion 14f13*

---

[577] Ibidem. Dále srov. zejm. Dietmar SCHULTZE, „Die Rekrutierung des Personals für die 'Euthanasie'-Anstalt Bernburg". In: *Recht & Psychiatrie* 18, 2000, Heft 4: 170-7 a tentýž, *„Euthanasie" im Reichsgau Sudetenland und im Protektorat Böhmen und Mähren: Ein Forschungsbericht*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 147-69.

[578] P. J. WEINDLING, c. d.: 548-9.

[579] H. FRIEDLANDER, c. d.: 165-70.

[580] Ibidem.

[581] Ibidem.

[582] Ibidem: 170-1 a 189-90.

[583] Ibidem.

[584] Ibidem: 180-4.

[585] Ibidem.

[akce 14f13], označované někdy rovněž jako „eutanázie vězňů" (Häftlingseuthanasie).[586] Během ní byli pod gescí „lékařů" T4 v koncentračních táborech vybíráni práceneschopní, dlouhodobě nemocní, fyzicky vyčerpaní, chronicky nemocní TBC či duševně postižení vězni, což bylo dohodnuto na osobní schůzce mezi Himmlerem a Bouhlerem na počátku roku 1941.[587] Po selekci „lékaři" T4, úzce spolupracujícími s příslušnými táborovými veliteli, byli tito vězni odtransportováni do likvidačních zařízení spadajících pod berlínskou centrálu T4.[588]

Tato zvláštní akce je dnes nejčastěji nazývána podle původního označení dobových akt jako tzv. akce 14f13, respektive tzv. *Sonderbehandlung 14f13* [zvláštní zacházení 14f13], kdy „zvláštní zacházení" neznamenalo od roku 1939 v terminologii německé policie nic jiného než exekuci. Zkratka „14f13" přitom pochází z akt tzv. *Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt-SS* [Hlavní hospodářský a správní úřad SS; dále jen WVHA-SS] a skládá ze dvou částí. Dešifrujeme-li je, dostaneme vlastní význam tohoto označení, kterým bylo „14f" pro úmrtí v koncentračním táboře a „13" pro způsob úmrtí, kdy jiné zkratky jako „14f1 znamenaly např. přirozená úmrtí, „14f2" nehodu či sebevraždu a „14f3" zastřelení na útěku; sami vězni koncentračních táborů ji pak označovali jako tzv. *Invaliden-Aktion* [akce invalidů].[589]

Pokud je možné vycházet z dochovaných pramenů, byla do akce 14f13 v průběhu války postupně zapojena tři vyhlazovací zařízení, zřízená v rámci akce T4. Jednalo se o Bernburg, Hartheim a Pirnu-Sonnenstein.[590] S větší či menší intenzitou trvala od roku 1941 až do konce války v roce 1945, respektive 1944, přičemž časově ji lze rozdělit zhruba do těchto období: i) leden 1941 - srpen 1941 (od počátku akce T4 až po její náhlé zastavení v srpnu 1941) v této fázi byla využívána zejména zařízení v Pirně-Sonnenstein a Hartheimu a počet obětí, mezi něž patřili zejména těžce nemocní, se odhaduje zhruba na dva tisíce pět set; ii) srpen 1941 - březen 1943 v této fázi byla využívána zejména zařízení v Bernburgu a Hartheimu a počet obětí, mezi něž patřili zejména práceneschopní židovští vězni, pronásledovaní kvůli svému původu, není přesně znám; jen pro Bernburg se odhady pohybují asi kolem pěti tisíc osob a konečně iii) březen 1943 - prosinec 1944, kdy bylo využíváno již jen poslední fungující vyhlazovací zařízení v Hartheimu, respektive jeho již zmíněné mezistanice, a u níž se počet obětí, mezi něž patřili zejména duševně nemocní, se odhaduje asi na osm tisíc osob.[591]

---

[586] Ibidem: 237-9.

[587] Ibidem.

[588] Ibidem.

[589] Ibidem; srov. také Eugen KOGON (vyd.), *Nationalsozialistische Massentötungen durch Giftgas.* (Frankfurt am Main: S. Fischer 1989): 66.

[590] Ibidem: 246-8.

[591] Ibidem.

Má-li být charakterizován způsob výběru (selekce) pro zařazení do akce 14f13, je třeba konstatovat značné rozdíly mezi dobou před rokem 1944 a během roku 1944. Zatímco do roku 1944 byla kritéria výběru značně neurčitá, což řečeno jinými slovy znamenalo, že do transportů končících ve vyhlazovacích zařízeních akce T4 se mohl dostat prakticky kdokoli, pokud měl to neštěstí a byl zanesen na příslušný seznam, a dále pak, že se na selekci vězňů aktivně podíleli především „lékaři" stejně jako další personál spadající pod berlínskou centrálu T4. Příznačné je, že samotní vězni přitom zpravidla neměli ani tušení, že „komise", jejíž členové byli oděni do lékařských plášťů, by mohla být vůbec složena ze skutečných lékařů; většina se domnívala, že jde jen o kamuflované úředníky gestapa.[592] Zhruba od roku 1944, kdy se již zřetelně projevovaly důsledky vedení totální války, byli všichni práceschopní, a to i např. nemocní s otevřenou formou TBC, z této akce vyjmuti a ta se omezila jen výhradně na skutečně duševně nemocné.[593] Selekce pak byla prováděna přímo správami jednotlivých koncentračních táborů a „lékaři" T4 - alespoň pokud je v současnosti známo - se jí již neúčastnili. *De facto* tak bylo „pouze" využito „technických prostředků", které ještě berlínská centrála T4 měla k dispozici, za což jí - kromě jiného - měla připadnout i nemalá část z defraudovaného zdravotního a sociálního pojištění těchto zavražděných pacientů.

Z uvedeného vyplývá, že výběr (sami „lékaři" centrály T4 a SS používali výrazu tzv. *Ausmusterung*, tedy asi tolik co „vyřazení") obětí závisel až do roku 1944 na rozhodnutí zvláštních „komisí", složených z lékařů berlínské centrály T4 a objíždějících od jara 1941 jednotlivé koncentrační tábory. Ono „vyřazení" přitom mělo s lékařskou diagnostikou - kromě své vnější formy - jen máloco společného. Jednak totiž jednotlivé „komise" vybíraly oběti akce 14f13 jen z těch, s nimiž již předtím souhlasilo vedení příslušného koncentračního tábora, jednak se jejich činnost omezila na vyplnění tzv. *Meldebogen* [přihlašovací dotazník] podobného těm, které byly již dříve vyplňovány v německých ústavech; zjišťovala se v něm toliko totožnost, politické přesvědčení, rodinné poměry, „rasový původ" a podobně; jestliže nějaký dokument o ničem nevypovídal, pak to bylo právě tenkrát. U celé akce 14f13 přitom nelze opominout důležitost rafinované kamufláže, kdy zařazení do transportu bylo vězňům prezentováno jako přeložení do tzv. *Erholungsheim* [zotavovací zařízení] či dokonce přímo sanatoria. Patří proto opravdu k tragickým momentům, že se mnozí z vězňů v zařazení do akce 14f13 „předháněli" domnívajíce se, že se jim tak podaří dostat do lepších či lidsky důstojnějších podmínek.

Jaké skupiny vězňů koncentračních táborů tedy byly nakonec těmito „lékařskými komisemi" poslány na smrt především? Jen obecně je možno říci, že se jednalo především o polské státní příslušníky, vězně židovského původu či tzv. *Staatenlose* [osoby bez státní příslušnosti], mezi nimiž bylo i mnoho občanů tehdejšího protektorátu, ale také např. vytrvalé odmítače vojenské služby. Likvidační *know-*

[592] Ibidem: 243-5.

[593] Ibidem.

how nabyté během akce T4 tak nacistickému režimu posloužilo k fyzické likvidaci jeho politických nepřátel. Důležitá odlišnost akce 14f13 oproti akci T4 ale spočívá v tom, že pozůstalí jejích obětí - na rozdíl od akce T4 - nedostali o skutečném místě „úmrtí" žádné vyrozumění. To znamená, že všichni, kdo byli zavražděni v rámci akce 14f13, oficielně jakoby zemřeli v koncentračních táborech.[594] Záznamy o jejich smrti byly vystaveny táborovými lékaři, i když ve skutečnosti byli zavražděni i několik set kilometrů od nich. Jak však dokládá příklad kmenového koncentračního tábora Mauthausen, výjimka se zdá i pro akci 14f13 potvrzovat pravidlo, neboť vězni tohoto tábora, zavražděni v rámci akce 14f13, byli v Mauthausenu evidováni s poznámkou „... *verstorben im Erholungslager*".[595] To neznamenalo nic jiného, než že byli zavražděni v zařízení spadajícím pod centrálu T4 v Hartheimu. Velmi pravděpodobně však někteří z nich mohli najít svou smrt již na cestě do Hartheimu, to znamená v některém z jeho přestupních zařízeních - v Ybbsu, Niedernhartu nebo ještě spíše v Gschwandtu.

Ani přes veškeré utajení však nemohlo provádění tak rozsáhlé akce, jakou byla „eutanázie", zůstat široké veřejnosti utajené. Navíc se začaly ve stále větší míře objevovat i chyby a přehmaty v samotné byrokratické organizaci, kdy např. jedna rodina pozůstalých obdržela dvě urny či dvě vyrozumění o úmrtí atd.[596] Mezi veřejností se tak začaly šířit zvěsti o „jisté akci vycházející z nejvyšších míst" a likvidace postižených se více či méně stala veřejným tajemstvím, důvěra v lékaře rapidně poklesla, nemocní se báli navštěvovat lékaře atd.[597] Velmi kritické a na poměry nacistického Německa značně otevřené protesty se navíc začaly ozývat i od zástupců obou německých křesťanských církví. Z nich největší dopad měl asi pastýřský list biskupa z Münsteru Clemense Augusta Graf von Galen (1878-1946) z počátku srpna 1941, v němž se naprosto otevřeně vyslovil proti provádění „eutanázie": „*Wenn einmal zugegeben wird, dass Menschen das Recht haben, unproduktive Menschen zu töten, und wenn es jetzt zunächst auch nur arme, wehrlose Geisteskranke betrifft, dann ist grundsätzlich der Mord an alle unproduktiven Menschen, also an den unheilbar Kranken, den arbeitsunfähigen Krüppeln, den Invaliden der Arbeit und des Krieges, dass ist der Mord an uns allen, wenn wir alt und altersschwach und damit unproduktiv werden, freigegeben. Dann braucht nur irgend ein Geheimerlass anzuordnen, dass das bei Geisteskranken erprobte Verfahren auch auf andere 'Unproduktiven' auszudehnen ist, dass es auch bei den unheilbaren Lungenkranken, bei den Altersschwachen, bei den Arbeitsinvaliden, bei den schwerkriegsverletzten Soldaten anzuwenden sei. Dann ist keiner von uns seines Lebens noch*

[594] Ibidem.

[595] Ibidem.

[596] Ibidem: 191-5.

[597] Ibidem: 191.

sicher... "[598] Vzhledem k těmto okolnostem se Hitler, s největší pravděpodobností velmi náhle, rozhodl 24. srpna 1941 akci T4 v její dosavadní podobě po dvou letech zastavit.[599]

Zatímco během této doby získané „zkušenosti" stejně jako personál berlínské centrály T4 byly na podzim 1941 poskytnuty Himmlerovi pro tzv. *Aktion Reinhardt* [akce Reinhardt], respektive pro právě tehdy připravované „konečné řešení židovské otázky" v obsazených východních územích, ani zbylí pacienti v Německu si nemohli být svým dalším osudem jisti.[600] Zde totiž „eutanázie" získala nové podoby, když byla nově prováděna „decentralizovaně", tzn. v jednotlivých ústavech v podstatě až do samého závěru války, někde dokonce ještě i po osvobození (1946).[601]

Celkový počet obětí nacistické „eutanázie" není dodnes přesně znám. V případě „eutanázie" dětí a mladistvých se odhady pro asi třicet „zvláštních dětských oddělení" pohybují za léta 1939-45 od čtyř do šesti tisíc osob mladších dvaceti jedna let.[602] Pro „eutanázii" dospělých v její organizované podobě, probíhající mezi zářím 1939 a srpnem 1941, jsou nejnižší odhady kladeny k sedmdesáti a nejvyšší k devadesáti pěti tisícům obětí.[603]

Pokud jde o plánování a provádění nacistické „eutanázie" v letech 1939-45 v českých zemích, je třeba zásadně rozlišovat mezi situací v sudetské župě a protektorátu; důvodů přitom je hned několik.[604]

V sudetské župě byl program nacistické „eutanázie" pro místní obyvatelstvo, jež se na podzim 1938 v drtivé většině stalo státními příslušníky Velkoněmecké říše, plánován a prováděn v návaznosti,

---

[598] PRO London, FO 371/26514, relace o kázání biskupa z Münsteru, 3. srpen 1941, originál. Srov. také H. FRIEDLANDER, *Der Weg*: 191-228 a U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 118-30.

[599] H. FRIEDLANDER, *Der Weg*: 191.

[600] Henry FRIEDLANDER, *From "Euthanasia" to the "Final Solution"*, in: Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race*. (Washington, D.C.: USHMM 2004): 155-85 a tentýž, c. d.: 446-76.

[601] Ibidem: 125-9.

[602] Ibidem: 118. Dále srov. U. BENZENHÖFER, *„NS-Kindereuthanasie"*: 20-5 a U. BENZENHÖFER - T. OELSCHLÄGER, *Methodische Bemerkungen*: 7, zde pozn. č. 1.

[603] U. BENZENHÖFER, *Der gute Tod?*: 124 a H. FRIEDLANDER, c. d.: 189-90.

[604] Vzhledem ke stavu zpracování této problematiky se zde jedná o pouhý nástin, jenž se opírá o výzkum a rešerše autora systematicky prováděné od roku 2001 a prezentované na pracovním semináři „Nacistická 'eutanázie' v Říšské župě Sudety a Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945: Rozšíření a internacionalizace nacistické eutanázie" konaném v květnu 2005 v Praze. Z dosavadních dílčích publikovaných prací srov. především M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*: 190-316; tentýž, *Getarnt-verwischt-vergessen: Die Tätigkeit von em. Univ.-Prof. MUDr. Franz Xaver Lucksch (1872-1952) und Univ. Prof. Dr. med. Carl Gottlieb Bennholdt-Thomsen (1903-1971) im Kontext der NS-„Euthanasie" auf dem Gebiet des Protektorates Böhmen und Mähren*, in: Karen BAYER (vyd.) - Frank SPARING (vyd.) - Wolfgang WOELK (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit*. (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 125-47; tentýž, *Race, Heredity and Nationality: Bohemia and Moravia, 1939-1945*, in: K. ERICSSON - E. SIMONSEN, Eva: *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy*. (Oxford - New York: Berg 2005): 190-210 a dále také Dietmar SCHULZE, *„Euthanasie" im Reichsgau Sudetenland und im Protektorat Böhmen und Mähren: Ein Forschungsbericht*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 147-69.

respektive komplementárně ke krokům přijímaným ve vlastním Německu.[605] Zatímco o „eutanázii" dětí a mladistvých jsou naše poznatky prozatím jen velmi sporé a týkají se především zvláštního dětského oddělení v jednom z největších ústavů spravovaných župními orgány, totiž v Dobřanech [Dobrzan popř. Wiesengrund] u Plzně, a spadajícího zde přímo pod ředitele tohoto ústavu, příslušníka SS Dr. med. et Dr. jur. Karla Hevera (1892-?), pak o „eutanázii" dospělých jsou dostupné údaje poněkud podrobnější.[606]

Byrokratické přípravy na provádění „eutanázie" začaly v sudetské župě za velmi aktivní a oficiální spolupráce místní zdravotní správy (Feitenhansl) již roku 1940, kdy byla zahájena dotazníková akce berlínské centrály T4, do níž bylo zahrnuto celkem padesát šest (!) zařízení zdravotní a sociální péče různé velikosti a správní příslušnosti.[607] Zde nutno poznamenat, že nejdůležitější roli měly sehrát největší státní léčebné a ošetřovatelské ústavy, oficiálně nazývané tzv. *Gau- Heil- und Pflegeanstalten* [Župní léčebné a ošetřovatelské ústavy] v již zmiňovaných Dobřanech, Šternberku na Moravě [Mährisch Sternberg] a Opavě [Troppau], jež se roku 1938 staly institucemi župními a jejich personál se značně nacifikoval.[608] Kapacita těchto ústavů se přitom v létě 1939 pohybovala v řádu několika tisíců - v případě Dobřan to např. bylo celkem 2186 mužských i ženských nemocných a v Opavě 1223 mužských i ženských nemocných.[609] Z takto získaných údajů byli následně v berlínské centrále T4 vybráni dospělí pacienti, pro něž byla jako likvidační zařízení s největší pravděpodobností určena saská Pirna-Sonnenstein (Opava), respektive dolnorakouský Hartheim (Dobřany).[610] Transporty z opavské léčebny jsou doloženy pro prosinec 1940 (asi tři sta pacientů) a březen 1941 (asi dvě stě pacientů).[611] Pro dobřanskou léčebnu jsou prozatím doloženy transporty pro období dubna až prosince 1941, a sice jde o transporty z 23. dubna 1941 se sto pěti pacienty, 25. dubna 1941 se sedmdesáti dvěma pacienty, 28. dubna 1941 se šedesáti sedmi pacienty, 1. července 1941 se šedesáti osmi pacienty, 3. července 1941 se sto třiceti třemi pacienty, 22. prosince 1941 se se sto třiceti třemi

---

[605] D. SCHULZE, *"Euthanasie" im Reichsgau*: 147-8.

[606] BA Berlin, RÄK (býv. BDC) Hever Karl, registrační karta, 1939-44, originál. Dále především Udo BENZENHÖFER, *„Kinderfachabteilungen" und „NS-Kindereuthanasie"*, in: Studien zur Geschichte des Nationalsozialismus, Bd. 1, Wetzlar 2000: 63-76.

[607] D. SCHULZE, *"Euthanasie" im Reichsgau*: 147-69.

[608] A AV Praha, LB, k. č. 40, přípis vedení župního léčebného a ošetřovatelského ústavu v Opavě říšskému místodržícímu/župní samosprávě v Liberci, 13. říjen 1939, originál; A AV Praha, LB, k. č. 40, přípis vedení župního léčebného a ošetřovatelského ústavu v Dobřanech říšskému místodržícímu/župní samosprávě v Liberci, 17. říjen 1939, originál.

[609] Ibidem.

[610] Nejnověji v přehledu srov. zejm. Roland MÜLLER, *Krankenmord im Nationalsozialismus: Grafeneck und die „Euthanasie" in Südwestdeutschland.* (Stuttgart: Hohenheim 2001) a Brigitte KEPPLINGER, *Die Tötungsanstalt Hartheim 1940-1945*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 53-111.

[611] René GRUMLÍK, *Příspěvek k historiografickému zmapování opavské psychiatrické léčebny v době 2. světové války* (rukopis): 1.

pacienty a 22. prosince 1941 se sto dvaceti jedna pacienty.[612] Ústavní lékařka MUDr. Neonila Lutschinger (1904-?), jež se s největší pravděpodobností také aktivně podílela na „eutanázii" pacientů, k tomu ihned po skončení války uvedla: *„Z Berlína přišel seznam lidí, kteří mají býti přeloženi do jiných ústavů, pro tyto osoby přijely zvláštní autobusy s vlastním osazenstvem a odvezli je neznámo kam. Od příbuzných jsme se potom dozvěděli, že tyto osoby byly zpopelněny. Ze Šternberka červená auta německé pošty je vozila do Zschadrassu v Sasku a z Dobřan do Hartheimu v Horních Rakousích - Ober-Donau".*[613] Z opavské léčebny, i přes aktivní odpor jejího ředitele MUDr. Karla Girscheka (1898-?), byli zdejší pacienti transportováni v prosinec 1940 a březnu 1941 s největší pravděpodobností do Pirny-Sonnenstein.[614] Girschek proti tomu protestoval ve své zprávě Feitenhanslovi, jež byla klasifikována jako tajná říšská věc a jako taková neprodleně postoupena Contimu do Berlína.[615] Po roce 1941 se tzv. divoká „eutanázie" s největší pravděpodobností týkala nejen pacientů, kteří byli dlouhodoběji hospitalizováni v jednotlivých ústavech, nýbrž i nově příchozích. Ti byli do jednotlivých ústavů umísťováni na základě podchycení místními státními zdravotními úřady (Gesundheitsämter), tzv. *Gauzentrale für die erbbiologische Bestandaufnahme* [Župní centrála pro dědičně biologický soupis] se sídlem v Opavě, kterou řídil právě Girschek, místními správními a stranickými autoritami a v závěru války (1944-1945) rovněž místními odbočkami DRK, jejichž členové byli od roku 1939 pravidelně školeni v rasových a rasově hygienických záležitostech.[616] Vedle domácího obyvatelstva je třeba rovněž zmínit válečné uprchlíky (Flüchtlinge), od roku 1944 soustředěných v mnoha utečeneckých táborech nalézajících se právě na zdejším území, neboť i oni se totiž mohli v samém závěru války stát obětmi divoké „eutanázie". Můžeme také koncedovat, že nastíněný průběh „eutanázie" lze předpokládat i pro dvě zbytkové oblasti, jež byly při zřízení sudetské župy přičleněny k bavorskému, hornorakouskému a dolnorakouskému teritoriu. Celkový počet obětí nacistické „eutanázie" v sudetské župě lze jen stěží odhadovat, pravděpodobně se pohyboval mezi několika sty a několika tisíci osob. Konečně je třeba rovněž upozornit, že pacienti byli v jednotlivých ústavech pod sudetoněmeckou župní správou současně a ve zvýšené míře než v samotném Německu vystaveni zneplodňujícím (sterilizačním) zákrokům, jejichž kvantitativní rozsah však doposud zůstává blíže neznámý.[617] Sterilizační praxi pro Dobřany popsala roku 1945 někdejší ústavní lékařka Lutschinger takto: *„Naproti tomu docházelo velice často ke sterilisačním opatření proti mužům a ženám podle říšských zákonů v chebské*

[612] LJV Ludwigsburg, V505 AR 1310/65, Ludwigsburg 2. červen 1967.

[613] A MV Praha, 305-301-1, protokol výpovědi MUDr. Neonily Lutschinger, 27. listopad 1945, originál.

[614] T. SCHILTER, *Unmenschliches Ermessen*: 122-4.

[615] NA Praha, ÚŘP, 114-162-8, zpráva sudetoněmeckého župního vedoucího zdravotnictví (Feitenhansl) říšskému vedoucímu zdravotnictví (Conti) ve věci návštěvy Girscheka, 13. listopad 1940, originál/tajná říšská věc.

[616] „Rassenpolitische Schulung im Deutschen Roten Kreuz". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 7: 159.

[617] SOA Litoměřice, Vrchní zemský soud, k. č. 292, úřední korespondence a podklady k závádění „péče o dědičné zdraví" v sudetské župě, 1939-45. Dobově srov. také Friedrich SCHILF, „Einführung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses im Reichsgau Sudetenland". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1940, Nr. 3: 33-4; Nr. 5: 61-5; Nr. 8: 103-4 a Nr. 9: 117-8.

nemocnici. Jednalo se o několik set případů. Návrh vycházel od našeho ústavu a šel přes Zdravotní úřad ve Stříbře. V návrhu byl vylíčen zdravotní stav ošetřovaného a průběh jeho nemoci a byla zjištěna dědičnost v rodě, resp. příbuzenstvu. Posudek a rozhodnutí o návrhu vydal Erbgesundheitsgericht v Chebu, který buď návrh schválil nebo zamítl."[618] Provádění sterilizací v Dobřanech popsal v poválečném období další z ústavních lékařů MUDr. Jindřich (Heinrich) Hájek (1910-?) následovně: „*Z Psychiatrické léčebny v Dobřanech jsem musel začátkem roku 1944 odejít, protože jsem poukazoval na nesprávnosti ve věci provádění sterilisace u dědičných duševních chorob. Tehdy jsem říkal na foru i řediteli Heverovi, že je prováděna sterilisace dětí z chudých rodin a naproti tomu děti z bohatých rodin a z vlivných rodin jsou dávány do kláštera do Chotěšova, přestože jsou stejně dědičně zatížené a podléhají sterilisaci podle platného zákona.*"[619]

Pokud jde o protektorát, nebyla zde podle dosavadních poznatků „eutanázie" prováděna ve stejné podobě a především míře jako na ostatním německém území, což ovšem zároveň neznamená, že by nebyla plánována. Důvodů, proč tomu tak bylo, se opět naskýtá hned několik. První z nich byly především ideologické a politické povahy. Vyjdeme-li totiž z oficiální doktríny nacistické „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu", nemohlo být Čechům coby „méněcenné" rasové skupině umožněno požívat - alespoň podle cynické nacistické dikce - „dobrodiní smrti z milosti" (Wohltat des Gnadentodes), která měla v logice německé rasové hygieny zůstat vyhrazena jen té nejcennější a nejzdatnější (rozuměj německé) populaci. Kromě toho však musela okupační moc v protektorátu a její zdejší představitelé brát v potaz především obecnou politickou situaci, jež byla v první řadě charakterizována snahou po udržení, stabilizaci a upevnění její autority. Byly to právě politické důvody, jež podle oficiální zprávy berlínské centrály T4 ze září 1942 prozatím činily provádění programu „eutanázie" v protektorátu „nemožným": „*Alle Fragen der Euthanasie - selbst die Sterilisierung nach dem Erbgesundheitsgesetz* (zákon ze 14. července 1933 - pozn. aut.) - *sind im Protektorat noch nicht eingeführt, ja noch nicht einmal diskutabel.*"[620] I přes takové konstatování se však situace zdá být o dost složitější.

Již na přelomu let 1940 a 1941 sondoval možnosti provádění „eutanázie" v jednotlivých ústavech na území protektorátu emisar berlínské centrály T4 vyčleněný pro zvláštní úkoly Dr. med. Curt Schmalenbach (1910-1944), který pro ni pracoval od června 1940, když již předtím byl k dispozici RFSS a KdF; v posudku jeho osoby z července 1941 se k tomu uvádí:[621] „*Curt Schmalenbach... ist*

[618] A MV Praha, 305-301-1, protokol výpovědi MUDr. Neonily Lutschinger, 27. listopad 1945, originál.

[619] A MV Praha, SE-446/50-67, přípis Krajské správy SNB Plzeň-odbor vyšetřování Stb se zápisem o výpovědi MUDr. Jindřicha Hájka, 12. srpen 1967, originál.

[620] BA Berlin, R96/I/15, Zpráva o plánování říšského pracovního společenství atd. ve dnech 7.-10. září 1942 - protektorát, originál. Srov. také T. SCHILTER, *Unmenschliches Ermessen*: 124.

[621] K osobě a úloze Schmalenbacha srov. především T. SCHILTER, *Unmenschliches Ermessen*: 185-7. Viz obr. př. č. I/048b.

seines Berufs Arzt, steht aber nach den vorgelegten Ausweisen seit 1932 zur besonderen Verwendung des SS-Reichsführers Himmler, der Kanzlei des Führers und des Oberkommandos der Wehrmacht. Er wurde erst vor kurzem zum Reg.Rat. (vládní rada - pozn. aut.) *ernannt und ist mit Geheimaufträgen stets auf Fahrt (so nach Paris, Warschau, Prag, Wien usw.). Er besitzt außerdem einen Ausweis von der Geheimkanzlei des Führers (R. L. Bouhler), wonach er berechtigt ist, jede Auskunft über seine Tätigkeit und den Zweck seiner Reise zu verweigern.*"[622] Na podzim roku 1940 byl několik měsíců nasazen jako ústavní „lékař" v Pirně-Sonnestein, kde používal krycí označení „Dr. Palm".[623] Poté působil jako spojka mezi berlínskou centrálou T4 a jednotlivými likvidačními ústavy, přičemž byl vybaven plnými mocemi pro plnění nanejvýše utajených úkolů.[624] Zároveň se sám podílel na selekci pacientů v jednotlivých ústavech stejně jako přípravě jejich transportů; aktivně působil rovněž během akce 14f13.[625] Schmalenbach počátkem roku 1941 kontaktoval, s největší pravděpodobností na Feitenhanslovo doporučení, nově dosazeného německého ředitele kosmonoské léčebny MUDr. Klemense (Clemense) Bergla (1884-?).[626] Na jaře 1941 Schmalenbach jeho prostřednictvím pod záminkou statistického soupisu sondoval pro berlínskou centrálu T4 možnosti evidence vybraných skupin pacientů v ústavech pod protektorátní správou, a to zejména pokud šlo o hospitalizované pacienty s německou státní příslušností.[627] Zvláštní pozornost přitom věnoval především dětským pacientům, kteří měli být vždy podchyceni jako první.[628] Dotazníky centrály T4 (Meldebogen) pro Schmalenbacha v protektorátu distribuoval Bergl osobně a rovněž transporty byly plánovány právě přes jím vedený kosmonoský ústav; první z nich měl proběhnout 8. září 1941.[629] Cílové místo sice není v dochované korespondenci uvedeno, lze ovšem předpokládat, že jím měla být opět Pirna-Sonnestein, popřípadě její saské mezistanice.[630] Vzhledem k zastavení celé akce 24. srpna 1941 však k těmto transportům zřejmě nedošlo. Nacistická „eutanázie" tedy měla v protektorátu kopírovat především národnostní poměry, jakkoli to byla právě u duševně postižených pacientů ta nejabsurdnější představa.

---

[622] Cit dle T. SCHILTER, c. d.: 185; dále srov. také G. ALY, *Endlösung*: 331-3.

[623] T. SCHILTER, c. d.: 67-90 a 185-6.

[624] Ibidem: 186.

[625] Ibidem: 186-7.

[626] NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, dopis Bergla Schmalenbachovi, 8. červenec 1941, originál a NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, dopisy Schmalenbacha Berglovi, 22. čerevenec a 14. srpen 1941, originály. Dále srov. zejm. M. ŠIMŮNEK, Ein neues Fach: 264-75 a tentýž, *Getarnt-verwischt-vergessen*: 126-36 a T. SCHILTER, *Unmenschliches Ermessen*: 185-7. Viz obr. př. č. I/048a a I/048b.

[627] NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, dopis Schmalenbacha Berglovi, 2. červenec 1941, originál; NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, dopis Bergla Schmalenbachovi, 8. červenec 1941, originál.

[628] Ibidem.

[629] Ibidem.

[630] NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, dopis Schmalenbacha Berglovi, 22. červenec 1941, originál; NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, dopis Schmalenbacha Berglovi, 14. srpen 1941, originál. Srov. Thomas SCHILTER, *Verlegung in den Tod: Zur „Aktion T4" am Beispiel der Tötungsanstalt Pirna-Sonnestein und ihres Einzugsgebietes*, in: *Frühjahrstagung 1996 des Arbeitskreises zur Erforschung der Geschichte der „Euthanasie" und Zwangssterilisation vom 10.-12. Mai 1996 in Bedburg-Hau*, 1996: 31-44.

Mezi pacienty hospitalizovanými v ústavech a zařízeních sociální a zdravotní služby na území protektorátu byli ihned po německé okupaci bezprostředně ohroženou skupinou především pacienti židovského původu, kteří byli na počátku roku 1939 umístěni v celkem dvaceti čtyřech českých a moravských zemských nebo soukromých léčebných a pečovatelských ústavech a na které se vztahovala jak rasová, tak i rasově hygienická opatření ve zdravotní sféře.[631] Zhruba od první poloviny roku 1941 byli totiž tito pacienti soustředěni ve zvláštních, k tomu účelů zřízených odděleních jednotlivých ústavů (Praha-Bohnice), aby byli posléze z těchto ústavů odtransportováni do Terezína a odtud případně dále do vyhlazovacích táborů (Osvětim).[632] Prokazatelně pak byli někdejší čeští pacienti židovského původu, mezi nimiž byla i celá řada politických vězňů, zařazeni rovněž do akce 14f13.

S ohledem na dlouhodobé plány okupační moci týkající se rasově pojímané germanizace české etnika, které již byly zmíněny v předcházející části, představovali i „dědičně nemocní" či „dědičně zatížení" Češi, podobně jako například Poláci v generálním gouvernementu, pro biologisticky pojímané *Volksgemeinschaft* značné „nebezpečí". Snahu berlínského *Reichsausschuß zur wissenschaftlichen Erfassung erb- und anlagebedingter schwerer Leiden*, tedy KdF, o rozšíření programu „eutanázie" dětí a mladistvých i o děti výhradně české národnosti či spíše protektorátní státní příslušnosti lze prozatím doložit až v srpnu 1942, kdy měla být ve vybraných německy vedených nemocničních zařízeních v Praze a Brně zahájena „eutanázie" dětí ze smíšených česko-německých a nově také výhradně českých rodin právě pod aegidou berlínského říšského výboru.[633] Při této příležitosti byla také naprosto jasně formulována vlastní náplň celého „programu": „*Neben dieser Aktion* („eutanázie" dospělých - pozn.

---

[631] Jiří ŘÍHA (red.) - Adolf ŘIBŘID (red.), *Zdravotnická ročenka protektorátu Čechy a Morava, XI. Ročník 1939-40.* (Praha: Piras 1940): 241-60 a zejm. pak Helmut LAUTSCH (vyd.) - Hans DORNEDDEN (vyd.), *Verzeichnis der deutschen Ärzte und Heilanstalten - Nachtrag 7 zum Ärzteverzeichnis 1937.* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1941): 42-3. Viz obr. př. č. I/049.

[632] Z memoárové literatury k terezínskému ghettu srov. především František R. KRAUS, *A přived' zpět naše roztroušené...* (Praha: Ant. Neumann 1946): 47-52. Dále srov. také H. FRIEDLANDER, c. d.: 418-49; Ernst KLEE, *Krankenmord und Judenvernichtung*, in: Kol., *Nationalsozialistische Euthanasie-Verbrechen in Sachsen: Beiträge zu ihrer Aufarbeitung.* (Dresden-Pirna: Landeszentrale für politische Bildung - Gedenkstätte Pirna Sonnestein e.V. 1999): 59-85; Wolfgang NEUGEBAUER, *Die jüdischen Euthanasieopfer in Österreich: Referat im Jüdischen Institut für Erwachsenenbildung*, in: Jahrbuch/Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes 2000: 134-41; Herbert IMMENKÖTTER, *Die Ermordung jüdischer Geisteskranker aus Bayern in der NS-Zeit*, in: Peter FASSL (vyd.), *Geschichte und Kultur der Juden in Schwaben*, Sigmaringen 2000: 339-51 a Wolfgang NEUGEBAUER, *Jüdische Opfer der NS-Euthanasie in Österreich*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 129-47 a nejnověji Ernst KLEE, *Krankenmord und Judenvernichtung: Über Nazi-Euthanasie, Sonnestein und sein Personal*, in: Boris BÖHM (Ed.), *Nationalsozialistische Euthanasieverbrechen: Beiträge zur Aufarbeitung ihrer Geschichte in Sachsen.* (Dresden: Michael Sandstein Verlag 2004): 8-30.

[633] Pro plánování a možné provádění dětské „eutanázie" na dětských klinikách srov. především Michal ŠIMŮNEK, *Getarnt-verwischt-vergessen: Die Tätigkeit von em. Univ.-Prof. MUDr. Franz Xaver Lucksch (1872-1952) und Univ. Prof. Dr. med. Carl Gottlieb Bennholdt-Thomsen (1903-1971) im Kontext der NS-„Euthanasie" auf dem Gebiet des Protektorates Böhmen und Mähren*, in: Karen BAYER (vyd.) - Frank SPARING (vyd.) - Wolfgang WOELK (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 136-45. Pro kontext srov. také U. BENZENHÖFER - T. OELSCHLÄGER, *Methodische Bemerkungen*: 10-1.

aut.) *läuft seit Jahren mit dem gleichen Ziel eine verwaltungsmäßig getrennte Aktion zur Erfassung aller neugeborener, idiotischen und verkrüppelten Kinder. Dieselben werden auf Grund einer vom Reichsinnenminister erlassenen Meldepflicht über die Amtsärzte an den Reichsausschuß zur wissenschaftlichen Erfassung von erb- und anlagebedingten schweren Leiden, Berlin W 9, Postschließfach 101, gemeldet. Der Reichsausschuß ist identisch mit der hiesigen Dienststelle* (KdF - pozn. aut.), *was aber infolge sorgfältiger Tarnung über ein Postschließfach auch der Amtsärzteschaft unbekannt geblieben ist. Die erfaßten Kinder werden nach entsprechender Begutachtung in einer Reihe deutscher Kinderkrankenhäuser, Heil- und Pflegeanstalten, Universitätskliniken und ähnlichen Einrichtungen klinisch beobachtet und behandelt. Diese gesamte Kinderaktion ist bis zum heutigen Tag völlig geheim geblieben. Da wir uns mit dieser Aktion zum Ziel gesetzt haben, den Nachwuchs zu den Irrenanstalten und Krüppelheimen an der Würzel abzudrosseln und die einschlägige nationalsozialistische Gesetzgebung zu ergänzen, möchten wir nunmehr auch im Protektorat die einschlägigen Fälle erfassen.*"[634] Frank, jenž o tomto kroku rozhodoval, to však z politických důvodů odmítl, i když se samotnou podstatou návrhu vyjádřil jednoznačný souhlas: „*Ich* (Frank - d. Verf) *bin mit den in Vorschlag gebrachten Maßnahmen* (Kindereuthanasie - d. Verf.) *grundsätzlich einverstanden, halte es jedoch nicht für wünschenswert, daß derzeit bereits Tschechenkinder erfaßt werden. Ich bitte, die Bearbeitung der Angelegenheit insoweit bis auf weiteres zurückzustellen.*"[635] To vše necelých čtrnáct dní poté, co se mu z jeho druhého manželství narodil první potomek...[636]

Zda tímto Frankovým rozhodnutím z pozdního léta 1942 byla iniciativa berlínského říšského výboru do konce války a okupace pouze pozdržena či nakonec úplně neutralizována, zůstává desideratem dalšího výzkumu.

Program nacistické „eutanázie" se však pacientů hospitalizovaných v ústavech na území protektorátu zcela konkrétně dotkl v jiném ohledu. Stejně jako v ostatních oblastech se totiž i v případě ústavní zdravotní péče ukázalo, jak těžké je administrativními zásahy rozdělit po několik desetiletí se v českých zemích kontinuálně vytvářející síť léčebných a opatrovnických ústavů. Nové poměry po roce 1938 si tak vyžádaly velké přesuny pacientů v podstatě ihned po odtržení českých pohraničních

[634] NA Praha, ÚŘP, 109-4-983, přípis KdF (Blankenburg) státnímu sekretáři (Frank) ve věci zahájení dětské „eutanázie" v protektorátu, 17. srpen 1942, tajná říšská věc, originál. Přepis textu srov. také u D. SCHULZE, *„Euthanasie" im Reichsgau Sudetenland*: 166-7.

[635] NA Praha, ÚŘP, 109-4-983, odpověď státního sekretáře (Frank) KdF ve věci zahájení dětské „eutanázie" v protektorátu, 14. září 1942, tajná říšská věc, originál.

[636] BA Berlin, SSO (Frank Karl Hermann), 217, hlášení Franka RFSS (Himmler) ve věci křtu svého syna, 13. říjen 1942, originál, tajná říšská věc.

území na podzim téhož roku.[637] Po zřízení protektorátu v březnu 1939 se v této praxi pokračovalo; od roku 1940 až do roku 1945 mimo jiné také právě kvůli provádění „eutanázie" v sudetské župě (například transport několika set pacientů ze zrušené léčebny ve Šternberku na Moravě roku 1941 do léčebny v Kosmonosech). Pod záminkou opatření, jež si měl vyžadovat průběh války, docházelo rovněž k záměrnému snižování kapacity jednotlivých zařízení (Kroměříž 1942) či bez náhrady zde byla rušena i celá zařízení (Jihlava 1940). Je samozřejmé, že tento neblahý stav se nutně musel podepsat i na kvalitě péče v těch ústavech, jež musely pacienty ze zrušených ústavů přijmout. Jak již bylo naznačeno, byli navíc do čela protektorátních ústavů postupně dosazováni němečtí tzv. *Verwaltungsdirektoren* [správní ředitelé], jež měli nejen dohlížet na český personál, nýbrž být i zárukou odpovídajícího vedení příslušných ústavů v intencích nacistické zdravotní politiky. Zavedení zdravotní statistiky podle říšského vzoru (1942), vedení chorobopisů výhradně v němčině stejně jako zavádění nových kartoték podle německého vzoru (1943), jež by umožnily jednotnou evidenci pacientů a jejich diagnóz, tak lze považovat za nikoli náhodnou předzvěst dalekosáhlých změn, které měly protektorátní ústavy a jejich pacienty s největší pravděpodobností v nedaleké budoucnosti potkat.[638]

Z právě naznačených důvodů na příslušných německých úředních a stranických místech v Praze a Liberci od roku 1940 postupně krystalizovala myšlenka zřídit na území protektorátu ústav s čistě německým vedením stejně jako lékařským a ošetřujícím personálem, do něhož by postupně byli soustředěni (odtransportováni) všichni pacienti s německou státní příslušností, tzn. zpravidla příslušníci německé menšiny z protektorátu.[639] Jako nejpříhodnější se nakonec z vícero důvodů ukázal být tzv. *Landesanstalt für Geisteskranke* [Zemský ústav pro choromyslné] v Kosmonosech u Mladé Boleslavi, který je vzdálený asi sedmdesát kilometrů severně od Prahy a byl od roku 1869 nejstarším zemským ústavem pro choromyslné v Čechách vůbec.[640] Právě tento ústav pod Berglovým vedením se v následujících čtyřech letech měl stát nejen důležitým „opěrným bodem" pro aktivity centrály T4 v protektorátu, nýbrž i místem, kde byla s největší pravděpodobností prováděna i „divoká

[637] Srov. např. „Hodnota ztrát země České na poli veřejného zdravotnictví". In: *Věstník Lékařů Českých* 50, 1938, č. 42-43: 1423.

[638] NA Praha, ÚŘP, k. č. 420, oběžník prezidenta Ústředního statistického úřadu všem politickým úřadům první stolice ve věci statistiky léčebných ústavů, 17. červen 1942, cyklostyl.

[639] SOA Praha, PL Kosmonosy, k. č. 46, smlouva mezi zemí Českou a říšským místodržícím v Sudetech, župní samosprávou v Liberci, ohledně přijímání, ošetřování a poskytování péče duševně nemocným z říšské župy Sudety v Zemském ústavu pro duševně nemocné v Kosmonosích, 1940, opis; NA Praha, Bergl Klemens, k. č. 6, smlouva mezi zemí Českou a říšským místodržícím v Sudetech, župní samosprávou v Liberci, ohledně přijímání, ošetřování a poskytování péče duševně nemocným z říšské župy Sudety v Zemském ústavu pro duševně nemocné v Kosmonosích, 1940, opis. Dále srov. M. ŠIMŮNEK, *Getarnt-verwischt-vergessen*: 126-36.

[640] Srov. např. Karl ULLRICH, *Königl. böhm. Landes-Irren-Heil- und Pflegeanstalt Kosmanos (nordöstlich von Prag, Eisenbahn St. Josefsthal-Kosmanos der böhmischen Nordbahn)*, in: Heinrich SCHLÖSS (red.), *Die Irrenpflege in Österreich in Wort und Bild.* (Halle an der Salle: Marhold 1912): 53-4.

eutanázie".[641] Od 15. března 1939 do 5. května 1945, kdy tento ústav přešel opět pod českou správu, zde podle interních záznamů zemřelo na dva tisíce (!) pacientů, přičemž nápadně velká úmrtnost je především u těch z pacientů, kteří sem byli přeloženi zvláštními transporty z vlastního Německa.[642] Jako příčiny úmrtí přitom byly nejčastěji udávány „diagnózy" obvyklé pro „divokou eutanázii" i jinde v Německu, tzn. zpravidla plicní tuberkulóza (Lungentuberkulose), zápal plic (Lungenentzündung) nebo sešlost věkem (Alterschwäche).[643] Lze se rovněž domnívat, že pozůstatky mnohých z pacientů byly využívány pro srovnávací histopatologický, respektive dědičně patologický výzkum mozku.[644] Od 1. listopadu 1940 zde totiž ve vlastní ústavní prosektuře, jež byla následně dovybavena zvláštní laboratoří pořízené z dotace ÚŘP v Praze, pracoval emeritní profesor patologie na lékařské fakultě DKU v Praze, MUDr. Franz (Xaver) Lucksch (1872-1952).[645] Od roku 1943 se kosmonoský ústav měl stát rovněž důležitým místem pro „výzkum" prováděný v rámci dědičné a rasové hygieny, jenž se mezitím etabloval na lékařské fakultě DKU v Praze.[646] Ve vzájemné spolupráci se mělo jednat zejména o „... *všechny vzácné znetvořeniny, hrubé nepravidelnosti v tělesném stavu, typy zakrnělin apod.; dále z neurologického, psychiatrického prostředí rovněž tak vzácně se vyskytující případy jako tuberkulosní sklerosa mozku, mongolismus, neobvyklé poruchy duševní činnosti, svalová dystrophie atd.*"[647]

Paralelně k provádění „eutanázie" došlo v protektorátu k etablování nového oboru dědičné a rasové hygieny na místní vedoucí akademické instituci, totiž tzv. *Deutsche Karls-Universität* [Německá Karlova univerzita] v Praze. Po intermezzu jeho výuky sudetoněmeckými pedagogy, mezi něž patřili

---

[641] Dietmar SCHULZE, *Zwischen „Sudetengau" und „Protektorat": Die Landesanstalt für Geisteskranke Kosmanos [Kosmonosy] während der deutschen besatzungszeit (1939-1945)* - rukopis příspěvku předneseného na společném workshopu *Pracovního kruhu pro dějiny nacistické eutanázie a násilných sterilizací* a ÚSD AV ČR v Praze ve dnech 29.-31. května 2005.

[642] A PL Kosmonosy, knihy ošetřovanců č. X a XI za období 1939-1952, 1939-1952.

[643] Pro podrobné počty srov. přehled u M. ŠIMŮNEK, *Getarnt-verwischt-vergessen*: 131-4.

[644] K. THUMS, *Das Institut* (1941): 27-8 a tentýž, „Der Weg der Rassenhygiene von der Wissenschaft zur politischen Gegenwartsaufgabe". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 3, 1941, Nr. 16: 187-8.

[645] Podrobně o Luckschových aktivitách v Kosmonosech srov. M. ŠIMŮNEK, *Getarnt-verwischt-vergessen*: 126-36. Srov. také Jürgen PFEIFFER, „Assessing Neuropathological Research Carried Out on Victims of the 'Euthanasia' Programme'". In: *Medizinhistorisches Journal* 34, 1999: 339-56; Hans-Walter SCHMUHL, *Hirnforschung und Krankenmord: Das Kaiser-Wilhelm-Institut für Hirnforschung 1937-1945*, in: *Arbeitskreis zur Erforschung der nationalsozialistischen „Euthanasie" und Zwangssterilisation - Frühjahrstagung 12.-14. Mai 2000 in Berlin-Lichterfelde*, Berlin 2001: 3-10; Jürgen PFEIFFER, *Wege zur Berliner Hirnforschung der 40er-Jahre: Wissenschaftler als Mitläufer, servile Opportunisten, Scheuklappenträger oder Frankensteins?*, in: *Arbeitskreis zur Erforschung der nationalsozialistischen „Euthanasie" und Zwangssterilisation - Frühjahrstagung 12.-14. Mai 2000 in Berlin-Lichterfelde*, Berlin 2001: 10-24 a Michael HAGNER, *Im Pantheon der Gehirne: Die Elite- und Rassengehirnforschung von Oskar und Cécile Vogt*, in: Hans-Walter SCHMUHL, *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 99-145. Viz obr. př. č. I/050.

[646] A MV Praha, Z-847, dopis Bergla Thumsovi ve věci potvrzení pomoci zajištění vědecky relevantních případů v kosmonoském ústavu, 27. březen 1945, opis-český překlad. Podrobněji srov. M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*: 264-75.

[647] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), překlad dopisu vedoucího IERH (Thums) ředitele Léčebného a ošetřovatelského ústavu v Kosmonosech (Bergl) ohledně další spolupráce, 1. březen 1945, originál.

Grosser a dále docent psychiatrie MUDr. Georg Herrmann (1891-?) a tehdy začínající patolog MUDr. Hans Sachs (1912-2001), respektive v rámci výuky na hygienickém ústavu pod vedením nově povolaného profesora hygieny a Dr. med. habil. Karla (Ludwiga) Pesche (1889-1941), byl na lékařské fakultě DKU s účinností k 1. lednu 1940 zřízen nový a samostatný obor tzv. *Erb- und Rassenhygiene* [dědičná a rasová hygiena] a zároveň také ústav, jenž měl jeho výuku zajišťovat.[648] Po určitých kontroverzích, příznačným způsobem zrcadlících jak koncepční neujasněnost, tak i rozdílné vnitrofakultní a mimofakultní zájmy, byl nakonec pojmenován právě jako tzv. *Erb- und Rassenhygiene* [dědičná a rasová hygiena] a ústav samotný pak následně jako tzv. *Institut für Erb- und Rassenhygiene* [Ústav pro dědičnou a rasovou hygienu; dále jen IERH].[649] Svou činnost nový ústav prakticky zahájil až o čtyři měsíce později, konkrétně k 1. dubnu 1940.[650] Nicméně i v Praze se v nejkratší možné době podařilo splnit požadavek, který zcela jasně v témže roce artikuloval von Verschuer: *„Sobald die Verhältnisse es erlauben, muß die einheitliche Vertretung des Gesamtfaches* (rasové hygieny - pozn. aut.) *durch einen Ordinarius für Rassenhygiene an jeder Universität durchgeführt werden. An größeren Universitäten müßten daneben die Lehrstühle für Anthropologie nicht nur bestehen bleiben, sondern noch weiter ausgebaut werden.“*[651]

Z pohledu jeho zřizovatelů bylo v Praze třeba „nový obor“ vybudovat ve třech směrech, a sice koncepčně, technicky a personálně. Ve všech těchto ohledech byla v podstatě přenechána volná ruka jeho novému vedení v čele s tzv. *Direktor* [ředitel], jenž se mohl spolehnout jak na vedení lékařské fakulty DKU a příslušné úředníky v ÚŘP, tak na své velmi dobré kontakty v Německu, odkud přicházel. Komu ale měla tato nová - a bráno z pohledu oficiálních německých okupačních míst - i nadmíru důležitá a prominentní funkce připadnout? Kdo měl být, použijeme-li původního dobového nacistického obratu, oním „průkopníkem myšlenky rasové hygieny“ v Čechách a na Moravě?

S největší pravděpodobností na zásah REM se jím ve věku pouhých třiceti šesti let (!) stal habilitovaný lékař v oboru všeobecného lékařství, rodilý Rakušan, zasloužilý člen rakouského i německého nacistického hnutí Dr. med. habil. Karl (Johannes) Thums (1904-1976).[652]

---

[648] BA Berlin, R31/677, přípis děkana lékařské fakulty DKU (Rühl) ÚŘP ve věci povolání dr. Karla Thumse na nově založený ústav do Prahy, 12. únor 1942, originál. Dále srov. také K. THUMS, *Das Institut* (1941): 27; tentýž, *Das Institut* (1942): 75 a Willi BARDACHZI, „Tätigkeit und Aufgaben der Fachgruppe 'Volksgesundheit' der Studentenführung Prag“. In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 3: 34. Sekundárně blíže srov. M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*: 203-9. Viz obr. př. č. I/051a, I/051b, I/051c a I/051d.

[649] Srov. např. „Nachrichten - Protektorat Böhmen und Mähren“. In: *Ztschr. f. Rasskde.* 12, 1941: 135. Název ústavu se v některých českých pracích rovněž téměř doslovně překládá jako „ústav pro dědičnou a rasovou čistotu“, nadále se budeme přidržovat spíše již použité verze tedy „Ústav pro dědičnou a rasovou hygienu“, popř. německé zkratky IERH, neboť ten také úzce souvisí s jeho zaměřením a koncepční výstavbou.

[650] K. THUMS, *Das Institut* (1941): 27.

[651] Otmar VON VERSCHUER, „Der Erbarzt an der Jahreswende“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 3.

[652] BA Berlin, R31/677, přípis REM ÚŘP v Praze, 17. listopad 1939, originál; BA Berlin, R31/677, přípis REM Thumsovi o pověření výukou na IERH, 28. prosinec 1939, originál. Srov. také např. oznámení v *Der Biologe* 9, 1940, Heft 9/10: 343 nebo sekundárně A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 258.

Thums[653] se narodil 5. dubna 1904 ve Vídni. Pocházel z dobře situované středostavovské katolické vídeňské rodiny; jeho otec byl ředitelem měšťanské školy ve Vídni, který se na sklonku života stal školním radou, a matka, pocházející po předcích z příhraničních oblastí Čech, byla trvale v domácnosti.[654] Po složení maturity roku 1922 začal studovat medicínu na univerzitách ve Vídni a v Berlíně; toto studium dokončil roku 1927.[655] V letech 1927-32 dále studoval na vídeňské univerzitě obor filozofie se zaměřením na antropologii, nauku o rasách (Rassenkunde), etnologii a prehistorii. Zakončil jej roku 1931 absolutoriem, avšak plánovanou disertaci o tehdy nejnovějších hrobních nálezech v oblasti Burgenlandu nedokončil.[656] Současně pokračoval v letech 1928-32 ve svém dalším vzdělání odborného lékaře pro vnitřní a nervové choroby, když působil ve Vídni jako pomocný lékař a později i sekundář na III. univerzitní klinice u profesora vnitřní medicíny MUDr. Franze Chvosteka ml. (1864-1944) věnujícího se otázkám dědičné patologie; krátce přitom také provozoval soukromou praxi.[657] V prosinci roku 1933 přijal nabídku pracovat jako lékař-asistent a současně vědecký pracovník na mnichovském K-W-I-GD pod Rüdinovým vedením.[658] Zde se nově začal věnovat především dědičné patologii a výzkumu dědičnosti endogenních psychóz.[659] Když se roku 1935 po začlenění ústavu pro rasovou hygienu mnichovské univerzity do K-W-IGD stalo z Rüdinova pracoviště jedno z nejdůležitějších center rasově hygienického teoretického výzkumu, výrazně se podílel na Rüdinem vedeném kolektivním výzkumu tzv. *Erbpathologie organischer Nervenkrankheiten* [dědičná patologie organických nervových onemocnění].[660] Na jaře roku 1939 se za Rüdinova koreferování habilitoval pro obor rasové hygieny a dědičné patologie; tématem jeho habilitační přednášky pod názvem „Zur Klinik, Vererbung, Entstehung und Rassenhygiene der angeborenen cerebralen Kinderlähmung" [Ke klinice, dědičnosti, vzniku a rasové hygieně vrozené cerebrální dětské obrny] přitom opět byly vybrané problémy dědičné patologie.[661] Záhy nato požádal o udělení *venia docendi*.[662] Thums se jednoznačně počítal k Rüdinovým žákům a hrdě se hlásil k jeho tzv. škole, pro níž zpravidla používal označení „Rüdinische Schule".[663] Po získání německého občanství v srpnu 1935 mu mohlo být v Německu nostrifikováno i jeho dosažené vzdělání a získaný titul a o rok později obdržel také povolení pro výkon lékařského povolání. Od raného mládí byl Thums politický aktivní. Již ve svých sedmnácti letech se angažoval ve vídeňském tzv. *Alldeutscher Verband* [Všeněmecký svaz] či tzv. *Verein der letzten Schönerianer* [Spolek posledních Schöneriánů]; současně byl i členem tzv. *Bund Oberland* [Spolek Horní země].[664] V době vysokoškolských studií v letech 1925-1928 byl členem tzv. *Deutsche Gildenschaft* [Německé společenství gild].[665] Thums byl skutečný „starý straník".[666] Do NSDAP vstoupil ve Vídni 3. květnu 1931 (členské číslo 444

[653] Viz obr. př. č. I/001a I/051e.

[654] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, osobní dotazník SA Karla Thumse, s. d., originál.

[655] Ibidem.

[656] Ibidem; zde je chybně uveden rok 1932.

[657] A AV Praha, NA, k. č. 51, životopis Karla Thumse, 29. únor 1944, originál. Srov. také Hans KAHLER, „Professor Dr. Franz Chvostek". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 21/22: 241-2.

[658] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, osobní dotazník SA Karla Thumse, s. d., originál. Pro dějiny a vývoj tohoto pracoviště srov. především Matthias M. WEBER, „Psychiatric Research and Science Policy in Germany: The History of the Deutsche Forschungsanstalt für Psychiatrie". In: *History of Psychiatry* 11, 2000: 235-58 a tentýž, *Ernst Rüdin: Eine kritische Biographie*. (Berlin: J. Springer Verlag 1993). Dále srov. také Uwe-Henrik PETERS, „Ein Schweizerischer Psychiater als „Führer" der Nazipsychiatrie - die 'Endlösung' als Ziel". In: *Fortschritte der Neurologie und Psychiatrie* 64, 1996: 327-43 a zvláštní číslo *American Journal of Medical Genetics* 67, 1996: No. 4: 317-46.

[659] A AV Praha, NA, k. č. 51, seznam prací Karla Thumse, 1944, originál. Viz obr. př. č. I/052a.

[660] Karl THUMS, „Zur Klinik, Vererbung, Entstehung und Rassenhygiene der angeborenen cerebralen Kinderlähmung (Littleschen Krankheit) - Zwillingsbiologische Untersuchungen bei angeborener spastischer Hemi-, Para- und Diplegie". In: Ernst RÜDIN (vyd.), *Studien über Vererbung und Entstehung geistiger Störungen - Monographien aus dem Gesamtgebiete der Neurologie und Psychiatrie*, 1939, Heft 66: nestránkovaná předmluva. Dále srov. také P. J. WEINDLING, *Health*: 511.

[661] BA Berlin, R31/677, oznámení děkanátu lékařské fakulty mnichovské univerzity o propůjčení titulu „Dr. med. habil." Thumsovi, 1. březen 1939, otisk a tamtéž jmenování Thumse REM, 25. listopad 1939, originál. Viz obr. př. č. I/052b.

[662] BA Berlin, R31/677, žádost Thumse o udělení docentury pro obor rasové hygieny a dědičné patologie, 24. duben 1939, originál.

[663] K. THUMS, *Das Institut* (1941): 28.

[664] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, osobní dotazník SA Karla Thumse, s. d., originál.

[665] Ibidem.

263) a náležel i k tzv. *Österreichische Legion* [Rakouská legie]; po svém přestěhování do Mnichova patřil do skupiny tzv. *Braunes Haus* [Hnědý dům].[667] V župním vedení Vídeň NSDAP se věnoval zdravotnickým, rasovým a rasově hygienickým záležitostem.[668] Thums byl mužem SA. V jejich hierarchii zastával v letech 1934-1937 funkce vedoucího oddělení v tzv. *Oberste SA Führung* [Nejvyšší velení SA; dále jen OSAF]; k roku 1942 získal hodnost „SA-Brigadeführer".[669] Pro nacistickou stranu se zpravodajsky exponoval i na svém mnichovském pracovišti, kde tento „... *harmloser Nazi*" [670] působil také jako tzv. *Vertrauensmann* [důvěrník] NSD-Dozentenbundu a SA.[671] V hodnocení mnichovského svazu docentů z roku 1938 k tomu výslovně stojí: „*Nachteiliges in politischer und sonstiger Hinsicht wurde über ihn nicht bekannt. Es ist zu erwarten, dass er jederzeit rückhaltlos für Bewegung* (nacistické - pozn. aut.) *und Staat eintritt.*"[672] Jeho přerod v polovině 30. let dokládá i přechod od římsko-katolické církve k völkisch orientované a nacistickým státem tolerované sektě tzv. *Deutsche Glaubensbewegung* [Německé hnutí víry].[673] Pokud jde o jeho vojenskou službu, sloužil roku 1936 u bavorských myslivců a stal se zde poddůstojníkem zdravotní služby, od roku 1937 byl převedený do zálohy.[674] Do zbraně byl povolán v období polské kampaně, kdy od srpna 1939 do února 1940 sloužil jako lékař v poli. Po získání hodnosti vrchního lékaře byl opět přeřazen do zálohy a s největší pravděpodobností i vyreklamován pro úkoly v protektorátu.[675] Ještě před vypuknutím války byl Thums vyznamenán tzv. *Österreichische Erinnerungsmedaile* [Rakouská pamětní medaile] a tzv. *Sudetendeutsche Erinnerungsmedaile* [Sudetoněmeckou pamětní medailí].[676] Vedle jeho lékařské kvalifikace, o níž lze jen stěží pochybovat, to byla bezesporu především doba, kterou strávil v mnichovském rasově hygienickém centru, stejně jako úzké kontakty s Rüdinem a jeho okruhem, jež jej pro pražský post činily obzvláště vhodným kandidátem. Současně ale musel vyřešit dva velmi vážné problémy, které se v převráceném rasově hygienickém vidění a chápání světa netýkaly pouze jeho soukromého života, neboť úzce souvisely s jeho ženou Margarethe, roz. Stiegler, a které ale činí jeho působení ještě absurdnějším a bizarnějším. Tím prvním byl její prokazatelně nemanželský původ, navíc ještě komplikovaný tím, že po matčině straně pocházela z okolí Českých Budějovic [Budweis].[677] Právě z této příčiny u ní ještě dlouho po svatbě v roce 1934 nemohl být úředně prokázán „čistý árijský" původ, což se pro nacistického rasového hygienika rovnalo zásadní profesní katastrofě.[678] Celá kauza se navíc táhla velmi dlouho, v podstatě až do jeho příchodu do Prahy, přičemž do zdárného vyřešení byl pod záminkou „výzkumu dědičnosti nervových chorob" involvován i sám Rüdin.[679] Zde je na místě předeslat, že celá tato kauza po skončení války Thumsovi velmi dobře posloužila jako naprosto převrácený a překroucený argument pro dokazování „nezávadnosti" jeho pražské činnosti: „*Als Professor war ich mit ordentlichen Untersuchungen von Personen beschäftigt, die mir amtlich geschickt wurden, in der Partei* (NSDAP - pozn. aut.) *hatte ich jedoch keine spezielle Aufgabe, da ich keine reine Rassenabstammung meiner Ehefrau beweisen konnte, die unehelich war, und dieser Zustand hinderte mich stark an meiner Tätigkeit...*"[680] Druhá okolnost se týkala přirozené neplodnosti

---

[666] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, koncept dopisu děkana pražské lékařské fakulty (Rühl) státnímu sekretáři pro Čechy a Moravu (Frank), 27. leden 1942, originál.

[667] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, osobní dotazník Karla Thumse, s. d., originál a A AV Praha, NA, k. č. 51, životopis Karla Thumse, 29. únor 1944, originál..

[668] Ibidem.

[669] Ibidem.

[670] Tak byl Thums označen v interview s Rüdinovou dcerou Edithou Zebin-Rüdinovou. Srov. Benno MÜLLER-HILL, *Tödliche Wissenschaft*: 133.

[671] BA Berlin, R31/677, vlastní životopis Karla Thumse, 1939, originál a dále také A AV Praha, NA, k. č. 51, životopis Karla Thumse, 1944, originál.

[672] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, hodnocení Thumse župním vedením NSDAP München-Oberbayern, 4. září 1939, originál a BA Berlin, R31/677, čestné prohlášení Thumse, že nikdy nebyl členem či sympatizantem komunistické nebo sociálně dělnické strany stejně jako příslušníkem zednářské lóže, 8. červen 1938, originál.

[673] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, osobní dotazník SA Karla Thumse, s. d., originál.

[674] A AV Praha, NA, k. č. 51, životopis Karla Thumse, 29. únor 1944, originál.

[675] BA Berlin, PK/1431 (Thums Karl) - býv. BDC, osobní dotazník SA Karla Thumse, s. d., originál.

[676] Ibidem.

[677] BA Berlin, R31/677, poznámky k dokladu o rodovém původu mé manželky Margarethe Thums, roz. Stiegler, 8. březen 1939, originál a tamtéž rodný a křestní list (*Testimonium nativitatis et baptisimi*) - Počátky, 18. prosinec 1938, originál.

[678] Ibidem.

[679] BA Berlin, R31/677, dopis Rüdina na okresní soud ve Schwechatu, 2. leden 1939, originál.

[680] A MV Praha, 305-596-3, zpráva - výpověď dr. Karla Thumse, 7. červenec 1947, originál.

Thumsovy manželky, která se vyvinula v důsledku dříve prodělaného onemocnění.[681] I přes tyto okolnosti však nakonec Thums nový pražský post nejen získal, ale v krátké době zde také udělal skutečně bleskovou profesní kariéru. Ještě téhož roku, kdy přišel do Prahy (1940) byl ustanoven mimořádným a dva roky později (1942) řádným profesorem.[682] Téhož roku mu byl rovněž udělen tzv. *Dienstabzeichnung der NSDAP in der Bronze* [Služební odznak NSDAP v bronzu] za desetiletou aktivní službu nacistické straně. Roku 1943 se pak v návrhu na udělení tzv. *Kriegsverdientskreuz der II. Klasse ohne Schwerte* [Válečný záslužný kříž II. třídy bez mečů] můžeme dočíst: „*Prof. Thums hat sich als Rassenhygieniker durch umfassende Gutachtertätigkeit auf dem Gebiete der Erb- und Rassenpflege im Dienste von Partei und Staat besondere Verdienste erworben. Im Dozentenbund als Hauptstellenleiter für Presse und Kultur sich stets an der Aufbauarbeit weitgehend beteiligt. In zahlreichen Vorträgern hat er außerdem an der politischen Schulungsarbeit des Gaues* (sudetoněmecké - pozn. aut.) *uneigennützig und mit bestem Erfolg beteiligt.*“[683] Toto hodnocení ze závěrečného období existence IERH je o to pikantnější, že jej z pozice vedoucího člena pražského *NSD.-Dozentenbund* koncipoval sám Thums (!).

Nemůže být pochyb, že v Thumsově osobě přišel roku 1940 do Prahy německý rasový hygienik nejmladší generace, který byl očividně hluboce přesvědčen nejen o možnosti, ale především o nutnosti skloubení vlastního rasově hygienického výzkumu s oficiální zdravotní a rasovou politikou nacistického státu na zdejším okupovaném území.

Návrh koncepčního vybudování stejně jako následného dlouhodobého strategického zaměření nového oboru vypracoval Thums, který jej také na samém konci roku 1939 předložil vedení lékařské fakulty DKU.[684] Jednalo se o vnitřně nanejvýše koherentní a precizně formulovaný záměr, jenž současně představoval quintesenci nacistického eugenicky motivovaného akademického rasismu. Jeho šíři a současně i zamýšlenou interdisciplinární totalitu charakterizoval více než výstižně sám Thums o dva roky později, když napsal: „*Der geistvolle ostmärkische* (rakouský - pozn. aut.) *Hygieniker Heinrich Reichel* (Thums byl jeho žákem - pozn. aut.) *hat in seiner Grazer Antrittsvorlesung den modernen Hygieniker Pettenkoserscher Prägung als den 'Dilettanten vom Fach' bezeichnet, weil er in zahlreichen Wissensgebieten lehrend und forschernd tätig sein müsse, die doch nicht zum Hauptgebiet der eigenen Tätigkeit werden können und für welche andere Fachgelehrte eigentlich zuständiger wären. Dieses ernstgemeinte Scherzwort gilt in vollem Maße auch für den Rassenhygieniker: Bevölkerungsstatistik und Demographie, allgemeine Genetik und Chromosomenforschung, allgemeine und Gesellschaftsbiologie, Genealogie und Erbmathematik, menschliche Erbnormalbiologie und Konstitutionsforschung, die Erbpathologie im Bereiche aller klinischen Spezialfächer, praktische*

[681] BA Berlin, R31/677, dopis odborného lékaře pro ženské choroby Fritze Wursta ve věci diagnózy *retroflexio uteri fixata* u Margarethe Thums, 29. červenec 1940, originál; BA Berlin, R31/677, dopis vedoucího IERH (Thums) kurátoru DKU (Ehrlicher) ve věci léčebné kúry pro jeho ženu, 28. květen 1941, originál.

[682] BA Berlin, R31/677, tzv. kmenový dotazník Karla Thumse, s. d., originál. Dále srov. „Nachricht“. *Prager Hochschulblätter* 1, 1942, Heft 1/2: 10; *Personal- und Vorlesungsverzeichnis der Deutschen Karls-Universität in Prag - Sommersemester 1943.* (Prag: Deutsche Karls-Universität 1943): 41; „Medizinische Fakultät“. In: *Prager Hochschulblätter* 3, 1943, Heft 6: 4; „Lehrkörper“. In: *Prager Hochschulblätter* 2, 1942, Heft 2: 10; „Personalnachrichten“. In: *Der Biologe* 9, 1940: Heft 9/10: 343; „Ergebnisse der wissenschaftlichen Arbeit“. In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 10/11: 219; „Medizinische Fakultät“. In: *Prager Hochschulblätter* 1, 1941: Heft 6: 4 a „Hochschulnachrichten“. In: *Klin. Wschr.* 22, 1943, Heft 30/31: 504.

[683] BA Berlin, R30/Fol. 34, návrhy kurátora Německých vědeckých vysokých škol v Praze Německému státnímu ministerstvu v Praze na udělení záslužných vyznamenání, 19. prosinec 1944, originál.

[684] Ibidem.

Erbgesundheitspflege, Erbgesundheitsgesetzgebung und Rassenpolitik, das rassenhygienische Gedanken- und Wissensgut im engeren Sinn und bis zu einem gewissen Grade auch verschiedenen Sonderfächern, wie physische Anthropologie, Rassenpsychologie, Rassensystematik usw., sind die Wissenszweige, in denen der Rassenhygieniker nicht nur Bescheid wissen, sondern in denen er auch als Lehrer und zum größten Teil auch als Forscher tätig sein und vielen praktischen Anforderungen gerecht werden muß."[685] Uskutečněním tohoto plánu se měla Praha, rozumějme v první řadě Thumsem vedené pracoviště, postavit vedle nejdůležitější center rasově hygienického výzkumu v Německu, jak se do té doby etablovala zejména v Mnichově, Berlíně, Frankfurtu nad Mohanem a Vídni.[686] Zároveň lze také předpokládat, že Thums tento program koncipoval v širším kontextu právě se proměňujících specifických výzkumných úkolů celé pražské DKU, respektive v souladu s nimi.[687]

Vyjdeme-li ze zmíněného Thumsova návrhu z konce roku 1939, mohou být hlavní úkoly proponovaného IERH rozděleny celkem do tří klíčových oblastí; byly jimi i) univerzitní výuka a výchova lékařských kádrů, ii) poradní činnost a iii) výzkum.[688]

První oblast byla rozlišena na výuku v rámci a mimo univerzitu. V rámci DKU šlo zejména o i) přednášky v oboru dědičné a rasové hygieny podle platného studijního řádu[689], ii) praktická cvičení a semináře v témže oboru, iii) samostatné výběrové přednášky na vybraná témata jako např. experimentální genetika [experimentelle Genetik], dědičné statistiky [Erbstatistik], tzv. vyšší mendelismus [höherer Mendelismus], psychiatrická nauka o dědičnosti [psychiatrische Erblehre], rasová patologie [Rassenpathologie], časové a sporné otázky z celkového oblasti výzkumu dědičnosti a rasové hygieny [Zeit und Streitfragen aus dem Gesamtgebiet von Erbforschung und Rassenhygiene], v rámci nich se pak jednalo o přednášky z rasové hygieny pro právníky a účast na činnosti lékařské odborné skupiny v rámci *NSD.-Studentenbundes*, iv) vedení doktorandů a examinace.[690] Mimo univerzitu pak šlo zejména o i) účast na pokračovacích kurzech pro lékaře, ii) školení lékařů vzhledem ke státní „péči o dědičnost" a „péči o rasu", zejména školení úředních lékařů, iii) účast na školení a osvětě nelékařských povolání jako např. soudních znalců nebo učitelů, iv) podíl na obecných osvětových kurzech a v) veřejné přednášky v různých spolcích a korporacích.[691]

---

[685] K. THUMS: *Das Institut* (1941): 27. K proponované návaznosti na tehdy nejnovější metody srovnávacího genetického výzkumu srov. zejm. Otmar VON VERSCHUER, „Der Erbarzt an der Jahreswende". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 2.

[686] Srov. např. B. MASSIN, *Racial Research*: 111-20.

[687] Blíže v kapitole II.

[688] BA Berlin, R31/448, Karl Thums - návrhy úkolů a zřízení rasově hygienického ústavu DKU, 1939, originál. Srov. také K. THUMS, *Das Institut* (2): 76-83.

[689] Srov. také K. THUMS, *Das Institut* (1941): 27-8. Viz text. př. č. 2.

[690] BA Berlin, R31/448, Karl Thums - návrhy úkolů a zřízení rasově hygienického ústavu DKU, 1939, originál. Srov. také K. THUMS, *Das Institut* (1941): 27-8 a tentýž, *Das Institut* (1942): 76-83.

[691] Ibidem.

Především proponovaná druhá oblast měla mít dalekosáhlé a fatální následky. Nešlo zde totiž pouze o „poradní" činnost v předmanželské poradně, nýbrž především o vykonávání všech příslušných činností úředních souvisejících s uskutečňováním sterilizačního a manželského zákona, respektive norimberských rasových zákonů, jež byly záhy zavedeny i v protektorátu. Své angažmá v soudních řízeních, jejichž výsledkem bylo násilné zneplodňování vybraných skupin obyvatelstva, přitom Thums považoval za „samozřejmé": *„Daß die Leiter und die Mitarbeiter der rassenhygienischen Institute fast überall in die Erbgesundheitsgerichtsbarkeit eingeschaltet wurden, ist selbstverständlich."*[692] Stejně tak byl bez jakéhokoli zaváhání připraven nasadit a použít všechny odborné poznatky při soudních procesech týkajících se tzv. *Abstammungsbestimmung* [určení rodového původu]: *„Die einschlägigen Methoden wurden in den letzten Jahren so weitgehend entwickelt und durch erbbiologische Forschungsergebnisse unterbaut, daß der naturwissenschaftliche Abstammungsnachweis heute als eine sehr brauchbare Grundlage der Rechtsprechung zu bezeichnen ist."*[693]

Konečně pokud jde o vlastní „rasově hygienický výzkum" v protektorátu, představoval si jej Thums takto: *„Die Forschungsaufgaben des rassenhygienischen Institutes umfassen das Gesamtgebiet der menschlichen Erbforschung und Rassenhygiene. Sie werden sich aber entsprechend der Arbeitsrichtung des Institutsleiters und der anderen wissenschaftlichen Mitarbeiter des Instituts auf gewisse Teilgebiete vorwiegend beschränken müssen; es hängt dies auch von den Mittel ab, die das Institut neben den planmäßigen Haushalt von anderen Stellen für bestimmte Forschungszwecke erhält. So beschäftigen sich beispielsweise das Münchener und Frankfurter rassenhygienische Institut vorwiegend mit Fragen der Erbpathologie, das Jenaer Institut mit Fragen der unterschiedlichen Fortpflanzung und der erbbiologischen Bestandaufnahmen, das Hamburger Institut mit kulturbiologischen und rassenpsychologischen Fragen, das Berliner Institut mit erbstatistischen Aufgaben usw. für das Prager rassenhygienische Institut werden sich zunächst folgende Forschungsaufgaben als vordringlich erweisen: a) Forschungen auf dem Gesamtgebiet der Erbpathologie in Zusammenarbeit mit den verschiedenen Kliniken; b) Beschaffung bevölkerungswissenschaftlicher und erbärztlicher Unterlagen für die Aufgaben der fördernden und ausmerzenden Rassenhygiene, somit Durchführung einer oder Beteiligung an einer erbbiologischen Bestandaufnahme in dem für die Prager Universität zuständigen Bereich, nämlich dem Sudetengau und dem Volksdeutschtum im Reichsprotektorat Böhmen und Mähren; c) voraussichtlich wird sich auch die Erforschung jener Fragenkomplexe als vordringlich erweisen, die mit den völkischen Mischungsproblemen zusammenhängen, also etwa Feststellung über Erbwert, Erbkrankheit, über die*

[692] K. THUMS, *Das Institut* (1941): 28; podrobněji dále v této části.

[693] Ibidem.

Asozialenfrage usw. bei deutsch-tschechischen Mischlingen und der Vergleich dieser Erhebungen mit entsprechenden Feststellungen in völkisch ungemischten Populationen."[694]

V dané souvislosti je důležité předeslat, že v tomto segmentu činností IERH byla za nejdůležitější považována zejména oblast tzv. dědičné patologie, v níž chtěl Thums od samého počátku navazovat zejména na Rüdina, respektive von Verschuera: „*Am Prager Institut für Erb- und Rassenhygiene werden in der Forschung Probleme der Erbpathologie im Vordergrund stehen und dabei soll, entsprechend der Tradition der Rüdinischen Schule, aus der der gegenwärtige Leiter* (Thums - pozn. aut.) *hervorgegangen ist, weniger Wert auf 'Stammbäumchenkletterei' und Raritätenkasuistik gelegt werden als vielmehr auf die systematische Anwendung der beiden Hauptmethoden der medizinisch-statistischen Erbforschung, der empirischen Erbprognoseforschung und der Zwillingsmethode, auf praktisch vordringliche Probleme unserer deutschen Erbgesundheitspflege.*"[695]

Na jaře 1941 byla rektorem DKU Saurem akceptována následující definice „nového oboru": „*Die Rassenhygiene* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *entstand um die Jahrhundertwende durch die Zusammenfassung wissenschaftlicher Forschungsgebiete wie der Darwinschen Selektionstheorie, der Galtonschen Eugenik, der Schallmayerschen und Ploetzschen Gedanken über die zunehmende Entartung der Kulturmenschheit, der durch die Wiederentdeckung der Mendelschen Gesetze in raschen Entwicklung begriffenen menschlichen Erbbiologie und der wissenschaftlichen Bearbeitung entsprechender praktischer Folgerungen in medizinischer und allgemein-biologischer Hinsicht aus den Erkenntnissen dieser Wissensgebiete. Die Rassenhygiene umfasst heute als Wissenschaft die quantitative und qualitative Bevölkerungsbiologie und die darin wurzelnde Bevölkerungspolitik, die menschliche Erblehre mit besonderer Berücksichtigung der menschlichen Erbpathologie, das Studium der biologischen, und sozialen Auslesevorgänge und die auf den zuletzt genannten Gebieten aufbauende praktische Erbgesundheitspflege mit den Untergebieten der positiven und negativen, der fördernden und ausmerzenden Rassenhygiene.*"[696] V téže době se „nový obor" v Praze pod Thumsovým vedením rovněž podařilo etablovat i vně DKU. Na počátku března 1941 totiž byla v Praze slavnostně založena tzv. *Ortsgesellschaft Prag der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene e. V. Münc*hen [Místní společnost Praha Německé společnosti pro rasovou hygienu registrovaného spolku Mnichov], jejíž stanovy byly nicméně úředně schváleny až o více jak rok později (srpen 1942).[697] Na slavnostním zasedání, jehož se z titulu své fukce účastnil i Frank, bylo náležitě

[694] BA Berlin, R31/448, Karl Thums - návrhy úkolů a zřízení rasově hygienického ústavu DKU, 1939, originál. Srov. také K. THUMS, *Das Institut* (1942): 76-83.

[695] K. THUMS, *Das Institut* (1941): 28.

[696] A UK Praha, NU, k. č. 3, vymezení pracovních úkolů kateder pro nauku o rase, sociální antropologii a dědičnou a rasovou hygienu vypracovaný děkanem filozofické fakulty DKU, 27. březen 1941, originál.

[697] AMP Praha, 411, SK IX/ 1110, stanovy Místní společnosti Praha Německé společnosti pro rasovou hygienu registrovaného spolku Mnichov, 1942, originál.

vyzdviženo včlenění nově vznikající společnosti do stávající celoříšské rasově hygienické infrastruktury; úvodní příspěvek pod názvem „Die volks- und rassenpolitische Bilanz der Staatsführung Adolf Hitlers" [Národní a rasově politická bilance státního vedení Adolfa Hitlera] přednesl Astel.[698] Za hlavní cíle pražské místní společnosti byly stanoveny: a) *„die Verbreitung von Erkenntnissen der Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik, insbesondere Erb- und Rassenkunde sowie Erb- und Rassenpflege unter ihren Mitgliedern und in der Bevölkerung"*, b) *„die Förderung von Lehre und Unterricht in Rassenhygiene in allen Berufen und Schichten des Volkes"*, c) *„die Unterstützung der rassenhygienischen Forschungen im Hinblick auf solche notwendigen rassenhygienischen Ziele, für die die wissenschaftlichen Unterlagen noch nicht ausreichend beschafft sind"* a konečně c) *„die Vermittlung rassenhygienischer Ratschläge für ihre Mitglieder"*.[699] Provázanost s nacistickou stranou a jejím aparátem přitom byla evidentní. Hlavní dva představitelé - předseda a jeho zástupce - mohli své funkce vykonávat toliko se svolením příslušného krajského vedoucího NSDAP, vedoucí vedl místní společnost podle zásad vůdcovského principu a hlavním tiskovým orgánem byl oficiální deník ÚŘP *Der Neue Tag*.[700] Členství bylo výběrové, neboť členem pražské místní společnosti se mohla stát pouze „ ... *jede Person deutscher oder stammesverwandter Herkunft*", a podléhalo navíc schválení vedoucím celé společnosti, tedy Rüdinem.[701] Prvním - a zároveň posledním - vedoucím pražské místní skupiny se nestal nikdo jiný než Thums, který si tak bezesporu významně vylepšil svou pozici, a to zdaleka nejen v protektorátu. Ačkoli do konce války a okupace již další pobočky DGRH na území protektorátu s největší pravděpodobností nevznikly, expandovala naproti tomu v sousední sudetské župě. Nejdříve zde byla v červnu 1942 založena tzv. *Ortsgesellschaft Reichenberg der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene e. V. München* [Místní společnost Liberec Německé společnosti pro rasovou hygienu registrovaného spolku Mnichov], přičemž úvodní přednášku na téma „Zwillingsforschung als Grundlage der Rassenhygiene" [Výzkum dvojčat jako základ rasové hygieny] přednesl von Verschuer a za jejího předsedu byl Rüdinem povolán Feitenhansl.[702]

Jedna z největších potíží, s níž se ředitel nového pražského ústavu musel vyrovnat, byl nedostatek prostor a technického vybavení. Po více jak ročním provizoriu v budově *Hygienického ústavu* na Albertově se Thums rozhodl k radikálnímu kroku. Po nutné předběžné dohodě s představiteli vlastní

---

[698] „Tätigkeitsbericht des NSD-Dozentenbundes Prag für das Somersemester 1941". In *Prager Hochschulblätter* 1, 1942, Hefte 1-2: 13 a „Notizen". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 1: 88.

[699] AMP Praha, 411, SK IX/ 1110, §2 Účel - stanovy Místní společnosti Praha Německé společnosti pro rasovou hygienu registrovaného spolku Mnichov, 1942, originál.

[700] AMP Praha, 411, SK IX/ 1110, §4 Předseda - stanovy Místní společnosti Praha Německé společnosti pro rasovou hygienu registrovaného spolku Mnichov, 1942, originál.

[701] AMP Praha, 411, SK IX/ 1110, §5 Členové - stanovy Místní společnosti Praha Německé společnosti pro rasovou hygienu registrovaného spolku Mnichov, 1942, originál.

[702] Záznam přednášky Otmara von Verschuera nazvané „Zwillingsforschung als Grundlage der Rassenhygiene". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 1, 1942, Heft 10: 345-50 a „Ortsgesellschaften der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene in Prag und Reichenberg". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 11: 200.

fakulty stejně jako *Komisařem pro uzavřené české vysoké školy* (Grosser) se jednoduše rozhodl obsadit prostory v někdejším tzv. *Purkyňově ústavu*, který byl tehdy téměř novostavbou, neboť byl otevřen roku 1936, a který byl po zásahu okupační moci proti českým vysokým školám 17. listopadu 1939 více méně bez využití.[703] Ještě téhož roku to Thums lakonicky popsal jako přestěhování se do „... *leerstehendes früheres Purkinje-Institut*".[704] Někdejší šéf českého *Biologického ústavu* Bělehrádek to v roli zúčastněného svědka po válce komentoval takto: „*Nezapomenutelný je pro toho, kdo to zažil, obraz tlupy profesorů německé university, kteří se vydali v roce 1941 pod vedením 'akademického komisaře české Karlovy university'* (Grosser; správný oficiální název jeho funkce byl „komisař pro uzavřené české vysoké školy" - pozn. aut.) *na otevřený lup do českých vědeckých ústavů. Na jejich tvářích a v jejích řečech bylo znát, jakou státní důležitost přisuzují tomuto aktu a jak je ani nenapadá připustit si, že se dopuštějí pustého bezpráví...*".[705] A ohledně způsobu provedení pak pokračoval: „*Z vědeckého zařízení vybírali předměty ani ne podle toho, jak jich budou moci použít, ale spíše podle toho, jak tím zničí badatelskou činnost, kdyby byla Čechům přece jen povolena. Později ovšem toto dílo dovršili tím, že se do českých vědeckých ústavů prostě nastěhovali...*"[706]

Thumsův IERH v budově na Albertově obsadil především prostory právě někdejšího Bělehrádkem vedeného *Biologického ústavu.*[707] V přízemí se jednalo o dvě kanceláře pro spolupracovníky, dvě kanceláře, tři laboratoře a jednu místnost pro muzeální sbírky.[708] V prvním patře pak dále IERH patřily velká vyšetřovací místnost, přednáškový sál pro zhruba devadesát posluchačů, laboratoř, prostor pro mikroskopování, velký přednáškový sál, dvě místnosti pro asistenty a jedna místnost pro ředitele ústavu stejně jako vrchního lékaře.[709] V druhém patře to byly především prostory pro doktorandy, temná komora a fotolaboratoř, dvě další laboratoře, místnost pro asistenta a knihovna. Ta byla v podstatě zabavena, pokud se některé knihy nepodařilo vynést, někdejšímu českému *Biologickému ústavu.*[710] Po válce se rozsah zabaveného majetku převedeného a „spravovaného" na IERH snažil Thums relativizovat: „*Ich habe in diesen Räumen, die etwa nur 1/4 bis 1/5 der Räume des Purkynje-Institutes ausmachten, das Universitäts-Institut für Erb- und Rassenhygiene der medizinischen Fakultät der Deutschen Karls-Universität eingerichtet.*"[711] Přitom ještě rok předtím byla Thumsova

[703] Viz obr. př. č. I/053a.

[704] K. THUMS, *Das Institut* (1942): 75.

[705] Jan BĚLEHRÁDEK, „Německá věda se prohřešila". In: *Věda a život* 11, 1945, č. 6: 285.

[706] Ibidem.

[707] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), sdělení Bělehrádka SNB v Praze, 13. duben 1946, originál.

[708] K. THUMS, *Das Institut* (1942): 75. Viz obr. př. I/053b.

[709] Ibidem.

[710] A HMP Praha, Pražské policejní ředitelství, spolkový katastr (IX/287 357), sdělení jednatele Československé eugenické společnosti (Sekla) Ústřednímu Národnímu výboru hl. města Prahy ohledně činnosti společnosti, 4. říjen 1950, originál.

[711] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), místopřísežné prohlášení, 10. prosinec 1945, originál.

grandióznost pokud šlo prostory IERH jeho říšskými kolegy velmi oceňována; von Verschuer otevřeně psal o „... *große*[*n*] *Prager Institut*[*es*]“.[712]

V první polovině roku 1941 Thums osobně opakovaně denuncioval české eugeniky, což vyústilo v ukončení činnosti *České eugenické společnosti*, založené roku 1915, zatčení některých jejich představitelů (Sekla) gestapem a především pak k zabavení jejího majetku ve prospěch IERH. Thums k tomu ve své suplice komisaři pro uzavřené české vysoké školy uváděl: „*Ich habe schon vor langer Zeit verschiedene Stellen der Partei und des Staates auf diese Verhältnisse aufmerksam gemacht* (v ČES - pozn. aut.) *(Gauamt für Rassenpolitik Reichenberg, Abteilung Medizinalwesen beim Herrn Reichsprotektor) und dies scheint nun endlich dazu geführt zu haben, dass die Geheime Staatspolizei vor wenigen Tagen die Räume der tschechischen Eugenischen Gesellschaft gesperrt und das dortige Material beschlagnahmt hat. Die Geheime Staatspolizei hat meinem Institut sofort ohne Beaufsichtigung der Vernichtung preisgebene 'lebende Material' überwiesen, namlich eine grossere Anzahl von Drosophila-Kultur, die sowohl für die Forschung wie für den Unterricht in der Erbbiologie wichtig sind... Von wesentlich grösseren Wert soll aber nach verschiedenen Mitteilungen das andere wissenschaftliche Material der Tschechischen Eugenischen gesellschaft sein. Es soll sich dabei um umfangreiche Fachliteratur, aber auch um wissenschaftliche Tabellen, Diapositive, Lichtbilder, bevölkerungsstatistisches Material usw. handeln. Die Geheime Staatspolizei ist bereit, mir auch dieses Material auszufolgen, wenn von Seiten der Universität ein offizieller diesbezüglicher Antrag gestellt wird.* (podtrženo v originále - pozn. aut.)“[713]

Vedle vlastního IERH se na pražském Albertově od 1. dubna 1941 nacházela rovněž tzv. *Beratungsstelle für Erb- und Rassenpflege* [Poradna pro dědičnou a rasovou péči] a jako součást tzv. *Deutsches Gesundheitsamt Prag* [Německý zdravotní úřad Praha] pak i jeho tzv. *Zentrallstelle für die Erbkartei der deutschen Bevölkerung in Böhmen und Mähren* [Ústřední kartotéka německého obyvatelstva v Čechách a na Moravě].[714] O rok později k němu pak přibylo ještě tzv. *Beratungs- und Untersuchungsstelle der Ortsgesellschaft Prag der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene* [Poradní a vyšetřovací místo Místní společnosti Praha DGRH].[715] Pro všechny tyto instituce napojené a personálně velmi úzce provázané s IERH platila stejná adresa, totiž „Albertov 4, Prag 2“.[716] Vedle

[712] A AV Praha, NA, k. č. 51, dopis von Verschuera Grosserovi ve věci hodnocení odborných předpokladů Thumse pro jeho jmenování řádným členem Německé akademie věd v Praze, 9. únor 1945, originál.

[713] A UK Praha, LF NU, varia, dopis vedoucího IERH (Thums) rektoru DKU (Saure) ve věci návrhu na převzetí vědeckého materiálu České eugenické společnosti uzavřené gestapem, 12. červen 1941, opis.

[714] K. THUMS, *Das Institut* (1942): 79-80.

[715] Ibidem.

[716] Viz obr. př. č. I/053a.

toho si ale IERH i nadále ponechal vybrané prostory na Karlově náměstí [Karlsplatz] 34, kde Thums také bydlel.[717]

Během necelých dvou let se tak komplex budov na pražském Albertově pod správou DKU proměnil v jedno z nejdůležitějších center nacistických „aplikovaných" přírodních věd, svým významem daleko přesahující hranice protektorátu. Roku 1942 totiž k IERH přibyl ještě již zmiňovaný tzv. *Institut für Rassenbiologie* [Ústav pro rasovou biologii] pod Schultzovým vedením[718] a roku následujícího (1943) pak ještě tzv. *Lehrstuhl für Genetik* [Katedra genetiky] pod vedením profesora rostlinné genetiky Dr. rer. nat. habil Gerharda W. J. Lorbeera (1899-?), obojí umístěné v budově na Albertově 6.[719]

Vedle technického a „provozního" zázemí však neméně důležité bylo rovněž personální obsazení nového ústavu. Ředitel, pro něhož bylo vyhrazeno systematizované místo v kategorii *ordinarius*, disponoval třemi systematizovanými asistentskými místy, jedním místem vědecké pomocné síly, jedním místem pro sekretářku a jedním pro technickou sílu.[720]

Pokud jde o Thumsův tým, sestavoval jej téměř výhradně z absolventů pražské lékařské fakulty, přičemž zaujme téměř vyrovnaný poměr mezi muži a ženami. Krátce po absolutoriu zde tak jako vědecký asistent na IERH nastoupil mladý lékař pocházející z Ústí nad Labem Dr. med. Josef Wokatsch (1911-?), jenž byl současně členem NSDAP (čl. č. 7 100 070).[721] Právě on měl pro tuto pozici zřejmě mimořádně dobré předpoklady, neboť předtím absolvoval i praktika pro serologii a živnostenskou hygienu u Pesche.[722] Wokatsch ale byl ve stavu IERH činný pouze necelý rok, neboť v březnu 1942 musel narukovat k wehrmachtu.[723] Během svého zdejšího působení byl přidělen především k výkonu rasově hygienické „poradenské" u adeptů na uzavření manželství.[724] Jako vrchní vědecká asistentka na IERH přišla krátce po jeho založení rakouská lékařka ze Štýrského Hradce, jež svá studia zakončila roku 1940 v Praze, Dr. med. Gertraud Vanino (1917-?).[725] V Praze setrvala téměř dva roky, aby k 30. listopadu 1942 přešla k tzv. *Zentralstelle der Gesundheitsverwaltung des*

---

[717] Ibidem; srov. také *Amtliches Fernsprechbuch für Prag.* (Prag: Böhmen und Mähren 1944): 143.

[718] Blíže viz část 1. kapitoly II.

[719] „Naturwissenschaftliche Fakultät". In: *Prager Hochschulblätter* 1, 1943, Heft 6: 6 a „Nachricht". In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 4/5: 115 a Heft 8/9: 185.

[720] K. THUMS, *Das Institut* (1942): 76 a P. SVOBODNÝ, *Die Medizinische Fakultät*: 70-1.

[721] BA Berlin, R31/350, životopis Josefa Wokatsche, 18. září 1942, originál.

[722] BA Berlin, R31/350, dopis Thumse děkanovi lékařské fakulty DKU (Rühl), 2. září 1941, originál.

[723] BA Berlin, R31/350, dopis Thumse kurátoru DKU (Ehrlicher), 23. březen 1942, originál; BA Berlin, R4901/13167, Ústavní dotazník DKU v Praze, 1942-43, originál.

[724] BA Berlin, R31/350, životopis Josefa Wokatsche, 18. září 1942, originál.

[725] A UK Praha, NU - Rektorat, k. č. 3, písemné sdělení Thumse kurátoru DKU, 4. listopad 1940, originál a BA Berlin, RÄK Vanino Gertraud (býv. BDC), dotazník RÄK, 1945, originál.

Generalgouvernements [Ústředna zdravotní správy Generálního gouvernementu] ve Varšavě.[726] V září 1942 převzala agendu a zároveň i asistentské místo po Wokatschovi další absolventka pražské DKU, pocházející z Českých Budějovic a členka NSDAP (čl. č. 6 887 100), Dr. med. Herta Storm (1911-?), jež zde nejdříve působila jako pomocná vědecká síla.[727] Když odešla Vanino, převzala po ní agendu právě Storm a na její místo nastoupil externí lékař nemocnice v Jihlavě MUDr. Eugen Peters (1918-?), kterého Thumsovi doporučil vedoucí tzv. *Deutsche Ärztekammer für Böhmen und Mähren* [Německá lékařská komora pro Čechy a Moravu] SS-Obersturmführer MUDr. Rudolf Wächter (1907-?).[728] Až do 15. dubna 1942 zde jako asistentka působila také Dr. med. Theresia Hiebl (?-?), po níž k 1. červenci 1942 nastoupila na místo vědecké asistentky Dr. med. Elisabeth Schneider (1917-?).[729] Ta byla pověřená především vedením tzv. *Abteilung Erb- und Rassenpflege des Deutsches Gesundheitsamts Prag* [Oddělení dědičné a rasové péče Německého zdravotního úřadu Praha] a její působení Thums velmi oceňoval: „*Frau Dr. Schneider hat im verflossenen Arbeitsjahr* (1944 - pozn. aut.) *ununterbrochen den Parteienverkehr der Abteilung Erb- und Rassenpflege des Deutschen Gesundheitsamt Prag, die an mein Institut angeschlossen und meiner Leitung unterstellt ist, ganz allein uns selbstständig ungeachtet ihrer Beschwerden erledigt...*“[730]

Široce koncipovanému záběru „nového oboru“ měla v Praze odpovídat i přednášková a výuková činnost.[731] Jejím hlavním rysem byla od samého počátku jednoznačná snaha o rozšíření rasově hygienické výuky mimo lékařskou fakultu, přičemž v úzké návaznosti na rasové a rasově hygienické zákonodárství byla za prioritní považována především výuka na právnické fakultě: „*An der rechts- und staatswissenschaftlichen Fakultät muß der Rassenhygieniker ein Pflichtkolleg 'Volk und Rasse' lesen, womöglich auch eine Vorlesung über die Erbgesundheits- und Rassengesetzung halten und schließlich auch für Höher aller Fakultäten ein Publicum über Erb- und Rassenpflege lesen.*“[732] „Vnitroborová“ provázanost se měla dále ještě prohloubit, když Thums začal přednášet společně s dvěma dalšími předními rasovými teoretiky, kteří byli záhy po něm na pražskou DKU povoláni. Byli jimi již zmíněný designovaný ředitel nově založeného a prominentního *Ústavu pro rasovou biologii* a člen SS Schultz[733] a dále pak zasloužilý člen DGRH a původním vzděláním sociolog pocházející z Děčína-

[726] BA Berlin, RÄK (Vanino Gertraud) - býv. BDC, dotazník RÄK, 1945, originál.

[727] BA Berlin, R31/320, dopis Thumse kurátoru DKU (Ehrlicher), 2. červenec 1942 a tamtéž služební smlouva s Hertou Storm, 9. září 1942, originál.

[728] BA Berlin, R31/320, změny v personálním obsazení IERH, 16. říjen 1942, originál. Srov. také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 203.

[729] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 203.

[730] A UK Praha, NU, Schneider Elisabeth - osobní spis, dopis Thumse kurátoru ve věci dovolené pro Elisabeth Schneider, 29. srpen 1944, originál.

[731] K. THUMS, *Das Institut* (1941): 28.

[732] Ibidem.

[733] Blíže v části 1. kapitoly II.

Podmokel a v Praze působící v letech 1942-45 ředitel tzv. *Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie* [Ústav pro sociální antropologii a biologii národa; dále jen ISV], řádný profesor a muž SD Dr. phil. Karl Valentin Müller (1896-1963).[734]

Ve vztahu k lokálním českým dějinám biologie je ale bezesporu zdaleka nejpozoruhodnější aktivní účast staršího bratra jedné z tehdy nejznámějších persón moderní genetiky, profesora botaniky Dr. phil. Ericha von Tschermak-Seysenegga (1871-1962), dlouholetého profesora fyziologie na lékařské fakultě německé univerzity v Praze Dr. med. et Dr. med. vet. h. c. Armina von Tschermak-Seysenegga (1870-1952), jenž patřil k tradiční pražské německé inteligenci a byl uznáván jako mezinárodně respektovaný odborník ve svém oboru.[735]

Von Tschermak-Seysenegg[736] se narodil 21. září 1870 ve Vídni, kde byl po zakončení vysokoškolských studií v červenci 1895 promován na zdejší univerzitě doktorem veškerého lékařství.[737] V odborné kariéře pak dále pokračoval v letech 1896-99 na lipské univerzitě, kde působil jako asistent zdejšího fyziologického ústavu a v letech 1896-06 přešel na univerzitu v Halle, kde také získal titul mimořádného profesora.[738] V letech 1906-13 byl profesorem na *Tierärztliche Hochschule* [Vysoké škole zvěrolékařské] ve Vídni, přičemž mezi roky 1909-11 byl zvolen jejím rektorem.[739] Pro obor fyziologie na lékařské fakultě německé části tehdejší pražské *Karlo-Ferdinandovy university* byl povolán roku 1913 a zůstal zde jako řádný profesor až do svého emeritování počátkem roku 1939; v letech 1920-21 a 1925-26 rovněž působil coby děkan této fakulty.[740] Jak již bylo řečeno, patřil von Tschermak-Seysenegg v předválečné a meziválečné době k významným příslušníkům pražské německé inteligence a za své vědecké zásluhy byl např. roku 1930 zvolen také členem pražské *Německé společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách.*[741] Současně byl rovněž velkým zastáncem a organizátorem pražského německého studentstva.[742] Odborně se nejdříve věnoval především působení elektrických zjevů v živočišných organismech, přičemž více méně navazoval na fyzikálně-chemický směr, který v Halle zastával jeho učitel profesor fyziologie Dr. med. Julius Bernstein (1839-1917), stejně jako později na směr psycho-fyzikální, jenž byl založen na pojetí živé substance trvající ve své autonomní rovnováze a který zosobňoval jeho další mentor Ewald K. K. Hering (1834-1918), v letech 1870-95 působící v Praze.[743] Kromě toho se také věnoval vybraným anatomickým problémům a v souvislosti s nimi v neposlední řadě také otázkám souvisejím s otázkami evoluce a dědičnosti živých organismů.[744] V jeho hodnocení profesorem fyziologie

---

[734] Ibidem; dále srov. text. př. č. 2.

[735] Srov. např. „Tschermak von Seyseneggs 70er Geburtstag". In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 11: 387. Při psaní jeho plného jména obsahující nobilitační přídomek je možné se setkat s několika verzemi; ta úřední zněla „Armin Edler Tschermak von Seysenegg". V textu se však přikláníme k verzi, kterou sám používal v úředním styku, tedy „Armin von Tschermak-Seysenegg".

[736] Viz obr. př. č. I/054a.

[737] L. HLAVÁČKOVÁ - P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*: 215.

[738] Ibidem; srov. také < http://www.catalogus-professorum-halensis.de/indexb1871.html > [2005-12-12]

[739] P. SVOBODNÝ - L. HLAVÁČKOVÁ: *Biographisches Lexikon*: 215.

[740] Ibidem.

[741] A AV Praha, NA, k. č. 52, přípis prezidenta Německé společnosti atd. (Grosser) Tschermakovi-Seyseneggovi, 18. březen 1930, originál. Srov. Alena MÍŠKOVÁ - Michael NEUMÜLLER, *Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Německá akademie věd) 1891-1945*, in: Práce z dějin České akademie věd, Seria 7, Editiones 7, Praha 1994: 383.

[742] Srov. např. Emil ABDERHALDEN, „Armin Tschermak von Seysenegg: Zum 70. Geburtstag". In: *Volksdtsch. Ztg.* 1940, 1. duben 1940: 5.

[743] Srov. P. SVOBODNÝ - L. HLAVÁČKOVÁ, *Biographisches Lexikon*: 90 a dále také J. JANKO, *Vědy*: 276-7.

[744] Armin VON TSCHERMAK-SEYSENEGG, „Die neueren Anschauuengen über die Entstehung der Arten". In: *Münch. Med. Wschr.* 60, 1903, Nr. 8: 51-61; tentýž, „Über die Wirkung von Bastardierung auf die Vogelschale". In: *Prag. mediz. Wschr.* 40, 1915, Nr. 20: 214-34; tentýž, „Gibt es eine Nachwirkung hybrider Befruchtung?" In: *Dtsch. Landw. Presse* 15, Nr. 54, 1916: 312-36; tentýž, „Über das verschiedene Ergebnis reziproker Kreuzung von Hühnerrassen und über dessen

Richardem Kahnem (1876-1946) z roku 1928 se k tomu mimo jiné uvádí: *„In jahrelanger Zusammenarbeit mit seinem Bruder E.T.* (Erich von Tschermak-Seysenegg - pozn. aut.), *einem der drei Wiederentdecker der Mendel'schen Vererbungslehre, hat A. T.* (Armin von Tschermak-Seysenegg - pozn. aut.) *mit unbeträchtliches zum Ausbau derselben beigetragen.*"[745] Výsledky svých bádání pak shrnul roku 1916 v základním díle ALLGEMEINE PHYSIOLOGIE [Všeobecná fyziologie].[746] Profesor PhDr. František Mareš (1857-1942) jej proto např. považoval za pokračovatele pražské tradice personifikované jmény Purkyně, Mach a Hering.[747]

S platností k 1. březnu 1939 byl von Tschermak-Seysenegg, podobně jako např. Grosser, přeložen do důchodu (emeritován), přičemž mu bylo tehdejšími nejvyššími představiteli pomnichovského Česko-Slovenska (prezident Hácha, ministr školství a národní osvěty Kapras) vysloveno „... *uznání za... dlouholeté úspěšné a záslužné působení v úřadě učitelském a na poli vědy*".[748] Nicméně již dlouho před okupací zbytku českých zemí jej sociálně demokratický tisk veřejně denuncioval za jeho velkoněmecké a antisemitské způsoby; v interním hodnocení REM byl naproti tomu označen za „... *klerikal, judenfreundlich Korruptionist*" a obdržel čtvrtý stupeň spolehlivosti na peticiferné škále.[749] V zimním semestru 1939/40 začal přednášet na Peschem vedeném ústavu na téma „Vererbungslehre und Rassenkunde" [Nauka o dědičnosti a nauka o rase], aby posléze pokračoval v přednáškách z klasické genetiky (tzv. mendelismu) stejně jako ve vedení odborných cvičení z experimentální genetiky (experimentelle Genetik) na Thumsově IERH, a to až do zimního semestru 1942/43.[750] Bezprecedentně tak dostál svému dobovému hodnocení, které roku 1940 u příležitosti 70. narozenin napsal jeho žák Emil Abderhalden (1870-1950) a které přinesl oficiální tisk: *„Tschermak hat bei allen seinen Forschungen neben der reinen Wissenschaft stets ein offenes Auge für praktische Folgerungen*

Bedeutung für die Vererbungslehre". In: *Biol. Zentrbl.* 37, 1917, Heft 3: 217-77; tentýž, „Der gegenwärtige Stand des Mendelismus und die Lehre von der Schwachung der Erbanlagen durch Bastardierung". In: *Naturwiss. Wschr.* 17, 1918, Nr. 43: 609-11; tentýž, „Über den Einfluss von Bastardierung auf die Entfaltungsstärke gewisser Erbanlagen". In: *Tierärzt. Arch.* 1, 1920, Nr. 1: 1-8; tentýž, „Über die Erhaltung der Arten". In: *Biol. Zentrbl.* 41, 1921, Heft 4: 304-29; tentýž, „Gergor Mendel zum Gedächtnis I. Gregor Mendels Leben und Werk, II. Der gegenwärtige Stand des Mendelismus". In: *Lotos* 1923; tentýž, „Vererbung". In: *Hochschulwiss.* 2, 1925, Heft 3: 1-8; tentýž, , „Über die Wirkung von Bastardierung auf die Vogelschale". In: *Prag. mediz. Wschr.* 40, 1915, Nr. 20: 217-37; tentýž, „Gibt es eine Nachwirkung hybrider Befruchtung?" In: *Dtsch. Landw. Presse* 15, Nr. 54, 1916: 217-25; tentýž, „Über das verschiedene Ergebnis reziproker Kreuzung von Hühnerrassen und über dessen Bedeutung für die Vererbungslehre". In: *Biol. Zentrbl.* 37, 1917, Heft 4; 217-77; tentýž, „Der gegenwärtige Stand des Mendelismus und die Lehre von der Schwachung der Erbanlagen durch Bastardierung". In: *Naturwiss. Wschr.* 17, 1918, Nr. 43: 609-11; tentýž, „Über den Einfluss von Bastardierung auf die Entfaltungsstärke gewisser Erbanlagen". In: *Tierärzt. Arch.* 1, 1920, Nr. 1: 1-8; tentýž, „Gergor Mendel zum Gedächtnis I. Gregor Mendels Leben und Werk, II. Der gegenwärtige Stand des Mendelismus". In: *Lotos* 1923 a tentýž, „Vererbung". In: *Hochschulwiss.* 2, 1925, Heft 3: 1-8.

[745] NA Praha, MŠANO, k. č. 251, posudek profesora Richarda Kahna o odborných předpokladech Armina von Tschermak-Seysenegga, 1928, opis.

[746] Armin VON TSCHERMAK-SEYSENEGG, *Allgemeine Physiologie: Darstellung der Grundlagen sowie der Ergebnisse und Probleme der Lehre vom tierischen und pflänzlichen Leben.* (Berlin: Julius Springer Verlag 1916).

[747] NA Praha, MŠANO, k. č. 251, posudek profesora Františka Mareše o odborné způsobilosti Armina von Tschermaka-Seysenegga, 28. leden 1928, originál.

[748] A KPR Praha, Von Tschermak-Seysenegg Armin, dopis uznání Háchy von Tschermakovi-Seyseneggovi, 15. únor 1939, originál. Ke kontextu srov. Michal ŠIMŮNEK, „'Mládí vpřed' a lékařská fakulta Univerzity Karlovy vPraze 1938-1939". In: *AUC-HUCP* 42, 2002, fasc. 1-2: 105-23.

[749] „Das Dritte Reich unter uns: Die Zustände an der Deutschen Universität in Prag". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 2, 1935, Nr. 4: 47; BA Berlin, R4901/12880, Úřad Věda [Amt Wissenschaft] - Seznam docentů a asistentů německých vysokých škol v Praze s politickým hodnocením, lékařská fakulta, cca 1938-39, originál.

[750] Viz text. př. č. 2.

gehabt..."[751] V tomto kontextu také jistě není bez zajímavosti ohodnocení významu vědecké a odborné činnosti jeho mladšího bratra, jak bylo v sudetoněmeckém župním tisku prezentováno o rok později: *„Seinen großen wissenschaftlichen Leistungen auf dem Gebiete der Vererbungs- und Züchtungsfosrchung ist es zu danken, daß er im Verfolg seiner Arbeiten die inzwischen verschollen und vergessen gewesenen Vererbungsgesetze eines Gregor Mendel wieder entdeckte...*"[752] Autor článku pak neméně významně zakončoval: *„Tschermak ist zum Vollender in der Reihe der großen Züchtungsforscher geworden; er begann aber auch Neues und Höheres, indem er erkannte, daß der praktischen Anwendung des erkannten Gesetzes innerhalb der Pflanzen- und Tierwelt und innerhalb des menschlichen Lebens eine ganz verschiedenartige und verschiedenwertige Bedeutung zukommt. Der Biologe Darré* (Richard W. Darré - pozn. aut.), *der das Vererbungsgesetz Mendels auch auf die Menschen als gültig erklärt, ist ein Schlußstein in dieser Hinsicht. R. Walter Darré, der auf Grund seiner biologischen Erkenntnisse die Hochzucht des deutschen Menschen anstrebt, ist über den engeren Kreis des naturwissenschaftlichen Denkens hinausgewachsen, zum Eckart des sittlichen Gewissens des Volkes, der den Weg zum edlen Menschen weist.*"[753]

Již od samého počátku německé okupace zbytku českých zemí bylo zřejmé, že zavedení „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu" podle německého vzoru bude právě zde úzce souviset nejen s oficiální zdravotní, nýbrž také národnostní a populační a v neposlední řadě také rasovou politikou (Rassenpolitik) nacistické okupační správy. Právě obě tyto doktríny přitom měly do budoucna v protektorátu představovat dlouhodobý cíl, k němuž měly být směřovány veškeré její aktivity a opatření. V květnu 1941 charakterizoval stav v této samostatně pojímané „agendě" vedoucí zdravotní skupiny v ÚŘP Plato následovně: *„Die Gedanken der deutschen Erb- und Rassenpflege waren in Böhmen und Mähren meist unbekannt* (před březnem 1939 - pozn. aut.). *Die feindliche Propaganda hat sie jahrelang als nationalsozialistische Irrlehre bekämpft.*"[754] „Východiska" pro její uskutečnění přitom měla být, alespoň podle Plateho rasistické projekce situace v protektorátu, asi takováto: *„Gewaltige Ströme deutschen Ahnenerbes sind in den Jahrzehnten und Jahrhunderten vor dem Weltkrieg* (před první světovou válkou - pozn. aut.) *in Böhmen und Mähren geflossen und haben den Tschechen nordisches Rassegut geschenkt, durch das sie sich jetzt oft vorteilhaft von anderen Slawen unterscheiden. Viele Kreise, die sich selbst zu den Tschechen rechnen, verdanken deutschen Ahnen ihren Erb- und Rassewert. Es liegt im deutschen Interesse, diese Ströme guten deutschen Blutes dem*

---

[751] Emil ABDERHALDEN, „Armin Tschermak von Seysenegg: Zum 70. Geburtstag". In: *Volksdtsch. Ztg.* 1940, 1. duben 1940: 5. Srov. také Armin VON TSCHERMAK-Seysenegg, „Über die Gefahren der Rassenmischung". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 11/12: 231-4. Viz obr. př. č. I/054b.

[752] „Bahnbrechende Vererbungsforschung: Zum 70. Geburtstag von Prof. Dr. Tschermak von Seysenegg". In: *Sdtsch. Akztg.* 19, 1941, Folge 11: 2.

[753] Ibidem.

[754] NA Praha, k. č. 450, souhrnná Plateho zpráva o činnosti Německého červeného kříže v protektorátu, 13. květen 1941, originál, důvěrné - neurčeno ke zveřejnění.

deutschen Volke wiederzugewinnen. Dazu aber gehört viele ermittelnde, prüfende und untersuchende Tätigkeit... Gerade diese Arbeit kann auch auf tschechischer Seite, soweit sie gutwillig am Reichgedanken mitarbeiten will, später nur freudig aufgenommen werden. Jetzt freilich werden diesen Bestrebungen grundsätzlich ablehnende Stellungnahmen oft genug in den Weg gelegt."[755] Bylo-li přitom za hlavní cíl nacistické okupační politiky v protektorátu deklarováno začlenění tohoto území a obyvatelstva na něm žijícího do nově budovaného nacistického impéria, pak to kromě jiného také znamenalo, že v jakýchkoli dalších přijímaných selekčních opatřeních museli být „rasově" odpovídající jedinci rovněž „dědičně zdraví"; opačná možnost nedávala v logice tohoto dnes jen stěží představitelného systému masové a průběžně designované selekce smysl.[756] S exkluzí všech „dědičně biologicky neúnosných" (erbbiologisch Untragbaren) coby integrální součastí nacistických plánů provedení tzv. *Eindeutschung* [poněmčení], někdy nazývaného také jako tzv. *Rückdeutschung* [zpětné poněmčení] či tzv. *echte Umvolkung* [skutečné přenárodnění] se proto můžeme setkat, jak již bylo uvedeno, ve více či méně relevantních plánech z prvního období existence protektorátu let 1939-41 (König-Beyer).[757] Čím větší však postupně byla na oficiálních německých místech shoda ohledně „nutnosti" provádění takovéto biologistické politiky, tím menší byla shoda ohledně jejího „technického" provedení. Ještě v listopadu 1940 tak muselo být například konstatováno, že plošné zjišťování údajů (informací) sloužících později za východiska pro provádění zdravotní a rasové selekce, není vzhledem k situaci v protektorátu - na rozdíl od jiných částí okupované Evropy - možné, přičemž důležitou roli zde hrála především existence české autonomní správy a rozsah jejich kompetencí: „*Eine Bestanderhebung der gesamten Bevölkerung nach ihrer volkstumsmässigen und rassischen Zusammensetzung kann im Protektorat Böhmen und Mähren im Hinblick auf die Autonomie nicht im gleichen Umfange wie in den eingegliederten Ostgebieten durchgeführt werden.*"[758] Daleko spíše se proto v této době operovalo pouze s dílčím, nicméně o to více koordinovaným, vyšetřením těch příslušníků českého etnika, u nichž se předpokládalo, že buď přijdou trvale profesně do styku s německým obyvatelstvem (lékaři, zdravotní sestry, studenti atd.) nebo že vstoupí do manželství s německým partnerem či partnerkou.[759] Mimořádná pozornost proto byla věnována zejména etnicky smíšeným sňatkům: „*Es steht zu erwarten, dass die Kontrolle deutsch-tschechischer Mischehen im Wege des Ehefähigkeitszeugnisses alsbald erfolgen kann. Wenn eine Asimillierung rassisch wertvoller tschechischer Elemente möglich sein soll, wird bei der Zulassung der Ehefähigkeitszeugnisses bezw. bei der Genehmigung zur Ausstellung solcher Zeugnisse die*

[755] Ibidem.

[756] Např. Konstantin VON NEURATH, *Geleitwort*, in: *Amtliches Deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren.* (Prag: Amt des Reichsprotektors 1940).

[757] M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*, s. 227 a dále srov. také velmi problematicky vybrané materiály otištěné u Václav KRÁL, *Die Vergangenheit warnt: Dokumente über Germanisierungs- und Austildungspolitik der Naziokkupanten in der Tschechoslowakei*, Prag 1962, s. 60-73.

[758] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva oddělení I (konkrétně pododdělení I 3) za období od 20. října do 20. listopadu 1940, 23. prosinec 1940, originál.

[759] Blíže v části 2. kapitoly III.

Auslese nach bestimmten Gesichtspunkten erfolgen müssen ..."[760] Tzv. *rassemässige und erbgesundheitliche Beurteilung* [rasové a dědičně zdravotní ohodnocení] bylo - vedle ohodnocení „charakterového", politického, trestního atd. - v protektorátu jako jeden z předpokladů pro uzavření smíšeného sňatku zavedeno v květnu 1941. Výlučné místo přitom mělo připadnout právě pražské DKU, konkrétně pak IERH, neboť v úzké spolupráci s tzv. *Deutsches Gesundheitsamt* [Německý zdravotní úřad] v Praze fungovalo od dubna 1941 v jeho prostorách již zmíněné tzv. *Zentralstelle für die Erbkartei der deutschen Bevölkerung in Böhmen und Mähren* [Ústřední místo pro dědičnou kartotéku německého obyvatelstva v Čechách a na Moravě], dnes bychom snad řekli jakási ústřední databanka.[761] Ta měla v protektorátu do budoucna představovat vlastní zárodek tzv. *erbbiologische Bestandaufnahme* (Erbbestandaufnahme) [dědičně biologický soupis] podle německého vzoru proponovaného pro veškeré protektorátní obyvatelstvo; nejdříve německé, ale prospektivně samozřejmě i české.[762]

Rámec tohoto soupisu představovala pokud možná co největší kontrola populační a zdravotní statistiky, která byla pro protektorát již od konce roku 1940 - po určitých neshodách s von Neurathem v letech 1939-40 - na německé straně soustředěna pod aegidou SS. K 1. prosinci 1940 totiž bylo Himmlerem zřízeno zvláštní služební místo nazývané jako tzv. *Statistisch-wissenschaftliches Institut des RFSS* [Statistický vědecký ústav RFSS], respektive fukce tzv. *Inspekteur der Statistik beim RFSS* [Inspektor statistiky u RFSS; dále jen ISbRFSS], jehož vedoucí (inspektor) podléhal přímo Himmlerovi a byl jím také úkolován; k počátku roku 1944 byl tento ústav reorganizován v tzv. *Maschinelle Zentralinstitut für optimale Menschenerfassung und Auswertung* [Mechanizovaný ústřední ústav pro optimální registraci a vyhodnocování lidských zdrojů].[763] Jeho hlavní činnost byla určena následovně: „*Die Tätigkeit des Inspekteurs ist angesichts der Notwendigkeit und Bedeutung einer sachlich einwandfreien, gleichgerichteten und praktisch verwertbaren Statistik in jeder Weise zu unterstützen.*"[764] Prvním a také posledním ISbRFSS byl roku 1940 ustanoven, aniž by se však stal

---

[760] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva oddělení I (konkrétně pododdělení I 3) za období od 20. září do 20. října 1940, 22. říjen 1940, originál.

[761] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva skupiny I 6 za měsíc březen 1941, 20. a 29. březen 1941, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva skupiny I 6 za měsíc duben 1941, 22. duben 1941, originál. Viz obr. př. č. I/055a a I/055b.

[762] Dobově srov. např. Otmar VON VERSCHUER, „Erbbestandaufnahme der Universitätskliniken". In: *Der Erbarzt* 7, 1939, H. 2: 56. Dále pak především Karl H. ROTH, *„Erbbiologische Bestandaufnahme" - ein Aspekt „ausmerzender" Erfassung vor der Entfesselung des Zweiten Weltkrieges*, in: 57-101 a dále také Asmus NITSCHKE, *Die „Erbpolizei" im Nationalsozialismus: Zur Alltegsgeschichte der Gesundheitsämter im Dritten Reich.* (Opladen-Wiesbaden: Westdeutscher-Verlag 1999) nebo s ohledem na ústavy pro psychiatrickou léčbu Kristina HÜBENER - Wolfgang ROSE, *Erbbiologische Erfassung als neue Aufgabe in der Anstaltspsychiatrie*, in: Thomas BEDDIES (vyd.) - Kristina HÜBENER (vyd.), *Dokumente zur Psychiatrie im Nationalsozialismus*, in: Schriftenreihe zur Medizin-Geschichte des Landes Brandenburg, Band 6, Berlin 2003: 121-65.

[763] BA Berlin, NS2/56, RFSS Tgb.-Nr. 12/256/40, 9. prosinec 1940, cyklostyl. Götz ALY - Karl H. ROTH, *The Nazi Census: identification and Control in the Third Reich.* (Philadelphia: Temple University Press 2004): 32-3 a srov. také Jaroslava MILOTOVÁ, „Himmlerův statistik Richard Korherr". In: *Terezínské studie* 2004: 363-73.

[764] BA Berlin, NS2/56, RFSS Tgb.-Nr. 12/256/40, 9. prosinec 1940, cyklostyl.

členem SS, někdejší hlavní městský statistik města Würzburgu (1935-40) Dr. phil. Richard Korherr (1903-?).[765] Ten byl - kromě jiného - rovněž autorem statistických podkladů a analýz o počtech židovského obyvatelstva v Evropě, které sloužily jako podklady pro konferenci ve Am Großen Wannsee o „konečném řešení" židovské otázky (tzv. Korherrova zpráva) počátkem roku 1942.[766] V českém případě byla ISbRFSS, jenž je dále předkládal Himmlerovi, zasílána pravidelná měsíční hlášení o přirozeném pohybu obyvatelstva v protektorátu; údaje pocházely v první řadě z *Ústředního statistického úřadu* v Praze a do Berlína byly postupovány úřední cestou přes ÚŘP, respektive osobně přes Franka. Ve zdravotní oblasti se uvažovalo o použití těchto statistických údajů především při přípravách nahrazení zákona někdejšího československého zákona č. 200 ze dne 9. listopadu 1928 o porodních asistentkách říšským zákonem o porodních asistentkách (Hebammengesetz) z 21. prosince 1938 (RGBl. I 1853), a to v podstatě v plném znění včetně navazujících prováděcích nařízení z roku 1939.[767]

Zároveň s kontrolou tzv. kvantitativní populační politiky měla být v protektorátu pro rasovou a národnostní politiku instrumentalizována rovněž tzv. kvalitativní populační politika, což se mělo velmi záhy odrazit zejména ve využití plošných zdravotně-preventivních akcí. V letech 1939-41 se to týkalo v první řadě celkového (plošného) zdravotního vyšetření všech dětí s německou státní příslušností žijících v protektorátu, jež bylo posléze rozšířeno i na děti s příslušností protektorátní, konkrétně výběrově na ročníky českých dětí narozených v letech 1928, 1929 a 1930.[768] Na přípravu této akce osobně dohlížel Himmler a prakticky se na ní podílel RuSHA-SS, v němž také byly navrženy zvláštní dotazníky, později využitelné pro selekci a segregaci českého etnika: „... *getarnte Fragebogen für tschechische Schulärzte. Außer den rein ärztlichen harmlosen Fragen, die als Tarnung der rassenbiologischen Merkmale dienen, sind folgende Fragen aufgenommen worden: Körpergrösse, Körperbau, Augenfarbe, Haarfarbe, Hautfarbe, Hinterhaupt. Die Beantwortung dieser Fragen ist unbedingt notwendig, um aus diesem getarnten Fragebogen ein möglichst wahres Bild über die tatsächliche Zusammensetzung des tschechischen Volkes zu bekommen. Unbedingt erforderlich ist auch die Anlage eines Lichtbildes, durch das viele Fragen sich im Rahmen dieses Bogens erübrigen und das erst eine annähernd genaue Bestimmung der Rassen ermöglicht.*"[769] Tato akce měla podle

---

[765] Götz ALY - Karl H. ROTH, *The Nazi Census*: 29-33 nebo J. MILOTOVÁ, *Himmlerův statistik*: 365-9. Dále srov. také Richard KORHERR, *Volk ohne Raum: Atlaswerk.* (Würzburg: H. Stürtz A.G. 1938).

[766] Pro český překlad tzv. Korherrovy zprávy srov. přílohu „Konečné řešení židovské otázky v Evropě" publikované v *Terezínských studiích* z roku 2004: 373-85.

[767] NA Praha, MSZS, k. č. 1, odůvodnění potřeby přijetí zvláštních ustanovení o porodních asistentkách, 1941, originál.

[768] NA Praha, MSZS, k. č. 1, přípis Franka ve věci vyšetření zdravotního stavu všech školních dětí české národnosti, které se narodily v letech 1928-30 ministerskému předsedovi Eliášovi, 2. duben 1941, opis. Dále srov. také D. BRANDES, *Češi*: 282-3.

[769] BA Berlin, NS2/56, dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) RFSS (Himmler) ve věci utajeného dotazníku pro české školní lékaře, 24. říjen 1940, originál. Srov. také M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*: 229-30.

představ nacistických populačních plánovačů nejen vůbec poprvé poskytnout kompletní vzorek o zdravotním stavu, nýbrž především v blízkém budoucnu rovněž sloužit právě jako základ pro „...*Beurteilung des Rasse- und Erbwertes tschechischer Familien*“.[770] Podobně tomu bylo i s nově zaváděným povinným očkováním proti neštovicím, jež bylo od března 1941 plánováno pro všechny 12ti leté děti žijící na území protektorátu a vyvolalo mezi českým obyvatelstvem velkou paniku.[771] Důležitou úlohu v této jednoznačné politické instrumentalizaci praktických preventivních zdravotních opatření měla rovněž sehrát reorganizace a centralizace potírání tuberkulózy, jež v protektorátu probíhala od roku 1941. Jednalo se zejména o převod agendy vykonávané do této doby někdejší *Masarykovou ligou proti tuberkulose* v součinnosti s MSZS na protektorátní MV a zařazení tuberkulózy do tzv. *meldepflichtige Krankheiten* [povinně registrovaná onemocnění].[772]

Pokud šlo o zavedení říšského sterilizačního zákona ze 14. července 1933 pro německé obyvatelstvo protektorátu, musel Plato, do jehož kompetence tato agenda v ÚŘP spadala, konstatovat, že stav dané záležitosti zůstával až do příchodu Heydricha v podstatě beze změny.[773] To znamená, že u německého obyvatelstva protektorátu sice byly zneplodňující zásahy podle ustanovení zákona ze 14. července 1933 prováděny, nicméně se tomu muselo dít mimo hranice protektorátu, tedy zpravidla v sudetské župě; u českého obyvatelstva nebyly oficiálně prováděny vůbec.

Příchodem Heydricha coby zastupujícího říšského protektora do Prahy na konci září 1941, samozřejmě při ponechání všech jeho ostatních funkcí v berlínském mocenském centru zejména pak šéfa Sipo, bezesporu došlo k radikalizaci okupační politiky ve smyslu zvýšení její „efektivity“. Pokud se týkalo jejího „praktického“ dopadu, jednalo se zejména o sjednocení a větší míru vnitřní provázanosti jednotlivých opatření v souladu s „konečnými cíli“ (Fernziele) Heydrichovy politické linie, formulované již na podzim 1940 jako tzv. *restlose Germanisierung des böhmisch-mährischen Raumes* [bezezbytková germanizace česko-moravského prostoru].[774] Tu explicitně shrnul zejména ve svém známém tajném projevu, který přednesl v pražském Černínském paláci před vybranými zástupci německé správy protektorátu 2. října 1941 a který svou otevřeností překvapil i mnohé z nich: „*Dann*

[770] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva skupiny I 6 za měsíc duben 1941, 22. duben 1941, originál. Dále srov. také D. BRANDES, *Češi*: 282-3.

[771] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva skupiny I 6 za měsíc březen 1941, 20. a 29. březen 1941, originál.

[772] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva skupiny I 6 za měsíc květen 1941, 21. květen 1941, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, měsíční správní zpráva oddělení I 6 za měsíc srpen 1941, 21. srpen 1941, originál a NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, správní zpráva skupiny I 6 za měsíc listopad 1941, 23. listopad 1941, originál.

[773] Miroslav KÁRNÝ, *Hlavní rysy okupační politiky Reinharda Heydricha*, in: Miroslav KÁRNÝ (ed.) - Jaroslava MILOTOVÁ - Margita KÁRNÁ, *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*. (Praha: TEPS 1991): 5-53, dále srov. také Václav KURAL, *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943*. (Praha: Karolinum 1997): 199-212 či D. BRANDES, *Češi*: 247-87. Viz obr. př. č. I/056a a I/057b.

[774] Ibidem.

spricht er (Heydrich - pozn. aut.), *indem er auf die hinter ihm hängende Karte zeigt, über Norwegen und Schweden als germanische Länder, über die zu uns gehörenden Flamen in Belgien, über die artverwandten Holländer, über unsere Aufgaben im Nahen Osten und über die Aufteilung Afrikas unter die siegreiche Achse. In wenigen Minuten verteilt er die halbe Welt. Ich gestehe, so unverhüllt habe ich die Ziele unserer Politik noch nie nennen hören. Das, was bisher auf diesem Gebiet bis zu uns durchsickerte, waren Nahziele, Teilziele, die immer mit militärischen Erwägungen begründet waren. Aber das, was wir jetzt hören, sind echte Weltaufteilungspläne und der sie verkündet, ist kein Geringerer als Heydrich selbst, einer der Mächtigsten und Wissendsten des Reiches!*"[775] Obdobně jednoznačně shrnul zásady své politiky pro protektorát rovněž při dílčím „vyhodnocení" činnosti německých okupačních úřadů o několik měsíců později: „*Endziel aller Tätigkeit* (německé - pozn. aut.) *im Protektorat ist... die völlige Eindeutschung dieses Raumes Böhmen und Mähren. Dazu gehören die Herausdividierung und die Evakuierung der Schlechtrassigen und des weiteren die planvolle und auf allen Lebensgebieten psychologisch gut geführte Eindeutschung des übrig bleibenden gutrassigen Restes... Alle Nahaufgaben müssen so gelöst werden, dass sie später die Basis bilden für die tadellose Durchführung der Endziele.*"[776] Pod mottem „*Wenn ich eindeutschen will, muss ich vorher wissen, wer ist eindeutschbar*"[777] tak měly být v protektorátu pro tento „konečný" cíl nasazeny všechny dostupné technické prostředky, jež byly na jedné straně shledány dostatečně „efektivními" a na straně druhé zaručovaly požadovanou míru konspirace, stejně jako instrumentalizována opatření ve všech oblastech německé správy protektorátu, veřejné zdravotnictví samozřejmě nevyjímaje. Za nezbytný předpoklad pro zahájení budoucí selekce protektorátního obyvatelstva gigantických rozměrů přitom Heydrich již v říjnu 1941 zdůraznil především důležitost tzv. *völkische Bestandaufnahme* [národnostního soupisu], jenž měl být prováděn v první řadě byrokratickou cestou zaváděním tzv. *Kennkarten* [průkazy totožnosti], nově obsahujících i některé biometrické údaje (otisky prstů).[778] Trvání této fáze odhadoval na tři, za „příznivých", rozumějme především vojensko-strategických okolností na jeden rok.[779] Nicméně aby byla následná selekce co možná „nejefektivnější" ve smyslu nacistické obsese tzv. *echte Umvolkung*, předpokládalo se sledování několika hledisek najednou: „*Voraussetzung für die Beurteilung der Bevölkerung ist eine völkische Bestandaufnahme, die einmalig alle Menschen des Protektorats erfasst und nach bestimmten Gesichtspunkten aussondert* (podtrženo v originále - pozn. aut.). *Die Erfassung eines oder mehrerer*

[775] Wilhelm DENNLER, *Die Böhmische Passion* (Freiburg im Breisgau - Frankfurt am Main: Dikreiter Verlagsgesellschaft 1953): 62. Dále srov. text projevu Reinharda Heydricha k vedoucím činitelům okupačních úřadů v protektorátu z 2. října 1942, in: M. KÁRNÝ (ed.) - J. MILOTOVÁ - M. KÁRNÁ, *Protektorátní politika*: 98-113.

[776] Cit. dle poznámek z porady o budoucích plánováních v protektorátu Čechy a Morava, 17. říjen 1941, in: M. KÁRNÝ (ed.) - J. MILOTOVÁ ve spolupráci s M. KÁRNOU, *Protektorátní politika*: 145-6.

[777] Srov. text Heydrichova projevu k vedoucím činitelům okupačních úřadů ze 4. února 1942, in: M. KÁRNÝ - J. MILOTOVÁ - M. KÁRNÁ, *Protektorátní politika*: 218.

[778] Ibidem. Dále srov. „Vorschriften über Kennkarten gelten auch für Protektorat". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 14. prosinec 1941: 4.

[779] Ibidem.

Jahrgänge auf dem Umweg über Arbeitsdienstlager, Röntgenuntersuchungen u. ä. gibt nicht die unbedingt notwendige klare Übersicht und kann deshalb höchstens zusätzlich angewandt werden. ... für uns wichtig ist nur das derzeitige Bild der Familien an sich, um einen einmaligen Querschnitt durch die völkische und sippenmässige Substanz zu haben und darauf die erforderlichen Massnahmen aufzubauen... Am besten wäre es wohl, die papiermässige Bestandaufnahme einschliesslich der parallel laufenden ärztlichen Untersuchungen jeweils bezirksweise durchzuführen, unter Ausnutzung der Erfahrungen der Einwandererzentralstelle und evtl. Verwendung des EWZ („Einwandererzentralstelle" v Lodži - pozn. aut.)."[780]

Jako o jednom z nejúčinnějších „prostředků" přitom sám Heydrich uvažoval o využití zneplodňujících (sterilizačních) zákroků. Již počátkem října 1941 si nechal od Plateho předložit zvláštní souhrnnou zprávu o situaci v oblasti zdravotnictví se zvláštním zřetelem právě na možnosti zavedení ustanovení zákona ze 14. července 1933 nejdříve pro německé a později i pro české obyvatelstvo protektorátu.[781] I přes předchozí relativně optimistická hodnocení byl ovšem Plato v této zprávě - ostatně stejně jako ve zprávách následných - nucen přiznat, že zavedení příslušných právních norem a předpisů není v protektorátu správně a „technicky" proveditelné.[782] Mezi vyjmenované důvody přitom zahrnul zejména: i) nedostatečnou rasově hygienickou propagandu a osvětu, ii) složitost zavedení ohlašovací povinnosti a ohlašovacího práva v jednotlivých případech, iii) absenci soudů dědičného zdraví a v neposlední řadě iv) „... *Geheimhaltung in mit tschechischen Personal besetzten Anstalten*"; svou roli bezesporu hrál rovněž nedostatek finančních prostředků vyčleněných na samotnou přípravu implementace ustanovení zákona ze 14. července 1933, který se pro roky 1940 i 1941 pohyboval v řádu pěti tisíc říšských marek.[783] Zásadně odmítavé stanovisko českých lékařů pro jakoukoli spolupráci na takovýchto opatřeních měla ještě navíc podtrhovat skutečnost, že obyvatelé protektorátu s německou státní příslušností, a to i ze sudetské župy, české lékaře, kterým doposud žádná ohlašovací povinnost nepříslušela, kvůli tomu záměrně vyhledávali a využívali jejich služeb.[784] V případě žen ve vysokém stupni gravidity pocházejících ze sudetské župy a Východní marky se pak mělo jednat o z Plateho úředního pohledu alarmující nárůst počtu potratů, jež byly českými lékaři v příhraničních oblastech prováděny.[785]

---

[780] Poznámky z porady o budoucích plánováních v protektorátu Čechy a Morava ze 17. října 1941, in: M. KÁRNÝ (ed.) - J. MILOTOVÁ - M. KÁRNÁ, *Protektorátní politika*: 145-6.

[781] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, přípis skupiny I 6 skupině I 3 d ÚŘP, 12. srpen 1939, originál.

[782] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, zpráva pododdělení I 6 a o situaci v oblasti zdravotnictví, 3. říjen 1941, originál.

[783] Ibidem. K finančnímu rozpočtu německé zdravotní správy na rok 1940 srov. BA Berlin, R1501/292, přípis ÚŘP RMdI ve věci jednotlivých kapitol rozpočtu ÚŘP, 28. září 1940, originál; BA Berlin, R1501/292, přípis RMdI ÚŘP ve věci finančních výdajů na zdravotní správu pro rok 1941, 8. listopad 1941, originál.

[784] Ibidem.

[785] BA Berlin, R58/151, hlášení z říše č. 91, 27. květen 1940, mikrofiš.

Nakolik tyto aktivity konvenovaly s operacionalizací rasově hygienických postulátů pro „praktickou" nacistickou rasovou politiku dokládá i skutečnost, že ve stejném období byly pod gescí SS zahájeny brutální pokusy o využití těch nejradikálnějších metod tzv. *ausmerzende Rassenhygiene* [vymycovací rasová hygiena], jež měly postupně zajistit co možná „nejefektivnější" metody masového zneplodňování: „*The Nazi were searching for methods of extermination, both by murder and sterilization, of large population groups by the most scientific and least conspicious means. They were developing a new branch of medical science which would give them the scientific tools for the planning and practice of genocide.*"[786] Ty nejdrastičtější návrhy přitom měly svůj původ opět ve struktuře T4. Ještě na jaře 1941 totiž vypracoval Brack pro Himmlera zvláštní plán, v němž se předpokládalo využití roentgenového záření o intenzitě cca 500-600 becquerelů pro jednorázové ozáření mužů a cca 300-350 becquerelů na ozáření žen, jež mělo trvale (dlouhodobě) destruovat jejich reprodukční schopnosti.[787] Vše přitom mělo v praxi probíhat utajeným a nanejvýše rafinovaným způsobem: „*One way to carry out these experiments in practice would be to have those people who are to be treated line up before a counter. There would be questioned and a form would be given them to be filled out, the whole process taking 2 or 3 minutes. The official attendant who sits behind the counter can operate the apparatus in such a manner that he works a switch which will start both tubes together (as the rays have to come from both sides). With one such installation with two tubes about 150 to 200 persons could be sterilized daily, while installations would také care of 3,000 to 4,000 persons daily. In my opinion the number of daily deportations will not exceed this figure.*"[788] Brack právě v této souvislosti již v lednu 1941 upozornil Himmlera na ústavního „lékaře" likvidačního zařízení v saské Pirně-Sonnestein a současně SS-Sturmbannführera Dr. med. Horsta Schumanna (1906-1983).[789] Ten nejříve přednesl Himmlerovi svou „koncepci" a na základě jeho osobního povolení pak od počátku listopadu 1942 začal v Osvětimi s ozařováním vybraných skupin zdejších vězňů.[790] Jednalo se především o zdravé mladé židovské muže ve věku mezi 20 a 24 lety, přičemž jenom do konce roku 1942 jich bylo asi dvě stě.[791] Po nich se jeho pokusnými objekty staly mladé židovské dívky ve věku mezi sedmnácti a osmnácti lety pocházející zpravidla z několika transportů z řeckých Saloniki; Schumann si je osobně vybíral při příjezdu transportů do koncentračního tábora.[792]

---

[786] Cit. dle Telford TAYLOR, Opening Statement of the Prosecution December 9, 1946, in: George J. ANNAS (ed.) - Michael A. GRODIN (ed.), *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code: Human Rights in Human Experimentation.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1992): 79. Dále srov. také srov. také Military Tribunal No. I - Case No. 1: Closing Brief for the United States of America Against Adolf Pokorny, June 16th, 1947, in: <http://nuremburg.law.harvard.edu> [2004-12-12] nebo H. FRIEDLANDER, *Der Weg*: 223.

[787] G. ALY, *Endlösung*: 330 a F. MITSCHERLICH - F. MIELKE, *Medizin ohne Menschlichkeit*: 241-3.

[788] Cit. dle Telford TAYLOR, Opening Statement of the Prosecution December 9, 1946, in: G. J. ANNAS (ed.) - M. A. GRODIN (ed.), c. d.: 80. Dále srov. také A. MITSCHERLICH - F. MIELKE, c. d.: 242 nebo R. N. PROCTOR, c. d.: 207.

[789] T. SCHILTER, c. d.: 180. Viz obr. př. č. I/057.

[790] A. MITSCHERLICH - F. MIELKE, c. d: 240-5; H. FRIEDLANDER, c. d: 223-5 a R. N. PPOCTOR: *Nazi Medicine*: 218.

[791] Ibidem.

[792] T. SCHILTER, c. d.: 180.

Následky jeho experimentů byly děsivé - smrt na ozáření, sebevraždy, drastické kontroly ejakulátu při odnímaní pohlavních orgánů bez anestezie atd.[793] Histologické zkoušky takto získaných preparátů byly prováděny na ústavu pro soudní medicínu univerzity ve slezské Vratislavi.[794] Na konci dubna 1944 nicméně musel Schumann ve své zprávě pro Himmlera konstatovat, že zneplodnění pomocí roentgenového ozáření není v masové míře prozatím proveditelné.[795] I přesto však v těchto pokusech pokračoval na cikánských (romských) dětech v koncentračním táboře v Ravensbrücku, kam později z Osvětimi přešel.[796]

Další návrh z října 1941 pocházel od někdejšího absolventa lékařské fakulty *Německé univerzity* v Praze a později chomutovského praktického dermatologa, příslušníka SS MUDr. Adolfa Pokorneho (1895-?), jenž roku 1941 sám zvláštním dopisem upozornil Himmlera na odbornou studii pojednávající o droze získané ze severoamerické rostliny *Caladium sequinum* (Diffenbachia) způsobující při prováděných pokusech na zvířatech neplodnost; její extrakt měl být syntetizován a následně podáván ústně nebo pomocí injekcí.[797] Pokorny ve svém návrhu takové použití výslovně předjímal: *„If, on the basis of this research, it were possible to produce a drug which after a relatively short time, effects an imperceptible sterilization on human beings, then we would have a new powerful weapon at our disposal* (podtrženo v originále - pozn. aut.)".[798] Rovněž pro tyto pokusy bylo počátkem července 1942 rozhodnuto o použití vězňů z koncentračního tábora v Osvětimi.[799]

O několik měsíců později (prosinec 1942) zahájil neméně drastické pokusy cílené na vyvinutí dostatečně „efektivních" masově zneplodňujících metod, v daném případě chirurgickým zákrokem, profesor gynekologie na univerzitě v Královci, SS-Gruppenführer Dr. med. habil. Carl Clauberg (1898-1957).[800] Ten se soustředil zejména na provádění sterilizací u žen metodou tzv. bezbolestné sterilizace, kterou od pozdních 20. let rozpracovával zejména královecký gynekolog Felix von Mikulicz-Radecki (1892-1966).[801] Její podstatou bylo v Claubergově případě provedení vstřikování kyseliny do ženské dělohy bez jakéhokoli použití anestetik; tyto pokusy prováděl především na polských, židovských a romských (cikánských) ženách a dětech v koncentračních táborech v Osvětimi

[793] Ibidem: 181.

[794] Ibidem.

[795] G. ALY, *Endlösung*: 330

[796] T. SCHILTER, c. d.: 181.

[797] Cit. dle Telford TAYLOR, Opening Statement of the Prosecution December 9, 1946, in: G. J. ANNAS (ed.) - M. A. GRODIN (ed.), c. d.: 79. Viz br. př. č. I/057.

[798] Srov. překlad v Military Tribunal No. I - Case No. 1: Closing Brief for the United States of America Against Adolf Pokorny, 16. červen 1947, <http://nuremburg.law.harvard.edu> [2004-12-12].

[799] Ibidem.

[800] Ibidem. Viz obr. př. I/057.

[801] Ke kontextu srov především R. N. PROCTOR, *Nazi Medicine*: 108-112 a 218 a dále také. Karl H. BAUER - Felix VON MIKULICZ-RADECKI, *Die Praxis der Sterilisierungsoperationen.* (Leipzig: J. A. Barth 1936).

a Ravensbrücku.[802] Přitom předpokládal, že by tímto způsobem mohl jeden lékař se zhruba deseti asistenty sterilizovat zhruba několik set až jeden tisíc žen denně (!).[803]

V takovémto kontextu tedy probíhaly od podzimu 1941 v protektorátu přípravy pro uskutečňování opatření prováděných podle Heydrichem shrnutých „zásad". Ještě na samý konec září 1941 byla do Prahy svolána důvěrná porada všech německých úředních lékařů a vrchních zemských radů z protektorátu stejně jako zástupců DKU (Thums) s cílem sjednotit kritéria a postupy pro již zmiňované tzv. *rassische Beurteilung* [rasové ohodnocení] vyšetřované školní mládeže zahájeného ve von Neurathově éře, což jednoznačně nepotvrzuje některé starší domněnky, že plánování v této oblasti neprobíhalo záhy po Heydrichově nástupu do úřadu, respektive že probíhalo až později.[804] Místo dosaženého konsenzu zde však došlo k ostrému střetu dvou linií, jež můžeme ve zkratce a značně zjednodušeně označit jako „morfologicko-antropometrickou" a „dědičně biologickou" a jenž nakonec musel být řešen samotným Heydrichem.[805] První z nich, zastávaná především příslušníky SS a s největší pravděpodobností také představiteli skupiny zdravotnictví v ÚŘP (Plato), spočívala v hodnocení „probanda" na základě několika vybraných sekundárních morfologických a antropometricky zaznamenatelných znaků jako barva vlasů, barva očí, tělesná výška, váha atd.; jednalo se přitom o metodiku propracovávanou v rámci fyzické antropologie, respektive tzv. rasové biologie (Fischer, Schultz a další) již od počátku 20. století a v „praxi" samozřejmě také z pohledu vyšetřujících selektátorů z řad SS snáze a rychleji proveditelnou.[806] Naproti tomu Thums jako reprezentant dědičně biologického a genealogického přístupu, respektive dědičné a rasové hygieny s největší pravděpodobností poukazoval na to, že kritéria vycházející pouze z fyzické antropologie jsou překonána a že - zejména v případě dědičně podmíněných onemocnění - samozřejmě nejsou vůbec s to postihnout skutečný tzv. *Erbbild* [genom] či šířeji pojímanou tzv. *Erbwert* [dědičná cena] daného člověka/„probanda". Navíc se v případě této metodiky vzhledem k průběhu lidské ontogeneze bezesporu rovněž naskýtaly značné problémy hodnocení „probandů" nižších věkových skupin (vývojová stálost znaků), které měly v protektorátu z politických příčin prioritu. V této souvislosti je třeba důrazně upozornit, že v obou případech však v žádném případě nespočíval spor v tom, zda tuto moribundní selekci provádět či nikoli, nýbrž v tom, na základě jakých kritérií a jakými metodami. Lze dovodit, že zvolení Thumsem navrhovaných modifikací by vzhledem k dobovým znalostem dědičné (genetické) podmíněnosti a komplexity jednotlivých patologických i nepatologických stavů znamenalo výrazné rozšíření potenciálních obětí všech těchto opatření o nové a nové skupiny obyvatelstva,

[802] A. MITSCHERLICH - F. MIELKE, c. d.: 246-7 nebo H. FRIEDLANDER, c. d.: 223.

[803] Ibidem.

[804] D. BRANDES, *Češi*: 283.

[805] Blíže srov. zejm. M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*: 233-5.

[806] Ibidem; zde text. př. č. 4: 299-300.

definované nejen na základě domnělé „rasové", nýbrž nově především „dědičné méněcennosti". Jedině z této příčiny si mohl Thums dovolit označit protichůdné názory za vědecký nesmysl: „*Professor Thums hat anlässlich eines Vortrages vor den Amtsärzten der Oberlandräte die vom Gruppenführer angeordnete Schulkinderuntersuchung* (ročníky 1928-1932 - pozn. aut.) *in unmissverständlicher Weise angegriffen und erklärt, dass sie ein Unsinn sei. Er hat weiters Thesen über die Umvolkung aufgestellt, die unserer Auffassung in keiner Weise entsprechen... Auf meinen Vorschlag hin hat sich der Gruppenführer* (Frank - pozn. aut.) *einverstanden erklärt Professor Thums zu ersuchen, von weiteren Vorträgen zunächst Abstand zu nehmen.*"[807] Autorem těchto řádků a Thumsovým oponentem v ÚŘP přitom byl v první řadě Frankův osobní referent, SS-Sturmbannführer Dr. jur. Robert Gies (1908-?), jenž s největší pravděpodobností spolu s Ferdinandem Fischerem představoval mluvčího větší skupiny příslušníků SS, respektive RSHA-SS a RuSHA-SS v ÚŘP.[808] „Nekompetentnost" vedoucího IERH se pak snažil doložit i konkrétními případy a současně ji podtrhoval významem Thumsových úkolů v NSDAP: „*Prof. Thums führt in der Partei die rassenpolitische Schulung. Es ist kein Wunder, wenn seine Auffassungen den unsrigen zum Teil entgegenstehen.*"[809]

Celá tato „kauza" začala postupně, zejména však když na samém konci září 1941 bylo Thumsovi „doporučeno" veřejně se o rasové a populační politice v protektorátu nadále nevyjadřovat, být ze strany vedení lékařské fakulty chápána jako útok na vědeckou kompetentnost celého „nového oboru" na DKU.[810] Nakonec musela být řešena nejvyššími politickými představiteli okupační moci, tedy Frankem a následně i Heydrichem.[811] V Thumsově záležitosti přitom intervenoval především tehdejší děkan lékařské fakulty DKU profesor Dr. med. habil. Arthur (Siegfried) Rühl (1901-1955), který sice „chápal" politický význam celého střetu, zároveň však argumentoval rizikem možného Thumsova odchodu na jinou univerzitu (Štýrský Hradec nebo Würzburg): „*Ich kann keineswegs zur Kritik an den Ausführungen von Prof. Thums irgendwie Stellung nehmen; ich betrachte es als durchaus selbstverständlich, dass höhere politische Gründe vorliegen können, die das öffentliche Aussprechen auch von gesicherten wissenschaftlichen Tatsachen zeitweise verbieten... Das Verfahren im Falle Thums hat dazu geführt, dass dieser in Erwägung ziehen muss, einem Ruf nach Graz bezw. Nach Würzburg Folge zu leisten, was bei Mangel an Rassenhygienikern einen völlig unersetzlichen Verlust für unsere Fakultät bedeuten würde.*"[812] Za více než měsíc následovalo Thumsovo přijetí u Franka,

[807] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1428, dopis Giese Fischerovi, 30. září 1941, originál.

[808] Viz obr. př. č. I/058a a I/058b.

[809] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1428, dopis Fischera Giesovi, 12. listopad 1941, originál.

[810] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1428, dopis Franka Thumsovi, 30. září 1941, originál.

[811] BA Berlin, R31/645, dopis de Crinise Rühlovi, 30. leden 1942, originál.

[812] BA Berlin, R31/645, dopis Rühla de Crinisovi s přiloženým návrhem dopisu Frankovi, 27. leden 1942, originál.

jehož výsledky nejsou blíže známé.[813] Jak již bylo řečeno, do sporu, jehož skutečná podstata a důležitost nebyla vně protektorátu zcela zřetelná, nakonec musel zasáhnout sám Heydrich. S ním, kromě dalších úředníků v ÚŘP, o „záležitosti Thums" jednal na schůzce konané dne 28. února 1942 ministerský referent Rustova REM a jeden z hlavních protagonistů nacistické „eutanázie" de Crinis, jenž byl ve dnech 26. až 28. února 1942 služebně v Praze a dne 27. února 1942 přednášel v tzv. *Prager Aerztegesellschaft* [Pražská lékařská společnost] na téma „Das vegetative Nervensystem in seiner Beziehung zu den klinischen Erfahrungen" [Vegetativní nervový systém ve vztahu ke klinickým zkušenostem].[814] De Crinis přitom měl na takovémto vyřešení celé „aféry" eminentní zájem: „*Ich werde ausserdem beim stellvertretenden Reichsprotektor SS-Obergruppenführer Heydrich vorsprechen und hoffe, dass es mir gelingt, Missverständnisse zu beseitigen ... .*"[815]

Na rozdíl od Thumsova kategorického poválečného tvrzení se zdá, že toto „nedorozumění" bylo skutečně odstraněno.[816] Již o čtyři měsíce později (25. června 1942) totiž vehementně zval státního sekretáře na přednášku von Verschuera, kterou pod názvem „Erbkrankheiten in der modernen Erbforschung" [Dědičné nemoci v moderním výzkumu dědičnosti] organizoval v rámci pražské pobočky DGRH: „ ... *Sie zu der grossen rassenpolitischen Veranstaltung am kommenden Donnerstag, den 25. Juni* (1942 - pozn. aut.) *20 Uhr im Haus der deutschen Hochschulen herzlichst einzuladen, bei der führende Erb- und Rassenforscher, Universitätsprofessor Dr. Frh. Von Verschuer über die 'Erbkrankheiten in der modernen Erbforschung' sprechen wird.*"[817] Zde jistě není bez zajímavosti poznamenat, že von Verschuer se v této době - vedle otázek dědičné patologie - také několik let rovněž velmi zajímal o možnost určení tzv. *Erbbild deutscher Volksgruppen* [genom německých národnostních skupin].[818] O den později (26. června 1942) von Verschuer přednášel v Liberci na téma „Die Zwillingsforschung als Grundlage der Rassenhygiene" [Výzkum dvojčat jako základ rasové

[813] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1428, dopis státního podsekretáře (von Burgsdorff) osobnímu tajemníkovi státního tajemníka (Gies), 4. listopad 1941, originál.

[814] BA Berlin, DS/B31 (Hamperl Herwig), dopis Hamperla de Crinisovi, 16. leden 1942, originál a BA Berlin, DS/B32 (De Crinis Maximinian), dopis de Crinise Jahnovi ohledně přednášky v Praze, 21. leden 1942, opis. K úloze de Crinise ve „výzkumném" programu napojeném na nacistickou „eutanázii" srov. např. Hans-Walter SCHMUHL, *Hirnforschung und Krankenmord: Das Kaiser-Wilhelm-Institut für Hirnforschung 1937-1945*, in: *Arbeitskreis zur Erforschung der nationalsozialistischen „Euthanasie" und Zwangssterilisation - Frühjahrstagung 12.-14. Mai 2000 in Berlin-Lichterfelde*, Berlin 2001: 8.

[815] BA Berlin, R31/645, dopis de Crinise Rühlovi, 30. leden 1942, originál.

[816] A MV Praha, 305-596-3, zpráva o protokolu s výpovědí dr. Thumse, 7. červenec 1947, originál.

[817] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-12/66, dopis Thumse Frankovi, 20. červen 1942, originál. Dále pak srov. „Ortsgesellschaften der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene in Prag und Reichenberg". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 1, 1942, Heft 4: 299 a také Otmar VON VERSCHUER, „Die Erbkrankheiten in der modernen Erbforschung". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 1, 1942, Heft 9: 320-2.

[818] Srov. zejm. Otmar VON VERSCHUER, „Das Erbbild vom Menschen". In: *Der Erbarzt* 7, 1939, Heft 1: 10-1.

hygieny].[819] Při této příležitosti také byla v Liberci založena místní pobočka DGRH, do jejíhož čela byl Rüdinem povolán Feitenhansl.[820]

V době probíhajících represí vůči českému obyvatelstvu, jež následovaly bezprostředně po atentátu na Heydricha, však nicméně dal Frank přednost z jeho pohledu jistě více „neodkladným povinnostem" u tzv. *Volksgerichthof* [Lidový soudní dvůr] v Berlíně a von Verschuerova prvního zásadního vystoupení v protektorátu se tak nezúčastnil.[821]

Z průběhu následujících událostí je nicméně zřejmé, že obě „koncepce" došly v protektorátu v následujícím období svého „uplatnění", i když každá jinou měrou. V návaznosti na předchozí vyšetření školní mládeže byla RuSHA-SS v úzké součinnosti se skupinou zdravotnictví ÚŘP zhruba mezi říjnem 1941 a lednem 1942 naplánována systematická hromadná roentgenová „vyšetření" protektorátního obyvatelstva neboli tzv. *Reihenuntersuchungen* [hromadné prohlídky], jež byly veřejnosti prezentovány jako preventivní opatření v potírání tuberkulózy (Tuberkulosebekämpfung), či jak se v dobových úředních německých materiálech také uvádělo tzv. *Tuberkulose-Vorsorge und Rassenuntersuchung* [preventivní protituberkolózní péče a rasového vyšetření].[822] Její primární účel byl nicméně zřejmý, neboť tato akce měla probíhat výhradně pod kuratelou SS za nasazení zvláštní tzv. *SS-Röntgensturmbann* [úderná rentgenová jednotka SS], která byla do protektorátu převelena z Frankfurtu nad Mohanem počátkem roku 1942 a která za tímto účelem vytvářela z jednotlivých mobilních rentgenových zařízení umístěných na nákladních automobilech nebo v omnibusech tzv. *Röntgenuntersuchungszug* [roentgenová vyšetřující kolona], respektive v dlouhodobém výhledu sítí jednotlivých německých zdravotních úřadů.[823] V protektorátu byla tato zvláštní akce zahájena na konci ledna a počátkem února 1942.[824] Takto rychlé nasazení bylo možné jen díky tomu, že v této době představovala úderná roentgenologická jednotka SS již značně konzolidovaný útvar. Ten původně vznikl z iniciativy profesora roentgenologie na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem, SS-Standartenführera Dr. med. habil. Hanse (Georga) Holfeldera (1891-1944), jenž již ve 30. letech

[819] „Ortsgesellschaften der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene in Prag und Reichenberg". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 1, 1942, Heft 4: 299.

[820] Ibidem.

[821] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-12/66, dopis Franka Thumsovi, 24. červen 1942, originál.

[822] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, týdenní zpráva pododdělení I 6 za období od 19. do 26. prosinec 1941, 30. prosinec 1941, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, souhrn důležitých a zásadních záležitostí z oddělení I (konkrétně pododdělení I 6) za období od 29. ledna do 4. února 1942, 6. únor 1942, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, souhrn důležitých a zásadních záležitostí z oddělení I (konkrétně pododdělení I 6) za období od 5. do 11. února 1942, 13. únor 1942, originál.

[823] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, souhrn důležitých a zásadních záležitostí z oddělení I (konkrétně pododdělení I 6) ÚŘP za období od 5. do 11. února 1942, 13. únor 1942, originál; SÚA Praha, ÚŘP, karton 277, souhrn důležitých a zásadních záležitostí z oddělení I (konkrétně pododdělení I 6) ÚŘP za období od 9. do 14. března 1942, 17. březen 1942, originál. Srov. také D. BRANDES, *Češi*: 283. Viz obr. př. č. I/059a a I/059b.

[824] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, souhrn důležitých a zásadních záležitostí z oddělení I (konkrétně pododdělení I 6) za období od 5. do 11. února 1942, 13. únor 1942, originál.

usiloval o zvýšení možností nasazení transportovatelných roentgenových přístrojů i mimo lazarety a nemocnice; konečným cílem mělo být roentgenologické vyšetření veškerého německého obyvatelstva a vytvoření jeho hromadného roentgenového katastru.[825] V první polovině ledna 1938 byl Holfelder jmenován vůdcem zdravotního úseku č. XXX a na podzim téhož roku byla organizačně vytvořena a technicky vybavena první zvláštní motorizovaná jednotka neboli tzv. *Röntgenwagenzug* [konvoj roentgenových vozů], jenž byl připraven k nasazení v dubnu a květnu 1939.[826] Na konci 30. let byla zvláštní nová jednotka začleněna pod tzv. *SS-Sanitätsamt* [SS zdravotní úřad] a jeho šéfa, tzn. říšského lékaře SS (Gräwitz); od 1. února 1941 pak nesla oficiální služební označení tzv. *Röntgen-Sturmbann beim SS-Führungsamt* [Roentgenový oddíl u Vedoucího úřadu SS].[827] V červnu 1939 se skládala ze dvou oddílů označovaných jako „Sturm 1" a „Sturm 2", štábu s tzv. *Auswertungsabteilung* [vyhodnocovací oddělení] a speciálním školním zařízením.[828] Snímky byly pořizovány na materiál firem „Leitz" z Wetzlaru a „AGFA" a výsledky šetření byly s ohledem na nálezy TBC členěny celkem do deseti tříd (Klassen) s jednotlivými podtřídami (Unterklassen) a jejich vyhodnocování probíhalo ve frankfurtském ústavu náležejícím údernému roentgenologickému oddílu SS, respektive ve spolupráci s regionálními protituberkulosními místy nebo ústavy jednotlivých univerzit, pokud tato vyšetřování probíhala v regionech.[829] K prvnímu většímu a spíše zkušebnímu nasazení jednotky došlo při stranickém sjezdu NSDAP (Parteitag Großdeutschland) v Norimberku roku 1938, na němž bylo vyšetřeno více jak deset tisíc příslušníků SS.[830] Poté následovala hromadná vyšetřování členů DAF a zároveň prohlídky obyvatelstva v jednotlivých německých župách jako Hessen-Nassau, Düsseldorf, Köln-Aachen a Kurhessen a zejména v únoru 1939 v Meklenbursku, kde se poprvé ukázalo, že je technicky proveditelné podrobit vyšetření veškeré místní obyvatelstvo.[831] Další velké nasazení představovalo vyšetřování na nákazu tuberkulózou v rámci prohlídek vojenské způsobilosti, přičemž od roku 1942 do roku 1944 byly kompletně prohlídnuty ročníky 1926-29, a to zpravidla ve spolupráci s místními zdravotními úřady.[832] Zároveň byl úderný roentgenologický oddíl na příkaz Contiho poprvé nasazen v tzv. Povartí k vyšetřování podílu tzv. *Fremdvolkskörper*.[833] Interní předpis roentgenologů SS v této souvislosti např. obsahoval následující doporučení: *„Der Geräteführer ist dafür verwantwortlich, daß sämtliche Männer* (SS-Sturmbannu - pozn. aut.) *sich dem Publikum gegenüber*

[825] Sven KÖHLER, *Einsatz und Leistungen der Röntgendiagnostik in Wehrmacht und SS unter besonderer Berücksichtigung des von Prof. Holfelder geleiteten Röntgensturmbannes.* (Leipzig; Univ. Diss. 2000): 83-4 a 86-7; životopisná data 87-8. Dále srov. Hans HOLFELDER, *Atlas des Röntgenreihenbildes des Brustraumes aufgrund der Auswertung von über 900 000 Röntgenreihenschirmbildern.* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1939).

[826] S. KÖHLER, c. d.: 67.

[827] Ibidem: 89.

[828] Ibidem: 69.

[829] Ibidem: 68.

[830] Ibidem: 65.

[831] Ibidem: 89.

[832] Ibidem: 71.

[833] Ibidem: 71, 84 a 89.

besonders höflich, freundlich und hilfsbereit zeigen. Bei Menschen, die die Ablehnung unserer Weltanschauung besonders deutlich zur Schau tragen, ist unsere Höflichkeit und Hilfsbereitschaft erst recht zu verdoppeln. Ferner sorgt der Geräteführer, daß von der Mannschaft die ärztliche Schweigepflicht eingehalten wird, d.h. daß innere und äußere körperliche Fehler der von uns geröngten Volksgenossen nicht in die Öffentlichkeit getragen werden... Auch bei einer interessenlosen und ablehnenden Bevölkerung muß der belehrende SS-Mann die geistige Überlegenheit zeigen und auch diese Menschen in seinen Bann zwingen und sie durch sachliche Ausführungen, die frei von jeder politischen Tendenz sein müssen, für sich gewinnen."[834] Již roku 1940 byly kapacity oddílu rovněž použity pro prohlídky zahraničních dělníků přicházejících na práci do Německa, aby po dohodě s říšským pověřencem pro záležitosti nuceného nasazení a duryňským místodržícím Fritzem Sauckelem (1894-1946) nabralo roku 1944 gigantických rozměrů.[835] V létě 1941 byl rovněž připravován roentgenologický screening norské populace.[836] V této době také narostl počet pracovníků oddílu - roku 1944 to bylo téměř devět set (!) zaměstnanců, přičemž zhruba osm set z nich byli příslušníci SS.[837] I když oddíl netrpěl ani tak nedostatkem personálu jako spíše zastaralým technickým vybavením, zvyšovala se rapidně rovněž kapacita pořizovaných snímků. Zatímco v srpnu 1939 byl personál kolem sto třiceti mužů s to pořídit zhruba tři sta tisíc záznamů, v listopadu 1939 to byl již zhruba jeden milion a na konci války (1944) údajně až několik milionů snímků měsíčně (!).[838]

V červenci 1942 byla v protektorátu zakoupena a na úderný roentgenový oddíl SS převedena dvě nákladní vozidla, která byla vybavena příslušnými přístroji; vyšetřování obyvatelstva protektorátu dojednával ve zdravotní skupině ÚŘP (Pieper) v druhé polovině roku 1942 příslušník úderného roentgenologického oddílu SS-Untersturmführer Heinz Kreher (?-?).[839] Do března 1943 tato vozidla najela v rámci vyšetřování protektorátního obyvatelstva celkem osmset osmdesát osm a tisíc jedna kilometrů.[840] V polovině března 1943 byla jejich „mise" v protektorátu ukončena, přičemž mezi srpnem 1942 a únorem 1943 bylo pořízeno celkem dvěstě padesát devět tisíc osmset dvacet čtyři snímků.[841] Pro vyhodnocení takto získaných antropometrických a zdravotních údajů bylo v Praze

---

[834] BA Berlin, NS19/348, „Röntgensturmbann beim SS-Führungsamt" - služební předpis pro přístrojové vůdce, červenec 1942, originál.

[835] S. KÖHLER, c. d.: 89.

[836] BA Berlin, DS/G113 (Beger Bruno), dopis Begera RFSS (Himmler) ve věci antropologického vyšetřování norského obyvatelstva v návaznosti na tamější aktivity úderné roentgenologické jednotky SS po vedením Holfeldera, 30. červen 1941, originál.

[837] S. KÖHLER, c. d.: 80.

[838] Ibidem.

[839] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, aktový záznam skupiny I6 (referátu I 6 b) z jednání ohledně financování roentgenového vyšetřování českého obyvatelstva protektorátu, 28. říjen 1942, originál.

[840] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, přípis ústřední a personální správy ÚŘP oddělení I 2 ÚŘP ve věci obstarání nákladních automobilů pro úderný roentgenologický oddíl SS, 28. duben 1943, originál.

[841] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, „Röntgensturmbann beim SS-Führungsamt", 17. březen 1943, originál.

plánováno zřízení zvláštního tzv. *Tuberkuloseforschungsanstalt* [Výzkumný ústav pro výzkum tuberkulózy], jenž měl být úzce propojen s pražskou AS RuSHA-SS.[842] Tato nová ústředna měla „... *das in nächster Zeit in grossem Umfang anfallendes Material der Röntgenreihenuntersuchungen in Böhmen und Mähren auf schnellstem Wege auswerten*".[188] Na „vyhodnocování" těchto údajů získaných během „roentgenové akce", jak byla interně v kruzích SS také nazývána, se měl rovněž podílet centrální tzv. *Reichstuberkuloseausschuss* [Říšský výbor pro potírání tuberkulózy]; jeho bližší úlohu je však těžké ověřit, neboť převážná část písemných materiálů byla zničena při náletu na Berlín v druhé polovině listopadu 1943. Důležitou úlohu měl hrát také roentgenologický ústav na lékařské fakultě DKU v Praze pod vedením bývalého Holfelderova žáka a od roku 1939 rovněž příslušníka SS profesora MUDr. Aloise Beutela (1900-1968).[843]

I když jeden tzv. roentgenový vůz i nadále působil v protektorátu až do počátku roku 1944, přecházela postupně agenda plošného roentgenového „vyšetřování" na nově zřizované německé zdravotní úřady.[844] Stacionární roentgenologická ambulatoria přitom byla zřizována v první řadě ve velkých spádových a současně národnostně exponovaných městech jako v Praze (jaro 1942)[845], Plzni (jaro 1943)[846], Hradci Králové (podzim 1942)[847], Jihlavě, Brně, Olomouci (jaro 1941)[848] či Moravské Ostravě (jaro 1941)[849].[850] Při jejich zřizování se výslovně počítalo s využitím v rámci „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu": „*Die Deutsche Gesundheitsämter sind mit neuen Aufgaben auf dem Gebiete der deutschen Erb- und Rassenpflege betraut worden, sodass auch auf diesem Gebiet allmählich die Richtlinien des Reiches durchweg beachtet werden können.*"[851] Právě roentgenová vyšetření přitom měla hrát klíčovou úlohu: „*Praktische Verwendung des Röntgenzuges der deutschen*

[842] NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, souhrn důležitých a zásadních záležitostí z oddělení I (konkrétně pododdělení I 6) za únor 1942, 19. únor 1942, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 277, zpráva za květen 1942; 31. květen 1942, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 450, týdenní zpráva pro Obergruppenführera Heydricha, bod c), 31. květen 1942, originál. Srov. také V. KRÁL (ed.), *Chtěli nás vyhubit*: 158 (dok. č. 24 „Rasový průzkum" z 18. května 1942).

[843] BA Berlin, RS/A447 (Beutel Alois), vlastnoruční životopis, 1938, originál; BA Berlin, RS/A447 (Beutel Alois), R.u.S. dotazník, 1939, originál.

[844] NA Praha, ÚŘP, k. č. 450, týdenní zpráva pro Obergruppenführera Heydricha bod a), 9. únor 1941, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, zpráva generálního referenta - ústřední správy na generální referát ve věci vozů pro roentgenologická vyšetřování, 13. březen 1944, originál.

[845] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, složka Německý zdravotní úřad Praha - zřízení roentgenologického ambulatoria za období listopad 1940 - červen 1944, 1940-44.

[846] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, složka Německý zdravotní úřad Plzeň - zřízení roentgenologického ambulatoria v období září 1941 - březen 1944, 1940-44.

[847] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, složka Německý zdravotní úřad v Hradci Králové - zřízení roentgenologického ambulatoria v období únor 1942-říjen 1944, 1940-44.

[848] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, složka Německý zdravotní úřad Olomouc - zřízení roentgenologického ambulatoria v období prosinec 1940 - říjen 1944, 1940-44.

[849] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, složka obsahující dokumentaci ke zřízení Německého zdravotního úřadu v Moravské Ostravě za období únor 1941 - červenec 1944, 1941-44.

[850] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, objednávka I 6 b - 26/12, 6. prosinec 1940, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, přidělení povolení na transport železných a ocelových materiálů - kontrolní číslo, 21. leden 1941, originál.

[851] NA Praha, ÚŘP, k. č. 450, správní zpráva za měsíc únor 1942, 24. únor 1942, důvěrné, originál.

Gesundheitsämter im Rahmen der deutschen Tuberkulose-Vorsorgen und der Rassenuntersuchungen (Besprechung mit SS-Obersturmführer Fischer)".[852] Od 1. ledna 1943 převzal financování celé akce generální referát pro zdravotní záležitosti v protektorátním ministerstvu vnitra, který nebyl od jara 1942 řízen nikým jiným než personálem zdravotní skupiny ÚŘP v čele s Platem. Tak byl rovněž získán volný přístup k disponibilním finančním prostředkům z protektorátního rozpočtu, neboť jen např. pro rok 1943 mohly být pro roentgenový screening v nacistické režii čerpány finanční prostředky ve výši 3 600 000 z celkem neuvěřitelných 20 500 000 (!) protektorátních korun vyčleněných právě na tzv. *Besondere gesundheitliche Fürsorge - Ausserordentliche Ausgaben* [zvláštní zdravotní péče - mimořádné výdaje].[853] V únoru téhož roku byl zahájen program pravidelného „roentgenového vyšetřování" českého učitelstva (regelmäßige Roentgenuntersuchungen der Lehrerschaft).[854] I pro následující období se přitom zjevně počítalo s výrazným kvantitativním vzestupem, neboť se nechávaly tiskout další a další katalogizační lístky; je jenom příznačné, že zhruba 920 000 (!) z nich směřovalo roku 1943 rovnou do služebny AS RuSHA-SS v Mařákově ulici č. 5 v Praze.[855]

Vedle příprav na prospektivní provádění selekce protektorátního českého obyvatelstva radikalizovala Heydrichova přítomnost v Čechách a na Moravě zejména postup okupačních úřadů vůči zdejšímu židovskému obyvatelstvu, jehož celkový počet se v této době odhadoval asi na osmdesát osm tisíc.[856] Přitom již na počátku roku 1941 byl RMdI předložen společný návrh ÚŘP, pražského vedoucího úseku SD a BdS ve věci vydání dalších předpisů, jež se týkaly tzv. židovských míšenců a v nichž mělo být s ohledem na další postup germanizace vybraných částí českého etnika zajištěno „... *Reinhaltung des Blutes von Protektoratsangehörigen*".[857] Krátce po Heydrichově nástupu do úřadu, konkrétně dne 10. října 1941, se za jeho vedení konala schůzka zástupců příslušných úřadů a institucí, na níž se řešily již pouze toliko „modality" jeho tzv. *Entfernung* [vzdálení], tedy rozumějme odtransportování z protektorátu a následnou exterminaci, přičemž důležitým bodem byla opět otázka tzv. míšenců.[858]

---

[852] NA Praha, k. č. 450, týdenní zpráva pro Obergruppenführera Heydricha, bod a), 16. březen 1942, originál.

[853] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, přípis Plateho sekci V ve věci roentgenových vyšetření, 2. duben 1943, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, poznámka oddělení I 2, 17. duben 1943, originál.

[854] *Prováděcí nařízení č. 3 ze dne 15. března 1943 pro pravidelná roentgenová vyšetřování učitelstva (výnos ministerstva vnitra ze dne 25. února 1943, G. Z. Va-4220-23/2-43)*, in: *Věst. min. sprav.* 25, 1943: 44-7.

[855] NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, přípis skupiny I 2 c vedoucímu Spolku pro plánované podchycení tuberkulózy [Verein für planmässige Tuberkulose-Erfassung], 14. květen 1943, originál.

NA Praha, ÚŘP, k. č. 448, přípis Německé tiskárny [Deutsche Druckerei] AS RuSHA-SS v Mařákově ulici 5, 5. únor 1943, originál.

[856] A MV Praha, 325-90-7, židovská otázka, 1967. Dále srov. především M. KÁRNÝ, *„Konečné řešení"*: 79-87.

[857] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, přípis říšského protektora RMdI ve věci vládního nařízení, kterým mají být vydány další předpisy ohledně židovských míšenců v protektorátu, 31. leden 1941, originál. Pro konečnou verzi tohoto nařízení srov. *Vládní nařízení ze dne 7. března 1942 č. 85, kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích*, in: Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava vydaná 13. března 1942, částka 32: 565-70. Dále srov. B. MEYER, c. d.: 162-359.

[858] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, denní oběžník BdS Praha Bd. S. I 3223/41 ve věci nakládání se židovskými míšenci, 27. říjen 1941, originál; A MV Praha, 325-90-7, židovská otázka, 1967.

Protižidovské právní předpisy podle říšského vzoru přitom byly v protektorátu zaváděny již záhy po březnu 1939, přičemž ustanovení upravující příslušná „vyšetření" za účelem identifikace týkající se především tzv. míšenců I. a II. stupně podle norimberských rasových zákonů byly jednoznačně stanoveny o dva roky později v květnu 1941.[859] Příslušný protektorátní předpis přitom explicitně předpokládal „... *vyšetření po stránce dědičnosti a rasového původu*".[860] Jednoznačně se tak jednalo o povinnost, k jejímuž splnění bylo dovoleno použít přímého donucení (Zwang): „*In familienrechtlichen Streitigkeiten haben sich die Parteien, zeugen und das Kind, um dessen Abstammung es sich handelt, soweit dies zur Feststellung der Abstammung erforderlich ist, erb- und rassenkundlichen Untersuchungen zu unterwerfen, insbesondere die Entnahme von Blutproben zum Zwecke der Blutgruppenuntersuchung zu dulden.*"[861] Úřední doklady si musel každý žadatel zajistit sám, a sice v první řadě na protektorátním ministerstvu vnitra, kde bylo zřízeno zvláštní oddělení;[862] od léta 1943 pak v Praze rovněž fungoval tzv. *Rodopisný úřad* jako pobočka berlínského RSA.[863] V protektorátu byla žaloba podávána tím, komu mělo jít o určení jeho vlastního tzv. pokrevního původu, nebo jeho přímými příbuznými (tzv. pokrevními předky), popř. partnerem. Pokud to bylo „... *vzhledem k důležitému zájmu veřejnému*", pak žalobu podával státní zástupce.[864] Tak jako tak bylo však pro zahájení soudního přelíčení zapotřebí odborného tzv. dědičně biologického posudku, který byl vyžadován obligatorně (RGBl I. 1938: 380). Po meziresotní konferenci ústředních institucí nacistického státu uspořádané 20. ledna 1942 Am Grossen Wannsee, na níž bylo naplánováno vlastní provedení anihilace židovského etnika v Evropě, se pro nacistický režim a jeho aparát mělo stát jednou z největších „potíží" právě vymezení tzv. míšenců II. stupně ve smyslu norimberských rasových zákonů; ze strany RuSHA-SS (Hofmann) byla počátkem roku 1942 jako „biologické řešení" opětovně navrhována jejich sterilizace, jež nakonec byla v „praxi" částečně provedena pouze u tzv. židovských míšenců v Holandsku.[865]

---

[859] NA Praha, ÚŘP, č. k. 390, přípis RMdI ÚŘP v Praze ve věci agendy ochrany německé krve a německé cti v protektorátu Čechy a Morava, 17. červen 1939, originál. Dále srov. také např. Ladislav SVATUŠKA, „Židovské předpisy v Protektorátu Čechy a Morava a vývoj rasového práva v Říši". In: *Právník* 79, 1940: 294-355 a „Zur Regelung der Rassenfrage im Protektorat Böhmen-Mähren". In: *Sdtsch. Akademikerztg.* 1941, Folge 11: 4 a sekundárně především Helena PETRŮV, *Právní postavení židů v protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*, in: Knižnice Institutu terezínské iniciativy sv. 1, Praha 2000: 27-55 a zejm. 131-40, dále M. KÁRNÝ, *„Konečné řešení"*: 18-76 a tentýž, *Der Holocaust*: 49-53.

[860] *Regierungsverordnung vom 7. Mai 1941 Nr. 180, vomit einige Vorschriften in Streitigkeiten über Geburts- und blutmäßige Abstammung erlassen werden*, in: *Sammlung der Gesetze und Verordnungen des Protektorates Böhmen und Mähren* 1941, Stück 56 ausgegeben am 15. Mai 1941: 993-5.

[861] Ibidem.

[862] NA Praha, ÚŘP, k. č. 10, Směrnice pro pořizování výpisů a opisů z farních matrik pro úřední potřebu a Zřízení oddělení pro opatřování rodových dokladů při prtektorátním ministerstvu vnitra, 1939-1942, originály. Srov. také „Sippenforschung im Protektorat - Die Beschaffung von Abstammungsurkunden". In: *Korrespondenz für Rasseforschung und Familienkunde* 17. 07. 1941

[863] Pro text i dobový komentář srov. Václav VINŠ, „Rodopisný úřad pro Čechy a Moravu". In: *Časopis Rodopisné společnosti v Praze* 15, 1943, č. 4: 81-2 a sekundárně D. SCHULLE, *Das Reichssippenamt*: 294-306.

[864] „Vládní nařízení č. 180 ze dne 7. května 1941, kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ". In: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava* 1941, částka 56: 995.

[865] A MV Praha, 325-90-7, židovská otázka, 1967.

Pokud jde o úřední agendu pražského IERH, mohou v ní být rozlišeny celkem čtyři druhy posudků, jejichž vypracovávání bylo určováno koncepcí nacistické „péčí o rasu" a „péčí o dědičné zdraví" a které měly fatální dopad pro obyvatelstvo protektorátu; jejich následující přehled je vzhledem ke stávajícímu stavu zpracování problematiky v případě protektorátu třeba považovat toliko za informativní.

Kvantitativně největší a - samozřejmě viděno z pozic nacistického politického vedení protektorátu - zároveň nejdůležitější část „praktické" agendy IERH bezesporu představovalo vystavování tzv. *Abstammungsgutachten* [posudky o rodovém původu], jež sloužily, jak již bylo naznačeno, jako východisko a zároveň úřední doklad pro celou řadu soudních procesů, koncipovaných coby nástroj k provedení segregace, jež v převážné části případů vyústila v osobní diskriminaci či přímo, zvláště pak u židovského obyvatelstva, fyzickou exterminaci; dokladovaní tzv. rodového původu bylo v protektorátu zavedeno s platností od července 1939.[866] Tyto „posudky" (Gutachten) současně naplňovaly biologicky naprosto redundantní pojmy „árijský" a „židovský" či „Árijec" a „Žid", které stály nejen na počátku politické, sociální, společenské a nakonec i zdravotní segregace dotyčných osob, nýbrž také proměny chápání a pojetí kategorie „zločinu".[867] Právě určení rodového původu představovalo základní kritérium, jehož „význam" pro nacistický stát a německou společnost roku 1941 jednoznačně popsal von Verschuer: „*Heute hat jeder Mensch in Deutschland das größte Interesse an der einwandfreien Feststellung seiner blutmäßigen Abstammung. Seine Stellung als Reichsbürger, seine Fähigkeit, Beamter, Offizier, Erbhofbauer, Parteimitglied zu werden, und andere Rechte können davon abhängig sein. Die Gerichte oder das Reichssippenamt, welche die strittige Abstammungsfragen zu entscheiden haben, bedienen sich dabei der erb- und rassenkundlicher Untersuchungen. Jeder ist heute verpflichtet, sich einer solchen Untersuchung zu unterwerfen.*"[868] V tomto perverzním systému totiž již samotný bazální fakt narození znamenal jeden z těch nejzávažnějších „přečinů" či dokonce „zločinů" proti biologisticky pojímanému tzv. *Volksgemeinschaft* [národní společenství] neboli tzv. *Blutsgemeinschaft* [společenství krve] ve smyslu nebližší rodinné příbuznosti.[869] Tyto tzv. *Abstammungsgutachten* [posudky o rodovém původu], jež byly rovněž nazývané jako tzv. *rassische Gutachten* [rasové posudky]. Jejich účelem mělo být

[866] *Vládní nařízení č. 180 ze dne 7. května 1941, kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ*, in: Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1941, částka 56: 993-5. Dále srov. zejm. B. MEYER, c. d.: 125 a 129-30. Dále srov. H. PETRŮV, *Právní postavení*: 77 a 109-10.

[867] Tento výraz byl zaveden v Anglii tvořícím profesorem srovnávací filologie německého původu Maxem Müllerem (1823-1900) působícího od roku 1854 na univerzitě v Oxfordu, jenž jej převzal z véd a používal jako krátkého označení pro jazykovou příbuznost tzv. Indoevropanů. K nacistické biologizaci pojmů „Árijec" [Arier] a „árijský" [arisch] srov. Georg LILIENTHAL, „Die jüdischen 'Rassenmerkmale': Zur Geschichte der Anhropologie der Juden". In: *Medizinhistorisches Journal* 28, 1993: 173-98.

[868] O. VON VERSCHUER, *Leitfaden*: 230.

[869] J. SIMON, *Kriminalbiologie*: 201.

jednoznačné určení (identifikace) a zařazení každého německého státního příslušníka podle ustanovení tzv. norimberských rasových zákonů z roku 1935, jež byly jednoznačně cíleny na segregaci a následnou exkluzi v první řadě židovského obyvatelstva a které operovaly, jak již bylo uvedeno, s konstruktem tzv. *jüdische Rasse* [židovská rasa].[870] Schultz, v letech 1942-44 šéf RA RuSHA-SS, vyjádřil význam tzv. rasové biologie ještě před tímto svým působením naprosto zřetelně: „*Das Gesetz mit seinen Ausführungsbestimmungen führt - zum ersten Male in deutscher Gesetzgebung - den Begriff der Voll-, Halb- und Vierteljuden ein und knüpft hieran beachtliche staatsrechtliche und biologische Folgen. Der Weg, die jüdischen Mischlinge schlechthin dem Judentum oder dem Deutschtum zuzuteilen, wurde nicht gegangen. Es wurde der Weg der Aufteilung der Mischlinge nach dem Grade der Blutmischung beschritten, ein Weg, der den rassenbiologischen Tatsachen am nächesten kommt.*“[871] Tzv. židovští míšenci byli v protektorátu nejdříve soustředěni ve zvláštních pracovních táborech, přičemž první z nich byl zřízen již v dubnu 1942 v moravských Oslavanech a roku 1943 pak následovaly další (např. Postoloprty).[872] Tzv. *Gutachtentätigkeit* [posudková agenda], u které sám Thums předpokládal „... *sehr verantwortungsvolle Ausarbeitung*“[873], se zdá během války, zejména však po roce 1942, IERH zcela zahltit, což bezesporu souviselo právě s průběhem řešení „židovské otázky“ v protektorátu a jeho dynamikou.[874] Na počátku roku 1944 Thums tento stav popisoval následovně: „*Die wenigen vom Reichsminister des Innern und vom Reichsminister der Justiz bestellten erb- und rassenbiologischen Sachverständige in Vaterschafts- und Abstammungsprozessen sowie in Verfahren des Reichssippenamtes Berlin* (v protektorátu - pozn. aut.), *sind z.Zt. mit derartigen Sachverständigengutachten in geradezu unerhörter Weise überlastet. Im Bereich des böhmisch-mährischen Raumes und des Sudetengaues, aber auch weit darüber hin aus sind Professor Schultz* (Bruno Kurt Schultz - pozn. aut.) *und ich* (Thums - pozn. aut.) *die einzigen derartigen Sachverständigen* ... “.[875] A pokračoval: „*Bei der ausserordentlich schwierigen und einen erheblichen Zeitaufwand beanspruchenden, sehr verantwortungsvollen Ausarbeitung derartiger Sachverständigengutachten, ist es für einen einzelnen Sachverständigen vollkommen ausgeschlossen, die genannte Zahl der Gutachten allein zu bewältigen.*“[876] Podobně hodnotil Thumsovo momentální

---

[870] Srov. např. Hans F. K. GÜNTHER, *Die Rassenkunde des jüdischen Volkes.* (München: J. F. Lehmann 1930).

[871] Bruno K. SCHULTZ, „Der jüdische Blutstrom: Schon eine Million Menschen in Deutschland erfaßt?“. In: *Ziel und Weg* 1938, Nr. 8: 269. Dále srov. také Alexander PAUL, *Jüdisch-deutsche Blutmischung: Veröffentlichungen aus dem Gebiete des Volksgesundheitsdienstes.* (Berlin: Verlag Schoetz 1940).

[872] Věra ZEMANOVÁ - Pavla PLACHÁ, „Tábory pro tzv. židovské míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství na českém území v době 2. světové války“. In: Kol., *„Nepřichází-li práce k Tobě ...“: Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech.* (Praha: Kancelář pro oběti nacismu 2003): 104-10.

[873] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Bruno Kurt), 139, dopis Thumse děkanovi přírodovědecké fakulty DKU (Gudden), 15. leden 1944, originál.

[874] Miroslav KÁRNÝ, *„Konečné řešení“: Genocida českých židů v německé protektorátní politice.* (Praha: Academia 1991): 76-151.

[875] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Bruno Kurt), 139, dopis Thumse děkanovi přírodovědecké fakulty DKU (Gudden), 15. leden 1944, originál.

[876] Ibidem.

„vytížení" na konci roku 1943 i von Verschuera: *„In den letzten Jahren ist Thums durch... und mit dem dem Krieg zusammenhängende praktische Aufgaben so in Anspruch genommen gewesen, daß die wissenschaftliche Arbeit daneben in den Hintergrund treten mußte..."*[877] Od roku 1942 se na fabrikování těchto posudků podílel i další ústav lékařské fakulty DKU, jímž byl tzv. *Institut für gerichtliche Medizin und Kriminalistik* [Ústav pro soudní medicínu a kriminalistiku] pod vedením příslušníka SS, profesora Dr. med. habil. Günthera Weyricha (1898-1998); i přesto však zůstávalo postavení IERH v posudkové agendě celé budované infrastruktury „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu" na území protektorátu i sudetské župy zcela ústřední.[878] Vystavování těchto posudků nicméně také vedlo k nárůstu důležitosti rasových hygieniků, což si tito velmi jasně uvědomovali: *„Auf jeden Fall entwickelt sich die Methode des anthropologischen Abstammungsnachweises zu einem Wissenszweig, der für entscheidende Fragen der Bevölkerungsbiologie und Rassenhygiene von immer größerer Bedeutung wird."*[879] Vzato z technické stránky totiž v této době ještě jednak nebyla vybudována síť spolehlivě fungujících tzv. *Deutsche Gesundheitsämter* [Německé zdravotní úřady] v protektorátu, s nimiž se počítalo jako se základním pilířem permanentní rasové a zdravotní selekce, jednak IERH příslušela dozorovací povinnost nad odbornou způsobilostí a fundovaností jednotlivých posudků.[880] To pouze znovu ukazuje na výlučnost postavení a expertní povahu nacistického akademického rasismu, který IERH představoval.

Druhou rozsáhlou skupinou spadající do posudkové agendy IERH bylo určování tzv. *Vaterschaftsbestimmung* [zjišťování otcovství] neboli paternity, a sice podle zásady *Mater semper certa, pater incertus*. V takových případech šlo o určení skutečného, dnes bychom řekli biologického, otce „probanda" v případech, jež byly z nějakých důvodů nejasné. Princip tohoto posuzování se opíral o poznatky z nauky o dědičnosti, z nichž plynulo, že nejdůležitější složkou jsou znaky, u nichž se na základě dominantního způsobu dědičnosti projeví morfologická podobnost mezi rodiči a dětmi; požadavek dědičně biologického posudku byl zpravidla uvozen takovouto formulí: „... *wegen Feststellung der blutmäßigen Abstammung wurde der Beweis durch den Sachverständigen aus dem Gebiet der Rassenkunde und erblichen Biologie zugelassen*".[881] Čím větší se nalezl počet znaků, v nichž se dítě podobalo zkoumanému muži za současné odlišnosti od matky, tím více se soudilo na jistou pravděpodobnost přezkušovaného otcovství. V zásadě se přitom naskýtaly čtyři možnosti: i) podobnost dítěte s matkou i žalovaným, ii) podobnost dítěte pouze s matkou, iii) podobnost dítěte

[877] A AV Praha, NA, k. č. 51, posudek von Verschuera o Thumsově odborné činnosti, 4. listopad 1943, originál.

[878] SOA Praha, KSC, k. č. 646, sdělení RMdI ze dne 3. prosince 1941 IVb 2436/41-1073 ve věci přenesení rozhodování na ústavy pověřené vystavováním dědičně biologických a rasově znaleckých posudků, 1941; NA Praha, NSM, 110-7-38, přípis ředitele Ústavu pro soudní medicínu a kriminalistiku lékařské fakulty DKU (Weyrich) jejímu děkanátu ve věci povolání asistenta ústavu (Steffel) ke zbraním SS, 10. únor 1942, originál; UA Freiburg, B24/4093 (Weyrich Günther), osobní akta.

[879] O. RECHE, *Zur Geschichte*: 375.

[880] I. HEINEMANN, c. d.: 127-86.

[881] SOA Praha, KSC, k. č. 646, posudek vypracovaný za účelem určení otcovství JUDr. Jana J. B., listopad 1941, originál.

pouze se žalovaným a iv) odlišnost dítěte od matky i žalovaného. Rovněž tyto posudky, při nichž samozřejmě vůbec nezáleželo na subjektivním pocitu „probanda", představovaly jeden ze základních nástrojů „péče o rasu", respektive „rasové politiky" nacistického státu.[882] Na jedné straně tak mohlo v podmínkách protektorátu stále jít o ryze praktické záležitosti jako stanovení plátce alimentačních dávek, na straně druhé se ale právě tyto procesy mohly kdykoli přeměnit v důležitý nástroj rasové segregace a perzekuce, neboť rovněž umožňovaly konkretizaci rodinných vazeb v genealogické posloupnosti. Pro pražské představitele „nového oboru" byla taková proměna oproti minulosti, pochopitelně se všemi z ní vyplývajícími následky, zřejmá a v zásadě bezproblémová: „*Solche Vaterschafts- und Abstammungsprozesse sind aber heute nicht etwa in erster Linie Verfahren von irgendeiner finanziellen Bedeutung, wie Alimentenauszahlung oder dgl., sondern es kommt ihnen ein erhebliches öffentliches Interesse zu, da die Abstammung eines Menschen heute nicht mehr Privatsache des Einzelnen ist.*"[883] Pravomoc vystavování výše uvedených posudků a tím *de facto* i možnost spolurozhodovat o dalším osudu „probandů" znamenala vznik kvalitativně nového druhu expertokracie, s nímž šla ruku v ruce i korupce. Absurdnost celého systému jenom podtrhují politické objednávky přicházející často z nejvyšších stranických míst. V pražském případě to je možné doložit zejména pro IRB.[884] Přesný počet posudků vypracovaných IERH v rámci paternitních sporů není přesně znám, neboť chybí jakýkoli základní pramenný výzkum. Budeme-li vycházet z Thumsových údajů, pak pouze během roku 1943 se mělo jednat kolem 250-300 osob.[885] Naproti tomu ve stejném roce uváděl Weyrich „... *mehrere Tausend Blutgruppenuntersuchungen in Vaterschaftsprozessen und viele Hunderte von gerichts-ärztlichen Gutachten für die verschiedensten Zivil- und Strafgerichte Protektorates und Sudetenlandes...* "[886]

Třetí skupina posudků, jež byla IERH vystavována a spadala do jemu úředně přidělené agendy, vyplývala z ustanovení tzv. zákona na ochranu manželského zdraví německého lidu, jenž byl v Německu přijat roku 1935. V protektorátním případě se jednalo zejména o posudky pro tzv. *Gemischtehen* [smíšená manželství], a to samozřejmě zpravidla česko-německá či německo-česká,

---

[882] „Všeobecné ustanovení ze dne 11. října 1941 (1941-1430-VIa 11866)". In: *Deutsche Justiz* 1941: 593; „Nařízení RMdI a RMdJ ze dne 21. dubna 1942 (IVb 77/42 1075 d-RJM 3470-IVb 2652) a nová ustanovení ve sporech o otcovství ze dne 6. února 1943". In: *RGBl. I.* 1943: 80. Dále srov. „Vererbungslehre in der Vaterschaftsbestimmung". In: *Korrespondenz für Rasseforschung und Familienkunde* 16. červenec 1942, Blatt 2; „Erbbiologische Gutachten in Abstammungsprozessen". In: *Korrespondenz für Rasseforschung und Familienkunde* 16. červenec 1942, Blatt 2 a „Die erbbiologische Abstammungsprüfung". In: *Korrespondenz für Rasseforschung und Familienkunde* 03. prosinec 1942, Blatt 3.

[883] BA Berlin, OPG/B93 Schultz Bruno Kurt, 139, dopis Thumse děkanovi přírodovědecké fakulty DKU (Gudden), 15. leden 1944, originál.

[884] A MV Praha, 305-127-4, zpráva o rasovém posudku Ing. Martina F. z roku 1944 vyhotoveného Schultzem, 11. prosinec 1945, originál/tajné.

[885] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Bruno Kurt), 139, dopis Thumse děkanovi přírodovědecké fakulty DKU (Gudden), 15. leden 1944, originál.

[886] NA Praha, StT 110, 110-7-38, přípis ředitele Ústavu pro soudní medicínu a kriminalistiku lékařské fakulty DKU (Weyrich) jejímu děkanátu ve věci povolání asistenta ústavu (Steffel) ke zbraním SS, 10. únor 1942, originál.

respektive manželství s židovským partnerem nebo partnerkou.[887] Lze však dohledat i případy smíšených sňatků s příslušníky mimoevropských národů z blízkého či dálného Východu. V těchto případech musel být podroben velmi povrchnímu dědičně biologickému - a současně i rasovému - „vyšetření" v IERH ten z partnerů, který nenáležel k „nordické" či „germánské" rase (podle Güntherovy „systematiky"); nepředpokládalo se u něj totiž adekvátní vyšetření v jeho domovském státu.[888] Připomeňme, že se v těchto případech jednalo pouze o jeden z celé řady posudků, neboť současně byla ještě vyžadována dobrozdání o sociálním statusu, politické a občanské spolehlivosti stejně jako kriminální minulosti daného žadatele, jež v protektorátním případě vystavovaly jak politické a stranické (NSDAP), tak policejní německé úřední instance.[889] Tzv. státně bezpečnostní „přezkoušení" měl na starosti referát IV 1 b 2 c pro tzv. *Volkstumsangelegenheiten* [národnostní otázky] pražské úřadovny gestapa.[890] Právě hlubší zkoumání smíšených sňatků přitom mělo od roku 1942 představovat pro ústav pod Thumsovým vedením jednu z priorit, neboť ten si od něj sliboval dostatek „studijního materiálu": *„Die gemischtvölkischen Ehen stellen nach wie vor ein brennendes Problem des böhmisch-mährischen Raumes dar von eminenter bevölkerungspolitischer Bedeutung. Doch ist dieses Problem keineswegs nur ein Umweltproblem, hängt also nicht nur mit Sprache, Kultur, Staatlichkeit und anderen äusseren Faktoren zusammen, sondern es ist auch ein biologisches Problem. Diese biologische Seite soll nun nach jeder Richtung hin untersucht werden... an diesem Material sollen allgemein biologische Fragen, wie Frage der Paarungssiebung, der biologischen Partnerregel usw. studiert werden."*[891] Tzv. *Ehegesundheitszeugnis* [osvědčení o dědičném zdraví novomanželů] bylo rovněž nezbytné pro udělení nezdanitelných státních finančních podpor (Ehestandsdarlehen), o něž mohly žádat vícepočetné rodiny německých státních příslušníků s více jak čtyřmi dětmi.[892] Toto opatření bylo koncipováno jako „pozitivně eugenické" a mělo současně představovat pronatalitní pobídku pro široké vrstvy obyvatelstva.[893]

Konečně čtvrtou skupinu posudků, majících jednoznačně eugenickou motivaci, představovala soudní řízení iniciovaná na základě zneplodňujících ustanovení zákona ze 14. července 1934. Jelikož v protektorátu tato zákonná norma, i přes veškerou již zmíněnou snahu nejvyšších politických míst

---

[887] Viz obr. př. č. I/060.

[888] NA Praha, NZÚ, k. č. 3, dodatečné rasové posudky k dotazníkům o uzavření smíšených manželství, 1940-45.

[889] BA Berlin, R30, Folie 3, uzavření sňatku německých státních příslušníků nebo „Volksdeutschen" v protektorátu Čechy a Morava - případ Karla P. a Franzisky H., 1942, originál. Dále srov. Chad BRYANT, „Občanství, národnost a každodenní život: Příspěvek k dějinám česko-německých smíšených manželství v letech 1939-1946". In: *Kuděj* 4, 2002, č. 2: 43-55.

[890] A MV Praha, 12369, protokol sepsaný na ředitelství Národní bezpečnosti oddělením Státní bezpečnosti, referátu 3 a s bývalým příslušníkem pražského gestapa Heinzem Giessingem, 18. srpen 1946, originál.

[891] BA Koblenz, R73, 15195, Karl Thums - Národnostní a rasově biologická vyšetřování smíšených manželství, listopad 1944, originál.

[892] Blíže srov. např. Asmus NITSCHKE, Die *„Erbpolizei" im Nationalsozialismus: Zur Alltagsgeschichte der Gesundheitsämter im Dritten Reich.* (Opladen-Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 1999).

[893] „Wie erlangt man ein Ehestandsdarlehen?" In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 7. duben 1941: 3.

kulminující v době Heydrichova působení v Čechách a na Moravě, pro protektorátní příslušníky po dobu jeho existence nikdy nevstoupila v platnost, musely aktivity IERH v této oblasti nutně překročit hranice protektorátu. Zhruba rok po svém zřízení tak začal IERH fungovat jako expertní pracoviště pro soudy dědičného zdraví v sudetské župě, kde byl tento zákon převzat s platností k 1. lednu 1940.[894] Thums se přitom od roku 1941 osobně angažoval jak coby lékařský tzv. *Beisitzer* [přísedící] u tzv. *Obererbgesundheitsgericht* [vrchní soud dědičného zdraví] v Litoměřicích, jenž představoval nejvyšší odvolací soudní instanci pro celou sudetskou župu, tak i přímo v jednotlivých soudních jednáních.[895] Rovněž v praxi tak Thums ztvrdil svůj postoj ke sterilizačním opatřením nacistického státu, který již roku 1941 formuloval více než jednoznačně: „*Der jahrzehntelange wissenschaftliche Streit, ob eine - noch dazu obligatorische - Unfruchtbarmachung Erbkranker mit den Grundsätzen der persönlichen Freiheit, der Humanität usw. vereinbar wäre und durch die Ergebnisse der menschlichen Erbforschung genügend begründet werden könnte, war in Wirklichkeit längst entschieden: damals nämlich, als der Führer auf der Festung Landsberg die richtungweisenden Worte niederschrieb: 'Wer körperlich und geistig nicht gesund ist, darf sein Leid nicht im Körper seines Kindes verewigen.*"[896]

Pokud jde o metodologickou stránku posudků fabrikovaných IERH, bylo pro ni příznačné syntetizování poznatků z několika biologických a lékařských disciplín. Nejdůležitější z nich byla fyzická antropologie a dědičná biologie, v níž měla být v tehdejším Německu soustředěna nauka o dědičnosti (genetika).[897] Stručně řečeno, lze pro převážnou část této agendy uvažovat o kombinaci metod genealogických, antropometrických a genetických opírajících se především o dědičnost krevních skupin, respektive tzv. dědičně empirickou prognózu.[898] Nejzřetelnější to bylo v procesech o určení rodového původu a otcovství, kde šlo především o stanovení stupně příbuzenského vztahu skrze rekonstrukci genealogické posloupnosti a kde byla genealogická metoda převzata z lékařské genealogie (medizinische Genealogie), jež se rozvíjela od přelomu 19. a 20. století jako pomocná věda nauky o dědičnosti (Hilfswissenschaft der Vererbungslehre).[899] Jelikož se pak pro vzájemný vztah mezi jednotlivými tzv. *Generationsstufen* [generační stupně] předpokládala biologická (genetická) souvislost, bylo použito nejdříve antropometrické metody vycházející z poznatků fyzické

---

[894] Friedrich SCHILF, „Einführung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses im Reichsgau Sudetenland". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1940, Nr. 3: 33-4; Nr. 5: 61-5; Nr. 8: 103-4 a Nr. 9: 117-8.

[895] SOA Litoměřice, Vrchní zemský soud, k. č. 292, Seznam lékařských členů Vrchního zemského soudu dědičného zdraví v Litoměřicích, 1940-41, originál. Srov. také Karl THUMS, „Das Institut für Erb- und Rassenhygiene der Deutschen Karls-Universität in Prag". In: *Der Erbarzt* 10, 1942, Heft 4: 80 a „Errichtung von Erbgesundheitsgerichten im Oberlandesgerichtsbezirk Leitmeritz". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 6: 80.

[896] K. THUMS, *Der Weg*: 187.

[897] Hans-P. KRÖNER, „Von der Vaterschaftsbestimmung zum Rassegutachten: Der erbbiologische Ähnlichkeitsvergleich als „österreichisch-deutsches Projekt 1926-1945". In: *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 22, 1999: 257-64.

[898] Georg LILIENTHAL, „Anthropologie und Nationalsozialismus: Das Erb- und rassenkundliche Abstammungsgutachten". In: *Jahrbuch des Instituts für Geschichte der Medizin der Robert Bosch-Stiftung*, 1989, Band 6: 71-91.

[899] Dorothee FRÜH, *Die Genealogie als Hilfswissenschaft der Humangenetik*, in: <http://www.genealogie.de/frueh/genealogie/html/frueh2.html > [2003-07-14]

antropologie.[900] To znamená, že byly zaznamenávány a následně porovnávány (korelovány) podobnosti vybraných somatických znaků jako například stavba ušního boltce, barva a kresba očních duhovek, výška, pigmentace, druh vlasů, srovnání papilárních linií atd. mezi příslušníky ascendentní a descendentní generace; pro úředně stanovené německé postupy přitom bylo charakteristické minuciózní rozšíření katalogu sledovaných znaků na počet sto padesáti až dvou set.[901] Jelikož však možnost variace stejně jako vývojová stálost či nestálost jednotlivých znaků byla, alespoň v případě IERH, považována za značně problematickou, nebyly takto zjištěné nálezy chápány jako stejně relevantní a z hlediska soudního procesu průkazné. Na řadu proto přišlo použití rozboru dědičnosti krevních skupin, přičemž jednotlivé krevní skupiny, objevené na počátku 20. století (1901), byly chápány jako znaky bezpečně zjistitelné u každého člověka a po celý život stálé a především dědičné podle přesně známých pravidel.[902] Syntetizování poznatků fyzické antropologie a nauky o dědičnosti krevních skupin byla především tzv. vídeňskou antropologickou školou (Pöch, Reche) považována pro praktické použití za klíčové, neboť zatímco použití důkazů odvozených pouze od dědičnosti krevních skupin mohlo pravděpodobnost biologické příbuznosti toliko vylučovat, její kombinace s antropologickým rozborem/antropometrickým popisem měla sloužit jako přímý důkaz; podstatu tohoto přístupu z pohledu genetiky velmi výstižně charakterizuje rakouská antropoložka Tischler-Nicola: „*Man trachtete daher zunächst, die Probleme, die sich aus der Unkenntnis des Erbganges polygen bedingter morphologischer Merkmale ergeben mußten, durch ein sogenanntes Quantitätskriterium, d. h., die Integration möglichst vieler Merkmale zu minimieren; damit glaubte man, den Fehlerquellen am einzelnen Gen wirksam begegnen zu können.*“[903] Z toho vyplývalo, že k vyhotovení tzv. *erbbiologisches Gutachten* [dědičně biologický posudek] a tzv. *Blutgruppen- und Blutfaktorenbestimmung* [určení krevních skupin a faktorů] bylo zapotřebí celé řady zvláštních úkonů jako vyhotovení fotografií, odebrání daktyloskopických vzorků, určení krevních skupin atd. Samotný posudek pak měl vždy několik desítek stran, zpravidla kolem třiceti, a několik příloh (fotografie, daktyloskopické vzory).[904] Pokud šlo o informační zachycení takto konstruovaných údajů, byly rozlišovány byly tři základní způsoby, neboli i) tzv. *Ahnentafel* [rozrod předků], ii) tzv. *Nachkommentafel* [rozrod potomků] a tzv. *Sippentafel* [rodový rozrod].[905] Pro rasové hygieniky se přitom jako nejdůležitější jevily právě tzv. rodové rozrody, v nichž šlo o zachycení pokud možná co největšího počtu příbuzenstva daného jedince, neboť vycházely z postulátu dědičného podílu předků a šlo jim o tzv. *Sippe im engeren Sinne* [rod v užším významu], u něhož se snažili sledovat „rodinnou

[900] Viz obr. př. č. I/061a, I/061b, I/061c, I/061d a I/061e.

[901] Bruno K. SCHULTZ, *Rassenkundliche Bestimmungs-Tafeln für Augen-, Harr- und Hautfarbe und für die Iriszeichnung.* (München: J. F. Lehmann 1935) a tentýž, *Taschenbuch der rassenkundlichen Messtechnik: Anthropologische Messgeräte und Messungen am Lebenden.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1937). Viz obr. př. I/061b.

[902] „Identitätssicherung bei gerichtlichen Blutgruppengutachten“. In: *Deutsches Ärzteblatt* 72, 1942, Nr. 35/36: 406.

[903] O. RECHE, *Zur Geschichte*: 374. Sekundárně srov. především M. TESCHLER-NICOLA, c. d.: 143

[904] SOA Praha, KSC, k. č. 646, posudek vypracovaný za účelem určení otcovství JUDr. Jana J. B., listopad 1941, originál.

[905] W. KEITER, *Lehrbuch*: 75.

frekvenci" výskytu určitých znaků, a to v kombinaci s empirickou dědičnou prognózou.[906] Ta pak podle jejich představ měla umožňovat interpretaci s ohledem na „mendelistické dědičné pochody" (mendelistische Erbgänge).[907] Dobově význam syntetizování antropologických a genetických poznatků pro nacistickou doktrínu „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu" velmi jednoznačně vystihl jeden z nejbližších žáků a spolupracovníků hlavního zastánce a představitele této metody Recheho, jenž později sloužil jako příslušník RuSHA-SS v protektorátu, Hesch: „*Otto Reche hat schon als junger Wissenschaftler rassenpolitisch gedacht und in zahlreichen Arbeiten von den Erkenntnissen seiner Wissenschaft aus, die er selbst auf vielen Gebieten entscheidend gefördert hat, den Durchbruch rassischen Denkens im deutschen Volke vorbereitet... Bahnbrechend ist Reches Eintreten für die gerichtliche Einführung und staatliche Anerkennung des erb- und rassenbiologischen Abstammungsgutachtens geworden, das in Fällen unklarer Abstammung die sicherste und entscheidende Grundlage zur Klärung der genealogischen Verhältnisse darstellt und damit in hervorragendem Maße der Sippenpflege im Sinne der nationalsozialistischen Gesetze zur Erb- und Rassenpflege dient.*"[908] Jako relevantní důkaz byla tato metoda v Německu v důkazních sporech poprvé uznána již roku 1934 u případů, v nichž nesouhlasil zákonný původ s původem biologickým a v nichž mohl být nařízen právě tzv. *erb- und rassenkundlicher Nachweis* [dědičný a rasový doklad].[909] Tento „rozbor" pak představoval vlastní východisko tzv. *erbbiologisches Gutachten* [dědičně biologický posudek], jemuž také byla přisuzována největší váha coby negativnímu vylučovacímu důkazu. Jako plnohodnotný důkaz byl nicméně akceptován roku 1936, respektive 1938 a zůstal jím vlastně až do zavedení identifikačních metod odvozených od znalosti DNA: „*In familienrechtlichen Streitigkeiten haben sich Parteien und Zeugen, soweit dies zur Feststellung der Abstammung eines Kindes erforderlich ist, erb- und rassenkundlichen Untersuchungen zu unterwerfen, insbesondere die Entnahme von Blutproben zum Zwecke der Blutgruppenuntersuchungen zu dulden.*"[910] Bez zajímavosti přitom jistě není, že to byl právě Reche, jenž se o integraci analýzy dědičnosti krevních skupin (Blutgruppenforschung) do důkazního řízení v německém případě zasloužil největší měrou, kdo byl rovněž učitelem nejvlivnějších rasových praktiků v protektorátu jako např. vedoucího IRB Schultze či Hesche.[911] Jak pro teoretiky biologie v nacistickém Německu, tak i pro ty, kteří doufali v možnost „praktického" uplatnění poznatků o dědičnosti krevních skupin, byl tento segment genetického výzkumu přitažlivý především z toho důvodu, neboť představoval „... *das Gebiet, in dem sich wie in*

[906] Ibidem. Viz obr. př. č. I/062a a I/062b.

[907] Ibidem: 76.

[908] Michael HESCH, „Prof. Dr. Otto Reche 65 Jahre", in: *Der Neue Tag* 6, 1944, 27. květen 1944: 3.

[909] Srov. např. Christian-Ulrich VON ULMENSTEIN, *Der Abstammungsnachweis.* (Berlin: Verlag für Standesamtswesen 1936): 69. Dále Hans-Peter KRÖNER, „Von der Vaterschaftsbestimmung zum Rassegutachten: Der erbbiologische Ähnlichkeitsvergleich als „österreichisch-deutsches Projekt" 1926-1945". In: *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 22, 1999: 257-64

[910] O. RECHE, *Zur Geschichte*: 374. Dále srov. G. LILIENTHAL, *Anthropologie*: 72; Maria TESCHLER-NICOLA, c. d.: 138.

[911] K. GEISENHEINER, *„Rasse ist Schicksal"*: 367-71 a 477-8.

keiner anderen Disziplin ... die enge Beziehung zwischen Anthropologie und (Normal-)Humangenetik verköperte... Die Blutgruppenforschung sollte der Königsweg der erbbiologischen Rassenanthropologie sein. Die Grundnahme... bestand darin, dass Blutgruppen Rassenmerkmale seien und als solche dazu geeignet, Rassendifferenzen auszuweisen."[912] Nepřekvapuje proto ani, že výzkum krevních skupin se během války stal rovněž jedním z centrálních výzkumných projektů SS, respektive Himmlerova *Ahnenerbe*.[913]

Jakkoli se to dnes jeví absurdní, téměř všichni prominentní němečtí rasoví hygienici po válce vytrvale tvrdili, že s nacistickou rasovou politikou, respektive státem řízeným antisemitismem neměli nic společného. Přitom to byli právě oni, kdo vytrvale sugerovali a svou autoritou podporovali příčinné propojení „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu", což např. von Verschuer roku 1941 shrnul velmi jednoznačně takto: „*Hat es die erbpflegerische Seite der Rassenhygiene hauptsächlich mit der Erhaltung der Erbgesundheit, der Tüchtigkeit und Begabung der eigenen Rasse zu tun, beschäftigt sich die rassenpflegerische Seite der Rassenhygiene mit dem Schutz des Volkskörpers vor fremden Rasseneinschlägen.*"[914] Přitom již o rok dříve spokojeně komentoval výsledky sčítání lidu z roku 1939: „*Es ist außerordentlich zu begrüßen, daß erstmalig zuverlässige Unterlagen über die Zahl der Rassejuden und der jüdischen Mischlinge in Deutschland durch die Zählung vom 17. V. 1939 bekannt geworden sind. Es kann daraus die erfreuliche Tatsache festgestellt werden, daß die Zahl der Juden durch die Auswanderung erheblich abgenommen hat und daß die Zahl der jüdischen Mischlinge doch nicht so groß ist, als nach den bisherigen Schätzungen angenommen wurde.*"[915] Neméně spokojeně komentoval v témže roce jednu z nejodpudivějších antisemitských brožur rakouské provenience po anšlusu Rakouska rovněž Thums.[916] V návaznosti na vlastní rozbor „historického řešení židovské otázky" von Verschuer roku 1941 identifikoval tři základní způsoby (ghettoizace, segregace, asimilace), aby nakonec došel k závěru, že každý z nich v minulosti selhal, a na základě poznatků dědičné a rasové hygieny proponoval tzv. *Gesamtlösung des Judenproblems* [celkové řešení židovského problému]: „*Die politische Forderung der Gegenwart ist eine neue Gesamtlösung des Judenproblems.*"[917] V mnoha ohledech se tak zdá být velmi výstižná Proctorova charakteristika: „*By the late 1930s, German medical science had constructed an elaborate world view eqauting mental*

---

[912] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 357.

[913] Např. M. KATER, *Das „Ahnenerbe" der SS*: 227-55.

[914] O. VON VERSCHUER, *Die Leitfaden*: 125. Dále srov. především R. N. PROCTOR, *Racial Hygiene*: 131-77.

[915] Otmar VON VERSCHUER, „Die Juden und jüdische Mischlinge im Deutschen Reich". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 7: 162-3 a dále tentýž, „Weltkampf. Die Judenfrage in Geschichte und Gegenwart. Bd. I, Heft ½, April-September 1941. Hoheneichen-Verlag München. Bezugspreis des Doppelheftes RM 4.-." In: *Der Erbarzt* 9, 1941, H. 11: 264.

[916] Karl THUMS, „Körber, Dr. Robert, Rassesieg in Wien, der Grenzfeste des Reiches. 308 S., geb. RM 10.80. Universitäts-Verlag Wilhelm Braumüller, Wien 1939". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 300-1.

[917] O. VON VERSCHUER, *Die Leitfaden*: 127 a také tentýž, „Die körperlichen Merkmale des Judentums: Ein Vortrag in Berliner Universität". In: *Frankfurter Zeitung* 83, 1939, 17. leden 1939: 4 a především pak od téhož autora, *Die Rassenbiologie der Juden*, in: Forschungen zur Judenfrage, Bd. III, Hamburg 1938: 138-51. Dále srov. P. J. WEINDLING, *Health*: 552-3.

infirmity, moral depravity, criminality, and racial impurity. This complex of identifications was then used to justify the destruction of the Jews on medical, moral, criminological, and anthropological grounds."[918] Nakolik oportunistickou a zároveň relativní záležitostí byl antisemitismus nacistických rasových hygieniků ukazuje i případ již zmiňovaného vídeňského profesora rasové hygieny Geyera, u něhož byl na základě rodopisného výzkumu zjištěn jeden údajný židovský předek: „*Die Sache bei Geyer war im übrigen ein wirklich tragisches Pech. Als er seine Ahnentafel einreichte, fand sich in der letzteren Generation der Nahme eines französischen Ahn, von dem dem Rasse- und Siedlungsamt bekannt war, daß er in der Ahnentafel eines anderen SS-Führers zu einem Juden geführt hatte. Nur so kam die Sache damals überhaupt heraus... Der betreffende jüdische Vorfahr liegt bei G.* (Geyer - pozn. aut.) *9 Generationen zurück. Er wurde im Jahr 1725 getauft. G. ist also 1/256 Jude.*"[919] Zatímco jak RuSHA-SS i RSHA-SS to byly ochotny přejít bez povšimnutí, postavil se proti vídeňský NSD.-Dozentenbund a za Geyera musel intervenovat Loeffler, respektive Eugen Fischer i Lenz: „*Ich habe dann im letzten Frühjahr* (1942 - pozn. aut.) *und zwar zunächst unabhängig von der Möglichkeit, ihn bei mir einzustellen, mit Fischer und Lenz in Nauheim gesprochen, als mir dort klar wurde, daß es mit unserer Nachwuchsfrage so verheerend bestellt ist. Beide bestätigten mir, daß sie unabhängig von mir auch daran gedacht hätten, Geyer wieder zu unserem engeren Fachgebiet zurückzuholen, daß sie es aber ohne mich nicht recht gewagt hätten.*"[920]

Pro úplnost je nutno zdůraznit, že provedení vyšetření a následné vystavení závazného úředního posudku o rodovém původu, respektive o určení otcovství bylo v protektorátu zcela a výhradně v kompetenci německých institucí, mezi nimiž, jak již bylo naznačeno výše, IERH zaujímal zcela výsadní postavení. V souladu s tehdy přijatými a platnými předpisy však do sporu o určení otcovství mohl v jisté fázi přípravného řízení vstoupit i nezávislý, rozumějme buď samotným obžalovaným zvolený či, pokud se tak z různých důvodů nemohlo stát, příslušným protektorátním soudem (Krajský soud civilní nebo Nejvyšší soud) *ex offo* stanovený soudní znalec v daném oboru (antropologie, dědičná biologie atd.).[921] Právě - a současně pouze - zde se můžeme setkat s českými lékaři či antropology, kteří byli na těchto seznamech stálých soudních znalců vedeni.[922] Jejich nález přitom byl toliko technicistní povahy a jeho odborná validita mohla být vedoucím IERH kdykoli přezkoušena či dokonce napadnuta. Z takto případně zjištěných rozdílů při předepsaném postupu jako např. při zavádějícím použití aglutinačních sér pro daného soudního znalce vyplývaly závažné postihy v podobě

[918] R. N. PROCTOR, *The Nazi Medicine*: 205.

[919] BA Berlin, NS2/148, přípis RuSHA vedoucímu ústavu pro rasovou biologii na univerzitě v Královci (Loeffler), 18. únor 1943, originál.

[920] BA Berlin, NS2/148, dopis Loefflera Gieselerovi (představený „Deutsche Gesellschaft für Rassenforschung") ve věci Geyera, 19. leden 1943, originál.

[921] SOA Praha, KSC, k. č. 646, sdělení RMdI ze dne 3. prosince 1941 IVb 2436/41-1073 ve věci přenesení rozhodování na ústavy pověřené vystavováním dědičně biologických a rasově znaleckých posudků, 1941, oběžník.

[922] Ibidem.

obvinění z maření úředního výkonu.[923] Větší angažmá českých protektorátních institucí mělo pod německým dohledem nastat až roku 1943, kdy byl v Praze zřízen tzv. *Sippenamt für Böhmen und Mähren* [Rodopisný úřad pro Čechy a Moravu], v jehož II. oddělení bylo rozhodováno o „... *dědičném a rasovém zařazení zkoušeného*".[924] Proponován byl rovněž samostatný referát pracovně nazývaný „Sociální anthropologie", který se měl „*zabývati u nás téměř ještě nedotčenou látkou vlivu dědičnosti na zdraví národa*".[925]

Zvláštní expertní činnost IERH v oblasti posudkové agendy, spadající svým záběrem jak do rasovými hygieniky spolukonstruované „péče o rasu", tak do „péče o dědičné zdraví", představovala aktivní podílení se na vytváření kvalitativně nového druhu diskriminace. Na jedné straně možnost absolvování příslušné prohlídky z donucení, umožněná jednoznačným politickým nátlakem, a získání navýsost intimních údajů o morfologickém a dědičném či zdravotním statusu dané osoby, na straně druhé možnost jejich efektivního zpracování a připravenost postoupit je k dalšímu, zpravidla fatálnímu využití v neprospěch „probanda", znamenala v případě personálu IERH zásadní proměnu poslání lékaře, jejíž podstatu lze bezesporu nazvat perverzí. Zvláště zřejmé je to především v případech určování tzv. rodového původu, které představuje nanejvýše absurdní, přesto však ve svých důsledcích konkrétní a vysvětlitelné skloubení rasového fanatismu s metodologicky minuciózně propracovaným analytickým aparátem, který umožňoval rámec dobových znalostí o dědičnosti živých organismů vycházející z klasické (mendelovské) nauky o dědičnosti. Americký historik Caudill výstižně popisuje fungování tohoto procesu takto: „*As the data were assembled to prove racial inferiority, scientific legitimacy was bestowed upon racism, and the scientific process gave racially motivated legislation the appearance of having a foundation in reason rather then emotion. Then the assembled data predictably supported the racist myths that initially had provoked the research... Nazi medicine and science spent a great deal of energy showing the validity of the myth, creating behavioral and physical standards for conformity, and explaining the reasons for penalizing those who failed to meet the standards.*"[926] Dvacet let po vydání Hertwigova spisu se tak měly naplnit jeho temné předtuchy: „*Nach den Vorschlägen* (rasových hygieniků - pozn. aut.) *würde das Leben jedes einzelnen von der Wiege bis zum Grabe unter Zuchtwahlkontrolle gestellt werden. Ein System von Behörden würde geschaffen werden, in denen die Ärzte selbstverständlich die Hauptrolle spielen vermöge ihrer besseren Kenntnis der Anatomie und Physiologie und ihrer Bekanntschaft mit den Ausschlag gebenden Gesetzen des Darwinismus... so würde im Züchtungstaat nach den Utopien einiger Sozialdarwinianer eine Kommission schon den Neugeborenen empfangen und durch ärztliche Untersuchung feststellen, ob er zur Aufzucht geeignet oder besser gleich wegen zu schwacher*

[923] Ibidem.

[924] Václav VINŠ, „Rodopisný úřad pro Čechy a Moravu". In: *Časopis Rodopisné společnosti v Praze* 15, 1943, č. 4: 81.

[925] Ibidem: 82.

[926] E. CAUDILL, c. d.: 132-3.

Konstitution oder wahrscheinlicher, erblicher Belastung als untauglich für eine Edelrasse, als unnützer Ballast für den Staat durch eine Dosis Morphium oder andere milde Verfahren auszujäten ist... Eine oberste und den Ausschlag gebende Behörde des Züchtungsstates würde schließlich ihre Vorarbeiten als schätzbares Material benutzen und nach Marstallprinzipien die Auslese bei den Eheschließungen vornehmen, damit bei der Fortpflanzung eine allmähliche Verbesserung des Menschengeschlechtes erzielt wird."[927]

♦ ♦

[927] O. HERTWIG, c. d.: 95.

STRATEGICKÉ PLÁNOVÁNÍ

♦

1. Nové možnosti a úkoly

Možnosti, které po březnu 1939 v protektorátu nabízela konjuktura „... *praktischer Volkstumsarbeit*", představovaly pro badatele vybraných oborů na pražské DKU bezesporu „unikátní" příležitost.[928] Snaha aplikovat zásady domněle poznaného procesu dědičnosti u člověka tak zde pronikala daleko za hranice věd o životě, tedy v první řadě biologie a medicíny. Hlavním představitelem takového směru byl zejména Thumsův blízký kolega, sociolog a zároveň přesvědčený rasový hygienik pocházející původně z Čech a působící převážnou část své předválečné kariéry v Sasku, Dr. phil. habil. Karl Valentin Müller (1896-1963).[929]

Müller[930] se narodil 26. března 1896 v učitelské rodině v severočeském Děčíně-Podmoklech [Tetschen-Bodenbach].[931] Po ukončení gymnaziálních studií v Blasewitz u Drážďan narukoval roku 1915 dobrovolně do německé armády, s níž se dostal na západní frontu, nicméně ještě téhož roku se vrátil domů.[932] Po skončení války začal roku 1919 studovat germanistiku a později také státovědu a dějiny na univerzitě v Lipsku.[933] Svá zdejší studia ukončil roku 1924, přičemž již dva roky předtím získal doktorát.[934] Nejdříve se živil jako spisovatel a roku 1927 vstoupil do státní služby v saském ministerstvu lidové osvěty.[935] Roku 1936 se habilitoval na lipské univerzitě a v následujících dvou letech (1936-1938) působil jako docent sociologie na tzv. *Technische Hochschule* [Technická vysoká škola] v Drážďanech; roku 1938 se zde stal komisařským vedoucím sociologického ústavu a o rok později zažádal tamtéž i o udělení profesury.[936] V Drážďanech byl rovněž

[928] Ibidem.

[929] Heribert STURM (vyd.), *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder* - Band II. (München: R. Oldenbourg Verlag 1984): 711. Dále srov. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 61-7 a k dějinám sociologie v nacistickém Německu především Carsten KLINGEMANN, *Soziologie im Dritten Reich*. (Baden-Baden: Nomos 1996).

[930] Viz obr. př. č. II/001.

[931] BA Berlin, R31/614 (Müller Valentin Karl), životopis Karla V. Müllera, 1937, originál.

[932] Ibidem.

[933] Ibidem. Srov. Gerhard SCHÄFER, „Wider die Inszenierung des Vergessens: Hans Freyer und die Soziologie in Leipzig 1925-1945". In: *Jahrbuch für Soziologiegeschichte* 1990, Opladen 1990: 121-75 a Elfriede ÜNER, *Soziologie als „geistige Bewegung": Hans Freyers Systém der Soziologie und die „Leipziger Schule"*. (Weinheim: VCH 1992).

[934] Ibidem.

[935] Ibidem.

[936] Dorit PETSCHEL, *Die Professoren der TU Dresden 1828-2003*, in: Reiner POMMERIN (vyd.), *175 Jahre TU Dresden - Band 3*. (Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag 2003): 711.

aktivním členem místní pobočky DGRH.[937] Od konce 20. let byla ve středu jeho zájmu statistická, sociologická a populačně politická tematika, a to v úzké návaznosti právě na problematiku rasově hygienickou: „ ... *gerade die bevölkerungspolitischen Studien brachten mich mit der Rassenhygiene und persönlich mit vielen führenden Männern dieser jungen Wissenschaft in enge Fühlung. Das war der entscheidende Umstand, der auf Jahrzehnte meine Arbeit und mein wissenschaftliches Streben festlegte: ich wurde weltanschaulich, ohne jeden Kompromiss, überzeugter und unbedingter Anhänger der Rassenlehre. Die Aufgabe, die ich mir stellte, lautete: die Synthese zwischen sozialer Frage und Rassenlehre zu suchen.*"[938] Obzvláště úzké kontakty přitom pěstoval s předními představiteli německé rasové hygieny jako Lenzem, Güntherem či Lehmannem.[939] Věnoval se především významu rasové hygieny pro německé dělnictvo: „*Das tüchtige deutsche Arbeitertum kann nur durch strengste Rassenpflege sich tüchtig und bewährungsfähig halten und ... es ist unmöglich, von der Besserung der Umweltverhältnisse (marxistischer Weg) das Heil zu erwarten ... nur rückhaltlos Bekenntnis des deutschen Arbeiters und der deutschen Arbeiterbewegung zu Rasse, Nation und Staat könne die Erfüllung ihrer standestümlichen Zielsetzung verbürgen und sittlich rechtfertigen...*"[940] K tomuto tématu také od konce 20. let publikoval celou řadu studií a prací.[941] Na konci 30. let se nicméně začal více soustředit na problematiku tzv. příhraničního Němectva (Grenzdeutschtum) v oblasti česko-saského pomezí.[942] Tak např. v letním semestru 1939 vypsal „... *eine Übung über das gesellschaftsbiologische Denken am Beispiel der deutsch-tschechischen Beziehungen...* ".[943] Je také velmi pravděpodobné, že právě v druhé polovině 30. let navázal i první kontakty s drážďanskou služebnou SD, v níž se tou dobou českou problematikou zabýval pozdější šéf řídícího úseku SD v Praze Jacobi a která hrála ve vztazích s SdP velmi důležitou roli. Politicky se Müller dlouhou dobu profiloval jako sociální demokrat, nicméně roku 1937 vstoupil do NSDAP (čl. č. 5877252).[944] Zdůvodněním přitom měl být právě jeho příspěvek k rasové hygieně: „*Dass ich damals* (1933 - pozn. aut.) *vielleicht mehr als mancher andere berechtigt gewesen wäre, die Bezeichnung 'Nationalsozialist' auch auf mich anzuwenden, habe ich zu meiner Freude aus der überraschend freundlichen Anerkennung meiner jüngsten Arbeit durch die zuständigen Parteidienststellen gesehen, obwohl diese Arbeiten nur in gerader Linie meine frühere Ansätze fortführen und keinen inneren Gegensatz zu den früher von mir vertretenen Ansichten* (sociálně demokratické - pozn. aut.) *aufweisen.*"[945] Mezi srpnem 1939 a dubnem 1940 sloužil Müller ve wehrmachtu, prodělal polské tažení a byl poté přeložen do Prahy.[946]

Müller sice v období 1933-45 jistě nepatřil k prominentům nacistické sociologie jako již zmíněný Höhn, přesto ale právě v této době zaznamenal obdivuhodně rychlou profesní kariéru. Již v létě 1940 byl navržen jako jediný kandidát (!) na obsazení pozice vedoucího nově zakládaného ústavu pro tzv. *Sozialanthropologie* [sociální antropologie] na filozofické fakultě DKU v Praze.[947] Tento obor přitom

---

[937] BA Berlin, R31/614 (Müller Valentin Karl), životopis Karla V. Müllera, 1937, originál.

[938] Ibidem.

[939] Ibidem.

[940] Ibidem.

[941] Srov. zejm. Karl V. MÜLLER, *Arbeiterbewegung und Bevölkerungsfrage: Eine gemeinverständliche Darstellung der wichtigsten Fragen der quantitativen und qualitativen Bevölkerungspolitik im Rahmen gewerkschaftlicher Theorie und Praxis.* (Jena: K. Zwing 1927). Viz obr. př. č. II/002.

[942] Karl V. MÜLLER, „Zur Biologie des Auslandsdeutschtums". In: *ARGB* 23, 1930-31, Heft 4: 340 a tentýž, „Gesetzmäßigkeit bei Wandlungen im sozialanthropologischen Gefügen von rassisch nahestehenden Nachbarvölkern durch Umvolkungsvorgänge". In: *ARGB*, 1937, Heft 4: 326-47.

[943] BA Berlin, R31/614 (Müller Valentin Karl), dopis Müllera rektoru TH v Drážďanech, 14. duben 1939, originál.

[944] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 249.

[945] BA Berlin, R31/614 (Müller Valentin Karl), životopis Karla V. Müllera, 1937, originál.

[946] BA Berlin, R31/614 (Müller Valentin Karl), sdělení kulturního oddělení Technické vysoké školy v Drážďanech rektorovi téže vysoké školy, 10. říjen 1940, originál. Srov. také Karl V. MÜLLER, „Beobachtungen über die Fruchtbarkeit und Fruchtbarkeitsunterschiede der Gutsbevölkerung in der ehemaligen Provinz Posen". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 1: 57-61.

[947] A UK Praha, R-NUK, k. č. 4, přípis děkanátu filozofické fakulty DKU REM ve věci vymezení poslání ústavů pro nauku o rase (Rassenkunde), sociální antropologii (Sozialanthropologie) a dědičné a rasové hygieny (Erb- und Rassenhygiene), 27. březen 1941, originál. Srov. také „Nachrichten". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 12, 1941, Heft 4: 413,

byl pojímán jako do značné míry „inovativní" záležitost: „*Die Sozialanthropologie, eine bisher in Deutschland nicht so ständige Disziplin, ist nach Definition Eugen Fischers ein untergeordnetes Sonderfach der naturwissenschaftlichen Anthropologie; nach der ausführlichen Definition von Alfred Ploetz, der im Handbuch 'Kultur der Gegenwart' eine fast hundert Seiten umfassende Abhandlung über Sozialanthropologie veröffentlicht hat, ist die Sozialanthropologie zwar ihrem Ursprung nach ein Zweig der Anthropologie, ihr Wesen besteht aber darin, dass sie eine ausgesprochene Grenzdisziplin zwischen der naturwissenschaftlichen Anthropologie und der geisteswissenschaftlichen Disziplin der Soziologie, mit dem Schwerpunkt in dieser ist. Ploetz selbst betont, dass die Abgrenzung der Sozialanthropologie ausserordentlich schwankend und schwierig ist, dass die Aufgaben der Sozialanthropologie etwa in der Richtung einer Gesellschaftsbiologie liegen und damit zumeist den naturwissenschaftlichen Boden verlassend, Methoden der Soziologie, der Psychologie, der Völkerkunde, der Sippenkunde erfordert. Bei der näheren Ausarbeitung die Fragestellung zeigt aber Ploetz, wie sich die Sozialanthropologie besonders im Rahmen der Ausleseforschung auf weiten Strecken mit der medizinisch fundierten quantitativen und qualitativen Bevölkerungsbiologie überschneidet, die andererseits ein unveräusserlich zur Rassenhygiene gehöriges Teilgebiet dieser letzteren darstellt. Darin und in der darauf aufbauenden Bevölkerungspolitik überschneiden sich Sozialanthropologie und Rassenhygiene beträchtlich, wenn auch der Rassenhygieniker an das gleiche Gebiet vom biologischen, physiologischen und pathologischen, der Sozialanthropologe vom gesellschaftswissenschaftlichen und psychologischen Standpunkt herantritt.*"[948] Vzhledem k určitým potížím, jež souvisely s nepochopením Rustova ministerstva pro „potřeby" vzniku dalšího pracoviště DKU s obdobným zaměřením jako měl IERH, respektive IRB, se však jeho nástup do Prahy zpozdil. Svou činnost tak mohl nový ústav nazvaný jako tzv. *Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie* [Ústav pro sociální antropologii a biologii lidu; dále jen ISV], který sídlil v budově Karolina na Ovocném trhu [Obstmarkt] 5, zahájit v roce 1942.[949]

Záhy po příchodu do Prahy se Müller jako tzv. čestný spolupracovník objevil rovněž ve službách vedoucího úseku SD Praha, respektive coby externí poradce AS B.u.M..[950] Soustředil se především na možnosti a metody tzv. *Neugestaltung des böhmisch-mährischen Raumes* [nové uspořádání česko-moravského prostoru].[951] Tento „výzkum" byl na DKU protěžován především rektorem Saurem, neboť to měla být podle něj právě ona, jež byla povolána k tomu, aby se na ní „problematika česko-

[948] Ibidem.

[949] A UK Praha, R-NUK, k. č. 4, přípis REM děkanátu filozofické fakulty DKU ve věci zřízení ústavu pro rasovou nauku, 24. únor 1941, originál. Srov. K. V. MÜLLER, *Volksbiologie*: 369, zde poz. č. 14 a sekundárně také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 102-3. Viz text. př. č. 4.

[950] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 159 a dále také A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 105.

[951] A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 115. Dále také Josef BARTOŠ, *Projekty germanizace Moravy*, in: Josef BARTOŠ - Miloš TRAPL, *Dějiny Moravy (IV. díl - Svobodný stát a okupace)*, Vlastivěda moravská - Země a lid (nová řada), sv. 9, Brno 2004: 191-7 a Vojtěch MASTNÝ, *Protektorát a osud českého odboje*. (Praha: Eurolex Bohemia 2003): 123-37.

německého prostoru" studovala v co možná největší šíři.[952] To kromě jiného také znamenalo podporu „terénní práce" v jednotlivých částech protektorátu, která byla podporována přímo Frankem a ÚŘP.[953] Tak např. na druhou polovinu července 1941 Müller naplánoval desetidenní „rasový" průzkum průmyslových podniků a zemědělských usedlostí ve středních Čechách, konkrétně na Kolínsku, Kutnohorsku, v pořící Sázavy a Berounky a v okolí Prahy; jeho důležitost a osobní Frankův zájem Ferdinand Fischer z ÚŘP zdůvodnil takto: „*Gruppenführer Frank liegt sehr daran, daß die Besichtigungen in Gang gesetzt werden, da das durch die Auszählungen gewonnene Material für die Volkstumsarbeit dringend benötigt wird*".[954] Účastníky byli v celkovém počtu asi dvaceti osob Müllerovi seminaristé na technické vysoké škole v Drážďanech. Na celé akci také úzce participoval ústav pro sociální a hospodářské vědy téže vysoké školy pod vedením profesora Dr. jur. et Dr. phil. Waltera Weddigena (1895-1978).[955]

Od roku 1942 probíhaly Müllerovy výzkumy v protektorátu s podporou DFG, respektive skrze místní univerzitní pobočku tzv. *Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung* [Říšské pracovní společenství pro výzkum prostoru; dále jen RAG], jehož zde byl zastupujícím vedoucím a které se podílelo na základním geografickém, agrárním a populačně statistickém výzkumu pro osidlovací politiku v Německem okupovaných či k němu přičleněných územích.[956] V lednu 1942 nejdříve požádal o finanční příspěvek ve výši 2000,- RM na provedení výzkumu nazvaného „Ermittlung von genügend gesicherten Schnellverfahren zum Zwecke der annäherungsweisen Bestimmung des deutschblütigen Erbanteils in einzelnen örtlichen Bezirken und sozialen Schichten des tschechischen Volkes" [Zjištění dostečně jistého rychlého jednání za účelem přibližného stanovení dědičného podílu německé krve v jednotlivých místních okrscích a sociálních vrstvách českého národa], který byl schválen 27. července 1942.[957] V lednu téhož roku rovněž požádal o finanční podporu ve výši 1500,- RM pro svůj záměr „Umfang der Einvolkung deutschblütiger Sippen in das tschechische Handwerkertum seit dem 18. Jahrhundert" [Rozsah národního včlenění německých krevních rodů do českého řemeslnictva od 18. století], jenž byl schválen v lednu 1943.[958] V březnu téhož roku ještě požádal o finanční podporu ve výši 3000,- RM pro uskutečnění svého dalšího záměru nazvaného „Sozialanthropologische

---

[952] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 90-1.

[953] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1422, dopis Giese Wediggenovi ve věci plánování exkurze do protektorátu, 11. červenec 1941, originál.

[954] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1422, dopis oddělení I 8 ÚŘP (Fischer) profesoru Wediggenovi ve věci exkurze v protektorátu, 11. červenec 1941, originál.

[955] D. PETSCHEL, c. d.: 1018. Dále srov. také A. MÍŠKOVÁ, Německá (Karlova) univerzita: 103; A. WIEDEMANN, *Nadace*: 61-7 a V. MASTNÝ, c. d.: 129-30, Mastný zde udává rok 1940.

[956] *Personal- und Vorlesungsverzeichnis der Deutschen Karlsuniversität Prag: Sommer-Semester 1944 - 1. April 1944 bis 31. Juli 1944.* (Prag: Deutsche Karls-Universität 1944): 23. Srov. Isabel HEINEMANN, „Wissenschaft, Planung, Umvolkung. Konrad Meyer und der 'Generalplan Ost'" <http://www.agrar.hu-berlin.de/fakultaet/history/gpo/020528.htm> [2005-12-12] a M. FAHLBUSCH, c. d.: 512-22.

[957] BA Koblenz, R73/13294, žádost Müllera o finanční podporu, 24. leden 1942, originál.

[958] Ibidem.

Messungen und Schätzungen in Kombination mit genealogischer und massenstatistischer Methode (Familienstatistik)" [Sociálně antropologické měření a odhady v kombinaci s genealogickou a masově statistickou metodou (rodinná statistika)].[959] Konečně v létě roku 1944 požádal o finanční podporu ve výši 1500,- RM na zpracování tématu „Auswertung von Belegschaftsmessungen usw. zum Zwecke der Einsicht in die Verteilung sozialanthropologisch relevanter Merkmale über das Protektoratsgebiet" [Vyhodnocení proměřování osazenstva atd. za účelem vhledu do distribuce sociálně antropologicky relevantních znaků v protektorátu], která mu byla přidělena v listopadu téhož roku.[960]

V případě Müllera se mělo jednat především o doklad možnosti použití „... *biologisches Denken in der Volkswissenschaft*".[961] Jakoby právě v protektorátu měl dojít uskutečnění Rodenwaldtův požadavek volající po „novém" typu badatele, který měl představovat, řečeno Schwidetzkou, „... *den historisch geschulten Biologen oder biologisch geschulten Historiker.*"[962] Podle něj „... *taucht daneben und davor die Frage nach dem Menschen als Gestalter solcher Umweltmächte, oder doch als Schauplatz der Auseinandersetzung seiner durch Umwelteinflüsse nur wenig modifizierten Erbanlagen mit diesen an ihn herantretenden Umweltmächten auf. Der Mensch als Träger und Vollzieher von stets andersartigem Erbschicksal, Erbauftrag, der auch gegen entgegenstehende Umweltmächte handelt, ist der Hauptgegend dieser neuartigen wissenschaftlichen Betrachtungsweise* (v národopisu a relgionalismu - pozn. aut.)."[963] Müller se přitom chtěl opírat o „... *Fortschritte und sichere Grundlegungen der menschlichen Erbwissenschaft...* "[964] Jeho závěr pro možnost využití takových poznatků ve „Volksforschung" byl kategorický: „*Wir müssen auch in der Betrachtung des vertrauten Bildes der Heimat und ihrer Menschen stärker die tatsächlich beharrenden erblichen Züge von der oft äusserlichen Formung oder Übertünchung durch Umweltbilder und Umweltanpassungen scheiden lernen. Dasselbe gilt auch für die Betrachtung des Volkes als Ganzes. Hier bringt die biologische Betrachtungsweise, wie sie uns durch die Fortschritte und sicheren Grundlegungen der menschlichen Erbwissenschaft aufzwingt, soweit ich zu sehen kann, in zweierlei Hinsicht eine neuartige Schau.*"[965] Nejen veškeré sociální, nýbrž nově i národnostní vazby a interakce tak měly být vtěsnány do tohoto redukcionistického a nutno říci i nanejvýše simplicistního selekčního schématu. Pro Müllerova zveřejněná pojednání bylo příznačné, že častým používáním mytizujících výrazu jako „krev" [Blut],

[959] BA Koblenz, R73/13294, žádost Müllera o finanční podporu, 6. březen 1942, originál.

[960] BA Koblenz, R73/13294, žádost Müllera o finanční podporu, 11. květen 1942, originál.

[961] Karl V. MÜLLER, „Volksbiologie und Heimatforschung". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 6: 345-8 a srov. také tentýž, „Grundsätzliche Ausführungen über das deutsche und tschechische Volkstum in Böhmen und Mähren". In: *Raumforsch. u. Raumord.* 5, 1941: 494

[962] Ilse SCHWIDETZKY, „Rodenwaldt, E.: Die Rassenmischung als historisch-biologisches Problem". In: *Bremer Beitr. Naturwiss.* VI, 31-52, 1940". In: *Ztschr. f. Rassenkde.* 14, 1943, Heft 2: 236. Srov. Ernst RODENWALDT, „Die Rassenmischung als historisch-biologisches Problem". In: *Bremer Beitr. Naturwiss.* 6, 1940: 31-52.

[963] K. V. MÜLLER, *Volksbiologie*: 345.

[964] Ibidem: 346.

[965] Ibidem.

„výměna krve" [Blutsaustausch] či „proud života" [Lebensstrom] dospěl k adorování „rasy" coby základní a určující hodnoty německého národního společenství:[966] *„Es ist die Gesamtheit der Rassen und Rassenmischungen, die seit jeher das deutsche Volk in seiner geschichtlich gewordenen Gestalt zusammengefasst haben und die Grundlage seiner Leistungen in der Geschichte abgeben."*[967] Podobně jako v případě použití lékařské genealogie coby pomocné vědecké metody pro diagnózu vybraných onemocnění měl i v činnosti ISV biologizovaný vztah mezi „rasou", „rodem" a „rodinou" představovat východiska pro návazné sociologické a sociálně antropologické analýzy: *„Rasse bezeichnet also eine charakteristische Gruppe von erblichen Eigenschaften, die einen bestimmten Menschentyp kennzeichen. Seine Rasse kann man sich nicht wählen oder ändern - wie im gewissen Umfange das Volkstum - sondern sie ist angeboren und unveräußerlich, 'Rasse ist Schicksal'."*[968] Nemůže proto překvapit, že již od letního semestru školního roku 1942 (!) Müller s Thumsem na IERH společně přednášeli na téma „Rassenkunde" [Nauka o rase], respektive „Bevölkerungspolitik" [Populační politika].[969]

Skrze tuto prapodivnou a dnes stěží plně pochopitelnou perspektivu se Müller nejdříve pokusil interpretovat dlouhou a složitou historii česko-německých a německo-českých vztahů, kterou se snažil vyložit prostřednictvím *„... Studium der völkischen Verschiebungen und Verflechtungen unter volksbiologischen Gesichtspunkten."*[970] I zde se přitom můžeme setkat s tezaurem dědičné biologie, jenž sice působí v daných souvislostech více než absurdně, v žádném případě jej ale vzhledem k očividnému legitimizujícímu nároku na zachycení *„... biologische Geschichte des tschechischen Volkstums"*, mající zřetelný rasově germanizační podtext, nelze podceňovat.[971] Ve studii napsané společně s profesorem historie na filozofické fakultě DKU PhDr. Heinzem Zatschekem (1901-1965), se lze například dočíst:[972] *„Denn eine Familie, in die seit etwa 1605, also durch volle drei Jahrhunderte, kein tschechisches Blut mehr eingeströmt ist, kann blutsmäßig gar nicht als tschechische Sippe gewertet werden... Das tschechische Volk selbst hat naturgemäß länger wesentliche Züge seines ursprünglichen Erbträges bewahren können als das Fürstenhaus* (Přemyslovců - pozn. aut.). *Demnoch ist die Entwicklung des Herrscherhauses der Přemisliden in gewisser Weise auch charakteristisch für die biologische Geschichte des tschechischen Volkstums*

---

[966] K. V. MÜLLER, *Deutsches Blut*: 18 a 25. Srov. také Karl V. MÜLLER, „Die Bedeutung des deutschen Blutes im Tschechentum". In: *Arch. f. Bevölkerungswiss. u. Bevölkerungspol.* 9, 1939, Heft 5 a 6: 342.

[967] Walter GROß, „Rasse - Volk". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 1, 1939, Nr. 9: 236.

[968] K. V. MÜLLER, *Deutsches Blut*: 18-9. Viz obr. př. č. II/003, II/004 a II/005.

[969] Viz text. př. č. 4.

[970] K. V. MÜLLER, *Volksbiologie*: 369.

[971] Karl V. MÜLLER - Heinz ZATSCHEK, „Das biologische Schicksal der Přemisliden". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 2: 136-52.

[972] Viz obr. př. č. II/006.

überhaupt."[973] O rok později se věnoval podobně historizujícímu tématu, když zkoumal „*Umfang der Einvolkung deutschblüttiger Sippen in das tschechische Handwerktum seit dem 18. Jahrhundert*" [Rozsah národního včlenění německých krevních rodů do českého řemeslnictva od 18. století].[974] V návaznosti na tyto rozklady pak pro oblast tzv. *Soziologie der Umvolkungsvorgänge* [sociologie přenárodnostňovacích procesů], kterou považoval za prioritu své činnosti, stanovil i) tzv. *Begriff der Volksblütigkeit* a ii) tzv. *Feststellung der Deutschblütigkeit an den Sippen des böhmisch-mährischen Raumes.*[975]

Jakkoli lze Müllerova východiska považovat za pochybná, je zřejmé, že mu v protektorátních podmínkách umožnila vytvořit značně koherentní pracovní program, jenž měl mít v případě svého uskutečnění fatální následky pro celé skupiny místního obyvatelstva, což nemuselo být ve své době zcela zřejmé.[976] V souladu s dlouhodobými hlavními cíli okupační politiky, tedy - použijeme-li Heydrichova obratu z roku 1942 - „germanizace lidí a prostoru", to bylo především studium tzv. *diferentielle Fortpflanzung* [diferenční plodnost] a dále pak smíšených česko-německých a německo-českých manželství [Mischehen].[977] Zejména v posledně jmenovaném případě měly jeho výzkumy podpořit a zdůvodnit „... *Möglichkeit einer exakten Kontrolle des vermuteten anthropologischen Einflusses der Einkreuzung deutscher Blutslinien in das tschechische Volkstum*".[978] Po roce 1942 pak šlo jednoznačně o to, napomoci činností ISV k „... *Ermittlung von genügend gesicherten Schnellverfahren zum Zwecke der annäherungsweisen Bestimmung des deutschblütigen Erbanteils in einzelnen örtlichen Bezirken und sozialen Schichten des tschechsichen Volkes*".[979] Důležité místo zde přitom zaujímal zejména tzv. *Familiennamenforschung* [výzkum rodinných jmen], respektive genealogický výzkum.[980]

Ani v případě druhého z Thumsových kolegů-rasových hygieniků a velmi blízkých spolupracovníků v Praze se nejednalo o nevýznamnou persónu. Byl jím již zmíněný představitel tzv. vídeňské

---

[973] K. V. MÜLLER - H. ZATSCHEK, *Das biologische Schicksal*: 151-2 a tentýž, *Deutsches Blut*: 19-21 a 24-30.

[974] BA Koblenz, R73/13294, žádost Müllera o finanční podporu, 24. leden 1942, originál.

[975] K. V. MÜLLER, *Volksbiologie*: 370-7. Srov. také Josef HANIKA, *Sippennamen und völkische Herkunft im böhmisch-mährischen Raum.* (Prag: Deutsche Druckerei 1943).

[976] A MV Praha, OK 2021/46, výslech dr. Bohumila Sekly na MŠANO, 25. červen 1946, originál.

[977] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-4-1522, dopis šéfa vedoucího úseku SD Praha (Jacobi) státnímu sekretáři (Frank), 24. srpen 1942, originál. Srov. také K. V. MÜLLER, *Deutsches Blut*: 22-3 a sekundárně K. FREMUND, *Heydrichova nadace*: 22-3 (materiál č. 4) a A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 136, 138 a 182.

[978] Ibidem

[979] BA Koblenz, R73/13294, žádost Müllera o finanční podporu, 24. leden 1942, originál.

[980] K. V. MÜLLER, *Deutsches Blut*: 25-30. K Müllerově výzkumu v letech 1942-45 pod vedením RHS srov. část 2. této kapitoly.

antropologické školy a od 1. prosince 1941 zastupující vedoucí IRB, jenž ale podobně jako Thums již od poloviny 30. let budoval svou kariéru v Německu, profesor fyzické antropologie a SS-Standartenführer Dr. phil. habil. Bruno Kurt Schultz (1901-1998).[981]

Schultz[982] se narodil 3. srpna 1901 v Sitzenbergu u města Tulln v Dolních Rakousích v rodině policejního viceprezidenta.[983] Po absolvování humanistického gymnázia ve Vídni pokračoval ve studiu antropologie na vídeňské univerzitě, krátce také studoval v Upsalle a v Lipsku.[984] Roku 1924 složil doktorské zkoušky a o rok později začal pracovat jako dobrovolný asistent v tzv. *Mittelstelle für Volks- und Kulturbodenforschung* [Ústředna pro výzkum lidové a kulturní půdy] v Lipsku, roku 1926 jako dobrovolný asistent v *Naturhistorisches Museum* ve Vídni a o rok později jako vědecký pracovník antropologického ústavu vídeňské univerzity.[985] Ještě téhož roku ale odešel do Německa, kde se v Mnichově stal asistentem při správě antropologických sbírek zdejšího bavorského státního muzea.[986] Roku 1931 se stal asistentem na antropologickém ústavu mnichovské univerzity.[987] Jako svou specializaci udával antropologii, nauku o lidské dědičnosti a rasovou hygienu.[988] Politicky se již od roku 1918 angažoval v různých zemských „ochranářských" spolcích a během studia na univerzitě také v tzv. *Deutsch-Akademische Gildenschaft* [Akademické společenství gild], od roku 1931 se účastnil osvětových přednášek v různých součástech NSDAP.[989] Schultz při této příležitosti vstoupil o rok později do SS (čl. č. 71 679) a NSDAP (čl. č. 935 761).[990] Roku 1934 se na mnichovské univerzitě habilitoval na téma „Die fossilen Hominiden *Sinanthropus* und *Pithecanthropus* in ihrer Bedeutung für die Stammesgeschichte des Menschen" [Fosilní hominidé *Sinanthropus* a *Pithecanthropus* a jejich význam pro původ člověka].[991] Schultz byl, podobně jako Stengel- von Rutkowski, u zrodu předchůdce RuSHA-SS, totiž Rasového úřadu SS.[992] Již roku 1931 spolupřipravoval pro příslušníky SS obsah tzv. *SS-Heiratsbefehl* [SS-svatebni rozkaz].[993] Roku 1934 se stal tzv. *Abteilungsleiter im RuSHA-SS* a téhož roku současně i tzv. *Abteilungsleiter* [vedoucí oddělení] ve štábním úřadu Darrého.[994] Rovněž byl prvním vedoucím oddělení RA SS pro rasovu nauku [Rassenkunde].[995] Podílel se tedy jak na koncepční výstavbě RA RuSHA-SS, tak i na rasistické indoktrinaci mezi příslušníky SS. V březnu 1938 zaznamenal další mezník své akademické kariéry, když byl jmenován mimořádným profesorem biologie a tělesných cvičení a současně i ředitelem biologického ústavu tzv. *Reichsakademie für Leibesübungen* [Říšská akademie pro tělesná cvičení] v Berlíně, a sice pro obory antropologie a biologie tělesných cvičení.[996]

---

[981] UA Berlin, 288, přípis REM obsahující pověření Bruno K. Schultze o převzetí IRB od 1. prosince 1941, 22. listopad 1941, originál. K osobě a působení Schultze doposud neexistuje žádná podrobnější studie, natož monografie.

[982] Viz obr. př. II/007.

[983] NA Praha, ÚŘP, 114-209-8, osobní dotazník - Bruno K. Schultz, 1936, originál.

[984] Ibidem.

[985] Ibidem.

[986] Ibidem.

[987] Ibidem.

[988] NA Praha, ÚŘP, 114-209-8 (Schultz Bruno Kurt); UA Berlin, 288, životopis B. K. Schultze, 18. únor 1934, originál.

[989] NA Praha, ÚŘP, 114-209-8, osobní dotazník - Bruno K. Schultz, 1936, originál.

[990] Ibidem.

[991] UA H-U zu Berlin, osobní spis - 288 (Schultz Kurt Bruno), zápis o konání koloquia o habilitační přednášce, 21. březen 1934, originál. Srov. Bruno K. SCHULTZ, „Die frühesten, heute bekannten Menschenformen, Pithecanthropus und Sinanthropus". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 236-42.

[992] I. HEINEMANN, c. d.: 73-5.

[993] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Kurt Bruno), návrh šéfa RuSHA-SS (Hofmann) na povýšení Schultze, 16. leden 1941, originál. Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 56 a M. WILDT, c. d.: 190-203.

[994] Ernst WIEGAND, „Ernennung zu Professoren - SS-Sturmbannführer Dr. B. K. Schultz". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 5: 163.

[995] I. HEINEMANN, c. d.: 56.

[996] UA H-U zu Berlin, osobní dotazník - 288 (Schultz Kurt Bruno), přípis REM o jmenování Schultze mimořádným profesorem, 29. březen 1938, originál. Srov. také Ernst WIEGAND, „Ernennung zu Professoren - SS-Sturmbannführer Dr. B. K. Schultz". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 5: 163 a Gerhard HEBERER, „Gesellschaft für physische Anthropologie - 1937". In: *ARGB* 34, 1938, Heft 4: 85. Dále srov. také Bruno K. SCHULTZ, *Erbkunde, Rassenkunde, Rassenpflege.*

V odborné oblasti se věnoval, vedle rasově hygienické propagandy, zejména antropometrické metodice; recenze na jeho práce od ostatních prominentů německého rasově hygienického hnutí přitom byly nanejvýše pozitivní: *„Ein durch Format, Übersichtlichkeit und sehr reiche Bebilderung (so Abbildungen!) ausserordentlich praktisches Taschenbuch, das sich unter den jüngeren Fachleuten und allen denen, die bei rassenkundlichen Erhebungen mithelfen wollen, bald viele Freunde erwerben wird! Ein derartiges Taschenbuch hat bisher gefehlt.“*[997] Kromě toho od konce 20. let působil rovněž jako tzv. *Reichsgeschäftsführer* [říšský jednatel] DGRH a hlavní redaktor tzv. *Deutsche Gesellschaft für Rassenforschung* [Německá společnost pro výzkum ras] stejně jako časopisu „Volk und Rasse“ [Lid a rasa].[998]

Schultze je možno označit za představitele jednoznačně pronacisticky angažovaného a zároveň fanatického rasové hygienika střední generace, jehož důležitost se ze zpětného pohledu jeví být tím větší, čím déle a aktivněji fungoval jako organizátor a popularizátor rasové hygieny v nejdůležitějších strukturách SS.[999] V samém středu německého rasově hygienického hnutí se pohyboval již od 20. let a ve své osobě snoubil především vzdělání fyzického antropologa s přesvědčeným dědičným fundamentalismem, to vše samozřejmě v rámci dobového diskurzu jak evoluční teorie, tak i nauky o dědičnosti: „... *Ch. Darwin die Aufmerksamkeit seiner Zeitgenossen auf die stammesmäßigen Zusammenhänge in der gesamten Tierwelt gelenkt und damit entspann sich die große Auseinandersetzung über die Abstammung und die Frage nach den unmittelbaren Vorfahren des Menschen.*“[1000] To ostatně nebyla výjimka, neboť počátkem čtyřicátých let byla tzv. rasová biologie v Německu chápána jako integrální součást rasové hygieny. Tak např. u von Verschuera bylo její začlenění v „novém oboru“ následující: i) obecná dědičná biologie člověka (Allgemeine Erbbiologie des Menschen), ii) speciální dědičná biologie člověka (spezielle Erbbiologie des Menschen), iii) obecná rasová biologie (allgemeine Rassenbiologie), iv) populační věda a populační politika (Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik), v) zvláštní dědičná patologie (spezielle Erbpathologie) a vi) dědičně lékařské poradenství a posuzování (erbärztliche Beratung und Begutachtung).[1001] Další z prominentních nacistických rasových hygienik Keiter, který poprvé publikoval svou učebnici KURZES LEHRBUCH DER RASSENBIOLOGIE UND RASSENHYGIENE [Stručná učebnice rasové biologie a rasové hygieny] roku 1941, považoval rasovou biologii i rasovou hygienu za „Grundwissenschaften“ a jejich vzájemný vztah popisoval takto: *„Dabei bedeutet Biologie die*

(München: J. F. Lehmann 1933). Bruno K. SCHULTZ, *Rassenkunde deutscher Gaue: Bauern im südlichen Allgäu, Lechtal und Bregenzer Wald.* (München: J. F. Lehmann 1935) a tentýž, *Taschenbuch der rassenkundlichen Meßtechnik: Anthropologische Meßgeräte und Messungen am Lebenden.* (München: J. F. Lehmann 1937). Srov. také Hajo BERNETT, *Nationalsozialistische Leibeserziehung: Eine Dokumentation ihrer Theorie und Organisation* (Theorie der Leibeserziehung 1). (Schomdorf bei Stuttgart: Hofmann 1966). Viz obr. př. č. II/008.

[997] Otto RECHE, „Schultz, B. K.: Taschenbuch der Rassenkundlichen Messtechnik. 1937. München J. F. Lehmanns Verlag. 102 S. 79 Abb. Preis geb. Mk 6 (Buchbesprechung)“. In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 1: 30. Viz obr. př. č. II/009, II/010 a II/011.

[998] E. WIEGAND, c. d.: 163. K časopisu „Volk und Rasse“ srov. především U. HOßFELD, *Geschichte*: 316-23. Viz obr. př. č. II/012 a II/013.

[999] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 387.

[1000] Bruno K. SCHULTZ, „Die frühesten, heute bekannten Menschenformen, Pithecanthropus und Sinanthropus“. In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 237.

[1001] O. VON VERSCHUER, *Die Leitfaden*: 7-8.

Erkenntnis und Hygiene die der Erkenntnis entsprechende Tat".[1002] Rasová biologie se pak podle něj měla zabývat dvěma základními okruhy „problémů" - i) zabráněním rasovému míšení (Verhinderung von Rassenmischung) a ii) řízením selekce (Lenkung der Auslese).[1003] Ve vztahu k populační genetice přitom rasová biologie operovala především s konstrukcí tzv. *Rassenerbanlagen* či *Rassengene* [rasové geny] jako „faktory", které měly být údajnou příčinou změny ve velmi vágně pojímané tzv. *harmonische Erbanlagenzusammenstellung* [harmonická konstituce dědičných vloh].[1004] Von Verschuer k tomu uváděl: „*In dem Erscheinungsbild der Rassenmischlinge treten die äußeren Merkmale je nach dem Erbgang derselben, also nur nach dem Vererbungsgesetz auf. Eine besondere 'Durchschlagskraft' der einen Rasse gegenüber einer anderen gibt es nicht. Man hat das fälschlich angenommen, wenn eine Rasse von einer anderen sich durch mehrere hervortretende dominante Erbmerkmale unterschied. Der Mischling erster Generation zeigt dann in seinem Erscheinungsbild diese dominanten Merkmale der einen Rasse. Daneben hat er überdeckt in sich rezessiven allelen Anlagen der anderen Rasse. Aus dem dominanten Verhalten einiger äußerlich hervortretender, meist morphologischer Merkmale dürfen noch keine verallgemeinernden Folgerungen gezogen werden. Denn es kann sehr wohl sein, daß diese Rasse dafür in anderen, weniger sichtbaren Merkmalen zurücktritt. Im Genotypus ist der Mischling immer Heterozygot für sämtliche Anlagen, in welchen bei beiden elterlichen Rassen sich unterscheiden. Bei den Mischlingen der zweiten und aller weiteren Generationen ist das äußere Erscheinungsbild sehr viel bunter und mannigfaltiger, da die einzelnen Anlagen in vielfältigste Kombinationen zueinander treten. Unterscheiden sich 2 Rassen beispielsweise in 4 verschiedenen Genen, so würden in der zweiten Nachkommengeneration, wenn überall völlige Dominanz vorliegt, 16 verschiedene Kombinationstypen der Erbmerkmale auftreten... Bei 10 Erbunterschieden wäre in der F_2-Generation die Zahl der äußerlich verschiedenen Typen bereits $2^{10}=1024$. Dieses Bild wird bei den tatsächlich vorkommenden menschlichen Rassenkreuzungen noch dadurch sehr kompliziert, daß die meisten Rassenmerkmale nicht monomer erblich sind; Polymerie und multiple Allelie sind vielmehr ganz vorherrschende Vererbungserscheinungen. Die grundsätzliche Stellungnahme kann in allen Rassenkreuzungsfragen immer nur von der Erblehre aus gewonnen werden.*"[1005] Pokud jde o Schultze, ten v první řadě jako fyzický antropolog usiloval o další a hlubší propojení tzv. nordické myšlenky v její antropologické formulaci a „péče o dědičné zdraví": „*Der Begriff Rassenhygiene, der sowohl die rassische Zusammensetzung des betreffenden Volkes, wie die Erbgesundheit (Eugenik) des einzelnen Volksgenossen in Betracht zieht, muss daher als der wesentlich wichtigere angesehen werden und verdient, vom Volksganzen aus betrachtet, die Pflege an erster*

[1002] Friedrich KEITER, *Kurzes Lehrbuch der Rassenbiologie und Rassenhygiene.* (Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag 1944): 2.

[1003] F. KEITER, *Kurzes Lehrbuch*: 206-35. Srov. také O. VON VERSCHUER, *Leitfaden*: 91.

[1004] F. KEITER, *Kurzes Lehrbuch*: 90-4 a O. VON VERSCHUER, *Leitfaden*: 93-4. Viz obr. př. č. II/014.

[1005] O. VON VERSCHUER, *Leitfaden*: 92-3.

Stelle."[1006] Co se týče jeho činnosti na IRB v Praze, spočíval zde rozdíl oproti IERH v tom, že zatímco Thumsův ústav měl přímo v popisu své práce rovněž propagovat dědičnou a rasovou hygienu na veřejnosti, členové IRB působili především ve strukturách SS a podíleli se na koncepčních přípravách „zvláštních", rozumějme tajně připravovaných a posléze prováděných genocidních opatření. Navíc byla také v Praze „rasová biologie" (Rassenbiologie) či „nauka o rase" (Rassenkunde) pojímána na DKU za výlučně přírodovědecký obor *per se*: „*Die Rassenkunde, ihrer Geschichte nach älter als Rassenhygiene, hat sich ursprünglich aus der Anatomie entwickelt, durch Ranke* (Johannes Ranke - pozn. aut.), *Martin* (Rudolf Martin - pozn. aut.) *und Eugen Fischer u.a. aber von der Anatomie und damit von der Medizin gänzlich abgelöst und ist zu einem Fach der Naturwissenschaften im engeren Sinne geworden, ihr Wissensgebiet ist die Naturgeschichte des gesunden und normalen Menschen und ihr Hauptarbeitsgebiet die Systematik der Menschenrassen, ihre angrenzenden Gebiete sind Prähistorik, Ethnologie, Ethnographie, Erbnormalbiologie u.a.. Daraus ergibt sich eine klare Scheidung der Rassenkunde von der Rassenhygiene. Die Rassenhygiene ist ein ausgesprochen medizinisches Fach. Ihre gegenseitige Beziehungen, aber auch ihre gegenseitige Abgrenzung werden gelegentlich durch den zwar nicht richtigen, aber doch einleuchtenden Vergleich des allgemein verständlicheren und bekannteren Verhältnisses der Psychologie zur Psychiatrie erläutert. Überscheidungen zwischen Rassenkunde und Rassenhygiene ergeben sich im wesentlichen auf dem Gebiete der Vererbung normaler menschlicher Merkmale, auf dem Gebiete der Konstitutionsforschung, des von beiden Seiten her bearbeitete werden muss und bei der wissenschaftlichen Bearbeitung erb-rassenkundlicher Bestandaufnahmen im weitesten Sinn, bei welchen ja für gewöhnlich anthropologische und erbpathologische Erscheinungen gleichzeitig ermittelt werden sollen. Neuerdings erweitert sich das Gebiet der Anthropologie in geisteswissenschaftliche Grenzgebiete hinein durch die starke Miteinbeziehung rassen-seelenkundlicher Fragen, was zu Überscheidungen mit der Psychologie und kulturgeschichtlichen Fragestellungen führt, Gebiete, die der Rassenhygiene ferne liegen.*"[1007]

Motivace povolání Schultzeho do Prahy, respektive zřízení IRB na přírodovědecké fakultě DKU, byla eminentně politického rázu, neboť se jím měla vytvořit pevná vazba mezi DKU na jedné a RuSHA-SS na druhé straně, což první rektor DKU Saure neopomenul ve svém děkovném dopisu šéfu RuSHA-SS Hofmannovi náležitě vyzdvihnout: „*Ich bin überzeugt, dass wir hier* (v Praze - pozn. aut.) *das Richtige tun und dass sich die Verbindung, die damit* (povoláním Schultze na DKU - pozn. aut.) *über die Universität Prag hinaus zwischen dem Rassenamt der Schutzstaffel und der Wissenschaft geschaffen*

[1006] Bruno K. SCHULTZ, „Rassenhygiene und Ergesundheitslehre (Eugenik)". In: *Nationalsozialistische Monatshefte* 3, 1932, Heft 3: 97-9 a tentýž, „Rassenkunde, Vererbungslehre und Rassenpflege als Gegenstand der deutschen Erziehung". In: *Volk und Rasse* 8, 1933, Heft 3: 122-5.

[1007] A UK Praha, NUK (rektorát), k, č. 4, přípis děkanátu filozofické fakulty DKU REM ve věci vymezení poslání ústavů pro nauku o rase (Rassenkunde), sociální antropologii (Sozialanthropologie) a dědičné a rasové hygieny (Erb- und Rassenhygiene), 27. březen 1941, originál.

wird, für beide Seiten fruchtbar erweisen wird".[1008] Neméně příznačné ale bylo i samotné zřízení nového ústavu, které proběhlo velmi podobně jako v případě IERH tak, že byly jednoduše zabaveny stávající sbírky českých pracovišť, respektive to, co z nich zbylo. V případě IRB se jednalo zejména o někdejší Matiegkův, respektive Malého antropologický ústav na přírodovědecké fakultě české Karlovy univerzity, přičemž pozornosti neunikly ani sbírky tzv. *Hrdličkova muzea člověka*, které bylo otevřeno v prostorách antropologického ústavu na Albertově 6 roku 1937 a do kterýchžto prostor se Schultzem vedený IRB nastěhoval.[1009] Matiegkova dcera Ludmila toto „převzetí" později popsala takto: „*Dva měsíce po otcově smrti* (září nebo říjen 1941 - pozn. aut.) *byl zabrán jeho ústav a nacisté řádili ve sbírkách. Mnohé bylo zničeno, v Hrdličkově museu zejména všechny pracně pořizované diagramy a grafy, které měly co nejnázorněji vysvětlit návštěvníkům různé antropologické problémy...* "[1010]

Natrvalo však Schultz přišel do Prahy relativně pozdě, totiž až k 1. květnu 1942, kdy byl jmenován řádným profesorem pro obor rasové biologie na univerzitě v Berlíně a současně byl povolán do Prahy; do té doby sem podle dřívější dohody pouze více či méně pravidelně dojížděl každých zhruba čtrnáct dní z Berlína a působil zde vlastně jako tzv. létající profesor (fliegender Professor).[1011] Důvody přitom byly nasnadě, neboť hlavní těžiště jeho působení tehdy spočívalo v první řadě v RA RuSHA-SS, respektive RKF.[1012] Jako šéf RA RuSHA-SS, kterým byl od 1. října 1941 do 31. března 1944, a v rámci činnosti RKF byl osobně Hofmannem a posléze i Himmlerem vyčleněn pro „... *besonders verantwortungsvolle Arbeiten*" v okupovaných částech Evropy; právě Schultze přitom lze bez nejmenší pochybnosti vzhledem k jeho činnosti označit za „Vordenker der Vernichtung", neboť stál v samém centru koncepčních příprav genocidních opatření nacistického režimu vůči vybraným skupinám evropského obyvatelstva.[1013] Na přelomu let 1940-41 se nejdříve podílel na přípravě přesídlovacích „prací" v lotrinských Metách [Metz], jež podléhala RuSHA-SS.[1014] Po přepadení

[1008] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Bruno Kurt), dopis rektora DKU (Saure) šéfovi RuSHA-SS (Hofmann), 29. listopad 1941, originál. Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 131.

[1009] A UK Praha, PřF, k. č. 2, i. č. 18, protokoly profesorského sboru PřF UK 1939/1940, 1940. originál. Srov. také Božo ŠKERLJ, „Umschau und Fortschritte: Tschechoslowakei". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 9, 1938, Heft 1: 112 a „Umschau und Fortschritte". In: *Ztschr. f. Rassenkunde.* 13: 1942: Heft 3: 352, „Naturwissenschafltiche Fakultät", in: *Prager Hochschulblätter* 1, 1943, Heft 6: 6-7 nebo také K. V. MÜLLER, *Volksbiologie*: 369, zde pozn. č. 14. Viz obr. př. č. II/015.

[1010] ANM Praha, Matiegka Jindřich, k. č. 72, Ludmila Matiegková, Vzpomínky (rukopis), s. 515, originál.

[1011] UA H-U zu Berlin, osobní akta - 288, přípis REM Schultzovi, 8. červenec 1942, opis. Srov. „Notizen". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 2: 162.

[1012] „Notizen". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 2: 162. Viz obr. př. č. II/016.

[1013] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Kurt Bruno), žádost šéfa RuSHA-SS (Hofmann) šéfovi HA-SS ve věci obstarání tzv. UK-Stellung pro Schultze, 6. červen 1940, originál a a BA Berlin, SSO/A0006 (Dongus Walter), rozdělovník šéfa RuSHA-SS - osobní sdělení (Personalmitteilung) č. 4, 22. říjen 1941, originál.

[1014] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), dopis RFSS (Himmler) šéfovi RuSHA-SS (Hofmann), 5. prosinec 1940, opis a BA Berlín, R31/317 (Steffens Christel), dopis Steffens kurátorovi berlínské univerzity, 6. prosinec 1940, originál. Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 13 a 305-31, zde zejm. 319 a dále Paul KLUKE, *Nationalsozialistische Volkstumpolitik in Elsaß-Lothringen 1940-1945*, in: Wilhelm BERGES - Carl HINRICHS (vyd.), *Zur Geschichte und Problematik der Demokratie: Festgabe für Hans Herzfeld.* (Berlin: Duncker & Humblot 1958): 619-36 a Lothar KETTENACKER, *Nationalsozialistische Volkstumspolitik in Elsass.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1973).

Jugoslávie se přesunul na jihovýchod Rakouska, aby zde působil u zdejšího tzv. *Umsiedlungsstab beim Chef der Sipo und SD* [přesídlovací štáb šéfa bezpečnostní policie a SD] umístěného na slovinském Bledu [Veldes].[1015] Po zahájení války se SSSR v létě 1941 a dobytí rozsáhlých území v jeho evropské oblasti podnikl v době mezi 22. a 30. říjnem 1941 spolu s Himmlerem a Hofmannem zvláštní „inspekční" a plánovací cestu, která vedla přes Lublin, Kyjev a Mohilów [Mogilew] až k Rize: „*Somit ist die Gewähr gegeben, einerseits genaue Erhebungen durchgeführt werden können, ähnlich wie das bisher im Warthegau und im Generalgouvernement bereits gehandhabt wird, die die Feststellung wertvollen Blutes zum Ziele haben, dass andererseits aber auch gleichermassen sachkundige, bodenmässige Erhebungen gewährleistet sind...*"[1016] Její účastníci přitom měli „... *die neu eroberten Gegenden sowohl hinsichtlich der Beschaffenheit des Landes als auch hinsichtlich der dort lebenden Menschen kennenzulernen.*"[1017] V návaznosti na ni pak byl Schultz pověřen zřizováním služebních míst RuSHA-SS u jednotlivých HSSPF v těchto oblastech, jinými slovy budoval organizační a institucionální základy pro provádění rasové (rasově biologické) selekce.[1018] V únoru 1942 byl jmenován tzv. *SS-Führer im Rasse- und Siedlungswesen* [vůdce SS v rasových a osidlovacích záležitostech], přičemž v této funkci měl např. na starost stanovení „kritérií" pro rasové (rasově biologické) „přezkušování" (rassische Überprüfung) polských válečných zajatců a polských civilních zaměstnanců nasazených v Německu stejně jako vězňů v koncentračních táborech.[1019] Schultz se při všech těchto „praktických opatřeních" bezesporu velmi osvědčil. Metamorfóza univerzitního profesora v bezskrupulózního technokratického rasového praktika byla dokonána, neboť zatímco „... *früher den Eindruck eines fast trockenen Theoretikers machte und sein Vortrag und die Art der Behandlung der Materie an Frische und Ursprünglichkeit zu wünschen übrig liessen, zeigt sich heute* (1941 - pozn. aut.) *Schultz von einer ganz anderer Seite.*"[1020] Během prací v Lotrinsku se měl „... *sich überraschend schnell in seiner neuen Aufgabe zurecht finden und was mich* (Hofmann - pozn. aut.) *am meisten freute, er bewies Tatkraft und Energie, entwickelte eigene Gedanken, machte Vorschläge, kurzum, er tat etwas.*"[1021] Ještě téhož roku se za RuSHA-SS také účastnil porad v RMO, které se týkaly dlouhodobého plánování masových rasových selekcí v rámci „Generalplan Ost"; spolu

---

[1015] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), dopis Steffens Říšské akdemii pro tělesná cvičení ve věci dalšího prodloužení dovolené, 31. květen 1941, originál.

[1016] BA Berlin, NS2/116, zpráva šéfa RuSHA (Hofmann) RFSS (Himmler) o služební cestě do nově získaných východních území, 4. říjen 1941, originál.

[1017] Ibidem.

[1018] Ibidem.

[1019] LJV Ludwigsburg, RuSHA 414AR122/65 (Band II.), memorandum o konání konference zástupců RSHA-SS a RuSHA-SS týkající se selekce rodin a jednotlivých osob neněmeckého původu za účelem znovuzačlenění do německého národa, 19. srpen 1943, opis.

[1020] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Kurt Bruno), dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) RFSS (Himmler), 11. červenec 1941, originál. Srov. také P. J. WEINDLING, *Health*: 496-7 a G. ALY - S. HEIM, *Vordenker*: 424.

[1021] BA Berlin, OPG/B93 (Schultz Kurt Bruno), dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) RFSS (Himmler), 11. červenec 1941, originál.

s ním byl jejich dalším „expertním" účastníkem např. i Eugen Fischer.[1022] O dimenzích takové „poradní" činnosti mohou svědčit některé údaje z tohoto „projektu" nové organizace Východu. Tak např. ve verzi „Generalplan Ost" z konce května 1942 se počítalo s „poněmčením" (Eindeutschung) oblastí od Ukrajiny, Pobaltí až k Leningradu během zhruba dvaceti let, k čemuž byla předpokládána „potřeba" téměř pěti milionů německých osidlovatelů.[1023] Příznačné pro tyto plány je, že „židovský problém" byl v těchto časových dimenzích považován za „... *längst gelöst*".[1024]

Schultzem vedený pražský ústav byl spíše menší, což odpovídalo i poslání, jež měl plnit v podobě pojítka mezi DKU na jedné a RuSHA-SS na druhé straně; i přesto však vykazovala přednášková a pedagogická činnost vzestupnou tendenci.[1025] V návaznosti na teritoriální expanzi nacistického státu a strategické plánování v oblasti populační a rasové politiky vymezil Schultz „výzkumné" priority IRB ve své nástupní přednášce 28. května 1942 před posluchači přírodovědecké fakulty DKU takto: „*1. ... Rassenverteilung in unserem eigenen deutschen Raume. 2. ... genaue Kennzeichung und genetische Abgrenzung der Rasse. 3. ... die rassische Verteilung in den neuen Grenzgebieten. 4. ... die rassengeschichtliche Entwicklung in den neuen Räumen. 5. ... die sicheren Ergebnisse rassenpsychologischer Forschung*".[1026] Pro IRB bylo vyčleněno jedno asistentské místo, které bylo v březnu 1942 přiděleno v té době již velmi blízké Schultzově spolupracovnici a někdejší studentce Eugena Fischera pocházející rovněž z Rakouska (Oberhausen) Dr. rer. nat. Christel Steffens (1913-?) a která zde pak zůstala až do konce války a existence IRB.[1027] Steffens vystudovala obor fyzické antropologie a následně i archeologie na univerzitě v Berlíně; její disertační práce se jmenovala „Über Zehenleisten bei Zwillingen" [O výkonu prstů u dvojčat].[1028] Schultz se s ní poprvé setkal patrně již roku 1938, kdy byla jmenována na druhé asistentské místo na jím vedeném biologickém ústavu *Říšské akademie pro tělesná cvičení* v Berlíně.[1029] Na přelomu let 1940-41 (listopad 1940 - únor 1941) se nejdříve aktivně podílela na práci EWZ v Lodži.[1030] Poté spolu se Schultzem na přípravě „přesídlovacích pracích" v Lotrinsku, přičemž navzdory původním předpokladům působila při EWZ

[1022] I. HEINEMANN, c. d.: 367-8. Srov. Bruno WASSER, *Himmlers Raumplanung im Osten: Der Generalplan Ost in Polen 1940-1944.* (Basel-Boston: Birkhäuser 1993).

[1023] Ibidem: 369-70.

[1024] Isabel HEINEMANN, „Wissenschaft, Planung, Umvolkung. Konrad Meyer und der 'Generalplan Ost'" <http://www.agrar.hu-berlin.de/fakultaet/history/gpo/020528.htm> [2005-12-12].

[1025] Srov. text. př. č. 3.

[1026] Bruno K. SCHULTZ, „Rassenbiologische Fragen im deutschen Raum". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 9: 153.

[1027] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), přípis REM Steffens obsahující rozhodnutí o přeložení do Prahy, 26. březen 1942, originál a A MV Praha, 10973, zpráva o šetření MV (oddělení pro stíhání válečných zločinců), 19. červenec 1946, originál.

[1028] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), dopis Steffens Říšské akademii pro tělesná cvičení, 31. květen 1941, originál.

[1029] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), vlastní životopis Christel Steffens, 11. duben 1938, originál.

[1030] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) kurátorovi berlínské univerzity, 16. červen 1941, originál. Srov. také oznámení v *Der Biologe* 12, 1943, Heft 6/7: 147; Kloiberova docentura je zde uvedena pro obor nauky o rase (Fach Rassenkunde).

v Metách [Metz] až do května 1941; současně byla také agentkou tamního gestapa.[1031] V květnu následova Schultze do Veldes.[1032] K 1. dubnu 1943 byl personální stav IRB doplněn ještě o další vědeckou sílu, kterou byl antropolog pocházející z vesnice Hürm v Dolních Rakousích, člen SA, NSDAP a vídeňské odbočky DGRH Dr. phil. habil. Aemilian (Ämilian) Kloiber (1910-1992).[1033] V letech 1931-38 studoval na filozofické a lékařské fakultě vídeňské univerzity antropologii, genetiku, rasovou biologii, rasovou psychologii a filozofii a lékařské předměty nutné ke složení první rigorózní zkoušky.[1034] Před svým příchodem přitom nejdříve v letech 1937-38 působil jako referent pro nauku o rase ve školícím úřadu NSDAP ve Vídni.[1035] Od dubna 1939 pracoval na zvláštním výzkumném úkolu pro *Ahnenerbe* nazvaném „Die Verbreitung der Fällischen und der Nordischen Rasse in Nordarabien, Ostjordanland, Palästina und Syrien" [Rozšíření falické a nordické rasy v severní Arábii, východním Jordánsku, Palestině a Sýrii].[1036] Jeho cílem měly být „... *Forschungen über die Verbreitung der fällischen Rasse in Nordarabien, Palästina, Ostjordanland und Syrien. Untersucht soll werden, ob es sich bei den Vertretern einer blonden und blauäugigen Rasse in den genannten Gebieten um solche der nordischen oder der fälischen Rasse handelt.*"[1037] Tento úkol měl být zpracován v rámci plánovaného tzv. *Lehr- und Forschungsstätte für den vorderen Orient* [Vyučovací a výzkumné pracoviště pro záležitostí Předního Východu] pod vedením profesora srovnávacího semitského jazykozpytu, SS-Obersturmführera Dr. phil. habil. Viktora Christiana (1885-?).[1038]

I když byl IRB především akademickou expoziturou RuSHA-SS, i v jeho případě lze rozlišit některé „priority", jež měly úzkou a jasnou návaznost na to pojetí nacistické rasové politiky, které zastávaly a především uskutečňovaly SS, respektive jejich nejvyšší vedení v čele s Himmlerem. Tou první bylo precizování antropometrických metod, jež by šly rychle a „operativně" použít k určení (identifikaci) totožnosti vybraného „rasového" typu člověka. V této souvislosti je doložen zejména velmi intenzivní

[1031] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) kurátorovi berlínské univerzity ve věci tlumočení žádosti RFSS o nasazení Steffens v Lotrinsku, 6. prosinec 1940.

[1032] BA Berlin, R31/317 (Steffens Christel), dopis Steffens Říšské akdemii pro tělesná cvičení ve věci dalšího prodloužení dovolené, 31. květen 1941, originál.

[1033] NA Praha, ÚŘP, 114-209-8, osobní dotazník - Kloiber Ämilian, 1944, originál. Dále srov. „Ergebnisse wissenschaftlicher Arbeit". In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 6-7: 147 a Aemilian KLOIBER, „Die Rassen in Oberdonau: Älter und neuere Untersuchungen 1883-1938". In: *Jahrbuch des Vereines für Landeskunde und Heimatpflege im Gau Oberdonau*, Band 88, 1939: 315-74. Viz obr. př. č. II/017.

[1034] NA Praha, ÚŘP, 114-209-8, osobní dotazník - Kloiber Ämilian, 1944, originál. Srov. také jeho disertaci vydanou tiskem jako separát Aemilian KLOIBER, *Die Rassen in Oberdonau: Ältere und neuere Untersuchungen 1883-1938.* (Linz: J. Wimmer 1939).

[1035] Ibidem.

[1036] Ibidem a BA Berlin, DS/G0124 (Kloiber Aemilian), dopis Ahnenerbe Kloiberovi ve věci výzkumu, 29. duben 1939, originál.

[1037] BA Berlin, DS/G0124 (Kloiber Aemilian), dopis Ahnenerbe profesoru Franzi Altheimovi ve věci výzkumu, 12. duben 1939, originál.

[1038] BA Berlin, DS/G0124 (Kloiber Aemilian), hodnocení Kloibera ze strany Ahnenerbe v dopisu Christianovi, 12. duben 1939, originál.

zájem IRB na výzkumu dědičnosti barev oční duhovky (Vererbung der Farbe der Iriszeichen), což ovšem bylo staré téma nejen německých rasových hygieniků, ale i amerických eugeniků.[1039] Pokud jde o genetické otázky, je pro studie vedené Schultzem příznačný např. takovýto závěr: „*Die Erblichkeit* (barev oční duhovky - pozn. aut.) *ist sehr wahrscheinlich. Der Erbgang als solcher lässt sich teils auf Dominanz, teils auf Rezesivität schliessen, was wiederum Rückschlüsse zulässt, daß die verschiedenen Faltenbildungen sich eventuell genetisch unterscheiden.*“[1040] Druhým okruhem, jenž lze ale doposud doložit pouze nepřímo, je snaha využití poznatků z dědičnosti krevních skupin pro rasovou identifikaci či, jak zněl dobový nacistický tezaurus, tzv. *Rassendiagnose* [rasová diagnóza].[1041]

V srpnu 1942 se Schultz chtěl rovněž podílet na přípravách tzv. *Unternehmen K* [Akce K], které spadaly pod *Ahnenerbe* a které měl na starosti vedoucí tibetské výpravy z roku 1938 Schäfer. V návaznosti na postup wehrmachtu v oblasti Kavkazu se mělo jednat - mimo jiné - také o „... *rassenkundliche Durchforschung der kaukasischen Stämme*“, přičemž zvláštní pozornosti členů této expedice se měli těšit především zdejší tzv. *Bergjuden* [horští židé].[1042] Vedle Schultze na těchto přípravách participovali také antropologové RuSHA-SS, respektive *Ahnenerbe*, kteří ve stejné době sestavovali tzv. *Skelettensammlung* [sbírka skeletů] židovských vězňů z koncentračních táborů (Beger, Abel) určené pro *Říšskou univerzitu ve Štrasburgu.*[1043] Jistě ne náhodou tak bylo do výbavy plánované výpravy zahrnuto i dvacet skalpelů a pět velkých tzv. *Fleischmaschinen* [přístroje na odstraňování masa] ...[1044]

2. Nová aliance

Po nástupu Heydricha do úřadu zastupujícího říšského protektora v Čechách a na Moravě na konci září 1941 došlo - kromě jiného - rovněž ke zvýšení tlaku na zdejší univerzitní instituce, především pak DKU v Praze. Charakteristická přitom byla zejména snaha o větší infiltraci a následné „zefektivnění“ jejich práce podle hledisek SS, respektive RSHA-SS.[1045]

[1039] Anna C. FISCHER, „Epicanthusbildungen am Auge“. In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 327-44. Srov. také Bruno K. SCHULTZ, *Rassenkundliche Bestimmungs-Tafeln für Augen-, Haar und Hautfarben und für die Iriszeichnung.* (München: J. F. Lehmann 1935). Srov. E. BLACK, *The War*: 263. Viz obr. př. č. II/018.

[1040] Anna C. FISCHER, *Epicanthusbildungen*: 341. Srov. také Fritz LENZ, „Über geschlechtsgebundene Erbanlagen für Augenfarbe“. In: *ARGB* 17, 1921, Heft 3: 298-300

[1041] B. K. SCHULTZ, *Rassenbiologische Fragen*. 153 a 156-7. Dále srov. zejm. O. VON VERSCHUER, *Die Leitfaden*: 90-4.

[1042] M. H. KATER, c. d.: 251-3 a 341.

[1043] Ibidem: 251-5. Srov. také Friedrich K. KAUL, „Das 'SS-Ahnenerbe'und die 'jüdische Schädelsammlung' an der ehemaligen 'Reichsuniversität Straßburg'“. In: *Ztschr. f. Geschichtswiss.* 1968: 1460-74 a *SS v akci: Dokumenty o zločinoch SS.* (Praha: Naše vojsko 1961): 440-1. Viz obr. př. č. II/019 a II/020.

[1044] Ibidem: 253.

[1045] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 110-1 a 230-1.

Po změnách v oblasti personální, které na jedné straně symbolizoval odchod Saureho z pozice rektora DKU a na straně druhé příchod vybraných Heydrichových protežé úzce spojených s RSHA-SS, respektive SD v čele s SS-Hauptsturmführerem docentem Dr. phil. habil. Hansem Joachimem (Ludwigem) Beyerem (1908-1971) a SA-Obersturmführerem docentem Dr. phil. habil. Rudolfem (Wernerem Georgem) Hippiem (1905-1945), mělo k postupné, nikoli však zdlouhavé transformaci dojít rovněž ve vybraných oblastech univerzitního výzkumu.[1046] To bezesporu znamenalo jak užší propojení mezi „teorií" a „praxí", tak novou a podstatně užší spolupráci při „využití" takto získaných poznatků, jež by z vybraných částí DKU vytvořilo skutečný *think-thank* plně pod kontrolou RSHA-SS, konkrétně pak především tzv. *Amtsgruppe III B (Volkstum)* [úřední skupina III B (národnost)] pod Ehlichovým vedením.[1047] Roth tuto situaci charakterizuje následovně: *„Nach wenigen Monaten* (po Beyerově příchodu do Prahy - pozn. aut.) *sahen sich Beyer und Heydrich schon am Ziel. Die Deutsche Karls-Universität schien nun geeignet, die Kapazitäten für die raum- und volkstumspolitische Zukunftsplanung des Protektorats und darüber hinaus die 'völkerkundliche' Einordnung aller 'Ost- und Südostvölker' in die Nachkriegsvisionen des RSHA zur Verfügung zu stellen."*[1048] Velmi podobně ostatně komentoval Heydrichův význam pro univerzitní sféru v protektorátu rok po jeho úmrtí i Frank: *„Es ist bezeichnend, daß der Großteil der unter ihm* (Heydrichem - pozn. aut.) *neugeschaffenen Lehrstühle volkswissenschaftlichen Charakter trägt. Darüber hinaus schuf er die Voraussetzung für volks- und geisteswissenschaftliche Forschung, die nach seinem Tode den Namen 'Reinhard-Heydrich-Stiftung' erhielt."*[1049] Vztah k ostatním složkám SS ve sféře strategického plánování rasové, národnostní a populační politiky s ohledem na „konečné řešení židovské otázky", respektive „české otázky" v protektorátu, zejména však RuSHA-SS se tak na počátku roku 1942 jeví být v mnoha ohledech jako nově nastolený.[1050]

Vzhledem k vývoji válečné situace, ale především kvůli událostem spojených s atentátem na Heydricha v květnu 1942, se do centra pozornosti ve stále větší míře dostávala možnost ovlivňování situace na DKU využitím starších plánů na vytvoření zvláštní výzkumné nadace.[1051] Její zřízení proto bylo uspíšeno a již 11. července 1942 byla pod názvem tzv. *Reinhard-Heydrich-Stiftung,*

[1046] Karl Heinz ROTH, *Heydrichs Professor. Historiographie des 'Volkstums' und der Massenvernichtungen": Der Fall Hans Joachim Beyer.* In: Peter SCHÖTTLER (vyd.), *Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft 1918-1945.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1999): 298-9. K životopisu Hippia srov. část 3. této kapitoly.

[1047] Andreas WIEDEMANN, „Die Reinhard-Heydrich-Stiftung: Wissenschaft im Dienst der Germanisierung". In: *Acta Universitatis Carolinae - Historica Universitatis Carolinae Pragensis* XLI, Fasc. 1-2, 2001: 105; Gideon BOTSCH, „'Geheime Ostforschung' im SD: Zur Entstehungsgeschichte und Tätigkeit des Wannsee-Instituts, 1939-1945." In: *ZfG* 48, 2000, Heft 6: 509-24 a dále také K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 298.

[1048] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 299 a 303.

[1049] Karl H. FRANK, „Reinhard Heydrichs Werk für Böhmen und Mähren". In: *Böhmen und Mähren* 4, 1943: 77.

[1050] Srov. části 1. a 2. předchozí kapitoly.

[1051] NA Praha, ÚŘP, k. č. 542, pověření státního sekretáře (Frank) pro Beyera, 6. červenec 1942, originál. K cílům a účelu RHS srov. zejm. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 43-6 a dále srov. také K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 301-2.

Reichsstiftung für wissenschaftliche Forschung in Prag [Nadace Reinharda Heydricha, říšská nadace pro vědecký výzkum v Praze; dále jen RHS] oficiálně založena, i když prakticky začala fungovat až o rok později; současně byla expoziturou již zmíněné tzv. *Amtsgruppe III B* RSHA-SS.[1052]

Důvody jejího zřízení stejně jako náplň činnosti byly veřejnosti prezentovány jako více méně samozřejmé a ideologicky pozitivní: „*Die europäische Neuordnung ruft alle schöpferischen Geister und alle aufbauwilligen Kräfte auf den Plan. In diesem Prozess sind der Wissenschaft bedeutungsvolle Aufgaben zugewiesen; an ihr ist es vor allem, die Grundlagen zu schaffen für eine gegenseitige Kenntnis der Völker Europas und somit auch für das Verständnis für die Probleme, mit denen diese sich auseinanderzusetzen haben. Dass Ergebnisse einzelner Disziplinen der wissenschaftlichen Forschung aus solcher Sicht nur als Bruchstücke eines höheren Ganzen betrachtet werden können, erscheint selbstverständlich, denn es geht um Synthese und praktische Auswirkung.*“[1053] Vyjádřeno totéž jinými slovy: „... *der organisatorische Aufbau der Stiftung* (RHS - pozn. aut.) *ist nicht Selbstzweck, sondern Mittel zum Zweck. Gerade in diesem Fall kann man sich nicht an die übliche Fakultätseinstellung halten. Der Jurist muss dem Psychologen, der Wirtschaftswissenschaftler dem Rassenkundler, der Sozialhygieniker beispielsweise dem Völkerkundler seine Ergebnisse übermitteln. Daher wird es vielfach notwendig sein, den Rahmen der Fachgebiete zu sprengen. Das zusammenleben zweier Völker, das Kernproblem des böhmisch-mährischen Raumes, vollzog sich einerseits im Rahmen eines Ordnungsgefüges, für dessen Erkenntnis der Jurist zuständig ist, andererseits wird es auch durch soziale, rassische und psychologische Momente bestimmt.*“[1054] Po Heydrichově smrti měla činnost RHS představovat součást rozvíjení jeho „odkazu“, které Frank exaltovaně předesílal již při pohřbu v Berlíně v červnu 1942: „*Seine* (Heydrichova - pozn. aut.) *Linie wird gehalten! Nichts wird uns hindern, getreu dem Befehl des Führers das Werk Reinhard Heydrichs in Böhmen und Mähren zu vollenden zum Wohle des Reiches und seiner großen Aufgaben!*“[1055] O téměř tři roky později (1945) pak měla RHS pro DKU představovat především „*Einen organisatorischen Rahmen für die aktivistischen, nationalsozialistisch fest fundierten und volkspolitisch klar ausgerichteten und aufgeschlossenen Professoren. Diese Wissenschaftler, deren Exponent für die gesamte Professoren- und Dozentenschaft, Gönner, Freunde und auch Feinde der Reinhard Heydrich-Stiftung, SS-Hauptsturmführer Professor Dr. Beyer ist, zeichnet ein gewisser*

[1052] NA Praha, MV-Londýn, k. č. 244, zprávy o školských poměrech v českých zemích, 16. říjen 1944, originál/ tajné. Dále srov. zejm. Karel FREMUND, „Heydrichova nadace - důležitý nástroj nacistické vyhlazovací politiky“. In: *Sborník archivních prací* 14, 1964: seš. 1: 3-38; Stanislav ŠISLER, „Vznik a formování nacistického „slovanského bádání“ v Praze v letech 1940-1943“. In: *Český lid* 78, 1991, Nr. 4: 261-271; A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 133-9 a dále také A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 101-25 a K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 298-303 a A. WIEDEMANN, *Nadace*: 46.

[1053] „Reinhard-Heydrich-Stiftung“. In: *Prager Hochschulblätter* 1, 1942, Hefte 1-2: 14. Viz obr. př. č. II/021.

[1054] A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 14.

[1055] „Heydrichs Werk wird vollendet: Ein Artikel von Staatssekretär SS-Gruppenführer K. H. Frank im Völkischen Beobachter“. In: *Der Neue Tag* 4, 1942, 11. červen 1942: 3 a srov. také Karl H. FRANK, „Reinhard Heydrichs Werk für Böhmen und Mähren“. In: *Böhmen und Mähren* 4, 1943: 77.

'Körpergeist' aus. Von diesem Kreis gehen allein fast alle bemerkenswerten Impulse (!) *aus, der Deutschen Karls-Universität Prag ein wissenschaftlich-politisches Niveau und ein politisches Gewicht zu geben, das ihr aufgrund ihrer Tradition, ihrer derzeitigen Position und ihrer zukünftigen Aufgaben zukommen muss.*"[1056] Postoj pedagogů DKU k RHS a jejím aktivitám přitom byl v následujících letech chápán jako prubířský kámen postoje k nacistickému zřízení vůbec.

Samotný „pracovní" záběr RHS byl původně koncipován značně široce.[1057] Na rozdíl od prvotních představ však nakonec realita vypadala přeci jen poněkud odlišně. Ustanovilo se celkem pět ústavů (institutů), z nichž byl podporován především tzv. *Institut für europäische Völkerkunde und Völkerpsychologie* [Ústav pro evropskou nauku o národech a psychologii národů; dále jen IeVV], v němž společně pracovali Beyer coby vedoucí univerzitního tzv. *Institut für Volkslehre und Nationalitätenkunde* [Ústav pro učení o lidu a nauce o národnostech; dále jen IVN] a Hippius coby vedoucí univerzitního tzv. *Institut für Sozial- und Völkepsychologie* [Ústav pro sociální psychologii a psychologii národů; dále jen ISVp].[1058] Na RHS byl v podobě tzv. *Institut für Volkskunde Böhmens und Mährens* [Ústav pro národopis Čech a Moravy] napojen také profesor slavistiky na filozofické fakultě a v letech 1943-44 také její děkan PhDr. Edmund Schneeweis (1886-1964).[1059] Ten v druhé polovině roku 1944 na přímý Frankův příkaz zpracovával tzv. chodskou problematiku; závěry měly být předloženy v září 1944.[1060] Současně také v rámci RHS prováděl blíže nespecifikované „... *volkskundliche Studien im Gebiet der böhmisch-mährischen Höhe*".[1061] Těchto výzkumů se vedle Haniky účastnil rovněž Thums.[1062] Dále s RHS velmi úzce spolupracovali zejména profesor německého národopisu PhDr. Josef Hanika (1900-1963), profesor dějin středověku PhDr. Heinz Zatschek (1901-1965), profesor obecných dějin novověku PhDr. Anton Ernstberger (1894-1966) a profesor církevních dějin PhDr. Eduard Winter (1896-1962).[1063]

[1056] NA Praha, NSM, 110-4-529, zpráva vedoucího úseku SD v Praze o náladě a postojích vysokoškolských pedagogů v Praze, 22. březen 1945, originál/tajné.

[1057] S. ŠISLER, *Vznik a formování*: 261-8 a A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 133-9.

[1058] *Personal- und Vorlesungsverzeichnis der Deutschen Karlsuniversität Prag: Sommer-Semester 1943 15. April 1943 bis 31. Juli 1943.* (Prag: Deutsche Karls-Universität 1943): 35-6 a dále srov. především A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 114 a K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 304. Dalšími ústavy RHS byly: „Institut für deutsches Recht in Ostmitteleuropa", „Landeschichtliches Institut für Böhmen und Mähren", „Institut für Volkslied und Volksmusik Ostmitteleuropas", „Institut für tschechische Sprache und Literatur" a „Orientalisches Institut". Viz text. př. č. 5 a 6.

[1059] BA Berlin, R31/666, dopis státního ministra pro Čechy a Moravu (Frank) kurátorovi DKU (Ehrlicher) ve věci dovolené prof. Schneeweise, 4. říjen 1944, originál. Viz obr. př. č. II/022.

[1060] BA Berlin, R31/666, dopis státního ministra pro Čechy a Moravu (Frank) kurátorovi DKU (Ehrlicher) ve věci odvolání Schneeweise jako děkana filozofické fakulty DKU, 30. srpen 1944, originál.

[1061] BA Berlin, R31/666, dopis kurátora DKU (Ehrlicher) státnímu ministru pro Čechy a Moravu (Frank) ve věci dovolené prof. Schneeweise, 4. září 1944, originál. Srov. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 79.

[1062] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 305-7 a A. WIEDEMANN, *Nadace*: 79.

[1063] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 304 a A. WIEDEMANN, *Nadace*: 79. Viz obr. př. II/023.

Hlavními tiskovými orgány RHS byl časopis „Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren" [Německé národopisné bádání v Čechách a na Moravě], jenž začal vycházet roku 1943, respektive v závěru války „Volkswissenschaftliche Feldpostbriefe" [Lidově vědecké dopisy polní pošty].[1064]

Beyer[1065] se narodil 14. června 1908 v holštýnském městě Geesthacht an der Elbe u Hamburku v rodině středoškolského učitele.[1066] Po ukončení střední reálné školy nejdříve rok pracoval v exportní firmě, aby později studoval dějiny, právo a národopis na univerzitách ve Štýrském Hradci, Königsbergu a Hamburku; již od konce 20. let se přitom živě zajímal o problematiku Němců žijících v zahraničí.[1067] Po absolutoriu se na přelomu 20. a 30. let živil jako žurnalista na volné noze a roku 1933 krátce vstoupil do státní služby v Prusku, z níž byl ale povolán jako docent na tzv. *Hochschule für Lehrerbildung* [Vysoká škola pro výuku učitelů] v tehdejším tzv. *Freie Stadt Danzig* [Svobodné město Gdaňsk], jehož občanství současně získal.[1068] Zde také sepsal první důležitou práci, v které rozpracovával svou koncepci „přenárodnění" (Umvolkung) a „odnárodnění" (Entvolkung).[1069] Roku 1936 se stal vedoucím tzv. *Arbeitsstelle für auslandsdeutsche Volksforschung* [Pracoviště pro národnostní výzkum Němců žijících v zahraničí], které bylo součástí tzv. *Deutsches Auslandsinstitut* [Německý zahraniční ústav] ve Stuttgartu.[1070] Zde také v druhé polovině 30. let vyvinul značnou publikační aktivitu.[1071] V témže roce, kdy byl povolán do Stuttgartu, vstoupil do NSDAP (čl. č. 3 716 150) a o dva roky později i do SS (čl. č. 324 973).[1072] Velmi úzké kontakty pěstoval zejména se zpravodajskými složkami SS a od 1. června 1938 již pracoval přímo pro SD.[1073] S největší pravděpodobností se velmi osvědčil, neboť na jaře 1939 byl převzat jako čestný spolupracovník berlínskou centrálou SD a zároveň byl rovněž povýšen do hodnosti SS-Untersturmführera.[1074] V rámci SD byl nejdříve zařazen coby knihovník v tzv. *Amt VII Weltanschauliche Gegnerforschung* [Úřad VII světonázorový výzkum protivníka], který vedl SS-Obersturmbannführer Franz A. Six (1909-1975) a který podléhal přímo Heydrichovi.[1075] Současně ale usiloval i o akademickou kariéru, k čemuž mu bylo právě SD velmi nápomocno. Na konci února 1939 podal po dohodě s Wüstem svou práci nazvanou UMVOLKUNGSPROBLEME, VOR ALLEM IN OSTMITTELEUROPA [Problémy přenárodňování, především ve středovýchodní Evropě] jako habilitaci na mnichovské univerzitě, jejímž byl Wüst rektorem.[1076] Po krátké službě ve wehrmachtu se koncem roku 1939 v rámci RSHA-SS přesunul do již zmíněné úřední skupiny III B pro záležitosti národnostní problematiky vedené Ehlichem, aby zde působil jako

---

[1064] Srov. zejm. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 85-7 a T. WRÓBLEWSKA, c. d.: 126. Srov. obr. př. II/024, II/025, II/026 a II/027.

[1065] Viz obr. př. č. II/028.

[1066] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 271.

[1067] Ibidem.

[1068] Ibidem: 272-3

[1069] Hans J. BEYER, *Aufbau und Entwicklung des ostdeutschen Volksraums* (Danzig: Danziger-Gesellschaft 1935). Srov. Ernst NOLTE, *Geschichte, Volk und Theorie: Das 'Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums'*, in: P. SCHÖTTLER, c. d.: 104-27; Frank-Lothar KROLL, *Utopie als Ideologie: Geschichtsdenken und politisches Handeln im Dritten Reich.* (Paderborn: Schöningh 1998) a Lutz RAPHAEL, „Radikales Ordnungsdenken und die Organisation totalitärer Herrschaft: Weltanschauungseliten und Humanwissenschaftler im NS-Regime". In: *Geschichte und Gesellschaft* 27, 2001, Heft 1: 5-40.

[1070] Hans J. BEYER, *Auslandsdeutsche Volksforschung* (později Volksforschung). (Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag 1937). Srov. také Ernst RITTER, *Das Deutsche Auslands-Institut in Stuttgart 1917-1945: Ein Beispiel deutscher Volkstumsarbeit zwischen den Weltkriegen.*. (Wiesbaden: Steiner 1976) a K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 273 a 278-9.

[1071] Hans J. BEYER, „Zur Einführung". In: *Auslandsdeutsche Volksforschung* 1, 1937, Heft 1: 1-16; Erwin HÖLZLE - Hans J. BEYER, *Das Werden unseres Volkes: Ein Bildersaal deutscher Geschichte.* (Stuttgart: Union Deutsche Verlagsgesellschaft 1938). Srov. také Hedwig FLEISCHHACKER, „Deutsche Ostforschung". In: *Europäischer Wissenschaftsdienst* 1941, Nr. 11: 5-7.

[1072] BA Berlin, RS/A556 (Beyer Hans Joachim Ludwig), dotazník RuSHA-SS, 1938, originál.

[1073] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 274-5.

[1074] Ibidem.

[1075] K Úřadu VII RSHA-SS srov. především M. WILDT, c. d.: 364-77 a k osobě Sixe Lutz HACHMEISTER, *Der Gegnerforscher: Die Karriere des SS-Führers Franz Alfred Six.* (München: Beck 1968). Viz obr. př. č. II/029.

[1076] K. H. ROTH: *Heydrichs Professor*: 281.

jeho zvláštní referent pro záležitosti Ukrajiny; roku 1940 byl povýšen na SS-Obersturmführera.[1077] V letech 1940-41 působil na berlínské univerzitě, na jejíž filozofické fakultě získal díky Sixovým intervencím vedení tzv. *Lehrstuhl für Volkstumskunde im Ostmitteleuropa* [Katedra pro národopis středovýchodní Evropy] na tehdy nově založeném tzv. *Auslandswissenschaftliches Institut* [Ústav pro vědecký výzkum zahraničí]; jeho přednášky se již v této době tematicky úzce týkaly i českých zemí a Slovenska, neboť zde např. vypsal zvláštní seminář pojmenovaný „Geschichte Böhmens und Mährens und der Slowakei seit dem Hussitismus" [Dějiny Čech a Moravy a Slovenska od husitismu].[1078] Zásadní zlom v jeho kariéře měl nastat v okamžiku zahájení války se SSSR. Ještě v červnu 1941 se přidal ke zvláštním jednotce RSHA-SS (Einsatzgruppe B, respektive C), s níž se přímo podílel na likvidaci polských intelektuálů (profesorů) ve Lvově, jejichž seznam jako příslušný referent v RSHA-SS předtím vypracoval.[1079] Během této kampaně nicméně současně také dále psal svá „vědecká" pojednání.[1080] Po vážném onemocnění se na konci léta 1941 vrátil v hodnosti SS-Hauptsturmführera do berlínské centrály RSHA-SS (tzv. Gruppe VII A).[1081] Po uzdravení následovalo v září 1941 povolání na univerzitu v Poznani, kde byl pověřen vedením nově založeného tzv. *Institut für Volkslehre einschließlich Grenz- und Auslanddeutschtum* [Ústav pro nauku o národnosti hraničního a zahraničního Německa].[1082] Zde také záhy získal i řádnou profesuru a setkal se mimo jiné např. s Hippiem.[1083] Úvodní přednášku, kterou kvůli svému zdravotnímu stavu přednesl až 13. února 1942, pojmenoval „Osten als deutsches Siedlungsland: Kontinental-europäische Reichsidee" [Východ jako německá sídelní země: Kontinentálně-evropská myšlenka říše].[1084] Vedle přednášek a další „teoretické" činnosti na univerzitě však byl také současně zapojen i do „praktické" národnostní práce v „Povartí".[1085] Od února 1942 se spolupodílel na koncepčním vytváření tzv. *Dörferkatalog der deutschstämmigen Bevölkerung* [Katalog vesnic obyvatelstva německého původu] v Generálním gouvernementu, jenž úzce souvisel a současně doplňoval tzv. německý národnostní soupis (Deutsche Volksliste); v praxi tak mohl uplatnit své představy o biologizaci kategorie národnosti, když místo tzv. *Bekenntnisprinzip* [princip přiznání se k národnosti] preferoval tzv. *Abstammungsprinzip* [princip původu].[1086] Nemůže být sporu o tom, že Beyer na konci roku 1941 a počátkem roku následujícího patřil „... *gleichermaßen den ideologischen Einpeitschern, den Planern und den Vollstreckern an. Er schuf ein riesiges, mit wissenschaftlichen Ambitionen ausgestattetes ideologisches Szenario für völkermörderische Gelehrsamkeit, das bislang die Vorstellungskraft selbst der intelligensten Historiker überstiegen hat.*"[1087] V únoru 1942 bylo za Heydrichova osobního angažmá rozhodnuto, že Beyer bude povolán do Prahy.[1088] Tak se také stalo a Beyer, čestný spolupracovník vedoucího úseku SD Praha a Liberec, zde mohl zahájit další fázi své bleskové válečné akademické kariéry.[1089]

[1077] Ibidem: 285.

[1078] Ibidem: 287. Srov. především Beyerovy práce jako „Hauptlinien einer Geschichte der ostdeutschen Volksgruppen im 19. Jahrhundert". In: *Historische Zeitschrift* 162, 1940, Heft 3: 509-39; tentýž, „Auslese und Assimilation". In: *Deutsche Monatshefte* 7, 1940: 407-19 a tentýž, „Rassische Kräfte in der Umvolkung". In: *Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung* 6, 1942: 1-16.

[1079] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 288-9.

[1080] Ibidem: 289-91 a dále srov. také. Boleslaw POPIELSKI, *Die Tragödie der polnischen Universitätsprofessoren in Lemberg*, in: Burchard BRENTJES (vyd.), *Wissenschaft unter dem NS-Regime.* (Berlin-New York: P. Lang 1992): 82-88 a M. WILDT, c. d.: 477, zde především pozn. č. 192. Dále srov. Hans J. BEYER, *Das Schicksal der Polen: Rasse-Volkscharakter-Stammesart.* (Leipzig: B. G. Teubner 1942).

[1081] ZS LJV Ludwigsburg, 110 AR 981/95, Beyer Hans Joachim.

[1082] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 293-4 a T. WRÓBLEWSKA, c. d.: 116.

[1083] Ibidem: 294.

[1084] Ibidem: 295.

[1085] Srov. úvod a část 1.3. této kapitoly.

[1086] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 296. Srov. také část 1.3. kapitoly I.

[1087] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 314.

[1088] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 110-1.

[1089] A MV Praha, 305-570-5, zpráva ředitelství Národní bezpečnosti Ministerstvu národní obrany, hl. zpráva OBZ ve věci seznamů čestných spolupracovníků SD LA Praha a SD LA Liberec, 10. leden 1946, originál/tajné. K jeho publikacím z pražského období srov. především Hans J. BEYER, *Die deutsche Einheit des grösseren Mitteleuropa und ihr Verfall im 19. Jahrhundert.* (Posen: Kluge & Ströhm 1943) a dále jeho citovované články z „Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren" a „Volkswissenschaftliche Feldpostbriefe".

Pražská RHS a její aktivity však měly velmi záhy nabýt významu, daleko přesahujícím hranice protektorátu. Ještě během svého působení ve funkci zastupujícího říšského protektora a současně z pozice velitele tzv. *Sicherheitspolizei* [Bezpečnostní policie; dále jen Sipo] a tzv. *Sicherheitsdienst* [Bezpečnostní služba; dále jen SD] totiž Heydrich inicioval dva dlouhodobé a nutno říci i značně ambiciózní projekty. Tím prvním bylo založení tzv. *Reichsschule für Leibesübungen der SS* [Říšská škola tělesných cvičení SS] a druhým pak zřízení tzv. *Reichsschule der Sicherheitspolizei und SD* [Říšská škola bezpečnostní policie a SD], obojí se sídlem v Praze.[1090] Zatímco z uskutečnění prvního po Heydrichově smrti roku 1942 více méně sešlo, druhý byl považován za natolik prestižní a „naléhavý", že se dočkal realizace ještě během Heydrichova života.[1091]

Toto svérázné školící zařízení, jež bylo umístěno v někdejším rodinném sídle rodiny židovských bankéřů Petschků v Praze-Bubenči na Náměstí Pod kaštany [Kastanienplatz] 1, bylo Heydrichem slavnostně otevřeno dne 14. dubna 1942.[1092] V jejím čele stál tzv. *Kommandeur* [velitel], kterým se stal původním zaměstnáním garážmistr a později pomocný kancelářský úředník, hamburský rodák a roku 1942 SS-Obersturmbannführer Karl Hermann Raabe (1905-?).[1093] Jeho osoba je známa především z pozdější doby (1944), kdy působil jako velitel stíhacího komanda SS č. 27 na východním Slovensku (Prešov a okolí) a kde byl osobně zodpovědný za brutální postup proti místnímu obyvatelstvu a transporty zbytků zdejšího židovského obyvatelstva.[1094] V souladu s představami SS o významu tzv. *rasissche und charakterlich-menschliche Auslese* [rasová a charakterová lidská selekce] a chápáním činnosti velitelských kádrů Sipo a SD jako „... *ein weltanschaulich durchaus gefegtigtes Führerkorps*"[1095] pak ve své činnosti pokračovala i po Heydrichově smrti coby „... *Vermächtnis des toten SS-Obergruppenführers Heydrich als Musterunternehmen...*"[1096]

[1090] Jens BANACH, *Heydrichs Elite: Das Führerkorps der Sicherheitspolizei und des SD 1936-1945.* (Paderborn: Schöningh 1998): 115 a tentýž, *Die Rolle der Schulen der Sicherheitspolizei und des SD in den nationalsozialistischen Machtstrukturen*, in: Florian VON BUTTLAR - Stefanie ENDLICH - Annette LEO (vyd.), *Fürstenberg-Drögen: Schichten eines verlassenen Ortes*, in: Reihe Deutsche Vergangenheit, 106, Berlin 1994: 88-93.

[1091] Spolupráci činovníků RHS a *Reichsschule der Sicherheistpolizei und SD* Wiedemann vůbec nezmiňuje; srov. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 88-91. Viz obr. př. č. II/030 a II/031.

[1092] „Einweihung der Reichsschule der Sicherheitspolizei und SD in Prag durch den Chef der Sipo und SD Heydrich". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 9: 131. Srov. také Reinhard HEYDRICH, *Aufgaben und Aufbau der Sicherheitspolizei im Dritten Reich*, in: Hans PFUNDTNER (vyd.), *Dr. Wilhelm Frick und sein Ministerium.* (München: F. Eher Nachf. 1937): 149-53 a „10 Jahre Sicherheitspolizei und SD". In: *Die Deutsche Polizei* 12, 1943, Nr. 3: 42-4. Dále srov. Jürgen MATTHÄUS, „'Světonázorová výchova' v Himmlerově mocenském aparátu a vraždění evropských židů". In: *Terezínské studie a dokumenty* 2004: 334. Viz obr. př. č. II/032.

[1093] BA Berlin, RS/5224 (Raabe Karl), vlastní životopis, 15. červen 1939, originál. Viz obr. př. č. II/033.

[1094] A MV Praha, 325-90-7, Rozbor nacistického řešení konečné otázky na území ČSR - materiál vypracovaný II. správa HS - Stb, 29. prosinec 1967, opis.

[1095] A MV Praha, 52-92-5, oběžník Heydricha úředním šéfům Sipo a SD, 29. červenec 1941, opis. Srov. George C. BROWDER, „The SD: The Significance of Organization and Image". In: *CEH* 5, 1972: 362-80.

[1096] A MV Praha, 52-92-5, přípis inspektora škol Sipo a SD (Schulz) Raabemu ve věci tzv. tábora vůdců, 18. červenec 1942, originál.

Hlavním cílem činnosti této „školy" bylo propojení výchovy vedoucích příslušníků Sipo a SD ve smyslu výcviku a výchovy tzv. *soldatischer Beamte* [vojácký úředník], a sice na kvalitativně nové úrovni s využitím spolehlivých akademických kádrů.[1097] Zde lze souhlasit s Banachem, že tato instituce měla hlavně „... *laufend an entscheidender Stelle bei der Bildung eines charakterlich - weltanschaulich gefestigten, haltungsmässig geschlossenen und sachlich befähigten Personalkörpers für Sicherheitspolizei und SD mitzuarbeiten.*"[1098]

První přednášky byly na *Říšské škole bezpečnostní policie a SD* vypsány pro zimní semestr 1942-43 právě ve spolupráci s RHS; za jejich přípravu a výběr témat byli osobně zodpovědni Raabe, Jacobi a Beyer.[1099] Rozděleny přitom byly do pěti tzv. *Lehrgebiete* [vyučovací oblasti].[1100] První z nich byla nazvána jako „SS-mässige und politisch-weltanschauliche Erziehung" [Výchova podle zásad SS a politicko-světonázorová výchova] a jejími součástmi byly i segmenty pojmenované „Rasse und Volk" [Rasa a národ] a „Psychologie" [Psychologie].[1101] Druhá se nazývala „Volk, Partei, Staat, Recht" [Národ, strana, stát, právo], třetí „Sicherheitspolizeiliches Fachwissen" [Bezpečnostně policejní odborné vědomosti], čtvrtá „Ausland" [Zahraničí] a pátá „Leibesübungen" [Tělesná cvičení].[1102] Kromě běžných přednášek byly plánovány i zvláštní exkurze po protektorátu, poněkud romanticky nazývané jako tzv. *Führungen und volkskundliche Wanderungen im Protektorat* [Prohlídky a národnostně poznávací putování po protektorátu].[1103] K této velmi svérázné výuce byla doporučena i zvláštní „odborná" literatura. Pro již zmíněný segment „Volk und Rasse", v němž měli přednášet i Thums a Schultz, se jednalo především o práce předních nacistických rasových ideologů a teoretiků jako např. Große, Gütta, Fricka, Staemmlera a dalších.[1104]

Pokud jde o návaznost na činnost IERH, respektive IRB, byly zde pro Thumse a Schultze na počátek roku 1943 plánovány tři hodiny týdně v první výukové oblasti.[1105] Tato přednáška byla - jistě nijak

---

[1097] J. BANACH: c. d.: 115.

[1098] Ibidem: 103.

[1099] A MV Praha, 52-92-5, návrh výukového plánu pro čekatele vedoucí služby Sipo a SD vypracovaný SS. Sturmbannführerem Zirpinsem, 3. listopad 1942, originál.

[1100] Ibidem.

[1101] Ibidem.

[1102] Ibidem.

[1103] Ibidem.

[1104] Ibidem; výslovně zde jsou uvedeny např. práce od Walter Groß, *Der deutsche Rassengedanke und die Welt*, Berlin 1939; Arthur Gütt, *Die Rassenpflege im Dritten Reich*, Hamburg 1940; Martin Staemmler, *Deutsche Rassenpflege*, Berlin 1939; Walter Groß, *Nationasozialistische Rassenpolitik*, Berlin o. J.; Wilhelm Frick, *Die Rassengesetzgebung des Dritten Reiches*, Berlin o. J.; Arthur Gütt, *Bevölkerungs- und Rassenpolitik*, Berlin 1936; Martin Staemmler, *Die Auslese im Erbstrom des Volkes*, Berlin o.J.; Friedrich Burgdörfer, *Die bevölkerungspolitische Lage und Aufgabe im Großdeutschen Reich*, Berlin o. J.; Walter Groß, *Rassenpolitische Erziehung*, Berlin o. J.; Walter Groß, *Aufgabe und Anspruch der NS-Rassenpflege*, Berlin o. J.; Arthur Gütt, *Dienst an der Rasse als Aufgabe der Staatspolitik*, Berlin o. J.; Martin Staemmler, *Rassenpflege im völkischen Staat*, Berlin o. J.; Walter Groß, *Die Rasse im neuen Geschichtsbild*, Berlin o. J..

[1105] A MV Praha, 52-92-5, věstník rozkazů šéfa Sipo a SD č. 7/1941, leden 1941, originál.

překvapivě - nazvána „Vererbungslehre und Rassenkunde" [Nauka o dědičnosti a nauka o rase]; Beyer pak měl přednášet na téma „Volk und Staat" [Národ a stát], respektive „Die Umvolkung als seelenkundliches und sozialgeschichtliches Problem" [Přenárodnění jako duševní a sociálně historický problém].[1106] Opomenut nezůstal ani Weyrich, který měl jednou týdně hovořit na téma „Von den Ursachen des Verbrechens" [O příčinách zločinu].[1107] Zejména pro přednášky Thumse a Schultze bezesporu platí to, co již roku 1921 předjímal v narážce na Lenzovy tehdejší aktivity a vize Hertwig: „... *er ist uns ein lehrreiches Beispiel, wie wissenschaftlicher Fanatismus, wenn er nach eingebildeten Naturgesetzen das Staatsleben reformieren will, auf recht eigenartige Gedankengänge kommen kann.*"[1108] Uvědomíme-li si skutečnou podstatu činnosti mužů SS, respektive SD, kterým v Praze profesoři DKU přednášeli, ve svých důsledcích to dalece předčilo všechny dosavadní představitelné formy ideologické indoktrinace a mentální standardizace, v něž do té doby mohli němečtí rasoví hygienici doufat.[1109]

Jak již bylo naznačeno, zaujímal v původně značně široce koncipovaném programu RHS, privilegované postavení komplex tzv. *Volksbiologie* [biologie lidu] úzce se prolínající s tzv. *Rassenforschung* [rasový výzkum].[1110] Thums se na něm aktivně podílel, a to zejména velmi úzkou koordinací činnosti IERH s Müllerem.[1111] Oba - vzato čistě formálně - přitom sice součástí RHS nebyli,[1112] nicméně i přesto patřili spolu s Beyerem a Hippiusem „... *zweifelsfrei zu den profiliertesten Vertretern einer praxisorientierten Volkstumsforschung in der Reinhard-Heydrich-Stiftung.*"[1113] Pokud jde konkrétně o Thumse byl např. spolu s profesory Albrechtem, Denkem či Weiszäckerem ještě na konci března 1945 (!) hodnocen jako „... *sauberer Charakter*" a ten, kdo se jednoznačně zasazoval o další intenzivnější prolnutí DKU s RHS nejen na institucionální, ale především na ideové úrovni. Výsledkem mělo být začlenění dědičné a rasové hygieny do politicky snadno instrumentalizovatelné a ideologicky jasně vyhraněné „... *politische Wissenschaft*".[1114]

[1106] A MV Praha, 52-92-5, návrh rozvrhu výuky na Říšské škole bezpečnostní policie a SD v Praze, 1941, originál.

[1107] Ibidem.

[1108] O. HERTWIG, c. d.: 101.

[1109] Srov. např. Jürgen MATTHÄUS, c. d.: 354.

[1110] Srov. A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 112-7 a 120-3 a A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 135.

[1111] Alena MÍŠKOVÁ, *Rassenforschung und Oststudien an der Deutschen (Karls-) Universität in Prag*, in: Detlef BRANDES (vyd.) - Edita IVANIČKOVÁ (vyd.) - Jiří PEŠEK (vyd.), *In erzwungene Trennung: Vertreibungen und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei 1938-1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*, in: *Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa*, Band 8, Essen 1999: 39-53.

[1112] Srov. A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 107; tentýž, *Nadace*: 76-88 a A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 103.

[1113] Srov. A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 116-7.

[1114] NA Praha, NSM, 110-4-529, zpráva vedoucího úseku SD v Praze o náladě a postojích vysokoškolských pedagogů, 22. březen 1945, originál/tajné. Srov. také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 159.

V letech 1942-43 se Thums spolu s Müllerem zabýval možností tzv. *erbbiologische Analyse der Leistung* [dědičně biologická analýza výkonu] v jednotlivých velkých českých a moravských průmyslových závodech, zejména však ve *Škodových závodech* v Plzni, *Baťově továrně* ve Zlíně a *Vítkovických železárnách* v Moravské Ostravě.[1115] Pracovní výkon vybraných skupin pracujících, rozdělených podle domnělých rasově dědičných a skutečných sociálních kritérií, byl porovnáván s jinými provozy, u nichž se předpokládala odlišná stratifikace. I přesto, že „... *Kombination der angewendeten Methode gewährleistet eine hinreichende Sicherheit der Aussage, sobald ein genügend großes Beobachtungsmaterial gesammelt werden kann...* "[1116], lze o její fundovanosti velmi pochybovat. Především v tolik oceňované „biologické" části tohoto studia se jednalo o „analýzu" opírající se o „... *leicht zu handhabenden anthropologischen Methoden und genealogischen Stichproben*", pod nímž si lze jen stěží představit něco jiného než povrchní hodnocení daných jedinců podle několika málo dostupných personálních údajů.[1117]

Neméně důležité konečně bylo i zkoumání tzv. *Asozialenforschung* [výzkum asociálnosti], respektive kriminality. Především zde se Müllerovy zájmy opět protínaly s Thumsovými, neboť se jednalo o již zmíněné tzv. *rassenhygienische Bekämpfung der Kriminalität* [rasově hygienické potírání zločinnosti], jež souviselo s perfekcionistickou vizí nacisticky chápaného tzv. *Volks- und Rassengemeinschaft* [národního a rasového společenství].[1118]

Zhruba od konce roku 1942 je pro uskutečňování Thumsových a Müllerových záměrů zapotřebí vzít v potaz i zvyšující se možnosti využití protektorátních institucí, respektive cílené intervence do jejich agendy po provedení tzv. Heydrichovy správní reformy roku 1942.[1119] Tak jen např. v oboru působnosti protektorátního ministerstva vnitra byly více méně podle německého modelu zřízeny dva zvláštní odbory, totiž pro tzv. sociální antropologii a dále rovněž pro tzv. péči o rasu a dědičnost.[1120] Jako „válečně nedůležitá" [nicht kriegswichtig] přitom byla jejich činnost zastavena až v zimě 1944.[1121] Agenda tzv. sňatkových zápujček a podpora vícepočetným rodinám v protektorátu byla

---

[1115] BA Koblenz, R73/12394, žádost K. V. Müllera u DFG o finanční podporu na rok 1942, 15. srpen 1942, originál.

[1116] Ibidem.

[1117] Ibidem.

[1118] Blíže srov. část 3. této kapitoly.

[1119] Blíže srov. Jaroslava MILOTOVÁ, Jaroslava: „Personální aspekty tzv. Heydrichovy správní reformy". In: *Paginae Historiae* 1, 1993: 196-217 a tatáž, „Výsledky Heydrichovy správní reformy z pohledu okupačního aparátu". In: *Paginae Historiae* 2, 1994: 161-73.

[1120] NA Praha, NSM, 110-4-21, změny v agendě protektorátního ministerstva vnitra, říjen 1944, originál.

[1121] NA Praha, NSM, 110-4-21, razítko s označením „Nicht kriegswichtig. Weitere Bearbeitung entfällt." u agendy obou oddělení, 1. říjen 1944, originál. Dále srov. také *Totální válečné nasazení. Zde: Zastavení pracovních oborů v resortu ministerstva vnitra - výnos ministerstva vnitra ze dne 24. srpna 1944, Z. B-2141-21/8-44-I 1.*, in: Věstník ministerstva vnitra

v letech 1943-45 spravována německy vedeným protektorátním ministerstvem hospodářství.[1122] Müllerově - a také Hippiově - pozornosti neunikly výzkumy prováděné v protektorátním tzv. *Ústavu lidské práce* a s největší pravděpodobností ani hromadná vyšetřování prováděná *Studentským zdravotním ústavem* v Praze.[1123]

Další úzká spolupráce mimo hranice protektorátu probíhala v sudetské župě v tzv. *Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung* [Sudetoněmecký ústav pro zemský a národopisný výzkum], který byl roku 1939 zřízen (reinstitucionalizován) v Liberci.[1124] Jeho hlavním cílem mělo být *„Erforschung der Sudetenländer (Land und Volk) und ihrer Vergangenheit, Anregung, Förderung und planvolle Lenkung der Forschungsarbeit im Reichsgau Sudetenland, wissenschaftlichen Mitarbeit und den Aufgaben der Verwaltung"*.[1125] Právě zde byla rovněž zřízena tzv. *Kommission für Rassen- und Sippenforschung* [komise pro rasový a rodový výzkum], která ale svou činnost zahájila až na podzim roku 1943 a v níž měla do budoucna pokračovat úzká Thumsova a Müllerova spolupráce.[1126] Bez zajímavosti jistě není, že jejím členem se stal i Reche.[1127]

Pandán k tomuto směru výzkumu podporovaného RHS představovala činnost Dr. phil. Othmara Feyla (1914-1999), pozdějšího profesora knihovnictví na *Humboldtově univerzitě* Berlíně v Německé demokratické republice, jenž byl v letech 1942-45 asistentem Beyerova univerzitního ústavu a v RHS požíval blíže nespecifikovaného zvláštního statusu.[1128] V rámci RHS se věnoval především zpracovávání „podílu německých předků" v generaci prvních českých obrozenců, respektive pro pozdější období ve významných českých rodinách.[1129] Podobně jako Müller či Thums se i on

---

v Praze 26, 1944, č. 9: 30-40 a „Der totale Einsatz im Protektorat: Weitgehende Vereinfachung der inneren Verwaltung". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 26. srpen 1944: 2.

[1122] NA Praha, MHP, k. č. 128, úprava sňatkových zápůjček a finanční podpory vícepočetným rodinám, 1943-45.

[1123] NA Praha, ÚLP, k. č. 2, výroční zprávy o činnosti Ústavu lidské práce, 1945. Dále srov. také Alfred DRATVA, „O přeměně 'Ústředního ústavu psychotechnického' na 'Ústav lidské práce'". In: *Sborník ČAT* 14, 1940, č. 78-82, seš. 1-5: 288-92 a František TVAROH, „Studentský zdravotní ústav, jeho poslání a činnost". In: *ČLČ* 84, 1945, č. 10: 306.

[1124] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 114.

[1125] *Personal- und Vorlesungsverzeichnis der Deutschen Karls-Universität Prag: Sommer-Semester 1944 - 1. April bis 31. Juli 1944.* (Prag: Deutsche Karls-Universität 1944): 23.

[1126] „Nachricht: Komission für Rassen- und Sippenforschung der Sudetendeutschen Anstalt für Landes- und Volksforschung, Reichenberg". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 14, 1943, Heft 1: 112. Srov. také František ROUBÍK, „Sbírky bývalého německého vlastivědného ústavu v Liberci". In: *Časopis Spol. přátel starožitností* 57, 1949, 149: 139-44; Alena MÍŠKOVÁ, *Osudy archivních fondů významných německých vědeckých institucí v českých zemích*, in: Kristina KAISEROVÁ (vyd.), *Čechy a Sasko v proměnách dějin*, in: Acta Universitatis Purkynianae - Philosophica et historica I, Slavogermanica 2, 1993: 150-61; tatáž, *Německá (Karlova) univerzita*: 115 a A. WIEDEMANN, *Nadace*: 89.

[1127] Michael HESCH, „Prof. Dr. Otto Reche 65 Jahre". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 27. květen 1944: 3.

[1128] A MV Praha, SE-0010/5-71, dopis ministerstva vnitra ČSSR ve věci dožádání materiálů k osobě Othmara Feyla, 18. květen 1971, originál/přísně tajné. Srov. také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 203 a A. WIEDEMANN, *Nadace*: 75. Viz obr. př. č. II/034.

[1129] NA Praha, NSM, 110-4-558, bibliografie Othmara Feyla, 1945. Srov. Othmar FEYL, *Materialien zur Frage des deutschen Blutsanteils in der Erwecker- und politischer Führerschicht der Tschechen seit der Aufklärung.* (Prag: b. n. 1942) a dále také tentýž, „Deutschstämmige tschechische Mediziner". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1944, Heft 4-5: 84-5.

domníval, že „... *nun ist aber gerade die 'biologische Fundierung' der historischen Forschung die bedeutendste Aufgabe für die deutsche Geschichtsforschung, insbesondere derjenigen, die sich auf Ostmitteleuropa und Osteuropa erstreckt.*“[1130]

Mezi další aktivity, které s Müllerovým pojetím dědičné podmíněnosti vybraných psychických vlastností a sociálního statusu úzce korespondovaly, spadalo např. využití tzv. *Langemarck-Stipendium* [Langemarckské stipendium].[1131] To se opíralo o tzv. Langermarckský mýtus z doby první světové války[1132] a mělo umožnit „dědičně zdravým“, nadprůměrně nadaným (Hochbegabten) mladistvým a pocházejícím ze sociálně slabších vrstev ve věku od sedmnácti do dvaceti pěti let studium na vysoké škole; tzv. *Langemarckstudent* [Langemarckský student] měl postupem času dokonce patřit k vedoucímu typu žáků na německých vysokých školách.[1133] Podobně pak bylo uvažováno i pro oblast veřejného zdravotnictví, kde měly být propracované metody sociálního a dědičně zdravotního výběru použity v případě českých zájemců o studium klíčových oborů na německých univerzitách (s výjimkou protektorátu) a kde se tak současně jednalo o cílenou selektivní vzdělávací politiku.[1134] Kromě skupin s vyšším vzděláním měl být posléze tento způsob sociální selekce aplikován i u těch jednotlivých profesních skupin české společnosti, jež byly z pohledu okupačních úřadů považovány za společensky, ekonomicky a současně i národnostně důležité, respektive žádoucí. Jednalo se zejména o policisty či lékaře, zdravotní sestry a v neposlední řadě také učitele.[1135] Za důležitý moment, jehož význam ještě vzrostl po vyhlášení totální války, respektive nuceného nasazení protektorátních občanů, přitom byla považována vysoká pravděpodobnost fluktuace příslušníků těchto povolání mezi protektorátem a „starým“ říšským územím.[1136]

Vedle Thumse a Müllera to v Praze byli zejména Beyer a Hippius, kdo zde s nemenším úsilím nadále rozpracovávali „teoretické“ předpoklady tzv. *Umvolkung* [asimilace] a v samém závěru také tzv. *Amalgamation* [amalgamace] nejen národnostních skupin, ale i celých národů coby základní strategie nacistické národnostní politiky (Volkstumpolitik). Přitom zejména v Beyerových pracech šlo o další prohloubení a precizování rasistického pojetí kategorie „Volk“: „*Assimilation, zu deutsch 'Umvolkung', vollzieht sich im Umkreis artverwandter Völker... Die Amalgamation zerstört jedoch*

[1130] O. FEYL, *Materialien*: 1.

[1131] BA Berlin, R4901/13898 (Band 3), předpisy pro provádění dědičně biologických vyšetření uchazečů o Langemarckské stipendium a spolupráce se zdravotními úřady, listopad 1940. Dále srov. K. V. MÜLLER, *Deutsches Blut*: 21-2.

[1132] Karl UNRUH, *Langemarck: Legende und Wirklichkeit.* (Koblenz: Bernard & Graefe 1986).

[1133] Gunther KIESEL, „Studentische Gegenwart in Prag“. In: *Böhmen und Mähren* 3, 1943: 29. Viz obr. př. č. II/035.

[1134] Srov. zejm. Jiří DOLEŽAL, *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie.* (Praha: Národní filmový archiv 1996): 63 a dále také A. WIEDEMANN, c. d.: 115. Srov. rovněž část 2. následující kapitoly.

[1135] Srov části 1. a 2. následující kapitoly.

[1136] Ibidem.

alle übernommenen Werte: sie verschmiltzt Artverwandte und Artfremde miteinander, in der Hoffnung, daß sich daraus ein leistungsfähiges 'Neuvolk' bildet."[1137] Historická inspirace byla nacházena především v politice tzv. mad'arizace (Madjarisierung) nemad'arských etnik v někdejším Uhersku před rokem 1918.[1138] Roth považuje tento Beyerem navrhovaný proces za „... *ans Psychopoathologische grenzende Konstrukt eines verwissenschaftlichten Ressentiments*" a popisuje jej takto: „*Erstens die Ausschaltung der 'jüdischen Mimikry' aus allen europäischen Völkern, zweitens die Rückgewinnung des 'deutschen Leistungserbguts', um 'die noch intakten Kräfte des Blutes wieder mit den Gesinnungskräften zur Dekkung' zu bringen, und drittens eine Neubestimmung der Wertigkeit der osteuropäischen 'Völkerstämme' je nach ihrem 'deutschen Einschlag', wobei die Tschechen Beyer zufolge vor den Ukrainern und diese wieder deutlich vor den Polen rangierten.*"[1139] V syntetizované podobě byly tyto rozklady publikovány v roce 1944 ve více jak šesti set stránkové práci příznačně nazvané UMVOLKUNGSSTUDIEN ZUR FRAGE DER ASSIMILATION UND AMALGAMATION IN OSTMITTELEUROPA UND ÜBERSEE [Studie o přenárodnění týkající se asimilace a amalgamace ve středovýchodní Evropě a v Zámoří].[1140] Rasová a skrze ni i dědičně biologická problematika tak hrála v činnosti RHS klíčovou úlohu až do samého závěru války, a sice v podobě, jejíž totalita zůstává dodnes ne zcela doceněna.[1141] Roth to opět velmi výstižně charakterizuje, když za hlavní náplň činnosti skupiny soustředěné kolem RHS považuje „... *eine noch weitergehende interdisziplinäre Totalisierung des Modells einer zweigwissenschaftlichen Synthese der verschiedenen Hilfswissenschaften der Historiographie betrieben.*"[1142]

Především od druhé poloviny roku 1943 se v činnosti RHS očividně dostávala do popředí pro nacistický režim velmi akutní témata tzv. *Bolschewismus- und Amerikanismusforschung* [výzkum bolševismu a amerikanismu].[1143] Tuto situaci ostatně roku 1944 velmi jasně popsal sám Hippius: „*Die bolschewistische Weltgefahr ist für unser Denken und Fühlen aus einem Mahnwort der Propaganda zu einer sehr greifbaren Wirklichkeit geworden*", přičemž v jeho případě nemohla samozřejmě chybět

---

[1137] H. J. BEYER, *Amerikanisches oder bolschewistisches 'Volkstum'?*: 204 a dále srov. tentýž, „Um die Klärung des Volksbegriffs". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 3, 1944, Heft 4/5: 193-221.

[1138] Srov. nejnověji Marius TURDA, „The Magyars: A Ruling Race - The Idea of National Superiority in Fin-de-Siécle Hungary". In: *European Review of History - Revue européene d'Histoire* 10, 2003, No. 1-33.

[1139] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 283.

[1140] Hans J. BEYER, *Umvolkungsstudien zur Frage der Assimilation und Amalgamation in Ostmitteleuropa und Übersee.* (Brünn: Verlag Rohrer 1945). Srov. také K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 282. Viz obr. př. č. II/036.

[1141] Srov. také K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 282.

[1142] Ibidem: 316.

[1143] Hans J. BEYER, „Amerikanisches oder bolschewistisches „Volkstum"?" In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 4/5: 201-8; DNB: „Wissenschaft im Kampf gegen bolschewistische Weltgefahr". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 7. červenec 1944: 2 a *Amerikanismus, eine Weltgefahr.* (Berlin-Grunewalt: Hauptamt-SS 1944). Srov. také R. HIPPIUS, *Das zeitlose Antlitz*: 9 a sekundárně např. A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 116-117 a tentýž, *Nadace*: 80-3; Wiedemann zde poněkud upozadňuje výzkum „amerikanismu", který však v pojetí RHS s výzkumem bolševismu velmi úzce příčinně souvisel.

příslušná rasová explanace „... *der Bolschewismus wäre der chaotische Zerrbild europäischer Bestrebungen im Spiegel eines asiatischen Untermenschentums*..."[1144] Tyto aktivity RHS jednoznačně zapadají do širší reorientace vybraných vědeckých institucí pro ideologický „boj s amerikanismem a bolševismem", kdy roku 1944 např. vzniklo v rámci Rosenbergerova ministerstva nové tzv. *Arbeitsgemeinschaft zur Erforschung der bolschewistischen Weltgefahr* [Pracovní společenství pro výzkum bolševistického světového nebezpečí],[1145] současně ale také vykazují prvky příznačné toliko pro protektorátní české prostředí.[1146]

Pozice samotného Beyera a jeho disimilačního „Umvolkung-Entvolkung" konceptu v samém závěru války (zima 1944 - jaro 1945) doznala důležité proměny, když začaly být rozhodujícími mocenskými strukturami, zejména však Ohlendorfem vedeným úřadem v RSHA-SS, protěžovány spíše ty koncepty „evropského společenství", jejichž disimilační perspektivy nebyly tak prvoplánově zřejmé, jako tomu bylo u Beyera, a kdy prioritu získala spíše sociologická nežli historická a národopisná (etnografická) východiska.[1147] Zřetelně se to ukázalo především na strategickém zasedání, které Ohlendorf uspořádal na počátku prosince 1944 v Großer Wannsee a na kterou byli pozváni Beyerovi oponenti jako např. sociolog Max Hildebert Boehm (1891-1968).[1148] Ten tehdy také sepsal spis „Lage und Aufgabe der Soziologie" [Stav a úkol sociologie], k němuž se z Prahy vyjádřili Müller a Hippius.[1149] Ani těsně před kapitulací nacistického Německa se Beyer nepokusil o modifikaci svého konceptu. Tak ještě v březnu 1945 (!) navrhoval Frankovi v očekávání celoevropské občanské války zřízení tzv. *Ministerium für europäische Angelegenheiten* [Ministerstvo pro evropské záležitosti].[1150] Jeho argumenty přitom měly s realitou závěru války jen máloco společného: „*Angesichts der Tatsache, dass die amerikanische Plutokratie und der Bolschewismus im Zuge der Entwicklung ihrer Besatzungspolitik immer deutlicher als Todfeind der Substanz der europäischen Völker erkannt werden, stellt sich die Frage, ob diese Völker in einer Rettung von der europäischen Mitte her das eigene Heil erkennen. Es geht dabei nicht bloss darum, dass diese Völker die Enttäuschung überwinden, die sie vielfach während der deutschen Besatzungszeit erlebt haben* (!) *sondern es geht mehr noch darum, ob sie uns jetzt zutrauen, dass wir*

[1144] R. HIPPIUS, *Das zeitlose Anlitz*: 5.

[1145] Ibidem.

[1146] Srov. především Othmar FEYL, „Die Tschechen in der marxistischen Volkstheorie von Engels bis Stalin". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 3, 1944, Heft 4/5: 263-93 a dále pak „Začbojují?". In: *Prager Zeitungsdienst* 1944, č. 116: 1 a „Americký životní styl". In: *Prager Zeitungsdienst* 1945, č. 38: 3. Dále srov. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 81-2.

[1147] Srov. např. Friedrich BLUNCK, „Grundlagen und Bereich einer geistigen Einheit Europas". In: *Die Deutsche Polizei* 11, 1943, Nr. 20: 416-7, Nr. 21: 438-9, Nr. 23: 460-1.

[1148] K. H. ROTH, *Heydrichs Professor*: 310.

[1149] Ibidem: 310-1, pozn. č. 251-5.

[1150] NA Praha, NSM, 110-10-30, dopis Beyera státnímu ministrovi (Frank), 5. březen 1945, originál. Srov. Paul KLUKE, „Nationalsozialistische Europaideologie". In: *VjZG* 3, 1955: 240-75.

aus den Erfahrungen der letzten Jahre gelernt haben und bereit sind, eine ihrem Empfinden nach echte und starke Europakonzeption zu verwirklichen."[1151]

Význam a dosah, který z činnosti RHS vyplýval a který daleko přesahoval hranice protektorátu či sudetské župy, lze v oblasti strategického plánování nacistické vize „Nové Evropy" prozatím přesněji určit jen se značnými obtížemi. Zůstává zásadní otázkou dalšího výzkumu, do jaké míry a v jaké podobě činovníci RHS měli a mohli participovat na pracech souvisejících zejména s projektem tzv. *Generalsiedlungsplan* [generální osidlovací plán] z let 1942-43, jenž měl zahrnovat všechny okupované nebo anektované oblasti, tedy i včetně Čech a Moravy.[1152] Evidentní nicméně je, že hlavní oporou RHS byly ideologicky a politicky jednoznačně spolehlivé nacistické akademické kádry, jež vědomě spojily svou profesní dráhu právě s podporou a výhodami, které jim zaručoval přístup k rozhodujícím politickým a zpravodajským místům nacistického státu. Nakolik reálně se však výsledky a dopad činnosti RHS ve své době mohly jevit mimo nacistické Německo, dokládá posudek československého ofenzivního zpravodajství v SSSR, tzv. *Obranné zpravodajství* (dále jen OBZ), z července 1945, v němž lze nalézt následující hodnocení RHS: „*Nevinný název* (nadace - pozn. aut.)... *kryl velmi nebezpečnou a intensivní činnost se zaměřením a posláním výhradně politickým... Přetavení všech slovanských národů podle směrnic, vypracovaných na čistě přísně vědeckém podkladu, na beztvarou hmotu, kterou lze libovolně disponovati a manipulovati. Nutno zdůrazniti, že tu nešlo o pogermanisování, ale o systematické a totální vyhubování a vymycování všech slovanských prvků a rysů, tvořících individualitu Slovanstva.*"[1153] Lze tedy bezesporu spolu s Wiedemannem shrnout, že „*In den interdisziplinär arbeitenden Forschungsinstituten der RHS wurden Arbeiten zur Legitimierung des deutschen Herrschaftsanspruches und zur Vorbereitung der Germanisierung der tschechischen Bevölkerung geleistet... Die RHS bildete das wissenschaftliche Forschungszentrum der deutschen Ostforschung und der NS-Volkstuspolitik in Böhmen und Mähren. Die Stiftung war integriert in das Netzwerk der Ostforschungs- und Volkstumsforschungsinstitute.*"[1154]

3. Nové populační plánování

[1151] Ibidem. Viz obr. př. č. II/037.

[1152] Nejnověji srov. zejm. Czesław MADAJCZYK, *Vom Generalplan Ost zum Generalsiedlungsplan.* (München: Saur 1994): 202-4, 208-10 a 235-57 a I. HEINEMANN, c. d.: 370-1. Dále srov. také Mechthild RÖSSLER (vyd.) - Sabine SCHLEIERMACHER (vyd.), *Der „Generalplan Ost": Hauptlinien der nationalsozialistischen Planungs- und Vernichtungspolitik.* (Berlin: Akademie Verlag 1993) a dále např. také Michael BURLEIGH, *Germany turns Eastwards: A Study of "Ostforschung" in the Third Reich.* (Cambridge: Cambridge University Press 1988) nebo Helmut SCHALLER, *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt.* (Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 2002).

[1153] A MV Praha, ZM 11768, Nadace Reinharda Heydricha - pátrání po osobách, hlášení OBZ, 13. červenec 1945, originál/tajné.

[1154] A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 123-4.

Pod gescí RHS to však nebyla pouze historie, národopis či sociologie, jež měly být v Praze instrumentalizovány v dědičném a rasově hygienickém či rasově biologickém smyslu. Na podobném úkolu zde měly být koncem roku 1942 zahájeny přípravné práce i v oblasti tzv. *sozial psychologische Untersuchungen* [sociálně psychologické výzkumy (vyšetřování)], respektive tzv. *Völkerpsychologie* [psychologie národů], která měla být využita pro dlouhodobé strategické plánování na úrovni velkých populačních celků.[1155] Již krátce po založení RHS se proto měl její „výzkumný" program protnout s jiným, do značné míry k němu analogickým, který probíhal v pro nacistický režim národnostně exponované oblasti „Povartí". Ten v létě 1942 na poznaňské univerzitě zahájil a vedl již zmiňovaný Hippius.[1156]

Hippius[1157] se narodil 10. června 1905 na statku Schadiritza v kraji Jamburg v tehdejším Rusku; navzdory k pozdějšímu prominentnímu postavení v nacistickém Německu, byl jeho rodinný původ značně nejasný, neboť jeho předci po otcovské linii byli kvůli službě v ruské armádě nevlastního původu: „*Die spätere Tätigkeit meines Vaters als Polizeioffizier im Gouvernement Petersburg ist ein zweiter Beweis seiner arischen Abstammung, da im Gouvernement Petersburg Nichtariern sogar das Wohnen verboten war, ein Polizeioffizier nichtarischer Abstammung aber überhaupt nicht in Frage kam.*"[1158] V letech 1912-18 navštěvoval humanistickou přípravnou školu a reformovanou školu v Petrohradě.[1159] V letech 1918-24 následovala církevní škola v Révalu [Rewahl], kde absolvoval maturitní zkoušku. Poté (1924-29) studoval teologii, filozofii, germanistiku a dějiny umění na univerzitách ve Vídni, Královci a Tartu [Dorpat], kde byl roku 1929 promován.[1160] Ihned po absolutoriu (1929-30) odešel studovat na univerzitu v Lipsku, kde následně (1930-32) získal podporu DFG na zpracování záměru „Experimentelle Untersuchungen zur Psychologie der Erkenntnis" [Experimentální výzkumy k psychologii poznání].[1161] V letech 1932-34 zde působil jako asistent na psychologickém ústavu a roku 1934 také promoval.[1162] V letech 1934-39 působil na univerzitě v Tartu a současně jako vedoucí jednoho oddělení v tzv. *Institut für wissenschaftliche Heimatsforschung* [Ústav pro vědecký vlastivědný výzkum].[1163] O čtyři roky později následovala jeho dvojdílná disertace „Erkennendes Tasten als Wahrnehmung und als Erkenntnisvorgang" [Poznávající zkoušení jako pozorování a jako poznávací proces].[1164] V Estonsku se exponoval v záležitostech zdejší německé národnostní menšiny a v letech 1924-33 byl rovněž členem tzv. *Deutsch-baltische Partei in Estland* [Německo-baltická strana v Estonsku]; o přijetí do NSDAP požádal až v listopadu 1942.[1165] V jejím rámci se podílel především na stanovení kritérií pro výběr školní mládeže stejně

[1155] Egbert KLAUTKE, *"Völkerpsychologie, Race Psychology and Its Implementation: Egon von Eickstedt und Rudolf Hippius"*, abstract mezinárodní konference *"Technologies of Race": Eugenics, Biopolitics and Nation Building in Interwar Europe* konané Central European University ve dnech 28.-29. června 2004 v Budapešti.

[1156] K Hippiově životopisu srov. především A. WIEDEMANN, *Nadace*: 59-61. K životopisu srov. zejm. B. FÖGER - K. TASCHWER, c. d.: 148-60; A. WIEDEMANN, *Nadace*: 59-61. Dále srov. zejm. Willy HELLPACH, *Einführung in die Völkerpsychologie.* (Stuttgart: F. Enke 1944).

[1157] Viz obr. př. č. II/038.

[1158] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), Hippiovo prohlášení o původu svých předků, 1. květen 1942, opis.

[1159] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), životopis, 1939, originál.

[1160] Ibidem.

[1161] Ibidem. Srov. Rudolf HIPPIUS, *Die Realität und Erkennbarkeit der Aussenwelt vom Standpunkt des gegenwärtigen Realismus.* (Tartu: Tartu Ülikool 1929).

[1162] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), životopis, originál.

[1163] Ibidem.

[1164] Rudolf HIPPIUS, *Erkennendes Tasten als Wahrnehmung und als Erkenntnisvorgang* - I. a II.. (Tartu: Tartu Ülikool 1933).

[1165] BA Berlin, PK/E0233 (Hippius Rudolf), osobní dotazník k přihlášce na přijetí do NSDAP - Hippius Rudolf, 27. listopad 1942, originál. Dále srov. Rudolf HIPPIUS, *Die Umsiedlergruppe aus Estland: Ihre soziale, geistige und seelische Struktur.* (Posen: b. n. 1940). Srov. také A. WIEDEMANN, *Nadace*: 59.

jako jednotlivých profesních skupin.[1166] S jeho praktickou činností na konci 30. let také úzce souvisely jeho připravované práce, které ale v Estonsku nebyly z politických důvodů publikovány, neboť již byly značně pronacisticky ideologizovány. Jednalo se zejm. o „Psychologische Forschung als eine Grundlage der Aufarbeit der volksdeutschen Gruppe in Estland" [Psychologický výzkum jako základ budovatelské práce německé národnostní skupiny v Estonsku], „Ueber unsere Aufgaben und seelischen Kraftreserven" [O našich úkolech a duševních silových rezervách] a „Analyse der Ergebnisse der Konkurrenzprüfungen für die deutschen Studenten an der Universität Dorpat 1938 u. 1939" [Analýza výsledků konkurenčních zkoušek pro německé studenty Univerzity v Tartu v roce 1938 a 1939] a „Die Untersuchung der Gemeinschaftsstruktur des baltischen Deutschtums" [Výzkumy společenské struktury baltského Němectva] (společně s historikem H. Laakmannem).[1167] Roku 1939 pak měl v rukopisu ještě práce nazvané „Über Grenzen und Möglichkeiten der Eignungsuntersuchungen" [O hranicích a možnostech vyšetřování (posuzování) způsobilosti] a „Über die charakterlichen Folgen der Zweisprachigkeit" [O charakterových následcích dvojjazyčnosti].[1168] Na letní semestr 1939 plánoval zvláštní vyšetřování, která měla spočívat hlavně ve vyhodnocování genealogií řádově tisíců osob, přičemž měla být současně používána především Jaenschova typologie; mělo se jednat o tzv. *charakterliches Berufsbewerbungssystem* [charakterový systém ucházení o povolání].[1169] Již dva měsíce po přepadení Polska byl v listopadu 1939 pověřen výstavbou a následně i funkcí komisařského vedoucího psychologického semináře nově založené říšské univerzity v Poznani; mezi tehdejšími Hippiovými posuzovateli byli např. profesoři Krueger, von Gleispach, von Dürckheim, Spohr, Freymann či Sander.[1170] Hippius přitom sám sebe označoval především za experta pro oblasti „... *Psychologie, Philosophie - Spezialgebiet: charakterologische und eignungspsychologische Berufs- und Bevölkerungsplanung*".[1171] Jeho dobová charakteristika byla následující: „*Seine politische Haltung ist die eines volksbewussten, aktiven und kämpferischen Aussendeutschen gewesen, der sich in den letzten Jahren vor der Umsiedlung (seit 1933) für den Nationalsozialismus eingesetzt hat.*"[1172] Počátkem února 1940 byl povolán k wehrmachtu (Dienststelle XXI Posen), v němž byl přidělen k tzv. *Inspektion für Eignungsuntersuchungen* [Inspekce pro vyšetřování způsobilosti].[1173] V lednu 1942 z něj byl nicméně vyreklamován pro Rosenbergův štáb.[1174] Po dokončení zvláštních vyšetřování vybraných skupin smíšeného polsko-německého obyvatelstva v létě 1942 byl pozván do Prahy, kde byl na filozofické fakultě DKU k 1. prosinci 1942 jmenován vedoucím nově založeného ISVp.[1175]

První Hippiův projekt, jenž podal jako prozatímní vedoucí psychologického ústavu poznaňské univerzity, se nazýval „Warthegau als Siedlungsraum" [Župa Povartí jako prostor k osídlení] a měl být

---

[1166] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), posudek zahraničního úřadu na Hippia určený pro kurátora univerzity v Poznani, 23. říjen 1940, originál/důvěrné.

[1167] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), zpráva za podzimní semestr 1937, prosinec 1937, originál a BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), seznam prací - rozmnoženo jako rukopisy, prosinec 1939, originál.

[1168] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), životopis, 1939, originál

[1169] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), zpráva za jarní semestr 1939, 1939, originál.

[1170] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), životopis docenta Rudolfa Hippia, 1941, originál; BA Berlin R31/384 (Hippius Rudolf), přípis děkana filozofické fakulty (Wittram) REM ve věci jmenování Hippia mimořádným profesorem, 24. červenec 1942, originál. Srov. také Ulfried GEUTER, *The Professionalization of Psychology in Nazi Germany.* (Cambridge: Cambridge University Press 1992): 74.

[1171] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), dotazník pro německé docenty činné v zahraničí - Poznaň, 14. červenec 1940, originál. Srov. R. HIPPIUS, *Die Umsiedlergruppe aus Estland: Ihre soziale, geistige und seelische Struktur.* (Posen: b. n. 1940); Rudolf HIPPIUS - Günther J. FELDMANN, „Siedlungsbereitschaft für den Osten". In: *Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift im Wartheland* 3, 1942, Heft 5/6: 34-56; Rudolf HIPPIUS, „Vom russischen Volkscharakter". In: *Volkswissenschaftliche Feldpostbriefe* 1, 1944, Heft 5: 1-8; Rudolf HIPPIUS, *Siedlungsbereitschaft im Osten: Der Warthegau als Siedlungsraum.* (Posen: Wartheland 1941).

[1172] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), posudek ke jmenování Hippia mimořádným profesorem od děkana filozofické fakulty Univerzity v Poznani (Wittram), 24. červenec 1942, originál.

[1173] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), dopis Hippia komisařské univerzitní správě univerzity v Poznani ve věci svého nasazení u wehrmachtu, 8. leden 1940, originál. Srov. U. GEUTER, c. d.: 160.

[1174] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), životopis Hippia, červenec 1942, originál.

[1175] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), přípis kurátora univerzity v Poznani kurátoru DKU v Praze, 22. prosinec 1942, originál.

podporován DFG. V tomto záměru šlo podle jeho podavatele o to zjistit, zda je „... *die Stellungnahme eines Teiles der wetsdeutschen Bevölkerung zu einer Ansiedlung im Osten...*" kladné.[1176] Jeho průběh si Hippius představoval zhruba takto: „*Die Verarbeitung der Fragebögen kann mithin praktisch zum Teil die Unterlagen für eine Ansiedlungs- und Bevölkerungspolitik im Osten schaffen und helfen, vermeidbare Fehler auszuschalten. An diesen Arbeiten ist in erster Linie das Psychologisch-Pädagogische Institut* (říšské univerzity v Poznani - pozn. aut.) *interessiert, sodann aber auch die Dienststellen des Reichskommissars zur Festigung deutschen Volkstums* (Himmler - pozn. aut.) *und die mit der Wehrsiedlung betrauten Dienststellen.*"[1177] Dotazníky měli být obesláni především důstojničtí čekatelé, poddůstojnící a konečně i mužstvo v oblasti XXI. armádního sboru wehrmachtu.[1178]

Tento Hippiův záměr byl DFG schválen dne 20. září 1940 a následně mu byla přidělena podpora ve výši 1500,- RM; zároveň byl také začleněn do širšího „výzkumného" rámce nových institucí budovaných nacistickou správou v „Povartí".[1179] Vedle již zmíněné říšské univerzity v Poznani, na níž byly zřízeny nové ústavy jako tzv. *Institut für Polenforschung* [Ústav pro výzkum Polska] a tzv. *Institut für Ostsiedlung* [Ústav pro osídlení Východu], zde totiž začala rovněž působit tzv. *Reichsstiftung für deutsche Ostforschung* [Říšská nadace pro německý výzkum Východu], založená pod Göringovým protektorátem a z pověření Rosenbergova RMO.[1180] Spolu s dalšími univerzitami v Královci [Königsberg] a Vratislavi [Breslau] tak měla Poznaň představovat jedno z důležitých akademických pracovišť, které mělo být úkolováno výhradně v návaznosti na okupační politiku v této oblasti stejně jako na dlouhodobé strategické plánování v okupovaných východních oblastech.[1181] I zde se při obsazování vedoucích míst opakovala situace známá již z Prahy roku 1939, neboť dominantní úlohu zastávaly SS. Na říšské univerzitě v Poznani se tak roku 1941 stal jejím prvním rektorem profesor genetiky a v srpnu 1939 člen oficiální delegace na 7. mezinárodním genetickém kongresu ve skotském Edinburku, SS-Standartenführer Dr. rer. nat. Peter (Johannes) Carstens (1902-?).[1182]

Vedle zjišťování ochoty na „dosídlení" této oblasti ze strany říšskoněmeckého obyvatelstva však Hippius ještě na konci roku 1939 předložil jiný vlastní návrh (podnět), jehož hlavním cílem měl být

---

[1176] BA Koblenz, R73/11706, přípis kurátora univerzity v Poznani DFG v Berlíně ve věci dotazníkové akce, 14. září 1940, originál.

[1177] Ibidem.

[1178] Rudolf HIPPIUS, *Siedlungsbereitschaft im Osten: Der Warthegau als Siedlungsraum.* (Posen: NS-Druck Wartheland 1941). Viz obr. př. č. II/039.

[1179] BA Koblenz, R73/11706, přípis DFG kurátora univerzity v Poznani ve věci přidělení dotace, 20. září 1940, originál. Dále srov. A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 114.

[1180] W. WRÓBLEWSKA: c. d.: 260.

[1181] M. H. KATER, *Das „Ahnenerbe"*: 285.

[1182] Ibidem a T. WRÓBLEWSKA, c. d.: 81-2. Viz. obr. př. č. II/040.

pravý opak, to znamená stanovení kritérií pro selekci místního polského, respektive smíšeného německo-polského obyvatelstva za účelem jeho „evakuace" (Evakuierung) či „vzdálení" (Entfernung), rozumějme systematického vyhnání a vysídlení.[1183] Již na začátku prosince 1939 proto Hippius kontaktoval vlivného člena štábního hlavního úřadu (RKF) profesora agrárních věd a agrární politiky na fakultě pro zemědělskou vědu berlínské univerzity (Friedrich-Wilhelm-Universität), člena *Pruské akademie věd* se sídlem v Berlíně a působícího rovněž v Jeně, SS-Oberführera Dr. agrar. habil. Konrada Meyera (1901-1973).[1184] Meyerovi, který nejen usiloval o „totale ländliche Erneuerung" a „organische Volksordnung" německé říše, nýbrž současně koordinoval rozdělování finančních prostředků na základní výzkum související s „prostorovým plánováním" (Raumplanung) začleněných východních území, předložil „Entwurf über die Aufgaben und Wege einer Bevölkerungsplanung im Warthegau" [Návrh o úkolech a způsobech populačního plánování v Povartí], jehož cíl byl formulován jasně: *„Die Aufgabe der Bevölkerungsplanung besteht darin, auf Grund von gesicherten Ergebnissen der Volksforschung die besten Gestaltungsmöglichkeiten auf allen Lebensgebieten der Volksgemeinschaft des Gaues* (Reichsgau Wartheland - pozn. aut.) *festzustellen."*[1185] V rámci RKF postoupil Meyer Hippiovy „podněty" dále, přičemž byly očividně velmi doceňovány, neboť „... *seine Erfahrungen auf dem Gebiet der Bevölkerungsplanung für den Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums von Interesse sein dürfen."*[1186] Na 30. prosince 1939 tak mohlo být naplánováno přijetí Hippia Himmlerem.[1187] Až do června 1940 se pak v rámci struktury SS rozhodovalo, zda jeho návrhy přijmout nebo odmítnout; dne 20. července 1940 proto Hippius podal další, tentokrát konkretizovanější návrh svých případných sociálně psychologických „výzkumů".[1188] Do rozhodování o přijetí nebo odmítnutí Hippiových podnětů však byl nyní vedle RKF nově zapojen také RuSHA-SS, respektive *Ahnenerbe.* Důvod, proč zejména RuSHA-SS mělo velmi značný zájem, přitom byl nasnadě: *„Im Hinblick auf die Tatsache, daß das Verfahren der rassischen Musterung zweckmäßigerweise ergänzt wird durch sozialpsychologische Untersuchungen, die über den Charakter des Betreffenden ergänzend Auskunft geben..."*[1189] Dne 9. října 1940 nicméně byly RuSHA-SS zaslány Hippiovy návrhy na příslušné posouzení zástupci *Ahnenerbe*, tzn. zda jsou „odborně"

[1183] Srov. U. MAI, c. d.: 319-31.

[1184] Celým jménem Konrad Meyer-Hetling; kromě celé řady funkcí ve státním a stranickém aparátu (zejm. SS) byl také vedoucím referátu pro obecnou biologii v tzv. *Reichsforschungsrat* [Říšské výzkumné radě], která byla zejm. v závěrečné fázi války jednou z ústředních institucí nacistického státu v oblasti vědecké politiky. Blíže srov. G. ALY - S. HEIM. *Vordenker*: 156-63 a U. MAI, *Rasse und Raum*: 302-19, 346-57 a 360 a nejnověji Isabel HEINEMANN, „Wissenschaft, Planung, Umvolkung: Konrad Meyer und der 'Generalplan Ost'" <http://www.agrar.hu-berlin.de/fakultaet/history/gpo/020528.htm> [2005-12-12]. Viz obr. př. č. II/041.

[1185] BA Berlin, DS/G120, Rudolf Hippius - Návrh o úkolech a způsobech populačního plánování v Povartí, 5. prosinec 1939, originál. Srov. také U. MAI, c. d.: 335-8. Viz obr. př. II/042.

[1186] BA Berlin, DS/G120, přípis „Haupttreuhandstelle Ost" RKF ve věci přijetí Hippia Himmlerem, 30. prosinec 1939, originál.

[1187] Ibidem.

[1188] BA Berlin, DS/G120 (Hippius Rudolf), Rudolf Hippius - K otázce sociálněpsychologických zvláštních vyšetření, 20. červenec 1940, opis.

[1189] BA Berlin, DS/G120, přípis šéfovi RuSHA-SS (Hofmann) ve věci vyšetřování jako doplnění činnosti UMZ, s. d., opis.

relevantní a „... *ob die Untersuchungen für das Rasse- und Siedlungshaptamt-SS derart von Wichtigkeit sind, daß der dafür notwendige Betrag* (finanční - pozn. aut.) *von Seiten des Rasse- und Siedlungshauptamtes-SS aufgewandt werden kann.*“[1190] Tímto zástupcem byl již roku 1934 v RuSHA-SS činný antropolog a účastník první Schäferovy expedice do Tibetu z let 1938-39 SS-Hauptsturmführer Dr. phil. Bruno Beger (1911-1998), jenž ale současně pracoval i pro *Ahnenerbe* a jenž roku 1944 prováděl selekci židovských vězňů určených ke „skeletizaci“ pro sbírky štrasburské *Říšské univerzity.*[1191] Jeho odpověď ve věci Hippiem navržených výzkumů ze 14. října 1940 byla kladná, a to i přesto, že by v případě uskutečnění zjevně přesahovaly tehdejší kompetence RuSHA-SS v oblasti „vědeckého výzkumu“: „*Sozialpsychologische Untersuchungen in den neuen Ostgebieten sind so wichtig, daß das Rasse- und Siedlungshaptamt-SS sie unterstützen sollte, auch wenn sie über den Rahmen der dem RuS im Osten gestellten Aufgabe hinausgehen.*“[1192] Na základě tohoto doporučení byl pro Hippiův záměr Hofmannem schválen příspěvek z prostředků RuSHA-SS ve výši 2500,-RM, přičemž zdůvodnění a očekávání jeho nových mecenášů a ochránců bylo artikulováno více než zřetelně: „*Im Hinblick auf die Tatsache, daß das Verfahren der rassischen Musterungen zweckmäßigerweise ergänzt wird durch sozialpsychologische Untersuchungen, die über den Charakter des Betreffenden ergänzend Auskunft geben, wird es für zweckmäßig gehalten, dem Dr. Hippius einen Beitrag von RM 2.500.- zur Verfügung zu stellen, damit er die Untersuchung von 500 Kindern, die aus Mischehen stammen, durchführen kann. Das Ergebnis dieser Probeuntersuchung wird zeigen, ob die von ihm vorgeschlagene Methodik geeignet ist, die rassische Durchmusterung im Rahmen der Umwandererzentrale wirksam zu ergänzen.*“[1193]

Hlavní cíl svých nových „výzkumů“ si Hippius stanovil takto: „*Auf Grund genauestens durchforschter repräsentativer Gruppen durch den Vergleich dieser Gruppen untereinander, die seelischen Hintergründe des Volkstums und zwar sowohl als erbmäßige Gegebenheit wie auch als völkische Gesinnung zu erhalten.*“[1194] A pokračoval nadmíru důležitým konstatováním: „*Diese allgemeine Fassung des Zieles bedeutet aber keineswegs, daß die Ortsgebundenheit der Untersuchungen in der deutsch-polnischen Übergangszone und speziell in Posen an sich in den Hintergrund getreten wäre.*“[1195] Řečeno jinými slovy, výsledky jím vedeného poznaňského „experimentu“ měly být později využitelné i v jiných oblastech.

[1190] BA Berlin, DS/G120 (Hippius Rudolf), přípis RuSHA-SS Ahnenerbe (Beger) ve věci sociálně psychologických výzkumů docenta dr. Hippia, 9. říjen 1940, originál.

[1191] Srov. I. HEINEMANN, c. d.: 90, M. H. KATER, c. d.: 207-9 a 245-55 nebo K. SALLER, *Die Rassenlehre*: 145.

[1192] BA Berlin, DS/G120, odpověď Ahnenerbe (Beger) RuSHA-SS ve věci sociálně psychologických vyšetřování, 14. říjen 1940, originál.

[1193] BA Berlin, DS/G120, přípis šéfovi RuSHA (Hofmann) ve věci využití sociálně psychologických výzkumů baltsko-německého docenta dr. Rudolfa Hippia jako doplnění práze UWZ, s. d., opis.

[1194] R. HIPPIUS, *Volkstum, Gesinnung und Charakter: Bericht über psychologische Untersuchungen an Posener deutsch-polnischen Mischlingen und Polen.* (Stuttgart-Prag: W. Kohlhammer 1942): 15. Viz obr. př. č. II/043 a II/044.

[1195] Ibidem: 14-5.

Jeho východiska přitom byla přímo odvozena od rasových teorií a lá Günther a byla eminentně rasistická. Hippius totiž vycházel totiž z určující teze o národním a „rasovém" míšení v tzv. *Randzonen* [okrajové zóny] sídelních oblastí evropských tzv. *Grundrassen* [základní rasy]. Ve své zprávě k tomu poznamenal: *„Die Rückführung der Befunde auf die rassische Grundlage wird im vorliegenden Bericht nicht gebracht, sie ist aber in Bearbeitung und ist bei allen Darlegungen implicite mitgedacht. Für über 80% der Probanden stehen die rassischen Diagnosen fest."*[1196] Jednotlivé národy přitom pojímal *„... als in relativ geschlossener Zeugungsgemeinschaft durch die Jahrhunderte stabilisierte Rassenmischungen."*[1197] „Poměr míšení" mezi jednotlivými „rasami" měl být větší než mezi částmi (kmeny) jednoho národa; i Hippius tak pracoval s tezí o rozdílných „dědičných hodnotách" (unterschiedliche Erbwerte) jenotlivých národů, které se údajně mohou tímto míšením proměňovat: *„... es nach Völkern festgelegte Erbwerte gibt, die sich bei Völkermischung spezifisch und gesetzlich wandeln."*[1198]

Svá vyšetřování přitom považoval za něco kvalitativně nového, co do té doby nemělo obdoby: *„Es handelt sich vielmehr um die schrittweise Weiterbildung der psychologischen Theorie und ihrer praktischen Methodik auf breiter Grundlage, die genau genommen als Ertrag eines Fachstudiums beherrscht werden muß, um die Berechtigungsfragen des vorgenommenen Weiterbaues stellen zu können."*[1199] To bylo záhy po ukončení „výzkumu" v Poznani koneckonců oceněno i profesorem psychologie poznaňské univerzity Dr. phil. habil. Kurtem von Stavenhagenem (1884-1951), jenž se těchto „výzkumů" také účastnil: *„Mit großer Umsicht und organisatorischen Geschick hat Hippius endlich im Laufe des Sommersemesters 1942 im Auftrage der 'Reichsstiftung für Ostforschung' an der Spitze eines Stabes von freiwilligen Mitarbeitern etwa 800 in Posen einheimische Deutsche der Volkslistenklasse* (Deutsche Volksliste - pozn. aut.) *3 und 4 psychologisch geprüft und die Vergleichprüfung von etwa 300 Polen vorbereitet. Schon die mir bekannten bisherigen vorläufigen Ergebnisse dieser wohl größten psychologischen Massenprüfung auf deutschem Boden versprechen bei ihrer endgültigen Auswertung eine reiche wissenschaftliche Ernte."*[1200] A ve vztahu k Hippiovi zakončil své hodnocení takto: *„Mir persönlich, der ich an den Untersuchungen teilgenommen habe, ist an Dr. Hippius eine sehr feine Empfindlichkeit für rassisch-nationale Unterschiede und die Fähigkeit, sie experimentell greifbar zu machen, aufgefallen, - eine, wie ich glaube, seltene Eigenschaft, die bei*

[1196] Ibidem: 16.

[1197] Ibidem: 14, 16 a 116,

[1198] Ibidem: 14.

[1199] Ibidem: 10.

[1200] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), posudek děkanovi filozofické fakulty univerzity v Poznani (Wittram) ve věci jmenování Hippia mimořádným profesorem, 22. červenec 1942, originál.

Dr. Hippius teils auf langjähriger Erfahrung teils auf individueller Begabung beruht."[1201] Podobně Hippiův talent ocenil i profesor psychologie na univerzitě ve Vratislavi Dr. phil. Christian Eckle (?-?): „*Selbstständig und neuartig in der Aufgabenstellung scheinen mir besondere seine neueren wenn auch kleineren Arbeiten zu sein, die sich mit psychologischen Problemen der politischen Ostraumfrage befassen. Die Zielsicherheit, mit der hier die psychologische Analyse komplexer Sozialgebilde unter praktisch-politischer Zielsetzung gewagt wird und die erfolgreiche Verwendung einer eigenen, unter besonderem Zuschnitt angesetzten Typologie lassen erkennen, daß Dr. Hippius sich auch auf ungewohnten Forschungsgebiet stoßkräftig und sicher bewegt. Er hat dabei beachtliche organisatorische und technische Fähigkeiten einzusetzen, eine Begabung, die gerade für diese neuartige Ostraumaufgabe bei einem Psychologen besonders schätzenswert und vielentsprechend ist.*"[1202] Samozřejmě, že *novum* Hippiových poznaňských „výzkumů" mělo být náležitě využito i pro další předpokládané rasové výzkumy: „... *die Zusammenhänge zwischen Rasse, Konstitution und Charakter sind trotz vielfältiger Arbeiten bisher noch nicht durchgreifend aufgehellt. Mit Sicherheit wissen wir nur so viel, daß Rasse einerseits und Konstitution andererseits eine spezifischen Begrenzung der möglichen Charakteranlagen bedeutet. Wie aber Rasse und Konstitution untereinander zusammenhängen und gemeinsam den Erbcharakter (von dem hier die Rede ist) bestimmen, darüber gibt es zur Zeit nur wenig Feststehendes.*"[1203]

Ještě roku 1940 Hippius předpokládal, že se v Poznani bude jednat o „... *etwa 200 weibliche und 300 männliche Jugendliche der Geburtsjahre 1922-25 so ausgewählt, dass die eine Hälfte einen polnischen Elternteil, die andere Hälfte einen polnischen Großelternteil hat (gleichermässig verteilt auf die Geschlechter). Diese Jugendlichen werden in Gruppen zu 30 täglich vorgenommen, wobei sie für Dauer der Untersuchung (6 Stunden) in 3 Untergruppen zu je 10 geteilt werden. Die Untersuchung selbst müsste dann von 3 Psychologen geführt werden. Anschliessend an die psychologische Untersuchung könnten weitere Stationen eingeschaltet werden, unter denen besonders erwünscht wären photographische Aufnahmen und rassische Feststellungen.*"[1204] Jak již bylo ale předesláno, byly nakonec jeho „výzkumy" zahájeny až v létě 1942, konkrétně probíhaly mezi 28. květnem 1942 a 25. zářím 1942; během této doby bylo za padesát tři dní „vyšetřeno" celkem osmset sedmdesátsedm osob, z toho čtyřista padesát tři mužů a čtyřista dvacet čtyři žen, průměrně tedy šestnáct osob za den ve

[1201] Ibidem. Viz obr. př. č. II/045.

[1202] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), dopis Eckleho von Stavenhagenovi, 19. duben 1942, opis.

[1203] R. HIPPIUS, *Volkstum*: 26.

[1204] BA Berlin, DS/G120 (Hippius Rudolf), Rudolf Hippius - K otázce sociálněpsychologických zvláštních vyšetření, 20. červenec 1940, opis.

věkovém rozmezí od osmnácti do čtyřiceti let.[1205] „Zkoumaný vzorek" byl rozdělen „Poláky" (Polen) a „míšence" (Mischlinge) spadající do III. a IV. kategorie DVL.[1206]

„Probandi" byli rozděleni celkem do čtyř skupin, z nichž každou vyšetřoval jeden psycholog; těch se celkem střídalo, včetně Hippia, deset.[1207] Úkol těchto vyšetřujících psychologů byl „... *über jeden Probanden ein ausführliches Verhaltensprotokoll zu führen und ein möglichst prägnantes Gutachten zu schreiben. Dabei war es ihnen freigestellt, während der Untersuchung explorative Gespräche zu führen, jedoch waren praktisch diese Gespräche sowohl zeitlich wie in Anbetracht der oft gegebenen Sprachschwierigkeiten auf ein Minimum beschränkt. Die Personaldaten lagen den Prüfern vor, diese hatten aber keinerlei Kenntnis über die völkische Abstammung und sollten danach auch nicht fragen. Im Vordergrunde des Verfahrens stand die systematische Beobachtung der Probanden.*"[1208] Podle údajů samotného Hippia se ve zmíněném období „vyšetření" podrobilo ve dvanácti až patnácti stanicích celkem osm set sedmdesát sedm dětí pocházejících ze smíšených německo-polských a polsko-německých manželství.[1209] Celé vyšetřování jedné osoby trvalo zhruba šest hodin a bylo rozděleno do několika na sebe navazujících částí; byly jimi i) „Verhaltensprotokoll", ii) „charakterologische Gutachten", iii) „Personalkarte mit Bild" a iv) „objektive Befunde und die sozial-charakterologische Zuordnungen in 12 Bezügen".[1210] Další osudy vyšetřovaných probandů nejsou blíže známy.

V létě 1942 tak Hippius mohl bezesporu slavit velký osobní úspěch. Ve svých třiceti čtyřech letech (!) se mu pod aegidou SS, respektive za souhlasu a finančního angažmá RuSHA-SS, podařilo sestavit svým obsazením bezesporu velmi zajímavý „pracovní tým". Formálně stál v jeho čele již jmenovaný rektor Carstens, neoficiálně jej řídil sám Hippius.[1211] Kromě jeho ženy, vystudované psycholožky Dr. phil. habil. Marie Hippius (1909-2003)[1212], v něm rovněž působilo sedm příslušníků SS, sedm civilních akademických badatelů, z toho dva univerzitní profesoři psychologie, kterými byli již zmíněný von Stavenhagen a tehdy nově jmenovaný ordinarius psychologie zvířat (Tierpsychologie) z univerzity v Královci, Dr. phil. habil. Konrad Lorenz (1903-1989).[1213]

[1205] R. HIPPIUS, *Volkstum*: 12.

[1206] Ibidem: 12-3.

[1207] Ibidem.

[1208] Ibidem: 14.

[1209] Srov. také U. DEICHMANN, c. d.: 194-5.

[1210] R. HIPPIUS, *Volkstum*: 14-6.

[1211] U. DEICHMANN, c. d.: 194.

[1212] Po uzavření druhého manželství používala jméno „Maria Hippius-Gräfin Dürckheim".

[1213] BA Berlin, DS/G120, Rudolf Hippius - Krátká zpráva o poznaňských vyšetřováních německo-polských míšenců a Poláků, 6. únor 1943, opis opisu. Srov. také R. HIPPIUS, *Volkstum*: 9-10 a dále zejm. U. DEICHMANN, c. d.: 184-5 a 187-9 a nejnověji Benedikt FÖGER - Klaus TASCHWER, *Die andere Seite des Spiegels: Konrad Lorenz und der Nationalsozialismus*. (Wien: Czernin Verlag 2001): 151.

Podle Hippia měl být těmito výzkumy „... *erstmalig der klare Nachweis erbracht, dass die blutsmässige Mischung von Völkern einen bis ins einzelne fassbaren, regelmässigen Wandel der charakterlichen Erbwerte* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *herbeiführt. Die präzise, wenn auch recht umständliche Fassbarkeit dieses Wandels gestattet gruppenmässige zuverlässige Prognosen der voraussichtlichen seelischen Folgen von biologischen Lenkungsmassnahmen* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *in der Bevölkerung.*“[1214] Míšení mělo působit v průběhu generací „entharmonisierend“, a to nejvíce mezi německo-polskými míšencemi; to mělo být prokazatelné až do třetí generace, přičemž se podle něj mělo jednat jak o „unharmonische Erbwerte“, tak o „unharmonische Umweltwirkungen“, což se v případě německo-polských míšenců mělo projevovat v „... *einer weitgehenden Abstossung der deutschen und der polnischen charakterlichen Erbwerte* (podtrženo v originále - pozn. aut.).“[1215] Řečeno totéž jinými slovy: „*Das Studium des Aufbaues des polnischen Volkskörpers hat paradigmatisch zu grundsätzlichen Erkenntnissen über die seelischen Aufbaugesetze von Volkskörpern* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *überhaupt geführt. Die ein Volkstum seelisch kennzeichnenden Züge finden sich als dominante Erbwerte nur bei einer Minderheit von etwa 20-25%. Es finden sich dann weiter: eine Gruppe von Ablassungsformen der zentralen völkischen Erbwerte, eine Gruppe von 'affinen' seelischen Strukturen, bei denen jene Erbwerte wahrscheinlich rezessiv gegeben sind, und die Erscheinung der Resonanzfähigkeit seelischer Art für die zentralen Erbwerte, die er selbst bei dieser letzten relativ grossen Gruppe nicht sehr nachweisbar sind. Für die weitere Erforschung der Beeinflussungs- und Lenkungsmöglichkeit von Völkern sind diese hier nur angedeuteten Befunde von grundlegender Bedeutung.*“[1216] Statistická pravděpodobnost těchto „výzkumů“ měla podle Hippia být 95%; jistý problém nicméně podle něj představovala především skutečnost, že celý „výzkum“ byl omezen pouze na „poznaňský městský typ“ a nebylo tedy zcela jasné, zda je s těmito závěry možno pracovat pro smíšené polsko-německé obyvatelstvo „... *in großen Zügen...* “.[1217] Naopak jazykové bariéry podle něj velkou potíž nepředstavovaly.[1218] Návaznost na „praktická“ opatření plánovaná a prováděná SS přitom Hippius ani nijak nezamlčoval ani nezatajoval: „*Die Angelegenheit scheint insbesondere wesentlich im Hinblick auf die z.Zt. laufenden Eindeutschungsbestrebungen.*“[1219] V této souvislosti dokonce přímo předpokládal tzv. *biologische*

[1214] BA Berlin, DS/G120, Rudolf Hippius - Krátká zpráva o poznaňských vyšetřováních německo-polských míšenců a Poláků, 6. únor 1943, opis opisu.

[1215] Ibidem.

[1216] Ibidem a srov. R. HIPPIUS, *Volkstum*: 9-10.

[1217] BA Berlin, DS/G120, Rudolf Hippius - Krátká zpráva o poznaňských vyšetřováních německo-polských míšenců a Poláků, 6. únor 1943, opis opisu.

[1218] R. HIPPIUS, *Volkstum*: 9-10.

[1219] BA Berlin, DS/G120 (Hippius Rudolf), přípis velitele Sipo a SD pro oblast Haliče - komise EWZ zvláštní kolona Lvov ve věci psychologických vyšetřování německo-polských smíšených manželství, 17. duben 1943, originál.

Assimilation [biologická asimilace]:[1220] *„Nur bei großer Ähnlichkeit der Erbgefüge und starkem numerischem Überwiegen eines Volkes vollzieht sich positive Assimilation. In allen anderen Fällen ist Assimilation ein gefährliches Wagnis für den seelischen Bestand des assimilierenden Volkes. Gewiß ist es möglich, durch lange Aufkreuzung zu einem Volkstum hin auch stark gegensätzliche Substanzen 'einzugliedern', aber die Frage des Widerstandes der fremdvölkischen Substanz ist für alle Assimilationsprobleme entscheidend. Je länger der Weg ist in der Abfolge der Generationen, der zu einer Einbeziehung notwendig wird, um so unübersehbarer wird es, welche Schäden der Vorgang herbeiführt.*"[1221] Spolu s Geuterem tedy lze celkem jednoznačně konstatovat: *„The function of the research* (Hippiova - pozn. aut.), *however, is clear. The race psychology of the first phase of the Nazi system, with its bombastic ideological concepts was replaced by an empirical, methodologically sophisticated race psychology, which aimed to be an instrument for Nazi population planning. With the territorial conquests, psychologists saw a new opening for psychology... ; they quickly adapted their research in the hope of demonstrating their practical value for war policies.*"[1222]

V souvislosti s Hippiovými poznaňskými „výzkumy" zůstává dodnes bezesporu nejbrizantnější účast spoluzakladatele etologie a jednoho z nejdoceňovanějších biologů druhé poloviny a pozdějšího nositele Nobelovy ceny za medicínu z roku 1973 Lorenze.[1223] Ohledně jeho angažmá v Hippiových rasistických „výzkumech" se vedou ostré kontroverze již přinejmenším od 60. let.[1224] Přitom ale lze tuto souvislost jen stěží přehlédnout, neboť, jak již bylo ostatně vyzdviženo i v případě Hippia, šlo v těchto „výzkumech" především o další prohloubení, detailizaci a perfekcionalizaci „praktické" rasové politiky.[1225] Jako u jiných tehdejších německých rasových hygieniků či genetiků (Nachtsheim) se i u Lorenze můžeme setkat především s postulováním analogií mezi chováním člověka a zvířat získaných během domestikačního procesu: *„In his eyes, the homology between characteristics that animals have acquired in the course of their domestication and that humans have acquired through civilizing processes was proved.*"[1226] V jeho pojetí tak zřejmě Hippiovy poznaňské „výzkumy" představovaly především možnost ověření doposud „... *wenig beweisbare Hypothesen*", které prezentoval v jedné ze svých základních studií DURCH DOMESTIKATION VERURSACHTEN STÖRUNGEN ARTEIGENEN VERHALTENS [Domestikací zapříčiněné poruchy druhově vlastního chování]

[1220] R. HIPPIUS, *Volkstum*: 122-3.

[1221] Ibidem: 116.

[1222] U. GEUTER, c. d.: 255.

[1223] B. FÖGER - K. TASCHWER, c. d.: 19-34. Viz obr. př. č. II/046.

[1224] E. NOWAK, c. d.: 210. Srov. také Theodora J. KALIKOW, „Konrad Lorenz's Ethological Theory: Explanation and Ideology, 1938-1943". In: *Journal of the History of Biology* 16, 1983: 39-73.

[1225] K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 47 a 51.

[1226] U. DEICHMANN, c. d.: 186 a A. VON SCHWERIN, c. d.: 302-29.

publikované roku 1940[1227] a které by potvrzoval i fakt, že se jich účastnil dobrovolně.[1228] Ostatně již v této studii takové výzkumy vysloveně předjímal: „... *sollten sie durch zukünftige Forschung sich auch nur annähernd als richtig erwiesen, eine ganz außerordentlich große praktisch-rassenhygienische Bedeutung erlangen würden.*"[1229] Onen „praktický rasově-hygienický význam" přitom jistě nebyl náhodný, neboť právě dualismus „Ausmerze" (vymýcení) a „Auslese" (výběr) souvisel s představou snadno kontrolované mutability dědičné výbavy.[1230] Jakoby tak Lorenz právě na počátku 40. let přiváděl starší biologistické rasové hygienické selekční schéma na kvalitativně ještě „vyšší" úroveň: „*Die höchste und noch weit über die des Schönen hinausgehende Wertschätzung des 'Guten' ist voll und ganz berechtigt, die biologische Überlegung gibt unseren innersten Gefühlen bis ins Letzte hinein recht: In Nichts, auch in der Schönheit nicht, liegt die Wurzel rassischer Gesundheit* (!) *und die Kraft zu künftiger stammesgeschichtlicher Höherentwicklung so unmittelbar verankert wie im ererbten arteigenen sozialen Verhalten. Nichts kann den weiteren Bestand und die weitere Entwicklung alles dessen, wofür wir leben und kämpfen, so schwer gefährden wie jeder kleinste Verfall dieser Güter des Blutes. Diese Wertung der höchsten Werte darf uns indes nicht hindern, ihre Tiefe und unlösbare Naturgebundenheit voll zu erkennen. Kein dünkelhafter Glaube an irgendwelche nur für den Menschen geltende Sondergesetzlichkeiten in der Natur darf uns davon abhalten, in bescheidener Selbsterkenntnis zu unseren einfacheren und eben deshalb leichter verständlichen Mitgeschöpfen hinabzusteigen, um bei ihnen jenes Tatsachenwissen zu erwerben, dessen wir zur Erhaltung und Pflege unserer höchsten Erbgüter bedürfen!*"[1231]

V této souvislosti se jako celkem zbytečná jeví otázka, zda se jednalo o zpětné či dodatečné zdůvodnění již stávajících rasových opatření nacistického státu, jak soudí např. Nowak a po něm i Föger a Taschwer, či naopak.[1232] Záhy po zakončení prací souvisejících s poznaňským „výzkumem" z léta 1942 totiž byl Hippius v listopadu 1942 pozván jménem RHS do Prahy, aby zde „... *vor einem kleinen geladenen Kreise...* ", jenž se skládal převážně z nejvyšších nacistických politických funkcionářů protektorátu (Frank), místních představitelů SD (Jacobi) a vybraných profesorů DKU

[1227] Konrad LORENZ, „Durch Domestikation verursachte Störungen arteigenen Verhaltens". In: *Ztschr.. f. angew. Psychol.* 59, 1940, Heft 1 u. 2: 2-81.

[1228] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), posudek děkanovi filozofické fakulty univerzity v Poznani (Wittram) ve věci jmenování Hippia mimořádným profesorem, 22. červenec 1942, originál. Srov. U. DEICHMANN, c. d.: 197. V této souvislosti se nezdá být pravdivým opačné tvrzení, které je obsaženo u B. FÖGER - K. TASCHWER, c. d.: 151-2.

[1229] K. LORENZ, *Durch Domestikation*: 65.

[1230] K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 47.

[1231] K. LORENZ, *Durch Domestikation*: 76. Konrad LORENZ, *Psychologie und Stammesgeschichte*, in: Gerhard HEBERER, *Die Evolution der Organismen*. (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1943): 105-26. K propojení evolučně biologických a rasově hygienických úvah srov. také části 1. a 2. následující kapitoly. Viz obr. př. II/047.

[1232] Egeniusz NOWAK, *Wissenschaftler in turbulenten Zeiten: Erinnerungen an Ornithologen, Naturschützer und andere Naturkundler*. (Schwerin: Stock & Stein 2005): 209 a B. FÖGER - K. TASCHWER, c. d.: 152-3.

stejně jako činovníků RHS, prezentoval své dosavadní výsledky.[1233] Ty byly v tomto uzavřeném a exkluzivním kruhu annoncovány takto: „*Er* (Hippius - pozn. aut.) *hat in Posen einige hundert Polen psychologisch genau untersucht und ist dabei zu wichtigen Ergebnissen im Bezug auf die charakterlichen Werte und psychologische Entwicklung der Polen gekommen.*“[1234] Právě jeho vystoupením přitom měla být zahájena celá série přednášek trvající až do dubna 1943, během níž měli s analogickými či velmi podobnými tématy vystoupit např. profesor historie Dr. phil. Eugen Franz (1892-?) ze Štrasburku, jenž hovořil na téma „Gesinnung und Volkstum in Elsaß“ [Smýšlení a národnost v Alsasku], a dále pak „kmenoví“ a s českým prostředím velmi blízce obeznámení členové RHS jako Feyl, jenž přednesl jasně profilovaný příspěvek nazvaný „Was bedeutet der deutsche Blutsanteil bei den Tschechen politisch?“ [Co znamená německý podíl krve u Čechů politicky?] a Beyer s neméně úderně nazvanou přednáškou „Rassische, stammesmässige und weltanschauliche Gruppen in der Umvolkung“ [Rasové, kmenové a světonázorové skupiny v procesu přenárodnění].[1235]

V Hippiově případě se ale v listopadu 1942 nemělo jednat pouze o jednorázovou návštěvu. Kromě přednesení svého příspěvku se měl se rovněž osobně představit „... *den Prager Herren*“, čímž se s největší pravděpodobností myslelo nejvyšší německé politické vedení protektorátu v čele s Frankem.[1236] Hippiovi se totiž ve velmi krátké době podařilo výsledky jeho poznaňských „výzkumů“ velmi dobře zužitkovat, neboť s největší pravděpodobností již v oné době probíhala jednání ohledně jeho povolání na ISVp, tedy z iniciativy RHS nově zakládaný ústav, k čemuž záhy také došlo.[1237]

ISVp pod Hippiovým vedením byl v Praze umístěn v prostorách Karolina na tehdejším Mozartově náměstí [Mozartsplatz], dnes Ovocném trhu 3 na Starém městě.[1238] V rámci RHS sídlil jeho ústav prostorách malostranských paláců přidělených RHS (Velkopřevorské nám. 2 a Mostecká 15), respektive v prostorách bývalého kláštera sv. Tomáše na Malé Straně v Praze; zde prováděl i svá vyšetřování.[1239] Jako jeho asistent zde v letech 1943-44 působil pozdější profesor pedagogiky na univerzitách v Jeně a Gießenu Dr. phil. Hans Mieskes (1915), respektive roku 1945 Dr. phil. Frederike Freudensprung (?-?); v červnu 1943 požádal ještě o povolání docenta berlínské univerzity Dr. phil.

[1233] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, k. č. 45, přípis vedoucího úseku SD Praha státnímu sekretáři (Frank) ve věci RHS, 25. listopad 1942, originál. Srov. také A. WIEDEMANN, *Nadace*: 83. Viz obr. př. č. II/048.

[1234] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, k. č. 45, přípis vedoucího úseku SD Praha státnímu sekretáři (Frank) ve věci RHS, 25. listopad 1942, originál.

[1235] Ibidem.

[1236] Ibidem.

[1237] Ibidem. Srov. také U.GEUTER, c. d.: 218.

[1238] NA Praha, 110, k. č. 45, zpráva kurátora DKU (Ehrlicher) ve věci změn umístění ústavů a klinik DKU za rektorátu prof. Buntru, 1. listopad 1943, opis. Srov. také „Ergebnisse wissenschaftlicher Arbeiten“. In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 10/11: 219.

[1239] *Personal- und Vorlesungsverzeichnis der Deutschen Karls-Universität Prag: Winter-Semester 1945 - 1. November 1944 bis 28. Februar 1945.* (Prag: Deutsche Karls-Universität 1944): 26. Srov. také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 203. Viz obr. př. č. II/049.

Wilhelma E. Mühlmanna (1904-1988), k čemuž ale do konce války nedošlo.[1240] Vedle toho i nadále úzce spolupracoval s Rosenbergerovým úřadem, z jehož pověření byl na podzim 1943 několik týdnů služebně na Ukrajině: *„Hierdurch melde ich, daß ich am 18. des Monats für die Zeit bis etwa 25. September im gemeinsamen Auftrage des Einsatzstabes Reichsleiter Rosenberg und der Zentrale für Ostforschung nach der Ukraine reise. Die dortigen Arbeiten stehen in unmittelbarem Zusammenhang mit dem Forschungsauftrag des Herrn Reichsprotektors, da das Gesamtproblem des Westslawentums aufgerollt werden soll.“*[1241] V říjnu 1943 se spolu Beyerem zúčastnil také zasedání v duryňském Výmaru, na němž se hovořilo zejména o strategickém plánování s ohledem na využití psychologie ve výzkumu Východu.[1242] Členové tzv. *Deutsche Gesellschaft für Psychologie* [Německá společnost pro psychologii] zde byli zevrubně informováni o Hippiových a Beyerových výzkumech v Poznani a v Praze. Zatímco Beyer pohovořil na téma „Volksforschung im Ostraum“ [Národní výzkum v prostoru Východ], rozvinul ve své následující prezentaci Hippius tezi *„... über seine Forschungen zur Psychologie mehrerer Völker Ostmitteleuropas, wobei er vor allem auch empirische Untersuchungen an Mischehenfällen berücksichtigte.“*[1243] Na konci září a počátku října 1944 Hippius také stihl navštívit tzv. *Das Institut für Heimatforschung* [Ústav pro národnostní výzkum] ve slovenském Kežmaroku, kde přednesl příspěvky na téma „Die seelische Dynamik der Ostvölker und Mitteleuropas“ [Duchovní dynamika východních národů a střední Evropy] a v užším kruhu pak vybraným účastníkům přiblížil své „zkušenosti“ v „Auslesegebiet der Jahre 1934-1939 im Auslandsdeutschen Raum“ [Oblast selekce v letech 1934-1939 v prostoru zahraničního Německa].“[1244]

Zejména v letech 1944-45 Hippius v Praze dále pokračoval ve zkoumání „problematiky“ národnostně smíšených sňatků.[1245] Výsledky z Poznaně přitom chápal jako referenční a ještě počátkem roku 1945 do budoucna plánoval další „výzkumy“ na sasko-sudetském a česko-rakouském pomezí, respektive v protektorátu po dvou stech osobách obojího pohlaví z řad průmyslového dělnictva, z maloměstského

[1240] Ibidem. Viz text. př. č. 6.

[1241] BA Berlin, R31/384 (Hippius Rudolf), přípis Hippia rektoru DKU (Buntru) ve věci služební cesty na Ukrajinu, 16. srpen 1943, originál.

[1242] „Tagungen“. In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 4/5: 305. Srov. také R. HIPPIUS, „Die psychische Gruppenstruktur Jugendlicher aus deutschen Ehen und völkischen Mischehen“. In: *Ztschr. f. Psych.* 154, 1943: 249-86. Srov. především U. GREUTER, c. d.: 253-5. Srov. také BA Berlin, R4901/13293, „Psychologie v nasazení na Východě“ - přednáška výukového cyklu Ústavu pro průmyslovou psychotechniku (Institut für industrielle Psychtechnik) v Berlíně, 28. leden 1943, originál.

[1243] „Tagungen“. In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 4/5: 305. Srov. také R. HIPPIUS, „Die psychische Gruppenstruktur Jugendlicher aus deutschen Ehen und völkischen Mischehen“. In: *Ztschr. f. Psych.* 154, 1943: 249-86. Srov. A WIEDEMANN, *Nadace*: 84 a U. GEUTER, c. d.: 421-3.

[1244] BA Berlin, R31/384, dopis Hippia kurátoru DKU (Ehrlicher) ve věci jeho účasti na 3. vysokoškolském německém týdnu v Kežmaroku, 22. srpen 1944, originál.

[1245] Blíže srov. část 2. následující kapitoly a také Epilog.

obyvatelstva a rolnického obyvatelstva.[1246] Zároveň se rovněž velmi agilně podílel i na tzv. výzkumu bolševismu (Bolschewismusforschung), přičemž se samozřejmě opíral v první řadě opět o rasově biologická východiska:[1247] *„Biologické bádání ukázalo s velikou přesností, že zhoršení kultury nastává pouze v případě neúčelného míšení ras... Lidé s přesně stejnou duševní dědičnou výbavou mohou býti někdy ve struktuře vysoké kultury přivedeni k plnému rozvoji svého duševna, ale střed jejich bytí může býti také ve světě výchovy a zážitku, který skutečnost duševna odmítá a popírá, přiškrcen a zůstat nerozvinut.“*[1248]

♦♦

[1246] BA Koblenz, R73/11706, dílčí zpráva k projektu „Ostvölker“ č. K/Ro RFR 0569/2486/10-III/45, 31. březen 1945, originál.

[1247] Rudolf HIPPIUS, *Russentum und Bolschewismus*. (Praha: Deutsche Druckerei 1945).

[1248] R. HIPPIUS, *Duchovní tvář*: 21-2.

AVANTGARDA RASY

♦

1. RuSHA-SS a jeho činnost v protektorátu Čechy a Morava

Dne 10. června 1942 byla jako odplata za atentát na Heydricha obklíčena obec Lidice ve středních Čechách.[1249] Všech tehdy přítomných sto sedmdesát tři mužů bylo na místě zastřeleno, ženy a děti byly shromážděny a posléze odvezeny do budovy gymnázia na Kladně.[1250] Sama obec byla během následujících týdnů systematicky srovnána se zemí a posléze i doslova vymazána z mapy.[1251]

Neméně systematicky ale byl mezi 10. a 12. červnem 1942 proveden také výběr (selekce) celkem osmdesáti osmi lidických dětí, které byly ze dne na den tím nejbrutálnejším způsobem připraveny o své rodiče, nejbližší příbuzné a vykořeněny ze svého přirozeného prostředí.[1252]

Provedením této selekce byli pověřeni příslušníci instituce, která se tou dobou v protektorátu již více jak rok podílela na dlouhodobých koncepčních přípravách stejně jako na praktickém provádění kontinuální rasové selekce protektorátního obyvatelstva.[1253] Byla jí doposud v historickém výzkumu jen velmi málo zohledňovaná - či lépe řečeno ignorovaná - tzv. *Aussenstelle Böhmen und Mähren* [vedlejší úřadovna Čechy a Morava; dále jen AS B.u.M.] RuSHA-SS.

[1249] Nejnověji srov. Eduard STEHLÍK, *Lidice: Příběh české vsi.* (Praha: Památník Lidice 2004). Dále srov. také John F. N. BRADLEY, *Lidice: Sacrificial Village.* (New York: Ballantine Books 1972). Dále srov. také D. BRANDES, c. d.: 300-15.

[1250] E. STEHLÍK, c. d.: 76-7.

[1251] Ibidem: 92-7.

[1252] K osudu lidických dětí srov. nejnověji sbírku vzpomínek od Jolana MACKOVÁ - Ivan ULRYCH, *Fates of the Children of Lidice: Memories, Testimonies, Documents.* (Nymburk: Vega-L 2004). Srov. také G. LILIENTHAL, *Kinder*: 186-7. Viz obr. př. č. III/001 a III/002.

[1253] A MV Praha, 325-23-5 (Krumey II.), svědectví Johannese Preuße ve věci předběžného vyšetřování Krumeye a spol. ve věci nápomoci k vraždě, 24. červen 1963, opis. Dále srov. také Jana HAVLÍKOVÁ - Martin HOŘÁK, *Pronásledování nezletilých českých dětí a odpůrců nacismu v letech 1939-1945*, in: kol.: *„Nepřichází-li práce k Tobě... " - „Kommt die Arbeit nicht zu Dir... ": Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech - Verschiedene Formen der Zwangsarbeit in Studien und Dokumenten.* (Praha: Kancelář pro oběti nacismu 2003): 115.

Tzv. *Sonderaktion Liditz* [zvláštní akce Lidice], jak byla likvidace Lidic a jejich obyvatel nazývána, a samozřejmě také obdobná akce z 24. června 1942, během níž byly podobným způsob likvidovány východočeské Ležáky, přitom byla bezesporu i pro kádry AS B.u.M. „zvláštní" událostí, a sice ve smyslu náhlé výjimečnosti; do té doby totiž v naprosté většině pracovali především v tichu svých služeben a kanceláří.[1254] Selekce lidických a ležáckých dětí, jejíž výsledek nebyl ničím jiným než vyřčením quazi rozsudku o životě nebo smrti, tak byla *ad hoc* akcí, při které v českém případě vlastně poprvé a naposledy ve své plné odstrašující totalitě bylo provedeno to, co bylo systematicky připravováno v daleko větší dimenzi pro obyvatelstvo protektorátu a co mělo být postupně uskutečňováno v několika následujících desetiletích.

V lidickém a ležáckém případě znamenala tato selekce rozdělení dětí na tzv. *eindeutschungsfähig* [schopny poněmčení] a tzv. *nichteindeutschungsfähig* [neschopny poněmčení] a následné zanesení na příslušné transportní listiny; osm z lidických dětí neschopných poněmčení bylo shledáno jako „... *erblich stärkestens belastet*".[1255] Jeden z přeživších ji popsal následovně: „*Hned prostě volali matky s náma, prohlíželi nás, matek se ptali na nemoce v rodině, na naše nemoce a tak dále. A to trvalo po tři dny, kdy jsme tam* (v budově reálného gymnázia na Kladně - pozn. aut.) *byli.*".[1256] Za provedení této selekce byl zodpovědný tehdejší tzv. *Leiter* [vedoucí] AS B.u.M. SS-Sturmbannführer Johannes (Edward) Preuß (1905-?), jemuž byl dán k dispozici ještě jeden tzv. *RuS-Eignungsprüfer* [rasový a osidlovací přezkušovač] z odbočky AS B.u.M. na Kladně, respektive v Plzni; s největší pravděpodobností se jednalo o SS-Obersturmführera (Johanna) Ericha Wetterna (1910-?).[1257] Preuß k tomu ve své výpovědi z roku 1963 uvedl: „*Die Kinder* (z Lidic - pozn. aut.) *wurden - in meiner Gegenwart - von einem Eignungsprüfer untersucht.*"[1258] Poválečné argumenty typu, že mu Frank o budoucím osudu dětí, které označil jako „neschopné poněmčení", nic neřekl a že kdyby to byl býval věděl, že by jim byl býval „pomáhal", nemůže v kontextu činnosti AS B.u.M. působit jinak než absurdně: „*Es liegt meines Erachtens auf der Hand, daß Frank mir vor einer etwa beabsichtigen Tötung der Kinder nichts gesagt hat... In einer solchen Situation erklärt man doch nicht demjenigen,*

[1254] A MV Praha, 325-23-5 (Krumey II.), svědectví Johannese Preuße ve věci předběžného vyšetřování Krumeye a spol. ve věci nápomoci k vraždě, 24. červen 1963, opis a tamtéž svědectví Josefa Pichlera ve věci předběžného vyšetřování Krumeye a spol. ve věci nápomoci k vraždě, 9. říjen 1963, kopie.

[1255] Ibidem.

[1256] Dokumentační materiál - výpovědi tzv. lidických dětí pro novou expozici památníku v Lidicích - pořízený studiem K2 (majitel: Pavel Štingl) v roce 2005, zde výpověď Václava Zelenky, s. 80 přepisu.

[1257] A MV Praha, 325-23-5 (Krumey II.), svědectví Johannese Preuße ve věci předběžného vyšetřování Krumeye a spol. ve věci nápomoci k vraždě, 24. červen 1963, opis a tamtéž svědectví Josefa Pichlera ve věci předběžného vyšetřování Krumeye a spol. ve věci nápomoci k vraždě, 9. říjen 1963, kopie. Dále srov. především Preußem podepsaný transportní seznam, jehož fotokopie je uložena v NA Praha, MV-ref. L, k. č. 14, transportní seznam zpětně neponěmčitelných dětí určených pro UMW v Lodži, 6. červenec 1942, kopie. Viz obr. př. č. III/003 a III/004. K Wetternovi srov. především BA Berlin, SSO/240 B (Wettern Erich), záznamová karta, 1942, originál.

[1258] A MV Praha, 325-23-5 (Krumey II.), svědectví Johannese Preuße ve věci předběžného vyšetřování Krumeye a spol. ve věci nápomoci k vraždě, 24. červen 1963, opis a A MV Praha, 11683, Memorandum čs. vlády pro Mezinárodní vojenský soud o hromadných zločinech spáchaných německými vojsky a úřady na území československého státu během okupace, 1945, opis.

der die Kinder untersuchen soll, die nicht Wiedereindeutschungsfähigen würden getötet, selbst wenn man dies vorhat. Dadurch würde man den Gutachter in einen Konflikt bringen, weil er dazu neigen würde, möglichst viele Kinder von Verbrechern und möglicher Weise haben wir einen ziemlich strengen Maßstab angelegt, um zu verhindern, daß Kinder von Verbrechern dem Deutschen Volke eingegliedert würden."[1259] Podobně jako v programu nacistické „eutanázie" byla i v případě této selekce odpovědnost dvojího druhu, totiž politická a „odborně-procesní". To řečeno jinými slovy znamenalo, že se příslušní političtí činitelé při svém konečném rozhodování opírali o posudky elaborované v RuSHA-SS a ten naopak nevyvíjel žádnou činnost bez jasného politického zadání. Zatímco v poválečném vyšetřování byla sledována především linie politické zodpovědnosti (Hitler, Himmler, Daluege, Frank), ta druhá zůstala více méně opomenuta. Přitom ji lze na základě platných vnitřních předpisů RuSHA-SS, zcela jednoznačně rekonstruovat, respektive personifikovat. Jestliže totiž bylo na nejvyšších úrovních nacistického státu učiněno rozhodnutí, že do celé akce bude zapojen rovněž RuSHA-SS, což se v případě Lidic a Ležáků stalo, postoupil tento příkaz RFSS (Himmler) šéfovi RuSHA-SS (Hofmann)[1260] a ten pak dále šéfovi RA RuSHA-SS (Schultz). Schultz pak byl podle vnitřní směrnice RuSHA-SS z 18. listopadu 1941 zodpovědný za tzv. *Einberufung* [povolání] a tzv. *Abberufung* [odvolání] konkrétních rasových přezkušovačů stejně jako za jejich činnost a její „výsledky", přičemž ovšem s jeho rozhodnutím musel souhlasit opět šéf RuSHA-SS (Hofmann).[1261]

V době lidické a ležácké tragédie RuSHA-SS v protektorátu bezprostředně operoval již téměř jeden rok.[1262] Na rozdíl od jiných úřadů SS zde začal působit relativně pozdě, konkrétně v prvních měsících roku 1941, nicméně o to větší důležitost měl během krátké doby získat.[1263] Jeho postavení přitom bylo značně odlišné, můžeme dokonce říci zcela odlišné, od toho, které měl v samotném Německu. Roku 1944 to jeho tehdejší šéf Hildebrandt shrnul takto: „... *dort teilweise nicht im gleichen Umfang das RuS-Hauptamt-SS an den Verfahren beteiligt ist und seine Gutachten nicht in gleicher Weise wie im Protektorat Böhmen und Mähren ausgewertet und zur Grundlage allgemeiner Richtlinien gemacht worden sind. Die bei der Zusammenarbeit des RuS-Hauptamtes-SS mit den Staatsangehörigkeitsbehörden gewonnenen Erfahrungen sind geeignet, bei der praktischen Lösung*

[1259] Ibidem.

[1260] Hofmann působil ve funkci šéfa RuSHA-SS do 30. dubna 1943.

[1261] BA Berlin, NS2/88, oběžník šéfa RuSHA (Hofmann) vymezující kompetence šéfa RA RuSHA-SS ve vztahu k venkovským úřadovnám stejně jako jednotlivým rasovým přezkušovačům, 18. listopad 1941, signovaný originál.

[1262] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), návrh šéfa RA RuSHA-SS (Schultz) na povýšení Künzela do hodnosti SS-Obersturmbannführera, 10. říjen 1941, originál; BA Berlin, NS2/153, zpráva o činnosti RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál. Viz obr. př. č. III/005.

[1263] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), návrh šéfa RA RuSHA-SS (Schultz) na povýšení Künzela do hodnosti SS-Obersturmbannführera, 10. říjen 1941, originál; BA Berlin, NS2/66 (Band 3), rozčlenění SS na území protektorátu Čechy a Morava, červen 1939.

weiterer Staatsangehörigkeits- und Volkstumsprobleme im Grossdeutschen Reich verwertet zu werden."[1264]

Již během svého setkání s Frankem dne 22. května 1941, jež se uskutečnilo během Hofmannovy služební cesty do protektorátu, mohl tehdejší šéf RuSHA-SS informovat státního sekretáře, že má k dispozici teritoriální odbočky, tzv. *Zweigstellen*, v Českých Budějovicích, Jihlavě, Brně, které jsou již personálně plně obsazeny a že od 1. července 1941 začne fungovat vlastní pražská řídící ústředna ve svém novém sídle v Praze-Bubenči.[1265] S největší pravděpodobností jím bylo někdejší sídlo rodiny židovských bankéřů Petschků v Praze-Bubenči v ulici Pod kaštany [Unter den Kastanien] 19; později bylo hlavní sídlo AS B.u.M. umístěno v Mařákově ulici [Marakstraße], dnes Slavíčkově 5 v téže pražské čtvrti.[1266] Další teritoriální odbočky pak měly postupně vzniknout v Plzni, Kolíně, Pardubicích, Hradci Králové, Jičíně a Zlíně; během krátké doby tak byla v protektorátu vytvořena struktura analogická např. k místní organizaci SD.[1267]

Počátek činnosti AS B.u.M. byl od samého počátku úzce spojen se zahájením prací souvisejících s „vyhodnocováním" prvního nacistického plošného rasového soupisu v protektorátu, který byl z důvodů utajení prováděn jako lékařské vyšetření školních dětí narozených v letech 1928-32.[1268] Jak již bylo uvedeno, jednalo se o tzv. *Sonderauftrag* [zvláštní úkol] nařízený a po linii SS také prosazený přímo Himmlerem.[1269] Organizací prací souvisejících s tímto „zvláštním úkolem" byl pověřen právě Künzel, jenž svou novou funkci v protektorátu nastoupil k 15. únoru 1941: „*Der Sonderauftrag ist in dem Schreiben des Reichsführers-SS vom 6. Januar 1941 an Sie* (Frank - pozn. aut.) *umrissen; er hat die rassische Gesamterhebung der tschechischen Schuljugend zum Ziel. An der Durchführung der Sonderaktion untersteht SS-Sturmbannführer Künzel einsatzmäßig Ihnen* (Frankovi - pozn. aut.), *sachlich dem Rasse- und Siedlungshauptamt.*"[1270] Vedle vlastního „vyhodnocování", které s největší pravděpodobností probíhalo velmi podobně jako v případě „expertů" berlínské centrály T4, však současně připravoval tzv. *rassische Untersuchung der Polizeibeamten* [rasové vyšetření policejních

[1264] BA Berlin, NS2/153, zpráva o činnosti RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál.

[1265] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), návrh šéfa RA RuSHA-SS (Schultz) na povýšení Künzela do hodnosti SS-Obersturmbannführera, 10. říjen 1941, originál

[1266] Viz obr. př. č. III/006.

[1267] BA Berlin, NS2/127, aktový záznam o rozhovoru šéfa RuSHA-SS (Hofmann) se státním sekretářem (Frank) v Praze dne 22. května 1941, 24. květen 1941, originál.

[1268] V. MASTNÝ, c. d.: 128. Srov. části 2. a 3. kapitoly I. a části 2. a 3. této kapitoly.

[1269] Ibidem.

[1270] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmanna) státnímu sekretáři (Frank), 25. leden 1941, důvěrné/tajné, originál.

úředníků] protektorátu, na němž měl eminentní zájem především Frank.[1271] Úzká návaznost na tzv. školní akci přitom byla jednoznačná: „*Diese Untersuchung* (příslušníků protektorátních policejních sborů - pozn. aut.) *soll im Anschluss an die Schuluntersuchungen beginnen und bei diesen Musterungen sollen nach Möglichkeit die Sippen der Beamten mit erfasst werden.*“[1272] Tato akce ovšem měla oproti původním představám špiček okupační správy nabrat značného zpoždění a stala se později jedním z hlavních „výzkumných“ priorit RHS, když byla jejími badateli, v první řadě Müllerem, rozšířena o „... *Konstitutionelle, typologische, sowie rassenmäßige Zusammensetzung, die völkische und soziale Abstammung der Polizeibeamten durch 3 Generationen hindurch sowie das Ausmaß der Verstädterung dieses Beamtenkörpers.*“[1273] Jednalo se přitom opět o „čistě kancelářskou“ práci, neboť celý tento „výzkum“, který prováděl Müllerův ISV na objednávku RHS, probíhal především formou dotazníkové akce.[1274] Na zvláštním tzv. kmenovém archu byly otázky týkající se osobních údajů (jméno, příjmení, vzdělání, služební stupeň, rodinný stav, počet dětí atd.) a samozřejmé i otázky týkající se sekundárních morfologických znaků, které byly považovány za „rasové“; šlo zejména o barvu vlasů, barvu očí, tělesnou výšku, pigmentaci, tvar nosu, tvar lícních kostí, tvar obličeje, krevní skupinu atd.[1275] Tyto „výzkumy“ byly ukončeny v roce 1944 a byly z nich abstrahovány dalekosáhlé závěry.[1276]

V dubnu 1941 Künzelova pozice v protektorátu ještě výrazněji posílila, když byl v Himmlerově působnosti RKF jmenován jeho tzv. *Beauftragte* [pověřenec] pro celou oblast protektorátu.[1277] Přinejmenším od počátku roku 1941 tak byl SS-Obersturmbannführer Ermin (Erwin) Künzel (1908-?) skutečný *spiritus movens* „zvláštních akcí“, jejichž společným jmenovatelem bylo provádění a perfekcionalizace selekcí vybraných skupin protektorátního obyvatelstva podle rasových a sociálních hledisek.

Künzel[1278] se narodil 20. března 1908 v kupecké rodině v saském výletním městě Bad Elster.[1279] Po absolvování střední reálné školy v Plauen se roku 1927 zapsal nejdříve na studium práv a od zimního semestru 1928-29 na

---

[1271] BA Berlin, NS2/127, aktový záznam o rozhovoru šéfa RuSHA-SS (Hofmann) se státním sekretářem (Frank) v Praze dne 22. května 1941, 24. květen 1941, originál. Srov. zejm. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 76-8; to vyvrací Wiedemannovu domněnku, že Frank na tomto soupisu nebyl interesován.

[1272] Ibidem; dále srov. také V. MASTNÝ, c. d.: 128.

[1273] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-8/40, dopis vedoucího ISV (Müller) Frankovi ve věci sociálně antropologického vyšetření policejních úředníků protektorátu, 15. duben 1943, originál. Srov. také A. WIEDEMANN, *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung*: 113 a tentýž, *Nadace*: 77.

[1274] Ibidem.

[1275] Ibidem. Vzor dotazníku srov. u K. V. MÜLLER, *Volksbiologie und Heimatforschung*: 357.

[1276] Srov. zejm. Karl V. MÜLLER, „Biologická budoucnost Čechů“. In: *Přítomnost* 18, 1944, č. 4: 3-5 a dále tentýž, *Die Gegenauslese*: 298-300.

[1277] BA Berlin, NS2/127, žádost šéfa RuSHA-SS (Hofmanna) RFFS a RKF (Himmler) o jmenování Künzela Himmlerovým pověřencem pro oblast protektorátu, 21. duben 1941, originál. Srov. také D. BRANDES, c. d.: 351-3, zde je jako první pověřenec nesprávně uveden až Heydrich.

[1278] Viz obr. př. č. III/007.

studium medicíny na univerzitě ve Freiburgu/Breisgau.[1280] To ale po třinácti semestrech přerušil a věnoval se politické kariéře v NSDAP, do níž vstoupil počátkem dubna 1929 (čl. č. 123 984); do SS vstoupil o rok později (čl. č. 2 762).[1281] V rámci NSDAP byl činný především v tzv. *Reichsleitung der HJ* [Říšské vedení Hitler-Jugend], v květnu 1933 převzal na freiburské univerzitě vedení místního *NSD.-Studentenbund* a o dva roky později (1935) se stal i důvěrníkem SD.[1282] Po neúspěšném pokusu zakončit v letech 1934-35 studia, spojil svou další kariéru s SS, respektive s RuSHA-SS a roku 1937 se stal rasovým a osidlovacím referentem pro hlavní úsek SS „Labe".[1283] Dne 30. ledna 1939 byl povýšen do hodnosti SS-Sturmbannführera a za svou účast při obsazování sudetských území byl v srpnu 1939 vyznamenán tzv. pamětní medailí.[1284] V listopadu 1939 byl odvelen do Poznaně, kde nejdříve působil jako rasový a osidlovací referent při místní tzv. *Einwandererzentrale*; později se koncepčně podílel na vybudování samostatné tzv. *Aussenstelle* [venkovské úřadovny] RuSHA-SS v Lodži, jejímž se stal i prvním vedoucím (Leiter).[1285] Jeho hodnocení nadřízenými bylo více než kladné a dá se do značné míry i říci, že se stal v RuSHA-SS nepostradatelným: *„Ich habe gelegentlich meiner Unterhaltungen mit SS-Obergruppenführer Heydrich und mit SS-Gruppenführer K.H. Frank in Prag immer wieder aufs Neue feststellen können, wie sehr die Arbeit Künzels nicht nur geschätzt sondern auch gewürdigt wird."*[1286] Jako takový byl v únoru 1941 povolán do protektorátu a po vzoru lodžské venkovské úřadovny RuSHA-SS zde vybudoval místní AS B.u.M..[1287] V květnu 1941 byl nicméně odvelen ke zbraním SS, s nimiž se krátce zúčastnil bojové přípravy, přičemž se u něj našla plicní tuberkulóza, která jej až do konce roku 1942 vyřadila z další činnosti.[1288] Po rekonvalescenci byl povolán zpět k RuSHA-SS, ale nikoli do protektorátu. V lednu 1943 byl pověřen vedením agendy rasového a osidlovacího vůdce u HSSPF Nordost, tzn. pro oblast „Povartí" a východního Pruska.[1289] V srpnu roku 1944 pak ve stejné funkci přešel pod HSSPF pro oblast Belgie a severní Francie.[1290] Také jeho poslední hodnocení z roku 1944 bylo jednoznačně kladné: *„SS-Sturmbannführer (F) Künzel hat alle anfallenden Arbeiten auf dem Gebiet der rassischen Musterungen, die das RuS-Hauptamt-SS - insbesondere das Rassenamt - betreffen, in vorbildlicher Weise wahrgenommen. In steigendem Maße, mit Freude und Begeisterung hat er ein Arbeitstempo entwickelt, daß weit über das Maß der notwendigen Pflichterfüllung hinausgeht."*[1291]

Rasová, respektive rasistická radikalizace národnostní politiky, která se rovněž úzce dotýkala vybraných českých území a která současně příčinně souvisela s prováděním germanizačních opatření v připojených polských územích, probíhala v rámci selekčního programu masových rozměrů, který byl již roku 1940 iniciován župním vedoucím v tzv. *Reichsgau Wartheland* [Říšská župa Povartí] a tzv.

[1279] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), vlastnoruční životopis Künzela, 7. březen 1935, originál.

[1280] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), osobní dotazník, 20. srpen 1935.

[1281] Ibidem.

[1282] Ibidem.

[1283] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), přípis hlavního úseku SS „Labe" centrále RuSHA-SS ve věci rozdělení nových úkolů, 9. leden 1937, originál.

[1284] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), přípis šéfa RuSHA (Hofmann) Künzelovi, 8. srpen 1939, originál.

[1285] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), návrh šéfa RA RuSHA-SS (Schultz) na povýšení Künzela do hodnosti Obersturmbannführera, 10. říjen 1941, originál; BA Berlin, NS2/127, aktová poznámka ve věci selekčního tábora v Lodži, Wiesenstrasse určená k předložení šéfovi RuSHA-SS (Hofmann), 23. říjen 1940, originál.

[1286] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) šéfovi personálního úřadu SS (Schmitt) ve věci Künzela, 16. březen 1942, originál.

[1287] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), návrh šéfa RA RuSHA-SS (Schultz) na povýšení Künzela do hodnosti SS-Obersturmbannführera, 10. říjen 1941, originál; BA Berlin, NS2/153, zpráva o činnosti RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál.

[1288] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) šéfovi hlavnímu úřadu SS (Nordmann), 30. květen 1942, originál; BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), lékařská propouštěcí zpráva, 30. říjen 1942.

[1289] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), rozkaz k okamžitému přidělení, 23. leden 1943, originál.

[1290] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), přípis štábního vedení RuSHA-SS personálnímu úřadu SS, 27. srpen 1944, originál.

[1291] BA Berlin, RS/D389 (Künzel Ermin), návrh šéfa RuSHA (Turner) na povýšení Künzela, 3. květen 1944, originál.

Reichsgau Danzig-West-Preussen [Říšská župa Gdaňsk-Západní Prusy] Arthurem Greiserem (1897-1946) právě pro oblasti tzv. Povartí a tzv. Východních Prus.[1292] Byl pojmenován jako tzv. *Deutsche Volksliste* [Německý národní seznam; dále jen DVL] a v platnost vstoupil v březnu 1941; šlo v něm o nový způsob přidělování německého státního občanství v bývalých polských územích. Původní tzv. *Bekenntnis zum deutschen Volkstum* [přiznání se k německému národu] přitom bylo již v první polovině září 1940 modifikováno podle představ praktiků z řad SS právě ve smyslu tzv. *Rassewert* [rasová hodnota], což znamenalo, že všichni tzv. volkslistáři měli být rozděleni do čtyř kategorií.[1293] „Nejhorší" v této hierarchii DVL byla kategorie IV., do níž měly spadat osoby, jejichž „... *deutsche Abstammung nicht mehr sicher nachweisbar ist, können nur dann in die Deutsche Volksliste aufgenommen werden, wenn keine Bedenken in rassischer Hinsicht bestehen. Die rassische Eignung ist hier von ausschlaggebender Bedeutung.*"[1294] Předem z něj byli vyloučeni lidé židovského nebo romského (cikánského) původu.[1295] Tzv. *rassische Durchschleusungen* [rasová prosívání] byla zahájena uprostřed června 1940 a jejich součástí opět byly, podobně jako u EWZ v Poznani a UWZ v Lodži, také „zdravotní" a „dědičně biologické" prohlídky.[1296] Jenom v tzv. *Olsagebiet* [Poolší] ve Slezsku, tedy území spadajícím do okresu Těšín, se v létě 1941 podle německých odhadů jednalo o padesát tisíc osob, u nichž se na základě rasového přezkoušení předpokládalo zařazení do III. nebo IV. kategorie DVL.[1297] Obdobně počátkem roku 1943 se jenom v okresu Moravská Ostrava [Mährisch-Ostrau] mělo jednat o dva tisíce případů.[1298] Pokud se jednalo o protektorátní území, prováděl prověřování těchto osob nejdříve BdS v Praze, od něhož si akta obvykle vyžádal Ferdinand Fischer.[1299] Jeho služební místo v ÚŘP ale již v říjnu 1942 nestíhalo velký počet „žádostí" a proto byly pověřeny právě odbočky AS B.u.M., které měly přispět k urychlení celého řízení; o výsledcích měl být vždy informován HSSPF, tedy Frank.[1300] Kritéria pro výběr se přitom postupně značně zužovala; např. do skupiny III. měli být zařazeni všichni „..., *die in rassischer Hinsicht ungeeignet sind, in die deutsche Volksgemeinschaft aufgenommen zu werden. Ein Zustrom blutmäßig unerwünschter Elemente in den*

[1292] Srov. např. U. MAI, c. d.: 289-302 a dále také I. HEINEMANN, c. d.: 265.

[1293] „Nařízení o Německém národním seznamu a německé státní příslušnosti v začleněných východních územích ze dne 14. března 1941 ve verzi nařízení ze dne 31. ledna 1942", in: RGBl. I: 51.

[1294] BA Berlin, R49/71, přípis říšského ministra vnitra (Frick) Říšskému místodržícímu v župách Gdaňsk-Západní Prusy a Povartí (Greiser), 1941, originál. Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 265.

[1295] „Nařízení o Německém národním seznamu a německé státní příslušnosti v začleněných východních územích ze dne 14. března 1941 ve verzi nařízení ze dne 31. ledna 1942", in: RGBl. I: 51, zde § 4, pís. 2.

[1296] I. HEINEMANN: c. d.: 267.

[1297] NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, přípis ÚŘP RMdI ve věci Německého národního seznamu ve Východních územích, 27. červen 1941, opis.

[1298] NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, přípis HSSPF (Frank) úřadovně AS B.u.M. v Praze, 19. leden 1943, opis.

[1299] Ibidem.

[1300] NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, přípis říšského protektora Fischerovi, 20. říjen 1942, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, přípis HSSPF (Frank) ÚŘP (Fischer), 19. leden 1943, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, přípis I oddělení (I 3 b - 133) zemskému prezidentu pro Moravu se sídlem v Brně (RAV), 20. únor 1943, opis.

deutschen Volkskörper muß aber unbedingt unterbunden werden."[1301] „Nežádoucí" přitom byli definováni jako ti: „... *bei deren Ahnentafel ein oder mehrere nichtdeutsche Großelternteile vorhanden sind. Ein negatives Ergebnis der rassischen Überprüfung hat zwangsläufig Ablehnung des Aufnahmeantrages bezw. Streichung aus der Deutschen Volksliste zur Folge.*"[1302]

Zejména v letech 1940-42 prováděli příslušníci RuSHA-SS z poznaňské EWZ rasovou selekci také v rámci dosídlování členů někdejších německých národnostních menšin, v první řadě tzv. jižních Tirolanů v sudetské župě.[1303] Také tato akce již probíhala pod aegidou RKF; na konci roku 1940 zde bylo na sto sedmdesát pět táborů, v nichž se nacházelo asi třicet pět tisíc přesídlenců (Umsiedler).[1304] Jejich selekci v sudetské župě přitom prováděly především tzv. *fliegende Kommissionen* [létající komise] náležející k EWZ v Poznani a mající k tomu i potřebné technické vybavení: „*Die Kommissionen durchschleusen die einzelnen Lager nach einem vorgeschriebenen Plan, der vom Führungsstab der EWZ einheitlich aufgestellt wird. Die Lager verteilen sich auf fast alle Gaue des Altreichs und der Ostmark; auch der Sudetengau ist mit einbezogen. Da die meisten Lager abseits der grossen Bahnstrecken liegen, sind die Kommissionen durchweg motorisiert, d. h. mit Omnibussen, LKW und PKW ausgerüstet. Ausserdem ist die EWZ im Besitze eines Sonderzuges, der völlig nach den Bedürfnissen der Einwandererzentrallstelle gebaut und eingerichtet ist. Er enthält 14 Wagen und durchschleust die Lager, die in der Nähe der Bahnstrecke liegen.*"[1305] Tak např. mezi 23. a 29. březnem 1940 byly selekce prováděny v šesti táborech v Těšíně, aby se posléze pokračovalo v Novém Jičíně [Neu-Titschen]: „*In Teschen wurden in dem Lager III verhältnismässig viele Polen angetroffen, so dass hier etwa 50% Verweisungsbescheide erteilt werden mussten. Es erscheint vollkommen unverständlich, dass diese Polen, die sich um Teil ausgesprochen staatsfeindlich und aufwiegelnd im Lager benahmen, überhaupt nach Deutschland gekommen und in einem deutschen Rückwandererlager untergebracht sind.*"[1306] V prosinci je přítomnost těchto komisí doložena v severních Čechách v Děčíně a Rumburku.[1307] Konečně v polovině října 1942 zahájil svou činnost tzv. *Ansiedlungsstab Sudetenland* [Dosídlovací štáb Sudety] se sídlem ve Fulneku.[1308]

[1301] NA Praha, ÚŘP, k. č. 364, přípis RKF pod názvem „Rasový výběr příslušníků skupiny III. Německého národního seznamu", 30. září 1941, cyklostyl.

[1302] Ibidem.

[1303] V. ZIMMERMANN, c. d.: 246-53.

[1304] BA Berlin, R69/3541, návrh příspěvku o národnostně politické práci v Sudetech pro pamětní spis pro Vůdce (Müller), 2. říjen 1943, opis. Srov. také V. ZIMMERMANN, c. d.: 252-3.

[1305] BA Berlin, R69/554, plánovaná publikace o osídlování - část nazvaná „Proč vysílá přistěhovalecká centrála 'létající komise'?", 16. leden 1941, kopie/příloha.

[1306] BA Berlin, R69/657, závěrečná zpráva o činnosti za období od 23. do 29. března 1940, originál.

[1307] BA Berlin, R69/117, korespondence mezi župními orgány NSDAP a EWZ Poznaň, 1940-41.

[1308] BA Berlin, R49/3541, zápis o prvním zasedání „Dosídlovacího štábu Sudety", 15. říjen 1942, originál; BA Berlin, R49/3541, zprávy župního vedoucího jako pověřence RKF o činnosti dosídlovacího štábu v Sudetech za měsíce listopad 1942 - červenec 1943, 1942-43, originály.

Pro rasové praktiky z AS B.u.M. se však z dlouhodobého pohledu měla jednou z největších výzev stát národnostní smíšenost protektorátu: *„Das Protektorat Böhmen und Mähren stellt ein gemischt-völkisches Gebiet dar. Es weist eine starke deutsche Volksgruppe auf. Auch ein Grossteil der tschechischen Bevölkerung zeigt Merkmale erheblichen deutschen Blutseinschlages, der teils aus vergangengen Jahrhunderten stammt, teils aber auch bis in die jetzige Generation urkundlich nachgewiesen werden kann.“*[1309] Hlavní „problém“ přitom pro okupační úřady bezesporu představovalo určení kritérií tzv. *deutsche Volkszugehörigen* [němečtí národní příslušníci], jež byla nejen základním předpokladem pro získání německé státní příslušnosti, ale měla mít, jak již bylo upozorněno v případě provádění „eutanázie“, pro každého jednotlivce naprosto osudový význam.[1310] V počátcích existence protektorátu (1939-40) byla tato agenda delegována především na správní úřady vrchních zemských radů (OLR), u nichž se ale mělo rozhodování tím více komplikovat, čím složitější a nejednoznačnější případy musely řešit: *„Auf die Dauer und je mehr sich die Zweifelsfälle gegenüber den eindeutig gelagerten Fällen häuften, musste jedoch der Mangel eines Kriteriums erkennbar werden, das weniger auf die persönlichen Interessen der Antragsteller als auf das volkstumspolitische Interesse des deutschen Volkes abgestellt ist.“*[1311] Rasová kritéria přitom v této době často nebyla považována za nejdůležitější, protože jednoduše nebyla, např. na rozdíl od tzv. norimberských rasových zákonů, pro příslušné úřady dostupná jednotná „metodika“ rasové selekce „árijského“ protektorátního obyvatelstva.[1312] Do popředí se tak dostávalo především politické a pracovní hodnocení: *„1. wie hat sich der Antragsteller politisch verhalten, 2. wie hat sich der Antragsteller moralisch* (!) *verhalten, 3. welche Leistungen im Betriebe liegen vor (schöpferisches Moment), 4. welche rassische Merkmale liegen vor (Einschaltung des rassenpolitischen Amtes), 5. liegt aus früherer Generation deutscher Blutseinschlag vor.“*[1313] Zřízením AS B.u.M. roku 1941 se ale měla tato situace začít měnit. K 16. prosinci 1942 byla její činnost včleněna do agendy pověřence RKF, přičemž to byl opět Künzel, na něhož bylo již v květnu 1941 delegováno vyřizování agendy „... *rassische Überprüfung fremdvölkischer Ehepartner*“.[1314] Až do závěru války to tedy měli být příslušníci RuSHA-SS, jimž při těchto tzv. *Wiedereindeutschungsverfahren* příslušelo poslední slovo: *„Sachlich wurde die Bedeutung der Feststellungen des RuS-Hauptamtes-SS dahin festgelegt, dass*

[1309] BA Berlin, NS2/153, zpráva o RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál.

[1310] Srov. především Chad BRYANT, „Občanství, národnost a každodenní život: Příspěvek k dějinám česko-německých smíšených manželství v letech 1939-1946“. In: *Kuděj* 4, 2002, č. 2: 43-51; tentýž, BRYANT, Chad: „Acting Czech, Marking Germans: Nationality Politics in Bohemia, and Moravia, 1939-1947“. In: *GHI Bulletin* 2004, No. 34: 65-73 a V. MASTNÝ, c. d.: 133-5.

[1311] BA Berlin, NS2/153, zpráva o RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál.

[1312] Ibidem.

[1313] BA Berlin, NS2/127, dopis ÚŘP štábu zástupce Vůdce (Hess) ve věci určení německé národnosti v protektorátu Čechy a Morava ze dne 10. září 1940, 6. únor 1941, opis.

[1314] BA Berlin, NS2/127, aktový záznam o rozhovoru šéfa RuSHA-SS (Hofmann) se státním sekretářem (Frank) v Praze dne 22. května 1941, 24. květen 1941, originál.

grundsätzlich nur wiedereindeutschungsfähige Personen einen erwünschten Bevölkerungszuwachs, nichtwiedereindeutschungsfähige Personen dagegen einen unerwünschten Bevölkerungszuwachs darstellen."[1315] Přitom ale byla současně i nadále preferována úzká spolupráce s SD, která se právě v protektorátu měla - na rozdíl od jiných okupovaných území - dlouhodobě osvědčit: „*Die Zusammenarbeit mit den SD-Dienstellenleitern hat sich, vor allem durch die massgebliche Einschaltung des SD-Leitabschnitts Prag, in jeder Hinsicht günstig entwickelt.*"[1316] I zde totiž bylo SD schopno dodávat nejen informace k jednotlivým osobám, nýbrž také dané problematice jako takové.[1317] O síle pozice, kterou si i v této oblasti AS B.u.M. postupně vybudoval, jistě svědčí také to, že ještě roku 1942 (!) se zástupcům RuSHA-SS v protektorátu podařilo prosadit zpětnou revizi udělených povolení k uzavření smíšených sňatků, jež v letech 1939-42 vydaly jednotlivé úřady civilní správy, právě podle rasových kritérií.[1318]

Pokud jde o podrobnější početní údaje, jsou známé především pro období podzimních měsíců 1944 až do března 1945, kdy již při RA RuSHA-SS v Praze fungovala tzv. *Ärztlicher Dienst* [Zdravotní služba].[1319] V této době se jednalo zhruba o několik desítek, maximálně však do jednoho sta akt měsíčně, přičemž tendence byla očividně klesající. Poslední dochovaná zpráva, která referuje o situaci za měsíc únor 1945, je ze 14. března 1945 a uvádí celkem dvacet sedm podaných žádostí o povolení k uzavření smíšených sňatků, respektive žádné pro získání německého státního občanství.[1320] Přitom ještě např. za měsíc srpen 1944 bylo k posouzení podáno celkem sto čtyřicet pět takovýchto žádostí, z nichž u osmi bylo rozhodnutí negativní.[1321]

Díky těmto vyšetřováním AS RuSHA-SS mohl svou „výzkumnou" činnost s podporou DFG v Praze v rámci RHS na sklonku roku 1944 rozvinout i Hippius. Pod názvem „Untersuchungen über Psychologie der europäischen Ostvölker" [Výzkumy o psychologii evropských východních národů] zde totiž od samého závěru roku 1944 - kromě jiného - prováděl tzv. *empirische Untersuchungen des tschechischen Volkscharakters* [empirické výzkumy českého národního charakteru].[1322] Žádost o

---

[1315] BA Berlin, NS2/153, zpráva o RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál. Srov. také následující část této kapitoly.

[1316] Ibidem.

[1317] BA Berlin, R58/149, nebezpečné zvýšení počtu německo-českých sňatků v Sudetech, březen 1940, originál; BA Berlin, R58/152, zpráva o početní síle německých národních příslušníků (deutsche Volkszugehörigen) v protektorátu a jejich teritoriální rozčlenění, červenec 1940, originál; BA Berlin, R58/158, zpráva k otázce smíšených manželství v protektorátu, březen 1941, originál.

[1318] BA Berlin, NS2/153, zpráva o RuSHA-SS v oblasti přidělování státního občanství v Čechách/ Moravě, 1944, originál.

[1319] Srov. část 2. této kapitoly.

[1320] BA Berlin, NS2/149, pracovní zpráva lékaře u AS B.u.M. za měsíc únor 1945, 14. březen 1945, originál.

[1321] BA Berlin, NS2/149, pracovní zpráva lékaře u AS B.u.M. za měsíc září 1944, 9. říjen 1944, originál.

[1322] BA Koblenz, R73/11706, vyrozumění vedoucího IeVV (Hippius) o udělení podpory RFR pro jeho výzkumný záměr, 19. prosinec 1944, originál.

finanční podporu DFG podal již v polovině července 1944 a ukončení vlastního projektu bylo plánováno na 1. duben 1945.[1323] Do konce března 1945 se Hippiovi podařilo „vyšetřit" česko-německé či německo-české míšence z Prahy v celkovém počtu čtyři sta čtyřiceti osob a Thumsovy probandy vyšetřované za účelem přípustnosti uzavření manželství v počtu sto třiceti osob.[1324] Dále se také zabýval zkoumáním psychologie žáků a žákyň posledních tříd vyšších škol, žáků a žákyň středních odborných škol a konečně také českých uchazečů o studium na německých vysokých školách, které označil jako „... *buntes und wahrscheinlich atypisches Abstammungsbild*"; jeho výběr měl tvořit reprezentativní vzorek „... *für das Prager Bürgertum, vom selbstständigen Handwerker aufwärts*...".[1325] Prováděl tzv. *charakterliche Analyse* [charakterová analýza], rozdělení do tzv. *Strukturgruppen* [strukturní skupiny], tzv. *Analyse der Emotionalität* [analýza emocionality], tzv. *Analyse der Steuerung* [analýza ovládání se], tzv. *Analyse der Vitalität* [analýza vitality], tzv. *Analyse des sozialen Bezuges* [analýza sociability] a tzv. *Analyse der Leistungsfähigkeit* [analýza výkonnosti].[1326] Jako srovnávací materiál mu přitom sloužily právě údaje získané během výzkumů v polské Poznani v létě 1942.[1327] Na konci března 1945 ještě proponoval srovnávací výzkumy na Slovensku a Rakousku a v rámci českých zemí pak skupiny dvou set osob obojího pohlaví z industriálních oblastí, z oblasti maloměsta a z řad rolnického obyvatelstva.[1328]

Jaký byl jeho předběžný závěr? Na konci března 1945 referoval Hippius svému zadavateli takto: „*Nachweis des starken Wesensanteils des Tschechentums an den Strukturformen der europäischen Mitte und des z.B. im Verhältnis zu den Polen geringen Wesenanteils an osteuropäischen Strukturformen. Aufweisung der tschechischen Grundstruktur aus der Wurzel eines fundamentalen Gegensatzes von drängender Dynamik und gefügiger Leistungswilligkeit bis Schaffensfreudigkeit*... ".[1329] Tento „výzkumný" projekt nemohl být zakončen příznačněji, než se tomu nakonec po porážce nacistického Německa stalo. Dne 18. června 1945 byl DFG jako „nevyřízený" (unerledigt) odložen *ad acta* ...[1330]

Jak již bylo uvedeno v případě selekce lidických a ležáckých dětí, byl po převážnou dobu trvání

[1323] BA Koblenz, R73/11706, dopis vedoucího IeVV (Hippius) RFR ve věci výzkumného záměru, 18. říjen 1944, originál.

[1324] BA Koblenz, R73/11706, Rudolf Hippius - Shrnutí k předběžné zprávě o psychologických vyšetřováních skupin českého měšťanského obyvatelstva města Prahy, březen 1945, originál/důvěrné.

[1325] Ibidem.

[1326] Ibidem; dále srov. K. FREMUND, c. d.: 16 a A. WIEDEMANN, c. d.: 61, zde především pozn. č. 258.

[1327] Srov. část 3. kapitoly II.

[1328] BA Koblenz, R73/11706, Rudolf Hippius - Shrnutí k předběžné zprávě o psychologických vyšetřováních skupin českého měšťanského obyvatelstva města Prahy, březen 1945, originál/důvěrné.

[1329] BA Koblenz, R73/11706, zpráva vedoucího IeVV (Hippius) pro RFR, 31. březen 1945, originál.

[1330] BA Koblenz, R73/11706, Rudolf Hippius - Shrnutí k předběžné zprávě o psychologických vyšetřováních skupin českého měšťanského obyvatelstva města Prahy, březen 1945, originál/důvěrné. Viz obr. př. č. III/008.

protektorátu naprosto klíčovou osobou vedoucí AS B.u.M. a pozdější tzv. vůdce pro rasové a osidlovací záležitosti pro Čechy a Moravu (RuS-Führer), SS-Sturmbannführer Johannes (Edward) Preuß (1905-?).

Preuß[1331] se narodil 10. února 1905 v jihoafrickém Johannesburgu jako syn baptistického kazatele německého původu; otec pocházel z východního Pruska a matka byla Rakušanka z Vídně.[1332] Ještě před vypuknutím první světové války se zřejmě jeho rodina přestěhovala zpět do Německa, konkrétně do východního Pruska, neboť 1915 musel odejít před Rusy do západního Německa a posléze (1917) do Vídně, respektive Německa.[1333] V letech 1931-35 studoval se státní podporou psychologii, filosofii, antropologii a etnologii (Völkerkunde) na berlínské univerzitě; od ledna 1936 do března 1937 působil jako asistent na zdejším psychologickém ústavu v oddělení pro „rasovou psychologii"; studoval také u Eugena Fischera.[1334] Roku 1937 se chystal zakončit své studium obhajobou disertace na téma „... *über die Erkennbarkeit des Juden an der Stimme*... "; examinátory měli být bývalý Husserlův žák Ludwig F. Clauss (1892-1974) a Hans F. K. Günther.[1335] Toto studium však nakonec nedokončil.[1336] V dubnu 1934 nejdříve vstoupil do SS (čl. č. 264 056) a byl přidělen do Kolína nad Rýnem, kde působil až do vypuknutí války v roce 1939; členem NSDAP byl od počátku května 1937 (čl. č. 4 363 808).[1337] Roku 1934 byl rovněž přijat do *NSD.-Studentenbund*, kde měl až do podzimu 1935 na starost rasově politickou výchovu ve školících kurzech župního studentského vedení v Berlíně.[1338] Roku 1934 také požádal o přeložení k RuSHA-SS a současně se stal spolupracovníkem RPA NSDAP s povolením přednášet.[1339] Od 15. října 1939 působil v obsazeném Polsku v EWZ v Poznani a v dubnu 1940 se spolu s Künzelem přesunul do Lodže; zde ho také Künzel charakterizoval: „*Preuß besitzt ein klares Urteilsvermögen und verfügt über umfassendes Wissen. Auf Grund seiner Leistung übernahm er stellvertretend die Geschäfte des RuS-Führers. Sein Auftreten ist soldatisch bestimmt, sein kammeradschaftliches Verhalten gegenüber seinen Mitarbeitern ist vorbildlich*..."[1340] Po Künzelově přeložení do protektorátu byl v dubnu 1941 odvelen do Prahy, respektive v srpnu 1941 na odbočku AS B.u.M. v Brně.[1341] Na konci ledna 1942 získal na návrh šéfa RuSHA tzv. *Unabkömmlichkeit-Stellung* [potvrzení o nepostradatelnosti] pro štáb RFSS a současně mu byl také propůjčen válečný záslužný kříž II. třídy.[1342] Když byl Künzel v dubnu 1942 povolán k wehrmachtu, byl Preuß 2. května 1942 pověřen vedením AS B.u.M. a již v této době se s ním počítalo na nejvyšší možnou hodnost tzv. RuS Führer;[1343] v jeho hodnocení z této doby se můžeme dočíst: „*Mit ungeheuer viel Fleiß und Umsicht hat Preuß die*

[1331] Viz obr. př. č. III/009.

[1332] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), životopis, 12. prosinec 1938, originál.

[1333] Ibidem.

[1334] Ibidem.

[1335] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), dopis Preuße Hofmannovi, 13. prosinec 1936, originál. Ke Clausseho pracím z této doby srov. zejm. Ludwig F. CLAUSS, *Rassenseelenforschung im täglichen Leben.* (Berlin: Brehm 1934); tentýž, *Rasse ist Gestalt.* (München: F. Eher 1937); tentýž, *Die nordische Seele: Eine Einführung in die Rassenseelenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1940) a tentýž, *Rasse und Seele: Eine Einführung in den Sinn der leiblichen Gestalt.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1943). Ke Claussovi srov. především Peter WEINGART, *Doppelleben: Ludwig Ferdinand Clauss: Zwischen Rassenforschung und Widerstand.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1995).

[1336] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), návrh na jmenování Preuße šéfem AS B.u.M., 19. listopad 1942, originál.

[1337] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), životopis, 12. prosinec 1938, originál.

[1338] Ibidem.

[1339] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), Preuß šéfovi RuSHA-SS - žádost, 13. prosinec 1936, originál.

[1340] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), návrh na povýšení Preuße do hodnosti SS-Obersturmführera, 14. říjen 1940, originál.

[1341] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), přípis s rozkazem od šéfa RuSHA-SS (Hofmann) Preußovi, 15. duben 1941, originál; BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), návrh na povýšení Preuße, 18. září 1942, originál; BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), sdělení šéfa RuSHA-SS (Hofmann), 8. duben 1942, originál; BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), opis jemnovacího dekretu, 30. leden 1942, originál; BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), dopis Preuße doplňovacímu úřadu SS ve věci změny adresy, 6. srpen 1941, originál.

[1342] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), opis pověřovacího dekretu, 30. leden 1942, originál.

[1343] V této době byla pro potřeby RuSHA-SS nacistickým Německem okupovaná Evropa rozdělena do celkem devíti hlavních oblastí (teritorií), které kopírovaly organizaci SS a v jejichž čele stáli tzv. *RuS-Führer*; jednalo se o oblasti nazývané jako tzv. *Ost* [Východ], tzv. *Rhein-Westland* [Rýn-západní země], tzv. *Nordost* [Severovýchod], tzv. *Nordsee* [Severní moře], tzv.

Arbeit seines Vorgängers fortgesetzt und dabei bewiesen, dass er jeder Weise befähigt ist, die Belange des RuS Hauptamtes auf dem äusserst schwierigen Boden des Protektorats mit Nachdruck zu vertreten."[1344] Vedoucím AS B.u.M. byl jmenován k 1. listopadu 1942.[1345] Hofmannovo hodnocení přitom bylo více než kladné a neopomenuta nezůstala ani Preußova účast při plnění tzv. zvláštních úkolů: „*P.* (Preuß - pozn. aut.) *ist ein außerordentlich befähigter Mitarbeiter, der eine Reihe von Sonderaufgaben* (podtrženo v originále - pozn. aut.) *vorbildlich gelöst hat. Er verfügt über ein umfangreiches Wissen und ein klares Urteilsvermögen.*"[1346] S platností k 1. lednu 1943 se stal tzv. *RuS-Führer Böhmen-Mähren* [rasový a osidlovací vůdce pro Čechy a Moravu] a téhož měsíce mu byl Himmlerem propůjčen tzv. Totenkopfring.[1347] Ještě v únoru 1945 byl povýšen na SS-Sturmbannführera a současně mu byl naHildebrandtův návrh udělen válečný záslužný kříž I. třídy.[1348]

Po etablování AS B.u.M. v okupační struktuře protektorátu měla začít hrát velmi důležitou úlohu v rámci celého RuSHA-SS především Praha. Od roku 1942 se totiž stala místem, kde se nadále měly konat všechny tzv. *Lehrgänge für RuS-Eignungsprüfer* [vyučovací kurzy pro přezkušovače v rasových a osidlovacích záležitostech]; tyto kurzy původně probíhaly ve zvláštním školním zařízení RuSHA-SS v Berlíně-Grunewaldu a účastnili se jich i takoví guru německé rasové hygieny jako Lenz.[1349] Jednalo se přitom o převážně interní záležitost RuSHA-SS; zprávy o jejich pořádání se zpravidla nerozšířily mimo jeho strukturu, neboť byly ohlašovány toliko v „Leithefte des Rasse- und Siedlungs-Hauptamtes" [Sešity Hlavního rasového a osidlovacího úřadu].[1350] V Praze probíhaly, podobně jako přednáškové cykly RHS, v prostorách tehdejšího tzv. *Haus der Deutschen Wirtschaft in Böhmen und Mähren* [Dům Německého hospodářství v Čechách a na Moravě], jenž tehdy sídlil v prostorách bývalého *Společenského klubu* v paláci Sylva-Taroucca v samém centru Prahy Na Příkopě [Am Graben] 10.[1351] Tak např. na pracovním zasedání vedoucích jednotlivých odboček AS B.u.M. v protektorátu stejně jako jednotlivých přezkušovačů v rasových a osidlovacích záležitostech, které se konalo počátkem března 1943, hovořili za RHS vedle Schultze a Beyera i další profesoři DKU jako např. Schneeweis, jenž před vybraným auditoriem rozvinul své úvahy na téma „Deutsche Einflüße auf die Volkskultur der Choden" [Německé vlivy na lidovou kulturu Chodů].[1352] V dubnu téhož roku se pak např. konal pětidenní kurz, jenž byl uspořádán pro tzv. *Sippenpfleger* [opečovatelé rodů] a jehož

Alpenland [Alpská země], tzv. Ostland [Východní země], tzv. *Dänemark* [Dánsko], tzv. *Elbe* [Labe] a tzv. *Böhmen und Mähren* [Čechy a Morava].

[1344] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), stručný nástin životopisu v návrhu na povýšení do hodnosti SS-Sturmbannführera, 29. září 1942, originál.

[1345] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), jmenování od šéfa RuSHA (Hofmann), 19. listopad 1942, originál a BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), stručný nástin životopisu v návrhu na povýšení do hodnosti SS-Sturmbannführera, 27. listopad 1942, originál.

[1346] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), hodnocení Preußem šéfem RuSHA-SS (Hofman), 19. listopad 1942, originál.

[1347] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), dekret k propůjčení tzv. Totenkopfring, 18. březen 1943, originál.

[1348] BA Berlin, RS/E5169 (Preuß Johannes), návrh šéfa RuSHA-SS (Hildebrandt) na udělení válečného záslužného kříže I. třídy pro Preuße a Künzela, 15. únor 1945, originál.

[1349] BA Berlin, NS2/88, program školícího cyklu RA RuSHA-SS uskutečněného ve dnech 6. až 16. dubna 1941 v Říšské škole Müggelheim, 1941, originál. Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 62-73 a 251, zde zejm. pozn. č. 196. Viz obr. př. č. III/010.

[1350] Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 251, zde zejm. pozn. č. 196.

[1351] Viz obr. př. č. III/011.

[1352] A MV Praha, 325-85-3, dopis vedoucího AS B.u.M. (Preuß) HSSPF pro Čechy a Moravu (Frank) s informacemi o výsledcích pracovního zasedání AS B.u.M., 3. květen 1943, originál.

struktura byla pro tato exkluzivní setkání obzvláště příznačná.[1353] Názvy přednášek např. zněly: „Siedlungsfragen und Ostraumpolitik" [Osidlovací otázky a politika východního prostoru], „Judentaufen und ihre Nachfahren" [Židovští pokřtěnci a jejich potomci], „Aufbau und Aufgaben des deutschen Archivs" [Výstavba a úkoly německého archivu], „Die Arbeit auf der Pflegestelle in sippenkundlicher Hinsicht" [Práce na ošetřovacím místě v rodopisném ohledu], „Erbbiologie" [Dědičná biologie], „Weltanschauung und Religion" [Světonázor a náboženství], „Die Aufgaben der Pflegestelle" [Úkoly ošetřovacích míst], „Der Gesamtabschluß der VH-Gesuche" [Celkový závěr VH-žádostí] a „Bearbeitung der Aufnahmegesuche" [Zpracování přijímacích žádostí].[1354]

Tyto kurzy měly především přispět k další detailizaci tzv. *Rassenformeln* [rasová kritéria] používaných nejen při selekci prováděné v rámci SS, ale samozřejmě také v každodenní rasové politice.[1355] To se odrazilo i v intenzivnější spolupráci antropologů s RuSHA-SS. V případě protektorátu lze tento trend demonstrovat především na případu docenta antropologie lipské univerzity Dr. phil. habil. Michaela Hesche (1893-1979), jehož je ale třeba počítat především k okruhu tzv. vídeňské antropologické školy.

Hesch[1356] se narodil 13. září 1893 v německé rolnické rodině ve Waltersdorfu v tehdejším severním Sedmihradsku.[1357] Po složení maturity v roce 1912 pokračoval ve studiích filozofie, zoologie, botaniky, mineralogie a geografie na univerzitách v Lipsku, Kielu, Budapešti a Vídni.[1358] Zde se roku 1915 podílel jako asistent antropologického ústavu Pöchem vedených antropologických výzkumech válečných zajatců pocházejících z ruské carské armády.[1359] Poté, co roku 1916 složil v Budapešti státní zkoušky, působil krátce jako školský úředník v Sedmihradsku. Roku 1918 se rozhodl pokračovat ve studiu antropologie a etnografie a po krátké době se stal vědeckým pomocným pracovníkem na antropologickém a etnografickém ústavu vídeňské univerzity; zároveň získal rakouskou státní příslušnost.[1360] Po studijním pobytu ve švédské Upsalle, kde studoval u švédského rasového biologa Hermana Lundborga (1868-1943) a prováděl rasově biologické výzkumy na Laponcích, promoval v létě 1920 následujícího roku u Pöcha v oboru fyzické antropologie; jeho disertace těžila z válečných výzkumů na ruských zajatcích a byla nazvána LETTEN, LITAUER, WEIßRUSSEN [Lotyši, Litevci a

[1353] BA Berlin, NS2/127, program přednášek pro začínající ošetřovatele rodů, duben 1943, originál.

[1354] Ibidem.

[1355] BA Berlin, NS2, 127, předpis šéfa RA RuSHA-SS (Schultz) ve věci výkladu ustanovení pro výběr v rámci SS stejně jako selekce (Auslesearbeit) pro posilnění němectví, 29. květen 1943, originál. Srov. také úvod k této kapitole.

[1356] Pro životopisné údaje srov. především K. GEISENHAINER, c. d.: 367-71, 418 a 477-8. Viz obr. př. č. III/012.

[1357] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), životopis Dr. Michaela Hesche, s. d., originál.

[1358] K. GEISENHAINER, c. d.: 418.

[1359] Ibidem a dále srov. zejm. Michael HESCH, *Letten, Littauer, Weißrussen: Ein Beitrag zur Anthropologie Ostbaltikums mit Berücksichtigung der siedlungs- und stammesgeschichtlichen Grundlagen.* (Wien: Verlag der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1933): Vorwort. K rakouským antropologickým výzkumům na valečných zajatcích během první světové války srov. především Margit BERNER, „Die 'rassenkundlichen' Untersuchungen der Wiener Anthropologen in den Kriegsgefangengenlagern 1915-1918". In: *Zeitgeschichte* 30, 2003, Heft 3: 124-36 a dále také tatáž, *Rassenforschung an kriegsgefangengen Schwarzen*, in: Peter MARTIN - Christine ALONZO, *Zwischen Charleston und Stechschritt: Schwarze im Nationalsozialismus.* (Köln: Dölling und Galitz Verlag 2004): 605-23.

[1360] ÖSTA Wien, AVA/653, přípis Spolkového ministerstva školství ústavu pro antropologii a etnografii vídeňské univerzity ve věci systematizace vyučovacího aparátu, 29. duben 1921, originál. Srov. také K. GEISENHAINER, c. d.: 418. K jeho tehdejší činnosti srov. Michael HESCH, *Die praehistorische Sammlung des niederösterreichischen Landesmuseums.* (Wien: NLM 1924)

Bělorusové].[1361] Když se stal po Pöchově předčasném úmrtí roku 1921 jeho nástupcem Reche, ustanovil roku 1924 Hesche svým vědeckým asistentem; právě Rechemu tak Hesch vděčil za svoji další vědeckou kariéru.[1362] V tomtéž roce se Hesch rovněž stal členem tzv. *Wiener Gesellschaft für Rassenpflege (Rassenhygiene)* [Vídeňská společnost pro rasovou péči] a o dva roky později (1926) se rovněž podílel na založení tzv. *Deutsche Gesellschaft für Blutgruppenforschung* [Německá společnost pro výzkum krevních skupin].[1363] Když roku 1927 přijal Reche profesuru v Lipsku, následoval jej Hesch tamtéž jako asistent.[1364] Zde od zimního semestru přednášel např. na témata „Wege der menschlichen Erbforschung: biologische Familien- und Zwillingsforschung" [Způsoby výzkumu lidské dědičnosti: biologický výzkum rodin a dvojčat], „Vererbung und Rassenpflege beim Menschen" [Dědičnost a rasová péče u člověka], „Grundlagen und Wege der nationalsozialistischen Rassen- und Bevölkerungspolitik" [Základy a způsoby nacionálně socialistické rasové a populační politiky], „Blut und Rasse: die rassengeschichtliche Bedeutung der Blutgruppen" [Krev a rasa: rasově historický význam krevních skupin], „Anleitung zu rassenkundlichen Untersuchungen am Skelett" [Úvod k rasovým výzkumům na skeletu], „Anleitung zu rassenkundlichen Untersuchungen am Lebenden" [Úvod k rasovým výzkumům na živých objektech] atd.[1365] Roku 1932 přijal německé státní občanství a zároveň se stal hlavním činovníkem ve stejném roce založené tzv. *Gesellschaft für Eugenik zu Leipzig* [Společnost pro eugeniku v Lipsku].[1366] O dva roky později založil časopis „Rasse", jehož se stal šéfredaktorem.[1367] Zde se věnoval především výzkumu dědičnosti krevních skupin (Vererbung der Blutgruppen).[1368] Jak pro teoretiky biologie v nacistickém Německu, tak i pro ty, kteří doufali v možnost „praktického" uplatnění poznatků o dědičnosti krevních skupin v SS, byl tento segment genetického výzkumu neobyčejně perspektivní, neboť představoval „... *das Gebiet, in dem sich wie in keiner anderen Disziplin... die enge Beziehung zwischen Anthropologie und (Normal-)Humangenetik verköperte... Die Blutgruppenforschung sollte der Königsweg der erbbiologischen Rassenanthropologie sein. Die Grundnahme... bestand darin, daß Blutgruppen Rassenmerkmale seien und als solche dazu geeignet, Rassendifferenzen auszuweisen.*"[1369] O rok později (květen 1933) vstoupil do NSDAP (čl. č. 2 986 617) a stal se odborným poradcem pro rasové otázky v kulturně politickém oddělení krajského vedení NSDAP v Lipsku.[1370] O rok později (1934) podal přihlášku ke vstupu do SS, jejichž členem se ale nicméně stal až v březnu 1938 (čl. č. 266 928).[1371] V témže roce také přijal nabídku, aby se stal vedoucím antropologického oddělení drážďanského tzv. *Staatliches Museum für Tierkunde und Völkerkunde* [Státní muzeum pro zoologii a etnologii] a v září 1941 jeho ředitelem; zároveň začal působit i na zdejší technické vysoké škole, kde se o rok

---

[1361] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), osobní dotazník Michaela Hesche, 16. červen 1936, originál. Dále srov. Michael HESCH, *Letten, Littauer, Weißrussen: Ein Beitrag zur Anthropologie Ostbaltikums mit Berücksichtigung der siedlungs- und stammesgeschichtlichen Grundlagen.* (Wien: Verlag der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1933). Srov. také K. GEISENHAINER, c. d.: 112.

[1362] Michael HESCH - Günther SPANNAUS, *Kultur und Rasse: Otto Reche zum 60. Geburtstag gewidmet von Schülern und Freunden.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1939) a tentýž, „Prof. Dr. Otto Reche 65 Jahre". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 27. květen 1944: 3. Srov. také K. GEISENHAINER, c. d.: 112.

[1363] Srov. Michael HESCH, *Die Entwicklung der Blutgruppenforschung 1901-31*, in: Paul STEFFAN (vyd.), *Handbuch der Blutgruppenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1932): 1-16; Otto RECHE, „Zur Geschichte des biologischen Abstammungsnachweis in Deutschland". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 9: 372. Srov. také K. GEISENHAINER, c. d.: 117 a 129-33.

[1364] Ibidem: 112-3 a 154.

[1365] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), osobní dotazník Michaela Hesche - příloha B (výuková činnost na ústavu pro nauku o rase a etnologii lipské univerzity), 16. červen 1936, originál.

[1366] Ibidem: 168-9.

[1367] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), osobní dotazník Michaela Hesche - příloha A (publikace a výzkum), 16. červen 1936, originál.

[1368] Srov. zejm. Fritz SCHIFF, *Die Blutgruppen und ihre Anwendungsgebiete.* (Berlin: Julius Springer Verlag 1933); Otto RECHE, „Stammesgeschichtliche Schlußfolgerungen auf Grund der menschlichen Blutgruppen". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 246-50; Siegmund WELLISCH, *Die Vererbung der gruppenbedingten Eigenschaften des Blutes*, in: Paul STEFFAN (vyd.), *Handbuch der Blutgruppenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1932): 112-227, k rasové problematice zde především 224-7 a WELLISCH, Siegmund: *Die Vererbung der gruppenbedingten Eigenschaften des Blutes*, in: Paul STEFFAN (vyd.), *Handbuch der Blutgruppenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1932): 382-437.

[1369] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 357 a srov. také H. ILTIS, *Der Mythus*: 59-60. Viz obr. př. č. III/013, III/014, III/015 a III/016.

[1370] K. GEISENHAINER, c. d.: 168-9.

[1371] Ibidem.

později habilitoval pro obor fyzické antropologie, rasové a dědičné biologie.[1372] Od listopadu 1938 Hesch rovněž působil jako tzv. *ehrenamtlicher Mitarbeiter* [čestný spolupracovník] v RA RuSHA-SS.[1373] Od roku 1940 vedl statistické oddělení v EWZ v Poznani a v zimě téhož roku byl pověřen, aby zpracoval „... *rassische Untersuchungsergebnisse*" o Němcích (Volksdeutsche) z oblasti Volyně a Haliče.[1374]

V dubnu 1941 byl Hesch Himmlerem v jeho kompetenci coby RKF osobně vyreklamován pro protektorát a stal se zde oficiálním spolupracovníkem RA RuSHA-SS, i když nejdříve pouze na omezenou dobu dvou měsíců: „*Der Reichsführer-SS hat in seiner Eigenschaft als Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums dem Rasse- und Siedlungshauptamt-SS eine besonders vordringliche und vertrauliche Aufgabe im Protektorat Böhmen und Mähren übertragen, zu deren Durchführung SS-Untersturmführer Dr. Hesch dringend benötigt wird.*"[1375] Přitom se pro Hesche jistě nejednalo o prostředí zcela nové, neboť se již koncem 20. a počátkem 30. let spolu s Rechem podílel na metodologii antropologických výzkumů sudetoněmeckého obyvatelstva, které tehdy inicioval Grosser.[1376] Navíc již roku 1941 se o něm uvažovalo jako o možném kandidátu na vedoucího IRB, které ale získal Schultz, z čehož se měl Hesch jako člen SS upřímně radovat: „*Ich freue mich über diesen Erfolg meines SS-Kameraden und Freundes Bruno K. Schultz.*"[1377] V Praze se Hesch na konci roku 1942 nejdříve podílel především na pořádání výukových kurzů pro rasové přezkušovače z řad příslušníků RuSHA-SS.[1378] Současně v říjnu 1942 převzal jako vedoucí úřadovny praktické vedení odboček AS B.u.M. ve východních Čechách, konkrétně v Hradci Králové, Pardubicích a Jičíně.[1379] Zde však působil pouze do 1. května 1943, kdy byl povýšen na SS-Hauptsturmführera a k 16. červnu 1943 převzal vedení tzv. *Landesstelle Sudeten* [Zemská úřadovna Sudety] AS B.u.M, v níž pak působil až do konce války a za což byl vyznamená válečným křížem II. třídy s meči. [1380] V jeho hodnocení z roku 1943 se můžeme dočíst: „*SS-Hauptsturmführer Dr. Hesch gehört aufgrund seiner Vorbildung als Universitäts-Dozent für Anthropologie zum langjährigen Eignungsprüfer und dank*

[1372] Ibidem a dále srov. také „Notizen". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 4: 399. Ke jmenování ředitelem drážďanského státního muzea srov. BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), dopis Hesche šéfovi RuSHA-SS (Hofmann), 8. prosinec 1941, originál. Srov. také „Nachrichten: Deutschland". In: *Ztsch. f. Rassenknde.* 14, 1944, Heft 2: 240.

[1373] Ibidem.

[1374] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) Heschovi, 14. květen 1941, originál. Srov. také K. GEISENHAINER, c. d.: 367-71.

[1375] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) Saskému ministerstvu pro lidové vzdělání ve věci uvolnění Hesche, 15. duben 1941, originál.

[1376] Bernhardt BRANDT - Otto GROSSER, *Anthropologische Untersuchungen in den Sudetenländern: I. Untersuchungen in drei nordmährischen Dörfern (Benke, Liebesdorf, Strupschein).* (Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik 1931) a Bernhardt BRANDT - Otto GROSSER, *Anthropologische Untersuchungen in den Sudetenländern: II. Untersuchungen in weiteren 18 nordmährischen Dörfern).* (Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik 1934)

[1377] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), dopis Hesche šéfovi RuSHA-SS (Hofmann), 8. prosinec 1941, originál. Srov. také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 103.

[1378] Ibidem.

[1379] Ibidem.

[1380] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), přípis vedoucího AS B.u.M. (Preuß) Heschovi ve věci převzetí vedení zemské úřadovny Sudety, 9. červen 1943, originál a BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), návrh šéfa RuSHA-SS (Hofmann) na udělení válečných křížů, 1. září 1943, originál..

seiner charakterlichen Ausgeglichenheit und Reife zu den besten Dienststellenleitern des RuS-Führers Böhmen-Mähren... Er ist weltanschaulich klar und vollkommen gefestigt."[1381]

O tom, nakolik aktivity RuSHA-SS v protektorátu v letech 1941-42 získávaly na intenzitě, bezesporu svědčí i skutečnost, že ve dnech 31. října a 1. listopadu 1942 bylo do Slap u Prahy svoláno zvláštní „... *Arbeitstagung... für ihre Dienststellerleiter, Referenten und Eignungsprüfer*".[1382] Měly na něm být „... *organisatorische und fachliche Angelegnheiten zwischen den Dienststellen besprochen*", jejichž důležitost podtrhuje i pozvání prominentních hostů, v první řadě Franka, jenž ale pro zaneprázdněnost nakonec musel svou přítomnost omluvit a o výsledcích se nechal informovat.[1383] Právě na tomto zasedání se přitom nad přípravou řešení klíčových koncepčních otázek týkajících se způsobu a metod další praktické germanizační a rasové politiky v protektorátu setkali zástupci všech čtyř institucí, kteří se jejich řešením dlouhodobě zabývali.[1384] V trojjediné roli exponenta DKU, respektive RHS, a současně i pražského řídícího úseku SD to byl v první řadě Müller, který před vybraným auditoriem přednášel na téma „Deutscher Lebensstrom im Tschechentum" [Německý proud života v Češstvu].[1385] Ve stejné úloze zde vystoupil i Beyer o záležitostech a problémech, jež podle jeho názoru souvisely s „Umvolkungsfragen" [Otázky přenárodnění].[1386] RA RuSHA-SS byl reprezentován Schultzem, jenž, jistě ne nikoli bez bližšího vztahu k protektorátním poměrům, hovořil na téma „Gegenwärtige und zukünftige Aufgaben des RuSHA" [Současné a budoucí úkoly RuSHA]; kromě něj ještě hovořil Preuß a dále pak referovali dva příslušníci SS-Röntgensturmbannu o jeho nasazení v protektorátu stejně jako vyhodnocování získaných údajů z tzv. *Roentgen-Aktion*.[1387] Konečně za RKF, respektive ÚŘP vystoupil Ferdinand Fischer s příspěvkem nazvaným „Volkstumsarbeit im Protektorat" [Národnostní práce v protektorátu].[1388]

Na podzim roku 1942 se tak měla naplňovat téměř deset let stará a velmi temná Rádlova předtucha: „*Jaké nemožné pomyšlení, že bychom měli odstavit víru v tyto síly ducha, které náš národ nesou, a posuzovat Čechy jako psy a králíky podle toho, k jaké patří ráci* (rase - pozn. aut.)!"[1389] Nemůže být pochyb, že v roce Rádlova úmrtí pro nacistické teoretiky soustředěné kolem DKU a úzce provázané

[1381] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), návrh šéfa RuSHA-SS (Hildebrandt) na povýšení Hesche, 1943, originál.

[1382] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-12-74, zvací dopis Preuße k účasti na zasedání, 23. říjen 1942, originál; NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-12-74, Preußův dopis s přiloženým programem, 29. října 1942, originál.

[1383] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-12-74, záznam SD o konání akce, 6. listopad 1942, originál.

[1384] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 109-12-74, zvací dopis Preuße k účasti na zasedání, 23. říjen 1942, originál a tamtéž Preußův dopis s přiloženým programem, 29. října 1942, originál. Viz obr. př. č. III/017.

[1385] Ibidem.

[1386] Ibidem; dále srov. A. WIEDEMANN, *Nadace*: 84.

[1387] Ibidem.

[1388] Ibidem.

[1389] E. RÁDL, *O německé revoluci*: 88.

jak s RHS, tak RuSHA-SS a RKF, zásadní otázka rozhodně nestála, zda rasovou a s ní spojenou sociální selekci provádět či ne, nýbrž daleko spíše jak, kdy a za jakých podmínek.

To se v první řadě týkalo především způsobů a metod vyhodnocování údajů, které byly do té doby shromážděny během tzv. školní a tzv. roentgenové akce.

2. Perfekcionalizace selekčních kritérií

Nutnost plánování a bezprostředního či prospektivního provádění praktické „rasově biologické" selekce v rámci příslušných institucí nacistického státu v okupovaných územích vedla k dalšímu rozčlenění a vnitřní diverzifikaci způsobu jejího provádění, přičemž zdravotní (lékařský) aspekt neměl, ostatně jak tomu bylo již při provádění praktických germanizačních opatření v „Povartí", zůstat v žádném případě vedlejším.[1390]

V této souvislosti rozhodně není žádnou náhodou, že první plán na zřízení zvláštní tzv. *Ärztlicher Dienst* [lékařská služba] přičleněné přímo RA RuSHA-SS, respektive AS B.u.M., byl staršího data, neboť jej již na podzim 1941 navrhoval Künzel.[1391] Nicméně postupná realizace tohoto záměru, nazývaného později rovněž jako tzv. *Abteilung Gesundheitswesen* [Oddělení zdravotnictví], jež mělo odborně podléhat RA RuSHA-SS, respektive zdravotní inspekci zbraní SS, a v „pracovně technickém ohledu" pak výlučně AS B.u.M., byla možná až o rok později, konkrétně v době od listopadu 1942.[1392]

Tentokrát byl autorem celého „projektu" Dr. med. Erich Hussmann[1393] (1906-?), jenž vypracoval tzv. *Arbeitsplan und Richtlinien der Abteilung Gesundheitswesen* [Pracovní plán a směrnice Oddělení zdravotnictví].[1394] Cíl tohoto návrhu byl dvojjediný. Na jedné straně šlo o další diverzifikaci při provádění praktické rasové selekce v rámci struktur SS působících v protektorátu a na straně druhé se mělo současně jednat o její další prohloubení: „*Die Einrichtung der Dienststelle Gesundheitswesen zeigte sich als sehr erforderlich schon durch die Tatsache, dass hier in der Aussenstelle eine rein ärztliche Tätigkeit erfolgte ohne dienstliche Einordnung in den Rahmen der Aussenstelle.*"[1395] Přitom

---

[1390] I. HEINEMANN, c. d.: 237.

[1391] BA Berlin, NS2/149, dopis Hussmanna vedoucímu lékaři RA RuSHA-SS Poppendickovi ve věci lékařské služby RA RuSHA-SS, 30. listopad 1942, originál.

[1392] BA Berlin, NS2/149, „Pracovní plán a směrnice Lékařského oddělení" vypracovaný Hussmannem, 28. listopad 1942, originál.

[1393] Někdy používal také varianty „Hußmann".

[1394] BA Berlin, NS2/149, „Pracovní plán a směrnice Lékařského oddělení" vypracovaný Hussmannem, 28. listopad 1942, originál; BA Berlin, NS2/149, odborný dohled nad lékaři činnými v RuSHA-SS, 1942-45.

[1395] BA Berlin, NS2/149, dopis Hussmanna vedoucímu lékaři RA RuSHA-SS (Poppendick) ve věci lékařské služby RA RuSHA-SS, 30. listopad 1942, originál.

však v žádném případě neměly být vyřazeny již stávající části německé rasově hygienické infrastruktury v protektorátu, a to především IERH: „... *auch unbedingt mit Prof. Thums Fühlung zu nehmen, nur durch die Begründung in Klammern (Auskünfte!) überzeugen.*“[1396] Zjednodušeně řečeno, šlo daleko spíše o zajištění pokud možná co největší dominance SS, konkrétně pak RA RuSHA-SS, v oblasti provádění praktické rasové (a tím pádem i rasově hygienické) politiky v protektorátu: „*Das Rassenamt im RuS-Hauptamt hat u.a. die Aufgabe... im Eindeutschungsverfahren letzte Entscheidungen zu fällen.*“[1397]

Hussmann[1398] se narodil 20. února 1906 v Guatemale a patřil tak k tzv. zahraničním Němcům. Ve 20. letech se ale vrátil zpět do Německa, aby zde na univerzitách v Bonnu, Mnichově, Göttingenu a Kielu studoval medicínu a několik semestrů také antropologii.[1399] Státní závěrečnou zkoušku složil roku 1932 a poté působil jako asistent na interním oddělení městské nemocnice v Brémách.[1400] Již v roce 1933 vstoupil do SS (čl. č. 99 756) a v létě 1938 pak také do NSDAP (čl. č. 6 078 954).[1401] V hodnosti SS-Obersturmführer začal od června téhož roku pracovat jako lékař v RA RuSHA-SS.[1402] Jeho další kariéra pak úzce souvisela s prováděním rasových selekcí v obsazených polských územích; i on tak patřil k první generaci mužů SS, jejichž práce „spočívala v činech“. Již na podzim 1939 byl totiž přidělen k EWZ v Poznani a od října 1939 do dubna 1940 působil v „Povartí“ jako člen tzv. létacích komisí.[1403] Po zřízení AS B.u.M. RuSHA-SS byl s největší pravděpodobností přeložen do protektorátu, přičemž působil v Jihlavě a blízkém okolí, kde se věnoval především problematice tzv. asociálů a bezdětných manželství.[1404]

Nezbytným předpokladem uskutečnění Hussmannova - či jakéhokoli obdobného - záměru byla dohoda mezi několika složkami SS. V první řadě to byl úřad říšského lékaře SS (Gräwitz) zastupovaného tzv. *leitender Artz* [vedoucí lékař] v RuSHA-SS, SS-Sturmbannführerem a profesorem chirurgie v jedné osobě Dr. med. habil. Helmutem Poppendickem (1902-?).[1405] V jeho případě se jednalo o naprosto klíčovou persónu, neboť měl jako přesvědčený a zkušený rasový hygienik a někdejší Lenzův a Fischerův žák na celém projektu eminentní zájem.[1406] Další důležitou osobou při vyjednáváních byl šéf RA RuSHA-SS, kterým v této době nebyl nikdo jiný než s pražskými poměry již velmi dobře obeznámený Schultz. Z principu věci pak samozřejmě nemohl chybět ÚŘP, jenž byl reprezentován Frankem, respektive Ferdinandem Fischerem.

[1396] Ibidem.

[1397] BA Berlin, NS2/149, dopis vedoucího lékaře RA RuSHA-SS (Poppendick) vedoucímu úřadu SS (SS-Führungsamt) ve věci vybavení vyšetřovací místnosti, 5. červenec 1943, originál.

[1398] Viz obr. př. III/018.

[1399] BA Berlin, RS/C5061 (Hussmann Erich), životopis, 1941, originál.

[1400] Ibidem.

[1401] Ibidem.

[1402] Ibidem.

[1403] Ibidem.

[1404] BA Berlin, RS/C5061 (Hussmann Erich), karta poplatků platového čísla 001423, s. d., originál.

[1405] BA Berlin, RS/E5134 (Poppendick Helmut), životopis, cca 1941, originál. Někdy je v dobových materiálech používáno rovněž příjmení „Poppendieck“. Viz obr. př. č. III/019 a III/020.

[1406] Ibidem.

Cílem obou exponentů RA RuSHA-SS, tedy Popppendicka a Schultze, přitom bylo přesvědčit Franka jak o „odborné" příslušnosti nově vznikajícího oddělení, tak o nutnosti získání důležitých kompetencí právě na úkor ÚŘP, a to v agendě zdravotní (Plato) i národnostní a rasové (Fischer). Hussmann to ostatně vyjádřil více než jasně, když na samém konci listopadu 1942 Poppendickovi z Prahy do Berlína psal: *„Ich habe mich in dem Arbeitsplan möglichst kurz gefasst, um Spielraum zu haben gegenüber den ärztlichen Dienststellen des Reichsprotektors."*[1407] Poppendick byl s Hussmannovým postupem zajedno a v lednu 1943 dokonce přijel osobně prodiskutovat záležitosti celého projektu do Prahy.[1408] Zároveň byl průběžně informován rovněž Schultz.[1409]

V případě agendy nového zdravotního oddělení to byla pro protektorát specifická oblast „poněmčování" (germanizace), která jej měla činit nejen tak důležitým, nýbrž také výjimečným. Právě pod jeho hlavičkou se totiž do budoucna mělo provádět tzv. *Überprüfung des Gesundheitszustandes der Antragsteller auf Wiedereindeutschung* [přezkušování zdravotního stavu uchazečů „poněmčení"], a to ať těch dobrovolnych či těch donucených: *„... soweit bei ihrer rassischen Beurteilung Bedenken in gesundheitlicher und erbgesundheitlicher Hinsicht auftauchen, aufgrund aktenmässiger Unterlagen und Erhebungen"*[1410] Na konci roku 1942 přitom byly zcela výslovně a vědomně předjímany i další tzv. *Sonderaktionen* [zvláštní akce], tedy postup doposud aplikovaný vůči českému obyvatelstvu zejm. v případě Lidic a Ležáků, kdy posouzení „schopnosti poněmčitelnosti" v žádném případě neprobíhalo „dobrovolně", respektive bylo vynuceno těmi nejbrutálnějšími způsoby (popravy, násilné odnětí dětí atd.): *„... sämtliche Sonderaktionen fallen, in denen der Antrag nicht seitens der Wiedereinzudeutschenden erfolgt, sondern zwangsmässig seitens der Regierung."*[1411] S touto agendou pak úzce souviselo také vyhodnocování roentgenových „vyšetřování", a to jak s ohledem na nálezy skutečných či potenciálních nositelů bacilů tuberkulózy, tak i s ohledem na rasové posuzování dotyčných osob.[1412] Zejména tyto záležitosti přitom byly chápány jako výlučná sféra působnosti SS: *„... die Röntgen-Aktionen hier im Protektorat eine reine SS-Angelegenheit sind, die vom Röntgensturmbann (Standartenführer Holfelder) durchgeführt werden. Die Auswertung der Röntgenbefunde (auch der Iglauer) erfolgt auf der Aussenstelle in Prag durch Angehörige des*

[1407] BA Berlin, NS2/149, dopis Hussmanna vedoucímu lékaři RA RuSHA-SS (Poppendick) ve věci lékařské služby RA RuSHA-SS, 30. listopad 1942, originál.

[1408] BA Berlin, NS2/149, dopis vedoucího lékaře RA RuSHA-SS (Poppendick) Hussmannovi ve věci lékařské služby RA RuSHA-SS, 22. prosinec 1942, originál.

[1409] BA Berlin, NS2/149, dopis vedoucího lékaře RA RuSHA-SS (Poppendick) šéfovi RA RuSHA-SS (Schultz), 13. květen 1943, opis.

[1410] BA Berlin, NS2/149, „Pracovní plán a směrnice Lékařského oddělení" vypracovaný Hussmannem, 28. listopad 1942, originál.

[1411] BA Berlin, NS2/149, dopis Hussmanna vedoucímu lékaři RA RuSHA-SS (Poppendick) ve věci lékařské služby RA RuSHA-SS, 30. listopad 1942, originál.

[1412] BA Berlin, NS2/149, „Pracovní plán a směrnice Lékařského oddělení" vypracovaný Hussmannem, 28. listopad 1942, originál.

Röntgensturmbannes."[1413] Právě zde tak Hussmannem proponované zdravotní oddělení mělo plnit klíčovou úlohu, když mu měla příslušet pravomoc vyžadovat si i v budoucnu od DGA v protektorátu údaje k roentgenovým vyšetřením, jež tyto úřady po roce 1942 i nadále prováděly svými stacionárními roentgenovými přístroji.[1414]

Během první poloviny roku 1943 došlo mezi RA RuSHA-SS a ÚŘP k novému vymezení a současně ještě hlubšímu vycezilování způsobu provádění praktické rasové selekce v protektorátu.[1415] Vedle paralelních úkolů v rámci struktur SS, rozumějme především zbraní SS, AS B.u.M. převzala zejména agendu příslušející Frankovi coby HSSPF, respektive v jeho pravomoci RKF. V první řadě se jednalo o „... *Wiedergewinnung des deutschen Blutsanteiles aus dem Tschechentum*", pod čímž je třeba si představit tyto „praktické" činnosti:[1416] i) rasové a dědičně biologické posuzovaní uchazečů v případě smíšených česko-německých a německo-českých sňatků, ii) rasové posuzovaní žadatelů o udělení německé státní příslušnosti v případě žadatelů pocházejících ze smíšených manželství, iii) rasové posuzování tzv. židovských míšenců 1. a 2. stupně (kategorizace podle tzv. norimberských rasových zákonů), iv) výběr (selekce) „... *des deutschen Blutes aus dem Tschechentum*" a monitoring „rasové kvality" českých občanů při jejich nuceném nasazení v Německu nebo při jejich sociálním vzestupu v protektorátu, iv_1) zprostředkování práce v Německu, iv_2) u studentů (zejména vysokoškolských), iv_3) českých dětí školou povinných; iv_4) zavádění „nové německé krve" do Čech a Moravy a v) rasové záležitosti německých přesídlenců (úzce souviselo s agendou uvedenou pod iv_4).[1417] Nárůst úkolů pro příslušníky RuSHA-SS však s sebou současně přinášel potíže, neboť jen malá část z nich měla lékařské vzdělání: „*Es ist unbillig, den Ärzten die Ablehung wegen rassischer Untauglichkeit mit aufbürden zu wollen, von ihnen zu verlangen, dass sie für ein Urteil, mit dem sie häufig gar nicht einverstanden sind, ihren ordentlichen Namen hergeben. Es würde das Ethos der Ärzte erheblich herunterziehen, wenn es sich herumspricht, dass auch Laien an ärztlichen Untersuchungen teilnehmen können.*"[1418] I přesto však byl model rasových selekcí, který se postupně v protektorátu vyvinul považován v rámci celého Německa za jeden z nejvýkonnějších pokud se týkalo vzájemné spolupráce jednotlivých institucí SS. To bylo zvláště vyzdviženo na společném zasedání nejvyšších představitelů RSHA-SS a RuSHA-SS, které se konalo 19. srpna 1943 v Berlíně a jehož se za RA RuSHA-SS

[1413] BA Berlin, NS2/149, dopis Hussmanna vedoucímu lékaři RA RuSHA-SS (Poppendick) ve věci lékařské služby RA RuSHA-SS, 30. listopad 1942, originál.

[1414] Srov. část 3. kapitoly I.

[1415] Srov. např. D. BRANDES, *Češi*: 322-26.

[1416] BA Berlin, NS2/149, rozdělovník činnosti lékařské služby AS B.u.M., 1944, originál.

[1417] Ibidem. Viz obr. př. č. III/021, III/022 a III/023.

[1418] BA Berlin, NS2/149, dopis Hussmanna Poppendickovi, 24. leden 1944, originál.

účastnili Schultz i Preuß.[1419] Na něm šlo v první řadě o kompetenční spory, které se ale ve svých důsledcích týkaly osudu mnoha set tisíc lidí: *„Die Vertreter des RuSHA jedoch legten den Erlass über die Beschränkung aus anderer Weise aus und bewiesen anhand des bei der Rückeingliederung in die deutsche Rasse bis jetzt angewandten Verfahrens, dass es nach der Selektion aus nichtdeutschen Nationen durch das RSHA offensichtlich die Aufgabe des RuSHA se, die rassische Selektion mit dem Ziel der Eignungsbestimmung für eine Rückgliederung in die deutsche Nation durchzuführen. Diesem Gesichtspunkt muß großes Gewicht beigemessen werden, da die rassische Substanz der deutschen Nation ständigen Veränderungen durch die Eingliederung neuer Familien bisher nicht-deutscher Nationalität unterliegt.“*[1420]

Diskutované rozpory se přitom týkaly jak provádění národnostní politiky v obsazených oblastech, tak ale především důsledků nuceného nasazení osob z okupovaných oblastí střední a východní Evropy. Při vyhlášení tzv. *totaler Krieg* [totální válka] v únoru 1943 totiž nebyly vypracovány žádné přesné směrnice, jež by skloubily novou realitu poslední fáze války s rasovou politikou nacistického státu; jistým vzorem byly pouze rasové prohlídky prováděné od roku 1941 u polských sezónních pracovnic v zemědělství.[1421] Vzhledem k počtu nuceně nasazených obyvatel protektorátu, se v českém případě jednalo o zvláště důležitou záležitost, v níž představitelé RuSHA-SS opět nehodlali zůstat pozadu. Hlavní slovo přitom bylo ponecháno gestapu, které jako první zakročovalo v případech, kdy měla být protektorátním příslušníkem nasazeným v Německu nebo Rakousku svedena německá žena nebo dívka. „Opatření“ byla obzvláště brutální, neboť v případech, v nichž svedená německá žena byla provdána za vojáka nebo bylo-li to neplnoleté děvče, mělo následovat okamžité odeslání českého (protektorátního) příslušníka do koncentrační tábora a veškeré rasové a rasově biologické přezkušování příslušníky RuSHA-SS v takových případech odpadalo.[1422] Naopak došlo-li k pohlavnímu styku protektorátního příslušníka se svobodnými německými dívkami nebo ženami, ale také např. německými prostitutkami, bylo takové přezkušování naopak povinně vyžadováno: *„Die Feststellung des Protektoratsangehörigen durch den Rasse- und Siedlungsführer beim zuständigen HSSPF. Um die beschleunigte Durchführung der Untersuchung des Protektoratsangehörigen und die schnellstmögliche Bearbeitung der einzelnen Fälle zu erreichen, ist dieser sofort bei Beginn des Ermittlungsverfahrens entsprechend zu verständigen. Die Klärung der Frage der Eindeutschungsfähigkeit der Protektoratsangehörigen hat sich nicht nur auf ihre rassische Untersuchung, sondern auch auf die Bewertung ihrer Sippe sowie auf die Beurteilung in*

[1419] LJV Ludwigsburg, RuSHA 414AR122/65 (Band II.), memorandum o konání konference zástupců RSHA-SS a RuSHA-SS týkající se selekce rodin a jednotlivých osob neněmeckého původu za účelem znovuzačlenění do německého národa, 19. srpen 1943, opis.

[1420] Ibidem.

[1421] BA Berlin, NS2/127, dopis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) RKF (Himmler), 27. leden 1941, originál.

[1422] LJV Ludwigsburg, RuSHA 414AR122/65 (Band II), výnos RSHA IVD1-138/40 II týkající se provozování pohlavního styku mezi Čechy a Němkami, 15. červen 1942, opis.

charakterlicher und politischer Hinsicht zu erstrecken. Bei der Beurteilung der Eindeutschungsfähigkeit bzw. Eindeutschungswürdigkeit sind die zuständigen SD-Dienststellen zu beteiligen."[1423] Pokud takové přezkoušení dopadlo „pozitivně" a dotyčný byl shledán jako tzv. *eindeutschungswürdig* [hoden poněmčení], mohl uzavřít sňatek a získat německé státní občanství.[1424] Pokud tomu bylo opačně, byl zatčen, obviněn a následně odeslán do koncentračního tábora.[1425] Bylo-li takové rasové přezkušování prováděné příslušníky RuSHA-SS absurdní od samého počátku, pak na konci války se proměnilo v karikaturu této absurdnosti, neboť vlastně záleželo toliko na osobním úsudku jednotlivých přezkušovačů z řad RuSHA-SS, kteří takto zcela bezostyšně rozhodovali o lidských osudech: „*Zur weiteren Beschleunigungen des Verfahrens wird in diesen Fällen ab sofort auf die Herreichung der Unterlagen über die rassische Überprüfung zur Erstellung eines Gutachtens an das RSHA verzichtet. Die RuS-Führer führen die notwendigen Überprüfungen auf Antrag der Stapo-Stellen durch und geben diesen das Ergebnis direkt bekannt. Von einer Sippenüberprüfung ist allgemein abzusehen, soweit die Angehörigen nicht sofort erfassbar sind, sie ist jedoch in allen Fällen durchzuführen, in denen volkstumspolitische wichtige Folgerungen gezogen werden (Eheschließungen usw.).*"[1426]

Nacistická rasová obsese úzce propojená s národnostní politikou, při níž měla být v každodenní praxi uplatňována rasově hygienicky motivovaná selekční kritéria, se měla v protektorátu, ostatně jako v jiných částech okupované Evropy, dotknout ještě jedné skupiny obyvatelstva. Počátkem března 1943 mělo být i v protektorátu provedeno Himmlerovo nařízení o registraci dětí nemanželského původu, které se narodily ze svazků německých vojáků a tzv. *Fremdstammigen*; samozřejmě i toto nařízení bylo součástí rasové politiky SS.[1427] V protektorátu se zpočátku jevilo vše celkem jednoduše, neboť bylo navrženo, aby místní správní úřady (protektorátní i německé) všechny takové případy hlásily AS B.u.M., která pak měla vypracovat dědičně biologické, rozumějme rasové posudky.[1428] Ve spolupráci s příslušným oddělením (skupinou) pro záležitosti spravedlnosti ÚŘP (I 3) byly hledány způsoby, jak tuto registraci provést; postupně byli vyloučeni matrikáři, neboť ti neměli mít dostatek údajů, a hlavní část zjišťovací agendy byla přesunuta na soudy, a to jak protektorátní, tak i německé.[1429] Zároveň ale byla rozšířena skupina dětí, o které se mělo jednat, protože nově šlo o „... *alle diejenigen Kinder zu*

[1423] Ibidem.

[1424] Ibidem.

[1425] Ibidem.

[1426] LJV Ludwigsburg, RuSHA 414AR122/65, doplnění RuSHA-SS výnosu RSHA-SS ze dne 15. června 1942 ve věci určení schopnosti zpětného poněmčení, 10. květen 1944, kopie.

[1427] Kjersti ERICSSON - Eva SIMONSEN, *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy.* (Oxford - New York: Berg 2005). Viz obr. př. č. III/024.

[1428] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, přípis šéfa AS B.u.M. (Preuß) ÚŘP ve věci nemanželských dětí, 3. březen 1943, originál.

[1429] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, přípis oddělení I/2 ÚŘP oddělení III/d ÚŘP, 26. březen 1943, originál.

erfassen, die vom Erzeuger her Träger wertvollen Erbgutes sind."[1430] Během května 1943 se pak požadavky úředníků z ÚŘP dále radikalizovaly, neboť měly být hlášeny všechny případy zpětně k 1. srpnu 1939 (!).[1431] Po necelém roce se ale z ryze politických důvodů proti tomuto záměru postavil pražský řídící úsek SD spolu se spojovací ústřednou NSDAP při ÚŘP: „*Da es aus volksbiologischen Gründen notwendig ist, nach Erfassung dieser Kinder eine Scheidung in erwünschten und unerwünschten Bevölkerungszuwachs durchzuführen, drängt sich die Frage, ob es im gegenwärtigen Zeitpunkt im Anbetracht der politischen Lage zweckmässig ist, diese Aktion gerade jetzt zu beginnen.*"[1432] Tento postoj byl zdůvodněn především strachem postižených rodičů z „germanizace" dětí, jenž ale podle názoru SD nebyl významný, neboť se mělo jednat jen o velmi malý počet dětí: „*Die Bedenken der Abt. Justiz* (v ÚŘP - pozn. aut.), *wonach eine Beweckung in der tschechischen Bevölkerung wegen einer angeblich beabsichtigten Germanisierung der Kinder entstehen könnte, werden von hier aus nicht geteilt, da es sich um geringere Zahlen handelt.*"[1433] Šéf stranické spojovací ústředny (Schulte-Schomburg) pak navrhl ke konci května 1944 celou „záležitost" o půl roku pozdržet.[1434]

V tomto okamžiku se za AS B.u.M. začal velmi silně angažovat Preuß, jenž ve spolupráci s RMdI plně kontrolovaném SS navrhl registrovat všechny (!) nemanželské děti narozené na území protektorátu od 16. března 1939 (!). Do jejich registrace měly být zapojeny především tzv. *Jugendämter* [Úřady pro mládež] a dále pak tzv. *Reichsgesundheitsamt*, respektive tzv. *Deutsche Gesundheitsämter* v protektorátu, které by byly pod kontrolou HSSPF a AS B.u.M.. V červenci 1944 se proto v Berlíně v RMdI konalo zvláštní zasedání, na němž byly připraveny zásady tzv. *Amtsvormundschaft für uneheliche Kinder* [úřední poručnictví pro nemanželské děti]. Zde se také dohodlo, že tyto děti se budou prozatím jenom registrovat a pokud budou shledány dědičně biologicky (rasově) jako vyhovující pro poněmčení, nebudou prozatím odnímany svému rodiči (matce) a předávány do státních pěstounských institucí (Lebensborn, NSV-Heim): „*Unter den Beteiligten an der Besprechung herrschte darüber Klarheit, daß es derzeit nicht angezeigt ist, uneheliche Kinder ihren protektoratsangehörigen Müttern wegzunehmen.*"[1435] Při jejich posuzování příslušníky RuSHA-SS přitom měl být zvolen stejný způsob jako při jednáních o tzv. znovuponěmčení

[1430] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, přípis oddělení III/d ÚŘP oddělení I/2 ÚŘP, 19. květen 1943, důvěrné.

[1431] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, přípis ÚŘP zemským prezidentům v Čechách a na Moravě ve věci nemanželských dětí, 28. květen 1943, originál/důvěrné.

[1432] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, přípis vedoucího úseku SD v Praze BdS Praha ve věci opečovávání nemanželských dětí protektorátních příslušníků a německých ploditelů [Erzeuger], 19. duben 1944, originál

[1433] Ibidem.

[1434] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, přípis vedoucího spojovací ústředny NSDAP v Čechách a na Moravě (Schulte-Schomburg) BdS v Praze ve věci péče o nemanželské děti protektorátních příslušníků a německých zploditelů, 22. květen 1944, originál.

[1435] NA Praha, ÚŘP, k. č. 366, aktový záznam Preuße o poradě v RMdI ohledně poručnictví pro nemanželské děti protektorátních příslušníků, 10. červenec 1944, originál.

(Wiedereindeutschung) nebo jako v případě tzv. smíšených sňatků (Mischehe).[1436] Tento postup byl také vtělen do výnosu RMdI ze dne 27. září 1944 o tzv. *Amtsvormundschaft über uneheliche Kinder protektoratsangehörigen Frauen* [Úřední poručnictví pro nemanželské děti žen, protektorátních příslušnic].[1437] Jaký však byl „praktický" dopad tohoto nařízení do konce války, není dodnes přesně známo.[1438]

Bylo již uvedeno, že po zahájení systematických deportací židovského obyvatelstva z protektorátu se od roku 1942 dostávali stále více do popředí pozornosti zdejších německých okupačních úřadů tzv. židovští míšenci, kteří podle konstrukce nacistického rasového zákonodárství měli (mohli) být tzv. *arisch versippt* [zařazeni v árijských rodech].[1439] Bylo také již uvedeno, že se vedle AS B.u.M. (od počátku roku 1941) a od léta 1943 v rámci protektorátního ministerstva vnitra nově fungujícího tzv. *Rodopisného úřadu* na jejich identifikaci již od roku 1940 rovněž podílel především IERH.[1440] Thums se přitom ve svých poválečných výpovědích snažil absolutizováním úlohy AS B.u.M. v těchto „kauzách" let 1943-45, konkrétně Preuße a Hesche, pokud možná co nejvíce snížit svůj vlastní podíl a svou činnost prezentoval jako v podstatě sabotážní (!): *„Ich war auch Gerichtssachverständiger bei deutschen wie bei tschechischen Gerichtsverhandlungen, die Vaterschaftsfragen betrafen, und auch hier bemühte ich mich zu helfen, wo es möglich war und wo die Identität eines jüdischen Vaters festgestellt wurde, ließ ich diese Akten 1-2 Jahre liegen, damit der Prozeß nicht behandelt wäre und den Menschen kein Schaden zugefügt würde. Deswegen wurde mir vom deutschen Gesundheitsministerium* (žádné neexistovalo - pozn. aut.) *gedroht und von der deutschen Oberstaatsanwaltschaft wurde mir gesagt, daß ich disziplinär untersucht würde, wenn ich die Akten noch so lange liegen lasse...* "[1441] Ve skutečnosti však roku 1944 v protektorátu došlo právě v této oblasti k daleko užšímu, a tím pádem také byrokraticky zjednodušenému, řízení. Vedle IERH a RÚ se totiž i zde angažovala pražská AS B.u.M., jež na konci roku 1943 jménem navenek protektorátního RÚ převzala značnou část jeho agendy pokud šlo o získávání původních matričních údajů, a to nejenom v protektorátu, nýbrž také v sudetské župě: *„Das Sippenamt Böhmen und Mähren hat den Auftrag, sämtliche im böhmisch-mährischen Raum befindlichen Matriken zu erfassen... Der*

[1436] Ibidem.

[1437] NA Praha, ÚŘP, k .č. 366, výnos RMdI o Úředním poručnictví pro nemanželské děti žen, protektorátních příslušnic BII 938/44/82 50 III., 27. září 1944, cyklostyl.

[1438] Srov. zejm. Michal ŠIMŮNEK, *Race, Heredity and Nationality: Bohemia and Moravia, 1939-1945*, in: K. ERICSSON - E. SIMONSEN, c. d.: 190-210.

[1439] Srov. zejm. zprávu o činnosti Židovské náboženské obce a její přeměně na Židovskou radu starších v Praze z dubna 1943 otištěnou v H. KREJČOVÁ (ed.) - J. SVOBODOVÁ (ed.) - A. HYNDRÁKOVÁ (ed.): c. d.: 356-87, zde 361. Viz obr. př. III/025.

[1440] Blíže srov. zejm. část 3. kapitoly I.

[1441] A MV Praha, 305-596-3, protokol výpovědi Dr. Thumse, 7. červenec 1947, signovaný originál.

Reichsführer-SS, Rasse- und Siedlungshauptamt-SS, hat deshalb die unterzeichnete Dienststelle (AS B.u.M. - pozn. aut.) *mit der Erfassung der im Sudetengau befindlichen Matriken beauftragt.*"[1442]

Tento centralizovaně organizovaný byrokratický systém cílené a kontinuálně prováděné rasové, zdravotní a sociální selekce, jenž byl jednoznačně kontrolován a z převážné části také řízen SS, respektive v jejich struktuře především jednotlivými složkami RuSHA-SS, fungoval v protektorátu až do samého závěru války. Ještě 14. března 1945 (!) např. bylo jednou z hlavních priorit RA RuSHA-SS zajištění dostatku barevného fotografického materiálu pro svá „vyšetřování"...[1443]

3. Restrukturalizace

S platností k 1. srpnu 1938 byly na Himmlerův příkaz vyjmuty z kompetence tehdejšího RuSHA-SS pod Panckovým vedením veškeré „... *wissenschaftliche und Forschungsaufgaben*" a skrze Wüsta následně převedeny na tzv. *Ahnenerbe.*[1444] Důležitý a nutno říci, že během dvanáctileté existence nacistického Německa rovněž poslední pokus ze strany RuSHA-SS tento stav změnit, měl být učiněn o šest let později, tedy koncem roku 1944 a počátkem roku následujícího, v Praze.

To bylo možné pouze díky přesunu vybraných úřadů RuSHA-SS, včetně jeho RA, z nálety stále více sužovaného Berlína do Prahy, které proběhlo s největší pravděpodobností ještě v létě (srpen) roku 1943.[1445] První úvahy na toto téma se začaly objevovat již v létě téhož roku, přičemž nepodstatné nebyly ani další motivy. Tehdejší šéf RuSHA-SS a současně i HSSPF pro oblast Černého moře SS-Obergruppenführer Richard Hildebrandt (1897-1952) je zdůvodňoval takto: „*Ich gehe bei der beansichtigten Verlegung nicht nur von der Tatsache der Sicherung des in Berlin luftgefährdeten einmaligen Materials aus, sondern habe die Absicht, grundsätzlich durch diese Verlegung zu demonstrieren, daß das Rasse- und Siedlungshauptamt in Berlin aus verschiedenen Gründen fehl am Platz ist.*"[1446] Po zvážení celé řady lokalit se nakonec jako nejschůdnější jevila právě Praha. Při tomto rozhodování byl jistě důležitý i SS v protektorátu intenzivně pěstovaný „Heydrichův odkaz", kterého

[1442] NA Praha, ÚŘP, k. č. 390, oběžník RA RuSHA-SS jménem RÚ ve věci shromáždění a vyhodnocení matrik v sudetské župě určený farnostem tamtéž, 3. květen 1944, originál. Viz obr. př. č. III/026.

[1443] BA Berlin, NS2/127, přípis obrazového oddělení RA RuSHA-SS šéfovi RuSHA-SS (Hofmann) ve věci fotografického materiálu firmy Agfa, 14. březen 1945, originiál.

[1444] BA Berlin, NS2/54, návrh oběžníku RFSS, 1938, originál. Srov. také M. H. KATER, c. d.: 58-83 a 338-52.

[1445] BA Berlin, R69/966, oběžník šéfa RuSHA-SS (Hildebrandt) ve věci chování se příslušníků RuSHA-SS v oblastech ležících mimo území staré říše, 1. září 1943, originál a A MV Praha, 325-17-1, sekundární materiál z provenience studijního ústavu FMV nazvaný „Rasový úřad v Dymokurech", 1974, opis.

[1446] BA Berlin, RS/C363 (Hildebrandt Richard), dopis Hildebrandta HSSPF Donau (Querner) ve věci přestěhování (evakuace) RuSHA-SS z Berlína, 24. červen 1943, originál. K osobě Hildebrandta srov. H. WEIß, c. d.: 208. Viz obr. př. č. III/027.

RuSHA-SS v Praze mohl dobře využít a který u příležitosti dvouletého Heydrichova úmrtí příznačně vystihl ve své podstatě velmi zlověstný úvodník uveřejněný v oficiálním listu ÚŘP *Der Neue Tag*: *„Überblicken wir heute, zwei Jahre nach dem jähen Tod Reinhard Heydrichs, die seither verflossene Zeitspanne, so erkennen wir in ihr eine historische Rechtfertigung des Werkes, das er begonnen. Die Bombe der von England bezahlten Mörder konnte sein Leben, aber nicht sein Vermächtnis töten. Auch was Heydrich nur in großen Linien zu entwerfen vergönnt war, wurde in seinem Geiste ausgebaut...“.*[1447] Přestěhování RA RuSHA-SS a jeho etablování v novém prostředí měl provést jeho poslední šéf SS-Obersturmbannführer Walter Dongus (1900-?).[1448]

Dongus[1449] se narodil 23. listopadu 1900 v kupecké rodině v městě Leonberg v Bádensku-Württembersku.[1450] Do NSDAP vstoupil již roku 1922, znovu do ní byl ale zařazen až roku 1934 (čl. č. 3 578 791).[1451] Do SS vstoupil roku 1934 (čl. č. 259 631) a téhož roku začal působit výhradně v RuSHA-SS; do té doby pracoval jako učitel.[1452] Roku 1940 prodělal západní tažení, aby byl následujícího roku s účinností k 23. září 1940 povolán k tzv. *Aussenstelle RuSHA* v Lodži, jejímž se později stal vedoucím.[1453] Zde se podílel na zavádění systému prvních masových selekcí; měl pro to ostatně mít všechny nezbytné přepoklady: *„Ich muss deshalb für die Durchführung dieser Arbeiten einen Mann zur Verfügung haben, der über die entsprechenden anthropologischen und psychologischen Kentnisse verfügt.“*[1454] Kromě toho měl později v této činnosti také zaučovat další příslušníky RuSHA-SS: *„Die Fähigkeiten des Dongus machen es mir möglich, ihn über meine Aufgabe hinaus als Lehrer und Ausbilder für Nachwuchskräfte auf anthropologischen Gebiet einzusetzen.“*[1455] V jeho pozdějším hodnocení se ještě můžeme dočíst: *„Er hat sich ausserordentliche Verdienste um den weiteren Ausbau dieser Dienstelle erworben. Ganz besonders hervorzuheben sind seine ausgezeichneten Kenntnisse auf rassenkundlichen und erbbiologischen Gebiet. Reif und sicher in seinem Urteil, soldatisch und sauber in seiner Haltung, ist er dem RuS-Hauptamt-SS ein äußerst wertvoller Mitarbeiter.“*[1456] Dongusova kariéra stoupala vzhůru a k 1. říjnu 1944 byl pověřen vedením RA RuSHA-SS a záhy nato (15. prosince 1944) také tzv. *Fachführer „Rasse- und Siedlungswesen“* [odborný vůdce pro rasové a osidlovací záležitosti], respektive tzv. *Inspekteur für das gesamte Eignungsprüferwesen* [Inspektor pro veškeré přezkušování].[1457] Roku 1943 obdržel od Himmlera tzv. *Totenkopfring* a ještě na konci ledna 1945 byl během svého pražského působení povýšen na SS-Obersturmbannführera.[1458]

[1447] Ho., „Reinhard Heydrichs Vermächtnis“. In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 4. červen 1944: 1. Viz obr. př. III/028.

[1448] A MV Praha, 325-2-5, výpověď Donguse v přípravném vyšetřování proti Krumeyovi a spol. ve věci nápomoci k vraždě v případě lidických dětí, 8. srpen 1961, kopie. Dále srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 613-4.

[1449] Viz obr. př. č. III/029.

[1450] BA Berlin, SSO/160 (Dongus Walter), vlastní životopis, asi 1939, originál.

[1451] Ibidem.

[1452] BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis vedoucího personálního oddělení RuSHA, 25. květen 1943, originál.

[1453] BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) Dongusovi ve věci jeho povolání, 20. září 1940, originál; BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) ohledně jmenování Donguse vedoucím AS RuSHA-SS v Lodži, 22. prosinec 1941, originál..

[1454] BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis Hofmanna ohledně jmenování, 22. prosinec 1941, originál. Viz obr. př. č. III/030.

[1455] BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis šéfa RuSHA-SS (Hofmann) ve věci povýšení Donguse na SS-Sturmbannführera, 15. březen 1943, originál.

[1456] Ibidem.

[1457] BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis šéfa personálního úřadu SS (gez. Herff) ve věci jmenování Inspektora pro veškeré přezkušování, 4. leden 1945, originál.

[1458] BA Berlin, RS/A5559 (Dongus Walter), přípis RFSS (Himmler) ohledně povýšení Donguse do hodnosti SS-Obersturmbannführera, 11. únor 1945, originál.

V Praze byly RA RuSHA-SS přiděleny kancelářské prostory v budově na tehdejším Lažnovského (dnes Rašínově) nábřeží 60; tato adresa je v korespondenci také udávána jako hlavní sídlo RA RuSHA-SS.[1459] Do Prahy se tak tehdy s největší pravděpodobností přesunul nejen celý štáb RA RuSHA-SS, ale rovněž jeho tzv. *Archiv* [archiv], který byl vlastně od roku 1932 kontinuálně budovanou centrální knihovnou obsahující několik tisíc svazků a mnoho exemplářů vybraných časopisů včetně odborných biologických a lékařských.[1460] Že se přitom nejednalo o instituci ani kvantitativně právě bezvýznamou, svědčí skutečnost, že na podzim 1944 požadovala správa RuSHA-SS přidělení dalších prostor.[1461] Lze předpokládat, že v této době mělo v RuSHA-SS, tedy včetně RA, v Praze sloužit přes dvě stě (!) příslušníků SS.[1462]

K 11. září 1944 byl k RA RuSHA-SS do Prahy přeložen i Thumsův „... *alter Freund*", který zde o čtyři dni později převzal vykonávání lékařské služby u AS B.u.M.[1463] Nebyl jím nikdo jiný než zasloužilý člen nacistického hnutí, v té době již docent rasové hygieny, tzv. rasově hygienické filozofie stejně jako tzv. kulturní biologie na zemské univerzitě v duryňské Jeně a Astelův chráněnec, SS-Hauptsturmführer Dr. med. habil. Lothar (August Arnold) Stengel- von Rutkowski (1908-1992).[1464]

Stengel- von Rutkowski[1465] se narodil 3. září 1908 jako šestý syn ve středostavovské rodině baltských Němců ve východopruském městě Hofzumberge, dnes Tervete nacházejícím se na území Litvy; jako křestní jména mu byla dána do vínku Lothar August Arnold.[1466] Během poválečných bojů přišel v březnu roku 1919 o oba své rodiče, jež byli zabiti ruskými bolševiky. Roku 1922 byl adoptován marburským profesorem historie a diplomatiky Dr. phil. Edmundem E. Stengelem (1879-1968) a od té doby také užíval dvojité jméno Stengel- von Rutkowski;

[1459] NA Praha, NSM, k. č. 68, dopisy správy RuSHA-SS tajemníkovi Státního ministra pro Čechy a Moravu (Gies) ve věci přidělení bytů pro příslušníky RuSHA-SS, 4. a 9. září 1944, originály. Viz obr. př. č. III/031 a III/032.

[1460] Viz obr. př. č. III/033 a III/034.

[1461] NA Praha, NSM, k. č. 68, dopisy správy RuSHA-SS tajemníkovi Státního ministra pro Čechy a Moravu (Gies) ve věci přidělení bytů pro příslušníky RuSHA-SS, 4. a 9. září 1944, originály.

[1462] A MV Praha, 325-17-1, sekundární materiál z provenience studijního ústavu FMV nazvaný „Rasový úřad v Dymokurech", 1974, opis.

[1463] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski Lothar), aktová poznámka k dennímu rozkazu, 8. září 1944, originál a A MV Praha, 107-16-8, dopis Stengel- von Rutkowskeho Slomannovi, 9. září 1944, originál. Srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 638. Stengel- von Rutkowski byl zřejmě již předtím přítomen v Praze; k tomu srov. A MV Praha, 305-596-3, dopis Deussena Stengel- von Rutkowskemu, 12. únor 1944, originál.

[1464] K osobě Stengela- von Rutkowskeho srov. především U. HOßFELD, *Von der Rassenkunde*: 568-9, zde především pozn. č. 179; tentýž, *Staatsbiologie*: 258-9 a nejnověji tentýž, *Rassenphilosophie und kulturbiologie im eugenischen Diskurs: Der Jenaer Rassenphilosoph Lothar Stngel von Rutkowski*, in: Klaus-Michael KODALLE (vyd.), *Homo perfectus ? Behinderung und menschliche Existenz*, in: *Kritisches Jahrbuch für Philosophie*, Beiheft 5, 2004: 77-92. Srov. také A. WIEDEMANN, *Nadace*: 88.

[1465] Viz obr. př. č. III/035 a III/036.

[1466] Srov. zejm. Uwe HOßFELD, *Nationalsozialistische Wissenschaftsinstrumentalisierung: Die Rolle von Karl Astel und Lothar Stengel von Rutkowski bei der Genese des Buches von Ernst Haeckels Bluts- und Geisteserbe (1936)*, in: Erika KRAUSSE (vyd.), *Der Brief als wissenschaftshistorische Quelle*, in: Ernst-Haeckel-Haus-Studien, 2005, Band 8: 171-94. Dále srov. také I. HEINEMANN, c. d.: 637-8.

přídomek neměl historické opodstanění.[1467] Po absolvování marburského gymnázia *Philippinum* roku 1928 pokračoval studiem medicíny, rasové hygieny a biologie na univerzitách v Mnichově, Marburku a Vídni; státní zkoušku z medicíny složil na počátku roku 1934 a závěrečnou doktorskou (disertační) práci pod názvem DIE UNTERSCHIEDLICHE FORTPFLANZUNG [Diferenciální rozmnožování] o čtyři roky později na zemské univerzitě v Jeně; následující rok získal i lékařskou aprobaci.[1468] Od raného mládí se velmi angažoval v nacistickém hnutí. Již ve svých dvaceti jedna letech vstoupil k 1. dubnu 1930 do NSDAP (čl. č. 223 103) a 11. listopadu 1930 se stal i příslušníkem SS (čl. č. 3 683).[1469] O tři roky později 1933 se stal členem spolku tzv. *Adler und Falken* [Orel a sokolové] a agilním činovníkem mnichovské skupiny vlivného nordického spolku tzv. *Nordring* [Kruh Severu].[1470] Jako člen užší redakce prominentních „Nationalsozialistische Monatshefte" aktivně působil i žurnalisticky. K jeho nejbližším spolupracovníkům a současně i osobním přátelům bylo tehdy možné počítat předního rasového teoretika a ideologa nacistického hnutí jako Hanse F. K. Günthera a Rosenberga či vyhraněného antisemitu a jednoho z nejnevybíravějších antisemitských propagandistů Johannese von Leerse (1902-1965).[1471] S Güntherem a silně antisemitsky orientovaným religionistou (Jakobem) Wilhelmem Hauerem (1881-1962) stál Stengel- von Rutkowski roku 1933 u zrodu tzv. *Deutsche Glaubensbewegung* [Německé hnutí víry], které mělo představovat jednu z hlavních opor nacistického státu při potírání vlivu katolické církve a židovských náboženských obcí. Počátek 30. let pro Stengela- von Rutkowskeho znamenal bleskový kariérní vzestup, a to jak v oblasti stranicko-úřední tak i akademické. V letech 1932-1934 dokonce přerušil vysokoškolské studium, aby nejdříve působil jako vedoucí rasově hygienického oddělení RuSHA-SS v Mnichově a následně jako příslušník užšího Darrého štábu pověřen i vedením samostatného oddělení pro rasovou nauku a rasovou hygienu.[1472] Ve věku pouhých dvaceti osmi let (!) se roku 1934 po Himmlerově přímé intervenci stal vedoucím oddělení v duryňském tzv. *Landesamt für Rassewesen* [Zemský úřad pro rasové záležitosti] pod vedením svého učitele Astela.[1473] Zároveň pracoval i ve zdejší pobočce RuSHA-SS; mezi jeho úkoly spadalo např. koncepční vypracování tzv. *Sippschaftstafel* [rodopisné tabule], tedy jakéhosi centrálního dědičně biologického katastru pro celé Duryňsko: „*Vor allem aber ist die Sippschaftstafel der Schlüssel zur erbbiologischen Bestandaufnahme unseres Volkes, die ihrerseits wiederum die Grundlage zu jeder wirksamen praktischen Politik auf dem Gebiete des gesamten Rassewesens bildet. Die Methode... ist so einfach, daß sie jeder deutsche Volksgenosse für sich aufstellen kann ... Die Lebensnotwendigkeit unseres Volkes fordert den Weg von der historichsen Genealogie zur züchterischen Familienkunde.*"[1474] Jeho hodnocení - Rosenbergem počínaje, přes Günthera či Darrého a Himmlerem konče - byla veskrze kladná: „*Stengel von Rutkowski ist das Muster eines jungen Akademikers, der sich weltanschaulich und wissenschaftlich für die nazionalsozialistische Weltanschauung und für Deutschland zu jeder Zeit eingesetzt hat.*"[1475] Za své zásluhy pro nacistické hnutí mu byl ještě v prosinci 1939 propůjčen tzv. *Silbener Gauadler* [Stříbrný župní orel]. V únoru 1940 se za koreference

---

[1467] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski Lothar), životopis, s. d., originál. Srov. také Alena MÍŠKOVÁ (ed.) - Vojtěch ŠUSTEK (ed.), *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* (I. díl), in: Documenta Pragensia Monographia 11/1, 2000: 209.

[1468] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Die unterschiedliche Fortpflanzung: Untersuchung über die Fortpflanzung der 20 000 thüringischen Bauern*, in: Politische Biologie, Schriften für naturgesetzliche Politik und Wissenschaft, Heft 10, München 1939.

[1469] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski Lothar), životopis, s. d., originál.

[1470] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, „Hans F. K. Günther: Der Programmatiker des Nordischen Gedankens". In: *Nationalsozialistische Hefte* 6, 1935, 69: 1099-1114. Srov. také Rüdiger SÜNNER, *Schwarze Sonne: Entfessellung und Missbrauch der Mythen in Nationalsozialismus und rechter Esoterik.* (Freiburg/Breisgau: Herder 1999): 23-6.

[1471] BSB München, Rosenberg Alfred, 8169387, věnování Stengela- von Rutkowskeho Rosenbergovi, s. d., originál. Dále pak srov. zejm. Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Hans F. K. Günther, der Vorkämpfer für den nordischen Gedanken.* (München: F. Eher 1936). Srov. publikace Johanna VON LEERSE, *Geschichte auf rassischer Grundlage.* (Leipzig: Universal-Bibliothek 1934); tentýž, *Rassen, Völker und Volkstum.* (Langensalsa: Julius Beltz 1938) a tentýž, *Wie kam der Jude zum Geld?* (Berlin: Theodor Fritsch Verlag 1940); tentýž, *Die Verbrechernatur der Juden.* (Berlin: Hochmuth 1944).

[1472] BA Berlin, SSO/157B, návrh na povýšení SS-Obersturmführera Stengel- von Rutkowskeho, 7. červenec 1937, originál a tamtéž služební postup Lothara Stengel- von Rutkowskeho za období 1930-44, 1944, originál.

[1473] P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 446-7 a dále především Antonio PETER, *Das Thüringische Landesamt für Rassewesen*, in: Detlev HEIDEN - Gunther MAI (vyd.), *Nationalsozialismus in Thüringen.* (Weimar: Böhlau 1995): 313-32.

[1474] Srov. U. HOßFELD, *Staatsbiologie*: 260.

[1475] THStA Weimar, 11922 (Stengel- von Rutkowski Lothar), posudek RFSS (Himmler) na Stengela von Rutkowskeho zaslaný Sauckelovi, 27. únor 1937, originál. Viz obr. př. č. III/037.

Astela a hlavního reprezentanta syntetického směru v nacistické biologii Gerharda Heberera (1901-1973)[1476] habilitoval na jenské *almae matris* pro obory rasové hygieny a tzv. kulturní biologie.[1477] Jeho habilitace nesoucí název DER BIOLOGISCHE VOLKSBEGRIFF [Biologický pojem lidu] byla považována za navýsost „... *äusserst wissenschaftlich wichtig*".[1478] Význam této práce Stengela- von Rutkowskeho ostatně náležitě ocenil i sám guru německé rasové hygieny Lenz: „*Im übrigen bin ich mir bezüglich der praktischen Ziele keines Gegensatzes zu Stengel- von Rutkowski bewußt. Wir beide wollen an der Gesundung und Höherentwicklung der Rasse arbeiten. Nur scheint mir eine gewisse Wahlfreiheit Voraussetzung jedes Handelns im eigentlichen Sinne zu sein.*"[1479] Záhy nato byl na vlastní žádost odveden ke zbraním SS, konkrétně k tzv. *SS-Polizei-Panzergrenadier-Divison*, s níž jako lékařský důstojník prodělal nejprve tažení na západní frontě (Francie), aby byl od 1. září 1941 převelen frontu východní.[1480] Zde zůstal i přes své zranění z počátku roku 1943 až do poloviny roku následujícího a aktivně se účastnil obléhání Leningradu.[1481] V letních měsících 1944 byl Stengel- von Rutkowski převelen k tzv. *Heiratsamt* [sňatkový úřad], jenž tehdy sídlil na Burghof Kyffhäuser ve stejnojmenném pohoří, kde se rovněž nachází zřícenina někdejšího říšského hradu Kyffhausen.[1482]

Vedle agendy lékaře zbraní SS čekala na Stengela- von Rutkowskeho v době jeho příchodu do Prahy celá řada úkolů, jejichž společným jmenovatelem bylo provádění rasové selekce.[1483] Byly to především „povinnosti" vyplývající z jeho zařazení coby tzv. *Arzt beim RuS-Führer Böhmen und Mähren* [lékař u vůdce v rasových a osidlovacích záležitostech pro Čechy a Moravu].[1484] Jak již bylo uvedeno, jednalo se především o tzv. *Wiedereindeutschungsverfahren.*[1485] Obdobné kompetence mu příslušely rovněž při plnění „úkolů" vyplývajících z jeho pozici úředně činného „lékaře" u spojovacího místa NSDAP při ÚŘP, kde opět šlo o rasové a zdravotní posuzování česko-německých a „árijsko"-židovských smíšených manželství.[1486]

Kromě „praktické" činnosti však tento bezesporu jeden z ideologicky vůbec nejprofilovanějších německých rasových hygieniků nejmladší generace usiloval o účinnější organizaci rasové hygieny, respektive a další upevnění jejího postavení. Záhy po svém příchodu do Prahy si proto za své dvě

[1476] Blíže srov. Uwe HOßFELD, *Gerhard Heberer (1901-1973): Sein Beitrag zur Biologie im 20. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Geschichte und Theorie der Biologie*, Suppl.-Bd. 1, Berlin, 1997.

[1477] Ibidem; dále srov. Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Grundzüge der Erbkunde und Rassenpflege.* (Berlin: Langewort 1944).

[1478] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski Lothar), dopis Stengel- von Rutkowskeho Personálnímu úřadu SS, 4. leden 1940, originál. Srov. Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Was ist ein Volk? Der biologische Volksbegriff: Eine kulturbiologische Untersuchung, seine Definition und seine Bedeutung für Wissenschaft, Weltanschauung und Politik.* (Erfurt: K. Stenger 1943) a dále tentýž, „Zur Begriffs- und Wortbildung in der Kulturbiologie". In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 12: 229.

[1479] „Buchbesprechung". In: *Der Biologe* 11, 1941, Heft 3: 43.

[1480] BA Berlin, SSO/157B1 (Stengel- von Rutkowski Lothar), záznam o povolání Stengela- von Rutkowskeho, 14. květen 1943, originál.

[1481] Ibidem.

[1482] BA Berlin, NS2/149, přípis Sňatkového úřadu SS (Schade) Poppendickovi ve věci převzetí agendy, 22. srpen 1944, originál.

[1483] Viz obr. př. č. III/038.

[1484] Ibidem.

[1485] NA Praha, ÚŘP-dod.II, k. č. 57, zpráva Stengela- von Rutkowskeho vykonané práci vedoucího lékařské služby a lékaře SS, prosinec 1944, originál a BA Berlin, NS2/149, odborný dohled nad činností v RuSHA-SS činných lékařů v období 1942-45, 1945, originál.

[1486] Ibidem..

hlavní priority určil i) „... *Verteidigung der Rassenidee*" a zejména pak dosažení ii) „... *eine eintheitliche Meinung in rassischen Dingen*", které dle jeho soudu bylo nezbytné tváří v tvář upadajícímu významu antropologie a rasové hygieny při strategickém plánování ústředních nacistických úřadů.[1487] Podle něj se jednalo o „... *aus der Praxis und täglichen rassenpolitischen Erfahrung als dringend notwendig erkannte Einwirkung handelt, deren Inangriffnahme keinen Aufschub duldet...*"[1488] Po praktické stránce si představoval, že by měli být evidováni všichni „... *Erbbiologen (Genetiker), Rassenkundler (Anthropologen) und Erbärzte (Rassenhygieniker)*", kteří byli povoláni ke zbraním SS, a následně pro ně měla být zřízena zvláštní tzv. *Wissenschaftliche Pressestelle* [vědecká tisková úřadovna], nazývaná také jako tzv. *Wissenschaftliche Verbindungsstelle* [vědecká spojovací úřadovna] nebo jednoduše tzv. *Wissenschaftliche Abteilung* [vědecké oddělení].[1489] Zdůvodnění se přitom zdálo být nasnadě: „*Da gerade die Erstellung entsprechenden Materials zu den ureigensten Aufgaben des Rassenamtes gehört, muss sofort mit dem Aufbau einer entsprechenden wiss.-publizistischen Stelle begonnen werden, damit uns nicht eine andere Stelle (Rassenpolitisches Amt, Reichssicherheitshauptamt) zuvor kommt und damit eine erneute Zersplitterung einsetzt.*"[1490] Jeho zřízení přitom mělo úzce souviset s vytvořením tzv. *Stelle zur Herausarbeitung der rassisch wesentlichen Merkmale und Unterschiede der europäischen Völker und Stämme* [Úřadovna pro zpracování rasově relevantních znaků a rozdílů evropských národů a kmenů], popřípadě tzv. *Archiv zur Geschichte der Rassenidee* [archiv k dějinám rasové myšlenky], jenž se měl stát „... *Sammelpunkt des geistigen Erbes der für die Entwicklung der Rassenidee bedeutenden Männer mit ihren Nachlässen, Schriften, Büchern usw.*"[1491] Toto „vědecké oddělení" RA RuSHA-SS mělo být nezávislé na ostatních institucích, samozřejmě s výjimkou RuSHA-SS. V úředním ohledu mělo být analogické k postavení Astelova duryňského úřadu a v odborném k výzkumným ústavům císaře Viléma.[1492] Základním předpokladem činnosti takového oddělení nicméně mělo být úzké propojení s pražskou akademickou sférou, respektive ordinariát na DKU, jenž Stengel- von Rutkowski považoval za „... *einzig mögliche Plattform für die 'wissenschaftliche Verbindungsstelle', d.h. um zum Zwecke der Schulung unserer Männer* (příslušníků RuSHA-SS - pozn. aut.) *ohne Schwierigkeiten die besten Wissenschaftler aller deutschen Universitäten heranholen zu können*".[1493]

[1487] NA Praha, ÚŘP, k. č. 340, „Podněty a návrhy" - materiál Stengela- von Rutkowskeho a Donguse, 1944, originál-tajné.

[1488] Ibidem.

[1489] Ibidem.

[1490] Ibidem.

[1491] Ibidem.

[1492] Ibidem.

[1493] Ibidem.

„Pražský plán" s největší pravděpodobností souvisel s celkovou zásadní organizační transformací RuSHA-SS, k níž mělo v závěru války v Praze dojít. RuSHA-SS se tehdy měl kromě štábního vedení šéfa RuSHA-SS a správního úřadu nově skládat celkem ze čtyř hlavních tzv. *Amtsgruppen* [úřední skupiny].[1494] První skupina byla označena kódem „A" a pojmenována jako tzv. *Familie und Sippe* [Rodina a rod]. Druhá skupina byla označena kódem „B" a pojmenována jako tzv. *Fürsorge- und Versorgung* [Péče a zaopatření].[1495] Třetí skupina byla označena kódem „S" a pojmenována jako tzv. *Siedlung* [Osidlování].[1496] Konečně čvrtá skupina byla označena kódem „R" a pojmenována jako tzv. *Rasse* [Rasa].[1497] Do té doby se RuSHA-SS kromě štábního vedení šéfa RuSHA-SS skládal celkem ze sedmi úřadů; byly jimi tzv. *Ahnentafelamt* [Genealogický úřad], tzv. *Fürsorgeamt* [Zaopatřovací úřad], tzv. *Heiratsamt* [Sňatkový úřad], tzv. *Rassenamt* [Rasový úřad], tzv. *Siedlungsamt* [Osidlovací úřad], tzv. *Sippenamt* [Rodopisný úřad] a tzv. *Verwaltungsamt* [Správní úřad].[1498] Vlastní RA se skládal celkem ze úřadů, které byly označeny římskými číslicemi a pojmenovány jako „I. Planung" (I. Plánování), „II. Rassenlehre" (Nauka o rase) a „III. Angewandte Rassenkunde" (Aplikovaná nauka o rase).[1499] Úřad I. se dále skládal z oddělení nazvaných jako „Rassenforschung" (Rasový výzkum), „Vererbungslehre" (Nauka o dědičnosti) a „Wissenschaftliche Verbindungsstelle" (Vědecké spojovací místo), Úřad II. se skládal z oddělení pojmenovaných jako „RuS-Führerschule" (Škola vůdců v rasových a osidlovacích záležitostech), „Fortbildung der Eignungsprüfer" (Další vzdělávání posuzovatelů způsobilosti) a „Zeitschrift und Stoffsammlung" (Časopis a sbírka materiálů), konečně Úřad III. se skládal ze tří oddělení pojmenovaných jako „SS-Auslese" (Výběr SS), „Wiedereindeutschung" (Znovuponěmčení) a „Auslese für Ostsiedlung" (Výběr pro osídlení Východu).[1500]

Hlavní úkoly nového „vědeckého" oddělení, které v Praze Stengel- von Rutkowski plánoval, lze rozdělit zhruba do tří oblastí. Tou první byl vlastní „vědecký výzkum", druhou dokumentace a archivace materiálů s rasovou a rasově hygienickou tematikou a třetí „výuka" příslušníků RuSHA-SS, konkrétně jednotlivých referentů v rasových a osidlovacích záležitostech.[1501] Proponovaný „vědecký výzkum" se měl soustředit především na otázky související s tzv. kulturní biologií, do níž Stengel- von

[1494] NA Praha, ÚŘP-dod. II, k. č. 57, plán rozčlenění RuSHA-SS, 1944, originál.

[1495] Ibidem.

[1496] Ibidem.

[1497] BA Berlin, NS2/63 (Band 1), úřad pro populační politiku a dědičné zdraví - začlenění do RuSHA-SS, 1937; BA Berlin, NS2/56, úkoly RA RuSHA-SS, 1940, originál; BA Berlin, NS2/103 (Band 3), členění a rozpis míst v RuSHA-SS, s.d..

[1498] BA Berlin, NS2/103, členění RuSHA-SS, s. d., originál.

[1499] Ibidem.

[1500] Ibidem.

[1501] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski Lothar), dopis Stengel- von Rutkowskeho Schwalmovi ve věci získání profesury na univerzitě v Poznani, 20. květen 1944, originál; NA Praha, ÚŘP, k. č. 340, „Podněty a návrhy" - materiál Stengela- von Rutkowskeho a Donguse, 1944, originál/tajné.

Rutkowski zahrnoval „... *biologische Volkslehre, Vererbung des Geistigen, erbgepachtes Recht, genetische Philosophie, wissenschaftliche Abwehr*", rasovou hygienou a dědičnou patologií, kam zahrnoval „... *Mutationsforschung am Menschen, Erbkrankheiten, unterschiedliche Fortpflanzung*", a konečně také naukou o rase, kam zahrnoval „... *Rassenmischungskunde, Anthropologie der deutschen Stämme, Variationsbreite der Merkmale, Vaterschaftsbestimmung*".[1502] Tzv. *Archiv* [archiv] a tzv. *Übersetzungsstelle* [překládací úřadovna] se měly věnovat překládání a dohledu nad texty, které se zabývaly rasovou problematikou, a v tzv. *Lehranstalt* [výukový ústav] mělo probíhat další vzdělávání referentů pro rasové a osidlovací záležitosti RuSHA-SS stejně jako úředníků státní správy, a to po dobu až dvou let.[1503] V rámci stávajících ústavů DKU pak Stengel- von Rutkowski počítal s převzetím Thumsova IERH, nebo se založením úplně nového ústavu, jenž měl být pojmenován jako tzv. *Institut für Kulturbiologie und genetische Philosophie* [Ústav pro kulturní biologii a genetickou filozofii].[1504] Přitom Stengel- von Rutkowski očividně navazoval na své starší plány z května 1944, kdy usiloval o získání obdobné profesury na poznaňské univerzitě, v čemž jej měli podporovat mimo jiné také Heberer, Thums, Schultz či Nachtsheim.[1505] Lze přitom předpokládat, že i o několik měsíců později v Praze zůstala jeho motivace v podstatě tatáž: „... *für eine wissenschaftliche Ausbildung der Sippenpfleger, Eignungsprüfer und RuS-Führer in Posen die ersten Voraussetzungen zu schaffen...*".[1506] Vedle „praktického" rozměru se však neostýchal opakovaně hovořit ani přímo o svém „životním úkolu": „*Ich sehe es als meine Lebensaufgabe an, den Geisteswissenschaftler dazu zu bringen, die rassischen und biologischen Grundlagen aller Kultur zu verstehen und sich mit ihnen ernsthaft zu beschäftigen.*"[1507]

V souvislosti se 70. narozeninami Rüdina (19. duben 1944) kalkuloval s tím, že dosavadní ředitel IERH Thums by záhl mohl být pověřen vedením Rüdinova mnichovského ústavu a on by tak mohl získat jeho pozici a současně i místo řádného profesora dědičné a rasové hygieny na lékařské fakultě DKU: „*Zur Erreichung einer Professur in Prag für mich in Verbindung mit der geplanten Außenstelle für Lehre und Forschung des RuS-Hauptamtes muß als erstes Verbindung mit dem dortigen Rassenhygieniker Prof. Dr. Karl Thums aufgenommen werden. Ich bin mit Prof. Thums befreundet, und er darf unter keinen Umständen den Eindruck bekommen, als ob ich in Prag als seine Konkurrenz auftrete. Die Lage, die ich hiermit vertraulich mitteile, ist folgende: Prof. Thums erwartet einen Ruf an die Universität München. Er kann diesen Ruf nach München nur dann annehmen, wenn das dortige*

[1502] NA Praha, ÚŘP, k. č. 340, „Podněty a návrhy" - materiál Stengela- von Rutkowskeho a Donguse, 1944, originál/tajné.

[1503] Ibidem.

[1504] Ibidem.

[1505] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski Lothar), dopis Stengel- von Rutkowskeho Schwalmovi ve věci získání profesury na univerzitě v Poznani, 20. květen 1944, originál.

[1506] BA Berlin, SSO/157B (Stengel- von Rutkowski), dopis Stengela- von Rutkowskeho Schwalmovi, 20. květen 1944, originál.

[1507] Ibidem.

Extraordinariat für Rassenhygiene, das früher Lenz (Fritz Lenz - pozn. aut.) *innegehabt, mit der Direktorstelle am Kaiser-Wilhelm-Institut für Psychiatrie in München-Schwabing, die z. Zt. Prof. Rüdin innehat, zusammengelegt wird und Thums die Leitung dieses vergrößerten Instituts erhält. Andernfalls steht nämlich die Münchener Stelle qualitativ weit unter dem, was Thums z. Zt. in Prag hat.*"[1508] Ze strany Stengela- von Rutkowskeho se bezesporu jednalo o rošádu, jejíž prosazení „... *verhältnismäßig viel Energie kosten wird und man daher am besten den Plan von möglichst hohen Instanzen aus durchsetzen lässt*".[1509] Intervence se přitom předpokládaly z nejvyšších míst - od Wüsta, de Crinise i Franka.[1510]

Z nejrůznějších důvodů ale nakonec nebyl plán Stengela- von Rutkowskeho uskutečněn a IERH fungoval až do května 1945 v té podobě, v níž se ustanovil již na počátku okupace. Nicméně jen těžko by v této souvislosti šlo Stengela- von Rutkowskeho označit za jakéhosi nepraktického idealistu, jak se o to v jiné souvislosti v 80. letech pokusil Lenzův syn Widukind: „*Der Vater von Astel war Polizist, daher will Astel alles durch Befehle und polizeiliche Anordnungen regeln, der Vater von Stengel-Rutkowski war Pfarrer, daher will Stengel-Rutkowski durch Predigten und durch Glauben wirken...*".[1511]

Při již zmíněné organizační transformaci RuSHA-SS nakonec návrhy Stengela- von Rutkowskeho byly alespoň částečně zohledněny, neboť úřední skupina „R" (dřívější RA RuSHA-SS) se měla do budoucna členit na tři úřady: i) tzv. *Amt für angewandte Rassenkunde* [úřad pro užitou nauku o rase], ii) tzv. *Amt für Rassenpolitik und Rassenlehre* [úřad pro rasovou politiku a výuku o rase] a iii) tzv. *Amt Rasse und Volkstum* [úřad rasa a národnost].[1512] Zatímco posledně jmenovaný úřad neměl být během války budován, měl se naproti tomu jako druhý jmenovaný úřad nacházet v letech 1944-45 „... *im Aufbau*".[1513] A právě v něm byly soustředěny veškeré vědecké záležitosti jako výzkum dědičnosti, otázky evoluce, anatomie a fyziologie, nauka o rase, rasové dějiny a také kulturní biologie.[1514]

Pražské návrhy Stengela- von Rutkowskeho na institucionální restrukturalizaci RA RuSHA-SS zároveň do značné míry korespondovaly se zásadní generační obměnou v německém rasově hygienickém hnutí. Guru nejstarší generace jako Ploetz zemřeli (1940) nebo jako Eugen Fischer či Rüdin právě v této době (1942-44) odcházeli do důchodu, přičemž se jim ale samozřejmě dostalo těch

[1508] NA Praha, ÚŘP, k. č. 340, „Podněty a návrhy" - materiál Stengela- von Rutkowskeho a Donguse, 1944, originál/tajné.

[1509] Ibidem.

[1510] Ibidem.

[1511] B. MÜLLER-HILL, c. d.: 124.

[1512] NA Praha, ÚŘP-dod. II, k. č. 57, plán rozčlenění RuSHA-SS, 1944, originál.

[1513] Ibidem.

[1514] Ibidem.

nejvyšších vyznamenání a poct nacistického státu a stali se i v samém závěru války čestnými poradci v nejrůznějších nacistických korporacích (Rüdin).[1515] Jejich nástupci - a samozřejmě i bývalí žáci - pak záhy po převzetí jejich pozic zahájili, nyní již právě velmi často v nejužší spolupráci s SS, své vlastní dlouhodobé „výzkumné programy" (von Verschuer).[1516]

Právě v tomto kontextu je tedy více než zřejmé, že krátce před koncem války a okupace českých zemí byl v Praze podniknut zásadní pokus o modifikaci dědičné a rasové hygieny, když stávající IERH vlastně měl do budoucna představovat toliko pandán k činnosti RuSHA-SS, respektive jeho RA. V nacistickém režimu prominentní obory jako dědičná a rasová hygiena, rasová biologie, kulturní biologie nebo sociální antropologie přitom měly být nadále syntetizovány v novou použitou (aplikovanou) tzv. *Rassenwissenschaft* [rasová věda] pod aegidou rasových praktiků z RuSHA-SS. Její primární účel tak měl podle jejich představ, přinejmenším v protektorátu, i v samém závěru války konsekventně naplňovat motto, pod nímž zde Thums prováděl svou činnost již několik let: „... *von der Wissenschaft zur politischen Gegenwartsaufgabe*".[1517]

♦♦

[1515] „Notizen". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 29/30: 362 a „Notizen". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 35/36: 433.

[1516] K tomu nejnověji srov. především Benoît MASSIN, *Rasse und Vererbung als Beruf: Die Hauptforschungseinrichtungen am Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik im Nationalsozialismus*, in: Hans-Walter SCHMUHL (ed.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 190-244. Srov. také S. F. WEISS, *Humangenetik und Politik*: 38-43.

[1517] K. THUMS, *Der Weg*: 187.

TEORIE RASY

♦

1. „*Moderní pojem rasy*“[1518]

Příchod Stengela- von Rutkowskeho do Prahy v září 1944 znamenal pro zdejší rasově hygienický a rasově biologický nacistický *think-tank* důležitou změnu.[1519] Právě v jeho osobě se totiž představitelé místních německých univerzitních pracovišť, úzce propojených zejména s RHS a RuSHA-SS a zabývajících se propagací i vlastním uskutečňováním rasově hygienických a rasově politických „opatření“, dostali do úzkého kontaktu s persónou, která patřila k jedněm z hlavních protagonistů nejmladší generace tzv. *Deutsche Biologie* [německá biologie] 30. a 40. let, a to především v její evolučně-syntetické variantě, institucionálně soustředěné ponejvíce kolem zemské univerzity v Jeně.[1520] V úplně základní pozici, tedy pokud šlo o význam biologie a o „nutnost“ jejího „praktického“ uplatnění, jak to již bylo naznačeno dříve, přitom mezi nimi mohla být jen stěží nějaká závažnější neshoda; i oni se dají zařadit k „biologickým fundamentalistům“. Heberer, *spiritus rector* tohoto okruhu, člen SS a „čestný spolupracovník“ (ehrenamtlicher Mitarbeiter) RuSHA-SS, to ostatně v úvodu ke kompendiu EVOLUTION DER ORGANISMEN roku 1943 vyjádřil naprosto jednoznačně: „*Die Biologie ist für Weltbild und Weltanschauung grundlegende Wissenschaft. Ihre Ergebnisse sind von wesentlicher Wirksamkeit, denn der Mensch selbst ist ein unveräußerlicher Teil der biotischen*

[1518] A MV Praha, 107-16-5, Lothar Stengel- von Rutkowski - Možná přednášková témata, 1944, originál.

[1519] U. HOßFELD, *Rassenphilosophie und Kulturbiologie*: 77-92.

[1520] U. HOßFELD, *Staatsbiologie*: 257 a 291-2 a dále také Uwe HOßFELD - Jürgen JOHN - Oliver LEMUTH - Rüdiger STUTZ, *„Kämpferische Wissenschaft“: Zum Profilwandel der Jenaer Universität im Nationalsozialismus*, in: Uwe HOßFELD - Jürgen JOHN - Oliver LEMUTH - Rüdiger STUTZ (vyd.), *„Im Dienst an Volk und Vaterland“: Die Jenaer Universität in der NS-Zeit.* (Köln: Böhlau Verlag 2005) 84-90; Uwe HOßFELD, *Gerhard Heberer (1901-1973)*, in: Jürgen KIEFER - Werner KÖHLER (vyd.), *Jenaer Universitätslehrer als Mitglieder der Akademie gemeinnütziger Wissenschaften zu Erfurt II*, Sonderschriften 31, 1997: 157-73 a tentýž, *Menschliche Erblehre, Rassenpolitik und Rassenkunde (-biologie) an den Universitäten Jena und Tübingen von 1934-45: Ein Vergleich*, in: Eve-Marie ENGELS - Thomas JUNKER (vyd.), *Ethik der Biowissenschaften - Geschichte und Theorie.* (Berlin: VW Verlag 1998): 361-92. K moderní syntéze v Německu srov. zejm. U. HOßFELD, *Die Entstehung der Modernen Synthese im deutschen Sprachraum*, in: kol., *Ernst Haeckel - Werk, Wirkung und Folgen*, Stapfia, Bd. 56, Katalog des Oberösterreichischen Landesmuseums, N. F. 131, Linz 1998: 185-226; tentýž, *Die moderne Synthese und die Evolution der Organismen*, in: *Ver. zur Gesch. und Th. der Biol.* 1999: 189-225 a Uwe HOßFELD - Thomas JUNKER, *Die Entdeckung der Evolution: Eine revolutionäre Theorie und ihre Geschichte.* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2001): 172-214. Srov. také Uwe HOßFELD, *Rassenkunde und Rassenhygiene im „Mustergau“, 1935-1945*, in: *Blätter zur Landeskunde* 2004, Nr. 41. K Hebererově vazbám na SS srov. také M. H. KATER, c. d.: 66; M. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 448-50 a U. DEICHMANN, c. d.: 269-76.

Naturgesamtheit! - Es gilt diese Wirksamkeit biologischer Erkenntnisse nicht nur für praktische Belange etwa der Staatsbiologie, viel mehr und primär ist dies noch der Fall für die geistige Sphäre."[1521]

Tato skupina biologů-teoretiků, která byla velmi úzce napojena na SS a současně také podrobena bedlivému dohledu SD, se přitom v naprosté většině skládala z prominentních zastánců tzv. *Abstammungslehre* [evoluční nauka].[1522] To se navenek projevovalo především pěstováním exaltovaného Darwinova (a samozřejmě také Haeckelova) kultu, který měl na jedné straně legitimizovat provádění selekcí, na druhé straně pak měl představovat jasný protiklad ke všem ostatním biologickým koncepcím a teoriím (lamarckismus, holismus, vitalismus) či ideologickým a náboženským systémům (komunismus, katolicismus).[1523] Již jen z toho důvodu můžeme jejich dílo skutečně stěží označit, zvláště pak v podmínkách nacistického Německa let 1944-45, za „ideologiefrei", jak to ve své analýze tzv. moderní syntézy, respektive přehledných dějinách biologické antropologie v Německu činí Hoßfeld.[1524] To bylo v případě Heberera ještě umocněno jeho dlouholetými výzkumy o „rasové kontinuitě ve středo- a severoněmeckém prostoru" (rassische Kontinuität im Mittel und Norddeutschen Raum), čímž se snažil zodpovědět otázku o „původní vlasti"

[1521] G. HEBERER, *Die Evolution*: III. Pro Hebererovu bibliografii srov. zejm U. HOßFELD, *Geschichte*: 456-8. Viz obr. př. č. IV/001, IV/002 a IV/003.

[1522] Dobově např. Ilse SCHWIDETZKY, „Heberer, G. (Hrg.): Die Evolution der Organismen. Ergebnisse und Probleme der Abstammungslehre. 774 S., G. Fischer, Jena 1943. (RM 43.- bzw. 45.-.)". In: *Ztschr. f. Rassenkde.* 14, 1943: Heft 2: 101. Dále srov. U. HOßFELD, *Staatsbiologie*: 292; U. DEICHMANN, c. d., 269-76; Thomas JUNKER, *Synthetische Theorie, Eugenik und NS-Biologie*, in: Rainer BRÖMER (Ed.) - Uwe HOßFELD (Ed.) - Nicolaas A. RUPKE (Ed.), *Evolutionsbiologie von Darwin bis heute.* (Berlin: VWB 2000): 307-60; Uwe HOßFELD - Thomas JUNKER, „Anthropologie und Synthetischer Darwinismus im Dritten Reich: Die Evolution der Organismen (1943)". In: *Anthropologischer Anzeiger* 61, 2003, Heft 1: 85-114 a Uwe HOßFELD, *Von der Rassenkunde, Rassenhygiene und biologischen Erbstatistik zur Synthetischen Theorie der Evolution: Eine Skizze der Biowissenschaften*, in: Uwe HOßFELD - kol., *„Kämpferische Wissenschaft": Studien zur Universität Jena im Nationalsozialismus.* (Weimar: Böhlau Verlag 2003): 519-74 a nejnověji U. HOßFELD, *Geschichte*: 261-3 a 268-80. Viz obr. př. č. IV/004.

[1523] A MV Praha, 107-16-9, Lothar Stengel- von Rutkowski, Holismus (nauka o celku), jeho zástupci a jeho politické pozadí ze stanoviska rasově uvědomnělého nacionálního socialisty (Der Holismus (Ganzheitslehre), seine Vertreter und seine politischen Hintergründe vom Standpunkt des rassebewußten Nationalsozialisten), 1944, rukopis. Srov. také Gerhard HEBERER, „Jesuiten und Abstammungslehre". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 9: 377-8. Sekundárně srov. především Uwe HOßFELD, „Haeckelrezeption im Spannungsfeld von Monismus, Sozialdarwinismus und Nationalsozialismus", in: *History and Philosophy of the Life Sciences* 21, 1944: 195-213. K fungování tzv. *Ernst-Haeckel-Gesellschaft* v letech 1942-45 srov. U. HOßFELD, *Geschichte*: 252-61.

[1524] U. HOßFELD, *Staatsbiologie*: 293 a nejnověji tentýž, *Geschichte*: 275. Dobově srov. zejm. Konrad LORENZ, *Psychologie und Stammesgeschichte*, in: G. HEBERER (vyd.), *Die Evolution*: 117-8; Otto RECHE, *Die Genetik der Rassenbildung beim Menschen*, in: G. HEBERER (vyd.), *Die Evolution* : 705 nebo také Eugen FISCHER – Kurt GOTTSCHALDT, *Der Schriftenreihe „Erbpsychologie" zum Geleit*, in: Kurt GOTTSCHALDT, *Die Methodik der Persönlichkeitsforschung in der Erbpsychologie.* (Leipzig: Verlag von Johann Ambrosius Barth 1942): V-VI. K dobové percepci Haeckela a jeho díla inspirované Astelem srov. především Heinz BRÜCHER, *Ernst Haeckels Bluts- und Geisteserbe: Eine kulturbiologische Monographie.* (München: J. F. Lehmann 1936) a dále také Victor FRANZ, *Ernst Haeckel: Sein Leben, Denken und Wirken.* (Jena-Leipzig: Wilhelm Gronau 1943). Srov. také Daniel GASMAN, *The Scientific Origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the Monist League.* (New Brunschwick/NJ: Transaction Publishers 2004); Günther MANN, „Ernst Haeckel und der Darwinismus: Popularisierung, Propaganda und Ideologisierung". In: *Medizinhistorisches Journal* 15, 1980: 269-83 a Pietro CORSI - Paul WEINDLING, *Darwinism in Germany, France and Italy*, in. David KOHN (ed.), *The Darwinian Heritage: Including Proceedings of the Charles Darwin Centenary Conference, Florence Center for the History and Philosophy of Science, June 1982.* (Princeton/NJ: Princeton University Press 1985): 683-729 a Paul J. WEINDLING, *Ernst Haeckel and the Secularization of Nature*, in: James R. MOORE (ed.), *History, Humanity and Evolution.* (Cambridge: Cambridge University Press 1989): 311-27.

(Urheimat) Indogermánů.[1525] Že se při těchto úvahách jednalo o konstrukci ahistorickou bylo pro protagonisty tohoto směru očividně nedůležité a nepodstatné, neboť primární bylo právě ideologické využití: „*Von ererbter Begabung, Erbgesundheit und Erbkrankheit, von Rassenunterschieden und ererbtem Verbrechertum schwieg man. Dem gegenüber wies Darwin auf die Tatsache hin, dass die Unterschiede der Lebewesen einschliesslich der Menschen auf den Erbanlagen beruhen* (!)... *So ruht unsere deutsche Tier- und Pflanzenzucht und damit unsere Volksernährung aber auch unser Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses und unser nordischer Gedanke, ja unser nationalsozialistisches Leistungsprinzip und unsere rassische Gesetzgebung auf den bahnbrechenden Gedanken, Erkenntnissen und Forschungen Darwins* (!) ... *Die Herren Vitalisten, Lamarkisten, Holisten oder wie sich diese Sekten alle nennen, - sie sollen nicht meinen, daß der große Darwin sei vogelfrei geworden, weil er zufällig als Engländer geboren ist. Das heutige judengeführte, plutokratische England hat mit den guten germanischen Engländern guter Rasse von einst nichts zu tun* (!) ... *Der germanische Bahnbrecher der lebensgesetzlichen Denkens Karl Darwin wird von uns heute ebenso verehrt wie der germanische unsterbliche Dramatiker William Shakespeare und der angelsächsische Volksführer Olliwer Cromwell. Auch das gehört zum Werden des neuen Europa. Und Darwins Vetter, Francis Galton, war der Begründer der Rassenhygiene in der Welt. Also, Kameraden: Respekt vor Darwin!*"[1526]

O svých konstruktech se přitom domnívali, že jsou opodstatněny především kauzalitou evolučně biologického výzkumu. V podobě jakési disputace se to svým čtenářům snažil roku 1943 sugerovat Stengel- von Rutkowski následovně: „*Laie: Aber wie wirkt denn die Kausalität bei der Entwicklung der Lebewelt? Wiss.: Darüber bitte ich Sie, an anderem Ort nachzulesen. Ich kann hier nur noch einmal betonen, daß - ganz knapp ausgedrückt - nach unseren heutigen Kenntnissen die Entwicklung durch Erbänderungen zustandekam, von denen die bestandgepaßten im Kampf ums Dasein ausgelesen wurden und zur weiteren Fortpflanzung kamen... Laie: Demnach ist - verzeihen Sie diese Abschweifung - unsere Bevölkerungspolitik mit Sterilisation, Ehestandsdarlehen, Eheberatung usw. einfach eine logische Anwendung dieser erkannten Faktoren, die bei der Entwicklung mitwirkten! Wiss.: Ich wünschte, diese Erkenntnis der naturgesetzlichen Zusammenhänge unserer rassenhygienischen Verordnungen hätte schon jeder Volksgenosse. - Nur denken Sie bitte daran, daß die Sterilisation zunächst lediglich eine Ausmerze ist. Auslese aber hängt immer mit Gattenwahl und Fortpflanzung nach rassenhygienischen Gesichtspunkten zusammen. Also: alle, noch so überlegte*

[1525] Souhrnně srov. zejm. Gerhard HEBERER, *Rassengeschichtliche Forschungen im indogermanischen Urheimatgebiet.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1943).

[1526] NA Praha, ÚŘP-dod. II, k . č. 59, RuSHA - varia, 1932-45.

Heiraten wären ein Schlag ins Wasser, wenn diese Ehen nicht die nötige Fruchtbarkeit besäßen, um der Volksgemeinschaft die ausreichende Anzahl erbgesunden Nachwuchses zu schenken."[1527]

Klíčovým bodem této argumentace byla, vedle vlastní evoluční nauky, respektive selekční teorie (Auslesetheorie),[1528] především dědičnost, jejíž význam byl ideologicky extrapolován, což samozřejmě současně nevylučovalo používání výhradně odborných argumentů a termínů, vyžadujících vysokého stupně erudice a znalostí mnoha dobových biologických disciplín (paleontologie, fylogenie, genetika atd.): „*Die Vererbungsforschung hat uns hierüber Aufschluß gegeben. Wir wissen heute, daß für die Ausbildung einer jeden erblichen Eigenschaft gewissen Grundeinheiten verantwortlich sind, die als Erbanlagen bezeichnet werden. Wie durch sinnreiche Versuche nachgewiesen wurde, sind die stofflichen Träger der Erbanlagen Bestandteile der pflanzlichen oder tierischen Zelle, die Zellkerne. In diesen Zellkernen befinden sich Gebilde, die als Chromosomen bezeichnet werden, und von denen jede Art oder Rasse eine für sie charakteristische Zahl besitzt. Die Chromosomen sind die eigentlichen Träger und Überträger der Vererbung; in ihnen befinden sich in bestimmter Anordnung die Erbanlagen.*"[1529] Dědičná a rasová hygiena přitom byla i v této době integrální součástí jejich teoretických úvah, a to především pokud jde o Ploetzovu koncepci tzv. vitální rasy: „*Die Erbwelt besteht aus historisch alten, phylogenetischen, und verhältnismäßig jungen, spezifischen Elementen. Sie verbindet die Erbmasse des Menschen mit dem Gesamtlebendigen, dem Reich der Wirbeltiere, den Primaten, der Systemrasse, dem Volk, der Sippe und der engeren Familie, der 'Vitalrasse'. Sie birgt in sich die Struktur von Morphologie, Physiologie und Psychologie von Rasse und Individuen und entscheidet über Gesundheit, Krankheit, Leistung, Form und Funktion sowie Geist, Seele, Gedächtnis und Willen. Sie hat ihre komplizierten Beziehungen von Genen, Chromosomen und Genomen, ihre Verhältnisse von Dominanz und Rezessivität, Epistase und Hypostase, multipler Allelie, Polymerie, Kombination, Mutation und Modifikation, Expressivität, Penetranz und Plastizität, und was der beachtenswerten Einzelmomente im Erbgeschehen mehr sind.*"[1530]

Dědičnosti, či jak se dobově také uvádělo tzv. dědičným faktorům (Erbfaktoren), tedy byla dávána absolutní priorita; to nemohlo být vyjádřeno pregnantněji než Lenzem, jenž roku 1944 konstatoval: „*Den Erbunterschieden kommt eben ein Primat gegenüber den Umweltunterschieden zu. Wenn man sich die Umweltunterschiede wegdenkt, bleiben die Erbunterschiede gleichwohl bestehen. Wenn*

[1527] L. STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Das naturgesetzliche Weltbild*: 263-4.

[1528] Srov. především O. VON VERSCHUER, *Die Leitfaden*: 10 a dále např. Walter ZIMMERMANN, „Die biologische Auslese als Grundlage der Rassenhygiene". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 250-6.

[1529] Martin SCHMIDT, *Auslese und Züchtung als Triebkräfte der Entwicklung der Lebewesen, insbesondere unserer Nutzpflanzen*, in: L. STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Das naturgesetzliche Weltbild*: 203. Viz obr. př. č. IV/005, IV/006 a IV/007.

[1530] A MV Praha, 107-16-8, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Bytí a vývoj v dědičném dění - příspěvek ke genetické filozofii" (Sein und Werden im Erbgeschehen - ein Beitrag zur genetischen Philosophie), 1944-45, originál.

dagegen die Erbunterschiede wegfallen würden, so würde eben damit auch ein großer Teil der Umweltunterschiede verschwinden, weil diese zum großen Teil Folgen der Erbunterschiede sind."[1531] Právě tito němečtí evoluční biologové - a v mnoha případech zároveň také přesvědčení rasoví hygienici - tak důsledně prosazovali navzájem ostře, mohli bychom dokonce říci antagonisticky, vymezené působení faktorů pojmenovaných jako tzv. *Erbwelt* [Erbbild] a tzv. *Umwelt* [Erscheinungsbild].[1532] Tzv. *Umwelt*, což je termín pocházejí původně od německého biologa Jakoba J. von Uexkülla (1864-1944) z počátku 20. století (1909), se podle jejich pojetí „... *gliedert sich in die natürliche und die kultürliche, vorwiegend historisch-politische Umwelt. Die historisch-politische Umwelt umfaßt all das, was der Mensch an seiner Umwelt selbstgestaltend verändert und aufbaut, also Siedlung, Sprache, Wissenschaft, Wirtschaft, Kunst, Religion, Recht, öffentliche Meinung, soziale Struktur und dergl. mehr. Der Mensch hat also neben seiner dinglichen Umwelt eine geistige Umwelt, ein geistiges Klima, das ihn durch Erziehung und Gewöhnung, Beeinflussung und Anregung, Hemmung und Förderung, Lockung und Einschränkung stärkstenst formt und modelt.*"[1533] Vliv vnějšího prostředí[1534] (Umwelt) na dědičnou výbavu organismu považovali za sekundární, čímž kontinuálně pokračovali v linii polemik, které byly u počátku moderní genetiky již na přelomu 19. a 20. století, totiž tzv. teorie vrozených vs. tzv. teorie získaných vlastností, respektive v rozlišení na gentotyp a fenotyp:[1535] „*Die 'Vererbung erworbener Eigenschaften', die in der Weltanschauung und in den politischen, zumal sozial-politischen Ansichten vieler Nichtbiologen immer noch eine so große Rolle spielt, ist also nichts weiter als ein Ausdruck völliger Unklarheit in den einfachsten vererbungsbiologischen Grundbegriffen.*"[1536] Pro ideology SS a lá Stengel- von Rutkowski by přitom nebylo vlastní, kdyby ihned nevyvozovaly také „zásadní politické závěry" zařazené do rasistického rámce: „*Wir stehen heute, nach dem zum Teil fremdrassigen, in vielem aber auch förderlichen Intermezzo der Epoche nach der Französischen Revolution und der mit ihr verbundenen Aufklärung, in einer neuen großen Weltanschauungswende von geradezu kopernikanischem Ausmaß. Wie damals das geozentrische Dogma der Bibel unter dem Ansturm arischer Naturerkenntnis in sich zusammenbrach, so heute das anthropozentrische Dogma derselben erstarrten und überholten Ansammlung von uns fremdvölkischen und fremdrassigen Lehren und Anschauungen, Erzählungen, Sagen und Beispielen. Der Hebel, der jene brüchigen und mummifizierten Vorstellungsgebäude aus den Angeln hebt, ist unsere moderne Rassenerkenntnis, die einesteils auf der Entdeckung der*

[1531] Fritz LENZ, „Zur Problematik der psychologischen Erbforschung und der Lehre vom Schichtenbau der Seele". In: *ARGB* 40, 1944, Heft 1: 11. Srov také Garland E. ALLEN, „The Misuse of Biological Hierarchies: The American Eugenics Movement, 1900-1940". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 5, 1983: 105-28.

[1532] A MV Praha, 107-16-8, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Bytí a vývoj v dědičném dění - příspěvek ke genetické filozofii" (Sein und Werden im Erbgeschehen - ein Beitrag zur genetischen Philosophie), 1944-45, originál. Viz obr. př. IV/008 a IV/009.

[1533] Ibidem.

[1534] Používáme tohoto překladu s vědomím značné nepřesnosti; doslovný český překlad „osvětí" se neujal.

[1535] Srov. např. P. KAMMERER, *Allgemeine Biologie*: 248-78.

[1536] H. W. SIEMENS, *Grundzüge*: 76-7.

Erbgesetze, andernteils auf der Erforschung der natürlichen Abstammung des Menschen fußt."[1537] Návaznost na okruh kolem Astela je zde více než zřejmá, neboť i podle něj měla být popíráním a relativizováním důležitosti mendelovského paradigmatu dědičnosti v konečném důsledku podporována teorie dědičnosti získaných vlastností a tím i „symbiotický" kolektivismus komunismu a katolicismu. Americká historička Harringtonová proto právě tuto skupinu soustředěnou na jenské *almae matris* výstižně nazývá jako tzv. nacistické mechanisty a jejich triumf z roku 1939, kdy vedení redakce časopisu „Der Biologe" převzalo tzv. *Ahnenerbe* a kdy byl pod Himmlerovou kuratelou založen nový tzv. *Reichsbund für Biologie* [Říšský spolek pro biologii], přisuzuje snazší (operativnější) využitelnosti jimi zastávané linie v SS postupně budovaném megalomanském „rasovém managamentu" (racial management), jenž byl vystavěn právě na rasové selekci, zneplodňujících zásazích a nakonec i fyzické exterminaci.[1538] Stačí se přitom jenom podívat na členy obměněné členy redakční rady po květnu 1939; najdeme zde jména nejen teoretiků jako Astela, Große, Recheho, Wüsta, ale také „praktiků" jako Gütta či Panckeho (!).[1539]

Pokud jde o zmíněnou komplementaritu dědičné a rasové hygieny s tímto směrem, byla v pražském případě zřejmá; ve zkratce ji lze personifikovat jmény Ploetz-Rüdin-Lenz. Vyjdeme-li např. z von Verschuerových prací, jež na IERH platily za základní studijní texty, můžeme za její čtyři hlavní východiska určit i) antropologii (Anthropologie), ii) selekční teorii (Auslesetheorie), iii) dědičnou biologii (Erbbiologie) a iv) nauku o konstituci (Konstitutionslehre).[1540] Sepjetí mezi medicínou a biologií přitom bylo chápáno velmi extenzivně a naléhavě požadováno jako maximální: „*Der geistige Abstand zwischen dem botanischen und zoologischen Erbforscher, dem Rassenkundler, dem Bevölkerungsstatistiker, dem Erbmathematiker, dem Erbpsychologen, dem erbklinischen Forscher der verschiedensten Fachgebiete, dem Amtsarzt als Leiter der Beratungsstelle für Erb- und Rassenpflege oder dem Erbgesundheitsrichter mag noch so groß sein, alle nehmen teil und sind Mitarbeiter der Rassenhygiene.*"[1541]

Kategorií, k níž se měla v konečném důsledku veškerá činnost dědičných a rasových hygieniků vztahovat, byla bezesporu především „vitální rasa", modifikovaná ve smyslu tzv. *Fortpflanzungsgemeinschaft* [rozmnožovací společenství]. Konkrétně v Thumsově pojetí se jednalo především o exaltovanou adoraci transmisivního genetického modelu, s nímž se bylo v nacistickém

[1537] L. STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Das naturgesetzliche Weltbild*: 15.

[1538] Anne HARRINGTON, *Die Suche nach Ganzheit: Die Geschichte biologisch-psychologischer Ganzheitslehren: Vom Kaiserreich bis zur New-Age-Bewegung.* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag 2002): 337-56. Srov. také „Nachrichten". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 10, 1939, Heft 2/3: 223.

[1539] U. HOßFELD, *Geschichte*: 282 a 284.

[1540] O. VON VERSCHUER: *Leitfaden*: 9.

[1541] O. VON VERSCHUER, *Der Erbarzt*: 4.

Německu možno velmi často setkat i v popularizujících podáních.[1542] Thums osobně rozuměl pod příměrem „řetězce života" „... *Rasse im Kantschen Sinn als des ewigen Erbstromes, der den Zusammenhang zwischen Vorfahren und Nachkommen gewährleistet und das wahrhaft ewige und unsterbliche Element alles Lebendigen darstellt.*"[1543]

Jak již bylo uvedeno, byly v rámci „péče o dědičné zdraví" (Erbgesundheitspflege), jež byla stanovena jedním ze základních pilířů zdravotní politiky nacistického státu, konstruovány nové kategorie „dědičného zdraví" (Erbgesundheit) a „dědičné nemoci" (Erbkrankheit).[1544] Tyto „dědičné stavy" (Erbzustände) přitom byly ve svých patologických projevech chápány velmi extenzivně; za „dědičné nemoci" totiž byly považovány „... *diejenigen Leiden, die sich nach irgendeiner Form des Mendelschen Erbgesetzte übertragen...* ", respektive ty, u nichž „ ... *sich nach sonstigen systematischen erbprognostischen Untersuchungen als zweifellos erblich übertragbar erwiesen haben*".[1545] Dědičná a rasová hygiena tak předkládala redefinicí zdraví i nemoci stejně jako možností „diagnostiky" a „terapie", přičemž byl příznačný právě biologistický fundamentalismus a „terapeutický" radikalismus, nevylučující v podmínkách nacistického státu ani fyzickou likvidaci nemocného.[1546] V době, kdy Thums v Praze zakládal IERH, charakterizoval tuto klíčovou modifikaci, kterou „nový obor" přinášel, jeho někdejší mentor Rüdin naprosto nekompromisně: „*Wir* (rasoví hygienici - pozn. aut.) *haben zwar kein Interesse an der Erhaltung unheilbarer und ruinenhafter Opfer der Vererbung am Leben, und auch nicht an der Fortpflanzung der Menschen, welche Träger der zur Ausbildung schwerer Erbkrankehiten nötigen Erbanlagen sind. Aber wir haben ein Interesse daran, bei den letzgenannten Menschen durch rechtzeitige Eingriffe in Pathogenese und Krankheitsverlauf wenigstens individuell noch zu retten, was zu retten ist, um so noch wenigstens ihre soziale Brauchbarkeit zu erhalten.*"[1547] Takto „preventivně" pojímané „rasově hygienické zásahy" (rassenhygienische Eingriffe) pak znamenaly především manipulaci s reprodukčním potenciálem dané populace, což se vší syrovostí předpokládali i doboví němečtí populační a biologičtí statistici: „*Von Ausschaltung* (genů v dané populaci - pozn. aut.) *spricht man, wenn ein durch seine Erbanlagen bestimmter Teil der Bevölkerung entweder nicht zur Zeugung kommt, also vor dieser stirbt oder unfruchtbar gemacht wird, oder in seiner Fruchtbarkeit behindert wird; wir unterscheiden diese Fälle als gänzliche bzw. teilweise Ausschaltung. Bei natürlicher Auslese wird die Ausschaltung meist von*

[1542] Viz obr. př. č. IV/010.

[1543] K. THUMS, *Der Weg*: 187; tentýž, *Das Institut*: 75; tentýž, *Gegenwartsaufgaben*: 150.

[1544] Viz obr. př. č. IV/011.

[1545] A. GÜTT - E. RÜDIN, *Gesetz*: 82. Viz obr. př. č. IV/012.

[1546] R. J. LIFTON, c. d.: 180-6. Z prací rasových hygieniků samotných srov. např. Alfred J. PLOETZ, „Ableitung einer Gesellschaftshygiene und ihrer Beziehungen zur Ethik". In: *ARGB* 3, 1906, Heft 2: 253-9; Wilhelm SCHALLMAYER, „Generative Ethik". In: *ARGB* 6, 1909, Heft 5: 532-6 a především Fritz LENZ, *Die Rasse als Wertprinzip: Zur Erneuerung der Ethik.* (München: J. F. Lehmann 1933).

[1547] Cit. dle V. ROELCKE, *Programm*: 32.

der Erbformel, bei künstlicher dagegen vom Erscheinungsbild bedingt."[1548] Dědičná jednotka, vloha neboli gen byl definován následovně: „*Die Erbeinheiten, mit dem glücklich gewählten Namen 'Gen' (= Erb) bezeichnet, sind in jeder Zelle in einer ungeheueren Zahl vorhanden. Sie füllen nicht in einem wirren Durcheinander den engen Raum dieser Zelle, sondern sind, wie es heute außer Zweifel steht, an besondere Gebilde im Zellkern, die Chromosomen oder Kernfäden, stofflich gebunden... In jeder Keim- oder Geschlechtszelle (Gamete; Samen- bzw. Eizelle) findet sich eine gleiche Zahl von Chromosomen; beim Menschen sind es 24.*"[1549] V kontextu nacistického populačního plánování taková teoretická východiska následně umožňovala biologizování v podstatě veškerých sociální a kulturních vztahů: „*Familie, Sippe, Volk und Rasse sind die biologischen Einheiten, die für das Erbgeschehen im grossen bestimmend sind. Die gegenseitige Verkettung dieser vier Gesamtheiten führt dazu, dass die durch feste Gesetze umrissene Vererbung innerhalb der Familie sich in Erbgesetzen der höheren Einheiten wiederspiegelt... Vom Erbfüge eines Volkes aus kann man Rückschlüsse auf dasjenige einer Sippe, vom Erbbild einer Sippe aus solche auf die Erbform einer Familie oder eines Einzelwesens ziehen und umgekehrt, und gerade diese Rückschlüsse bilden die Grundlage für jede praktische Anwendung rassenhygienischer und züchterischer Massnahmen.*"[1550]

Tento přístup přinášel extrémní redukcionismus, v němž byly všechny lidské vlastnosti (patogenní i nepatogenní) jednoznačně chápány jako velmi statické manifestace dědičných vloh (Erbanlagen), jejich vzájemný vztah byl považován za jednoznačně kausální a mezigenerační přenos dědičných vloh vtěsnán do matematických formulí odvozených od teorie pravděpodobnosti.[1551] Za jednu z nejdůležitějších metod popisu a analýzy distribuce dědičných vloh v rámci určité populace byla stanovena tzv. *empirische Erbprognose* [empirická dědičná prognóza], jejímž průkopníkem pro oblast psychiatrie byl již od dob první světové války Rüdin a jež měla „... *für die Nachkommen aller denkbaren Elternkombinationen mathematisch fixierbare Erbprognose stellen*"[1552] a od níž si i Thums sliboval získat relevantní „... *Antworten auf erbprognostischen Fragestellung*".[1553] Rüdinův přímo konstitutivní význam při formulaci této metody byl náležitě vyzdvihnut rovněž u příležitosti jeho 70. narozenin roku 1944: „... *unter den Ursachen der psychischen Krankheiten die Erblichkeit mit an erster Stelle stand, dass die Mendelschen Regeln von ungeheuer Bedeutung für die Psychiatrie seien, und dass es ohne Erbtherapie keine befriedigende Therapie in der Psychiatrie gäbe. In dieses*

[1548] Harald GEPPERT - Siegfried KOLLER, *Erbmathematik: Theorie der Vererbung in Bevölkerung und Sippe.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1938): 67-8. Viz obr. př. č. IV/013 a IV/014.

[1549] Ibidem: 4.

[1550] Ibidem: 1.

[1551] Srov. především Harald GEPPERT - Siegfried KOLLER, *Erbmathematik: Theorie der Vererbung in Bevölkerung und Sippe.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1938).

[1552] K. THUMS, *Gegenwartsaufgaben*: 155.

[1553] Ibidem: 154. Dále srov. zejm. H. GEPPERT - S. KOLLER, c. d.: 21-66.

např.

Vererbungsproblem hatte er sich innerlich völlig verbissen und strebte seine Lösung mit der eigenen Zähigkeit unermüdlich an. Da aber um die Jahrhundertswende und auch viele Jahre später noch das Verständnis für exakt erbbiologische Forschung völlig fehlte, konnte er damals seine Pläne zur Begründung einer wissenschaftlichen Erbbiologie noch nicht durchführen."[1554] A résumé vyznělo více než jednoznačně: „*Aus diesen psychiatrisch-neurologischen Zwillings- und Sippenforschungen Rüdins, welche zu allen möglichen Erbkrankheiten nichtpsychiatrisch-neurologischer Art Ergänzungen fanden, ergab sich naturgemäss eine sehr breite Basis für erbbiologisch-rassenhygienische Erkenntnismöglichkeiten.*"[1555] Vybavena takto získanými a konstruovanými poznatky měla rasová hygiena především „zabránit", či použijeme-li přímo jednoho ze základních obratů rasové hygieny provést „vymýcení" (Ausmerze) domněle stanovených „nežádoucích" nositelů dědičných vloh, což následně bylo prezentováno jako náhrada v moderní civilizaci nepůsobícího přirozeného výběru: „*Immer wieder entstehen im Erbgut unseres Volkes wie dem der gesamten Menschheit von neuem krankhafte Erbanlagen, die im Erscheinungsbild des Menschen Erbkrankheiten hervorrufen können. Aber dieser Vorgang der Neuentstehung krankhafter Erbanlagen ist nicht die entscheidende Gefahr für unseren Volkskörper als dem Sinnbild jener organisch gegliederten biologischen Einheit der milionenfach durchflochtenen Fortpflanzungs- und damit Blutsgemeinschaft unseres Volkes. Denn neue krankhafte Erbanlagen, die Unangepaßtheiten an die Erfordernisse des natürlichen Lebens bedingen, entstehen, dauernd in der gesamten Natur. Die freie Natur aber merzt alles unangepasste Leben mit unerbittlicher Härte aus, nichts hat Bestand in der freien Natur Wildbahn, was nicht dem harten Kampf ums Dasein in jeder Beziehung gewachsen ist. So war es auch beim Menschen, als er noch im Naturzustande und auf den primitivsten Kulturstufen lebte: die neu entstandenen Erbkrankheiten, die mit den Erfordernissen des Lebens nicht vereinbar waren, wurden dadurch wieder aus dem Erbstrom ausgeschieden, dass mit dem kranken Individuum, das dem grausamen Ausmerzungsprozess der freien Natur zum Opfer fiel, auch sein krankhaftes Erbgut ausgemerzt wurde.*"[1556]

Tato zvláštní kombinace hereditárního fanatismu a odborné fundovanosti se samozřejmě nemohla neodrazit v univerzitní výuce; výchova a indoktrinace nových generací německých lékařů měla být i v Praze nově skloubena s ideálem tzv. *Erbarzt* [lékař dědičného zdraví], jak jej v Německu již několik let před vypuknutím války propagoval právě von Verschuer, a byla považována jako podmínka prosazení a uskutečnění cílů rasové hygieny v každodenní praxi.[1557] Měl to totiž nově být právě tento

[1554] Hermann E. GROBIG, „Ernst Rüdin zum 70. Geburtstag". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 17/18: 193.

[1555] Ibidem: 194.

[1556] K. THUMS, *Der Weg*: 187. Pro rozdíl mezi označeními „Ausmerze" (vymýcení/anihilace) a „Auslese" (výběr/selekce) v populačních celcích srov. zejm. H. GEPPERT - S. KOLLER, c. d.: 67-127.

[1557] Viz text. př. č. 2.

lékař, jenž byl povinen zajistit v první řadě „ ... *die Erhaltung und Verbesserung der Rasse* ... “.[1558] Z několika dochovaných indicií můžeme dovodit, že se Thums své studenty, i přes všechny potíže související s průběhem války[1559], v jejich další odborné kariéře snažil směrovat především do oblasti klinické dědičně patologické praxe (výzkum rarit a výzkum dvojčat)[1560] a studia populačních otázek (diferenční plodnost, výzkum nadání, smíšené sňatky), úzce souvisejících s protektorátním teritoriem.[1561] Pedagogické působení lékařů IERH v čele s jeho vedoucím je přitom třeba považovat za tím více závažnější, čím důkladnější a zásadnější proměnu chápání lékařova poslání byla požadována: *„Die selbstverständliche allgemein-ärztliche Ethik ist auch für die Rassenhygiene verpflichtend, ja diese steht und fällt mit ihr. Daher haben Massnahmen, die nicht auf jenem ewigen Fundament ärztlicher Ethik aufgebaut sind, nichts mit Rassenhygiene zu tun! Und dies ist um so mehr zu betonen, als die rassenhygienische Gedankenwelt - weit über Wissenschaft und Politik hinaus - zu einem unerlässlichen Bestandteil unserer Weltanschauung geworden ist, die unseren Glauben an das heute mehr denn je zeitgemässe Führerwort begründet: 'Ein Staat, der im Zeitalter der Rassenvergiftung sich der Pflege seiner besten rassischen Elemente widmet, muss eines Tages zum Herrn der Erde werden!'“*[1562]

Rovněž pro vedoucího IERH, ačkoli jeho získané vzdělání zůstávalo medicínské, byl širší „praktický“ rozměr jeho činnosti v protektorátu, navzdory všem jeho záměrně zkreslujícím a zavádějícím poválečným výpovědím, samozřejmý. Deklaroval jej nejen, když roku 1941 psal o nutnosti přejít „... *von der Wissenschaft zur politischen Gegenwartsaufgabe*“, nýbrž také konkrétními aktivitami.[1563] Jednu z nich - a jistě ne nezanedbatelnou - bezesporu představovala popularizační a „osvětová“ činnost, kdy měly být vybraným skupinám obyvatelstva zprostředkovány teoretické a „vědecky nezpochybnitelné“ základy rasové hygieny stejně jako přiblížena praktická opatření „péče o dědičné zdraví“ a „péče o rasu“, jež byla nacistickým státem přijata. Pro počátek března 1941 lze nejdříve doložit jeho přednášku o populační politice před německými soudci v tzv. *Verwaltungsakademie in Prag* [Správní akademie v Praze] a záhy nato pak v roce 1935 zřízené *Reichsärzteschule* v Alt-Rehse v Meklenbursku-Předním Pomořansku; jednalo se o přednášky pod názvem „Arbeitsweise und

---

[1558] Ibidem.

[1559] Gunther KIESEL, „Studentische Gegenwart in Prag“. In: *Böhmen und Mähren* 3, 1943: 25.

[1560] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), překlad dopisu vedoucího IERH (Thums) ředitele Léčebného a ošetřovatelského ústavu v Kosmonosech (Bergl) ohledně další spolupráce, 1. březen 1945, originál.

[1561] Jednalo se o následující závěrečné práce vypracované pod Thumsovým vedením na IERH: Karl Meinlschmidt, *Genealogisch-erbbiologische Untersuchung der Salier* (1941-1942); Rudolf Warner, *Biologische Bewährung und sozialer Aufstieg im Berufsoffizierkorps des Heeres* (1941-1942); Johannes Riechert, *Die sozialbiologische Schichtung kinderreichen Familien in Westsachsen* (1941-1942); Ellinor Müller-Gredner, *Eine sozialanthropologische Untersuchung an Sporttreibenden* (1943-1944); Hanne Preisler, *Die bevölkerungsbiologische Entwicklung der Gemeinde Iserwald* (1940 - disertace) a dále také b. a. *Zur Bevölkerungsbewegung der Sudetendeutschen Stadt Warnsdorf* (1942 - disertace); Lieselote Knöfel, *Sozialantropologische Auswertungen an Erhebungen im Reichsberufsweltkampf 1938* (?).

[1562] K. THUMS, *Der Weg*: 188.

[1563] Ibidem.

Ergebnisse der Rüdinischen Schule" (Pracovní metodika a výsledky rüdinovské školy) a „Weg der Rassenhygiene von der Wissenschaft zur politischen Gegenwartsaufgabe" (Cesta rasové hygieny od vědy k politickému úkolu současnosti).[1564] Během téhož roku přednášel také v místní skupině NSDAP Praha-Východ na téma „*Rassenpolitik im Kriege*" (Rasová hygiena během války) stejně jako koncepci „*Erbgesundheitspflege*" (Péče o dědičné zdraví) nejprve před místními veliteli SA v Ústí nad Labem a dále pak v tzv. *Deutsche Volksbildungsstätte* [Německé vzdělávací místo] v Praze stejně jako na totéž téma před důstojníky a příslušníky německé pořádkové policie (Orpo) v Praze.[1565] V květnu 1941 pak přednesl poněkud extenzivnější přednášku o „*Erb- und Rassenhygiene*" (Dědičná a rasová hygiena) před tzv. zdravotními vůdci SA z území protektorátu.[1566] Jako své nezbytné poslání pak považoval i poradenskou činnost ve funkci tzv. *Kreisleiter für Rassenpolitik der Kreisleitung der NSDAP* [Krajský vedoucí pro rasovou politiku krajského vedení NSDAP] v Praze v rámci NSDAP a jejích stranických organizací:[1567] „*Von der Überzeugung ausgehend, daß ein rassenhygienisches Universitätsinstitut sich nicht nur der Lehre und Forschung widmen, sondern auch an praktischen Erb- und Rassenpflege möglichst weitgehend Anteil haben soll, war es von Anfang an mein Bestreben, nach bekannten Vorbildern im Altreich auch dem Prager Institut die Aufgaben einer Beratungsstelle für Erb- und Rassenpflege des staatlichen Gesundheitsamtes übertragen zu lassen.*"[1568] Pravidelně měl také v různých odborných časopisech rubriku nazvanou „Aus der erbärztlichen Beratung" [Z dědičně lékařského poradenství].[1569] Účinné propojení s oficiální politikou tak rozhodně nebylo náhodné, nýbrž záměrné a pro „úspěšné" uskutečnění rasově hygienických ideálů se dá říci i imanentní.

Pro pojetí dědičné a rasové hygieny, jehož byl Thums v Praze zastáncem a horlivým propagátorem, bylo příznačné, že nevylučovalo studium některých geneticky podmíněných defektů. Směr, který byl v Německu ve 20. a 30. letech na pomezí rasové hygieny a „dědičné hygieny" (Erbbiologie) rozvíjen s mimořádnou pozorností, se vztahoval především k již několikrát zmiňovanému „výzkumu dvojčat" (Zwillingsforschung) a spadal do oblasti nazývané jako tzv. *Erbpathologie* [dědičná patologie].[1570] Podle všeho zamýšlel Thums během svého působení v protektorátu právě v tomto výzkumném směru dále pokračovat; v červnu roku 1942 v Praze a posléze i Liberci přednášel na jeho pozvání o „Erbkrankheit in der modernen Erbforschung" (Dědičná nemoc v moderním dědičném výzkumu)

[1564] „Zpráva o činnosti NSD.-spolku docentů Praha za letní semestr 1941". In: *Prager Hochschulblätter* 1, 1942, Hefte 1-2: 15.

[1565] Ibidem: 14 a „Die Sterilisierung Erbkranker: Ein Vortrag Dr. Karl Thums'". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 5. duben 1941: 5.

[1566] Ibidem: 15.

[1567] A MV Praha, Z-E-3069/84, zpráva/záznam v kartotéce, 21. září 1946, originál.

[1568] K. THUMS, *Das Institut*: 78.

[1569] K. THUMS, „Aus der erbärztlichen Beratung". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 4, 1945, Heft 1: 11-12; Heft 2: 17-23; Heft 3: 42.

[1570] K. THUMS, *Gegenwartsaufgaben*: 153-4 a dále tentýž v recenzi na „Reinhold LOTZE, *Zwillinge: Einführung in die Zwillingsforschung* (Öhringen: Ferdinand Rau 1937)". In: *ARGB* 34, 1938, Heft 2: 176-7. Viz obr. př. IV/015 a IV/016.

např. i von Verschuer.[1571] Thums přitom mohl jednoznačně navazovat na svou práci z Rüdinem vedeného mnichovského ústavu, kde se od roku 1933 podílel na rozsáhlých přípravných pracích souvisejících se založením sbírky neurologických případů z celého německého území.[1572] Dělo se tak za podpory *Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, DFG (Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft)* a RMdI.[1573] Tento studijní materiál měl sloužit ke kompletnímu zpracování okruhu, který byl nazýván jako „Dědičná patologie organických nervových onemocnění" (Erbpathologie organischer Nervenkrankheiten).[1574]

Odvozujíc metodiku tohoto výzkumu již od prvních prací Galtonových ze 70. let 19. století a následně i Siemensových z 20. let 20. století[1575], věnoval se Thums především směru, který v Německu začali ve 30. letech rozvíjet Hans Luxenburger (1891-1974)[1576] a von Verschuer.[1577] V jejich pojetí se experimentální výzkum dvojčat měl stát „ ... *eine souveräne und elite Methode der Erbpathologie*"[1578] či jak se vyjádřil von Verschuer: „*Die wichtigsten neuen Erkenntnisse auf dem Gebiete der Erbpathologie verdanken wir der Zwillingsforschung. Nur auslesefreie Serien führen zu brauchbaren Ergebnissen.*"[1579] Oproti kazuistice dvojčat (Zwillingskasuistik), při níž byla prováděna selekce podle několika hledisek jako jejich jednovaječnosti (Eineiigkeit) či seřazení podle znaků (Konkordanz/ Diskonkordanz), se Thums zasazoval především o prohloubení výzkumu tzv. sérií dvojčat (Zwillingsserien) v dostatečně reprezentativních tzv. sériových výzkumech (serienmässige Untersuchungen).[1580] Základní podmínkou přitom byl dostatek „studijního materiálu", tedy dvojčecích párů, neboť „*ein pathologisches Merkmal* (u dvojčecích párů - pozn. aut.) *ist so selten, das man selbst bei der Erfassung aller Fälle eines grossen geographischen Gebietes und eines langen, etwa Jahrzehnte umfassenden Zeitabschnittes nur eine so geringe Anzahl ermitteln kann, dass darin nur*

[1571] Otmar VON VERSCHUER, „Die Erbkrankheit in der modernen Erbforschung". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 2, 1942, Heft 9: 320-2.

[1572] Karl THUMS, „Zur Klinik und Erbbiologie der spastischen Heredodegeneration des Nervensystems". In: *Ztschr. f. Konstitut.lehre* 16, 1932, Heft 1: 34-7; tentýž, „Vorläufige Mitteilung über Zwillingsuntersuchungen bei multipler Sklerose". In: *Ztschr. Z. Nervenheilk.* 34, 1936: Heft 1: 139; tentýž, „Neurologische Zwillingsstudien: I. Mitteilung Zur Erbpathologie der multiplen Sklerose". In: *Ztschr. Neur.* 155, 1936, Heft 2: 185; tentýž, „Zwillingsuntersuchungen bei zerebraler Kinderlähmung". In: *Ztschr. Neur.* 158, 1936, 151; tentýž, „Zwillingsuntersuchungen bei zerebraler Kinderlähmung". In: *Verh. Dtsch. Orthop. Ges.* (31. Kongreß in Königsberg 28.-30. srpen 1936): 100; tentýž, „Zur Praxis der neurologischen Erbforschung". In: *Nervenarzt* 10, 1937: 441-53; tentýž, „Zwillingsforschung in der Neurologie". In: *Zbl. Inn. Med.* 59, 1938: 123-7 a tentýž, „Myatonia congenita bei eineiigen Zwillingen". In: *Mitt. Z. Neur.* 162, 1938: 233-9.

[1573] K. THUMS, *Zur Klinik*: předmluva.

[1574] Ibidem.

[1575] Hermann W. SIEMENS, *Die Zwillingspathologie, ihre Bedeutung, ihre Methodik, ihre bisherigen Ergebnisse.* (Berlin: J. Springer Verlag 1924).

[1576] Hans LUXENBURGER, „Psychiatrisch-neurologische Zwillingspathologie". In: *Zbl. Neur.* 34, 1930: 145-9.

[1577] K. THUMS, *Zur Klinik*: 1 a 50.

[1578] Ibidem: 51.

[1579] O. VON VERSCHUER, *Der Erbarzt*: 2.

[1580] K. THUMS, *Zur Klinik*: 243.

einige wenige Zwillingspaare, aber niemals eine repräsentative Serie mit einer für erbbiologische Schlüsse genügend grossen Gruppe eineiiger Zwillinge enthalten sein können".[1581]

Propracování metodiky ve výzkumu dvojčat přivedlo Thumse především k otázkám dědičnosti tzv. *angeborener Schwachsinn* [vrozená slabomyslnost].[1582] Jeho pozornost se přitom soustředila zejména na průběh dědičnosti komplexu onemocnění označovaných jako tzv. *Cerebrale Kinderlähmung* [mozková dětská obrna] nebo také starším označením *Littlesche Krankheit*, jenž až do 50. let, kdy byl reformulován na základě nových molekulárně genetických znalostí, představoval celkem difúzní zastřešující pojem.[1583] Během svého angažmá v Mnichově se mu v celém Německu podařilo vyhledat a zpracovat na devadesát dvojčecích párů; závěry pak shrnul v již zmiňované práci, jež vyšla roku 1938 pod názvem ZUR KLINIK, VERERBUNG, ENTSTEHUNG UND RASSENHYGIENE DER ANGEBORENEN CEREBRALEN KINDERLÄHMUNG (LITTLESCHEN KRANKHEIT) [Ke klinice, dědičnosti, vzniku a rasové hygieně vrozené mozkové dětské obrny] a na jejímž základě se za Rüdinova koreferentství také o rok později na mnichovské univerzitě habilitoval.[1584] Zadání studia právě tohoto syndromu tak jednoznačně zapadalo do výzkumného programu Rüdinova mnichovského ústavu, neboť šlo v neposlední řadě o praktické určení případného dědičného podmínění tohoto onemocnění a jeho následné katalogizace jako dědičné nemoci, na niž se vztahovala „praktická" rasově hygienická opatření.

Počátkem 40. let se Thums v protektorátu rovněž věnoval výzkumu *Multiplen Sklerose*.[1585] V létě 1942 ocenil Rüdin význam tohoto Thumsova studia s ohledem na zařazení tohoto onemocnění na seznam dědičných onemocnění podléhajících ohlašovací povinnosti následovně: „*Die 2 hauptsächlichen grundlegenden Arbeiten über die Frage der Vererbung von Mult. Sklerose sind die von Curtius und die von Thums... Thums dagegen hat in seiner Zwillingsforschung bisher noch kein eineiiges konkordantes Zwillingspaar feststellen können. Das spricht durchaus gegen eine Erbkrankheit.*"[1586] Chápeme-li Thumse jako někdejšího kmenového spolupracovníka Rüdinova mnichovského ústavu či dokonce Rüdina samotného, s nímž navíc po dobu války stále zůstával ve styku, pak se zdá být i v českém případě potvrzena správnost domněnky o úzké expertní koncepční a

[1581] Ibidem.

[1582] Ibidem: 233.

[1583] Srov. zejm. Julius HALLERVORDEN - Johann E. MEYER, *Cerebrale Kinderlaehmung (Frueherworbene koerperliche und geistige Defektzusaende)*, in: Friedrich HENKE (vyd.) - Otto LUBARSCH (vyd.), *Handbuch der speziellen pathologischen Anatomie und Histologie* - Bd. XIII/4 (Berlin: Springer Verlag 1925): 186-282 a dále srov. K. THUMS, *Zur Klinik*: 54.

[1584] BA Berlin, R31/677 (Thums Karl), oznámení děkanátu lékařské fakulty mnichovské univerzity o propůjčení titulu „Dr. med. habil." Karlu Thumsovi, 1. březen 1939, otisk. Dále srov. K. THUMS, *Zur Klinik*: 243.

[1585] „Thums: Die Erblichkeitsfrage bei der multiplen Sklerose (Sitzung der AGDÄ, 22. 11. 1940)". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1941, Nr. 4: 48.

[1586] BA Berlin, R96I/I/14, dopis Rüdina Nitschemu, 30. leden 1942, originál.

ideové podpoře stejně jako o významu neklinické psychiatrie pro přípravu a plánování průběhu programu „eutanázie".[1587] Vzhledem ke specifickým podmínkám v protektorátu se dokonce zdá, že Thumsův případ by ji v jistém smyslu ještě posunoval na kvalitativně odlišnou úroveň, když zde měla být „péče o dědičné zdraví" nově skloubena, jak již bylo uvedeno, s východisky oficiální národnostní a rasové politiky vůči autochtonímu obyvatelstvu.

Od jara roku 1943 až do konce války se Thums spolu s profesorem farmakologie Dr. med. habil. Gustavem Kuschinskym (1904-1992) rovněž podílel na experimentálním výzkumu patologických účinků nikotinu, který byl prováděn na krysách.[1588] Projekt byl veden a sponzorován Astelovým jenským ústavem, v němž výzkum škodlivých účinků kouření tvořil důležitou součást rasově hygienického programu.[1589]

Radikalismus rasových hygieniků na jedné straně znamenal biologizování diagnostiky v etiologii vybraných nemocí, a to zejména pokud jde o aplikaci poznatků genetiky ve sféře preventivní a klinické, na straně druhé pak potřebu odlišení od jiných oborů zažívajících v nacistickém státu po roce 1933 konjunkturu, zejména však tzv. *Rassenbiologie* [rasová biologie] či tzv. rasové nauky [Rassenkunde]. Pro pražský případ to Thums roku 1942 vystihl takto: „*Ich* (Thums - d. Verf.) *habe jedoch zur Vermeidung jeder Verwechslungsmöglichkeit mit anthropologischen Instituten, und aus grundsätzlichen Erwägungen die wenigstens damals noch mißverständliche Bezeichnung 'Rassenbiologie' von vornherein abgelehnt ... , um dadurch die Stellung des neuen Institutes als eines in erster Linie medizinischen Einrichtung eindeutig zu kennenzeichnen und überdies durch diesen Namen ein Bekenntnis zur alten, unverwässerten rassenhygienischen Tradition im Sinne Ploetz, Rüdin und Lenz abzulegen.*"[1590] Přesto však mezi oběma obory byla velice úzká návaznost stejně jako zůstávala celá řada styčných bodů.[1591] Ambivalenci tohoto vztahu ostatně o dva roky později, kdy se stala reálnou možnost povolání vedoucího IRB Schultze na frontu, nejlépe popsal opět sám Thums: „*Abgesehen vom naturwissenschaftlichen Unterricht, den zu beurteilen ich nicht in der Lage bin, der aber durch eine Einberufung von Herrn Professor Schultz in den biologischen Fächern entscheidend gestört bzw. unmöglich gemacht würde, muss Herr Prof. Schultz das vorgeschriebene Pflichtkolleg für Mediziner im 3. Semester 'Vererbungslehre und Rassenkunde' in seinem rassenkundlichem Anteil lesen. Dieser könnte von mir nicht übernommen werden, da ich als Rassenhygieniker nicht in der Lage bin, akademische Vorlesungen über Anthropologie zu halten. Es würde also der medizinische*

[1587] Volker ROELCKE, „Psychaitrische Genetik und „Erbgesundheitspolitik" im Nationalsozialismus: Zur Zusammenarbeit zwischen Ernst Rüdin, Carl Schneider und Paul Nitsche". In: *SDGGN* 2000, Band 6: 60.

[1588] Robert N. PROCTOR, *Commentary: Schaier and Schöniger's forgotten tobacco epidemiology and the Nazi quest for racial purity*, in: <http://www.ije.oupjournals.org/cgi/content/full/30/1/31> [09-12-2003].

[1589] Srov. především Robert N. PROCTOR, *The Nazi War on Cancer.* (Princeton/N.J.: Princeton University Press 1999).

[1590] K. THUMS, *Das Institut*: 75.

[1591] Viz text. př. č. 2 a 3.

Pflichtunterricht in Frage gestellt werden, die Teilnahme an der genannten Vorlesung ist für Medizinstudenten Voraussetzung für die Anmeldung zum Physikum."[1592]

V tomto diskurzu, v osobní spolupráci s Thumsem a v návaznosti na své předchozí práce a pevné nacionálně socialistické ideologické zakotvení rozpracovával v Praze v podstatě až do posledních dní války především svůj tzv. *moderner Rassenbegriff* [moderní pojem rasy], a to v rámci plánovaného nového univerzitního oboru tzv. genetické filozofie, i Stengel- von Rutkowski.[1593] Dalšími okruhy, které jej eminentně zajímaly, měly být „Die Bedeutung und Grenze der Umwelt" [Význam a hranice vnějšího světa], „Sein und Werden im Erbgeschehen" [Bytí a vývoj v dědičném dění], „Erziehung und Züchtung" [Výchova a šlechtění], „Das Problem der Rassenmischung" [Problém rasového míšení], „Wesen und Bedeutung der Erbkrankheiten" [Bytí a význam dědičných nemocí], „Fähigkeiten und Fehler der europäischen Rassen" [Schopnosti a chyby evropských ras], „Das Nordische: Klammer und Katalysator" [Nordično: svorník a katalyzátor], „Das jüdische Phänomen" [Židovský fenomén] a konečně „Um Familie und Kinderzahl" [O rodinu a počet dětí].[1594] „Modernita", či chceme-li inovace, jeho pojetí rasy, i v roce 1944 samozřejmě zcela ústřední kategorie nacistické politické ideologie, měla spočívat v tom, že byla, na rozdíl od pojetí fyzické antropologie, redefinována v genetickém smyslu jako tzv. *Genhäufung* [hromadění genů] či tzv. *Erbanlagegemeinschaft* [společenství dědičných vloh], které bylo vztahováno k určitému prostoru (Raum), konkrétně k tzv. *Zuchtraum* [šlechtící prostor]: „*Wie ausschlaggebend die Nuancierung des Zuchtraumes für die Selektion neuer Mutanten ist, hat Heinz Brücher in einem Aufsatz in der Zeitschrift 'Botanik' (37. Band 1943) erst kürzlich gezeigt.*", poznamenal např. roku 1944 v návaznosti na práci svého jenského kolegy Stengel- von Rutkowski.[1595] Jeho úvahy tak představují dobový nacistický pandán k moderní syntéze, jak byla na počátku 40. let formulována v pracích Dobzhanskeho či Huxleye, jejichž texty bezesporu rovněž velmi dobře znal.[1596] V jeho pojetí však z těchto úvah mělo především vyplývat, že „*...jedes Lebewesen hat solche Gene in*

[1592] BA Berlin, R/R31 (Thums Karl), dopis vedoucího IERH (Thums) děkanovi přírodovědecké fakulty DKU (Gudden) ve věci zastupování Schultze po dobu jeho nepřítomnosti, 15. leden 1944, originál.

[1593] K teoretickému pojetí rasy a vzniku lidských ras u první generace německých rasových hygieniků (Schallmayer, Ploetz, Rüdin, Kuhn, Rodenwaldt) srov. např. Friedrich KEITER, „Systematische und geschichtliche Vorbemerkungen zur Frage der Rassenentstehung". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 205-10; Eugen FISCHER, „Die Entstehung der Menschenrassen". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 229-36. Srov. také Jonnathan HARWOOD, „Geneticists and the Evolutionary Synthesis in Inter-war Germany". In: *Annals of Science* 42, 1985: 279-301.

[1594] A MV Praha, 107-16-8, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Bytí a vývoj v dědičném dění - příspěvek ke genetické filozofii" (Sein und Werden im Erbgeschehen - ein Beitrag zur genetischen Philosophie), 1944-45, originál.

[1595] NA Praha, ÚŘP, k. č. 59, rukopisné poznámky Stengel- von Rutkowskeho, 1944, originál strojopisu.

[1596] Srov. především Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Was ist ein Volk?*: 165, kde se jedná o překlad práce Theodosia Dobzhanskeho *Genetics and the Origin of Species* vyšlé poprvé roku 1937 v německém překladu *Die genetischen Grundlagen der Artbildung* z roku 1939. Z dobové německé produkce srov. také např. O. RECHE, *Die Genetik*: 705 nebo Bernhard RENSCH, *Die biologischen Beweismittel der Abstammungslehre*, in: G. HEBERER (vyd.), *Die Evolution*: 84. Dále srov. zejm. Theodosius DOBZHANSKY, *Genetics and the Origin of Species.* (New York: Columbia University Press 1937) a Julian HUXLEY (ed.), *The New Systematics.* (Oxford: The Clarendon Press 1940). K recepci v Německu pak srov. zejm. U. HOßFELD, *Dobzhansky's Buch „Genetics and the Origin of Species" (1937) und sein Einfluß auf die deutschsprachige Evolutionsbiologie*, in: *Jahrbuch für Geschichte und Theorie der Biologie* 5, 1998: 105-44.

sich, die in der Gengemeinschaft und ihrem Zusammenspiel sowohl, als auch durch lange Zeiträume hindurch erprobt sind, und andere Gene, die nicht nur in der Gengemeinschaft, sondern auch in der Auslese der Umwelt verhältnismäßig junge Mutationen darstellen."[1597] Míšení takto pojímaných „ras" bylo považováno za obzvláště „nebezpečné", neboť mělo narušovat stávající „genovou rovnováhu" (Gengleichgewicht); hlavní úkol všech, kteří - podobně jako on - chápali „... *Dienst an der Rasse als inneres Sinn unseres Lebens*",[1598] mělo být zabránit tomu všemi prostředky: „*Je entfernter aber die Gengemeinschaften zweier Rassen einander stehen, je größen die Anzahl der von kultürlichen und natürlichen Milieu gezüchteten Sondermutationen ist, umso riskanter ist das Mischungsexperiment und um so geringer die Aussicht, daß aus dem Hexenkessel* (!) *der in Gang gesetzten Reaktionen ein neues leistungsfähiges Gengleichgewicht in Form einer neuen Rasse ensteht.*"[1599]

V této souvislosti jistě není bez zajímavosti upozornit, že v podstatě ve stejné době do Prahy přichází také jeden z hlavních poválečných představitelů syntetického směru evoluční biologie v Německu, profesor zoologie Dr. rer. nat. habil. Bernhard Rensch (1900-1990), jenž se v této době zabýval především problematikou vymezením tzv. *Rassenkreise* [rasové okruhy], respektive tzv. *genetische Rasse* [genetická rasa] či přechodů mezi rasou a druhem.[1600] Potthast význam jeho studií ze 40. let pro tehdejší rasový diskurz v německé biologii nejnověji shrnuje takto: „*Es lieferte eine übergreifende evolutionsbiologische Theorie für die Bedeutung der Rassen als Zwischenstadien aus der gesamten Tier- und Pflanzenwelt. Rassen waren zumindest Prinzip aufgrund dieser Theorie ermittelbar. Dies stabilisierte den Rassendiskurs in einer historischen Situation, in welcher der Rassenbegriff und seine Forschungsmethodik für die zoologischen Evolutionsbiologen ebenso wie für die Anthropologen sowie allgemein für die völkische Konzeption des Nationalsozialismus eine zentrale Bedeutung übernahm.*"[1601] V létě 1944 převzal Rensch na přírodovědecké fakultě DKU vedení katedry zoologie, přičemž ani jeho povolání do Prahy neuniklo pozornosti RA RuSHA-SS, respektive mu za něj do značné míry vděčil. V jeho prospěch totiž intervenoval nejen tehdejší děkan přírodovědecké fakulty DKU, profesor fyziky Dr. phil. habil. Bernhard Gudden (1892-1945), jenž byl kromě jiného také

[1597] A MV Praha, 107-16-8, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Bytí a vývoj v dědičném dění - příspěvek ke genetické filozofii" (Sein und Werden im Erbgeschehen - ein Beitrag zur genetischen Philosophie), 1944-45, originál.

[1598] L. STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Was ist ein Volk?*: 27-8.

[1599] A MV Praha, 107-16-8, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Bytí a vývoj v dědičném dění - příspěvek ke genetické filozofii" (Sein und Werden im Erbgeschehen - ein Beitrag zur genetischen Philosophie), 1944-45, originál.

[1600] A AV Praha, DF (Rensch Bernhard), k. č. 9, přípravný materiál ke kapitole II. „Důkazy pro rasovou transformaci" (Beweise für Rassenwandel), 1944-45, originály. Ke kontextu Renschovým výzkumů v tomto období srov. nejnověji Thomas POTTHAST, *„Rassenkreise" und die Bedeutung des „Lebensraums": Zur Tier-Rassenforschung in der Evolutionsbiologie*, in: H.-W. SCHMUHL (ed.), *Rassenforschung*: 275-308. K životu a dílu Rensche srov. především Gerti DÜCKER (vyd.), *100 Jahre Bernhard Rensch: Biologe-Philosoph-Künstler*, in: Thesen und Texte Münsterscher Gelehrter, Band 16, Münster 2000; jeho působení na DKU v Praze zde je úplně vynecháno. Viz obr. př. č. IV/017 a IV/018.

[1601] T. POTTHAST, c. d.: 307.

členem DGRH,[1602] ale především šéf zdejšího IRB Schultz, jenž byl v této záležitosti očividně vyrozuměn z Jeny Hebererem: „*Wie ich gerade von dem Kollegen Heberer in Jena erfahre, scheint die Berufung des Zoologen Prof. Rensch auf Schwierigkeiten zu stossen. Ich würde das ausgesprochen bedenken, weil dadurch der Universität Prag ein wirklich bedeutender Zoologe verloren ginge. Rensch wäre sicher in der Lage, das Fach der Zoologie zu einer bedeutenden Höhe zu bringen. Ich würde es daher als ausgesprochenen Verlust ansehen, wenn Rensch der Universität Prag entzogen würde. Aus der Mitteilung Heberers muss ich entnehmen, dass die Ablehnung vom Ministerium ausgeht. Gegen diesen Standpunkt des Ministeriums müsste entschieden Stellung genommen werden.*“[1603] Po svém úspěšném povolání do Prahy se měl Rensch nejen zasadit o vybudování reprezentativního zoologického pracoviště, které by bylo s to eliminovat vliv českého zoologické oddělení *Národního muzea*, ale samozřejmě také udělat velmi rychlou profesní kariéru; ještě 15. března 1945 byl zvolen za člena *Deutsche Akademie der Wissenschaften* v Praze.[1604]

Stengel- von Rutkowski v Praze současně pracoval na další, rozšířené verzi své původně habilitační práce z roku 1939 nazvané „Volk und Rasse“ (Lid a rasa).[1605] Tento „počin“ je přitom důležitý především pro způsob, kterým byly v samém závěru války v rámci SS - a samozřejmě rovněž pro případné další potřeby SS - propojeny vědecké metody antropologie, genetiky a evoluční biologie s ideologickými a politickými ambicemi německého rasově hygienického hnutí. Výstižně tento aspekt v případě Stengela- von Rutkowskeho charakterizuje Hoßfeld, když uvádí: „*Im (bio)philosophischen Werk Stengels überwog eine deutsch-nationalistische 'völkische' Sichtweise und der radikale Glaube, mittels Forschung zur Rassenkunde, Rassenhygiene und insbesondere Rassenphilosophie, Momente der Politik, Wissenschaft und Ideologie des Nationalsozialismus plausibler darzustellen und zu rechtfertigen.*“[1606]

Stengel- von Rutkowski považoval kategorii „Volk“ - oproti „Rasse“ - za tzv. *doppelte Gemeinschaft* [dvojité společenství]: „*Rasse ist, wie wir gesehen haben, lediglich Erbanlagengemeinschaft. Die Rasse umgreift daher auch nur die eine Wurzel völkischen Schicksals. Das Volk aber ist sowohl Substanzgemeinschaft als auch infolge der Gewinnung, Gestaltung und Behauptung einer eigenen, kennzeichenden Umwelt nicht minder eine Umweltgemeinschaft. Da das Volk in unserem Sinne aber auch immer eine menschliche Gemeinschaft darstellt, vermag ein Volk als Erbanlagengemeinschaft*

[1602] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, k. č. 45, posudky profesorů Watzky a Guddena od vedoucího úseku SD Praha, 25. listopad 1943, originál. Viz obr. př. č. IV/019.

[1603] BA Berlin, R31/637, dopis Schultze děkanovi přírodovědecké fakulty DKU (Gudden) ve věci intervence pro Rensche, 27. duben 1944, originál.

[1604] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 183.

[1605] NA Praha, ÚŘP, k. č. 59, RuSHA - rukopis Stengela- von Rutkowskeho, 1944-45, originál. Srov. také předcházející část této kapitoly a dále Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Was ist ein Volk? Eine kulturbiologische Untersuchung seiner Definition und seiner Bedeutung für Wissenschaft, Weltanschauung und Politik.* (Erfurt: Verlag Kurt Stenger 1943).

[1606] U. HOßFELD, *Von der Rassenkunde*: 539.

seine Umwelt in erster Linie selbst zu schaffen, wobei zwangsläufig durch die dadurch entstehende Beeinflussung (Prägung) und Züchtungsauslese der Volksgenossen, die die Umwelt in Gang setzt, auch wiederum die künftige Erbbeschaffenheit des Volkes bestimmt wird."[1607] Jeho „biologická" definice zněla: „*Ein Volk ist eine erbverbundene Fortpflanzungsgemeinschaft in selbstgeschaffener und es selbst züchtender Umwelt.*"[1608] Takto pojímaný „Volk" měl svého docenění dojít jedině a právě v nacionálním socialismu: „*Es scheint, als ob wir endlich die verlorene Einheit des gesamten völkischen Lebens, ob Politik, ob Wissenschaft, ob Religion und Kultur, im Zeichen des Hakenkreuzes wiederfinden werden. Diese Einheit heißt: das deutsche Leben. Erst von ihm erhält die Politik als Sicherung völkischer Macht, die Wissenschaft als völkische Erkenntnisfunktion und die Religion, Weltanschauung und Kunst als die Erhebung völkischen und damit auch des individuellen Gefühls an der Verehrung des gesunden Lebens und ewigen Werdens ihren Sinn.*"[1609] Ještě v říjnu 1944 navázal na vývody Stengela- von Rutkowskeho i Hippius, jenž se pokusil definovat tzv. *seelenkundlicher Volksbegriff* [duchozpytný pojem národa/lidu].[1610] Nakolik přitom byly tyto rozklady přijímány v rámci SS jako relevantní bezesporu svědčí skutečnost, že po prvním publikování WAS IST EIN VOLK? [Co je lid?] roku 1940, její autor ihned zaslal jeden exemplář tehdejšímu šéfovi RuSHA-SS Hofmannovi. Ten si ji přečetl „... *mit ausserordentlichem Interesse* ... " a nechal objednat dalších dvacet kusů, kterými podělil jednotlivé vedoucí jemu podřízených úřadoven.[1611] V děkovné odpovědi Stengel- von Rutkowskemu pak připomněl jeho návštěvu v UWZ Lodži (!), která nemůže nechat nikoho na pochybách o tom, jak úzká spojitost mezi jeho teoretickými rozklady a brutální každodenní praxí byla: „*Von dem Leiter meiner* (Hofmannova - pozn. aut.) *Aussenstelle in Litzmannstadt* (Dongus - pozn. aut.) *wurde ich verständigt, dass Sie vor geraumer Zeit diese Aussenstelle besuchten. In dieser Aussenstelle wird, wie Sie sich überzeugen konnten, wird ein Teil der praktischen Arbeit* (!) *geleistet, die dem Begriff des Deutschen, bzw. des Germanischen Volkes mehr und mehr Ausdruck verleiht. Tag für Tag holen wir aus den evakuierten Polensippen die Besten und Wertvollsten heraus, um sie dem Deutschen Volk wieder zurückzuführen.* (!!)"[1612]

Přitom i ti, kteří se o těchto vývodech Stengel- von Rutkowskeho vyjadřovali značně kriticky, neopomněli zdůraznit, že bylo „... *sehr begrüßenswert, daß sich einmal ein Biologe in ausführlicher Weise mit diesem Fragenkomplex beschäftigt und von seiner Kenntnis der Rassen- und*

[1607] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Was ist ein Volk?*: 97-8. Srov. také F. KEITER, *Kurzes Lehrbuch*: 204-6.

[1608] Ibidem: 121.

[1609] Ibidem: 163-4. Viz obr. př. č. IV/020, IV/021 a IV/022.

[1610] Rudolf HIPPIUS, „Der seelenkundliche Volksbegriff". In: *Volkswissenschaftliche Feldpostbriefe* 1, 1944, Heft 6: 6-15.

[1611] BA Berlin, DS/B0042 (Stengel- von Rutkowski), dopis Hofmanna Stengelovi ve věci poděkování za knihu Was ist ein Volk?, 19. prosinec 1940, originál.

[1612] Ibidem.

Bevölkerungsbiologie aus die Erb- und Umweltkomponenten des Volkseins herausschält."[1613] A následně pak byla oceněna vlastně i celá kniha: „*Alles in allem ein nützliches und anregsames Buch, das aber doch mehr Einwände und Fragen herausfordert, als es nach seiner selbtsbewußten Haltung zu erwarten scheint.*"[1614] Bez zajímavosti v této souvislosti jistě není také dodat, že právě tato publikace byla známa i mezi předními nacistickými představiteli protektorátu již před příchodem Stengel- von Rutkowskeho do Prahy. Tak např. faktický držitel moci v okupované Praze profesor historie PhDr. Josef Pfitzner (1901-1945) na jeho adresu koncem roku 1944 poznamenal: „*Am gleichen Abend* (23. listopadu - d. Verf.) *lernte ich noch eine interessante Persönlichkeit in dem Dozenten der Jenaer Universität SS-Sturmbannführer Stengel von Rutkowski kennen, von dem ich schon im Vorjahre während der Ferien ein überaus ausschlußreiches, rassenkundlich und dabei weltanschaulich ins religiöse übergehende Buch las, von dem ich schon damals sagen mußte, daß hier der Weg ganz eindeutig zu einer neuen deutschen, rassisch begründeten Religionslehre gewiesen wird.*"[1615]

Zároveň s rozpracovávání „moderního pojmu rasy" (moderner Rassenbegriff), respektive „biologického pojmu lidu" (biologischer Volksbegriff), jenž měl v případě svého konsekventního uplatnění vést nejen k nové „rasově zdůvodněné náboženské nauce", použijeme-li Pfitznerových slov, ale v první řadě k další radikalizaci selekce prováděné SS, byla, jakkoli to dnes zní paradoxně, za klíčové téma přelomu let 1944-45 špičkami SS považována opatření související s tzv. *fördernde Rassenhygiene*, tedy zjednodušeně řečeno tzv. pozitivní selekcí. Se skutečně překvapivou intenzitou se totiž řešily otázky zavedení tzv. *Mehrehe* (mnohoženství) nebo tzv. *Nebenfrau* (vedlejší žena). Stengel- von Rutkowski to v návaznosti na návrhy autora knihy BIOLOGISCHER HOCHVERRAT [Biologická vlastizrada] z roku 1944 a vedoucího tzv. *Arbeitsgemeinschaft für praktische Bevölkerungspolitik* [Pracovní společenství pro praktickou populační politiku] v Contiho štábu Dr. med. Waltera Bohma (?-?) v březnu 1944 ve svém návrhu Ohlendorfovi, respektive Himmlerovi lakonicky formuloval takto: „*Die Frage der 'Mehrehe' oder der 'Nebenfrau' ist ausgelöst durch die Tatsache, daß nach Beendigung des Krieges auf Grund der Männerverluste ein Überschuß von ledigen Frauen vorhanden sein wird, von denen, da niemand da ist, der si heiraten kann, zeitlebens Kinder nicht etwa zu erwarten sein werden.*"[1616]

[1613] Ilse SCHWIDETZKY, „Was ist ein Volk? Der biologische Volksbegriff. Eine kulturbiologische Untersuchung seiner Definition uns seiner Definition und seiner Bedeutung für Wissenschaft, Weltanschauung und Politik. 177 S., Verlag Kurt Stenger, Erfurt 1940. (RM 4.40)." In: *Ztschr. f. Rassenkde. u . d. ges. Frsch. am Mensch.* 13, 1942, Heft 2:209.

[1614] Ibidem.

[1615] Alena MÍŠKOVÁ (ed.) - Vojtěch ŠUSTEK (ed.), *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* (I. díl), in: Documenta Pragensia Monographia 11/1, 2000: 209.

[1616] A MV Praha, 107-16-8, stanovisko Stengela- von Rutkowskeho nazvané „Diskuze o mnohoženství", září 1944, originál. Srov. také např. H. M., „Schutz von Ehe, Familie und Mutterschaft". In: *Die Deutsche Polizei* 11, 1943, Nr. 10: 196-7; Alexander PAUL, „Sippenschicksal und Gattenwahl". In: *Die Deutsche Polizei* 11, 1943, Nr. 15: 305-7. Viz. obr. př. č. IV/023 a IV/024.

Přitom se nejednalo o podnět jediný, nýbrž o jeden z několika.[1617] Tak např. již roku 1942 se snažil ve sféře své pravomoci prosadit Conti tzv. *planmäßige Eheanbahnung* [plánované usměrnění manželství], které mělo v každodenní praxi znamenat především podporu uzavírání sňatků mezi vybranými „dědičně zdatnými" mladistvými, zavedení zvláštních poraden a v neposlední řadě nově také umělé oplodnění určené pro „dědičně obzvláště cenné" (erblich besonders wertvoll) neprovdané ženy; do budoucna se nevylučovalo ani zavedení státem podporované a současně řízené polygamie.[1618] Po více jak čtyřech desetiletích tak měly být utopické požadavky nejstarší generace německých rasových hygieniků, kteří usilovali o prosazení rasově hygienické „reformy" stávající sexuální morálky, konsekvetně uskutečněny i v oblasti cíleného šlechtění lidí.[1619] Námitky a zásadní pochyby, které již roku 1934 tak jednoznačně formuloval na samém sklonku svého života přední český eugenik Růžička, nechávala realita nacismu roku 1944 daleko v minulosti: „*Všechny tyto postupy* (rasové hygieny - pozn. aut.) *narážely by u člověka na překážky i při zavedení eugenického zákonodárství téměř nepřekonatelné. Sňatky by musily býti nucené, polygamie obou pohlaví nezbytná a spojení sourozenců, ovšem nucené, možné. Mimo to by bylo předem nezbytné zjistiti, jak podstatné tělesné i duševní znaky plemen spolu souvisí, aby se snad na konec... přece jen neukázalo, že úplná rekonstrukce plemene pro přílišnou složitost znaků a jejich vztahů není možná.*"[1620] A uzavíral: „*Možno sice v tomto směru jistě velmi spoléhati na důmyslnost genetiků, kteří dovedli již uskutečniti podivuhodné kombinace znakové, ale, dokud nejsou tyto věci úplně jasné, naděje na úspěch je jen minimální... Byla by to práce sisyfovská, nesčetnými nezdary provázená, kterou by bylo zapotřebí vždy znova začínati od samého začátku, kterou by tedy bylo pravděpodobně prováděti po dlouhé generace.*"[1621]

Že se přitom zejména v případě masového využití umělého oplodnění v roce 1944 nejednalo o pouhý exces nejvyšších představitelů nacistického zdravotnictví, nýbrž o reálnou záležitost, svědčí i fakt, že na konci téhož roku se jejím využitím s ohledem na plánování poválečné okupační politiky v Německu vážně zabývali i britští odborníci a úřední plánováči: „*Germany, depleted of men, is likely to apply this method (artificial insemination) to human breeding to secure a quick come-back of man power... Allied statesmen have the power now to circumvent one of the likehist perversions of science*

[1617] A MV Praha, 107-16-8, dopis Stengel- von Rutkowskeho Schwalmovi, září 1944, originál a tamtéž dopis Stengel- von Rutkowskeho Slomanovi, 9. září 1944, originál. Srov. také Wolfgang PHILIPP, *Weibwertung oder Mutterrecht: Eine grundsätzliche Arbeit über Rasse und Gesittung.* (Berlin: Ost-Europa-Verlag 1942).

[1618] K.-H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 41.

[1619] Srov. např. H.-W. SCHMUHL, *Rassenhygiene*: 37.

[1620] Vladislav RŮŽIČKA: *Zlepšení stavu národa eugenikou nebo rasovou hygienou?*, in: Karel WEIGNER (ed.), *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování.* (Praha: Česká akademie věd a umění 1934): 82.

[1621] Ibidem: 83

defeated Germany may adopt."[1622] Tato expertiza byla určena přímo pro tehdejšího britského ministerského předsedu Churchilla.[1623]

Ve vztahu k dějinám německé rasové hygieny v českých zemích v první polovině 20. století nemůže být příznačnější skutečnost, že se v témže městě, kde před téměř čtyřiceti lety von Ehrenfels navrhoval obskurní polygenické společenské zřízení, v němž se muži zdržují ve společnosti vybraných žen jen tak dlouho, jak se jim líbí, stávají se prominentními otci tisíců dětí a tak „zlepšují" lidský rod (rasu), na přelomu let 1944-45 ve zde sídlících prominentních strukturách SS (RuSHA-SS) hroutícího se nacistického státu rozhodovalo, zda je zavedení polygamie žádoucí či nikoli.[1624]

Byl to totiž opět Stengel- von Rutkowski, jenž byl jako „odborník" na danou problematiku a současně také příslušník RuSHA-SS, dotázán Ohlendorfem, zda je příprava takovýchto opatření žádoucí či nikoli. V této situaci se Stengel- von Rutkowski projevil jako věrný příslušník SS, neboť jeho stanovisko bylo zásadně zamítavé: „*Als Rassenhygieniker und Schüler von Prof. Lenz und Prof. Astel Weimar/ Jena bin ich mit den Problemen seit Langem bekannt, habe auch als junger Mensch und Theoretiker von der mehr rechnerisch-sachlicher Einstellung des Mannes her die Verwirklichung der Zeugungshilfe, ja auch der Mehrehe einmal für möglich gehalten, bin aber heute auf Grund von aufmerksamen Beobachtungen und reichen Erfahrungen in meinem ausgedehnten Bekanntenkreis und als Fachmann in verschiedenen bevölkerungspolitischen Dienststellen von dem Gegenteil überzeugt.*"[1625] Důvody přitom byly nasnadě, neboť radikalizace pozitivní „praktické" rasové hygieny ve smyslu polygamie by, na rozdíl od radikalizace jejího negativního a v této době již zcela jednoznačně genocidního antipólu, erodovalo pozice SS, což výstižně naznačuje i Roth: „*Weit mehr als die 'ausmerzende' Seite stellten die Züchtungsvorhaben mit ihren unverhohlenen Angriffen auf die etablierte Familienstruktur den Status quo zwischen den traditionellen und den neuen Herrschaftseliten des NS-Regimes in Frage. Ihre Vorschläge wurden von den Reichsbehörden und selbst von der SS-Spitze als derart brisant abgestuft...*"[1626]

[1622] PRO London, FO371/40766, expertiza ředitele laboratoře R.A.F. pro fyziologii (Matthews) ve věci možného německého využití metody umělého oplodnění v poválečném Německu a o možných hrozbách z toho - materiál určený pro ministerského předsedu, 14. listopad 1944, originál.

[1623] Ibidem.

[1624] Christian VON EHRENFELS, „Die konstitutive Verderblichkeit der Monogamie", In: *ARGB* 3, 1907, Heft 4 a 6: 615-51 a 803-30 a tentýž, „Erwiderung auf Dr. A. Ploetz' Bemerkungen zu meiner Abhandlung über die konstitutive Verderblichkeit der Monogamie". In: *ARGB* 5, 1908, Heft 1: 97-112. Srov. také Oskar HERTWIG, *Zur Abwehr des ethischen, des sozialen, des politischen Darwinismus.* (Jena: Gustav Fischer Verlag 1921) a sekundárně pak zejm. Hedwig CONRAD, *Utopien der Menschenzüchtung: Der Sozialdarwinismus und seine Folgen.* (München: Kösel-Verlag 1955); Friedrich WAGNER, *Menschenzüchtung: Das Problem der genetischen Manipulierung der Menschen.* (München: Beck 1969) a P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 33-4.

[1625] A MV Praha, 107-16-8, stanovisko Stengela- von Rutkowskeho nazvané „Diskuze o mnohoženství", září 1944, originál a tamtéž, rukopis nazvaný „Stanovisko k úvahám o problému manželství budoucnosti" Helmutha M. Böttchera, 1944, kopie.

[1626] K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 42.

Stanovisko Stengela- von Rutkowskeho k problematice polygamie bylo proto na podzim roku 1944 jednoznačné. V Německu podle něj pod heslem *„Gemeinnutz geht vor Eigennutz“*[1627] bylo zapotřebí především i) dalšího zintenzivnění a konsekventního provádění praktických rasově hygienických opatření a ii) změny natalitního modelu, respektive návratu k mnohopočetným rodinám, jak byly běžné v 19. století: *„Nicht daß wir von allen deutschen Frauen ein einziges Kind haben, ist das Erstrebenswerte, sondern daß möglichst viele gesunde Ehen von dem erbgesundheitlich und rassisch besten Teil des Volkes geschlossen werden, so daß dann diese gesunden Ehen ihre natürliche Fortpflanzungsfähigkeit voll, also bis 7-10 Kinder und mehr- wie noch unsere Großeltern es hatten, ausnutzen, muß wieder erreicht werden.“*[1628] To vše samozřejmě při zachování negativních rasově hygienických opatření, cílených především proti tzv. dědičně nemocným (erbkrank) a tzv. dědičně postiženým (erbbelastet) a samozřejmě také rasových, v první řadě zejména protižidovských opatření, v platnosti: *„Das angeachtet bleibt es selbstverständliche menschliche und völkische Pflicht, die Geisteskranken, insbesondere die im Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses aufgeführten, an der Fortpflanzung zu hindern. Eine Rückmutation zur Norm ist von diesen Trägern durchschlagender oder zum Teil reinerbigen rezessiver Gene nicht zu erwarten und unterdessen würden sie durch lange Generationen nur Elend und Unheil stiften, das zu verhüten unsere Verantwortung uns aufgibt.“*[1629]

2. *„Dědičnost ducha a duše“*[1630]

Vedle otázek souvisejících s teoretickými otázkami evoluce a dědičnosti stejně jako vypracováváním praktických „expertíz“ pro SS se Stengel- von Rutkowski v Praze pokusil, samozřejmě nikoli v rozporu se svou činností v rámci RuSHA-SS, o vypracování syntetického kompendia, které pracovně nazval PSYCHONOMIE [Psychonomie] a kterému dal bezesporu neméně ambiciózní podtitul GRUNDGESETZE MENSCHLICHER GEISTIGKEIT [Základní zákony lidské duševnosti].[1631]

Ve stejné době přitom již v RA RuSHA-SS probíhal velmi podobný „výzkumný program“, jenž byl nazván jako „Vererbung von Geist und Seele“ [Dědičnost ducha a duše] s pracovním podtitulem „Die

[1627] A MV Praha, 107-16-8, stanovisko Stengela- von Rutkowskeho nazvané „Diskuze o mnohoženství“, září 1944, originál.

[1628] Ibidem.

[1629] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Grundzüge der Erbkunde und Rassenpflege.* (Berlin: Langewort 1944): 125.

[1630] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti“ - předpokládaná koncepce práce, 1944, originál.

[1631] Ibidem; srov. také Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, „Zur Begriffs- und Wortbildung in der Kulturbiologie“. In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 12: 229-41.

geistigen und seelischen Unterschiede von Rassen" [Duchovní a duševní rozdíly ras].[1632] Měl být zahájen 9. října 1944 v tzv. *Hauptabteilung B* [Hlavní oddělení B] a jeho vedením měla být pověřena někdejší Schultzeho studentka Dr. rer. nat. Anna C. Fischer (?-?), která se věnovala převážně vyhodnocování odborné literatury; na konci roku již měla mít zpracováno osm set knih a článků a na dalších pěti stech měla pracovat.[1633] Dongus si od tohoto projektu sliboval, že „... *auf dieser Basis wird dann eine wechselseitige Zusammenarbeit zwischen Wissenschaft und Rassenamt möglich sein.*"[1634] Zájem měli projevit, rozhodně nikoliv překvapivě, především Günther z Berlína a Hippius z Prahy: „*Sowohl F. K. Günther als auch Prf. Hippius-Prag haben sich bereits offiziell von sich aus mit uns in Verbindung gesetzt, mit der Bitte, sie von dem jeweiligen Stand dieser Arbeit auf dem Laufenden zu halten und ihnen das Material zugänglich zu machen. Es zeigt sich hier der erste bescheidene Anfang, daß namhafte Vertreter der Wissenschaft mit Bitten um Material zu uns kommen. Dieser Ansatz ist umso begrüßenswerter, weil noch bis Kriegsende der Zustand erreicht werden muß, daß das Rassenamt und seine Arbeit auch von der Wissenschaft ernst genommen und in seiner Leistung anerkannt wird.*"[1635] Pro tzv. *erbbiologische Bibliographie* [dědičně biologické biografie] byly kontinuálně rešeršovány fondy knihoven psychologického ústavu na filozofické fakultě DKU, IRB, ISV, IERH, psychologického ústavu na filozofické fakultě univerzity v Jeně a univerzitní knihovny v Praze.[1636] Z časopisů se jednalo především o „Zeitschrift für angewandte Psychologie", „Archiv für die gesamte Psychologie", „Zeitschrift für Rassenkunde", „Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie", „Volk und Rasse", „Anthropologischer Anzeiger", „Zeitschrift für menschliche Vererbungs- und Konstitutionslehre" a americké časopisy „Journal of Heredity" a „Psychological Abstracts".[1637]

Stengel- von Rutkowskim koncipované dílo, jehož přesné publikování bylo vzhledem k válečné situaci, značně nejisté, však mělo být jiného charakteru. Od samého počátku totiž bylo plánováno jako ryze interdisciplinární záležitost mezi přírodními obory (biologie, genetika, antropologie) na jedné a humanitními obory (sociologie, filosofie, historie, právní věda) na druhé straně: „*Durch die Tatsachen, welche die menschliche Genetik und Anthropologie zur Erkenntnis einer Erblichkeit des menschlichen Psychoms entdeckt haben, fällt ein neues Licht auch auf die übrigen Faktoren, die am Zustandekommen menschlicher Geistigkeit beteiligt sind.*"[1638] Podle prvotního a dále ještě s největší

[1632] NA Praha, ÚŘP, k. č. 340, zpráva šéfa RA RuSHA-SS (Dongus) o činnosti tzv. Hlavního oddělení B, 1944, originál. Srov. také Friedrich KEITER, *Rassenpsychologie: Einführung in eine werdende Wissenschaft.* (Leipzig: Reclam 1941).

[1633] NA Praha, ÚŘP, k. č. 340, zpráva šéfa RA RuSHA-SS (Dongus) o činnosti tzv. Hlavního oddělení B, 1944, originál.

[1634] Ibidem.

[1635] Ibidem.

[1636] Ibidem.

[1637] Ibidem.

[1638] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla, 1944, originál.

pravděpodobností precizovaného návrhu Stengela- von Rutkowskeho mělo být hlavním cílem této práce objasnění „... *der gesetzmässigen Wurzeln jeder menschlichen Geistigkeit.*“[1639] „Psychonomie“ tedy byla chápána jako program pro další „... *Auschlüßelung der Biologie des Geistigen...* “ a současně měla rovněž představovat východisko pro „... *eine künftige engere Zusammenarbeit aller derjenigen Disziplinen, welche das menschliche Psychom berührende Tatsachen behandeln*“.[1640] Nebo vyjádřeno ještě jiným citátem, měla představovat „... *ein wissenschaftliches Quellenwerk... , das in erster Linie den Geisteswissenschaftlern darüber hinaus aber auch dem in dieser Hinsicht interessierten Naturwissenschaftler, Biologen und Arzt einen Überblick über das, was in der Gesamtheit bisher die Tatsachen im Sinne einer Biologie des Geistigen bekannt ist, vermittelt.*“[1641] Do značné míry tak byl tento záměr cílen na vůbec nejmladší a v této době nejméně propracovanou část dědičné biologie, která byla nazývána jako tzv. *Erbpsychologie* [dědičná psychologie].[1642] „Psychonomie“ ale také současně představovala jen o něco málo opožděný pandán k Hebererově EVOLUTION DER ORGANISMEN, což ostatně plně odpovídalo přesvědčení jejího autora o nutnosti propojení všech uvedených disciplin i v oblasti psychologické na jednotné dědičně biologické a rasové bázi. Ostatně již při recenzování Hebererova kompendia z roku 1943, konkrétně pak Lorenzova příspěvku, byla právě tato oblast výzkumu mnohými německými rasovými hygieniky vyzdvihována jako velká výzva blízké budoucnosti: „*Eine Ergänzung von noch unabsehbarer Tragweite bietet schließlich das Kapitel von Lorenz über Psychologie und Stammesgeschichte, denn für letztere wird in der zoologisch vergleichenden Experimentalpsychologie nunmehr ein neues Beweismittel geboten, das nicht nur das Problem der Phylogenese nach der psychischen Seite hin abrundet, sondern darüber hinaus für die psychische Seite der Menschheitsentwicklung und die besondere der Homeniden in der Organismenwelt neue Einblicke schafft, welche ein bisheriges noli me tangere der Phylogenese prinzipiell beseitigen. Schon die ersten hier skizzierten Ergebnisse dieses jungen Forschungszweiges berechtigen uns, von dieser Seite her wesentliche neue Entdeckungen und Erklärungen zu erwarten.*“[1643]

[1639] A MV Praha, 305-596-3, dopis Deussena Stengel- von Rutkowskemu, 12. únor 1944, originál.

[1640] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti“ - předpokládaná koncepce díla, 1944, originál.

[1641] Ibidem.

[1642] Srov. např. Konrad LORENZ, *Psychologie und Stammesgeschichte*, in: Gerhard HEBERER (vyd.), *Evolution der Organismen: Ergebnisse und Probleme der Abstammungslehre.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1943): 125-6 a dále také Fritz LENZ, „Zur Problematik der psychologischen Erbforschung und der Lehre vom Schichtenbau der Seele“. In: *ARGB* 40, 1944, Heft 1: 6-21 nebo Julius DEUSSEN, „Psychologische Grundfragen und Methode der erbwissenschaftlichen Forschung“. In: *ARGB* 40, 1944, Heft 3: 162-70.

[1643] Albert HARRASSER, „Die Evolution der Organismen. Ergebnisse und Probleme der Abstammungslehre. Bearbeitet von zahlreichen Fachgelehrten. Herausgegeben von G. Heberer. Verlag G. Fischer, Jena 1943. X u. 774 S., 323 Abb. im Text. Preis: brosch. RM 43.-, geb. RM 45.-.“ In: *ARGB* 40, 1944, Heft 1, 71-2.

Samotná kniha měla být pod za redaktorství Stengela- von Rutkowskeho členěna celkem do šesti částí.[1644] Pomineme-li úvod a závěr, měly ji tvořit okruhy pracovně nazvané „Phylogenie und Ontogenie" [Fylogenie a ontogenie], „Anatomie und Physiologie" [Anatomie a fyziologie], „Tierpsychologie, Psychologie und Psychopathologie" [Psychologie zvířat, psychologie a psychopatologie] a „Genetik und Soziologie" [Genetika a sociologie] obsahující dohromady celkem na třicet příspěvků.[1645] V přípravném stadiu jejího vzniku můžeme mezi přispěvateli nalézt taková jména prominentů biomedicínských oborů nacistického Německa jako de Crinise[1646], Deussena[1647], Heberera[1648], Nachtsheima[1649] či právě Thumse[1650], přičemž účast převážné většiny autorů a spoluautorů byla Stengelu- von Rutkowskemu přislíbena ještě před jeho příchodem do Prahy na počátku roku 1944.[1651] Nápadná, nikoli však překvapivá, je při výběru autorů především vysoká účast lékařů involvovaných do provádění „eutanázie" (Deussen, de Crinis, Burkhardt, Kihn, Heinze a Thums) stejně jako velmi úzká propojenost se zemskou univerzitou v Jeně.[1652] Pokud jde o vlastní koncepci, byla ve vzájemné korespondenci jednotlivými přispěvateli vyzdvihována především interdisciplinarita celého podniku a důležitost účasti lékařů-internistů.[1653]

Kniha měla mít v konečné podobě v jednom svazku okolo jednoho tisíce stran, přičemž za vzor byla považována právě Hebererova EVOLUTION DER ORGANISMEN, jež poprvé vyšla, jak již bylo řečeno, o pouhý rok dříve (1943).[1654] I nakladatelství přitom bylo, zajisté nikoli náhodně, vybráno stejné -

[1644] Srov. text. př. č. 7. Viz obr. př. č. IV/025 a IV/026.

[1645] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla, 1944, originál.

[1646] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla - „Prof. Dr. Max de Crinis (Berlin Psychiatrie und Neurologie), Der Feinbau des Gehirns (Histologie der Rindenschichten)", 1944, originál.

[1647] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla - „Dr. phil. et med. Julius Deussen (Heidelberg-Psychiater), Vermutung und Wissen über den Sitz von Geist und Seele in Geschichte und Gegenwart", 1944, originál.

[1648] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla - „Prof. Dr. Gerhard Heberer (Jena - Allgemeine Biologie und Anthropologie), Die stammesgeschichtliche Entwicklung des menschlichen Gehirn- und Nervensystems und seiner Sinnesorgane)", 1944, originál.

[1649] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla - „Prof. Dr. Hans Nachtsheim (Berlin-Dahlem, Experimentelle Erbpathologie), Parallelen in der Pathologie und Erbpathologie der Sinnesorgane und des Nervensystems von Tier und Mensch", 1944, originál.

[1650] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla - „Prof. Dr. Karl Thums (Prag Erb- und Rassenhygiene), Die Vererbung des Geistigen", 1944, originál.

[1651] A MV Praha, 305-596-3, dopis Burkhardta Stengel- von Rutkowskemu, 12. říjen 1944, originál. Z došlých specifikací jsou k dispozici materiály od Hanse Burkhardta („Körperbau und Seelenkunde"), Julia Deussena („Vermutung und Wissen über den Sitz von Geist und Seele in Geschichte und Gegenwart"), von Volkmanna („Die einzelmenschliche (embryonale) Entwicklung des Nervensystems (Rückenmark, Gehirn, periphere Nerven und der Sinnesorgane)") a Keitera („Die Stammesgeschichte des menschlichen Geistes").

[1652] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla, 1944, originál.

[1653] A MV Praha, 305-596-3, dopis Burkhardta Stengel- von Rutkowskemu, 24. červenec 1944, originál.

[1654] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla, 1944, originál. Další vydání následovala v témže nakladatelství v poválečném období v letech 1959 a 1967.

Gustav Fischer Verlag Jena. Předpokládaný náklad pak byl v roce 1944, respektive 1945 kalkulován na tisíc pět set (!) výtisků.[1655]

Jako signifikantní může být pro připravovanou práci uveden například příspěvek již zmiňovaného heidelberského docenta psychiatrie Deussena a jedné z ústředních postav provádění vědeckého „výzkumu" v rámci „eutanázie" dětí a mladistvých pod názvem „Vermutung und Wissen über den Sitz von Geist und Seele in Geschichte und Gegenwart" (Domněnka a znalost o lokalizaci ducha a duše v minulosti a přítomnosti), v němž na základě tehdejších poznatků dědičné biologie kromě jiného také předjímal „Das neue Bild vom Menschen" (Nový obraz člověka): „*Wichtigste Aufschlüße über den Sitz, bzw. über den Zusammenhang von Geist, Seele und Leib ergeben sich aus dem jüngsten Zweig der Erbbiologie, der Erbpsychologie. Sie vereinigt geistes- und naturwissenschaftliche Methode und beruht auf dem Wissensgut von Natur- und Geisteswissenschaft, deren Vereinigung im vorliegenden Sammelband als notwendig und als Voraussetzung einer einheitlichen Auffassung vom Menschen erwiesen werden soll. Wir müßen auf die Würzel des materiellen Geschehens, das Genom zurückgehen, dessen 'Ausfaltung' lediglich die einzelnen Organe sind, die demnach nie als solche der 'Sitz der Seele' sein können. Dies gilt für das individuierte Leben, das im Menschen die Voraussetzung für das Erscheinen des Geistes geschaffen hat.*"[1656] Jeho příspěvek je do té míry nepřekvapující, do jaké byl Deussen přesvědčen o důležitosti syntetického interdisciplinárního charakteru rasové vědy, jak byla v nacistickém Německu propagována v samotném závěru války: „*Wir sehen nun in der Rassenlehre als Wissenschaft die ideale Vereinigung natur- und geisteswissenschaftlicher Forschungsrichtung vor uns, die der Leib-Seele-Einheit gerecht zu werden sucht.*"[1657]

Pro Thumse bylo v části nazvané „Die Vererbung des Geistigen" [Dědičnost duševna] kapitoly V. vyhrazeno zpracování problematiky, která byla nazvaná jako „Genetik und Soziologie" [Genetika a sociologie].[1658]

K publikování „Psychonomie" však vzhledem k vývoji válečných událostí nedošlo; její koncept stejně jako torzo přípravných prací bylo v Praze v květnu 1945 zabaveno a také zde již zůstalo.[1659] Avšak i přesto, že nakonec nikdy publikována nebyla, zůstává velmi důležitým dokladem o míře a intenzitě

[1655] Ibidem.

[1656] A MV Praha, 305-596-3, dopis Deussena Stengel- von Rutkowskemu, 12. únor 1944, originál. Srov. Volker ROELCKE - Gerrit HOHENDORF - Maike ROTZOLL, „Erbpsychiatrische Forschung im Kontext der 'Euthanasie': Neue Dokumente und Aspekte zu Carl Schneider, Julius Deussen und Ernst Rüdin". In: *Fortschr. d. Neurol. u. Psych.* 66, 1998, Heft 7: 331-6 a V. ROELCKE, *Psychiatrische Wissenschaft*: 135-44 a C. SACHSE - B. MASSIN, *Biowissenschaftliche Forschung*: 31-3.

[1657] Julius DEUSSEN, „Psychologische Grundfragen und Methode der erbwissenschaftlichen Forschung". In: *Arch. f. Rassenbiol.* 37, 1944, Heft 5: 165.

[1658] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, „Psychonomie: Základy lidské duševnosti" - předpokládaná koncepce díla, 1944, originál.

[1659] A MV Praha, 305-596-3, složka Stengel- von Rutkowski Lothar.

propojení rasově hygienických teoretiků z akademických pracovišť a vykonavatelů hrůzné selekční praxe z řad SS v samém závěru války. Ostatně nic nemůže být v tomto ohledu příznačnější než skutečnost, že přípravná korespondence k tomuto dílu byla Stengelu- von Rutkowskemu zasílána přímo do sídla služebny AS B.u.M. v Mařákově ulici v Praze ... [1660]

3. *„Rasa a zločin"*[1661]

Teoretici německé rasové hygieny již v předválečném a meziválečném období postulovali a následně často i vytrvale sugerovali úzký příčinný vztah mezi dědičně podmíněnou rasovou příslušností jedince na jedné a jeho kriminálními sklony na druhé straně, přičemž se samozřejmě mohli opřít o dlouhou tradici těchto výzkumů sahající hluboko do 19. století (Lombroso, Bertillon, Galton).

V prvních desetiletích 20. století byla tato souvislost předpokládána především na základě častého výskytu duševních onemocnění mezi kriminálníky a recidivisty.[1662] Někteří badatelé - jako např. švýcarský psychiatr Eugen Bleuler (1857-1939) - v případě „amorálních kriminálníků" navíc postulovali dědičný „morální defekt", který se měl přenášet z generace na generaci.[1663] V meziválečném období se v Německu na takových výzkumech významným způsobem podílelo hned několik institucí a mnoho lékařů a eugeniků či rasových hygieniků. V první řadě to byl již zmiňovaný DFA, respektive od roku 1924 jeho nástupce K-W-I pro psychiatrii.[1664] Dalším důležitým centrem se pak staly saské Drážďany, kde na místní vysoké škole působil přesvědčený eugenik rakouského původu Dr. med. Rainer (René) Fetscher (1895-1945), který ještě před nástupem nacistů k moci od roku 1927 systematicky shromáždil jednu z vůbec nejrozsáhlejších sbírek (databází) rodopisných údajů o vězních z vybraných saských věznic a nápravných zařízení.[1665] Na tomto výzkumu se od roku

---

[1660] Viz obr. př. č. IV/027.

[1661] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, žádost šéfa RA RuSHA-SS (Dongus) Německému státnímu ministerstvu o povolení provádění „vyšetřování" ve vazební věznici v Praze-Pankráci, 18. prosinec 1944, originál.

[1662] Srov. zejm. Richard DUGDALE, *The Jukes: A Study in Crime, Pauperism, Disease and Heredity.* (New York - London: G. P. Putnam's Sons 1884) a Henry GODDARD, *The Kallikak Family: A Study in the Heredity of Feeblemindedness.* (New York: The Macmillan Co. 1912). Sekundárně srov. James TRENT, *Inventing the Feeble Mind: A History of Mental Retardation in the United States.* (Berkeley: University of California Press 1994); John D. SMITH, *Minds Made Feeble: The Myth and Legacy of the Kallikas.* (Rockville, Md.: Aspen Systems Corp. 1985) a Richard F. WETZELL, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology, 1880-1945.* (Chapell Hill - London: University of North Carolina Press 2000).

[1663] Eugen BLEULER, *Der geborene Verbrecher.* (München: J. F. Lehmann 1896). Dále srov. také Carl RATH, *Über die Vererbung von Dispositionen zum Verbrechen: Eine statistische und psychologische Untersuchung.* (Stuttgart: W. Spemann 1914) a dále také Johannes LANGE, *Über die Anlage zum Verbrechen*, in: *Stufenstrafvollzug und die kriminalbiologische Untersuchung der Gefangengen in den Bayerischen Strafanstalten*, Band 2, München 1928: 141-67.

[1664] Richard F. WETZELL, *Kriminalbiologische Forschung an der Deutschen Forschungsanstalt für Psychiatrie in der Weimarer Republik und im Nationalsozialismus*, in: Hans-Walter SCHMUHL (ed.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 68-98.

[1665] Srov. zejm. Rainer FETSCHER, „Aufgaben und Organisation einer Kartei der Minderwertigen". In: *Mitteilungen der Kriminalbiologischen Gesellschaft* 1, 1928, Heft 2: 55; tentýž, *Abriß der Erbbiologie und Rassenhygiene.* (Frankfurt am

1934 v zemských věznicích Waldheim, Hoheneck a Bautzen rovněž podílel již zmiňovaný Hesch.[1666] Od konce 20. let se další důležité centrum tohoto bádání postupně vytvářelo při univerzitě v hannoverském Gießenu, přičemž spojovníkem mezi zdejším a drážďanským výzkumem byla osoba agilniho rasového hygienika Ploetzovy pionýrské generace Kuhna, jenž do Gießenu přišel roku 1926 právě z Drážďan.[1667] Jeho hlavním představitelem byl pozdější vedoucí zdejšího roku 1936 zřízeného tzv. *Institut für Erb- und Rassenpflege* [Ústav pro dědičnou a rasovou péči], původní specializací oftamolog a válečný rektor univerzity v Gießenu Dr. med. habil. Heinrich W. Kranz (1897-1945), jenž se věnoval především tzv. *kriminal-biologische Forschung* [kriminálně-biologický výzkum].[1668] Zejména po roce 1933 přitom nově kladl důraz na způsob vymezení tzv. *rassenspezifische Merkmale* [rasově specifické znaky] nebo tzv. *gruppenspezifische Merkmale* [skupinově specifické znaky], jež měly dokazovat dědičné předpoklady vybraných skupin obyvatelstva pro páchání zločinů a jež samozřejmě dávaly smysl právě jen v nacistické konstrukci rasové hierarchie.[1669]

Již v druhé polovině 30. let přitom začal Kranz rozpracovávat „konečné řešení problému asociálů", či řečeno jinými slovy, pokusil se na základě dědičné a rasové hygieny, respektive plošných statistických výpočtů definovat zcela novou kategorii tzv. *Gemeinschaftsunfähigen* [neschopní společenství], neboli „sociálněbiologicky disociálních, asociálních a antisociálních".[1670] Přitom úzce spolupracoval s populačním statistikem Dr. phil. Siegfriedem Kollerem (1908-1998), jenž v letech 1940-41 vedl na Kranzově univerzitním ústavu tzv. *Erbstatistische Abteilung* [Oddělení pro dědičnou statistiku].[1671] Šlo přitom vlastně o rozvinutí Rüdinovy metody dědičné empirické prognózy a Kollerovy teoretické

Main - Berlin: O. Salle 1934); Friedrich STUMPFL, *Erbanlagen und Verbrechen.* (Berlin: Julius Springer 1935) nebo Alfred HOFFMANN, *Unfruchtbarmachung und Kriminalität.* (Leipzig: E. Wiegandt 1940). Dále srov. P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 293-4; P. J. WEINDLING, *Health*: 450-4; Karl H. ROTH, *„Erbbiologische Bestandaufnahme" - ein Aspekt „ausmerzender" Erfassung vor der Entfesselung des Zweiten Weltkrieges*, in: Karl H. ROTH (vyd.), *Erfassung zur Vernichtung: Von der Sozialhygiene zum „Gesetz über Sterbehilfe"*. (Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1984): 58 a také Michal ŠIMŮNEK, „Od mezinárodní hygienické výstavy k říšskému městu zdraví: Drážďanské příspěvky k vývoji eugeniky v první polovině 20. století". In: *DVT* 37, 2004, č. 3: 159-88.

[1666] BA Berlin, DS/B32 (Hesch Michael), osobní dotazník Michaela Hesche - příloha A (publikace a výzkum), 16. červen 1936, originál.

[1667] Philalethes KUHN - Heinrich W. KRANZ, *Von deutschen Ahnen für deutsche Enkel: Allgemeinverständliche Darstellung der Erblichkeitslehre, der Rassenkunde und der Rassenhygiene.* (München: J. F. Lehmann 1933) a Heinrich W. KRANZ, *Soldatentum auf rassischer Grundlage.* (Gießen: K. Christ 1941). Dále srov. např. P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 455-7.

[1668] S. OEHLER-KLEIN, c. d.: 29 a P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 456-7. Viz obr. př. č. IV/028.

[1669] Ibidem; srov. také např. Martin STAEMMLER, „Das Problem der erbkranken und der asozialen Familien und ihrer Begabung". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 1: 37-9.

[1670] Heinrich W. KRANZ - Siegfried KOLLER, *„Die Gemeinschaftsunfähigen": Ein Beitrag zur wissenschaftlichen und praktischen Lösung des sog. „Asozialen-Problems"*; Teil I-III. (Gießen: K. Christ 1939-41). Srov. také Otmar VON VERSCHUER VON, „Eine Kartei der Gemeinschaftsunfähigen". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 10: 235.

[1671] Harald GEPPERT - Siegfried KOLLER, *Erbmathematik: Theorie der Vererbung in Bevölkerung und Sippe.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1938); tentýž, „Die Auslesevorgänge im Kampf gegen die Erbkrankheiten". In: *Ztschr. f. menschl. Vererb.- u. Konstitutionslehre* 19, 1935, Heft 9: 321-25. Sekundárně srov. zejm. Klaus SCHERER, *„Ob das Menschliche in den Zahlen verlorengeht, hängt von der Gliederung der Zahlen ab...": Ein Interview mit Siegfried Koller*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 153-64 a dále také P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 455-7.

dědičné prognózy o tzv. *soziale Erbprognose* [dědičná sociální prognóza].[1672] Ve svých studiích, které byly zároveň zamýšleny jako podklady pro další zákonná opatření, se opírali výhradně o sekundární údaje obsažené v úředních aktech; s osobním vyšetřováním probandů tyto práce neměly nic společného. „Asociálnost" přitom byla postulována jako komplexní manifestační projev polymerně podmíněných genetických defektů.[1673] Bez zajímavosti v této souvislosti jistě není připomenout, že to byl právě Kranz, kdo se roku 1943 nakonec stal nástupcem von Verschuera ve Frankfurtu nad Mohanem.[1674]

S „biologicko-kriminálním" směrem bádání německých rasových hygieniků také úzce souvisely aktivity již zmíněného vedoucího RBI Rittera. [1675]

Eminentní zájem na výsledcích bádání o dědičné podmíněnosti zločinnosti měl po roce 1939 především nově založený RSHA-SS v čele s Heydrichem, jenž byl velkým příznivcem koncepce tzv. *rassenhygienische Bekämpfung des Verbrechertums* [rasově hygienické potírání zločinectva].[1676] Již počátkem roku 1939 proto byly v rámci RSHA-SS zahájeny přípravné práce na elaborování osnovy tzv. *Gesetz über die Behandlung Gemeinschaftsfremder* [zákon o zacházení s lidmi cizích společenství].[1677] V § 5 tohoto návrhu se přímo uplatnila dědičně biologická či rasově hygienická východiska, neboť zde bylo předpokládáno „... *selbstverständlich auch die Unfruchtbarmachung der Träger des kriminal-biologisch schlechten Erbgutes*".[1678] Jelikož se však na nejvyšší úrovni jednalo nikoli pouze o záležitost RSHA-SS, ale také RMdJ, RMdI a dalších vrcholných institucí nacistického státu, došlo záhy ke sporům a kompetenčním nejasnostem, které přípravu tohoto zákona zpozdily,

---

[1672] H. W. KRANZ - S. KOLLER, *„Die Gemeinschaftsunfähigen"* (Teil I.): 130.

[1673] K. H. ROTH, *Schöner neuer Mensch*: 40 a dále srov. také S. F. WEISS, *Humangenetik und Politik*: 38-41.

[1674] „Umschau und Fortschritte". In: *Ztschr. f. Rassenkunde.* 13: 1942: Heft 3: 352. Dále srov. např. P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 457.

[1675] Srov. např. Robert RITTER, *Ein Menschenschlag: Erbärztliche und erbgesundheitliche Untersuchungen über die durch 10 Geschlechterfolgen erforschten Nachkommen von „Vagabunden, Jaunern und Raubern".* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1937); tentýž, „Kriminalität und Primitivität". In: *Monatsschrift für Kriminalbiologie und Strafreform* 31, 1940: 197-210 a tentýž, „Die Aufgaben der Kriminalbiologie und der kriminalbiologischen Bevölkerungsforschung". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 4: 54-5. K osudu romského (cikánského) etnika v období nacismu srov. především Wulf D. HUND, *Zigeuner: Geschichte und Struktur einer rassistischen Konstruktion.* (Duisburg: DISS 1996); Ulrich VÖLKLEIN, *Zigeuner: Das verachtete Volk.* (Oldenburg: Stalling 1981); Heinz A. MODE, *Zigeuner: Der Weg eines Volkes in Deutschland.* (Leipzig Koehler & Amelang 1968) nebo Hans J. DÖRING, *Die Zigeuner im nationalsozialistischen Staat.* (Hamburg: Kriminalistik Verlag 1964). Dále srov. také Reimer GILSENBACH, *Die Verfolgung der Sinti: Ein Weg, der nach Auschwitz führte*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, in: Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 11-42. Viz obr. př. IV/029 a I/030.

[1676] K tomu srov. např. Hans FLICKERT, *Rassenhygienische Verbrechensbekämpfung.* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1938).

[1677] Peter WAGNER, *Das Gesetz über die Behandlung Gemeinschaftsfremder: Die Kriminalpolizei und die „Vernichtung des Verbrechertums"*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 85 a dále také M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 176.

[1678] Ibidem: 85-8.

takže v březnu 1941 musel intervenovat sám Heydrich, i když bez znatelného výsledku.[1679] Mezitím ale nastala i v této oblasti výrazná radikalizace a zásadní změna, kdy místo nového zákona bylo v polovině září 1942 po jednáních s Himmlerem rozhodnuto, že se i vůči asociálním jedincům bude do budoucna ve zvýšené míře používat - vedle policejního zvláštního zacházení - především metody „zničení prací" (Vernichtung durch Arbeit).[1680] Do koncentračních táborů tak měli být postupně odesláni všichni němečtí, ale také např. čeští vězni, odsouzeni k více jak osmi letům vazby.[1681] Již na počátku dubna 1943 bylo z německých věznic do koncentračních táborů transportováno téměř patnáct tisíc vězňů.[1682]

Zejména v okupovaných územích střední, jižní a východní Evropy (Čechy a Morava, Polsko, Jugoslávie, obsazená část Ruska) se nacistická obsese o „rasové podmíněnosti" zločinnosti a rasové „méněcennosti" místních obyvatel měla úzce propojit s potíráním odbojových hnutí. Tak např. roku 1942 bylo do vídeňského *Naturhistorisches Museum* dodáno z Poznaně patnáct lebek popravených polských odbojářů, které zde měly sloužit jako tzv. *Schulobjekte* [školní objekty].[1683] Velmi podobný, i když současně do značné míry výjimečný, je v této souvislosti Himmlerův záměr nechat preparovat a skeletizovat vybrané tělesné pozůstatky (hlavy) československých parašutistů, kteří v květnu 1942 provedli atentát na Heydricha, coby zvláštní „exponáty" do připravovaného tzv. *Reichsmuseum für Kriminalistik* [Říšské muzeum kriminalistiky], jež mělo být zřízeno v Berlíně.[1684] „Rasová podmíněnost" jejich činu přitom byla pro Himmlera naprosto samozřejmá a při Heydrichově pohřbu v Berlíně to neopomněl náležitě připomenout ani ve své oficiální smuteční řeči: *„Am 27. Mai aber traf ihn* (Heydricha - pozn. aut.) *die hinterhältige Bombe englicher Herkunft, geworfen von einem bezahlten Subjekt aus den Reihen wertlosesten Untermenschentums...* ".[1685]

Pitvy, které byly nařízeny pražským gestapem, stejně jako následné preparování a skeletizování pozůstatků československých parašutistů provedl mezi 23. a 26. červnem 1942 Thumsův kolega a člen SS Weyrich spolu se svým asistentem Dr. med. Wilhelmem Steffelem (1913-1945).[1686] Profesor

---

[1679] Ibidem.

[1680] M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 180-1.

[1681] P. WAGNER, c. d.: 89.

[1682] M. BURLEIGH - W. WIPPERMANN, c. d.: 180-1.

[1683] NHM Wien, Oddělení pro archeologickou biologii a antropologii, 307, korespondence, 1941-42. Srov. také Götz ALY, *Das Posener Tagebuch des Anatomen Hermann Voss*, in: Götz ALY - Peter CHROUST - Hermann LANGBEIN, *Biedermann und Schreibtischtäter*, Materialien zur deutschen Täter-Biographie, in: Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 4, Berlin 1989: 15-66.

[1684] Emanuel VLČEK, „Identifikace lebek parašutistů z Resslovy ulice v Praze". In: *ČLČ* 128, 1989, č. 8: 248. Viz obr. př. č. IV/031.

[1685] Heinrich HIMMLER, „Die Gedenkrede des Reichsführers SS". In: *Der Neue Tag* 4, 1942, 10. červen 1942: 2.

[1686] František HÁJEK, „Soudní lékařství za války: Zahajovací přednáška pro posluchače lékařství, přednesená 6. listopadu 1945". In: *Časopis Lékařů Českých* 85, 1946, č. 6: 204.

soudního lékařství MUDr. František Hájek (1886-1962) k tomu ve své první poválečné přednášce uvedl: „*Tyto mrtvoly* (parašutistů z Resslovy ulice - pozn. aut.) *byly do ústavu dodány dne 18. června 1942 o ½ 11. hod. dopoledne. Jak SSmani s nimi zacházeli, je trapno vypisovati. Naši zřízenci byli přítomni, jak mrtvoly fackovali, do nich kopali, plivali na ně a nadávali... V pitevních protokolech jsou tyto mrtvoly označeny jako Leiche I., Leiche II., Leiche III. atd. až Leiche VII.... Mrtvole označené Leiche III. (Gabčík) a mrtvole označené Leiche VI. (Kubiš) byly uříznuty hlavy a konservovány, z ostatních byly uschovány vypreparované lebky.*“[1687] Všechny preparáty nakonec byly až do dubna 1945, kdy byly odneseny a s největší pravděpodobností zničeny, uloženy v prostorách Weyrichova ústavu.[1688]

Ještě téhož roku se ale nacistické rasové obsesi nevyhnuly ani děti po popravených českých odbojářích během tzv. heydrichiády, kterých mělo být celkem šedesát osm a které byly z rozkazu Himmlera internovány ve Svatobořicích. V říjnu 1942 totiž byly podrobeny antropopometrickému měření příslušníky brněnské pobočky AS B.u.M..[1689] Zvláštní pozornost tehdy byla věnována „... *der erweiterten Sippe des Attentäters Kubiš*... “, za což zodpovídal Fischer z ÚŘP.[1690] V této praxi se pak pokračovalo i v pozdějším období, přičemž jejich vyštřování příslušníky RuSHA-SS bylo úzce koordinováno s RSHA-SS.[1691] Himmler se roku 1943 v této souvislosti vyjádřil naprosto jasně: „*Die zur Lösung bestimmte Frage ist die Versorgung, Erziehung und Unterbringung von tschechischen Kindern, deren Väter bezw. Eltern als Angehörige der Widerstandsbewegung exkutiert werden mußten. Die Entscheidung muß selbstverständlich eine sehr kluge sein. Die schlechten Kinder kommen in bestimmte Kinderlager. Die gutrassigen Kinder, die selbstverständlich die gefährlichsten Rächer ihrer Eltern werden könnten, wenn sie nicht menschlich und richtig erzogen werden, müssen, wie ich mir vorstelle, über ein Kinderheim des Lebensborn, in das sie zunächst probeweise aufgenommen und in dem sie möglichst charakterlich erkannt werden, in deutsche Familien als Pflege- oder Adoptivkinder vermittelt werden.*“[1692]

Na využití „praktické“ rasové politiky pro její *ex post* „vědecké zdůvodnění“ měl po svém přestěhování do Prahy navázat i RA RuSHA-SS. Koncem roku 1944 zde totiž byla právě pod jeho gescí záměrně otevřena zcela nová oblast rasového „výzkumu“, interně nazývaného jako „Rasse und

---

[1687] Ibidem.

[1688] F. HÁJEK, c. d.: 204 a srov. také E. VLČEK, c. d.: 248.

[1689] J. HAVLÍKOVÁ - M. HOŘÁK, *Pronásledování*: 121-2, zde pozn. č. 64.

[1690] NA Praha, ÚŘP-ST-AMV 109, 110-4, dopis šéfa pražské služebny gestapa (Gerke) Frankovi ve věci hrazení nákladů spojených s ubytováním dětí po popravených během stanného práva, 20. duben 1943, originál.

[1691] Ibidem.

[1692] NA Praha, NSM, 110-4, dopis Himmlera Solmannovi ve věci osudu dětí po popravených českých odbojářích, 21. červen 1943, originál-tajné a tamtéž návrh přípisu osobnímu štábu RFSS (Brandt) ve věci ubytování českých dětí, květen 1944, originál - tajná říšská věc.

Verbrechen" [Rasa a zločin].[1693] Na přelomu let 1944-45 se přitom jednalo o součást daleko širšího záměru RA RuSHA-SS, jehož smysl pro svůj úřad Dongus vyzdvihl následovně: *„Mit dieser Untersuchung wird ganz neues Forschungsgebiet betreten, an dem das Rassenamt der SS größtes Interesse hat und daher um weitgehendste Unterstützung bittet."*[1694]

Podle Dongusových představ se mělo jednat o důležitý výzkumný počin, jehož podstatu popsal takto: *„... durch eine Untersuchungsreihe über die Beziehungen zwischen dem körperlich-rassischen Erscheinungsbild und dem seelischen Verhalten eines Menschen Klarheit zu gewinnen."*[1695] Jako „studijní materiál" byli tentokrát určeni vězni z vazební věznice pražského gestapa v Praze-Pankráci, kterou jeho příslušníci zřídili již záhy po 15. březnu 1939, aby si postupně z celé někdejší vazební věznice *Krajského soudu trestního* v Praze vybudovali zcela samostatnou věznici.[1696] Od roku 1943 zde fungoval i tzv. *Untersuchungshaftanstalt* [vyšetřující vězeňský ústav] a počátkem dubna 1943 zde byla instalována gilotina, jíž mělo do konce války padnout za oběť celkem tisíc osmdesát vězněných.[1697] Zatčení přitom byli nejdříve převáženi na výslechy do ústředí gestapa v tzv. Petschkově paláci v centru Prahy, v závěru války se výslechy konaly i přímo v budově *Krajského soudu*, s nímž byla věznice spojena podzemní chodbou.[1698] Na uvězněné na Pankráci čekaly všechny představitelné - či spíše nepředstavitelné - způsoby fyzického a psychického týrání, v důsledku čehož zde prakticky po celou dobu okupace panovala velmi vysoká úmrtnost:[1699] *„Úmrtnost ve věznici Gestapa byla vysoká. Velmi mnoho záleželo na současné politické situaci. Když Němci napadli Polsko, byli všichni Poláci vyvedeni z cel a tlučeni nejsurovějším způsobem, až všichni na místě zemřeli."*[1700] Příslušníci pražského gestapa si přitom neodpustili ani provádění pokusů *per se*: *„Na vězních byly zkoušeny též účinky plynových patron. Vězeň, nejčastěji žid, musil běhati kolem dvora a plynová patrona mu střelena přímo do obličeje. Ježto se vězni nic nestalo, byl vězeň zamčen do márnice a otevřeným oknem byla vstřelena do místnosti plynová patrona, okno ihned zavřeno a vězeň ponechán v márnici asi 15 minut. Vězeň byl omámen, avšak nezemřel."*[1701] Ke konci března 1945 bylo do pankrácké vazební věznice přivezeno rovněž několik vězňů z Terezína, kteří zde byli 10. dubna 1945

[1693] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, žádost šéfa RA RuSHA-SS (Dongus) NSM o povolení provádění „vyšetřování" ve vazební věznici v Praze-Pankráci, 18. prosinec 1944, originál.

[1694] Ibidem.

[1695] Ibidem.

[1696] A MV Praha, 533-2-4, „Povšechná informativní zpráva o zvěrstvech spáchaných Němci za doby okupace ve věznici Krajského soudu trestního v Praze", 4. červen 1945, originál.

[1697] Ibidem; k tomu dále srov. především Václav JIŘÍK, *Pankrácká sekyrárna 1943-1945.* (diplomová práce na Katedře českých a slovenských dějin FF UK Praha 1991).

[1698] A MV Praha, 533-2-4, „Povšechná informativní zpráva o zvěrstvech spáchaných Němci za doby okupace ve věznici Krajského soudu trestního v Praze", 4. červen 1945, originál.

[1699] Karel RAMEŠ (pseudonym), *Žaluji: Pankrácká kalvarie* (část I. a II.). (Praha: Orbis 1946)

[1700] A MV Praha, 533-2-4, „Povšechná informativní zpráva o zvěrstvech spáchaných Němci za doby okupace ve věznici Krajského soudu trestního v Praze", 4. červen 1945, originál.

[1701] Ibidem.

popraveni.[1702] Po celou dobu okupace byli vykonáváním lékařské služby coby úřední lékaři pověřeni Ullrich a Pieper ze zdravotního oddělení ÚŘP; jejich činnost přitom měla i zde s medicínou opět jen máloco společného: *„Jak na oddělení Gestapa, tak i v oddělení německého vyšetřovacího ústavu němečtí úřední lékaři vůbec neordinovali a vyřizovali jenom úřední formality.“*[1703]

„Výzkumný záměr“ RA RuSHA-SS prováděl, při dodržení úplné mlčenlivosti, jeho příslušník SS-Obersturmführer Dr. rer. nat. Burchard Kühne (1906-?), jenž se měl podobnou tematikou zabývat již předtím jako důstojník u wehrmachtu.[1704] Jeho perverze měla být v tomto případě bezpříkladná a absolutní. Nejen, že totiž měli být jím vedenému „vyšetření“ podrobeni lidé, kteří se do vězení zpravidla dostali kvůli zvrhlé nacistické policejní a soudní mašinérii, ale pro „vyšetřující“ příslušníky RA RuSHA-SS bylo výslovně reklamováno právo přítomnosti u poprav (!) vybraných odsouzenců či odsouzenkyň a tedy možnosti sledování jejich chování a reakcí přímo *in articulo mortis*; Dongus k tomu ve své žádosti explicitně uváděl: *„Bei den Vollstreckungen zugehen zu sein, um auch das unterschiedliche Verhalten der einzelnen Rassentypen hierbei untersuchen zu können.“*[1705]

Po krátké době dalo na samém konci roku 1944 příslušné oddělení *Deutsches Staatsministerium* („Justiz“) tomuto „výzkumnému záměru“ RA RuSHA-SS za splnění určitých podmínek zelenou.[1706] Jedna z nich byla, že přítomnost „vyšetřujících“ u poprav nebyla *„aus grundsätzlichen Erwägungen...* “ schválena.[1707] Popravám, které se zde konaly až do 25. dubna 1945 (!), tak byla přítomna obvyklá komise ve složení ředitele (přednosty) věznice, dvou dozorců, státního zástupce a jeho zapisovatele, čtyř pacholků a německého vězeňského lékaře, kterým od roku 1943 nebyl nikdo jiný než již zmíněný Pfitznerův chráněnec a lékař odpovědný za koncentrační tábor v terezínské Malé pevnosti MUDr. Viktor Kindermann (?-?).

Samotné provedení pak bylo nanejvýš bizarní a pochybné a plně odráželo představy rasových praktiků SS, jak již byly nastíněny dříve.[1708] I v pankráckém případě totiž měla být zaznamenáním antropometrických údajů nejdříve provedena tzv. *rassische Diagnose* [rasová diagnóza], jejíž součástí

[1702] A MV Praha, 533-2-4, kartoteční lístky Josefa K. a Adolfa B., duben 1945, originály.

[1703] A MV Praha, 533-2-4, „Povšechná informativní zpráva o zvěrstvech spáchaných Němci za doby okupace ve věznici Krajského soudu trestního v Praze“, 4. červen 1945, originál; A MV Praha, 305-596-3, dopis zaměstnanecké rady Krajského soudu trestního v Praze Ředitelství národní bezpečnosti v Praze, 18. prosinec 1945, originál.

[1704] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, žádost šéfa RA RuSHA-SS (Dongus) NSM o povolení provádění „vyšetřování“ ve vazební věznici v Praze-Pankráci, 18. prosinec 1944, originál.

[1705] Ibidem.

[1706] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, odpověď NSM Dongusovi ve věci provádění „vyšetřování“ ve vazební věznici v Praze-Pankráci, 21. prosinec 1944, originál.

[1707] Ibidem.

[1708] Srov. část 2. této kapitoly.

bylo i fotografování daného „probanda“ v několika sériích.[1709] Dále pak mělo následovat porovnání s údaji uvedenými ve vyšetřovacích a vězeňských spisech, přičemž měl být zvláštní důraz kladen především na skutkovou podstatu (Tatbestand) a motiv (Motiv) daného „trestného činu“.[1710] Ve zvláštním tzv. *Aufstellung der in Pankratz gemusterten Personen* [Seznamu vytříděných osob na Pankráci] přitom bylo zaznamenáváno pořadové číslo, křestní jméno a příjmení, číslo spisových akt, věk a povolání.[1711]

Z dochovaných záznamů vyplývá, že se vyšetřování, jež vedl Kühne, muselo podrobit celkem sto padesát tři osob, přičemž „vybraní“ mohli ve své pozici jen stěží odmítnout.[1712] Podle jakého klíče a hledisek byli věznění vybíráni, samozřejmě existovala-li vůbec nějaká, není známo; byly vybrány jak osoby hlásící se k české, tak i německé národnosti, osoby náležející k nejrůznějším povoláním a požívající nejrůznějšího sociálního statusu, muži i ženy.[1713] Z dochovaných materiálů je zřejmé, že obzvláště ponižujícího zacházení se dostalo těm z vězňů, kteří byli vedeni jako duševně postižení či nějak jinak handicapovaní.[1714] Z uvedeného celkového počtu pak zřejmě byli od počátku ledna 1945 průběžně někteří z nich popraveni.[1715] RA RuSHA-SS tak v tomto konkrétním případě bezesporu zcela z vlastní iniciativy využil „výjimečné“ možnosti, která se mu v podmínkách okupované Prahy a protektorátu konce roku 1944 a počátku roku 1945 naskýtala.

Jeho aktivity však jsou velmi důležité rovněž v daleko širším kontextu. Jednoznačně totiž dokládají snahy tehdejšího vedení RA RuSHA-SS konkrétní „výzkumnou“ činností, jak ji alespoň tito vybraní příslušníci SS chápali, upevnit své postavení - či spíše rekonstituovat sebe sama - coby samostatného a v podmínkách hegemonního postavení SS v závěru války dokonce nového vedoucího centra „teoretického“ rasového, antropologického, rasově dědičného a rasově hygienického výzkumu, jemuž byl v místních podmínkách stále ještě zajištěn v zásadě neomezovaný přístup k „výzkumnému materiálu“.

V dobových podmínkách každodenní více či méně skryté brutality nacistického režimu se však bohužel v žádném případě nejednalo o nijak výjimečnou situaci. Znovu zde připomeňme např.

[1709] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, série fotografických snímků (pozitivů i negativů), 1945, originály. Viz obr. př. č. IV/032.

[1710] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, žádost šéfa RA RuSHA-SS (Dongus) NSM o povolení provádění „vyšetřování“ ve vazební věznici v Praze-Pankráci, 18. prosinec 1944, originál.

[1711] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, „Seznam vytříděných osob na Pankráci“, 1945, originál.

[1712] Ibidem.

[1713] Ibidem.

[1714] Viz obr. př. č. IV/033 a IV/034.

[1715] NA Praha, ÚŘP, k. č. 339, „Seznam vytříděných osob na Pankráci“, 1945, originál. Zde viz záznamy, u nichž je poznamenán křížek.

[1715] Ibidem.

„výzkum" prováděný na mnoha klinických pracovištích v Německu včetně Rakouska a navazující či spíše využívající programu „eutanázie" nebo v jiných případech systému koncentračních táborů pod výhradní správou SS (Mengele).

I v případě RA RuSHA-SS a jeho pražských aktivit se tak jednalo toliko o variaci naprosto bezskrupulózního, brutálního a cynického přístupu, jenž svým americkým vyšetřovatelům roku 1946 již zmíněný Deussen, zabývající se histopatologickým výzkumem mozků dětí a mladistvých zavražděných v rámci nacistickým státem prováděné „eutanázie", chtěl „objasnit" položením otázky, která z jeho úst jen stěží mohla znít řečnicky: „*Why shouldn't we use the brains if those children would be killed anyway?*"[1716]

♦♦

[1716] Cit. podle Robert N. PROCTOR, *Nazi Doctors, Racial Medicine, and Human Experimentation*, in: George J. ANNAS - Michael A. GRODIN, *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code: Human Rights in Human Experimentation*. (New York - Oxford: 1992): 25.

EPILOG

S bezvýchodnou vojensko-strategickou realitou nacistického režimu v závěrečných měsících války zvláštním způsobem kontrastují debaty, kterým se věnovali členové pražské aktivistické části univerzitního sboru - Thumse nevyjímaje - v rámci *Reinhard-Heydrich-Stiftung*. Toto několikaměsíční období před koncem války se přitom jeví být, alespoň v pražském případě, zřetelně ve znamení cílené přeměny „myšlenky rasy" (Rassenidee) v její nordické formulaci, respektive v „... *Verschmelzung des nationalsozialistischen Parteiprogramms mit dem Gedanken einer europäischen Völkergemeinschaft*"[1717] pro období následující po vojenské porážce nacistického Německa.[1718] Podle pražských rasových teoretiků přitom mělo být do budoucna vždy na prvním místě zdůrazněno, že „... *die Rassenwissenschaft nicht eine Bewertung und Benotung der Rasse darstelle, sondern wie jede Wissenschaft eine erkenntnismässige Orientierung und Erforschung der tatsächlichen biologischen Verhältnisse in morphologischer und psychologischer Hinsicht. Das Ergebnis müsse sein, dass das Argument, der Gegner, in Deutschland sei die Wissenschaft die Magd der Politik, gegenstandslos würde und man Rassenwissenschaft als Wissenschaft anerkenne und begreife.*"[1719] Ještě předtím však měla být v Praze v polovině května (!) 1945 tato konstrukce o „*wissenschaftliche Sachlichkeit der Rassenforschung*" dále rozpracována, a sice v podobě „... *von rassenwissenschaftlicher Seite eine Reihe von Aufsätzen zu verfassen, die die obengenannten Tendenzen in wissenschaftlich vertretbarer und politisch geschickter Form enthielten.*"[1720] Rámec těchto aktivit měla představovat Keiterova práce RASSE UND KULTUR, přičemž Thums měl zpracovat část nazvanou „Um die Existenz der europäischen Familie" [O existenci evropské rodiny], Stengel- von Rutkowski „Die Wissenschaft von der europäischen Substanz" [Věda o evropské substanci], „Das schöpferische Erbpotential Europas" [Tvůrčí dědičný potenciál Evropy] a „Polare Harmonie des Rassenseele" [Polární harmonie rasové duše].[1721] Dále se měla za IRB zapojit i Steffens, a sice statí vycházející z toho, že „... *die rassische Zusammensetzung der einzelnen Völker objektiv erforscht worden ist und dass nicht etwa ein rassisches Werturteil gefällt wird.*"[1722] O nakolik promyšlenou a relevantní proměnu se jednalo, dokládají do značné míry i poválečné osudy a aktivity těchto exponentů „rasové vědy" samotných.[1723]

[1717] NA Praha, NSM, 110-10-30, dopis Beyera Frankovi, 4. březen 1945, originál.

[1718] NA Praha, ÚŘP, 114-341-2, aktový záznam o rozhovoru Hippiuse, Thumse a Stengel- von Rutkowskeho, 29. březen 1945, originál/tajné.

[1719] Ibidem.

[1720] Ibidem.

[1721] NA Praha, ÚŘP, 114-341-2, aktový záznam o rozhovoru Hippiuse, Thumse a Stengel- von Rutkowskeho, 29. březen 1945, originál/tajné. Dále srov. Friedrich KEITER, *Rasse und Kultur: Eine Kulturbilanz der Menschenrassen als Weg zur Rassenseelenkunde.* (Stuttgart: F. Enke 1938-40).

[1722] Ibidem.

[1723] Blíže srov. dále v této části.

Až do samého závěru války pokračoval v Praze ve svém „výzkumném" projektu nazvaném „Národy Východu" (Ostvölker), jenž byl finančně dotován DFG, i Hippius; v jeho rámci se jednalo celkem o šest priorit: i) *„empirische Untersuchungen des tschechischen Volkscharakters"*, ii) *„Fortsetzung der empirischen Untersuchungen des polnischen Volkscharakters"*, iii) *„geisteswissenschaftliche Untersuchungen zum Volkscharakter der baltischen Völker"*, iv) *„geisteswissenschaftliche Untersuchungen über den Volkscharakter der Weissruthenen"*, v) *„geisteswissenschaftliche Untersuchungen des russischen Volkscharakters"* a vi) *„methodische und theoretische Grundlage der Volkscharakter-Forschung"*.[1724] Jako „nevyřízený" (unerledigt) byl tento program založen *ad acta* v červnu 1945.[1725] Pokud jde o jeho kolegu Beyera, ten ještě v dubnu 1945 (!) navrhoval ve svých strategických rozkladech Frankovi zřízení nového tzv. *Ministerium für europäische Angelegenheiten* [Ministerstvo pro evropské záležitosti], jež se mělo zasadit především o *„... Vollendung der nationalsozialistischen Revolution im Sinne eines biologisch und geistig-seelisch verstandenen europäischen Völkergedankens. Damit ist auch der einzig mögliche Ansatz zu einem Europagedanken gewonnen, den das Deutsche Volk zur Selbstrechtfertigung und zur inneren Aufrichtung seiner Freunde braucht. Der § 4 des Parteiprogramms könnte hier ienen günstigen Ausgangspunkt für die Entwicklung des europäischen Völkersozialismus ergeben, der die Forderung aufstellt: Gemeinnutz geht vor Eigennutz auch im Zusammenleben der europäischen Völker."*[1726]

Angažmá prvního a posledního vedoucího IERH v těchto debatách podtrhuje zásadní proměnu, které jeho postavení v protektorátu během pěti let doznalo. Byly-li jeho komentáře a návrhy na zásadní modifikaci okupační politiky v dědičně biologickém smyslu na podzim roku 1941 nejvyššími představiteli okupační politiky, především pak příslušníky SS více méně odmítány či alespoň značně zpochybňovány, pak v jarních měsících roku 1945 naopak představovaly její integrální součást.

Co se týče „praktické" činnosti IERH v posledních měsících války, je známo jen velmi málo podrobností. Lze se nicméně domnívat, že i ona byla zhruba od konce roku 1944 stále více ovlivňována vývojem válečné situace. I přesto ale měla být zřejmě nacistická „péče o dědičné zdraví" a „péče o rasu" skloubena s tvrdou realitou nucené migrace statisíců válečných uprchlíků stejně jako vlny znásilňování frontovými, zejména sovětskými jednotkami. Především na ni reagovaly v posledních měsících války ústřední instituce nacistické zdravotní správy, respektive SS uvolněním

[1724] BA Koblenz, R73/11706, dílčí zpráva k projektu „Ostvölker" č. K/Ro RFR 0569/2486/10-III/45, 31. březen 1945, originál.

[1725] Ibidem.

[1726] NA Praha, NSM, 110-10-30, návrh Beyera o národnostní (völkisch) problematice v Evropě, 4. březen 1945, originál. Srov. také „Wir gehen den Weg unserer Ordnung". In: *Der Neue Tag* 7, 1945, 1. duben 1945: 1.

veškerých omezení pro provádění potratů.[1727] Následky rasové obsese tak byly přítomny ve své brutální a život zničující podobě až do samotného zániku nacistického Německa.

Během pražského povstání (5. - 9. květen 1945) prakticky DKU zanikla a prostory jejich někdejších ústavů byly postupně přebírány nově se ustanovujícími orgány české *Karlovy univerzity* v Praze.[1728] V případě IERH zůstává nejasný především osud rozsáhlé zdravotní a osobní dokumentace, jež vznikla během několika let jeho existence, respektive činnosti *Deutsches Gesundheitsamt, Eheberatungsstelle* a zejména *Zentralkartei*.[1729] Tehdejší student a pozdější profesor fyziologie MUDr. Otakar Poupa (1916-1999) popsal stav prostor IERH v budově přebíraného *Purkyňova ústavu* na pražském Albertově v květnu 1945 takto: „*Zavedli mě do polokruhové haly s galeriemi* (velká posluchárna/rotunda - pozn. aut.), *vysoké přes dvě poschodí. Tady jsem před deseti lety dostával první lekce z biologie a histologie. Všechno to tu přestavěli. Stovky regálů po stěnách dokola ve všech galeriích nad sebou až ke stropu. Byly v nich desítky tisíc šedivých obálek s nápisem: Institut für Rassenkunde und Rassenmedizin, Deutsche Karls-universität Prag. Na každé obálce řádka různobarevných písmen a číslice ... Vytáhl jsem z jedné příhrádky jednu, druhou, třetí obálku. Všechny obsahovaly řadu technicky dokonalých fotografií nahých mužů, žen, dětí z profilu i en face na šedivém, bíle čtvercovaném pozadí. Detaily očí, uší, nosu, otisky prstů a chodidel. Všechno pokreslené přímkami a úhly, pečlivě zapsané číslice, značky a rovnice, indexy, další písmena. Několik závěrečných řádek kódovacích symbolů, číslic a písmen v různých barvách. Několik lakonických slov textu. A jména: Jean Savell, Rotterdam, Haakon Johansen, Trondheim, Hans Kaiser, Weiden, Lászlo Balász, Kispest, Kazimier Slowicki, Krakau, Boris Teplow, Kiew... A nad tím, nad pancéřovanými dveřmi, jimiž se tam vcházelo a které neměly zvenčí kliku, byl nápis: Eintritt streng verboten!*“[1730] Pokud jde o věcné a hmotné vybavení IERH včetně knihovny, bylo po květnových bojích do značné míry poničeno nebo zcizeno.[1731] Zbylé knihy byly později rozděleny mezi několik pražských knihoven, přičemž velká část z nich se vrátila do knihovny opětovně zřízeného *Biologického ústavu* lékařské fakulty *Karlovy univerzity*.[1732] Některé si s sebou odvezl Thums do Rakouska.[1733]

[1727] NA Praha, ÚŘP, k. č. 57, výnos RFSS (Himmler), Říšského lékaře SS a policie (Gräwitz) o přerušení těhotenství v případech, že je důvodné podezření na znásilnění příslušníky Rudé armády, 15. březen 1945, originál.

[1728] Srov. především Pavel MATES, „K problematice rozvoje vysokých škol v letech 1945-1947“. In: *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 23, 1983, 2: 43 a dále také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 186-9.

[1729] Torzo tohoto materiálu je uloženo v nepříliš výstižně nazvaném fondu „Německý zdravotní úřad v Praze“ v NA Praha.

[1730] Otakar POUPA, *Neveselé kapitoly o vědě a moci* IV., in: <http://www.vesmir.cz/06_98/347.htm > [2003-10-02].

[1731] A UK Praha, LF UK, k. č. 415, přípis přednosty Biologickéhu ústavu (Bělehrádek) děkanátu lékařské fakulty Karlovy univerzity v Praze, 27. červenec 1945, originál.

[1732] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), svědecká výpověď někdejšího zřízence IERH (Vondráček), 24. červenec 1945, originál; A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), zpráva - výpověď dr. Thumse, 7. červenec 1947, originál; A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), místopřísežné prohlášení Thumse, 10. prosinec 1945, originál a AMP Praha, 357, IX/287, Bohumil Sekla - Zpráva o činnosti: Československá eugenická společnost, 19. září 1950, originál.

[1733] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), místopřísežné prohlášení Thumse, 10. prosinec 1945, originál

Zatímco byl IERH jako součást DKU *de facto* zrušen již vypuknutím pražského povstání v květnu 1945, *de iure* se tak stalo až o několik měsíců později na základě dekretu prezidenta československé republiky z 18. října 1945, kterým byla někdejší DKU zrušena jako taková se zpětnou platností k 17. listopadu 1939.[1734] Toto zrušení, v jakkoli vyhrocené atmosféře konce války bylo prakticky provedeno a jakkoli nevybíravou rétorikou bylo provázeno, mělo jeden zásadní následek: pro její někdejší profesorský sbor a ostatní pedagogy byla znemožněna jakákoli kontinuita v jejich aktivitách ve válečném a poválečném období.

To byl jednoznačný rozdíl oproti situaci v Německu a samozřejmě také v znovuobnoveném Rakousku, kde právě v oblasti antropologie a genetiky neexistoval během vlády nacionálních socialistů v podstatě jakýkoliv alternativní vývoj, neboť zde během této doby ti, kteří z nejrůznějších příčin zastávali nesouhlasná či odlišná stanoviska, byli jednoduše ostrakizováni, vyhnáni či likvidováni.[1735] Kühl charakterizuje tuto bezesporu tristní situaci v těsně poválečném období takto: „*Es gab im Nachkriegsdeutschland zu den unter dem Nationalsozialismus aktiven Wissenschaftlern faktisch keine Alternative. Eine von den Nationalsozialisten unabhängige Entwicklung hatte es besonders in den politisch relevanten Wissenschafen Rassenhygiene, Psychiatrie, menschliche Erblehre und Bevölkerungsforschung nicht gegeben. Die in den dreißiger Jahren vetriebenen Wissenschaftler spürten angesichts der drohenden Auseinandersetzung mit ihren ehemaligen Kollegen keine Motivation, an ihre vorigen Wirkungsstätten zurückzukehren. So standen die Militärbehörden bei wissenschaftlichen Disziplinen wie der Humangenetik, der Bevölkerungswissenschaft, der Psychiatrie oder der Anthropologie vor der Alternative, ganze Fachrichtungen aufzulösen oder die unter den Nazis aktiven Wissenschaftler auf ihre alten Positionen zurückkehren zu lassen.*“[1736] Obdobně pak situaci na konci války v poraženém Německu s ohledem na kontinuitu v činnosti někdejších předních nacistických rasových hygieniků charakterizuje rovněž Weindling: „*The defeat of Germany did not mean the defeat of eugenics or population policy. Although there was horror at Nazi attrocities, most academic and professional institutions survived unscatched, or were reinstituted in such way that social interests were left intact. Generally, only party political activists lost their posts in public health and welfare administrations. The burden of guilt could be attributed to Nazi ideologues - to the extreme advocates of Germanic racial purity and of anti-semitism. The power struggles between ideologues and technocrats under National Socialism were reinterpreted as the persecution of*

[1734] *Dekret prezidenta Československé republiky č. 122 ze dne 18. října 1945 týkající se zrušení Německé univerzity v Praze*, in: Sbírka zákonů a nařízení Československé republiky, částka 53, vydání ze dne 15. listopadu 1945: 295. Dále srov. také A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 186 a Petr SVOBODNÝ, *Dieselben Leute - neue Karrieren: Die Schicksale von Hochschullehrern der deutschen medizinischen Fakultät in Prag nach 1945*, in: Michal SVATOŠ (ed.) - Luboš VELEK (ed) - Alice VELKOVÁ (ed.): *Magister noster - in memoriam profesora Jana Havránka*. (Praha: Karolinum 2005): 257-8.

[1735] K diferenciaci uvnitř německé rasové hygieny a jejich hlavních protagonistů srov. především S. KÜHL, *Die Internationale*: 535-43 a dále také P. J. WEINDLING, *Health*: 480-97.

[1736] S. KÜHL, *Die Internationale*: 178-9.

objective scientists by Nazi fanatics. With varying degrees of justification the racial hygienicists claimed that they had long disapproved of unscientific and political abuses of their science."[1737]

Přesně takovou argumentaci lze doložit i v případě Thumse, jenž na konci války zůstal, s největší pravděpodobností na rozdíl od mnoha svých někdejších kolegů z IERH, v Praze. Po jejím osvobození se i se svou ženou ještě v témže měsíci bez větších skrupulí dobrovolně přihlásil jako rakouský státní příslušník (!) repatriační komisi mezitím se ustanovivšího rakouského vyslanectví v Praze.[1738] Zde byl také na základě upozornění jednoho z jeho pracovníků o Thumsově možné spolupráci s někdejším řídícím úsekem pražského SD dne 29. května 1945 zatčen a předán k dalšímu vyšetřování tzv. *politickému zpravodajství*, aby následně ve vyšetřovací vazbě strávil dva měsíce.[1739] Ještě v červnu 1945 se přitom rozhodl podat proti Thumsovi obvinění i Bělehrádek, jenž se mezitím stal prvním rektorem znovuobnovené *Karlovy univerzity*, a sice kvůli způsobení těžkých materiálních škod na majetku Karlovy univerzity, jež se v případě Thumse a IERH měly podle jeho odhadu pohybovat zhruba kolem dvou milionů československých korun; podporován v tom byl rovněž Mainxem.[1740]

Bezprostředně poválečná Thumsova interpretace vlastní činnosti v předcházejích letech v mnoha ohledech evokuje příběh Dr. Jeckylla a pana Hydeho. Podobně jako později Rüdin či Reche v Německu, argumentoval někdejší Rüdinův žák již v létě 1945 v Praze svým českým vyšetřovatelům asi následovně: rasová hygiena se v německém případě zabývala pouze a výhradně teoretickým výzkumem genetických problémů, a tím pádem neměla s praktickou rasovou politikou nacistického státu nic společného; politická ideologie nacionálního socialismu naopak tento výzkum stejně jako jeho hlavní představitele v konečném efektu diskreditovala.[1741] Naprosto cynicky a bezskrupulózně pak Thums, bývalý předseda pražské odbočky DGRH a v zimním semestru 1944-45 šéf místního *NSD.-Dozentenbund*, odmítl i jakékoli svoje politické angažmá: „*Wenn ich Dozent an einer deutschen Universität sein wollte, musste ich der damaligen Partei beitreten, ansonsten wäre meine wissenschaftliche Arbeit nicht möglich gewesen, und ich will bemerken, dass ich mich zu den hiesigen deutschen Parteiämtern gar nicht gemeldet habe; dabei habe ich nie politisch gearbeitet, da meine wissenschaftliche Arbeit meine gesamte Freizeit in Anspruch genommen hat. Ich hatte nie politische*

[1737] P. J. WEINDLING, *Health*: 565.

[1738] A MV Praha, 550-91-6, vyrozumění ve věci dr. Thumse, 29. květen 1945, originál.

[1739] Ibidem; k dalšímu poválečnému vyšetřování Thumse v souvislosti s prováděním nacistické „eutanázie" v českých zemích srov. M. ŠIMŮNEK, *Ein neues Fach*: 289-91 a k poválečnému vyšetřování rasových hygieniků v rámci spojeneckého potrestání válečných zločinů zejm. Paul J. WEINDLING, *Eugenics and Medical War Crimes after 1945*, in: Ken KALLING (ed.), *Annual Report - Tartu University History Museum 1999*, Tartu 1999: 86-99 a nejnověji tentýž, *Nazi Medicine and the Nuremburg Trials: From Medical War Crimes to Informed Consent.* (New York: Palgrave Macmillan 2004).

[1740] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), dopis Bělehrádka policejnímu ředitelství v Praze, 22. červenec 1945, originál a A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), sdělení Bělehrádka národní bezpečnosti v Praze I, 13. duben 1946, originál.

[1741] Srov. např. A. VON SCHWERIN, *Experimentalisierung*: 320.

Funktionen inne und habe mich ni um solche beworben ... (!).“[1742] Pokud šlo o obvinění z defraudace univerzitního majetku, mělo tomu podle Thumsovy verze být přesně naopak: „*Dagegen blieben die Diapositivsammlung, die Einrichtung des Fotolaboratoriums und anderes Inventar fast vollständig im Hause und wurden durch mein Institut im Laufe der Zeit noch wesentlich vervollkommnet, wie denn überhaupt ein beträchtlicher Teil des am 5. V. 1945 in den Räumen meines Institutes vorhandenen Mobiliars und Inventars, die komplette neue Bibliothekseinrichtung, zahlreiche Schreibmaschinen usw. usw. von 1941-1944 durch Mittel meines Institutes neu angeschafft worden waren, sodass die Gestaltung der Räume 1945 wesentlich besser und vollkommener war, als ich sie seinerzeit bei der Übernahme angetroffen habe.*“[1743] Co se týkalo posudkové činnosti měl podle Thumse nést hlavní odpovědnost IRB a Schultz, respektive AS B.u.M. a Hesch; on sám měl naopak svým „probandům“ významně pomáhat (!): „*Ich war auch Gerichtssachverständiger bei deutschen wie bei tschechischen Gerichtsverhandlungen, die Vaterschaftsfragen betrafen, und auch hier bemühte ich mich zu helfen, wo es möglich war und wo die Identität eines jüdischen Vaters festgestellt wurde, ließ ich diese Akten 1-2 Jahre liegen, damit der Prozeß nicht behandelt wäre und den Menschen kein Schaden zugefügt würde. Deswegen wurde mir vom deutschen Gesundheitsministerium* (žádné neexistovalo - pozn. aut.) *gedroht und von der deutschen Oberstaatsanwaltschaft wurde mir gesagt, daß ich disziplinär untersucht würde, wenn ich die Akten noch so lange liegen lasse*... “[1744] Stejně „nekompromisně“ měl rovněž vystupovat proti programu „eutanázie“: „*In meinen Vorträgern war ich stark gegen die Tötung Geisteskranker gerichtet, sodass mir ein Arzt gesagt hat, er wundere sich, dass ich für meine Worte nicht in ein KZ geschickt werde.* (!) *Das Hauptthema meines Vortrags war, daß die Wissenschaft nichts mit der Politik zu tun hat, und daher auch die Politik nicht die Wissenschaft eingreifen kann.* (!!)“[1745]

Na základě těchto protokolovaných výpovědí a některých polehčujících svědectví někdejších vybraných „probandů“ IERH byl Thums dne 1. srpna 1945 z vyšetřovací vazby kvůli nedostatečným důkazům propuštěn, aby neprodleně nato odcestoval do Vídně.[1746] Tím po pěti letech skončila jeho mise v Praze.

Možnosti, jak za takovéto nepřehledné situace do budoucna ovlivnit další profesní vývoj někdejších hlavních akademických protagonistů nacistické dědičné a rasové hygieny, kteří během okupace

---

[1742] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), zpráva - výpověd dr. Thumse, 7. červenec 1947, originál

[1743] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), místopřísežné prohlášení Thumse, 10. prosinec 1945, originál.

[1744] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), zpráva - výpověd dr. Thumse, 7. červenec 1947, originál

[1745] Ibidem.

[1746] A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), zpráva - zatčení dr. Thumse, 7. červenec 1947, originál; A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), dopis československého ministerstva vnitra vyslanectví Republiky Rakousko vPraze, 1. srpen 1945, originál; A MV Praha, 305-596-3 (Thums Karl), sdělení Bělehrádka národní bezpečnosti v Praze I, 13. duben 1946, originál a A MV Praha, 10624, zpráva - rakouští státní příslušníci, 11. červenec 1946, originál/tajné.

působili v protektorátu, byly pro české vědce velmi omezené. Prvním a zřejmě také posledním pokusem byla iniciativa usilovat o zrušení (odejmutí) všech akademických titulů a hodností získaných v letech 1939-45 na někdejší DKU v Praze. Podnět pro tento krok příznačně vyšel právě z lékařské fakulty obnovené *Karlovy univerzity*: „*Profesorský sbor* (lékařské fakulty - pozn. aut.) *je toho názoru, že zánikem německé university zaniká i právo používati titulů touto universitou udělených, resp. na její návrh.*“[1747] Jak nicméně dokládá následující stručný výčet, zůstal tento pokus očividně bez úspěchu.

Grosser, uznávaný anatom, jeden z hlavních představitelů meziválečné sudetoněmecké eugeniky, dlouholetý předseda *Německé společnosti pro podporu vědy, umění a literatury v Československu*, respektive od roku 1941 prezident *Německé akademie věd* se sídlem v Praze a v letech 1939-42 rovněž komisař pro uzavřené české vysoké školy, odešel po válce do Rakouska a i nadále se zde věnoval odborné práci.[1748] Jeho syntetické dílo ENTWICKLUNGSGESCHICHTE DES MENSCHEN [Vývoj člověka], jež vznikalo v Praze a bylo poprvé vydáno ještě těsně před pádem nacistického Německa, pak vyšlo v několika upravených vydáních, a to do roku 1966 celkem ještě šestkrát.[1749] Grosser zemřel roku 1951 ve věku nedožitých sedmdesáti osmi let.[1750]

Herrmann po válce působil s největší pravděpodobností v Bavorsku jako praktický lékař; jeho další osudy, profesní vývoj ani datum úmrtí nejsou blíže známy.

Sachs zůstal po skončení války v západní části Německa. Roku 1949 se zde na lékařské fakultě *Westfälische-Wilhelms-Universität* [Vestfálské Vilhelmově univerzitě] v Münsteru podruhé habilitoval pro obor soudní medicíny, o dva roky později již byl jmenován mimořádným profesorem na zdejším ústavu soudní medicíny, roku 1955 vrchním lékařem a roku 1967 byl zvolen i členem vědecké rady.[1751] Roku 1970 se stal řádným profesorem a o rok později i ředitelem ústavu; emeritován byl roku 1981.[1752] Zdejší univerzita přitom při zřízení oboru soudní medicíny obzvláště ocenila především „... *seine langjährige Erfahrung in der klassischen Medizin zugute.*“[1753] Skutečnost, že Sachs byl na konci války - kromě jiného - coby vedoucí patolog říšského lékaře SS Gräwitze zodpovědný za fabrikování

[1747] A UK Praha, LF UK, k . č. 315, dopis děkana lékařské fakulty Karlovy Univerzity (Čančík) MŠANO ve věci užívání titulů získaných na německé universitě v Praze, 21. září 1945, originál.

[1748] P. SVOBODNÝ - L. HLAVÁČKOVÁ, *Biographisches Lexikon*: 79.

[1749] Otto GROSSER - Rolf ORTMANN, *Grundriss der Entwicklungsgeschichte des Menschen*. (Berlin: Julius Springer Verlag 1944).

[1750] P. SVOBODNÝ - L. HLAVÁČKOVÁ, *Biographisches Lexikon*: 69 a dále také H. STURM (vyd.), *Biographisches Lexikon* (Band II.): 475.

[1751] Bernd BRINKMANN - Klaus TEIGE, „In memoriam Prof. Dr. med. Hans Wolfgang Sachs“. In: *Rechtsmedizin* 11, 2001, Heft 1: 31-6.

[1752] P. SVOBODNÝ - L. HLAVÁČKOVÁ, *Biographisches Lexikon*: 177-8 a dále srov. také W. KOERTING, c. d.: 162.

[1753] Tiskové sdělení UniPressMünster „Prof. Sachs gestorben (+) - Früherer Direktor des Instituts für Rechtsmedizin, 15. September 2000“, <http://www.uni-muenster.de/Rektorat/upm1/upm02152.htm> [2005-08-12].

skeletů mnoha desítek vězňů z koncentračních táborů přitom v úvahu zřejmě příliš brána nebyla; i v roce 2001 měl zůstat v paměti svých kolegů a žáků především „... *als liebenswerter Mensch und hochgeschätzter Kollege*“.[1754] Sachs zemřel roku 2000 ve věku nedožitých osmdesáti osmi let.[1755]

Thums, jak již bylo uvedeno, odešel z Prahy ještě roku 1945. Nejprve se vrátil do rodné Vídně, aby se posléze přestěhoval do dolnorakouského Sankt Pöltenu, kde působil jako úřední lékař a později i odborný lékař ve zdejší zemské nemocnici a vrchní zdravotní rada; univerzitní post v poválečném období již nikdy nezastával.[1756] Kromě českého vyšetřování z roku 1945 proti němu bylo roku 1964 ještě zahájeno již zmíněné vyšetřování německými a rakouskými spolkovými orgány v souvislosti s případy „eutanázie“, které však vyznělo do prázdna, respektive bylo odloženo *ad acta*.[1757] Počátkem 70. let se velmi angažoval v tehdy založené tzv. *Gesellschaft für biologische Anthropologie, Eugenik und Verhaltensforschung* [Společnost pro fyzickou antropologii, eugeniku a výzkum chování], jež od roku 1972 vydávala časopis nazvaný „Neue Anthropologie“ [Nová antropologie]; roku 1974 se stal i členem jeho redakční rady. Rasový hygienik nacistické školy, který ostatně své přesvědčení vlastně ani nikdy neopustil, tak velmi aktivně spolupůsobil při propagování tohoto staronového směru.[1758] Tak roku 1968 podle něj hlavním úkolem eugeniky i nadále zůstávala „... *Forderung nach Schutz und Vermehrung der gesunden Erbanlagen und Zurückdrängung der krankhaften Erbanlagen ja bekanntlich für alle Völker und Rassen...*“.[1759] Thums zemřel roku 1976 ve věku sedmdesáti dvou let.[1760]

Von Tschermak-Seysenegg odešel z Prahy do Bavorska, jak již bylo předesláno, roku 1946 na vlastní přání.[1761] Zde se záhy nato (1947) stal přednostou fyziologického ústavu na *Ludwig-Maxmilians-Universität* [Univerzita Ludvíka Maxmiliána] v Mnichově, tehdy se sídlem v Řezně.[1762] Jeho důležité

[1754] B. BRINKMANN - K. TEIGE, c. d.: 31.

[1755] Ibidem.

[1756] P. SVOBODNÝ - L. HLAVÁČKOVÁ: *Biographisches Lexikon*: 212; W. KOERTING, c. d.: 131-2 a také P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 439 a 522.

[1757] LJV Ludwigsburg, 439 AR 3305/65, oznámení Anne Pillmann na Karla Thumse u státního zastupitelství v Mnichově II., 15. srpen 1965, originál; LJV Ludwigsburg, 416 AR-Z 20/84, Prof. Lucksch - Prof. Thums a A MV Praha, Z-847, Zpráva o provádění „eutanázie“ v psychiatrických ústavech na území ČSSR během období německé okupace, únor 1968, originál.

[1758] Herwigh RIEGER - Karl THUMS - Karl URSIN, *Der neue Bund: In Verbindung mit alten Wandervögeln* (Wien: Österreichischer Wandervogel 1952) a zejména pak Karl THUMS, *Gesundes Erbe, gesundes Volk: Die Wissenschaft der Erbgesundheitspflege.* (Wien: Österreichische Landsmannschaft 1968). Dále srov. P. SVOBODNÝ, *Dieselben Leute*: 259; P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 671-72 a Ernst KLEE, *Deutsche Medizin im Dritten Reich: Karrieren vor und nach 1945*. (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 2001): 221. K návaznosti Thumsovy činnosti v protektorátu a po válce srov. zejm. Herwig RIEGER - Karl THUMS, „Augenärztliche Untersuchungen im Rahmen des anthropologisch-erbbiologischen Vaterschaftsnachweises“. In: *Wien. med. Wschr.* 101, 1951, Nr. 32/33: 594-601.

[1759] K. THUMS, *Gesundes Erbe*: 72-3.

[1760] L. HLAVÁČKOVÁ - P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*: 212.

[1761] NA Praha, MŠ, osobní spis č. 251 - Tschermak-Seysenegg von Armin, rozhodnutí MŠANO o nevyplácení penze, 30. září 1948, originál.

[1762] P. SVOBODNÝ, *Dieselben Leute*: 267 a dále také L. HLAVÁČKOVÁ - P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*: 215.

angažmá v prvních letech etablování pražského IERH zůstává dodnes úplně neznámou kapitolou v životě a díle této důležité persóny kontinentální experimentální biologie první poloviny 20. století.[1763] Von Tschermak-Seysenegg zemřel roku 1952 ve věku sedmdesáti devíti let.[1764]

Weyrich, někdejší Thumsův kolega z pražské lékařské fakulty a vedoucí zdejšího ústavu pro soudní medicínu a kriminalistiku a současně příslušník SS, uprchl z Prahy i se svojí rodinou 21. dubna 1945, a to do rodného Rakouska.[1765] Ještě v červnu 1945 po něm bylo československými orgány vyhlášeno pátrání pro podezření z defraudace univerzitního majetku, který měl s sebou odvézt.[1766] Celkem se mělo jednat o „... *6 beden s různým materiálem, jako spektroskopy, mikroskopy, projekčními přístroji, diapositivy apod.*"[1767] Toto vyšetřování nicméně vyznělo v letech 1945-46 do prázdna a později v něm už nebylo pokračováno. Ještě roku 1946 tak nastoupil v ústavu pro soudní lékařství na lékařské fakultě vídeňské univerzity, aby po zdejším několikaletém působení mohl v polovině 50. let zahájit svou druhou a nutno říci, že značně úspěšnou akademickou kariéru. Roku 1954 byl povolán jako řádný profesor patologie na lékařskou fakultu *Albert-Ludwigs-Universität* [Univerzita Alberta Ludvíka] ve Freiburku, aby zde působil až do roku 1966, v letech 1960-66 pak dokonce coby jeho přednosta.[1768] Krátce po svém úmrtí v březnu roku 1998 byl vyznamenán pamětní medailí téže univerzity, jejímž propůjčením tehdejší rektor ocenil zejména „... *herausragende Persönlichkeiten... , die mit ihrem Denken und Handeln die Universität herausragend unterstützt haben*".[1769] Jeho úloha jako druhého, respektive po roce 1942 třetího nejdůležitějšího posuzovatele při určování a vystavování posudků o rodovém původu v někdejším protektorátu stejně jako podíl na fabrikaci zvláštních preparátů z pozůstatků československých parašutistů, kteří v květnu 1942 provedli atentát na Heydricha, z pověření pražského gestapa, zůstala v podstatě až do dnešních dnů širší, ale zejména odborné veřejnosti neznáma. Weyrich zemřel roku 1998 ve věku nedožitých sta let.[1770]

Steffel, Weyrichův asistent, který se měl podílet na dosud blíže neznámých lékařských pokusech, spáchal na útěku v Litoměřicích sebevraždu oběšením.[1771]

[1763] L. HLAVÁČKOVÁ - P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*: 215.

[1764] Ibidem; dále také W. KOERTING: c. d.: 120-1.

[1765] NA Praha, ÚD, k. č. 26, přípis oblastní kriminální ústředny v Praze československé Komisi pro vyšetřování válečných zločinů ve věci pátrání po odcizených věcech z Karlovy university v Praze, 4. duben 1946, originál. Srov. také F. HÁJEK, c. d.: 203.

[1766] Ibidem.

[1767] Ibidem.

[1768] Srov. zejm. <http://www.uniklinik-freiburg.de/i/rme/de/mit/ww-inst-geschichte.html> [2004-10-11].

[1769] Ibidem.

[1770] Ibidem.

[1771] F. HÁJEK, c. d.: 204.

Schultz, první a také poslední řádný profesor samostatného oboru rasové biologie v dějinách pražského vysokého učení, utekl i se svou početnou pětičlennou rodinou dne 3. května 1945 přes Prahu s největší pravděpodobností do Bavorska.[1772] Teprve o rok později, v létě 1946 po něm příslušné československé orgány zahájily v okupovaném Německu intenzívní pátrání pro podezření ze spáchání válečných zločinů, v tomto případě dokonce i za nasazení vlastních agentů.[1773] Bezesporu hlavní úlohu přitom hrála jeho příslušnost a vysoká hodnost v SS (SS-Standartenführer) a zejména pak někdejší funkce šéfa RA RuSHA-SS.[1774] Jak složité nicméně bylo shánění důkazů, dokládá i hodnocení Schultzeho válečné činnosti profesorem Malým, jenž českým vyšetřovatelům Schultzeho charakterizoval v tom smyslu, že „... *nebyl takový, aby na něho mohlo býti pohlíženo jako na váleč. zločince. Byl spíše vědcem než politikem. Z biologického hlediska měl Schultz na starosti přezkušování osob, které se hlásily k oddílům SS.*“[1775] Zde je ovšem nutno poznamenat, že Malý měl jen velmi omezené či dokonce žádné možnosti, jak hlouběji proniknout do struktury a rozdělení úkolů v rámci SS, respektive RuSHA-SS. Z blíže neznámých příčin československé orgány po roce 1947 v dalším pátrání nepokračovaly a nedošlo tedy ani k Schultzeho zatčení, i když např. ještě roku 1947 bylo místo jeho úkrytu v Mnichově včetně přesné adresy československým úřadům známo.[1776] Zejména Schultzeho poválečná kariéra má podobu velmi smutné pikanterie. Roku 1954 byl totiž povolán, i když ne jako přednášející profesor, nicméně stále řádný profesor pro obor fyzické antropologie na již zmíněnou univerzitu v Münsteru; v soukromé praxi se přitom nadále věnoval především vyhotovování znaleckých posudků v paternitních sporech.[1777] Bez zajímavosti v této souvislosti rozhodně není, že se v Münsteru rovněž často účastnil debatních schůzek vybraných profesorů nad antropologickými a genetickými problémy, jež v rámci zdejší univerzity pořádal jiný její profesor, kterým nebyl nikdo jiný než von Verschuer.[1778] *Cornix cornici oculum non confodit.* Schultz zemřel roku 1998 ve věku devadesáti sedmi let.[1779]

Kloiber, v letech 1943-45 v Praze nejbližší Schultzeho spolupracovník, se záhy po skončení války vrátil do rodného Rakouska, kde usiloval o získání místa v antropologickém oddělení vídeňského *Naturhistorisches Museum* [Přírodovědecké muzeum]; roku 1946 byl však odmítnut pro své členství

[1772] A MV Praha, kartotéka MV - Bruno Kurt Schultz, záznam Z-41560/ 45, 14. březen 1946, originál a A MV Praha, 10973, zpráva o šetření MV (oddělení pro stíhání válečných zločinců), 19. červenec 1946, originál,

[1773] A MV Praha, 316-136-4, přípis oblastní úřadovny Stb v Praze ve věci Prof. Schulze (Schultzeho - poz. aut.) MV, 7. červen 1947, originál.

[1774] Ibidem.

[1775] A MV Praha, 316-136-4, přípis oblastní úřadovny Stb v Praze ve věci Prof. Schulze (Schultzeho - poz. aut.) MV, 7. červen 1947, originál.

[1776] Ibidem.

[1777] Ústní sdělení emeritního profesora fyzické antropologie dr. Huberta Waltera; osobní spis UA Münster zůstává vzhledem k datu Schultzemu úmrtí (1998) v nejbližší době nepřístupný.

[1778] E. BLACK: *The War*: 379-80.

[1779] Ústní sdělení emeritního profesora fyzické antropologie dr. Huberta Waltera.

v SS. O dva roky později nicméně začal pracovat v tzv. *Oberösterreichisches Landesmuseum* [Hornorakouské zemské muezum] se sídlem v Linci, kde o roku 1949 vytvořil i nové oddělení pro biologii, jehož se stal vedoucím.[1780] Roku 1950 zde rovněž založil tzv. *Gesellschaft für Angewandte Naturkunde* [Spolek pro aplikovaný přírodopis].[1781] O sedm let později (1957) se pak podruhé habilitoval, tentokrát na univerzitě ve Štýrském Hradci; později zde byl jmenován řádným profesorem pro obor fyzické antropologie.[1782] Věnoval se především výzkumu a vykopávkám pravěkých hrobů a kromě toho rovněž vyhotovoval jako soudní znalec posudky v paternitních sporech.[1783] O jeho válečném angažmá v Praze se můžeme v poválečných rakouských materiálech např. dočíst, že byl v letech 1943-45 „... *Doz. m. Lehrauftrag f. Anthrop. a. d. Naturw. Fak. d. Dt. Karls-Univ. Prag*“[1784] či o něco později, že během války byla jeho vědecká dráha „... *durch Fronteinsätze, Verwundungen und Gefangenschaft unterbrochen.*“[1785] Kloiber zemřel roku 1992 ve věku osmdesáti dvou let.[1786]

Müller, poslední z tria někdejších hlavních německých pražských rasových teoretiků z DKU, v dubnu či květnu 1945 taktéž uprchl do západní části Německa. Roku 1952 byl pověřen výukou na tzv. *Philosophisch-theologische Hoschschule* [Filozoficko-teologická vysoká škola] v bavorském Bamberku.[1787] Od roku 1955 až do svého úmrtí působil jako řádný profesor sociologie na tzv. *Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften* [Vysoké škole pro hospodářské a sociální vědy] univerzity v bavorském Erlangenu, části pozdější spojené *Friedrich-Alexander-Universität Nürnberg-Erlangen* [Univerzita Friedricha Alexandra v Norimberku a Erlangenu].[1788] Příznačně se ve svých poválečných pracích tento někdejší Frankův poradce pro národnostní otázky věnoval problematice související s talentem a nadáním stejně jako problematikou vysídleneckých skupin.[1789] Müller zemřel roku 1963 ve věku šedesáti sedmi let.[1790]

[1780] Georg GLOWATZKI, „Ämilian Josef Kloiber zum siebzigsten Geburtstag“. In: *Homo* 31, 1980: 237.

[1781] „Übersicht“. In: *Mitteilungsblatt der Museen Österreichs* 1952, Heft 1: 47.

[1782] G. GLOWATZKI, *Ämilian Josef Kloiber*: 237.

[1783] Srov. především Ämilian J. KLOIBER, *Die Gräberfelder von Lauriacum.* (Linz: Oberösterreichischer Landesverlag in Kommission 1957); tentýž, *Die Menschen von Linz-Zizlau: Baierische Gräberfelder des 7. Jhs. Auf dem Gelände d. VÖEST.* (Linz: Stadtmuseum Linz 1973). Pro Kloiberovu sourhnnou bibliografii do roku 1980 srov. G. GLOWATZKI, *Ämilian Josef Kloiber*: 237-39.

[1784] „Übersicht“. In: *Mitteilungsblatt der Museen Österreichs* 1952, Heft 1: 47.

[1785] G. GLOWATZKI, *Ämilian Josef Kloiber*: 237.

[1786] Ústní sdělení emeritního profesora fyzické antropologie dr. Huberta Waltera.

[1787] H. STURM (vyd.), *Biographisches Lexikon* (Band III.): 664.

[1788] Ibidem; dále srov. také S. KÜHL, *Die Internationale*: 178.

[1789] Karl V. MÜLLER, *Zur Umweltlabilität der soziologischen Bewährung*, in: Abhandlungen des 14. internationalen Soziologenkongresses in Rom (30. August - 3. September 1950), Bd. 3: 122-33; tentýž, *Die Begabung in der sozialen Wirklichkeit: Ergebnisse der begabungs-soziologischen Erhebungen im Niedersachsen auf Grund der Auszählung im Regierungs-Bezirk Hannover.* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1951); tentýž, *Heimatvertriebene Jugend: Eine soziologische Studie zum Problem der Sozialtüchtigkeit des Nachwuchses der heimatvertriebenen Bevölkerung.* (Kitzingen-Main: Holzner-Verlag 1953); tentýž, *Begabung und soziale Schichtung in der hochindustrialisierten Gesellschaft.* (Köln: Westdeutscher Verlag 1956); tentýž, *Sozialwissenschaft und soziale Arbeit.* (Berlin: Duncker & Humblot 1956); tentýž, *Die Angestellten in der hochindustrialisierten Gesellschaft,* in: Schriftenreihe des Instituts für empirische Soziologie-Band 6

Neméně charakteristické jsou i osudy vlastních akademických exponentů někdejší RHS, z nichž za všechny uveďme alespoň Beyera a Hippiuse.

Beyer[1791] z Prahy uprchl v době před pražským povstáním v květnu 1945 do tyrolského Innsbrucku, kde se dostal do amerického zajetí.[1792] Československé úřady na něj počátkem července 1946 vydaly zatykač, jenž se ale minul výsledkem.[1793] Tento kdysi prominentní Heydrichův chráněnec a „pedagog", který se ve Lvově spolupodílel na likvidaci několika desítek polských intelektuálů, působil po skončení války dlouhá léta jako učitel na evangelické tzv. *Pädagogische Hochschule* [Pedagogická vysoká škola] ve šlesvicko-holštýnském Flensburgu, přičemž se politicky výrazně angažoval.[1794] Beyer zemřel roku 1971 ve věku šedesáti tří let.[1795]

Hippius, Beyerův kolega a blízký spolupracovník z let 1942-45 a iniciátor psychologických vyšetřování dětí ze smíšených polsko-německých manželství v Poznani, na nichž se podílel i Lorenz, zůstal s největší pravděpodobností v Praze i během květnového povstání. O jeho pozdějších osudech panují nejasné, lépe řečeno rozporné informace. Některé z nich tvrdí, že se dostal do sovětského zajetí; v jiném agenturním hlášení OBZ s července 1945 se pak k jeho charakteristice můžeme dočíst: *„Fin nebo Estonec. Mluví výborně rusky. Vypracovával metody na potírání všech slovanských vlastností, které charakterisují slovanskou rasu... Pracoval v klášteře sv. Tomáše. Byl zadržen Rusy, kteří s ním přijeli do kláštera, odkud Hippius bral nějaké listiny.*"[1796] Pozdější hlášení to pouze potvrzují: *„Dr. Hippius pracoval v Heydrichově fondu* (Reinhardt-Heydrich-Stiftung - pozn. aut.) *v Praze III.* (Malá Strana - pozn. aut.) *v klášteře sv. Tomáše a poslední dobu před revolucí v paláci Francouzského vyslanectví* (Buquoyovský palác - pozn. aut.)... *Pokud bylo možno zjistiti, byl Dr. Hippius v revoluci zadržen, ale kam byl dopraven a co se s ním stalo, nepodařilo se přes nejpečlivější šetření zjistiti.*"[1797]

(Köln-Opladen: Westdeutscher Verlag 1957); tentýž, *Die Manager in der Sowjetzone.* (Köln: Westdeutscher Verlag 1962) a tentýž, *Manager in Mitteldeutschland,* in: Schriftenreihe des Instituts für Empirische Soziologie (Köln-Opladen: Westdeutscher Verlag 1962).

[1790] H. STURM (vyd.), *Biographisches Lexikon* (Band III.): 664 a dále srov. rovněž A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 249.

[1791] K Beyerovým poválečným metamorfózám srov. podrobněji především K.-H. ROTH, *„Heydrichs Professor"*: 321-42.

[1792] A MV Praha, 2M 11768, Nadace Reinharda Heydricha - pátrání po osobách, hlášení OBZ, 13. červenec 1945, originál/tajné. Srov. také A. MÍŠKOVÁ: Německá (Karlova) univerzita: 188.

[1793] A. MÍŠKOVÁ: *Německá (Karlova) univerzita*: 236.

[1794] Srov. Gerhard PAUL, *Flensburger Kameraden: Wie Deutschlands hoher Norden nach dem Krieg für Tausende NS-Funktionäre und Offiziere zur Fluchtburg und später vielfach zur sicheren Heimat wurde* <http://www.zeit.de/archiv/2001/06/200106_a-flensburg.xml> [2004-12-10].

[1795] A. MÍŠKOVÁ: *Německá (Karlova) univerzita*: 236.

[1796] A MV Praha, 11768, agenturní hlášení č. 8 OBZ ve věci nadace Reinharda Heydricha, 13. červenec 1945, originál.

[1797] A MV Praha, 12462, přípis Oblastní úřadovny Stb Praha MV v Praze ve věci Dr. Rudolfa Hippia - štěchovický archiv - zpracování, 3. březen 1947, originál.

V pátrání po Hippiovi se mělo i nadále pokračovat; výsledky však nejsou známé.[1798] Jeho stopa v Praze však každopádně mizí počátkem května 1945.[1799]

Pokud jde o příslušníky RuSHA-SS, respektive především jeho RA, činných v protektorátu či pohraničních (sudetoněmeckých) územích, nedostal se nikdo z nich ani v Československu ani později v Německu či Rakousku před soud. Za příslovečnou výjimku potvrzující pravidlo můžeme snad považovat pouze šéfa RuSHA-SS Hofmanna a účastníka konference o „konečném řešení židovské otázky" ve Wannsee z počátku roku 1942, jenž byl v rámci následného norimberského procesu s příslušníky RuSHA-SS na jaře 1948 odsouzen úhrnem k dvaceti pěti letům vězení, aby byl posléze předčasně propuštěn.[1800] Hofmann zemřel roku 1982 ve věku osmdesáti osmi let.[1801]

O poválečných osudech desítek rasových posuzovatelů/přezkušovačů (RuS-Eignungsprüfer) a dalších „expertů", kteří byli v případě německého vojenského vítězství předurčeni řídit v převážné části Evropy sofistikovaný systém selekce megalomanských rozměrů dimenzovaný na mnoho desítek budoucích generací, se dnes neví v podstatě vůbec nic. Z těch, kteří působili během války v protektorátu proto uveďme alespoň dva z nich, kteří byli během šesti válečných let nějakým způsobem spojeni s pražským německým akademickým prostředím.

Hesch, poslední vedoucí tzv. *Landesstelle Sudeten des RuSHA - Aussenstelle Böhmen und Mähren*, uprchl s největší pravděpodobností na konci války do Rakouska a odtud později dále do západní části Německa. O jeho poválečných aktivitách je známo jen velmi málo; byl např. řádným členem *Anthropologische Gesellschaft Wien* [Anthropologische Gesellschaft Wien].[1802] Hesch zemřel roku 1979 ve věku osmdesáti šesti let.[1803]

Stengel- von Rutkowski se na konci války, pravděpodobně v Praze či jinde v Čechách, dostal do sovětského zajetí, z něhož se vrátil až po čtyřech letech (1949).[1804] Až do samého konce války se přitom v Praze stále věnoval možnosti vytvoření „Die Wissenschaft von der europäischen Substanz"[1805] [Věda o evropské substanci], aby pak po svém návratu ze sovětského zajetí roku 1949 „revidoval" svá rasová východiska takto: „*Nach dem Zeitalter der Entdeckung des alleeinigen*

[1798] Ibidem.

[1799] A. MÍŠKOVÁ, *Německá (Karlova) univerzita*: 188.

[1800] Datum úmrtí uvedeno dle <http://www.uni-protokolle.de/Lexikon/Otto_Hofmann.html> [2005-12-12].

[1801] Ibidem.

[1802] K. GEISENHAINER, c. d.: 478.

[1803] Ibidem.

[1804] U. HOßFELD, *Rassenphilosophie*: 77-92

[1805] Jan B. POTTHAST, *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag: Gegnerforschung und Völkermord im Nationalsozialismus.* (Frankfurt-New York: Campus 2002): 332.

Geltungsanspruchs der menschlichen Umwelt (historischer Materialismus) war eine Zeit des Geltungsanspruchs der Realität menschlicher Erbwelt notwendig. Ihre Übertreibung (!) *liegt hinter uns. Mögen wir in kein neues Extrem verfallen. Allein die Synthese ist fruchtbar. Sollte es gelingen, der echten Synthese aus Geist, Erbwelt und Umwelt ihren Gesetzmässigkeiten, Gefährdungen und Steigerungen in Wissenschaft, Ethik, Kunst und Politik gebührend und in sittlicher Freiheit* (!) *Rechnung zu tragen, so wäre auch die Epoche des Irrtums in Rassen-Dingen nicht vergeblich gewesen.*"[1806] Převážná část jeho písemných materiálů a rukopisů byla zabavena v Praze, kde také, jak již bylo uvedeno, zůstala.[1807] Ačkoliv byl ještě v létě 1945 v západní části Německa oficiálně propuštěn ze státní služby, působil pak v 60. letech jako zdravotní rada v hessenském Marburku, a to i přesto, že byl několikrát vyšetřován východoněmeckými úřady kvůli účasti na činnosti soudů dědičného zdraví a následným sterilizačním řízením v Duryňsku v době před vypuknutím války.[1808] V polovině 50. let se i nadále politicky angažoval. Tak např. roku 1956 spoluzakládal na hradě Ludwigstein v Hessensku tzv. *Freie Akademie e. V.* [Svobodná akademie], sesterskou organizaci jedné z nejdůležitějších německých neonacistických sekt tzv. *Deutsche Unitarier Religionsgemeinschaft e. V.* [Náboženské společenství německých unitářů].[1809] Současně se rovněž věnoval literární činnosti, takže pokud jej v současných encyklopediích lze vůbec nalézt, pak téměř výhradně jako „básníka-lyrika".[1810] Záhy po svém úmrtí se dokonce dočkal i vlastní biografie, v níž je tento bývalý prominentní teoretik SS pro otázky rasové hygieny a rasové biologie a přesvědčený antisemita nazýván jako „... *poutník mezi přírodou a duchem*" (!).[1811] Stengel- von Rutkowski zemřel roku 1992 ve věku osmdesáti čtyř let.[1812]

Stejně neuspokojivá je současná znalost o osobách zodpovědných za přípravu a uskutečňování „praktických rasově hygienických opatření" na střední a nejnižší byrokraticko-správní úrovni,

---

[1806] E-H-H Jena, sbírkový fond, Lothar Stengel- von Rutkowski, Der Rassengedanke in Wissenschaft und Politik unserer Epoche, 1949, Manuskript.

[1807] Blíže srov. seznam pramenů a literatury této práce, konkrétně fondy A MV Praha a NA Praha uvedené v části i_1).

[1808] U. HOßFELD, *Rassenphilosophie*: 92.

[1809] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Die Arbeit der Freien Akademie 1956-1976: Der wissenschaftliche Sekretär erinnert sich*, in: Wirklichkeit und Wahrheit - Viertelsjahreszeitschrift für Forschung, Kultur und Bildung, 1977, no. 2: 116-29. Dále srov. Ute Nanko, *Von „Deutsch" und „frei" und zurück? Jakob Wilhelm Hauer und die Frühgeschichte der Freien Akademie*, in: Rainer LÄCHELE (ed.) - Jörg THIERFELDER (vyd.), *Das evangelische Württemberg zwischen Weltkrieg und Wiederaufbau*. (Stuttgart: Calwer Verlag 1995): 214-233 a U. HOßFELD, *Staatsbiologie*: 261.

[1810] Lothar STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Spur durch die Dünen der Zeit.* (Marburg: Verlag Marburger Spiegel 1958); tentýž, *Die Gesichte des Einhorns.* (Bodman: Hohenstaufen Verlag 1968); tentýž, *Vogelflug und Seinsminute: Bilder, Horizonte, Sinnbilder, Bilanzen: Gedichte.* (Bodman/Bodensee: Hohenstaufen Verlag 1978); tentýž, *Im Spiegel des Seins: Geschautes, Erfahrenes, Geliebtes, Gedachtes, Gedichte.* (Berg/Starnberger See: Hohenstaufen Verlag 1983); tentýž, *Im Spiegel des Seins.* (Bodman: Hohenstaufen Verlag 1983); tentýž, *Der Wanderer: Bilder zwischen Tag und Traum: Gedichte.* (Lossburg/Schwarzwald: Edition L 1988); tentýž, *Jahreslauf und Lebensspur: Frühe Gedichte.* (Wien: Europäischer Verlag 1990); tentýž, *Der Wanderer: Bilder zwischen Tag und Traum.* (Lossburg: Edition L 1988) a tentýž, *Zaubereien in Bild und Wort: Gedichte.* (Korbach: Verlag Hagel 1990).

[1811] Wolfgang A. RITTER, *Der Lyriker Lothar Stengel von Rutkowski: Ein Wanderer zwischen Natur und Geist.* (Lossburg: Edition L 1992).

[1812] Ibidem.

konkrétně tedy o úřednících někdejší *Skupiny zdravotnictví* ÚŘP stejně jako německých úředních lékařích, kteří byli během šesti let okupace českých zemí hlavní oporou stále budované rasově hygienické infrastruktury.

Totéž konečně bezezbytku platí i pro ty, kteří byli na té nejnižší úrovni zdravotnického systému v českých zemích více či méně involvováni v provádění samotné „eutanázie", a to jak dospělých, tak zejména dětských pacientů. Jména jako Bergl, Lucksch, Hever, Vratnik, Bennholdt-Thomsen, Wokurek či Girschek dnes jen stěží někomu něco řeknou.[1813]

Jak již bylo řečeno v úvodu, v desetiletích následujících po skončení kataklyzmatu druhé světové války bylo jen velmi těžké provádět nezávislý historický výzkum, který by mohl návaznost a především provázanost a souslednost „praktických rasově hygienických opatření" z období okupace a druhé světové války přiblížit v celé, dnes již jen stěží představitelné moribundní celistvosti. Vedle důvodů čistě ideologických a politických byla bezesporu hlavní příčinou i skutečnost, že převážná část dobových dokumentů německé provenience byla buď úplně nepřístupná, nebo se teprve předávala do příslušných archivů. Nemůže proto překvapit, že jestliže nemohly (či neměly) být kladeny fundované a pramenně podložené otázky k této temné kapitole vývoje moderní evropské vědy 20. století v českých zemích či - vzhledem ke svému dosahu - celé Evropě, jen stěží se daly předpokládat adekvátní odpovědi.[1814]

Ale i kdyby tomu tak nebylo, bylo by pravděpodobně naivně optimistické se domnívat, že bychom se takových odpovědí mohli dočkat právě od těch, kteří v letech 1939-45 v protektorátu více než agilně rasově hygienickou infrastrukturu budovali, propagovali nový samostatný a „ústřední" obor dědičné a rasové hygieny jako základ nového vidění světa stejně jako každodenní rasové, zdravotní a sociální selekční politiky nacistického státu a kteří v poválečném Německu či Rakousku zpravidla zahájili své druhé, často velmi úspěšné profesní kariéry.[1815] Navíc proč také, když - řečeno např. slovy Eugena Fischera - to v žádném případě nebyla deset let po skončení války „... *Schuld der Eugenik, wenn im Nationalsozialismus heilloser und verbrecherischer Mißbrauch unter gänzlicher Verkennung jeder Menschenwürde betrieben worden ist... Die Eugenik wird ihre für die Kulturvölker einfach unentbehrliche Lehre und die ihr folgende Bevölkerungspolitik unbedingt wieder aufnehmen und*

[1813] William E. SEIDELMAN, „Nuremburg Lamentation: For the Forgotten Victims of Medical Science". In: *British Medical Journal* 1996, Vol. 313: 1465.

[1814] B. MÜLLER-HILL, *Reflections*: 197.

[1815] P. WEINGART - J. KROLL - P. BAYERTZ, c. d.: 564; R. N. PROCTOR, *Racial Hygiene*: 299-303 nebo B. MÜLLER-HILL, *Tödliche Wissenschaft*: 100-2.

weiterführen"?[1816] Günther, jeden z hlavních, ne-li vůbec nejdůležitějších rasových teoretiků tzv. nordického směru, totéž krátce před svou smrtí roku 1967 vyjádřil ještě příkřeji a bezostyšněji, když v poválečném vydání své někdejší knihy FÜHRERADEL DURCH SIPPENPFLEGE, nyní nově pojmenované jako VERERBUNG UND UMWELT [Dědičnost a okolní svět], napsal: „... *Adolf Hitler, unser 'Führer', so verhängnisvoll und folgenschwer versagt hat gegenüber der ihme zufallenden Aufgabe, eine kluge und antadelige Führungsschicht für seinen Staat und seine Partei zu schaffen...* "[1817] Připomeňme zde proto alespoň neblahou předtuchu Fischerova a Güntherova českého současníka MUDr. Františka Bláhy (1896-1979), jenž byl ale na rozdíl od nich několik let vězněn v německých koncentračních táborech a bylo mu dáno to výjimečné štěstí nemnoha jejich hrůzy přežít, z roku 1945, které lze ve velké míře vztáhnout právě na někdejší akademické představitele nacistické rasové hygieniky a biologie působící v letech 1939-45 na DKU v Praze: „*A když jsem minulého týdne poslouchal rozhlas, oznamující, že v dohodě s anglickými úřady bude v nejbližší době obnovena lékařská fakulta staroslavné university v Bonnu a že se hledají její profesoři, vzpomněl jsem si na naši ještě staroslavnější universitu Karlovu, co s ní se stalo a co by se bylo stalo v opačném výsledku - a zda snad se ještě jednou nesejdeme s tvářemi, které se chodily dívat a dirigovaly tuto vědu v jejím nejhorším úpadku.*"[1818] Ostatně není jistě náhodou, že s odstupem téměř přesně šedesáti let a v souvislosti s razantním rozvojem současných genetických poznatků velmi obdobně reflektoval rasově hygienická tenata německé genetiky i Watson: „*Deutschlands historische Verstrickung in Eugenik (Genetik zur Verbesserung der Menschheit) war ein moralisches Desaster. Allzu viele seiner führenden Humangenetiker predigten nordische Überlegenheit und hatten willentlich Teil an der Eliminierung der Geisteskranken, Juden und Zigeuner durch wissenschaftliche Selektion. Nach dem Ende des Krieges wurden an den Greueln direkt Beteiligten in Nürnberg verurteilt. Einige begingen Selbstmord, einige wurden hingerichtet. Aber die Gelehrten, deren Hände nicht direkt blutig geworden waren und die sagen konnten, daß sie nie mehr als wissenschaftliche Berater waren, besetzten wieder die führenden akademischen Positionen in Genetik, Psychiatrie und Anthropologie. Die Deutschen hatten nie die sittliche Verkommenheit, die im Namen der Genetik begangen worden war, niedergekämpft. Ein wirkungsvolles Moratorium dieser Fächer für zehn oder zwanzig Jahre nach dem Krieg wäre besser gewesen.*"[1819]

♦ ♦

[1816] Eugen FISCHER, *Die Wissenschaft vom Menschen: Anthropologie im XX. Jahrhundert*, in: Hans SCHWERTE (vyd.) - Wilhelm SPENGLER (vyd.), *Forscher und Wissenschaftler im heutigen Europa*. (Oldenburg: G. Stalling 1955): 272-87. Dále srov. S. KÜHL, *Die Internationale*: 175-8.

[1817] Hans F. K. GÜNTHER, *Vererbung und Umwelt*. (Pähl: Hohe Warte 1967): 7.

[1818] František BLÁHA, „Medicina na zcestí". In: *Časopis Lékařů Českých* 84, 1945, č. 29: 1049. Pro přehled poválečných profesních kariér bývalých předních nacistických rasových hygieniků srov. zejm. P. WEINGART - J. KROLL - K. BAYERTZ, c. d.: 631-64, P. J. WEINDLING, c. d.: 565-83 a dále také S. KÜHL, *Die Internationale*: 177-8

[1819] J. D. WATSON, *Leichte Schatten*: B3.

Závěr

Během německé okupace českých zemí a druhé světové války v letech 1939-45 zde bylo zahájeno budování nové infrastruktury, jež stejně jako v Německu samotném měla sloužit především k naplňování oficiálních nacistických doktrín, pojmenovaných jako „péče o dědičné zdraví" [Erbgesundheitspflege] a „péče o rasu" [Rassenpflege]. Na akademické úrovni se v oblasti biomedicínských věd měla opírala především o nové obory tzv. *Rassenhygiene* [rasová hygiena], popř. tzv. *Erbbiologie* [dědičná biologie], a tzv. *Rassenbiologie* [rasová biologie], které se v Německu rozvíjely kontinuálně od přelomu 19. a 20. století.

Ústřední a zároveň exkluzivní místo v ní měly, vedle celé řady dalších státních a stranických institucí, zaujmout především nové univerzitní ústavy, jež byly v letech 1939-45 postupně vytvořeny na třech fakultách DKU se sídlem v Praze. Jednalo se o tzv. *Institut für Erb- und Rassenhygiene* [Ústav pro dědičnou a rasovou hygienu] zřízený roku 1939 na lékařské fakultě DKU, tzv. *Institut für Rassenbiologie* [Ústav pro rasovou biologii] zřízený roku 1941 na přírodovědecké fakultě DKU a konečně tzv. *Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie* [Ústav pro sociální antropologii a biologii lidu] zřízený roku 1942 na filozofické fakultě DKU.

Teprve po zahájení jejich činnosti, obsazení odborným personálem a etablování bylo možné, aby se axiomy rasové hygieny a rasové biologie, respektive sociální antropologie a biologie lidu, o jakkoli vágní konstrukty se jednalo, staly východisky cílených expertních intervencí akademických představitelů těchto nově zřízených a státem protežovaných oborů na úrovni okupační správy, respektive v oblasti oficiální nacistické zdravotní, populační, sociální a rasové politiky.

Obzvláště zřejmé to je právě v případě rasové politiky nacistického režimu, kdy hlavní činností přinejmenším dvou ze sledovaných univerzitních ústavů (IERH a IRB) vlastně po celou dobu jejich existence bylo především fabrikování posudků v případech určování otcovství (paternitní spory) a tzv. rodového původu. Obojí přitom představovalo nanejvýše absurdní, přesto však *ex post* vysvětlitelné skloubení rasového a dědičného fanatismu s metodologicky minuciózně propracovaným analytickým aparátem, který umožňoval rámec dobových znalostí o dědičnosti a vývoji živých organismů vycházejících zejména z embryologie, morfologie, konstituční nauky a klasické (mendelovské) nauky o dědičnosti a který v nacistickém totalitním systému opírajícím se o zvláštní „rasově" hierarchizované vnímání světa a jeho právním řádu současně představoval důležité východisko pro segregaci vybraných skupin obyvatelstva označovaných za „biologicky" „méněcenné" (minderwertig) či „nežádoucí" (unerwünscht). Tato zvláštní expertní činnost IERH v oblasti posudkové agendy,

spadající svým záběrem jak do rasovými hygieniky aktivně spolukonstruované „péče o rasu", tak do „péče o dědičné zdraví", tak představovala aktivní podílení se na vytváření kvalitativně nového druhu diskriminace. Na jedné straně možnost absolvování příslušné prohlídky z donucení, umožněná jednoznačným politickým a sociálním nátlakem, a získání navýsost intimních údajů o morfologickém a dědičném statusu dané osoby, na druhé straně možnost jejich efektivního a technologicky pokročilého zpracování a připravenost postoupit je k dalšímu, zpravidla fatálnímu využití v neprospěch daného „probanda" či skupiny „probandů" v případě posuzování celých rodin, znamenala v případě těchto ústavů, jejich akademických představitelů i personálu zásadní proměnu pojetí poslání lékaře i vědce, jejíž podstatu lze bezesporu nazvat perverzí.

Jejím předpokladem bylo biologistické redefinování kategorie „lidu" (Volk), jenž měl v souladu s politickou ideologií nacistického režimu představovat především tzv. *Ahnen- und Blutgemeinschaft* [společenství předků a krve] a měl se stát objektem státem centralizované, řízené a kontrolované rasově hygienické a rasové „péče". To ve vztahu k eugenice předcházejícího období znamenalo především odklon od jejího individualistického a nenásilného pojetí ke koercivní verzi, jež v tom nejextrémnějším případě nevylučovala ani brutální masovou a státem prováděnou exterminaci určitých skupin obyvatelstva právě ve jménu jeho „vyléčení/uzdravení" (Heilen/Gesundung).

Prospektivní plánování a bezprostřední provádění násilných zneplodňujících (sterilizačních) opatření problematizuje komplexitu přechodu eugenicky/rasově hygienicky motivované „kolektivní terapie" k fyzické exterminaci určitých skupin obyvatelstva či dokonce destrukci celých populačních či národních celků. Právě při jejím celkovém technokratickém a dnes již jen těžko představitelném fabričním rozměru nelze podceňovat význam působení nacistické ideologie, jež se z velké míry opírala právě o legitimizující argumenty rasových hygieniků. Byla to totiž právě nacistickou stranou zastávaná a širokým vrstvám vytrvale sugerovaná a na rasově hygienických postulátech vystavěná „biomedicínská vize", použijeme-li ještě jednou Liftonova obratu, jež měla být konsekventně uskutečněna (uskutečňována) právě prostřednictvím stranické, respektive státní superstruktury a jí řízeným a kontrolovaným expertním „*medical killing*".[1820] Přitom nemůže být pochyb, že provádění systematické destruktivní a dehumanizační politiky s cílem fyzické likvidace jako rasově hygienicky vymezených „nežádoucích" skupin obyvatelstva současně znamenala v nacistickém státě i změnu priorit vybraných biomedicínckých oborů a počátek perverze v to, co Müller-Hill příznačně nazývá jako „*tödliche Wissenschaft*".[1821] Axiom negativní, ale samozřejmě také pozitivní masové selekce, se tak v letech 1939-45 stal v té nejextrémnější a lidský život nejvíce dehonestující podobě nedílnou

[1820] R. J. LIFTON, c. d.: 180-7.

[1821] Benno MÜLLER-HILL, *Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies and Others, Germany 1933-1945.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1988).

součástí každodenní zdravotní a sociální politiky a zároveň i předobrazem genocidní transformace rasové a populační politiky nacistického státu, jež proběhla v dobových velmocích s rozvinutým a vlivným eugenickým hnutím právě a pouze v Německu.

Právě v případě DKU a v profesních sítí na ni napojených a s ní spojených se zdá být tato teze obzvláště podložena, neboť se zde odehrávala proměna paradigmatického rámce, v němž mělo být národnostní a populační strategické plánování cíleně dlouhodobě propojeno právě s rasově hygienickými a biologickými východisky. Vzájemný vztah mezi biomedicínskými obory na jedné a populačním plánováním na druhé straně se zde postupně etabloval na velmi pragmatické úrovni vymezením a prováděním společných výzkumných priorit, přičemž jednotící kritérium „rasy" a biologisticky „pojímaného národního společenství" (Volksgemeinschaft) nově definované především v dědičném (genetickém) smyslu jako „společenství dědičných vloh" (Erbanlagengemeinschaft) přispívalo k jejich vzájemné symbióze nejen v oblasti teoretické, ale i „praktické". Na to ostatně zřetelně ukazuje především podpora a angažmá akademických exponentů těchto oborů při každodenním naplňování tzv. rasových či sterilizačních zákonů nebo celé řady dalších potenciálně segregačních a v konečném důsledku diskriminačních opatření jako např. dědičně biologického soupisu protektorátního obyvatelstva. V konečném důsledku se přitom samozřejmě jednalo jak o politickou, tak i technicko operativní využitelnost a instrumentalizovatelnost výsledků a závěrů převážné části studií, které byly za těchto okolností zmíněnými ústavy produkovány či připravovány. Tomu v žádném případě neodporovala ani jak vnitřní diferenciace podle jednotlivých výzkumných metod (např. výzkum dvojčat), tak i začleňování poznatků z dalších tehdy progresivních a primárně biologických směrů jako např. populační genetika či evoluční biologie. Extrémně abstraktní biomorfní modelování však zase vyžadovalo další podporu vzájemné syntézy, která již v podmínkávh nacistického režimu přesahovala daleko za hranice čistě biologických či čistě lékařských disciplín (např. sociologie či psychologie). Institucionální rámec *think-tanku*, který se v Praze postupně ustanovil, poskytovala od roku 1942 především tzv. *Reinhard-Heydrich-Stiftung* [Nadace Reinharda Heydricha], respektive celá řada dalších institucí zpravidla úzce propojených s SS („Ahnenerbe", RuSHA-SS, RA RuSHA-SS atd.). Velmi bezprostřední kontakt s touto politicko-koercivní složkou nacistického režimu tak v extrémní situaci nacisty vedené „rasové války" (Rassenkrieg) umožňoval exponentům sledovaných „nových oborů", alespoň v případě českých zemí, podíl na velmi bezprostředním formulování východisek genocidních opatření, a to jak uskutečněnovaných („eutanázie", S.H.O.A.), tak především prospektivně plánovaných a dimenzovaných na dalekou budoucnost.[1822]

[1822] Srov. např. H. FRIEDLANDER, c. d.: 210 a 217.

Přitom je třeba výslovně zdůraznit, že to byli právě mnozí z nich, kteří byli v tomto perfidním systému, na jehož spoluvytváření se aktivně podíleli, připraveni z nově vzniklé situace profesně i materiálně profitovat. To se týkalo jak obsazování akademických postů a dalšího kariérního vzestupu, tak i přístupu k pokusnému „materiálu" při provádění experimentů, u nichž se zejména v případě vybraných lékařských oborů možná použitelnost lidské bytosti, opět poměřovaná především „rasovou" hierarchií, neustále zvyšovala; k tomu velmi napomáhala i dynamika tehdejší elitní metody dědičné patologie, která experimentování s člověkem a jeho extrémní redukci na pokusný objekt přímo anticipovala. Právě toto bezskrupulózní angažmá a zavržení jakýchkoli morálních aetických zábran ve jménu superobjektivní vědy byla již ve své době - ostatně stejně jako dnes - ona nejméně pochopitelná či jen vůbec stěží představitelná, ale zároveň také zcela rovněž „nová" dimenze zločinů spáchaných v letech 1939-45 ve jménu biomedicínských oborů německými vědci, z nichž v předválečném období mnozí patřili k uznávané vědecké elitě, a to i v rámci mezinárodní *scientific community*, a jež byla v bezprostředně poválečných reakcích identifikována s celou německou vědou a jako taková odmítnuta: *„Než takovou vědu, jakou nabízelo nacistické Německo, raději žádnou vědu. Pravá věda je základem konstrukční činnosti ve prospěch zlepšení lidstva a jeho blahobytu. Věda německá se opětovně a ochotně dala v sobeckém zájmu svého národa do služeb destrukce, jaké není v historii zaznamenáno. Věda a život - věda a smrt. Německá věda se postavila ráda na druhý z těchto pólů.*"[1823]

♦♦♦

[1823] Jan BĚLEHRÁDEK, „Německá věda se prohřešila". In: *Věda a život* 11, 1945, č. 7: 290.

Summary

The German occupation of the Czech lands and WWII (1939-1945) brought development of new infrastructure to the region. The infrastructure was supposed to help accomplish the official Nazi doctrines called "protection of hereditary health" and "protection of the race", as it was in Germany since 1933. At the academic level it was supported by new biomedical disciplines such as the *Rassenhygiene* [racial hygiene], or the *Erbbiologie* [hereditary biology] and the *Rassenbiologie* [racial biology] that were developed continuously from the turn of the 19th and 20th century.

In addition to a number of other state and political institutions new university institutes established gradually at three faculties of the *German Charles University* [Deutsche Karls-Universität; hereinafter as the DKU] in Prague between 1939 and 1945 were those of the central and exclusive status. It was the *Institut für Erb- und Rassenhygiene* [Institute for Hereditary and Racial Hygiene] formed at the DKU Faculty of Medicine in 1939, the *Institut für Rassenbiologie* [Institute for Racial Biology] established at the DKU Faculty of (Natural) Science in 1941 and finally the *Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie* [Institute for Social Anthropology and Folk Biology] established at the DKU Faculty of Arts in 1942.

Only after these institutions had commenced their work, hired professional staff and established themselves the axioms of racial hygiene, racial biology and hereditary biology, or more precisely social anthropology and folk biology, regardless of their vagueness, became the basis of targeted expert interventions carried out by academics and professionals of these newly established and state-promoted disciplines at the level of occupation administration, or in the area of official Nazi health, population, social and racial policies.

The objective of this work is to describe and analyze the complex of these new fields of study promoted by the Nazi regime within the context of the occupation policy applied in the Protectorate of Bohemia and Moravia [Protektorat Böhmen und Mähren/ Protektorát Čechy a Morava; hereinafter as the Protectorate] at that time. It does not intend to provide a general analysis or even a synthesis of the German occupation health, racial, population and national policies in the Protectorate, which would be truly desirable; instead it offers a very first overview made after sixty years mapping the endeavors to implement the German variations of hereditary and racial hygiene in the area of biomedical sciences, or their Nazi ideologization and transformation of chosen disciplines into totalitarian science, providing their sources and outlining the consequences. As results from the definition, the study will focus namely on Prague or rather Czech specifics. We believe that this work can be also important for

being an indispensable prerequisite for understanding and interpreting the complicated development of eugenics in the Czech lands and Czechoslovakia in the first half of 20th century in their full extent and significance.

Taking into account the objective we defined, a number of analytical levels was chosen requiring above all few years of demanding heuristic preparation and study of period sources as well as other materials deposited in a number of domestic and foreign archives, libraries, collections and documentary resources of other institutions many of which were used for the very first time, namely as regards health administration and policy, as far as is known.

The first level is the approximation of theoretic bases and a brief time chart of the actual ideography of the German racial hygiene movement. As was indicated by many authors the modern eugenics, including its German version, developed continuously from the turn of 19th and 20th century within the context of and in interdependency with other establishing and developing scientific disciplines, i.e. not in an isolated way between 1933 and 1945. For this reason we have been trying to perceive the eugenics mainly as a significant type of period expert knowledge having a certain degree of interdisciplinary character typical of technologically developed and industrialized countries with advanced scientific infrastructure, derived from the complicated relation between basic genetic research and its potential social applications of that time. The application required political control and regulation, in particular in medical and social areas and were supported and promoted mainly by representatives of specific professional academic groups. The analysis of the relations between considerably diversified genetic knowledge (population genetics, medical genetics, hereditary pathology, chromosomal heredity, etc.) and racial-biological constructs, based namely on the traditional descriptive methodology of physical anthropology of that time, was crucial especially to the situation in Germany, the main concepts being the race (Rasse), or the population (Bevölkerung). To summary the same, there was a distinction between the system race (System-Rasse) on the one hand and the vital race (Vital-Rasse) on the other hand, recognized in eugenic discussions in Germany from the very beginning (Schallmayer, Ploetz). This distinction reflects the differences in promoting and understanding the Mendel's hereditary paradigms of that time. Especially from this point of view it seems to be justified and inspiring not to talk about the development of eugenics like in other countries, but rather about a German "special way" or the Sonderweg (Weindling) that resulted in the murderous science (Müller-Hill) in the totalitarian Nazi political regime when it became an unprecedented political instrument. The connection with politics was a casual necessity in that case not only for the general acceptation of racial hygiene and biology, but mainly for the implementation of Utopian visions of the racial hygienists. In our opinion the historic analysis should also attempt to cover this relation of mutual cooperation / collaboration between racially based (natural) science and

political ideology and its highly visible irrational racial myths, especially in a political regime where biomedical sciences were supposed to be fundamentally transferred from the racial point of view to become a new leading science (Leitwissenschaft), or more precisely they were supposed to become the base of a new biologistic world picture (Weltbild). The effort to provide systematic support to this transformation which showed both fragmentation and synthesis tendencies is crucial to the DKU and from a certain moment it was closely related to the formulation and gradual technocratic elaboration of occupation strategies that resulted into the preparation and implementation of measures that were referred to as genocidal after the WW2. Using especially the Nazi "euthanasia" program we try to show the following aspects of the racial hygiene: i) The way it was used a specific ideological instrument of the Nazi occupation policy; ii) How it became an expert basis for formulation of extermination strategies applied within its scope; iii) The way it profited from these strategies, or iv) How contributed eventually to their dramatic development. As we can see neither the inner differentiation according to the research methods (e.g. twins-research), nor application of knowledge from other progressive tendencies were contradictory to this. As far as the other tendencies are concerned then from the biological point of view we should point out especially population genetics, blood type genetics or evolution biology in its protosynthetic and German version from the end of the 1930s and the first half of the 1940s. With respect to close relations among sciences, concretely the biomedical disciplines, radical abstract biomorphic modeling in the Nazi Germany required further experiments with mutual syntheses extending beyond the border of purely biological or medical disciplines (e.g. sociology or psychology).

The second level is the description of practical implementation that had been proposed by the racial hygienists since WWI, which means in particular the approximation of relations between practical hygienic measures in the health system and extermination measures implemented within the special Nazi program called "euthanasia", or other mass extermination projects of the Nazi regime, focusing namely on the situation in the Czech lands. This level takes into account especially the role of centralized and state-controlled health systems, or their subsystems, as well as a whole number of other issues, such as the relation between a physician and the state, the impact of political and economic measures on doctor's work, the role of a physician as a scientist and educator, the conflict between individual health care and its population aspects, namely as regards preventive medicine, doctor's competence to provide euthanasia to patients in a terminal condition, and last but not least the moral and ethical aspects.

The third level describes the role and contribution of the institutions that were considered crucial for the new racial hygiene infrastructure established by the Nazis. First is a brief outline of the development of the major institutions in Germany itself, as built gradually from 1933 or even earlier in

some cases, covering the expansion or transformation of some local German academic places into this framework. The main one is the former DKU in Prague that was supposed to play the key role in promoting new scientific disciplines at all faculties starting from 1939. In many aspects this work is based on the latest research into the history of the university which was started only in the 1990s. A big part is focused on the SS structures (SD, RuSHA-SS, Ahnenerbe etc.) that played an important, although not always clear role in the academic environment of the Protectorate.

Finally the fourth level describes and reconstructs personal and personal-professional relationships from the prosopographic point of view showing not only its own inner order and the establishment of the racial hygiene movement within the national (German) *scientific community*, but also a close connection to the exponents of other professional and political institutions of the Nazi Germany.

The work is divided into four chapters completed with a separate section called *Epilogue* (in addition to the traditional introduction and conclusion).

The chapter called the *Between Science, Ideology and Politics* is focused on general issues and tries to provide a brief outline of the constitution and formation of the German national school of racial hygiene in the context of contemporary biological, neo-Darwinist and social-Darwinist milieu, or more precisely the concepts and hypotheses of human hereditary mechanisms at the beginning of the 20th century. It outlines the parallelism between the origins of racial hygiene in the conditions of Wilhelmian Germany at the end of the 19th century and the Anglo-Saxon (i.e. British and American) eugenics of that time, emphasizing the difference and discrepancies of the programmatics that formed its fundamental specific features from the very beginning, as we believe. We also try to find a relation between the development of the socialist movement and the reformatory endeavors of general practitioners and hygienists of that time, in case of Germany influenced by a strong movement for the *Lebensreform* [life reform] and the *Rassentheorien* [racial theories]. Later in the chapter we focus on the acceptance of German racial hygiene among the academic elite of the post-war Germany, its development as well as systematic support of racial hygiene research work from foreign, especially American resources. We also try to show the importance of contemporary and at that time independent experiment heredity science (genetics) and their mutual, rather ambivalent relation, namely for their medical application. In relation to the big economic crisis at the turn of 1920s and 1930s, or more precisely the assumption of power by the Nazi Party at the beginning of 1933, we also explore the oversimplified endeavors to solve social problems by biological methods and related attempts to restrict the human nature by obligatory sterilization surgeries (sterilization, castration) that were controlled and performed by the state. This will be followed by an analysis of racial hygiene as an integral part off the totalitarian ideology and the Nazi world picture [Weltanschauung] and world view

[Weltbild]. We focus on practical measures of the racial hygiene (i.e. the eugenics) of the Nazi state, including the preparation of forced sterilization combined with racial discriminatory measures, oriented above all on Jewish people, and later transition to targeted and systematic extermination of certain groups of people within the "euthanasia" program. We also investigate the readiness and willingness of a certain part of the German academic elite to participate in the conceptualization of "protection of hereditary health" and "protection of race", or more precisely its institutional preconditions. Last but not least we examine the very beginning of establishment of racial hygiene infrastructure of the Nazi state and resulting conflicts among the individual state and political institutions and elements between 1933 and 1939. However, the focus of this chapter consists in territorial expansion of racial hygiene which has not been given much consideration in relation to the expansive politics of the Nazi state using the example of the *Reichsgau Sudetenland* [Sudetenland], or the Protectorate. Within the context of the Protectorate development, we would also like to emphasize some points of contact between the racial hygienic and biomedical vision on the one hand and the New Europe under the Nazi reign on the other hand over the first three years of the Protectorate.

The second chapter, called *The Strategic Planning,* describes the expansion and the gradual approximation of racial hygiene and social anthropology in its academic version with other prominent disciplines such as the psychology of nations and the science of nations that were promoted in Prague form 1942 within the newly established Foundation of Reinhard Heydrich [Reinhard-Heydrich-Stiftung, hereinafter as the RHS]. The crucial point of this chapter is the cooperation in forming new occupation and assimilation / dissimilation strategies for nations and national groups to the power of the Nazi Germany. Special attention is paid to the biologization of historic concepts, or the completion of racial selective criteria with an allegedly psychological component.

The third chapter, called *The Avant-garde of Race,* deals mainly with relations between the practical measures of exterminating racial hygiene [ausmerzende Rassenhygiene], based on moribund selection of megalomaniac extent preformed within the SS structure or its institutions of racial hygiene, i.e. the Main Race and Settlement Office of the SS [Rassen- und Siedlungshauptamt der SS, hereinafter as the RuSHA-SS] and the Racial Office [Rassenamt]. This chapter also outlines the pursuit of further perfection and medicalization of the selection criteria to be implemented in Prague after 1942.

The fourth chapter, called *The Theory of Race,* summarizes theoretical discourses of the main representatives of the Nazi racial hygiene and racial biology associated in the think-tank of the DKU, or more precisely the RHS and SS structures; on the time line it covers the last years of the war (1944-45), pursuing to describe mainly the dynamics of these theoretical racial discourses, including the cruel "practical" research, that have been neglected and in Prague continued until the very end of the war, or the preparation of the ideological transformation of racial science and racial hygiene after the

war. The question that remains to be answered is the relevance and scope of the transformation, in other words if the transformation concerns only local development, or if we can find a similar process anywhere else in Germany. The complicated part is the transition of racial hygiene and racial biology immediately after the war, or their transformation into other post-war disciplines.

This is also reflected in the final part called *The Epilogue* which tries to cover further professional development of the main representatives of the Prague racial hygienic and biological think-tank.

♦ ♦ ♦

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A ZKRATKOVÝCH SLOV

A AV ČR - Archiv Akademie věd České republiky
AMV - Archiv Ministerstva vnitra
ANM - Archiv Národního muzea
Anm. - Anmerkung
ARGB - Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie
AS B.u.M. - Aussenstelle Böhmen und Mähren
AUC - Acta Universitatis Carolinae
AUC-HUCP - Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis
A UK - Archiv Univerzity Karlovy
ÄbSl - Ärzteblatt für das Sudetenland
BA Berlin - Bundesarchiv Berlin
Bd. - Band
BDM - Bund Deutscher Mädel
BdS - Befehlshaber der Sicherheitspolizei
Bl. - Blatt
CZA Tel Aviv - Central Zionistic Archives Tel Aviv
ČAT - Česká akademie technická
ČČH - Český časopis historický
ČLČ - Časopis lékařů českých
ČSČH - Československý časopis historický
DAF - Deutsche Arbeitsfront
DÄ - Deutsche Ärzteschaft
DÄK - Deutsche Ärztekammer
DFG - Deutsche Forschungsgemeinschaft
DFW - Deutsches Frauenwerk
DGA - Deutsches Gesundheitsamt
DGRH - Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene
DHM - Deutsches Hygiene-Museum Dresden
DKU - Deutsche Karls-Universität
DLG - Deutsches Landesgericht
DNB - Deutsches Nachrichtenbüro
DNSAP - Deutsche National Sozialistische Arbeiter Partei
DP - Deutsche Post
DR - Deutsches Reich
DRK - Deutsches Rotes Kreuz
Dr. jur. - Doktor des Jura
Dr. med. - Doktor der Medizin
dtsch. - deutsch
DVL - Deutsche Volksliste
EWZ - Einwandererzentrale
FF - filozofická fakulta
Gekrat - Gemeinnützige Krankentransport-G.m.b.H.
GeStaPo - Geheime Staatspolizei
GG - Generalgouvernement
G.m.b.H. - Gesellschaft mit beschränkter Haftung
GO MZM - Genetické oddělení Moravského Zemského muzea v Brně
H. - Heft
HJ - Hitler-Jugend
Hrg.- Herausgeber
HSA Wien - Hof- und Staatsarchiv Wien
HSSPF - Höherer SS- und Polizeiführer
IERH - Institut für Erb- und Rassenhygiene
IeVV - Institut für europäische Völkerkunde und Völkerpsychologie
IRB - Institut für Rassenbiologie
ISV - Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie
ISVp - Institut für Sozial- und Völkerpsychologie
Jhg. - Jahrgang

Jhs. - Jahrhunderts
K - Koruna (protektorátní měna)
KBI - Kriminalbiologisches Institut
k. č. - karton číslo
KdF - Kanzlei des Führers
KMZ - Kriminalmedizinisches Zentralinstitut
Kripo - Kriminalpolizei
KTI - Kriminaltechnologisches Institut
KZ (KL) - Konzetrationslager
LAGK - Landesanstalt für Geisteskranken
LB - Liberec
LF - lékařská fakulta
LJV Ludwigsburg - Landesjustizverwaltung Ludwigsburg
LS DRK - Landesstelle des Deutschen Roten Kreuzes
NHM - Naturhistorisches Museum Wien
MAP - Masarykova akademie práce
MNV - Místní Národní výbor
MS - Ministerstvo spravedlnosti
MSZS - Ministerstvo sociální a zdravotní správy
MŠANO - Ministerstvo školství a národní osvěty
MV - Ministerstvo vnitra
NA - Národní archiv
NA - Německá akademie
NB - Národní bezpečnost
No. - number
Nr. - Nummer
NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSDÄB - Nationalsozialistischer Deutscher Ärztebund
NS-Dozentenbund - Nationalsozialistischer Dozentenbund
NS-Studentenbund - Nacionalsozialistischer Studentenbund
NSM - Německé státní ministerstvo
NSRL - Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen
NSV - Nazionalsozialistische Volkswahlfahrt
obr. př. č. - obrazová příloha číslo
o. D. - ohne Datum
o. J. - ohne Jahr
OLR - Oberlandrat
Orpo - Ordnungspolizei
PA - Personalakte
PBM - Protektorat Böhmen und Mähren
P. B. u. M. - Protektorat Böhmen und Mähren
Pg. - Parteigenosse
PL - psychiatrická léčebna
PMR - Presidum ministerské rady
PRO - Public Record Office London
PSVF - právnická a státovědecká fakulta
př. č. - příloha číslo
RAD - Reichsarbeitsdienst
RA RuSHA-SS - Rassenamt des Rassen- und Siedlungshauptamtes SS
RÄK - Reichsärztekammer
REM - Reichsministerium für Wissenschaft, Kunst und Volksbildung
RFSS - Reichsführer SS
RGA - Reichsgesundheitsamt
RGBl. - Reichsgesetzblatt
RHS - Reinhard-Heydrich-Stiftung
RKF (RKFDV) - Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums
RM - Reichsmark
RMdI - Reichsministerium des Innern
RMdJ - Reichsministerium der Justiz
RMO - Reichsministerium für besetzte Ostgebiete

R-NUK - Rektorát - Německá Univerzita Karlova
RP - Reichsprotektor
RSF - Reichstudentenführung
RSA - Reichssippenamt
RSHA-SS - Reichssicherheitsamt SS
RÚ - Rodopisný úřad
RuSHA - Rasse- und Siedlungshauptamt
RVDÄV - Reichvereinigung der deutschen ärztlichen Vereine
ŘNB - Ředitelství Národní bezpečnosti
SA - Sturm-Abteilungen der NSDAP
SD - Sicherheitsdienst der NSDAP
SDGGN - Schriftenreihe der Deutschen Gesellschaft für geschichte der Nervenheilkunde
SdH - Sudetendeutsche Heimatsfront
SdP - Sudetendeutsche Partei
Sipo - Sicherheitspolizei
SNB - Sbor Národní bezpečnosti
SOA - Státní okresní archiv
SokA - Státní okresní archiv
SS - Schutzstaffel der NSDAP
SS-RSB - SS-Röntgensturmbann
Stb - Státní tajná bezpečnost
SÚA Praha - Státní ústřední archiv Praha
THStA Weimar - Thüringisches Haupt- und Staatsarchiv Weimar
T4 - Tiergarten 4
u. a. - und andere
UA - Universitätsarchiv
UA H-U zu Berlin - Universitätsarchiv der Humboldt-Universität zu Berlin
ÚD - Úřad delegáta
ÚLP - Ústav lidské práce
ÚŘP - Úřad říšského protektora
ÚSD - Ústav pro soudobé dějiny
usw. - und so weiter
UWZ - Umwandererzentrale
Vol. - Volume
VZR - vrchní zemský rada
WH - Wehrmacht
WVHA-SS - Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt-SS
ZNV - Zemský Národní výbor
ZO ÚŘP - Zdravotní oddělení Úřadu říšského protektora
Ztschr. - Zeitschrift
ZÚ - Zemský úřad
ZVSt - Zentralverrechnungsstelle

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

i) prameny

i_1) archivní

AG der Max-Planck-Gesellschaft Berlin
- K-W-Institut für Anthropologie, Vererbungslehre und Eugenik
- Tätigkeitsberichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften

A AV Praha
- Beutel Alois
- Grosser Otto
- Rensch Bernhard
- Thums Karl
- Tschermak-Seysenegg von Armin
- Deutsche Akademie der Wissenschaften in Prag
- Sudetendeutsche Landesanstalt für Heimatforschung Reichenberg
- Sudetendeutsche Gauselbstverwaltung

A KPR Praha
- Bělehrádek Jan
- Bláha František
- Boháč Antonín
- Grosser Otto
- Hrdlička Aleš
- Iltis Hugo
- Němec Bohumil
- Mainx Felix
- Matiegka Jindřich
- Schoenbaum Emil
- Tschermak von Seysenegg Armin
- Zollschan Ignaz

A MV Praha
- Bělehrádek Jan
- Bergl Clemens
- Beyer Hans Joachim
- Boudová Helena
- Dongus Walter
- Feyl Otmar
- Fischer Ferdinand
- Grosser Otto
- Hesch Michael
- Hippius Rudolf
- Preuß Johannes
- Lucksch Franz Xaver
- Lutschinger Neonila
- Müller Valentin Karl
- Neuburg Hermann
- Plato Fritz
- Preuß Johannes
- Sachs Hans
- Saure Wilhelm
- Schultz Bruno Kurt
- Sekla Bohumil
- Stengel von Rutkowski Lothar

- Teyrovský Vladimír
- Thums Karl
- Verschuer von Otmar

A NM Praha
- Boháč Antonín
- Bláha František
- Matiegka Jindřich
- Němec Bohumil

A UK Praha
- Rektorát NU
- Akademický senát UK
- LF UK
- PřF UK

BA Berlin
- Amt Rosenberg (NS15)
- Allgemeine SS (NS47)
- Auslandsorganisation der NSDAP (NS9)
- Deutsche Ansiedlungsgemeinschaft (R8116)
- Deutsche Studentenschaft (R129)
- Deutsches Rotes Kreuz (DEU-ADS 26)
- Einwandererzentralstelle Litzmannstadt (R69)
- Kanzlei des Führers, Hauptamt II b (R178)
- Kriminalbiologische Forschungsstelle des Reichsgesundheitsamtes (R160)
- Kurator der deutschen wissenschaftlichen Hochschulen in Prag und Kommissar der geschlossenen tschechischen Hochschulen (R31)
- Lehr- und Forschungsgemeinschaft „Das Ahnenerbe“ (NS21)
- Persönlicher Stab Reichsführer-SS (NS19)
- Rasse- und Siedlunghauptamt (NS2)
- Rassenhygienische und kriminalbiologische Forschungsstelle des Reichsgesundheitsamtes (R165)
- Reichsarbeitsgemeinschaft Heil- und Pflegeanstalten (R96I)
- Reichsärztekammer (R9345)
- Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung (R164)
- Reichsgesundheitsamt (DEU-ADS 73)
- Reichsinstitut für die Geschichte des neuen Deutschlands (R 1)
- Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums (DEU-ADS 86)
- Reichskommissar für das Sanitäts- und Gesundheitswesen (R185)
- Reichsministerium des Innern (R1501)
- Reichsministerium der Justiz (DB 55)
- Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda (DEU-ADS 107)
- Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung (4901)
- Reichsprotektor in Böhmen und Mähren/ Deutsches Staatsministerium für Böhmen und Mähren (R 30)
- Reichssicherheitshauptamt (R58)
- Reichssippenamt (R1509)
- Reichsstelle für Raumordnung (R113)
- Reichsstudentenführung (R38)
- Reichstuberkuloseausschuß (R96II)
- Reichsverband der deutschen Hochschulen (R8088)
- SS-Führerpersonalakten (býv. akta spravovaná Berlin Document Center)
- SS-Führungsamt (NS33)
- Statistisches Reichsamt (DEU-ADS 173)
- Umwandererzentralstelle Posen (R75)
- Volksdeutsche Mittelstelle (DEU-ADS 176)

BA Koblenz
- Deutsche Forschungsgemeinschaft

BSB München

- Rosenberg Alfred (8169387)

CZA Tel Aviv
- Zollschan Ignaz

GO MZM Brno
- Křížanecký Jaroslav
- Růžička Vladislav
- Sekla Bohumil

LJV Ludwigsburg
- 110 AR 201/95
- 449 AR 425/92
- IV 413 AR-Z
- AZ 114 Js 1-9/71
- AZ 12 Js 5a-i/69
- 5 AR 1310/65
- VI 439 AR 1310/65
- 5 AR 1310/65
- 110 AR 270/96
- 110 AR 270/96
- 7 AR 706/64
- 413 AR-Z 42/65
- V 502 AR-Z 21/62
- 9 AR 3305/65
- VI AR 244 (346)/65
- 110 AR 30/90
- V 502 AR-Z 21/62
- Ordner 301 AAv Bd. 129
- 110 AR 981/95
- 110 AR 180/98
- 110 AR 180/98
- I 110 AR 635/70
- 414 AR 122/65
- 9 AR - 699/60
- 110 F
- 408 AR 1463/65
- 110 AR 1063/98
- Ordner 301 Ce Bd. 164
- II-VI AR 344/65

NA Praha
- Bergl Klemens
- Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (K)
- Ministerstvo hospodářské obnovy Londýn (MHO-L)
- Ministerstvo hospodářství a práce (MHP-DOP)
- Ministerstvo sociální a zdravotní správy (MSZS)
- Ministerstvo školství (MŠ)
- Ministerstvo vnitra Londýn (MV-L)
- Ministerstvo vnitra - referát „L“ (MV-ref. L)
- Ministerstvo vnitra - tajné II (MV II - T)
- Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (MZd)
- Ministerstvo zahraničí - výstřižkový archiv (MZV-VA)
- Německá lékařská komora (NLK)
- Německý Červený kříž (NČK)
- Německý Zdravotní úřad v Praze (ZdÚ)
- Národní souručenství (N Sour.)
- Norimberský soud - čs. komise pro vyšetřování válečných zločinů (NS/Nor)
- Presidium Ministerské rady (PMR)
- Rodopisný úřad (RÚ)

- Říšské vedení studenstva (ŘVS)
- Státní tajemník při říšském protektoru (ÚŘP-ST-AMV 109)
- Ústav lidské práce Praha (ÚLP)
- Úřad delegáta (ÚD)
- Úřad říšského protektora (ÚŘP)
- Úřad říšského protektora - dodatky II (ÚŘP-Dod II)
- Zemská lékařská komora v Praze (ZLK)
- Zemský národní výbor v Praze (ZNV)
- Zemský úřad Praha; sociální, zdravotní a veterinární záležitosti (ZÚ)

NM Wien
- Hesch Michael
- Kloiber Ämilian

ÖSTA Wien
- Bundesministerium für Schulwesen

PL Kosmonosy
- indexy pacientů

PL Opařany
- indexy pacientů

PRO London
- Foreign Office
- Medical Council

SOA Litoměřice
- Vrchní zemský soud Litoměřice
- Říšská lékařská komora Liberec

SOA Praha
- Krajský soud civilní
- PL Kosmonosy

SokA Benešov
- Archiv obce Lštění, 1880-1945 (1950)
- Okresní úřad Benešov (1850-1946)

THStA Weimar
- Stengel- von Rutkowski Lothar

UA HU zu Berlin
- Niedermeyer von Oscar Ritter
- Pesch Karl Ludwig
- Schultz Bruno Kurt

UA Freiburg
- Weyrich Günther

UA Gießen
- Koller Siegfried
- Geppert Harald

UA München
- matriky studentů lékařské fakulty

UA Nürnberg-Erlangen
- Müller Karl Valentin

ÚSD AV ČR Praha
- Wehle Jiří

i_2) publikované

ABDERHALDEN, Emil: „Armin Tschermak von Seysenegg: Zum 70. Geburtstag". In: *Volksdtsch. Ztg.* 1940, 1. duben 1940: 5.
AICHEL, Otto - VERSCHUER VON, Otmar: *Festband Eugen Fischer zum 60. Geburtstage gewidmet von seinen Schülern und Freunden sowie dem Verlag.* In: *Ztschr. f. Morph. u. Anthrop.* 34, 1934).
ALTKAMP, Ingeborg: *Nordischer Lebensstil bei den Griechen.* (Paderborn: Schoeningh 1937).
ALVERDES, Friedrich: *Die Totalität des Lebendigen.* (Leipzig: Barth-Verlag 1935).
AMMON, Otto: *Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen: Entwurf einer Sozial-Anthropologie zum Gebrauch für alle Gebildeten, die sich mit sozialen Fragen befassen.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1900).
Amtliches Deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren. (Prag: Reichsprotektor in Böhmen und Mähren 1939).
ARLDT, Theodor: „Die Rassen Deutschlands". In: *Die Umschau* 27, 1923, Heft 27: 275-8.
ASTEL, Karl: *Rassendämmerung und ihre Meisterung durch Geist und Tat als Schicksalsfrage der weißen Völker*, in: Nationalsozialistische Wissenschaft, Heft 1, München 1935.
ASTEL, Karl: *Rassekurs in Egendorf.* (München: J. F. Lehmann 1935).
ASTEL, Karl: *Die Aufgabe*, in: Jenaer akademische Reden, Heft 24, Jena 1937.
ASTEL, Karl - WEBER, Erna: *Die unterschiedliche Fortpflanzung: Untersuchung über die Fortpflanzung von 14000 Handwerkern Mittelthüringens*, in: Politische Biologie 1939, Heft 8 a 9, München 1939.
ASTEL, Karl - WEBER, Erna: *Die Kinderzahl der 29000 politischen Leiter des Gaues Thüringen der NSDAP und die Ursachen der ermittelten Fortpflanzungshäufigkeit.* (Berlin: A. Metzner 1943).
BADER, Karl S.: „Bekämpfung des Zigeunerwesens". In: *Kriminalistische Monatshefte* 9, 1935: 265-8.
BAIL, Oscar: *Kriegshygienische Fragen*, in: Sammlung gemeinnütziger Vorträge 1915, Heft 436.
BALK, Theodor: „Rasse: Der Mythos des Dritten Reiches". In: *AIZ* 15, 1936, Nr. 12: 178.
BALK, Theodor: „Und was sagt die 'Rassenforschung'?" In: *Unsere Zeit* 7, 1934, Heft 6: 19-25.
BALOGH, Béla: *Ungarische Rassenkunde.* (Berlin: W. de Gruyter 1940).
BANU, Ion G.: *L'hygiéne de la race: Étude de biologie héréditaire et de normalisation de la race.* (Bucureşti: Imprimaria Natională - Paris: Masson et Cie. 1939).
BARDACHZI, Willi: „Tätigkeit und Aufgaben der Fachgruppe 'Volksgesundheit' der Studentenführung Prag". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 3: 34.
BARTSCH, Max: *Erbgut, Rasse und Volk: Ein Lese- und Arbeitsbogen für den Schulgebrauch.* (Breslau: Handel 1935).
BARTUCZ, Ludwig: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - IX. In Ungarn". In: *Prager Presse* 14, 1935, 13. leden 1935: .
BATESON, William: *Mendel's Principles of Heredity.* (Cambridge: Cambridge University Press 1909).
BAUER, Karl H.: *Rassenhygiene: Ihre biologischen Grundlagen.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1926).
BAUER, Karl H. - VON MIKULICZ-RADECKI, Felix: *Die Praxis der Sterilisierungsoperationen.* (Leipzig: J. A. Barth 1936).
BAUR, Erwin: *Einführung in die experimentelle Vererbungslehre.* (Berlin: Gebrüder Borntraeger 1919).
BAUR, Erwin - FISCHER, Eugen - LENZ, Fritz: *Menschliche Erblichkeitslehre und Rassenhygiene.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1921).
BAUR, Erwin: „Der Untergang der Kulturvölker im Lichte der Biologie". In: *Deutschlands Erneuerung* 6, 1922: 1-12.
BAUR, Erwin: „Die praktische Bedeutung der wissenschaftlichen Arbeit auf dem Gebiete der Pflanzenzüchtung". In: *Deutsche Forschung* 1929, Heft 9 (Landwirtschaftswissenschaft): 39-44.
BAUR, Erwin: *Einführung in die Vererbungslehre.* (Berlin: Gebrüder Borträger 1930).
BAUR, Erwin - FISCHER, Eugen - LENZ, Fritz: *Human Heredity.* (London: G. Allen & Unwin Ltd. A New York: The Macmillan Company 1931).
BAUR, Erwin: „Der Untergang der Kulturvölker im Lichte der Biologie". In: *Volk und Rasse* 7, 1932: 65-79.
BAUR, Erwin: *Pflanzenzüchtung und Rasse*, in: Charlotte KÖHN-BEHRENS, *Was ist Rasse? Gespräch mit den größten deutschen Forschern der Gegenwart.* (München: F. Eher Nachf. 1934): 32-7.
BAUR, Erwin - FISCHER, Eugen - LENZ, Fritz: *Menschliche Erblichkeitslehre und Rassenhygiene.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1940).
BAŽANT, Jindřich: „Organisace veřejné zdravotní služby v Říši a Protektorátu Čechy a Morava". In: *Věstník Lékařů Českých* 52, 1940, č. 21-22: 366-371.

BEGER, Bruno: *Mit der deutschen Tibetexpedition Ernst Schäfer, 1938/9 nach Lhasa.* (Wiesbaden: Verlag Dieter Schwarz 1998).
BĚLEHRÁDEK, Jan: „Podklady a výhledy eugenických snah". In:*Hygiena* 4, 1931, č. 4: 109-10.
BĚLEHRÁDEK, Jan - BERGAUER, Vladimír: *Obecná biologie*, in: Vysokoškolské Rukověti, řada II, sv. 2, Praha 1934.
BĚLEHRÁDEK, Jan: „Tschechische Akademie über die Rassenfrage". In: *Wahrheit* 14, 1935, Nr. 11: 4-6.
BĚLEHRÁDEK, Jan: „Populační starosti". In: *Lidové Noviny* 43, 1935, 01. září 1935: 1.
BĚLEHRÁDEK, Jan: *Eugenika.* (Praha: ČSOS 1935).
BĚLEHRÁDEK, Jan: „Eugenik und Rassismus". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 4, 1937, Heft 4-5: 55-7.
BĚLEHRÁDEK, Jan: „Svědectví pšenice a krve". In: *Věda a život* 5, 1939, č. 3: 47-51.
BĚLEHRÁDEK, Jan: „Německá věda se prohřešila". In: *Věda a život* 11, 1945, č. 7: 284-90.
BEYER, Alfred: *Menschenökonomie.* (Berlin: J. H. W. Dietz Nachf. 1922).
BEYER, Hans J.: *Aufbau und Entwicklung des ostdeutschen Volksraums* (Danzig: Danziger Verlags-Gesellschaft m. b. H. 1935).
BERGAUER, Vladimír: *Sexuální biologie*, in: Knihovna naučných spisů Aventina, sv. 41, Praha 1931.
BEYER, Hans J.: *Auslandsdeutsche Volksforschung.* (Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag 1937).
BEYER, Hans J.: „Zur Einführung". In: *Auslandsdeutsche Volksforschung* 1, 1937, Heft 1: 1-16.
BEYER, Hans J.: „Hauptlinien einer Geschichte der ostdeutschen Volksgruppen im 19. Jahrhundert". In: *Historische Zeitschrift* 162, 1940, Heft 3: 509-39.
BEYER, Hans J.: „Auslese und Assimilation". In: *Deutsche Monatshefte* 7, 1940: 407-19.
BEYER, Hans J.: „Auslese und Assimilation". In: *Dtsch. Mschr.* 7, 1941: 107-19.
BEYER, Hans J.: „Rassische Kräfte in der Umvolkung". In: *Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung* 6, 1942: 1-16.
BEYER, Hans J.: *Das Schicksal der Polen: Rasse-Volkscharakter-Stammesart.* (Leipzig: B. G. Teubner 1942).
BEYER, Hans J.: *Die deutsche Einheit des grösseren Mitteleuropa und ihr Verfall im 19. Jahrhundert.* (Posen: Kluge & Ströhm 1943).
BEYER, Hans J.: „Amerikanisches oder bolschewistisches „Volkstum"?" In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 4/5: 201-8.
BEYER, Hans J.: „Um die Klärung des Volksbegriffs". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 3, 1944, Heft 4/5: 193-221.
BEYER, Hans J.:*Umvolkungsstudien zur Frage der Assimilation und Amalgamation in Ostmitteleuropa und Übersee.* (Brünn: Verlag Rohrer 1945).
BEYER, Rudolf: *Das Nürnberger Gesetz vom 15. September 1935 (Reichsflaggengesetz, Reichsbürgergesetz, Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre) und das Ehegesundheitsgesetz von 18. Oktober 1935, sämtliche Gesetze mit den bisher erschienenen Verordnungen und Erlassen.* (Leipzig 1942).
BENEDICT, Ruth: *Race and Racism.* (London: G. Routledge & Sons Ltd. 1943).
BINDIG, Karl: *Zum Werden und Leben der Staaten: zehn staatsrechtliche Abhandlungen.* (München-Leipzig: Duncker & Humblot 1920).
BINDIG, Karl - HOCHE, Alfred: *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens: Ihr Maß und ihre Form.* (Leipzig: Felix Meiner 1920).
BLACKER, Charles P.: *Eugenics: Galton and After.* (London: Duckworth 1952).
BLAAS, Siegfried: *Der Rassegedanke: Seine biologische und philosophische Grundlegung.* (Berlin: Verlag Junker & Dünnhaupt 1940).
BLEULER, Eugen: *Der geborene Verbrecher.* (München: J. F. Lehmann 1896).
BLEULER, Eugen: *Lehrbuch der Psychiatrie.* (Berlin: J. Springer 1937).
BLUHM, Agnes: *Vererbungslehre, Rassenhygiene, Bevölkerungs- und Familienkunde.* (Leipzig: G. Freytag 1934).
BLUHM, Agnes: *Die rassenhygienischen Aufgaben des weiblichen Arztes.* (Berlin: A. Metzner 1936).
BLUNCK, Friedrich: „Grundlagen und Bereich einer geistigen Einheit Europas". In: *Die Deutsche Polizei* 11, 1943, Nr. 20: 416-7; Nr. 21: 438-9 a Nr. 23: 460-1.
BODANSKY, Wolf: „Rassismus - geistiges Giftgas". In: *Wahrheit* 14, 1935, Nr. 11: 14-6.
BOHÁČ, Antonín: „Populační otázka se zřetelem k berlínskému populačnímu kongresu". In: *Věstník Československé akademie zemědělské* 10, 1935, č. 11: 719-25.
BOHN, Wolf: „Die Deutsche Gesellschaft für Rassenhygiene seit der Machtübernahme". In: *Allg. Ztschr. f. Psych. u. ihre Grenzgeb.* 112, 1939: 463-9.
BORMANN, Wilhelm: „Deutsche Volksliste abgeschlossen: Die Trennung zwischen Deutschtum und Polentum vollzogen". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 11. říjen 1940: 4.
BOSCHAN, Siegfried: *Nationalsozialistische Rassen- und Familiengesetzgebung: Praktische Rechtsanwendung und Auswirkungen auf Rechtspflege, Verwaltung und Wirtschaft.* (Berlin: Deutscher Rechtsverlag 1937).

BRACKMANN, Albert: „Deutschlands Bedeutung für den osteuropäischen Raum". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 10: 497-501.
BRANDIS, Ernst: *Der Gesetzentwurf über das Unehelichenrecht und seine Probleme.* (Berlin: A. Metzner 1929).
BRANDIS, Ernst: *Die Ehegesetze von 1935 erläutert.* (Berlin: Verlag für Standesamtswesen 1936).
BRANDT, Bernhardt - GROSSER, Otto: *Anthropologische Untersuchungen in den Sudetenländern: I. Untersuchungen in drei nordmährischen Dörfern (Benke, Liebesdorf, Strupschein).* (Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik 1931).
BRANDT, Bernhardt - GROSSER, Otto: *Anthropologische Untersuchungen in den Sudetenländern: II. Untersuchungen in weiteren 18 nordmährischen Dörfern).* (Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik 1934).
BROCK, Friedrich: *Typenlehre und Umweltforschung: Grundlegung einer idealistischen Biologie.* (Leipzig: J. A. Barth 1939).
BROD, Max: „Juden, Deutsche, Tschechen". In: *Kritik* 1, 1933, Heft 5: 11-5.
BROHMER, Paul: *Biologieunterricht unter Berücksichtigung von Rassenkunde und Erbpflege.* (Osterwieck: A. W. Zickfeldt 1936).
BROŽEK, Artur: *Zušlechtění lidstva (eugenika)*, in: Duch a svět sv. 6, Praha: F. Topič 1914.
BROŽEK, Artur (ed.) - HAŠKOVEC, Ladislav (ed.) - RŮŽIČKA, Vladislav (ed.): *Pamětní spis ku oslavě stých narozenin J. G. Mendela (s podobiznou, 51 obrazy, 2 barevnými tabulemi a 7 rodokmeny)*, in: Eugenická knihovna sv. 3, Praha 1922.
BROŽEK, Artur: *Nauka o dědičnosti*, in: Silvestr PRÁT (red.), *Rostlinopis*, sv. 5, Praha 1930: 3-218.
BRÜCHER, Heinz: *Ernst Haeckels Bluts- und Geisteserbe: Eine kulturbiologische Monographie.* (München: J. F. Lehmann 1936).
BRUCHHAGEN, Paul: „Rassenseelenkunde". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 6: 531-8.
BRÜGGEMANN, Fritz: *Auslese erbtüchtiger Familien*, in: Walther KOPP, *Rassenpolitik im Kriege: Eine Gemeinschaftsarbeit aus Forschung und Praxis.* (Hannover: M. & H. Schaper 1941): 105-8.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Das Bevölkerungsproblem: Seine Erfassung durch Familienstatistik und Familienpolitik mit besonderer Berücksichtigung der deutschen Reformpläne und der französischen Leistungen.* (München: Buchholz 1917).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Vom Leben und Sterben unseres Volkes*, in: Soziale Zeitfragen 88, 1920.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Die Erblichkeitslehre beim Menschen.* (Leipzig: S. Hirzel 1923).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Der Geburtenrückgang und die Zukunft des deutschen Volkes*, in: Kleine Schriften zur Bevölkerungspolitik 2, 1928.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Der Geburtenrückgang und seine Bekämpfung: Die Lebensfrage des deutschen Volkes.* (Berlin: R. von Schötz 1929).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Familie und Volk.* (Berlin: Deutscher Schriftenverlag 1930).
BURGDÖRFER, Friedrich: „Bevölkerungsfrage und Steuerreform". In: *Das kommende Geschlecht* 5, 1930, Heft 45
BURGDÖRFER, Friedrich: *Der Ausgleich der Familienlasten.* (Berlin - Bonn: F. Dümmlers Verlag 1931).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Das Bevölkerungsproblem und die deutsche Beamtenschaft*, in: Schriftenreihe des Landesverbandes der bayerischen Staatsbeamten e. V., Heft 18, München 1932.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Zurück zum Agrarstaat? Stadt und Land in volksbiologischer Betrachtung: Dynamische Grundlinien künftiger deutscher Agrar-, Siedlungs-, Wohnungs- und Wirtschaftspolitik.* (Berlin-Grunewald: Kurt Vowinckel Verlag 1933).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Die Voll-Familie und die Zukunft des deutschen Volkes*, in: Das Evangelische Deutschland 1933, Nr. 38/39, Berlin 1933.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Sterben der weißen Völker: Die Zukunft der weißen und farbigen Völker im Lichte der biologischen Statistik.* (München: G. D. W. Gallwey 1934).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Aufbau und Bewegung der Bevölkerung: Ein Führer durch die deutsche Bevölkerungsstatistik und Bevölkerungspolitik*, in: Staatsmedizinische Abhandlungen 8, Leipzig 1935.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Volksgesundheit und Antisemitismus*, in: Der Stosstrupp 1935, Nr. 7.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Völker am Abgrund.* (München: J. F. Lehmann 1936).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Volks- und Wehrkraft, Krieg und Rasse.* (Berlin: Alfred Metzner Verlag 1936).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Volksdeutsche Zukunft: Eine biologisch-statistische Betrachtung der gesamtdeutschen Bevölkerungsfrage.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1938).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Bevölkerungsentwicklung im Dritten Reich.* (Heidelberg - Berlin: Kurt Vowinckel 1938).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Volk ohne Jugend: Geburtenschwund und Überalterung des deutschen Volkskörpers.* (Heidelberg: K. Vowinckel 1939).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Land ohne Bauern - Volk ohne Jugend.* (Leipzig: H. Eichblatt 1940)

BURGDÖRFER, Friedrich: *Krieg und Bevölkerungsentwicklung*, in: Politische Biologie 1940, München-Berlin 1940, Heft 12.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Geburtenschwund, die Kulturkrankheit Europas und ihre Überwindung in Deutschland.* (Heidelberg: K. Vowinckel 1942).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Kinder des Vertrauens: Bevölkerungspolitische Erfolge und Aufgaben im Großdeutschen Reich.* (Berlin: F. Eher Nachf. 1942).
BURGDÖRFER, Friedrich: „Die Unterschiedliche Fortpflanzung: Ergebnisse der Familienstatistik". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 411-79.
BURGDÖRFER, Friedrich: *Zur biologischen Sicherung der deutschen Zukunft.* (München: Hauptschulungsamt 1944).
BURGDÖRFER, Friedrich: *Bevölkerungsdynamik und Bevölkerungsbilanz: Entwicklung der Erdbevölkerung in Vergangenheit und Zukunft.* (München: J. F. Lehmann 1951).
BURKA, Miloš: „Rasy evropského obyvatelstva podle tělesných a duševních znaků". In: *Vesmír* 15, 1936, č. 4: 91-3.
BÜRGER, Friedrich: „Die Überwindung des Volkstodes". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 23. duben 1941: 4.
CASTLE, William E. - kol.: *Heredity and Eugenics: A Course of Lectures Summarizing Recent Advances in Knowledge in Variation, Heredity, and Evolution and Its Relation to Plant, Animal and Human Improvement and Welfare.* (Chicago/Ill.: The University of Chicago Press 1912).
CASTLE, William E.: *Genetics and Eugenics: A Text Book for Students of Biology and a Reference Book for Animal and Plant Breeders.* (Cambridge: Harvard University Press 1920).
COHEN-KYSPER, Adolf: „Die Bedeutung des Gens für Determination und Entwicklung". In: *Naturwissenschaften* 21, 1933, Heft 12: 229-35.
CONN, Herbert W.: *Social Heredity and Social Evolution: The Other Side of Eugenics.* (New York/Ci.: The Aningdon Press 1914).
CONTI, Leonardo: „Unvergängliches Volkstum - ewiges Deutschland". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 1, 1939, Nr. 14: 363-8.
CONTI, Leonardo: „Arzt und Nationalsozialismus: Zum 30. Januar 1930". In: *Dtsch. Ärzteblatt (Ausgabe Sudetenland)*, 1943, Nr. 4: 38-9.
COWDRY, Edmund V.: *Human Biology and Racial Welfare.* (New York: P. B. Hoeber 1930).
CLAUSSEN, Ferdinand: „Aufgaben und Ziele des Kölner Universitäts-Institutes für Erbbiologie und Rassenhygiene". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 4: 72-81.
CLAUSSEN, Ferdinand: „Baur-Fischer-Lenz, Menschliche Erblehre und Rassenhygiene. Band I, 2. Teil. Erbpathologie. 5. Aufl. Geh. RM 13.80: Lwd. RM 15.60. J. F. Lehmanns Verlag, München 1940." In: *Der Erbarzt* 8, 1940, H. 12: 260-2.
CLAUß, Ludwig F.: *Fremde Schönheit: Eine betrachtung seelischer Stilgesetze.* (Heidelberg: N. Kampmann 1927).
CLAUß, Ludwig F.: *Vorschule zur Rassenkunde auf der Grundlage praktischer Menschenbeobachtung.* (Erfurt: Stenger 1934).
CLAUß, Ludwig F.: *Rasse und Charakter.* (Frankfurt am Main: Diesterweg 1936).
CLAUß, Ludwig F.: *Rassenseelenforschung im täglichen Leben.* (Berlin: Brehm 1934).
CLAUß, Ludwig F.: *Rasse ist Gestalt.* (München: F. Eher 1937).
CLAUß, Ludwig F.: *Die nordische Seele: Eine Einführung in die Rassenseelenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1940).
CLAUß, Ludwig F.: *Rasse und Seele: Eine Einführung in den Sinn der leiblichen Gestalt.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1943).
CSAKI, Richard: *Wanderwege des deutschen Blutes und Geistes*, in: Heinz OTTO (ed.), *Deutsche schaffen in aller Welt.* (Berlin: J. Kasper & Co. 1940): 7-13.
CURTIUS, Friedrich: *Konstitution und Vererbung in der klinischen Medizin.* (Berlin: A. Metzner 1935).
CZEKANOWSKI, Jan: *Zarys antropologii Polski.* (Lwów: K. S. Jakubowski 1930).
CZEKANOWSKI, Jan: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - V. In Polen". In: *Prager Presse* 13, 1934, 16. prosinec 1934: 5.
CZORTKOWER, Salomon: *Podłoże rasowe Żydów kaukaskich.* (Lwów: Nakł. Tow. Naukowego 1933).
CZORTKOWER, Salomon: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - VIII. Die Juden". In: *Prager Presse* 14, 1935, 6. leden 1935: 4.
DACH, Erich F.: „Der Mensch der Zukunft". In: *Die Koralle* 2, 1927, Heft 10: 716-9.
DACH, Erich F.: „Achtzehn Billionen Ahnen: Zur Naturgeschichte der Familie". In: *Die Koralle* 3, Heft 10: 525-9.
DAMPIER, William C.: *Heredity and Society.* (London-New York: Longmans 1912).
DANZER, Paul: *Der Wille zum Kind*, in: Politische Biologie 1938, Heft 6, München 1938.
DANZER, Paul: *Geburtenkrieg*, in: Politische Biologie 1943, Heft 8, München 1943.

DARRÉ, Richard W.: *Neuadel aus Blut und Boden.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1939).
DARRÉ, Richard W.: *Neuordnung unseres Denkens.* (Goslar: Verlag Blut und Boden 1940).
DARRÉ, Richard W.: *Das Bauerntum als Lebensquelle der nordischen Rasse.* (München: J. F. Lehmann 1940).
DARWIN, Leonard: *The Need for Eugenic Reform.* (London: John Murray 1926).
DARWIN, Leonard: *Was ist Eugenik?* (Berlin: A Metzner 1931).
DAVENPORT, Charles B.: *Eugenics: The Science of Human Improvement by Better Breeding.* (New York: H. Holt and Co. 1910).
DAVENPORT, Charles B.: *Heredity in Relation to Eugenics.* (New York: H. Holt and Co. 1915).
DAVENPORT, Charles B. (Ed.) - OSBORN, Henry F. (Ed.) - WISSLER, Clark (Ed.) - LAUGHLIN, Henry H. (Ed.): *Eugenics in Race and State: Scientific Papers of the Second International Congress of Eugenics.* (Baltimore 1923).
DERKMANN: „Ehetauglichkeitsnachweis als rassenhygienische Maßnahme". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 5: 401-21.
DEUSSEN, Julius: „Psychologische Grundfragen und Methode der erbwissenschaftlichen Forschung". In: *Arch. f. Rassenbiol.* 37, 1944, Heft 5: 162-70.
DIETRICH, Otto: *Duchovní základy Nové Evropy.* (Praha: Nakladatelství Orbis 1942).
DINGLER, Hugo: „Ist die Entwicklung der Lebewesen eine Idee oder eine Tatsache?" In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 3: 222-32.
DINGLER, Hugo: *Die philosophische Begründung der Deszendenztheorie*, in: Gerhard HEBERER (vyd.), *Die Evolution der Organismen.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1943): 3-19.
DIRKS, Heinz: „Möglichkeiten und Voraussetzungen einer Wissenschaft vom Wesen der Volksgruppen". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 1: 36- 41.
DOBZHANSKY, Theodosius: *Genetics and the Origin of Species.* (New York: Columbia University Press 1939).
DOERRICH, Walfried: *Abt Gregor Mendel, der Begründer der Züchtungelehre: Eine Würdigung von Walfried Doerrich, Prof. Dr. Franz Frimmel und Dr. Adolf Staffe.* (Brünn: Zentral-Verband der deutschen landwirtschaftlichen Genossenschaften Mährens, Schlesiens und der Slowakei 1938).
DRATVA, Alfred: „O přeměně 'Ústředního ústavu psychotechnického' na 'Ústav lidské práce'". In: *Sborník ČAT* 14, 1940, č. 78-82, seš. 5: 288-92.
DRIESMAN, Heinrich: *Eugenik: Wege zur Wiedergeburt und Neuzeugung ungebrochener Rassenkraft im deutschen Volke: Auf Grund eines Vortrages, gehalten am 14. Oktbr. 1912 auf dem Kongress für biologische Hygiene in Hamburg.* (Gautzsch bei Leipzig: Felix Dietrich 1912).
DUBITSCHER, Fred: „Der moralische Schwachsinn, unter besonderer Berücksichtigung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses". In: *Ztschr. f. die ges. Neur. u. Psychiatrie* 12, 1936: 422-57.
DUBITSCHER, Fred: „Echte und Unechte Zigeuner, ihre Stellung in der Volksgemeinschaft". In: *Nachrichtendienst des Deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge* 18, 1937: 345-8.
DU BOIS, Anne-Marie: „Základy moderní genetiky". In: *Ciba* 5, 1938, č. 1: 14-9.
DU BOIS, Anne-Marie: „Hlavní problémy genetiky". In: *Ciba* 5, 1938, č. 1: 19-27.
DUBITSCHER, Fred: *Asoziale Sippen: Erb und sozialbiologische Untersuchungen.* (Leipzig: Georg Thieme 1942).
DUGDALE, Richard: *The Jukes: A Study in Crime, Pauperism, Disease and Heredity.* (New York - London: G. P. Putnam's Sons 1884).
DYK, Anton: „Der völkische Gedanke in seiner rassisch-biologischen Bedeutung". In: *Deutsches Ärzteblatt* 72, 1942, Nr. 2/3: 22-5.
EBERLEIN, Kurt K.: „Rassenkampf und Rassenpolitik". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 1: 14-5.
EČER, Bohuslav: *Jak jsem je stíhal.* (Praha: Naše vojsko 1946).
EČER, Bohuslav: *Norimberský soud.* (Praha: Orbis 1946).
EČER, Bohuslav: *Poučení norimberského soudu pro Slovany.* (Brno: Zář 1947).
EHRENFELS VON, Christian: „Die konstitutive Verderblichkeit der Monogamie", In: *ARGB* 3, 1907, Heft 4 a 6: 615-51 a 803-30.
EHRENFELS VON, Christian: „Erwiderung auf Dr. A. Ploetz' Bemerkungen zu meiner Abhandlung über die konstitutive Verderblichkeit der Monogamie". In: *ARGB* 5, 1908, Heft 1: 97-112.
EHRHARDT, Sophie: „Zigeuner und Zigeunermischlinge in Ostpreußen". In: *Volk und Rasse* 17, 1942: 52-7.
EXNER, Franz: *Kriminalbiologie in ihren Grundzügen.* (Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1939).
EICHLER, Max: *Du bist sofort im Bilde: Lebendig-anschauliches Reichsbürger-Handbuch.* (Erfurt: Cramer 1937).
EICKSTEDT VON, Egon: *Die rassischen Grundlagen des deutschen Volkstums.* (Köln: H. Schaffstein 1934).
EICKSTEDT VON, Egon: *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit.* (Stuttgart: F. Enke 1934).
EICKSTEDT VON, Egon: *Grundlagen der Rassenpsychologie.* (Stuttgart: F. Enke 1936).

EICKSTEDT VON, Egon: „Rechnen oder Sehen?: Bemerkungen zur Methode der Rassensystematik". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 10, 1939, Heft 2/3: 189-197.
EICKSTEDT VON, Egon: *Die Forschung am Menschen: Rassenkunde und Rassengeschichte.* (Stuttgart: F. Enke 1942).
ELIOT, George F.: „Science and Foreign Policy". In: *Foreign policy* 23, 1945, No. 3: 378-87.
ELSTER, Albert: „Die Abgrenzung der Begriffe: Rassen- und Gesellschaftshygiene (und -biologie), Sozialhygiene und Soziale Medizin". In: *ARGB* 4, 1907, Heft 1: 80-90.
ERDERLY, Eugene V.: *Germany's First European Protectorate: The Fate of the Czechs and Slovaks.* (London: Hale 1941).
ESPENSCHIED, Richard: „Zur Erbgeschichte von Bevölkerungen". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 173-236.
EVANG, Karl: „Rassenhygiene und Sozialismus". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 1, 1934, Nr. 9: 133-5.
EXNER, Franz: *Kriminalbiologie in ihren Grundzügen.* (Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1939).
EXNER, Franz: *Kriminalbiologie in ihren Grundzügen.* (Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1944).
EYDT, Alfred: *Die Sippen: Spiegel und Lebensgesetz unseres Volkes.* (München - Berlin: J. F. Lehmann 1939).
FASSBENDER, Martin (vyd.): *Des Deutschen Volkes Wille zum Leben: Bevölkerungspolitische und volkspädagogische Abhandlungen über Erhaltung und Förderung deutscher Volkskraft.* (Freiburg: Herder 1917).
FELDSCHER, Werner: *Rassen- und Erbpflege im deutschen Recht.* (Berlin: Deutscher Rechtsverlag 1943).
FEIGE, Ernst: „Die Bedeutung des Rassebegriffes". In: *Naturwissenschaften* 17, 1929, Heft 37: 719-24.
FERST, Elisabeth: *Fertilität und Kriminalität der Zigeuner: Eine statistische Untersuchung.* (München 1943; disertace)
FEYL, Othmar: Materialien zur Frage des deutschen Blutsanteils in der Erwecker- und politischer Führerschicht der Tschechen seit der Aufklärung. (Prag: b. n. 1942).
FEYL, Othmar: „Deutschstämmige tschechische Mediziner". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1944, Heft 4-5: 84-5.
FEYL, Othmar: „Die Tschechen in der marxistischen Volkstheorie von Engels bis Stalin". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 3, 1944, Heft 4/5: 263-93.
FETSCHER, Rainer: „Der Stand der Frage der Sterilisierung und Schwangerschaftsunterbrechung aus eugenischen Gründen beim Menschen". In: *Ztschr. f. ind. Abstammungs- und Vererbungsleh.* 41, 1926: 375-93.
FETSCHER, Rainer: „Aufgaben und Organisation einer Kartei der Minderwertigen". In: *Mitteilungen der Kriminalbiologischen Gesellschaft* 1, 1928, Heft 2: 55.
FETSCHER, Rainer: *Der Geschlechtstrieb: Einführung in die Sexualbiologie unter besonderer Berücksichtigung der Ehe.* (München: Reinhardt 1928).
FETSCHER, Rainer: *Abriß der Erbbiologie und Rassenhygiene.* (Frankfurt am Main - Berlin: O. Salle 1934).
FICKERT, Hans: *Rassenhygienische Verbrechensbekämpfung.* (Leipzig: E. Wiegandt 1938).
FISCHER, Alfons: „Die Entwicklung der Eugenik im Deutschen Reich während des 20. Jahrhunderts, mit besonderer Berücksichtigung der Bestrebungen zur Verhütung erbkranken Nachwuchses". In: *Sozialhygienische Mitteilungen* 17, 1933: 76-87.
FISCHER, Anna C.: „Epicanthusbildungen am Auge". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 327-44.
FISCHER, Anna C.: „Rassenuntersuchungen an 1000 lettischen Frauen". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 1: 19-20.
FISCHER, Anna C.: „Deutsche Schriften zur Landes- und Volksforschung". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 3: 66-7.
FISCHER, Anna C.: „Magnussen, Karin: Rassen- und bevölkerungspolitisches Rüstzeug. Verlag J. F. lehmann, München 1943. 3 verbr. Aufl. RM 4.-.". In: *Volk und Rasse* 19, 1944, Heft 1-3: 16.
FISCHER, Eugen: *Sozialanthropologie und ihre Bedeutung für den Staat.* (Freiburg: Speyer 1910).
FISCHER, Eugen: *Die Rehoboter Bastards und das Bastardierungsproblem beim Menschen: Anthropologische und ethnographische Studien am Rehobother Bastardvolk in Deutsch-Südwest-Afrika, ausgeführt mit Unterstützung der Königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften.* (Jena: Gustav Fischer 1913).
FISCHER, Eugen: „Aufgaben der Anthropologie, menschlichen Erblichkeitslehre und Eugenik". In: *Die Natuwissenschaften* 32, 1926: 749-55.
FISCHER, Eugen: *Rasse und Rassenentstehung beim Menschen.* (Berlin: Ullstein 1927).
FISCHER, Eugen: „Das Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik". In: *ZMA* 27, 1930: 147-52.
FISCHER, Eugen: „Erbschädigung beim Menschen". In: *Das kommende Geschlecht* 5, 1930, Heft 6: 12-26.
FISCHER, Eugen: „Röntgenstrahlen - sowie andere Schädigungen und Nachkommenschaft". In: *Medizinische Klinik* 26, 1930: 372-8.
FISCHER, Eugen: *Deutsche Köpfe nordischer Rasse.* (München: J. F. Lehmann 1930).
FISCHER, Eugen: *Versuch einer Genanalyse des Menschen: Mit besonderer Berücksichtigung der anthropologischen Systemrassen.* (Berlin-Dahlem: K-W-Institut für menschliche Anthropologie, Erblehre und Eugenik 1930).

FISCHER, Eugen: „Aus der Geschichte der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene". In: *ARGB* 24, 1930, Heft 1: 1-5.
FISCHER, Eugen (vyd.): *Deutsche Rassenkunde: Forschungen über Rassen und Stämme, Volkstum und Familien im Deutschen Volk.* (Jena: Gustav Fischer 1932).
FISCHER, Eugen: *Eugenik*, in: kol.: *Handwörterbuch der Naturwissenschaften - Band 3.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1933): 898-901.
FISCHER, Eugen: *Rassen und Rassenbildung*, in: kol.: *Handwörterbuch der Naturwissenschaften - Band 3.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1933): 198-214.
FISCHER, Eugen: *Der völkische Staat, biologisch gesehen.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1933).
FISCHER, Eugen: „Ist die menschliche Erblehre eine hinreichende Grundlage eugenischer Bevölkerungspolitik?" In: *Arch. f. Kriminologie* 93, 1933: 79-80.
FISCHER, Eugen: „Volk und Rasse als Begriffe". In: *Monatschrift für höhere Schulen* 32, 1933, Heft 4: 84-92.
FISCHER, Eugen: „Erbarzt und Bevölkerungswissenschaft". In: *Der Erbarzt* 2, 1935, Heft 2: 113-7.
FISCHER, Eugen: „Erblehre-Erbklinik-Erbarzt". In: *Der Erbarzt* 3, 1936, Heft 1: 3.
FISCHER, Eugen: „Einleitender Vortrag", in: Hans HARMSEN (vyd.) - Franz LOHSE (vyd.), *Bevölkerungsfragen: Bericht des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft (Berlin 26. 8. - 1. 9. 1935).* (München: J. F. Lehmann 1936): 39-43.
FISCHER, Eugen: „Rassenkreuzung und geistige Leistung". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 3, 1936, Heft 2-3: 35-7. (přetisk článku z *Vossische Zeitung* ze dne 2. února 1933)
FISCHER, Eugen: „Die Entstehung der Menschenrassen". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 229-36.
FISCHER, Eugen: „Versuch einer Phaenogenetik der normalen körperlichen Eigenschaften des Menschen". In: *Ztschr. f. ind. Abstammungs- und Vererbungsleh.* 76: 1939: 47-117.
FISCHER, Eugen: „Geistige Rassenunterschiede". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 1, 1939, Nr. 10: 269-70.
FISCHER, Eugen: „Menschliche Erblehre und ärztliche Praxis". In: *Dtsch. med. Wschr.* 65, 1939: 485-7.
FISCHER, Eugen: *Die menschlichen Rassen als Gruppen mit gleichen Gen-Sätzen.* (Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften 1940).
FISCHER, Eugen: „Rassenentstehung und älteste Rassengeschichte der Hebräer". In: *Forsch. z. Judenfrage* 3, 1940: 121-36.
FISCHER, Eugen: „Erblehre und Heilkunde". In: *Ziel und Weg* 1940: 247-51.
FISCHER, Eugen: *Fortschritte auf dem Gebiete der Vererbungsforschung*, in: Curt ADAM, *Ein Querschnitt durch die neueste Medizin.* (Jena: G. Fischer Verlag 1940): 134-44.
FISCHER, Eugen - GOTTSCHALDT, Kurt: *Der Schriftenreihe „Erbpsychologie" zum Geleit*, in: Kurt GOTTSCHALDT, *Die Methodik der Persönlichkeitsforschung in der Erbpsychologie.* (Leipzig: Verlag von Johann Ambrosius Barth 1942): V-VI.
FISCHER, Eugen: „Neue Rehobother Bastardstudien: II. Fortführung und Ergänzungen der Sippentafeln". In: *Ztschr. Morp. Anthrop.* XL, 1942, Heft 1: 1-33.
FISCHER, Eugen: „Das antike Weltjudentum: Texte, Bilder, Bilder". In: *Forschungen z. Judenfrage* 7, 1943.
FISCHER, Eugen: „Ein Fall von Blondscheckung beim Menschen". In: *Der Erbarzt* 12, 1944, Heft 1: 90-2.
FISCHER, Eugen: *Die Wissenschaft vom Menschen: Anthropologie im XX. Jahrhundert*, in: Hans SCHWERTE - Wilhelm SPENGLER (vyd.), Forscher und Wissenschaftler im heutigen Europa (Oldenburg: G. Stalling 1955): 272-87.
FISCHER, Josef: „Talenty v demokracii: Obrana Josefa Fischera". In: *Útok* 4, 1934, č. 4: 58.
FISCHER, Luděk: *Veřejná zdravotní správa*, in: Jiří HORÁK (red.) - Jindřich MATIEGKA (red.) - Karel WEIGNER (red.), *Československá vlastivěda - II. díl: „Člověk".* (Praha: MAP 1933): 485-506.
FLEISCHHACKER, Hedwig: „Deutsche Ostforschung". In: *Europäischer Wissenschaftsdienst* 1941, Nr. 11: 5-7.
FLICKERT, Hans: *Rassenhygienische Verbrechensbekämpfung.* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1938).
FORSTHOFF, Ernst: *Der totale Staat.* (Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1933).
FOUSTKA, Břetislav: „Sociologie a etika eugenizmu". In: *Česká Mysl* 19, 1923-1924: 1-12.
FÖRSTER, Werner: „Barbaren oder Kulturvolk? Unsere Antwort." In: *Die Zeit* 5, 1939, 6. leden 1939: 6.
FRANK, K. H.: „Reinhard Heydrichs Werk für Böhmen und Mähren". In: *Böhmen und Mähren* 4, 1943: 77.
FRANK, Karl H.: *Fünf Jahre Protektorat Böhmen und Mähren*, in: Deutsches Staatsministerium für Böhmen und Mähren - Abteilung Kulturpolitik, *Fünf Jahre Protektorat Böhmen und Mähren 1939-1944.* (Prag: Orbis 1944): 5-16.
FRANK, Karl H.: *Rundfunkansprache des Staatsministers K. H. Frank*, in: Deutsches Staatsministerium für Böhmen und Mähren - Abteilung Kulturpolitik, *Fünf Jahre Protektorat Böhmen und Mähren 1939-1944.* (Prag: Orbis 1944): 38-40.
FRANK, Otto: *Max von Gruber.* (München: Bayerische Akademie der Wissenschaften 1928).

FRANZ, Victor: *Ernst Haeckel: Sein Leben, Denken und Wirken.* (Jena-Leipzig: Wilhelm Gronau 1943).
FRICK, Wilhelm - GÜTT, Arthur: *Nordisches Gedankengut im Dritten Reich.* (München: j. F. Lehmann Verlag 1936).
FRANZE, Paul C.: *Höherzüchtung des Menschen auf biologischer Grundlage: Vortrag, gehalten auf der 81. Versammlung Deutscher Naturforscher und Ärzte, 1909, bedeutend erweitert und umgearbeitet.* (Leipzig: Edmund Demme 1910).
FRIESE, Gerhard - LEMME, Hansjoachim: *Die deutsche Erbpflege: Ein Grundriß.* (Leipzig: G. Thieme 1937).
FRIESEN, Heinrich: „Genetik und Faschsimus". In: *Unter dem Bannner des Marxismus* 9, 1935: 583-95.
FRITSCH VON, Karl: *Du und das Leben: Eine moderne Biologie für jedermann.* (Berlin: Deutscher Verlag 1938).
FROMME, Günther: „Karl Thums, Zur Klinik, Vererbung, Entstehung und Rassenhygiene der angeborenen zerebralen Kinderlähmung (Littleschen Krankheit). Zwillingsbiologische Untersuchungen bei angeborener spastischer Hemi-, Para- und Diplegie. (Neurologische Zwillingsstudien III. Mitteilung.) Berlin, Verlag Julius Springer, 1939." In: *Der Erbarzt* 7, 1939, Heft 3: 64.
GATES, Ruggles R.: *Heredity and Eugenics.* (London: Constable 1923).
GATES, Ruggle R.: „Human Genetics". In: *Nature* 144, 1939, No. 3654 (Supplement): 821-2.
GEHL, Walther (vyd.): *Der nationalsozialistische Staat: Grundlagen und Gestaltung, Urkunden des Aufbaus - Reden und Vorträge*, Heft 1. (Breslau: Ferdinand Hirt 1933).
GEPPERT, Harald - KOLLER, Siegfried: *Erbmathematik: Theorie der Vererbung in Bevölkerung und Sippe.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1938).
GERCKE, Achim: „Die Aufgaben des Sachverständigen für Rasseforschung beim Reichsministerium des Innern". In. *Flugschriften für Familiengeschichte*, 1933, Heft 23.
GERCKE, Achim: *Die Rasse im Schriftum: Ein Wegweiser durch das rassenkundliche Schrifttum.* (Berlin: Alfred Metzner 1933).
GERCKE, Achim: *Das Lebensrecht der biologischen Gemeinschaft.* In: Deutsches Recht 13, 1934, Heft 4: 309.
GERCKE, Achim: *Das Gesetz der Sippe.* (Berlin: Verlag für Standesamtswesen 1934).
GERCKE, Achim: *Rasseforschung und Familienkunde*, in: Schriften zur politischen Bildung, XII. Reihe, Rasse-Heft 5, Langensalza 1936.
GEYER, Eberhard: „Anthropologie und Nationalitätenforschung". In: *Nation und Staat* 7, 1933-34.
GEYER, Eberhard: „Wissenschaft am Scheidewege". In: *ARGB* 39, 1943, Heft 1: 1-3.
GICKELHORN, Josef: „*Urpferde im Prager Zoo*". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 30. listopad 1940: 3.
GICKLHORN, Josef: „Wissenswertes vom 'Balkon-Kanninchen'". In: *Der Neue Tag* 1942, 15. červen 1942: 3.
GICKLHORN, Josef: „An einer Wende biologischer Forschung". In: *Der Neue Tag* 7, 1944, 25. leden 1945: 3.
GLATZEL, Frank: „Raumforschung als Voraussetzung für die Lenkung von Wirtschaft und Siedlung". In: *Monatshefte für NS-Sozialpolitik* 8, 1941, Heft 5-6: 52-5.
GODDARD, Henry: *The Kallikak Family: A Study in the Heredity of Feeblemindedness.* (New York: The Macmillan Co. 1912).
GOLDSCHMIDT, Richard B.: *Ascaris: Eine Einführung in die Wissenschaft vom Leben für jedermann.* (Berlin: Julius Springer 1927).
GOLDSCHMIDT, Richard B.: *Einführung in die Vererbungswissenschaft: Ein Lehrbuch in einundzwanzig Vorlesungen.* (Berlin: Julius Springer 1928).
GOLDSTEIN, Julius: *Rasse und Politik.* (Schlütern: Neuwerkverlag 1921).
GOTTONG, Heinrich: „Bedeutung und Aufgaben der Sektion Rassen und Volkstumsforschung". In: *Deutsche Forschung im Osten* 1, 1941, Heft 6: 28-40.
GRAF, Jakob: *Vererbungslehre und Erbgesundheitspflege: Einführung nach methodischen Grundsätzen.* (München: J. F. Lehmann 1930).
GRAF, Jakob: *Biologie für Oberschule und Gymansium - Ausgabe Knabenschulen.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1942).
GROBIG, Hermann E.: „Ausleseforschung an der Deutschen Forschungsanstalt für Psychiatrie in München". In: *Allg. Ztschr. f. Psych.* 112, 1939 (Sonderband „Festschrift Rüdin"): 153-9.
GROBIG, Hermann E.: „Empirische Erbprognose und Ausleseforschung an der Forschungsanstalt für Psychiatrie in München". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 4: 75-7.
GROBIG, Hermann E.: „Burgdörfer, F., Krieg und Bevölkerungsentwicklung. Politische Biologie Heft 12. J. F. Lehmann, München-Berlin 1940". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 4: 330-2.
GROBIG, Ernst H.: „Die Psychiatrie als Wegbereiterin positiver Rassenhygiene". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 3: 209-30.
GROBIG, Ernst H.: „Rodenwaldt, Ernst: Die Rassenmischung als historisch-biologisches problem. Bremer Beiträge zur Naturwissenschaft 2. Heft 6. Band. Arthur-Geist Verlag. Bremen 1940." In: *ARGB* 35, 1941, Heft 3: 246-7.
GROBIG, Hermann E.: „Ernst Rüdin zum 70. Geburtstag". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 17/18: 193-4.

GROBIG, Hermann E.: „Prof. Dr. Ernst Rüdin 70 Jahre alt!" In: *Volk und Rasse* 19, 1944, Heft 4-6: 31-2.
GROSSER, Otto: *Wandlungen des biologischen Weltbildes im Laufe der letzten hundert Jahre.* (Prag: Deutsche Universität 1936).
GROSSER, Otto - ORTMANN, Rolf: *Grundriss der Entwicklungsgeschichte des Menschen.* (Berlin: Springer-Verlag 1944).
GROß, Ernst: „Das Judentum und die falsche Auslegung der Rassentheorie in Deutschland". In: *Wahrheit* 13, 1934, Heft 15: 9.
GROß, Walter: „Über Ziele des Aufklärungsamtes für Bevölkerungspolitik und Rassenpflege". In: *Völkischer Beobachter* 13, 1933, 7. říjen 1933: Beiblatt.
GROß, Walter: „Grundsätzliche Bemerkungen zur Propaganda auf dem Gebiet der Bevölkerungspolitik und Rassenpflege". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 384-6.
GROß, Walter: „Politik und Rassenfrage". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 409-15.
GROß, Walter: „Rassengedanke und Weltpolitik". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 528-30.
GROß, Walter: „Zur Schulung und Propaganda auf dem Gebiet der Bevölkerungspolitik und Rassenpflege". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 606-13.
GROß, Walter: „An alle deutschen Ärzte!" In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 99.
GROß, Walter: „Rasse und Weltanschauung". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 834-6.
GROß, Walter: „Die Idee bleibt rein!" In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 36-9.
GROß, Walter: „Rasse und Schule". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 180-6.
GROß, Walter: „Rassenpolitik und Weltanschauung: Eine Abrechnung mit unseren Gegnern". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 234-5.
GROß, Walter: „Der geistige Kampf und die Rassenfrage". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 412-9.
GROß, Walter: „Rassengedanke und Wissenschaft". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 566-73.
GROß, Walter: „Wir wollen rassenpolitisch denken". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 9. leden 1936: 7.
GROß, Walter: „Abrechnung mit den Rassekritikern". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 9. listopad 1936: 2.
GROß, Walter: „Geistige Grundlagen der nationalsozialistischen Rassenpolitik". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 10. listopad 1936: 6.
GROß, Walter: „Geistige Grundlagen der nationalsozialistischen Rassenpolitik". In: *Ziel und Weg* 6, 1936: 644-6.
GROß, Walter: „Rassische Auslese und ihre Maßstäbe". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 16. březen 1937: 2.
GROß, Walter: „Die Rassenhygiene als Lehre und Forschungsfach". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 4. duben 1937: 6.
GROß, Walter: „Um die Rassenhygiene als Lehr- und Forschungsfach". In: *Ziel und Weg* 7, 1937: 166-9.
GROß, Walter: „Drei Jahre rassenpolitische Aufklärungsarbeit". In: *Volk und Rasse* 11, 1937, Nr. 9: 331-7.
GROß, Walter: „Faschistische Bevölkerungspolitik". In: *Völkischer Beobachter* 18, 1938, 18. červen 1938: 1-2.
GROß, Walter: „Die Familie, unser rassenhygienisches Programm". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 533-41.
GROß, Walter: „Vererbung und Umwelt in ihrer politischen Bedeutung". In: *Völkischer Beobachter* 19, 1939: 7.
GROß, Walter: „Rasse - Volk". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 1, 1939, Nr. 9: 236-7.
GROß, Walter: *Der Deutsche Rassengedanke und die Welt.* (Berlin: Verlag Junker und Dünnhaupt 1939).
GROß, Walter: „Rassen- und Bevölkerungspolitik im Kampf um die geschichtliche Selbstbehauptung der Völker". In: *Sudetendeutsche Akademiker-Zeitung* 12, 1940, Folge 16: 1-2.
GROß, Walter: „Alfred Ploetz, der Begründer der deutschen Rassenhygiene". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 8: 106-7.
GROß, Walter: „Über die Abstammungslehre des Menschen". In: *Informationsdienst RPA*, Nr. 120, 20. prosinec 1941.
GROß, Walter: „Deutsche Rasse - europäische Rasse". In: *Informationsdienst RPA*, Nr. 116, 20. srpen 1941.
GROß, Walter: „Rasse und Geschichte". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 1. duben 1941: 7.
GROß, Walter: „Rassenpolitik". In: *Informationsdienst RPA*, zvláštní tisk 20. říjen 1942.
GROß, Walter: „Die Gesetze des Blutes". In: *Prager Abend* 1944, 22. srpen 1944: XX.
GROTJAHN, Alfred: *Soziale Pathologie: Versuch einer Lehre von den sozialen Beziehungen der menschlichen Krankheiten als Grundlage der sozialen Medizin und der sozialen Hygiene.* (Berlin: A. Hirschwald 1912).
GROTJAHN, Alfred: *Handwörterbuch der sozialen Hygiene.* (Leipzig: F. C. W. Vogel 1912).
GROTJAHN, Alfred: *Die Hygiene der menschlichen Fortpflanzung: Versuch einer praktischen Eugenik.* (Berlin - Wien: Urban & Schwarzenberg 1926).
GRUBER VON, Max - RÜDIN, Ernst: *Fortpflanzung. Vererbung. Rassenhygiene: Ullustrierter Führer durch die Gruppe Rassenhygiene der Internationalen Hygiene-Ausstellung 1911 in Dresden.* (München: J. F. Lehmann 1911).
GRUBER VON, Max: *Die Pflicht, gesund zu sein*, in: Schriften des „Freiland" 1, München 1909.
GRUBER VON, Max: *Mädchenerziehung und Rassenhygiene*, in: Schriften des „Freiland" 5, München 1910.
GRUBER VON, Max: *Hygiene des Geschlechtslebens.* (Stuttgart: E. H. Moritz 1912).

GRUBER VON, Max: *Ethische und hygienische Aufgaben der Gegenwart: Vorträge gehalten am 8. Januar 1916 in der neuen Aula der Berliner Universität von Rudolph Eucken und Max von Gruber.* (Berlin: Mäßigkeits-Verlag 1916).
GRUBER VON, Max: *Der Anteil von Anlage und Umwelt an der Persönlichkeit: Festrede.* (München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 1923).
GRUBER VON, Max: *Hygiene of Sex.* (Baltimore: The Williams & Wilkins Co. 1926).
GRUSCHKA, Theodor: „Aufbruch der Primitiven". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 1, 1934, Nr. 3-4: 43-5.
GRUSCHKA, Theodor: „Eine neue deutsche Heilkunde". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 2, 1935, Nr. 7: 87-92.
GUMBEL, Emil J.: *Freie Wissenschaft: Ein Sammelbuch aus der deutschen Emigration.* (Strasbourg: S. Brant 1938).
GRUNSKY, Hans: *Seele und Staat: Die psychologischen Grundlagen des nationalsozialistischen Siegs über den bürgerlichen und bolschewistischen Menschen.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1935).
GRUNSKY, Hans: *Der Einbruch des Judentums in die Philosophie.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1937).
GUYER, Michael F.: *Being Well-Born: An Introduction to Eugenics.* (Indianapolis: The Bobbs-Merrill Co. 1916).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Rassenkunde des deutschen Volkes.* (München: J. F. Lehmann 1922).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Adel und Rasse.* (München: J. F. lehmann 1926).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Platon als Hüter des Lebens: Platons Zucht- und Erziehungsgedanken und deren Bedeutung für die Gegenwart.* (München: J. F. Lehmann 1928).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Rassenkunde Europas: Mit besonderer Berücksichtigung der Rassengeschichte der Hauptvölker indogermanischer Sprache.* (München: J. F. Lehmann 1929).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Rassenkunde des jüdischen Volkes.* (München: J. F. Lehmann 1930).
GÜNTHER, Hans F. K.: „Erinnerungen an J. F. Lehmann". In: *Deutschlands Erneuerung* 19, 1935: 277-9.
GÜNTHER, Hans F. K.: *Führeradel durch Sippenpflege: 4 Vorträge.* (München: J. F. lehmann 1936).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Geleitwort*, in: Friedrich RINGLEB, *Mathematische Methoden der Biologie insbesondere der Vererbungslehre und der Rassenforschung.* (Leipzig - Berlin: B. G. Teubner 1937): III-IV.
GÜNTHER, Hans F. K.: *Vererbung oder Erziehung?*, in: Schriftenreihe des Rassenpolitischen Amtes der NSDAP und des Reichsbundes der Kinderreichen, Heft 13, 1939.
GÜNTHER, Hans F. K.: *Das Bauerntum als Lebens- und Gemeinschaftsform.* (Leipzig - Berlin: Teubner 1939).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Formen und Urgeschichte der Ehe: Die Formen der Ehe, Familie und Verwandschaft und die Fragen einer Urgeschichte der Ehe.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1940).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Führeradel durch Sippenpflege: Fünf Vorträge und ein Aufsatz.* (München: J. F. Lehmann 1941).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Gattenwahl zu ehelichem Glück und erblicher Ertüchtigung.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1941).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Die Verstädterung: Ihre Gefahren für Volk und Staat.* (Leipzig: B. G. Teubner 1942).
GÜNTHER, Hans F. K.: *Frömmigkeit nordischer Artung.* (Berlin: Teubner 1943).
GÜNTHER, Hans R. G.: „Eine bedeutsame Aufgabe der Philosophie". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 16. září 1944: 3.
GÜNTHER, Hans F. K.: *Vererbung und Umwelt.* (Pähl: Hohe Warte 1967): 7.
GÜTT, Arthur: „Erbgut und deutsche Zukunft: Das Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 336-9.
GÜTT, Arthur: „Rassedienst, der Weg in die deutsche Zukunft!". In: *Deutsches Ärzteblatt* 63, 1933: 16-8.
GÜTT, Arthur: *Die Bedeutung von Blut und Boden für das deutsche Volk.* (Berlin: Reichsdruckerei 1933).
GÜTT, Arthur: „Grundlagen erbbiologisch begründeter Staatspolitik: Durchführung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses". In: *Völkischer Beobachter* 14, 1934, 10. leden 1934: 2.
GÜTT, Arthur: „Ansprache bei der Kundgebung der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene". In: *ARGB* 28, 1934, Heft 2: 233-6.
GÜTT, Arthur: *Ausmerzung krankhafter Erbanlagen: Eine Übersicht über das Erbkrankheitsgesetz mit den Texten.* (Langensalza: H. Beyer 1934).
GÜTT, Arthur: *Dienst an der Rasse als Aufgabe der Staatspolitik.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1934).
GÜTT, Arthur: „Was will die Beratungsstelle für Erb- und Rassenpflege". In: *Völkischer Beobachter* 15, 1935, 6. červen 1935: 3.
GÜTT, Arthur - RUTTKE, Falk: „'Bevölkerungspolitik' als Aufgabe des Staates". In: *Völkischer Beobachter* 15, 1935, 30. srpen 1935: 9.
GÜTT, Arthur: „Der Weg zur Erbgesundheit und Rassereinheit: Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des deutschen Volkes". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1935, 20. leden 1935: 3.
GÜTT, Arthur: *Der öffentliche Gesundheitsdienst.* (Berlin: C. Hymann 1935).

GÜTT, Arthur: „Gesunder Nachwuchs - Leistungsfähiges Heer: Volksgesundung, unser Ziel im Dritten Reich". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 30. leden 1936: 3.
GÜTT, Arthur: „Rassische Bedrohung durch den Bolschewismus". In: *Ziel und Weg* 6, 1936: 306-10.
GÜTT, Arthur: „Leibesübungen im Dienst der Rassenpflege". In: *Ziel und Weg* 6, 1936: 405-10.
GÜTT, Arthur: *Verhütung krankhafter Erbanlagen*, in: Mann's Pädag. Magazin, Heft 1395, Langensalza 1936.
GÜTT, Arthur: *Bevölkerungs- und rassenpolitik.* (Berlin: Industrieverlag Spaeth & Linde 1936).
GÜTT, Arthur: „Gesundung, Erhaltung und Höherentwicklung des deutschen Volkes". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 30. leden 1937: 5.
GÜTT, Arthur: „Bevölkerungspolitik und Biologie". In: *Der Biologe* 6, 1937, Heft 12: 377-9.
GÜTT, Arthur: „Aufartung durch Familienpflege". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 26. říjen 1937: 2.
GÜTT, Arthur: *Leibesübungen im Dienst der Rassenpflege.* (Langensalza: H. Beyer & Söhne 1937).
GÜTT, Arthur: *Der Aufbau des Gesundheitswesens im Dritten Reich.* (Berlin: Junker und Dünnhaupt 1937).
GÜTT, Arthur: *Der öffentliche Gesundheitsdienst: Erläuterungen zum Gesetz über die Vereinheitlichung des Gesundheitswesens vom 3. Juli 1934, nebst Durchführungsverordnungen, Gebührenordnungen und Anhagn mit erlassen.* (Berlin: C. Heymann 1939).
GÜTT, Arthur: *Die Rassenpflege im Dritten Reich.* (Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt 1940).
HAAG, Friedrich E.: „Die Rassen- und Erbgesundheitspflege im Unterricht an den deutschen Hochschulen". In: *Die medizinische Welt* 7, 1933: 1184-5.
HAASE, Ludolf: „Deutschland in den Rassebewegungen". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 78-85.
HAASE VON, Johannes: „Volkstypen aus dem alten Prag". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 25. listopad 1944: 3.
HAASE-BESSELL, Gertraud: „Evolution". In: *Der Biologie* 10, 1941, Heft 2: 233-47.
HAASE-BESSELL, Gertraud: *Der Evolutionsgedanke in seiner heutigen Fassung.* (Jena. G. Fischer 1941).
HAASE-BESSELL, Gertraud: „Dynamisches Weltbild und Volksbegriff". In: *Arch. f. Bevölkerungsforsch. u.*
HAECKEL, Ernst: *Monism as Connecting Religion and Science: The Confession of Faith of Man of Science.* (London: A. and C. Black 1895).
HAECKEL, Ernst: *Die Lebenswunder.* (Stuttgart: Kröner Verlag 1904).
HAECKEL, Ernst: *Ewigkeit: Weltkriegsgedanken über Leben und Tod, Religion und Entwicklungslehre.* (Berlin: Reimer 1915).
HÁJEK, František: „Soudní lékařství za války: Zahajovací přednáška pro posluchače lékařství, přednesená 6. listopadu 1945". In: *ČLČ* 85, 1946, č. 6: 199-205.
HALDANE, John B. S.: *Heredity and Politics.* (London: George Allen & Unwin Ltd. 1938).
HALDANE, John B. S.: *Science Advances.* (London: George Allen & Unwin Ltd. 1946).
HALDANE, John B. S.: *Marxistická filosofie a přírodní vědy.* (Praha: Práce 1946).
HANIKA, Josef: *Sippennamen und völkische Herkunft im böhmisch-mährischen Raum.* (Prag: Deutsche Druckerei 1943).
HANNEMAN, Karl: „Wer heiraten soll, wer nicht?" In: *Völkischer Beobachter* 18, 26. srpen 1938: 6.
HANNEMAN, Karl: „Willensfreiheit oder Erbschicksal: Betrachtungen über die rassenpolitische Gefahr der asozialen Psychopathen". In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 467-79.
HARMSEN, Hans (vyd.) - LOHSE, Franz (vyd.): *Bevölkerungsfragen: Bericht des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft (Berlin 26. 8. - 1. 9. 1935).* (München: J. F. Lehmann 1936).
HARNACK VON Adolf (vyd.): *Handbuch der Kaiser Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften.* (Berlin: Verlag von R. Hobbing 1928).
HARRASSER, Alfred: „Der Internationale Kongreß für Anthropologie und Ethnologie in Kopenhagen 1938." In: *ARGB* 32, 1938, Heft 5: 464-9.
HARRASSER, Alfred: „Wege und Ausblicke im Konstitutionsproblem und ihre Beziehungen zur Rassenforschung". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 5: 368-427.
HARRASSER, Alfred: „v. Verschuer, O., Leitfaden der Rassenhygiene. Verlag Georg Thieme. Leipzig 1941. 260 S., 134 Abb. Preis geb. RM 12.-." In: *ARGB* 35, 1941, Heft 5: 477-81.
HARRASSER, Alfred: „Die Evolution der Organismen. Ergebnisse und Probleme der Abstammungslehre. Bearbeitet von zahlreichen Fachgelehrten. Herausgegeben von G. Heberer. Verlag G. Fischer, Jena 1943. X u. 774 S., 323 Abb. im Text. Preis: brosch. RM 43.-, geb. RM 45.-." In: *ARGB* 40, 1944, Heft 1, 71-2.
HARRER, Johanna: „Das neue Ehegesundheitsgesetz". In: *Völkischer Beobachter* 15, 1935, 1. listopad 1935, Beilage „Die deutsche Frau".
HARRER, Johanna: „Die rassenpolitischen Aufgaben des Deutschen Frauenwerkes". In: *Ziel und Weg* 7, 1937: 621-6.
HARTMANN, Hans: „Universitas in deutscher Auffassung". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 22. listopad 1944: 3.
HARTMANN, Max: *Allgemeine Biologie.* (Jena: G. Fischer 1933).
HARTNACKE, Wilhelm: *Naturgrenzen geistiger Bildung: Inflation der Bildung, schwindendes Führertum, Herrschaft der Urteilslosen.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1930).

HARTNACKE, Wilhelm: *Die Ungeborenen: Ein Blick in die geistige Zukunft unseres Volkes.* (München: J. F. Lehmann 1936).
HARTNACKE, Wilhelm: *15 Millionen Begabtenausfall*, in: Politische Biologie 1939, Heft 11, München 1939.
HARTNACKE, Wilhelm: *Seelenkunde vom Erbgedanken.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1944).
HARTSHORNE Jr., Edward Y.: *The German Universities and National Socialism.* (London: G. Allen & Unwinn 1937).
HAŠKOVEC, Ladislav: „Le mouvement eugénique dans République Tchéchoslovaque". In: *Anthropologie* 2, 1924, L'histoire des sciences anthropologiques et l'état actuel des institutions anthropologiques en Tchéchoslovaquie - supplément: 37-40.
HAUSHOFER, Karl: *Der nationalsozialistische Gedanke in der Welt.* (München: Georg D. W. Callwey 1933).
HAUSHOFER, Karl: *Deutsche schaffen in aller Welt*, Heinz OTTO (ed.), *Deutsche schaffen in aller Welt.* (Berlin: J. Kasper & Co. 1940): 14-9.
HAUSHOFER, Karl - ROESELER, Hans: *Das Werden der deutschen Stämme.* (Berlin: Propyläen-Verlag 1941).
HAYCRAFT, John B.: *Darwinism and Race Progress.* (London: S. Sonnenschein 1895).
HAYN, Friedrich: „Erb- und Familienforschung, eine völkische Forderung". In: *Völkischer Beobachter* 11, 1931, 15. říjen 1931: Beiblatt.
HEBERER, Gerhard: *50 Jahre Chromosomentheorie der Vererbung.* (Tübingen: Akademische Verlagsbuchhandlung F. F. Heine 1933).
HEBERER, Gerhard: „Abstammungslehre und moderne Biologie". In: *NS-Monatshefte* 7, 1936: 884-6.
HEBERER, Gerhard: „Neuere Funde zur Urgeschichte des Menschen und ihre Bedeutung für Rassenkunde und Weltanschauung". In: *Volk und Rasse* 12, 1937, Heft 11: 422-7 a Heft 12: 435-44.
HEBERER, Gerhard: „Bericht über die 9. Tagung der Deutschen Gesellschaft für Rassenforschung vom 16. bis 19. September 1937 in Tübingen". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 1: 83-6.
HEBERER, Gerhard: „Boenig, H.: *Leitfaden der Entwicklungsgeschichte des Menschen.* 266 S., 316 Abb. G. Thieme, Leipzig 1938 (geh. RM. 10.-, geb. RM. 11.80)." In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 9, 1938, Heft 3: 306.
HEBERER, Gerhard: „Jesuiten und Abstammungslehre". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 9: 377-8.
HEBERER, Gerhard: „Neuere Ergebnisse der Chromosomenforschung mit besonderer Berücksichtigung des Menschen". In: *Verh. D. Dtsch. Gesell. F. Rassenforsch.* 9, 1938: 1-36.
HEBERER, Gerhard: „Die Mendel-Gesetze und ihre Bedeutung". In: *Völkischer Beobachter* 18, 1938, 17. srpen 1938: Beilage Volkstum, Kunst, Wissenschaft und Unterhaltung
HEBERER, Gerhard: „Chromosomenbau und Erbfaktoren". In: *ziel und Weg* 9, 1939: 166-70, 424-31 a 511-6.
HEBERER, Gerhard: „Die Urheimat der Indogermanen: Deutscher Forscher widerlegt Märchen vom asiatischen Ursprung". In: *Die Zeit* 5, 1939, 23. únor 1939: 6.
HEBERER, Gerhard: „Vererbung 'erworbener Eigenschaften' und Auslese". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 7: 156-7.
HEBERER, Gerhard: „Was ist ein Volk? Der biologische Volksbegriff, eine kulturbiologische Untersuchung seiner Definition und seiner Bedeutung für Wissenschaft, Weltanschauung und Politik. 180 S., 9 Abb. Verlag Kurt Stenger, Erfurt 1940. RM. 4.40." In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 4: 391-2.
HEBERER, Gerhard: *Die jüngere Stammesgeschichte des Menschen*, in: Günther JUST (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen.* (Berlin: Julius Springer 1940): 584-644.
HEBERER, Gerhard: „Neuberg, A.: Das Weltbild der Biologie. 167 S., Vandenhoeck & Ruprecht, 2. Aufl., Göttingen 1941. (RM 8.40)". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 1: 95.
HEBERER, Gerhard: „Makro- und Mikrophylogenie". In: *Der Biologe* 11, 1942, Heft 3: 169-80.
HEBERER, Gerhard: *Rassengeschichtliche Forschungen im indogermanischen Urheimatsgebiet.* (Jena: G. Fischer 1943).
HEEß, Walter: „Das Kriminaltechnische Institut der Sicherheitspolizei (KTI) bei Reichskriminalpolizeiamt". In: *Kriminalistik* 13, 1939, Heft 6: 121-5.
HEEß, Walter: „Aus dem Kriminaltechnischen Institut der Sicherheitspolizei (KTI)". In: *Kriminalistik* 14, 1940, Heft 4: 45-7.
HECHT, Gerhard: „Deutsche Rassenpolitik im kolonialen Raum". In: *Sudetendeutsche Akademiker-Zeitung* 13, 1941, Folge 4: 1-2.
HEFTER, Ernst: „Weltanschauliche Grundlagen der völkischen Rassenpflege". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 119-21.
HEFTER, Ernst: „Erblehre und die Vererbung von Geisteskrankheiten". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 411-3, 459-62, 500-2.
HELBIG, Adolf: „Bekämpfung des Zigeunerunwesens". In: *Der Deutsche Verwaltungsbeamte* 16, 1936: 494-6.
HELBOK, Adolf: „Biologische Volksgeschichte". In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 2-4.
HELLPACH, Willy: *Zentraler Gegenstand der Soziologie: Volk als Naturtatasache, gesitige Gestalt und Willensschöpfung*, in: *Actes du huitiéme congrés international de philosophie á Prague 2-7 Septembre 1934.* (Prague: Comité d'organisation du congrés 1936): 249-65.

HELLPACH, Willy: *Einführung in die Völkerpsychologie.* (Stuttgart: F. Enke 1944).
HELMUT, Otto: *Volk in Gefahr: Der Geburtenrückgang und seine Folgen für Deutschlands Zukunft.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1939).
HENNEMANN, Gerhard: „Judentum und Wissenschaft". In: In: *Volk und Rasse* 19, 1944, Heft 4-6: 25-6.
HERMANNSEN, Walter - BLOME, Karl: *Warum hat man uns das nicht früher gesagt? Ein Bekenntnis deutscher Jugend zu geschlechtlicher Sauberkeit*, in: Politische Biologie 1940, München-Berlin 1940, Heft 14.
HERTWIG, Paula: „Was weiß die Vererbungslehre über die Entstehung neuer Erbanlagen und Arten?" In: *Die Medizinische Welt* 7, 1933: 1400-3.
HERTWIG, Oscar: *Zur Abwehr des ethischen, des sozialen, des politischen Darwinismus.* (Jena: Gustav Fischer 1921).
HERTZ, Friedrich: *Kultur und Rasse: Eine Untersuchung der Rassentheorien.* (Leipzig: A. Kröner 1915).
HESCH, Michael: *Die praehistorische Sammlung des niederösterreichischen Landesmuseums.* (Wien: NLM 1924).
HESCH, Michael: „Schrifttum über die Blutballung". In: *Ztschr. f. Rassenphys.* 1, 1928: 43-5 a *Ztschr. f. Rassenphys.* 2, 1929: 100-3.
HESCH, Michael: *Die Entwicklung der Blutgruppenforschung 1901-31*, in: Paul STEFFAN (vyd.), *Handbuch der Blutgruppenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1932): 1-16.
HESCH, Michael: *Letten, Littauer, Weißrussen: Ein Beitrag zur Anthropologie Ostbaltikums mit Berücksichtigung der siedlungs- und stammesgeschichtlichen Grundlagen.* (Wien: Verlag der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1933).
HESCH, Michael: „Die nordische Rasse als Grundlage der rassischen Zusammensetzung des deutschen Volkes". In: *Rasse* 1, 1934: 57-69.
HESCH, Michael - SPANNAUS, Günther: *Kultur und Rasse: Otto Reche zum 60. Geburtstag gewidmet von Schülern und Freunden.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1939).
HESCH, Michael: „Prof. Dr. Otto Reche 65 Jahre". In: *Der Neue Tag* 5, 27. květen 1944: 3.
HESCH, Michael: „Otto Reche zum 80. Geburtstag". In: *Anthropologischer Anzeiger* 23, 1959: 91-2.
HESCH, Michael: „In memoriam. Otto Reche, 1879-1966". In: *Anthropologischer Anzeiger* 30, 1966: 90-1.
HEYDRICH, Reinhard: *Wandlungen unseres Kampfes.* (München-Berlin: F. Eher 1936).
HEYDRICH, Reinhard: „Die Bekämpfung der Staatsfeinde". In: *Deutsches Recht* 6, 1936, Hefte 7-8: 121-3.
HEYDRICH, Reinhard: *Aufgaben und Ausbau der Sicherheitspolizei im Dritten Reich*, in: Hans PFUNDTNER, *Dr. Wilhelm Frick und sein Ministerium.* (München: F. Eher 1937): 149-53.
HILDEBRANDT, Wilhelm: „Rassenkunde ist die natürliche Grundlage ärtzlicher Gesinnung". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 241-44.
HILPERT, Felix: „Wen soll man heiraten?" In: *Die Umschau* 27, 1923, Heft 321-4 a Heft 27: 353-6.
HIMMLER, Heinrich: *Wesen und Aufgabe der SS und der Polizei*, in: Sammelheft ausgewählter Vorträge und Reden, Berlin 1939: 145-71.
HIMMLER, Heinrich: „Die Gedenkrede des Reichsführers SS". In: *Der Neue Tag* 4, 10. červen 1942: 2.
HIPPIUS, Rudolf: *Die Realität und Erkennbarkeit der Aussenwelt vom Standpunkt des gegenwärtigen Realismus.* (Tartu: Tartu Ülikool 1929).
HIPPIUS, Rudolf: *Erkennendes Tasten als Wahrnehmung und als Erkenntnisvorgang* - I. a II.. (Tartu: Tartu Ülikool 1933).
HIPPIUS, Rudolf: *Die Umsiedlergruppe aus Estland: Ihre soziale, geistige und seelische Struktur.* (Posen: b. n. 1940).
HIPPIUS, Rudolf: *Siedlungsbereitschaft im Osten: Der Warthegau als Siedlungsraum.* (Posen: NS-Druck Wartheland 1941).
HIPPIUS, Rudolf: *Volkstum, Gesinnung und Charakter: Bericht über psychologische Untersuchungen an Posener deutsch-polnischen Mischlingen und Polen.* (Stuttgart-Prag: W. Kohlhammer 1942).
HIPPIUS, Rudolf - FELDMANN, Günther J.: „Siedlungsbereitschaft für den Osten". In: *Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift im Wartheland* 3, 1942, Heft 5/6: 34-56.
HIPPIUS, Rudolf: „Die psychische Gruppenstruktur Jugendlicher aus deutschen Ehen und völkischen Mischehen". In: *Ztschr. f. Psych.* 154, 1943: 249-86.
HIPPIUS, Rudolf: „Vom russischen Volkscharakter". In: *Volkswissenschaftliche Feldpostbriefe* 1, 1944, Heft 5: 1-8.
HIPPIUS, Rudolf: „Der seelenkundliche Volksbegriff". In: *Volkswissenschaftliche Feldpostbriefe* 1, 1944, Heft 6: 6-15.
HIPPIUS, Rudolf - PHILIPOW, Alexander: *Russentum und Bolschewismus: Eine völkerpsychologische Studie über die breiten Schichten des russichen Volkes.* (Stuttgart-Prag-Wien: W. Kohlhammer Verlag 1945).
HIPPIUS, Rudolf: *Das zeitlose Antlitz Europas.* (Prag: W. Kohlhammer 1944).
HIRSCHFELD, Magnus: „Phantom Rasse". In: *Wahrheit* 13, 1934, Nr. 44: 7-10 a *Wahrheit* 15, 1935, Heft 15: 7-10.

HIRSCHFELD, Magnus: *Racism.* (London: V. Gollancz 1938).
HOFMEYER, Kurt: „Erbwissenschaft und Adoption". In: *Gesundheitsführung* 4, 1942: 160-8.
HOFFMANN, Alfred: *Unfruchtbarmachung und Kriminalität.* (Leipzig: E. Wiegandt 1940).
HOFFMANN, Ferdinand - MÜLLER, Heinz: *Sittliche Entartung und Geburtenschwund*, in: Politische Biologie 1941, Heft 4.
HOFFMANN VON, Géza: *Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von Nordamerika.* (München: J. F. Lehmann 1913).
HOFFMANN VON, Géza: „Eugenics in Germany". In: *The Journal of Heredity* 5, 1914: 67-72.
HOFFMANN VON, Géza: *Krieg und Rassenhygiene: Die bevölkerungspolitischen Aufgaben nach dem Kriege.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1916).
HOFFMANN VON, Géza: „Kurze Entgegnung auf Prof. von Ehrenfels' Vorschlag zur Einführung der Polygamie". In: *ARGB* 12, 1916-18, Heft 1: 86.
HOFFMANN, H.: „Die Evolution der Organismen". In: *Volk und Rasse* 19, 1944, Heft 1-3: 14-6.
HOFSTADTER, Richard: *Social Darwinism in American Thought, 1860-1915.* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1944).
HOCHE, Alfred: *Vom Sterben: Kriegsvortrag gehalten in der Universität am 6. November 1918.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1919).
HOLEJŠOVSKÝ, Vlastimil: „Úcta k předkům". In: *Časopis rod. spol. v Praze* 14, 1942, č. 1-2: 1-3.
HOLLE, Hermann G.: *Allgemeine Biologie als Grundlage für Weltanschauung, Lebensführung und Politik.* (München: J. F. Lehmann 1919).
HOLMES, Samuel J.: *A Bibliography of Eugenics.* (Berkeley/Ca.: University of California Press 1924).
HOLMES, Samuel J.: *General Biology.* (New York: Harcourt, Brace and Co. 1937).
HÖFT, Albert: *Rassenkunde, Rassenpflege und Erblehre im volksbezogenen lebenskundlichen Unterricht.* (Osterwieck: A. W. Zickfeldt 1936).
HÖLZLE, Erwin - BEYER, Hans J.: *Das Werden unseres Volkes: Ein Bildersaal deutscher Geschichte.* (Stuttgart: Union Deutsche Verlagsgesellschaft 1938).
HOHNE, Heinrich: „Politische Wissenschaft". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 5. prosinec 1944: 1.
HOLFELDER, Hans: „Der erste Großeinsatz des Röntgenreihenbildners im SS-Lager, Nürneberg". In: *Münch. Med. Wschr.* 85, 1938, H. 10: 1465-7.
HOLFELDER, Hans: „Der Einsatz des Röntgensturmbanns-SS-Hauptamt zur Erstellung eines Volksröntgenkatasters und die Einsatzmöglichkeit der gleichen Truppe als Feldröntgentruppe." In: *Dtschr. Militärarzt* 4, 1939, 6: 493-5.
HOLFELDER, Hans: „Der Volksröntgenkataster in Mecklenburg und seine Bedeutung für die planmäßige Tuberkulosebekämpfung". In: *Dtsch. Ärztebl.* 69, 1939: 733-6.
HOLFELDER, Hans: *Atlas des Röntgenreihenbildes des Brustraumes aufgrund der Auswertung von über 900 000 Röntgenreihenschirmbildern.* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1939).
HOLFELDER, Hans: „Röntgereihenuntersuchungen in Norwegen". In: *Gesundheitsführung* 2, 1940: 12-5.
HOLMES, Samuel J.: *A Bibliography of Eugenics.* (Berkeley: University of California Press 1924).
HOMO FERUS (pseud. - SUK, Vojtěch): *Divoši ve střední Evropě: Mythus rasistů u nás.* (Praha: Melantrich 1938).
HOMOLKA, Kurt: „Volkslied und Rasse: Grundlegende Erkenntnisse von Dr. Adolf Seifert". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 23. listopad 1940: 7.
HORNUNG, Heinz: „Über die Beziehung der Blutgruppen zu rassischen Merkmalen". In: *Münch. med. Wschr.* 87, 1940, Heft 5: 125-8.
HRDLIČKA, Aleš: „Physical Anthropology: Its Scope and Aims; Its History and Present Status in America". In: *American Journal of Physical Anthropology* 1, 1918, No. 1: 3-23.
HRDLIČKA, Aleš: „Potřeby a úkoly anthropologie zvláště v Československu". In: *Anthropologie* 1, 1923, č. 1: 3-8.
HUEPPE, Ferdinand: *Zur Rassen- und Socialhygiene der Griechen im Althertum und in der Gegenwart.* (Wiesbaden: Kreidel 1897).
HUNTINGTON, Ellsworth: „Population, Peace or War". In: *Eugenical News* 30, 1945, No. 2: 17-9.
HUXLEY, Julian S.: *We Europeans: A Survey of „Racial" Problems.* (London: Jonathan Cape 1935).
HUXLEY, Julian S.: *Essays of a Biologist.* (London: Pelican Books 1939).
HUXLEY, Julian S. (ed.): *The New Systematics.* (Oxford: The Clarendon Press 1940).
HUXLEY, Julian S.: *Democracy Marches.* (New York: Harper 1941).
HUXLEY, Julian S.: *"Race" in Europe*, in: Oxford Pamphlets on World Affairs, 1942, No. 5.
HUXLEY, Julian S.: *Evolutionary Ethics: The Romanes Lecture Delivered in the Sheldonian Theatre 11 June 1943.* (Oxford: Oxford University Press 1943).
HUXLEY, Julian S.: *Evolution: The Modern Synthesis.* (London: Allen and Unwin 1943).
HUXLEY, Julian S.: *Reshaping Man's Heritage: Biology in the Service of Man.* (London: G. Allen 1944).

HUXLEY, Julian S.: *Soviet Genetics and World Science: Lysenko and the Meaning of Heredity.* (London: Chatto and Windus 1949).
HÜTTIG, Werner: „Kinderreichtum und rassische Aufartung". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 7. červen 1936: 1.
HÜTTIG, Werner: „Die Entwicklung der Vererbungsforschung". In: *Deutsches Ärzteblatt* 72, 1942, Nr. 2/3: 28-30.
CHATTERTON-HILL, Georges: *Heredity and Selection in Sociology.* (London: A. & C. Black 1907).
CHESTERTON, Gilbert K.: *Eugenics and Other Evils.* (London: Cassell and Co. 1922).
CHROUST, Karl: *Úsilí o založení ústavu genetiky na přírodovědecké fakultě ve 30. a 40. letech*, in: kol., *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918-1939) v evropském kontextu. Sborník příspěvků z konference MU konané v rámci oslav 750. výročí udělení městských práv Brnu ve dnech 22.-25. září 1993*, Praha 1994: 187-90.
CHRISTIAN, Paul: *Höherzüchtung des menschen auf biologischer Grundlage.* (Leipzig: Edmund Demme 1910).
CHURA, Alojz J.: *Slovensko bez dorastu?: Sociálne-paediatrické štúdium.* (Bratislava: Roľnicka osveta 1936).
CHURA, Alojz J.: „Je také u nás zapotřebí populační politiky?" In: *Venkov* 32, 1937, 14. únor 1937: 3.
CHURA, Alojz J.: *Československé problémy populační - část II.* (Praha: Československá Akademie Zemědělská 1937).
CHURA, Alojz J.: *Nebezpečí ohrožující rodinu s hlediska lékaře.* (Bratislava: nákladem vlastním 1937).
ILTIS, Hugo: *Gregor Johann Mendel: Leben, Werk und Wirkung.* (Berlin: Verlag von Julius Springer 1924).
ILTIS, Hugo: *Rasa ve vědě a v politice*, in: Knihovna Svazu národního osvobození sv. 106, Praha 1935.
ILTIS, Hugo: „Der Rassismus im Wandel der Wissenschaft". In: *Wahrheit* 14, 1935, Heft 11: 1-7.
ILTIS, Hugo: *Der Mythus von Blut und Rasse.* (Wien: Verlag Rudolf Harand 1936).
JAENSCH, Erich R.: „Psychologische Einwände gegen das Sterilisierungsgesetz und ihre Beurteilung". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 718-24.
JAENSCH, Erich R.: „Der Hühnerhof als Forschungs- und Aufklärungsmittel in menschlichen Rassenfragen". In: *Ztschr. f. Tierpsychologie* 2, 1938, Heft 3: 223-58.
JAENSCH, Walther: (vyd.), *Konstitutions- und Erbbiologie in der Praxis der Medizin.* (Leipzig: J. A. Barth 1934).
JAENSCH, Walther: *Körperform, Wesensart und Rasse: Skizzen zu einer medizinisch-biologischen Konstitutionslehre.* (Leipzig: Thieme 1934).
JENS, Ludwig: „Was kosten die schlechten Rassenelemente den Staat und die Gesellschaft". In: *Archiv für Soziale Hygiene* 8, 1913: 213-96.
JEŘÁBEK, Josef: *Rassenhygienische Untersuchungen über Hilfsschüler in Stettin, Greifswald und Stralsund.* (Langensalza: Beyer & Söhne 1944).
JÖTTEN, Karl Wilhelm: „Die Rassenkunde und Rassenhygiene im Unterricht an den Deutschen Hochschulen". In: *Die medizinische Welt* 7, 1933: 1080-1.
JUNG, Felix: „Persönlichkeit und Vererbung: Mit besonderer Berücksichtigung des Genie- und Verbrechertums". In: *Ziel und Weg* 7, 1937: 236-42.
JUNG, Rudolf (vyd.): *Aus dem Ersten ind Dritten Reich: Deutsches Ringen um den böhmischen Raum.* (Berlin: Vaterländischer Verlag C. A. Weller 1939).
JUNGMICHEL, Gottfried: *Die Bekämpfung der Abtreibung als Aufgabe der Bevölkerungspolitik*, in: Walther KOPP, *Rassenpolitik im Kriege: Eine Gemeinschaftsarbeit aus Forschung und Praxis.* (Hannover: M. & H. Schaper 1941): 31-50.
JUST, Günther (vyd.): *Eugenik und Weltanschauung.* (Berlin-München: A. Metzner 1932).
JUST, Günther: „Plate, Ludwig: Vererbungslehre mit besonderer Berücksichtigung der Abstammungslehre und des Menschen. Zweite Auflage. Bd. II.: Sexualität und allgemeine Probleme. XIV S. und S. 555-1232 mit 155 Abbild. Im Text. Gustav Fischer, Jena 1933. Preis: geb. RM 30.-, geb. RM 32.-." In: *ARGB* 28, 1934, Heft 3: 325-36.
JUST, Günther: „Die erbbiologischen Grundlagen der Leistung". In: *Die Naturwissenschaften* 27, 1939: 154-61 a 170-6.
JUST, Günther (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen.* (Berlin: Julius Springer 1940).
JUST, Günther: *Die mendelistischen Grundlagen der Erbbiologie des Menschen*, in: Günther JUST (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen.* (Berlin: Julius Springer 1940): 371-460.
JUSTIN, Eva: *Lebensschicksale artfremd erzogener Zigeunerkinder und ihrer Nachkommen.* (Berlin: b. v. 1944).
KADNER, Siegfried: *Rasse und Humor.* (München: J. F. Lehmann 1939)
KAEMPFFERT, Waldemar: „Science in the Totalitarian State". In: *Foreign Affairs* 19, 1941, No. 2: 433-441.
KAHN, Ernst: *Der internationale Geburtenstreik: Umfang, Ursachen, Wirkungen, Gegenmaßnahmen?* (Frankfurt am Main: Societäts-Verlag 1930).

KAISER, Erich: „Vererbungslehre und Rassenkunde". In: *Völkische Beobachter* 17, 1937, 10. březen 1937: 5.
KAMMERER, Paul: *Sind wir die Sklaven der Vergangenheit oder die Werkmeister der Zukunft?* (Wien - Leipzig: Anzengruber-Verlag 1913).
KAMMERER, Paul: *Allgemeine Biologie.* (Stuttgart - Berlin: Deutsche-Verlagsanstalt 1915).
KAMMERER, Paul: *Das biologische Zeitalter: Fortschritte der organischen Technik.* (Wien: Verlag der Gruppen Währing-Döbling und Hernals des Vereines Freie Schule 1920).
KAMMERER, Paul: *Tod und Unsterblichkeit.* (Stuttgart: Ernst Heinrich Moritz 1923).
KAMMERER, Paul: *Das Rätsel der Vererbung: Grundlagen der allgemeinen Vererbungsforschung.* (Berlin: Ullstein A. G. 1925).
KAMMERER, Paul: *Fortpflanzung, Fruchtbarkeit: Eine Biologie der Zeugung (Genebiotik).* (München: drei Masken Verlag 1927).
KANKELEIT, Otto: *Die Unfruchtbarmachung aus rassenhygienischen und sozialen Gründen.* (München: J. F. Lehmann 1929).
KANN VON, Edmund: „Die Zahl der Aerzte im Reichsgau Sudetenland". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1940, Nr. 14: 185-7.
KARG, Karel: „Rodový vývod a jeho grafické znázornění". In: *Časopis rodopisné společnosti v Praze* 16, 1944, č. 1-2: 1-4.
KAUP, Ignaz: „Was kosten die minderwertigen Elemente dem Staat und der Gesellschaft?" In: *ARGB* 10, 1913: 723-48.
KAUP, Ignaz: *Gestaltlehre des Lebens und der Rasse: Lösung der Krise in der Medizin und Hygiene.* (Leipzig: J. A. Barth 1935).
KELLOG, Vernon L.: „Eugenics and Militarism". In: *Atlantic Monthly* 112, 1913: 99-108.
KELLOG, Vernon L.: „The Bionomics of War: Race Modification by Military Selection". In: *Journal of Social Hygiene* 1, 1914: 44-52.
KELLOG, Vernon L.: „War and Human Evolution: Germanized". In: *North American Review* 207, 1918: 364-9.
KEITER, Friedrich: „Systematische und geschichtliche Vorbemerkungen zur Frage der Rassenentstehung". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 205-10.
KEITER, Friedrich: *Rasse und Kultur: Eine Kulturbilanz der Menschenrassen als Weg zur Rassenseelenkunde.* (Stuttgart: F. Enke 1938-40).
KEITER, Friedrich: „Das Rassenbiologische Institut der Hanseatischen Universität Hamburg". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 9, 1939: 274-5.
KEITER, Friedrich: „Nordisch: Vorderasiatisch als rassenpsychologische Polarität". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 12, 1941, Heft 1: 60-5.
KEITER, Friedrich: *Rassenpsychologie: Einführung in eine werdende Wissenschaft.* (Leipzig: Reclam 1941).
KEITER, Friedrich: *Die menschliche Fortpflanzung: Kulturbiologischer-bevölkerungspolitischer Rüstzeug des Arztes und anderer Treuhänder deutscher Rassenkraft.* (Leipzig: Verlag Hirzel 1941).
KEITER, Friedrich: *Kurzes Lehrbuch der Rassenbiologie und Rassenhygiene für Mediziner.* (Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag 1943).
KEITH, Arthur: *The Place of Prejudice in Modern Civilization (Prejudice and Politics) Being the Substance of a Rectorial Address to the Students of Aberdeen University.* (London: Williams & Norgate Ltd. 1931).
KEITH, Arthur: *Darwinism and Its Critics.* (London: Watts & Co. 1935).
KEITH, Arthur: *Essays on Human Evolution.* (London: Watts & Co. 1946).
KEITH, Arthur: *Evolution and Ethics.* (New York: G. P. Putnam's Sons 1947).
KEYSER, Erich: *Bevölkerungsgeschichte Deutschlands.* (Leipzig: Hirzel 1938).
KIESEL, Gunther: „Studentische Gegenwart in Prag". In: *Böhmen und Mähren* 3, 1943: 29.
KINDERMANN, Viktor: „Arzt und Hebamme: Zur Einführung des Hebammengesetzes im Sudetengau". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, č. 2: 23.
KIRCHAIR, Heinrich: „Fingerabdruck und Forschung". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 30. prosinec 1940: 5.
KLEIN, Wilhelm: *Wer ist erbgesund und wer ist erbkrank? Praktische Ratschläge für die Durchführung des Gesetzes „zur Verhütung erbkranken Nachwuchses" und zur Verleihung der Ehrenpatenschaft.* (Berlin: Akademie für ärztliche Fortbildung 1935).
KLOIBER, Aemilian: „Die Rassen in Oberdonau: Älter und neuere Untersuchungen 1883-1938". In: *Jahrbuch des Vereines für Landeskunde und Heimatpflege im Gau Oberdonau*, Band 88, 1939: 315-74.
KLOIBER, Aemilian: *Die Rassen in Oberdonau: Ältere und neuere Untersuchungen 1883-1938.* (Linz: J. Wimmer 1939).
KLOIBER, Ämilian: „Zur Frage der 'Alföld-Rasse'". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 358-76.
KLUMPAR, Vladislav: „Dnešní úkoly sociální a zdravotní správy". In: *Věstník Lékařů Českých* 51, 1939, č. 7: 163-7.
KNORR, Wolfgang: „Die rassenpolitische Lage". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 344-9.
KNORR, Wolfgang: „Auslese kinderreicher Familien". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 557-66.

KNORR, Wolfgang: „Praktische Rassenpolitik". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 3: 69-72.
KNORR, Wolfgang: *Vergleichende erbbiologische Untersuchungen an drei asozialen Großfamilien.* (Berlin: Verlag Walter de Gruyter & Co. 1939).
KNOST, Friedrich A.: *Feststellung und Nachweis der Abstammung.* (Berlin: Verlag für Standesamtswesen 1939).
KNOST, Friedrich A.: *Das neue Personenstands- und Familienrecht, nebst den Staatsangehörigkeitsvorschriften für die neuen deutschen Gebiete.* (Berlin: Verlag für Standesamtswesen 1940).
KOEHLER, Otto: „Die biologische Gestaltung der Völker durch Fortpflanzung, Vererbung und Auslese". In: *der Biologe* 3, 1934: 192-202.
kol.: *Das Kaiser Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik*, in: Adolf VON HARNACK (vyd.), *Handbuch der Kaiser Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften.* (Berlin: Verlag von R. Hobbing 1928): 116-21.
Kol.: *Festschrift zum Andenken an Gregor Mendel.* (Brünn: Naturforschender Verein 1911).
kol.: *Eugénique et sélection.* (Paris: F. Alcan 1922).
kol.: *Handbuch der Vererbungswissenschaft.* (Berlin: Gebr. Borntraeger 1927-1939).
kol.: *Festschrift zum 70. Geburtstag von Alfred Ploetz am 22. August 1930.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1930).
kol.: *Erblehre-Erbpflege.* (Berlin: E. S. Mittler 1933).
kol.: *Grundlagen der Erb- und Rassenpflege.* (Berlin: C. Heymann 1936).
kol.: *O lidské konstituci - La constitution humaine.* (Praha: Mladá Generace čsl. Lékařů 1939).
KOLLE, Wilhelm: *Erbbiologie.* (Leipzig: G. Thieme 1935).
KOLLER, Siegfried: „Die Auslesevorgänge im Kampf gegen die Erbkrankheiten". In: *Ztschr. f. menschl. Vererbungs- und Konstitutionslehre* 19, 1935: 252-322.
KOLLER, Siegfried: „Rassenunterschiede im Jahrgang der Sterblichkeit". In: *Ztschr. f. Rassenphys.* 9, 1937: 112-23.
KOLLER, Siegfried: „Die Grundformeln der erbbiologischen Bevölkerungstheorie in der Darstellung von W. Scheidt". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 3: 205-10.
KOLLER, Siegfried: *Graphische Tafeln zur Beurteilung statistischer Zahlen.* (Dresden - Leipzig: Verlag von Th. Steinkopff 1940).
KONOPATH, Hanno: „Die gestaltende Kraft des Rassegedankens". In: *Ziel und Weg* 1, 1931, Nr. 2: 2-5.
KOPP, Walter: „Die Unfruchtbarmachung der Asozialen". In: *Der Erbarzt* 6, 1936, Nr. 6: 66-9.
KOPP, Walter: *Rassenpolitik im Kriege: Eine Gemeinschaftsarbeit aus Forschung und Praxis.* (Hannover: M. & H. Schaper 1941).
KOPP, Walter: *Rassenpolitik - die Aufgabe unserer Zeit!*, in: Walther KOPP, *Rassenpolitik im Kriege: Eine Gemeinschaftsarbeit aus Forschung und Praxis.* (Hannover: M. & H. Schaper 1941): 109.
KORHERR, Richard: *Geburtenrückgang: Mahnruf an das deutsche Volk.* (München: Süddeutsche Monatshefte 1935).
KORHERR, Richard: *Volk und Raum: Atlaswerk.* (Würzburg: H. Stürtz 1938).
KOUDELKA, Jaroslav: „Populace jako mocenský činitel". In: *Moderní stát* 11, 1938, č. 11: 233-5.
KÖHN-BEHRENS, Charlotte: *Was ist Rasse? Gespräch mit den größten deutschen Forschern der Gegenwart.* (München: F. Eher Nachf. 1934).
KÖNIG, Gerhard: „Der Rassengedanke im weltanschaulichen Kampf unserer Tage". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 394-6.
KÖRBER, Robert: *Rassesieg in Wien, der Grenzfeste des Reiches.* (Wien: W. Braumüller 1939).
KÖTSCHAU, Karl: *Zum Aufbau einer biologischen Medizin.* (Stuttgart-Leipzig: Hippokrates-Verlag 1935).
KÖTSCHAU, Karl: *Theoretische Grundlagen zum Aufbau einer biologischen Medizin.* (Dresden: T. Steinkopff 1936).
KÖTSCHAU, Karl: *Zum nationalsozialistischen Umbruch in der Medizin.* (Stuttgart: Hippokrates-Verlag 1936).
KÖTSCHAU, Karl: *Kämpferische Vorsorge statt karitative Fürsorge.* (Nürnberg: Verlag Deutsche Volksgesundheit 1939).
KÖTSCHAU, Karl: „Der neue deutsche Arzt". In: *Deutsches Ärzteblatt* 72, 1942, Nr. 5/6: 60-5.
KRAEMER, Rudolf: *Das Sudetendeutschtum: Raum und Reich*, in: Karl HAUSHOFER - Hans ROESELER, *Das Werden der deutschen Stämme.* (Berlin: Propyläen-Verlag 1941).
KRAJNÍK, Bohumil: *Úvod do nauky o dědičnosti*, in: Příručky Studijního ústavu ve Zlíně č. 10, Zlín 1936.
KRAJNÍK, Bohumil: *„L'Hygiéne de la Race: Étude de biologie héréditaire et de normalisation de la race. Dr. G. Banu. 1939. M. O., Imprimeria Nationala, Bucuresti - Masson et Cie, Paris, str. 403, VII, 80 fr - Ref. Doc. dr. Bohumil Krajník*". In: *Časopis Lékařů Českých* 78, 1939, č. 25: 628-32.
KRANZ, Heinrich W.: „Die Erbkartei des Gaues Hessen-Nassau". In: *Der Erbarzt* 1, 1934: 57-8.
KRANZ, Heinrich W.: „Klare Fronten". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 198-201.
KRANZ, Heinrich W.: „Praktische rassenpolitische Arbeit". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 770-5.

KRANZ, Heinrich W.: „Aufgaben des Arztes im neuen Deutschand". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 794-801.
KRANZ, Heinrich W.: *Lebensschicksale krimineller Zwillinge.* (Berlin: Julius Springer 1936).
KRANZ, Heinrich W.: „Zigeuner, wie sie wirklich sind". In: *Neues Volk* 5, 1937, Nr. 9: 21-7.
KRANZ, Heinrich W.: „Rassenhygiene, eine politische Wissenschaft". *Ziel und Weg* 8, 1938: 234-40.
KRANZ, Heinrich W.: „Zur Entwicklung der Rassenhygienischen Institute an unseren Hochschulen". In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 286-90.
KRANZ, Heinrich W. - Siegfried KOLLER, *„Die Gemeinschaftsunfähigen": Ein Beitrag zur wissenschaftlichen und praktischen Lösung des sog. „Asozialen-Problems"*; Teil I-III. (Gießen: K. Christ 1939-41).
KRANZ, Heinrich W.: *Soldatentum auf rassischer Grundlage*, in: Kriegsvorträge der Ludwigs-Universität Giessen, 1941, Heft 2.
KRANZ, Heinrich W.: *Der Lebenswille eines Volkes entscheidet sein Schicksal*, in: Kriegsvorträge der Ludwigs-Universität Giessen, 1940, Heft 8.
KRAUA, Hans: *Grundgedanken der Erbkunde und Rassenhygiene in Frage und Antwort.* (München: Verlag der ärztlichen Rundschau Otto Gmelin 1935).
KRAUSS, Hans: „Der Bastard". In: *Völkischer Beobachter* 14, 1934, 13.-14. květen 1934: Beilage Rasse, Volk und Staat.
KREIßL, Anton: „Der befreite Sudetengau als Baustein im Aufbau des Reiches". In: *Sudetendeutsche Tageszeitung* 1943, 5. říjen 1943: 4-5.
KRIECK, Ernst: *Leben als Prinzip der Weltanschauung und Problem der Wissenschaft.* (Leipzig: Armanen 1938).
KRIEGER, Heinrich: „Vergleichende Betrachtungen über die Stellung der Fremdrasse in den Vereinigten Staaten und im Deutschen Reich". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 2-7.
KRIESER, Helmut: „Wandlungen der öffentlichen Verwaltung". In: *Böhmen und Mähren* 4, 1944, Heft 1-2: 15-21.
KROGH VON, Christian: „Schausammlung für Abstammungs- und Rassenkunde des Menschen in München". In: *Volk und Rasse* 13, Heft 6: 193-4.
KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav: *Jsou příbuzenské sňatky na škodu potomstvu? Otázka eugenické oprávněnosti příbuzenských sňatků*, in: Lidové rozpravy lékařské č. 148, Praha 1919.
KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav: *Kapitoly o eugenice*, in: Vševěd sv. 5, Praha 1919.
KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav: *Eugenika*, in: *Masarykův slovník naučný* (díl II.), Praha 1926: 634.
KUHN, Philalethes: *Gedenke, daß Du ein deutscher Ahnherr bist! Festrede über Deutschlands Erneuerung und die Rassenhygiene.* (Dresden - Leipzig: Steinkopff 1920).
KUHN, Philalethes: *Von deutschen Ahnen und Enkeln: Richtlinien aus der Vererbungslehre und Rassenkunde.* (Dresden: E. Beutel & Co. 1924).
KUHN, Philalethes: *Führer-Auswahl und Verwendung in der deutschen Industrie.* (Dresden: Th. Steinkopff 1924).
KUHN, Philalethes - Heinrich W. KRANZ, *Von deutschen Ahnen für deutsche Enkel: Allgemeinverständliche Darstellung der Erblichkeitslehre, der Rassenkunde und der Rassenhygiene.* (München: J. F. Lehmann 1933).
KUHN, Philalethes: *Die Führerfrage der Deutschen.* (Stuttgart: Bonz & Comp. 1933).
KÜHLE, Ludwig: „Der erste Lehrgang für Volksgesundheit auf der Ordensburg Vogelsang vom 26. September bis 4. Oktober 1937". In: *Ziel und Weg* 7, 1937: 524-531.
KÜHLE, Ludwig: „Krieg, Rasse und Volkskraft". In: *Völkischer Beobachter* 23, 1943, 8. prosinec 1943: 6.
KÜHLE, Ludwig: „Schöpferische Wissenschaft". In: *Völkischer Beobachter* 24, 1944, 13. září 1944: 6.
KÜHN, Alfred: *Grundriß der Vererbungslehre.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1939).
KÜNGELGEN VON, Carl: „Wieviel Rußlanddeutsche gibt es?" In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 84-91.
KÜNNETH, Walter (vyd.) - SCHREINER, Helmuth (vyd.): *Die Nation vor Gott: Zur Botschaft der Kirche im Dritten Reich.* (Berlin: Wichern-Verlag 1933).
LANG, Theodor: „Der Nationalsozialismus als politischer Ausdruck unserer biologischen Kenntnis". In: *NS-Monatshefte* 1, 1930, Heft 9: 1-3.
LANGE, Johannes: *Über die Anlage zum Verbrechen*, in: Stufenstrafvollzug und die kriminalbiologische Untersuchung der Gefangengen in den Bayerischen Strafanstalten, Band 2, München 1928: 141-67.
LANGE, Johannes: *Verbrechen als Schicksal: Studien an kriminellen Zwillinegn.* (Leipzig: Thieme 1929).
LANGE, Johannes: *Psychopathie und Erbpflege.* (Berlin: A. Metzner 1934).
LASKI, Harold J.: „The Scope of Eugenics". In: *Westminster Review* 174, 1910: 25-34.
LEBSELTER, Viktor: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - II. In Oesterreich". In: *Prager Presse* 13, 1934, 25. listopad 1934: 4-5.
LEBSELTER, Viktor: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - IV. In Rumänien". In: *Prager Presse* 13, 1934, 8. prosinec 1934: 4-5.
LEERS VON, Johannes, *Geschichte auf rassischer Grundlage.* (Leipzig: Universal-Bibliothek 1934); tentýž, Rassen, Völker und Volkstum. (Langensalsa: Julius Beltz 1938).

LEERS VON, Johannes: *Wie kam der Jude zum Geld?* (Berlin: Theodor Fritsch Verlag 1940).
LEERS VON, Johannes: *Die Verbrechernatur der Juden.* (Berlin: Hochmuth 1944).
LEHMANN, Ernst: „Der Unterricht in der Vererbungswissenschaft an den deutschen Hochschulen". In: *Der Biologe* 1, 1931-32, Heft 2: 89-96.
LEHMANN, Ernst: „Werbeaktion: Erbbiologie - Rassenhygiene". In: *Der Biologe* 2, 1933, Heft 3: 343-4.
LEHMANN, Ernst: *Biologischer Wille: Wege und Ziele biologischer Arbeit im neuen Reich.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1934).
LEHMANN, Ernst: „Die Biologie an der Zeitenwende". In: *Der Biologe* 4, 1935: 375-81.
LEHMANN, Ernst: *Wege und Ziele einer deutschen Biologie.* (München: J. F. Lehmann 1936).
LEHMANN, Ernst: „Biologie und Weltanschauung". In: *Der Biologe* 6, 1937: 337-41.
LEHMANN, Ernst (vyd.): *Deutsches Biologen-Handbuch: Eine Übersicht über die deutschen Biologen, die biologischen Institute und Organisationen.* (München-Berlin: J. F. Lehmann Verlag 1938).
LEHMANN, Ernst: „Vererbungslehre, Rassenkunde und Rassenhygiene". In: *Der Biologe* 7, 1938: 306-10.
LEHMANN, Ernst: *Irrweg der Biologie.* (Stuttgart: Verlag Gerd Hatje 1947).
LEHMANN, Melanie: *Verleger J. F. Lehmann: Ein Leben im Kampf um Deutschland.* (München: J. F. Lehmann 1935).
LECHLER, Karl Ludwig: „Rasse, Volk und Staat". In: *Gesundheitsführung* 2, 1940: 55-61.
LEMME, Hansjoachim: „Der Asoziale". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 2: 36-43.
LENZ, Fritz: „Zur Geschichte der Rassenhygiene". In: *ARGB* 12, 1916-18, Heft 2: 195-6.
LENZ, Fritz: „Oscar Hertwigs Angiff gegen den 'Darwinismus' und die Rassenhygiene". In: *ARGB* 13, 1921, Heft 2: 194-203.
LENZ, Fritz: „Über geschlechtsgebundene Erbanlagen für Augenfarbe". In: *ARGB* 17, 1921, Heft 3: 298-300.
LENZ, Fritz: „Rassenbiologie und Rassenhygiene in der Schule". In: *ARGB* 15, 1924, Heft 3: 332-3.
LENZ, Fritz: „Lundborg, Prof. Dr. H., Rassenbiologische Übersichten und Perspektiven". In: *ARGB* 20, 1924, Heft 3: 328-9.
LENZ, Fritz: *Über die biologischen Grundlagen der Erziehung.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1925).
LENZ, Fritz: „Ein deutsches Forschungsinstitut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik". In: *ARGB* 19, 1927, Heft 3: 457-8.
LENZ, Fritz: „Der 5. Internationale Kongreß für Vererbungswissenschaft (Genetik)". In: *Münchener Medizinische Wochenschrift* 74, 1927: 1731-5.
LENZ, Fritz: „Erbänderung durch Röntgenstrahlen". In: *Münchener Medizinische Wochenschrift* 74, 1927: 2135-7.
LENZ, Fritz: „Max von Gruber: Wer er war und wie er war." In: *Süddeutsche Monatshefte* 25, 1927-28: 116-20.
LENZ, Fritz: „Soziale Notwendigkeit der Rassenhygiene". In: *Süddeutsche Monatshefte* 25, 1927-28: 436-43.
LENZ, Fritz: *Rasse und Klima - Sonderabdruck aus den Verhandlungen der Gesellschaft deutscher Naturforscher und Ärzte, 95. Sammlung zu Stuttgart vom 18. bis 21. September 1930.*
LENZ, Fritz: „Die Stellung des Nationalsozialismus zur Rassenhygiene". In: *ARGB* 25, 1931, Heft 10: 300-8.
LENZ, Fritz: „Günthers Berufung nach Jena". In: *ARGB* 23, 1931: Heft 3: 337-9.
LENZ, Fritz: „Ein Versuch rassenhygienischer Lenkung der Ehewahl". In: *ARGB* 26, 1932, Heft 4: 460-2.
LENZ, Fritz: *Die Rasse als Wertprinzip: Zur Erneuerung der Ethik.* (München: J. F. Lehmann 1933).
LENZ, Fritz: „Rassenhygiene als Pflichtfach für Mediziner". In: *Münch. Med. Wschr.* 80, 1933: 849-51.
LENZ, Fritz: „Rassenhygiene und Sterilisierung im Preußischen Landesgesundheitsrat". In: *ARGB* 27, 1933, Heft 2: 180-5.
LENZ, Fritz: „Arbeitslosigkeit und Rassenhygiene". In: *Völkischer Beobachter* 13, 1933, 25.-26. červen 1933: Beilage Rasse, Volk und Staat.
LENZ, Fritz: „Beethoven und die Rassenhygiene". In: *Völkischer Beobachter* 13, 1933, 17. srpen 1933: Beilage Rasse, Volk und Staat.
LENZ, Fritz: „Rassenlehre ist Erblehre". In: *Völkischer Beobachter* 14, 1934, 20. únor 1934: Beilage Rasse, Volk und Staat.
LENZ, Fritz: *Die Bedeutung der Rassenhygiene für das deutsche Volk*, in: Walther JAENSCH (vyd.), *Konstitutions- und Erbbiologie in der Praxis der Medizin: Vorträge eines Internationalen Fortbildungskurses in der Berliner Akademie für ärztliche Fortbildung im Frühjahr 1934.* (Leipzig 1934): 52-64.
LENZ, Fritz: „Der rassenhygienische Unterricht für Mediziner". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 246-9.
LENZ, Fritz: „Über das Verhältnis pathogener Erbeinheiten zu klinisch abgegrenzten Typen von Erbleiden". In: *Klinische Wochenschrift* 13, 1934: 249-51.
LENZ, Fritz: „Zur Sterilisierungsfrage". In: *Klinische Wochenschrift* 13, 1934: 294-6.
LENZ, Fritz: „Rassenhygienische Bevölkerungspolitik". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 11. únor 1937: 2.
LENZ, Fritz: *Die Bedeutung der Rassenhygiene für das deutsche Volk*, in: Walther JAENSCH (vyd.), *Konstitutions- und Erbbiologie in der Praxis der Medizin.* (Leipzig: J. A. Barth 1934): 52-64.
LENZ, Fritz: „Zur Frage der unterschiedlichen Fortpflanzung". In: *Volk und Rasse* 11, 1936, Heft 12: 198.

LENZ, Fritz: „Kinderaufzucht als staatliche Pflicht". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 12: 398-403.
LENZ, Fritz: „Alfred Ploetz". In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 7/8: 197-9.
LENZ, Fritz: „Über die genetischen Grundlagen der Blondheit bei den europäischen Völkern und bei den Juden". In: *Forschungen und Fortschritte* 16, 1940, Heft 2: 22-4.
LENZ, Fritz: „Über Wege und Irrwege rassenkundlicher Untersuchungen". In: *Ztschr. f. Morph. u. Anthrop.* 39. 1941: 385-413.
LENZ, Fritz: „Über Verwandtenehen". In: *Gesundheitsführung* 3, 1941: 46-51.
LENZ, Fritz: „Zur Problematik der psychologischen Erbforschung". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 5: 345-68.
LENZ, Fritz: „Noch einmal die Irrwege bei rassenkundlichen Untersuchungen". In: *Ztschr. Morph. Anthrop.* 40, 1942: 185-7.
LENZ, Fritz: „Gedanken zur Rassenhygiene (Eugenik)". In: *ARGB* 37, 1943, Heft 1: 83-109.
LENZ, Fritz: „Rassische Beurteilung". In: *Gesunheitsführung* 4, 1943, 137-43.
LENZ, Fritz: „Zur Problematik der psychologischen Erbforschung und der Lehre vom Schichtenbau der Seele". In: *ARGB* 40, 1944, Heft 1: 11.
LENZ, Fritz: „Diesseits von Gut und Böse". In: *Deutsche Universitätszeitung* 8, 1953: 9-12.
LENZ, Fritz: „Über die Grenzen praktischer Eugenik". In: *Acta genetica et statistica medica* 6, 1956: 13-24.
LIDL, Karl: „Die deutsche Forschungsanstalt für Psychiatrie in ihren Beziehungen zur Rassenhygiene". In: *Völkischer Beobachter* 13, 1933, 4.-5.-6. 1933: Beilage Rasse, Volk und Staat.
LIEBAU, Siegfried: „Die operative Behandlung der männlichen Sterilität". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 12: 276-83.
Liste des schädlichen und unerwünschten Schrifttums im Protektorat Böhmen und Mähren (Stand vom 31. März 1944). (Prag: Ministerium für Volksaufklärung 1944).
LOEB, Jacques: „Biology and War". In: *Science* 45, 1917, Nr. 1152: 73-6.
LOEFFLER, Lothar: *Der Auslesegedanke als Forderung in der Medizin.* (Königsberg: b. v. 1936).
LOEFFLER, Lothar: „Legalisierung der eugenischen Indikation zur Schwangerschaftsunterbrechung oder Ausbau des Gesetzesvorschlages zur eugenischen Sterilisierung?" In: *Deutsches Ärzteblatt* 62, 1933: 735-66.
LOESCH VON, Karl C.: *Die Völker und Rassen Südeuropas.* (Berlin: Volk und Reich 1943).
LORENZ, Alfred: „Naturwissenschaft und Erbbiologie". In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 466-7.
LORENZ, Franz: „Das Lied der Humanität: Masaryks Realismus und die Entwicklung der tschechischen Staatsphilosophie". In: *Die Zeit* 5, 1939, 22. březen 1939: 7.
LORENZ, Konrad: „Durch Domestikation verursachte Störungen arteigenen Verhaltens". In: *Ztschr.. f. angew. Psychol.* 59, 1940, Heft 1 u. 2: 2-81.
LORENZ, Konrad: „Nochmals: Systematik und Entwicklungsgedanke im Unterricht". In: *Der Biologe* 15, 1940: 24-36.
LORENZ, Konrad: *Psychologie und Stammesgeschichte*, in: Gerhard HEBERER, *Die Evolution der Organismen.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1943): 105-26.
LORENZ, Ottokar: *Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie: Stammbaum und Ahnentafel in ihrer geschichtlichen, soziologischen und naturwissenschaftlichen Bedeutung.* (Berlin: Wilhelm Hertz 1898).
LORENZ, Ottokar: *Wirtschaft und Rasse.* (München: Zentralverlag der NSDAP 1933).
LÖFEL, Franz: „Der tschechische Nationalcharakter in Selbstzeugnissen". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 3: 49-51.
LÖSENER, Bernhard (vyd.) - KNOST, Friedrich A. (vyd.): *Die Nürnberger Gesetze mit den Durchführungsverordnungen und den sonstigen einschlägigen Vorschriften.* (Berlin: F. Vahlen 1942).
LUDWIG, Wilhelm: *Die Selektionstheorie*, in: Gerhard HEBERER (vyd.), *Die Evolution*: 479-520.
LUDWIG, Wilhelm - BOOST, Charlotte: „Die Abhängigkeit des menschlichen Geschlechtsverhältnisses von Erb- und Umwelteinflüssen, insbesondere vom Kriege". In: *Wien. Arch. f. in. Med.* 37, 1943, Heft 9: 189-94.
LUKAS, Gertrud: „Kritische Gedanken zur Sterilisierungsfrage". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 1, 1934, Nr. 5: 55-62.
LUNDBORG, Hermann: „Das Schwedische Staatsinstitut für Rassenhygiene". In: *ARGB* 19, 1923, Heft 3: 315-28.
LUSCHAN VON, Felix: *Völker-Rassen-Sprachen.* (Berlin: Welt-Verlag 1922).
LUXENBURGER, Hans: „Psychiatrisch-neurologische Zwillingspathologie". In: *Zbl. Neur.* 34, 1930: 145-9.
LUXENBURGER, Hans: „Psychiatrische Erbforschung und Volksgesundheitspflege". In: *ARGB* 28, 1934, Heft 3: 308-25.
LUXENBURGER, Hans: „Spezielle empirische Erbprognose in der Psychiatrie". In: Ernst RÜDIN (vyd.) - kol.: *Erblehre und Rassenhygiene im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1934): 143-9.
LUXENBURGER, Hans: „Die rassenhygienische Bedeutung der Lehre von den Manifestationsschwankungen erblicher Krankheiten". In: *Der Erbarzt* 3, 1936: 33-6.

LUXENBURGER, Hans: *Eugenische Prophylaxe: Kurze Abriß der Psychiatrischen Erblehre und Erbgesundheitspflege*, in: Eugen BLEULER, *Lehrbuch der Psychiatrie.* (Berlin: Verlag von Julius Springer 1937): 130-78.
LUSCHAN VON, Felix: *Völker-Rassen-Sprachen.* (Berlin: Welt-Verlag 1922).
MACHATSCHEK, Fritz: *Das Sudetendeutschtum: Landschaft und Siedlung*, in: Karl HAUSHOFER - Hans ROESELER, *Das Werden der deutschen Stämme.* (Berlin: Propyläen-Verlag 1941): 273-92.
MAAS, Theodor A.: „Ist Dummheit erblich?" In: *Die Koralle* 6, 1930, Heft 4: 146-7.
MAGNUSSEN, Karin: *Rassen- und bevölkerungspolitisches Rüstzeug.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1939).
MANGOLD, Ewald: „Europäische Solidarität auf rassischer Grundlage: Die Rolle Deutschlands und Frankreichs". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 455-59.
MANGOLD, Ewald: „Der Rassengedanke im Dienste des Völkerfriedens". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 353-5.
MARTIUS, Friedrich: *Konstitution und Vererbung in ihrem Beziehungen zur Pathologie.* (Berlin: J. Springer 1914).
MARŠÁLEK, Jan: „Význam eugenických poraden". In: *Hygiena* 6, 1933, č. 1: 1-4
MATIEGKA, Jindřich: *Psychantropologie Československa*, in: Jiří HORÁK (red.) - Jindřich MATIEGKA (red.) - Karel WEIGNER (red.), *Československá vlastivěda - díl II. (Člověk).* (Praha: MAP 1933): 241-54.
MATIEGKA, Jindřich: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - I. In der Tschechoslowakei". In: *Prager Presse* 13, 1934, 18. listopad 1934: 4-5.
MATOUŠEK, Jaroslav: *Seznam českých a německých soudů a soudních úřadů na území Protektorátu Čechy a Morava. Soudy a soudní úřady ve státě Slovenském.* (Brno: nákladem vlastním 1939).
MATOUŠEK, Miloslav: „Příspěvek k rozboru populační otázky". In: *Sociálně Zdravotní Revue* 6, 1939, č. 10: 141-2.
MEISNER, Josef: *Rasismus hrozí kultuře: Rasová teorie a eugenika.* (Praha: Volná myšlenka 1934).
MELCHERS, Georg: „Genetik und Evolution: Bericht eines Botanikers". In: *Ztschr. f. indukt. Abstamm.-Lehre* 76, 1939: 229-59.
MENGELE, Josef: „Zur Vererbung der Ohrfisteln". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 59-60.
MENGELE, Josef: „Lothar Stengel- von Rutkowski, Grundzüge der Erbkunde und Rassenpflege. 3. Aufl. 1939. Verlag Langewort, Berlin-Lichtefelde. 100 S. Preis kart. RM. 2.-." In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 5: 116.
MENGELE, Josef: „Erbmasse und Krankheit von Dr. med. et phil. Gerhard Venzmer. 98 Seiten. 8, mit 50 Abbildungen. Franksh´she Verlagshandlung, Stuttgart. Kart. RM. 2,80, in Leinen geb. RM. 3,80." In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 9: 214.
MEYER, Konrad: *Volk, Staat und Raum*, in: *Volk, Staat und Raum: Zwei Vorträge, gehalten auf der Frühjahrestagung der Reichsgemeinschaft für Raumforschung im Main 1937.* (Heidelberg: Kurt Vowinckel Verlag 1937): 25-56.
MEYER, Konrad: „Raumforschung im Dienste der deutschen Lebensordnung". In: *Raumforschung und Raumordnung* 2, 1938, Heft 10: 465-73.
MEYER, Konrad: „Unsere Aufgabe". In: *Forschungsdienst* 8, 1939: 463-7.
MEYER, Konrad: „Unsere Forschungsarbeit im Kriege". In: *Forschungsdienst* 11, 1941: 253-86.
MEYER, Konrad: „Siedlungs- und Aufbauarbeit im deutschen Osten". In: *Die Bewegung* 8, 1941: 7.
MEYER, Konrad: „Planung und Aufbau in den besetzten Ostgebieten". In: Jahrbuch der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften 1942: 250-72.
MIESKES, Hans: *Das pädagogische Problem in Forschung, Schulalltag und Lebenswirklichkeit.* (Oberursel: Finken-Verlag 1973).
MITTMANN, Otfried: „Mathematische Hilfsmittel in der Biologie". In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 4: 101-8.
MJØEN, Jan A.: *Germanen oder Slawen? Die Mongolisierung Europas.* (Berlin: Karl Curtius 1917).
MJØEN, Jan A.: „Rassenkreuzung beim Menschen". In: *Volk und Rasse* 3, 1928, Heft 3: 164-73 a *Volk und Rasse* 4, 1929, Heft 2: 72-7..
MJØEN, Jan: „Vererbbare Begabung". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 17. prosinec 1936: 6.
MOLLISON, Theodor: *Rassenkunde und Rassenhygiene*, in: RÜDIN, Ernst (vyd.) - kol.: *Erblehre und Rassenhygiene im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1934): 35-48.
MONTANDON, George: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - VII. In Frankreich". In: *Prager Presse* 13, 1934, 30. prosinec 1934: 4-5.
MORANT, Geoffrey M.: *The Races of Central Europe: A Footnote to History.* (London: George Allen & Unwin Ltd. 1939).
MORGAN, Thomas H.: „Human Heredity and Human Genetics". In: *Sci. Monthly* 47, 1938: 315-20.
MOLITOR-WEBER, Elisabeth: „Rassenphysiologisches Schrifttum in Deutscher Sprache". In: *Ztschr. f. Phys.* 13, 1943, Heft 1-2: 1943: 58-61.
MUCKERMANN, Hermann: *Rassenforschung und Volk der Zukunft. Ein Beitrag zur Einführung in die Frage vom biologischen Werden der Menschheit.* (Berlin-Bonn: Ferd. Dümmlers Verlag 1928).
MUCKERMANN, Hermann: „Wesen der Eugenik". In: *Das kommende Geschlecht* 5, 1930: 24-7.

MUCKERMANN, Hermann: „Alfred Ploetz und sein Werk". In: *Eugenik. Erblehre. Erbpflege,* 1, 1931: 262-3.
MUCKERMANN, Hermann: *Vererbung: Biologische Grundlagen der Eugenik.* (Potsdam: Müller & I Kiepenheuer GMbH 1932).
MUCKERMANN, Hermann - JUST, Günther, *Eugenik und Weltanschauung.* (Berlin - München: A. Metzner 1932).
MUCKERMANN, Hermann: *Vererbung und Auslese.* (Freiburg im Breisgau: Herder 1933).
MUCKERMANN, Hermann: *Volkstum, Staat und Nation eugenisch gesehen.* (Essen: Fredebeul & Koenen 1933).
MUCKERMANN, Hermann: *Grundriss der Rassenkunde.* (Paderborn: F. Schöningh 1934).
MUCKERMANN, Hermann: *Vererbung und Entwicklung: Biologische Darlegungen über die Träger und Gesetze der Vererbung und Stammesgeschichte der Organismen unter besonderer Berücksichtigung des Menschen.* (Berlin: D. Dümmler 1937).
MUCKERMANN, Hermann: *Die Familie: Darlegungen für das Volk zur Frage des Wiederaufbaues im Licht der Lebensgesetze.* (Bonn: F. Dümmler 1946).
MULLER, Hermann J.: „Genetics and Politics". In: *Journal of Heredity* 26, 1935, No. 2: 194-6.
MULLER, Hermann J.: *Out of the Night: A Biologist's View of the Future.* (London: Gollancz 1936).
MUNK, Frank: *The Legacy of Nazism: The Economic and Social Consequences of Totalitarianism.* (New York: The Macmillan Co. 1943).
MUNRO, Robert: *From Darwinism to Kaiserism: Being a Review of the Origin, Effects, and Collapse of Germany's Attempt at World-Dominion by Methods of Barbarism.* (Glasgow: Maclehose & Sons: 1919).
MUNTENDORF, Otto: *Geburtenkampf - Entscheidungskampf.* (Karlsbad: K. H. Frank 1935).
MUNTENDORF, Otto: *Volkstod droht! Die biologische Gefahrlage des Sudetendeutschtums in Bildern und Zahlen.* (Leipzig: Für das Deutsche Reich C. E. Krug 1937).
MUNTENDORF, Otto: „Die biologische Gefahrenlage des Sudetendeutschtums". In: *Ziel und Weg* 9, 1939: 30-5.
MULLER, Hermann J.: *Out of the Night: A Biologist's View of the Future.* (London: Gollancz 1936).
MÜHLBACH, Ernst: *Glück und Tragik der Vererbung.* (Jena: Urania-Verlags-Gesellschaft 1926).
MÜHLMANN, Wilhelm E.: *Rassen- und Völkerkunde: Lebensprobleme der Rassen, Gesellschaften und Völker.* (Braunschweig: F. Vieweg & Sohn 1936).
MÜHLMANN, Wilhelm E.: „Rassenseelische Polarität in Europa?" In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 1: 54-62.
MÜLLER, Curt: *Erbgut und Lebenslage.* (Jena: Urania-Freidenker-Verlag G.m.b.H. 1933).
MÜLLER, Heinz: *Der Sachverständigenbeirat für Bevölkerungs- und Rassenpolitik des Reichsministers des Innern*, in: Karl ASTEL, *Rassekurs in Egendorf.* (München: J. F. Lehmann 1935): 183-8.
MÜLLER, Heinz: „Abkehr vom Zwekindersystem?" In: *Volk und Rasse* 13, 1939, Heft 8: 276-82.
MÜLLER, Karl V.: *Arbeiterbewegung und Bevölkerungsfrage: Eine gemeinverständliche Darstellung der wichtigsten Fragen der quantitativen und qualitativen Bevölkerungspolitik im Rahmen gewerkschaftlicher Theorie und Praxis.* (Jena: K. Zwing 1927).
MÜLLER, Karl V.: „Letschinsky, J., Das wirtschaftliche Schicksal des deutschen Judentums. Aufstieg-Wandlung-Krise-Ausblick. Schriften der Zentralwohlfahrtsstelle der deutschen Juden und der Hauptsstelle für jüdische Wanderfürsorge Nr. VII.". In: *ARGB* 22, 1928, Heft 1: 91-2.
MÜLLER, Karl V.: „Zur Biologie des Auslandsdeutschtums". In: *ARGB* 23, 1930-31, Heft 4: 340.
MÜLLER, Karl V.: „Zur Rassen- und Gesellschaftsbiologie des Industriearbeiters". In: *ARGB* 29, 1935. Heft 3: 187-234.
MÜLLER, Karl V.: „Gesetzmäßigkeit bei Wandlungen im sozialanthropologischen Gefügen von rassisch nahestehenden Nachbarvölkern durch Umvolkungsvorgänge". In: *ARGB* 31, 1937, Heft 4: 326-47.
MÜLLER, Karl V.: „Die Bedeutung des deutschen Blutes im Tschechentum". In: *Arch. f. Bevölkerungswiss. u. Bevölkerungspol.* 9, 1939, Heft 5: 325-58 a Heft 6: 385-404.
MÜLLER, Karl V.: „Grundsätzliche Ausführungen über das deutsche und tschechische Volkstum in Böhmen und Mähren". In: *Raumforsch. u. Raumord.* 5, 1941: 494.
MÜLLER, Karl V. - ZATSCHEK, Heinz: „Das biologische Schicksal der Přemisliden". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 2: 136-52.
MÜLLER, Karl V.: *Bevölkerungsbiologie der Großstadt.* (Stuttgart: Enke-Verlag 1941).
MÜLLER, Karl V.: „Beobachtungen über die Fruchtbarkeit und Fruchtbarkeitsunterschiede der Gutsbevölkerung in der ehemaligen Provinz Posen". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 1: 57-61.
MÜLLER, Karl V.: „Mitze, Dr. Wilhelm, Die strukturtypologische Gliederung einer westdeutschen Großstadt. 11. Beiheft zum Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik. Verlag S. Hirzel, Leipzig 1941". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 1: 75-8.
MÜLLER, Karl V.: „Sekla, Dozent Dr. med. et rer. nat. Bohumil, Erbgesundheit. Bücher fürs Leben, Band 3 (Dědičné zdraví. Knihy pro život, svazek 3). Verlag Čin, Prag 1942. 211 S." In: *ARGB* 36, 1942, Heft 3: 88.

MÜLLER, Karl V.: „Sekla, B.: Erbgesundheit. III. (Dědičné zdraví. Knihy pro život, III.). Verlag Čin, Prag 1942." In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 2: 336.
MÜLLER, Karl V.: „Unehelichkeit und Rassenpflege: Eie Stellungnahme zu dem Aufsatz von S. Tzschucke". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 345-57.
MÜLLER, Karl V.:„Volksbiologie und Heimatforschung". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 6: 345-8.
MÜLLER, Karl V.: „Deutsche Lebensströme im Aufstieg des Tschechentums". In: *Dtsch. Monatshefte* 9, 1943, Folge 6/7/8: 2-20.
MÜLLER, Karl V.: „Dr. Otto Muntendorf †". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 6: 99.
MÜLLER, Karl V.: „Biologická budoucnost Čechů". In: *Přítomnost* 18, 1944, č. 4: 3-5.
MÜLLER, Robert: „Geschichtliches über die Beziehungen von Vererbungslehre und Rassenkunde". In: *Ziel und Weg* 2, 1932, Nr. 2: 21-9.
MÜLLER, Wilhelm: *Judentum und Wissenschaft.* (Leipzig: Verlag Theodor Herbert Fritsch 1936).
MRUGOWSKY, Joachim: „Die Ausführung der Massenuntersuchungen auf Blutgruppenzugehörigkeit und das Eintätowieren der aufgefundenen Blutgruppe". In: *Münch. med. Wschr.* 88 1941, Heft 1: 669-72.
NACHTSHEIM, Hans: *Verhandlungen des V. internationalen Kongresses für Vererbungswissenschaft Berlin 1927.* (Leipzig: Gebr. Borntraeger 1928).
NACHTSHEIM, Hans: *Vom Wildtier zum Haustier.* (Berlin: A. Metzner 1936).
NACHTSHEIM, Hans: *Allgemeine Grundlagen der Rassenbildung*, in: Günther JUST (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen.* (Berlin: Julius Springer 1940): 552-79.
NACHTSHEIM, Hans: „Erbpathologische Parallelen zwischen Mensch und Tier". In: *Gesundheitsführung* 3, 1941: 261-6.
NACHTSHEIM, Hans: „Agnes Bluhm zum 80. Geburtstag". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 2: 31.
NACHTSHEIM, Hans: *Ein halbes Jahrhundert Genetik.* (Berlin: Duncker & Humblot 1951).
NACHTSHEIM, Hans: *Für und wider die Sterilisierung aus eugenischer Indikation.* (Stuttgart: G. Thieme 1952).
NACHTSHEIM, Hans: „Die Genetik in Deutschland". In: *Deutsche Universitätszeitung* 10, 1955: 9-11.
NACHTSHEIM, Hans: „Die Entwicklung der Genetik in Deutschland von der Jahrhundertwende bis zum Atomzeitalter". In: *Studium Berolinense* 1960: 857-67.
NACHTSHEIM, Hans: *Kampf den Erbkrankheiten.* (Schiden bei Stuttgart: Decker Nachf. 1966).
NEBE, Arthur: „Aufbau der deutschen Kriminalpolizei". In: *Kriminalistik* 12, 1938, Heft 1: 4-8.
NEUREITER VON, Ferdinand - PIETRUSKY, Friedrich: *Handwörterbuch der gerichtlichen Medizin und naturwissenschaftlichen Kriminalistik.* (Berlin: Julius Springer 1940).
NEWMAN, Horatio H.: *Evolution, Genetics and Eugenics.* (Chicago: University of Chicago Press 1925).
NICOLAI, Georg F.: *Biologie des Krieges.* (Zürich: Orell Füssli 1919).
OETTINGER, Walter: *Die Rassenhygiene und ihre wissenschaftlichen Grundlagen.* (Berlin: Fischer's medicin. Buchhandlung H. Kornfeld 1914).
OSBORN, Frederick: *The Future of Human Heredity: An Introduction to Eugenics in Modern Society.* (New York: Weybright and Talley 1968).
OTTO, Werner: „Die Kriegsmaßnahmen der Reichsstelle für Raumordnung". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 11-12: 548-52.
PAUL, Alexander: *Jüdisch-Deutsche Blutsmischung, eine sozialbiologische Untersuchung*, in: Veröffentlichungen aus dem Gebiet des Volksgesundheitswesens, Berlin 1940, Heft 470.
PEARL, Raymond: „Biology and War". In: *Journal of Washington Academy of Science* 8, 1918: 341-60.
PEARSON, Karl: *The Chances of Death, and Other Studies in Evolution.* (London-New York: E. Arnold 1897).
PEARSON, Karl: *National Life from the Standpoint of Science: An Address Delivered at Newcastle, November 19, 1900.* (London: A. and C. Black 1901).
PEARSON, Karl: *The Groundwork of Eugenics.* (London: Dulau & Co. 1909).
PEARSON, Karl: *The Problem of Practical Eugenics.* (London: Dulau & Co. 1909).
PEARSON, Karl: *Nature and Nurture - The Problem of the Future: A Presidential Address Delivered by Karl Pearson at the Annual Meeting of the Social and Political Education League, April 28, 1910.* (London: Dulau 1910).
PEARSON, Karl: *Darwinism, Medical Progress and Eugenics: The Cavendish Lecture.* (London: Dulau & Co. 1912).
PEARSON, Karl: *The Function of Science in the Modern State.* (Cambridge: The University Press 1919).
PETERS, Eugen: „Erbbiologie und Rassenhygiene auf der 2. Jahresversammlung der Sudetendeutschen augenärztlichen Gesellschaft in Prag 1943". In: *ARGB* 37, 1943, Heft 3: 276-9.
PITT-RIVERS, George H. L. F.: *The World Significance of the Russian Revolution.* (Oxford: Basil Blackwell 1920).

PITT-RIVERS, George H. L. F.: *The Clash of Culture and the Contact of Races: An Anthropological and Psychological Study of the Laws of Racial Adaptability.* (London: George Routledge & Sons Ltd. 1927).
PITT-RIVERS, George H. L. F.: „Sex Ratios and Marriage". In: *Eugenics Review* 21, 1929: 21-9.
PITT-RIVERS, George H. L. F.: *Weeds in the Garden of Marriage.* (London: N. Douglas 1931).
PITT-RIVERS, George H. L. F. (Ed.): *Problems of Population: Report of the Proceedings of the Second General Assembly of the IUSIPP.* (London: George Allen & Unwin Ltd. 1932).
PITT-RIVERS, George H. L. F.: *The Czech Conspiracy: A Phase in the World-Plot.* (London: Boswell Pub. Co. 1938).
PITTARD, Eugéne: „Die Rassen Zentraleuropas: Ergebnisse der anthropologischen Forschung - VI. In der Schweiz". In: *Prager Presse* 13, 1934, 23. prosinec 1934: 4-5.
PLATE, Ludwig: „Die Beweismittel der Deszendenztheorie und des Verhältnis von Lamarck zu Darwin". In: *ARGB* 22, 1928, Heft: 4: 593-611.
PLATE, Ludwig: *Vererbungslehre mit besonderer Berücksichtigung der Abstammungslehre und des Menschen.* (Jena: Gustav Fischer 1933).
PLATE, Ludwig: „Ein moderner Gegner der Abstammungslehre". In: *ARGB* 29, 1935, Heft 3: 249-56
PLATO, Fritz: „Öffentlicher Gesundheitsdienst". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 2, 1942, Heft 2: 41-4.
PLOETZ, Alfred: *Grundlinien einer Rassen-Hygiene.* (Berlin: Fischer 1895).
PLOETZ, Alfred: „Ableitung einer Gesellschaftshygiene und ihrer Beziehungen zur Ethik". In: *ARGB* 3, 1906, Heft 2: 253-9.
PLOETZ, Alfred: „Deutscher Monistenbund". In: *ARGB* 3, 1906, Heft 4: 320-1.
PLOETZ, Alfred (ed.): *Verhandlungen des Ersten Deutschen Soziologentages vom 19.-22. Oktober 1911.* (Tübingen: b. v. 1911).
PLOETZ, Alfred: „Gesellschaften mit rassenhygienischen Zwecken". In: *ARGB* 6, 1909, Heft 2: 277-81 a *ARGB* 10, 1913, Heft 5: 403-7.
PLOETZ, Alfred: „Die Begriffe Rasse und Gesellschaft und einige damit zusammenhängende Probleme". In: *Schriften der dtsch. Ges. f. Soz.* 1, Tübingen 1911: 111-136.
PLOETZ, Alfred: „Ziele und Aufgaben der Rassenhygiene". In: *Dtsch. Viertelsjahrsschrift f. öff. Gesundheitspflege* 43, 1911: 164-92.
PLOETZ, Alfred: „Neomalthusianismus und Rassenhygiene". In: *ARGB* 10, 1913, Heft 2: 166-72.
PLOETZ, Alfred: „Berichte: Grundlagen und Ziele der Rassenhygiene". In: *ARGB* 22, 1928, Heft 1: 57-75.
PLOETZ, Alfred: „Fritz Lenz". In: *ARGB* 22, 1928, Heft 1: IV.
PLOETZ, Alfred: „Ernst Rüdin". In: *ARGB* 22, 1928, Heft 1: III-IV.
PLOETZ, Alfred: „Erwin Baur". In: *ARGB* 28, 1934, Heft 1: I-II.
PLOETZ, Alfred: „Die Begriffe Rasse und Gesellschaft, die davon abgeleiteten Disziplinen und damit zusammenhängenden allgemeine Probleme". In: *ARGB* 28, 1934, Heft 4: 415-37.
PLOETZ, Alfred: „Rassenhygiene und Krieg". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 420-3.
PLOETZ, Alfred - RÜDIN, Ernst: „Zur Entwicklung des Deutschen Reiches seit der Machtübernahme unseres Führers am 30. Januar 1933". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 2: 185-6.
PLOETZ, Alfred - RÜDIN, Ernst: „Zu Adolf Hitlers Geburtstag". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 2: 187.
PLOETZ, Alfred - RÜDIN, Ernst: „Die Vollendung Großdeutschlands". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 6: 567.
POHLISH, Kurt: „Das rheinische Provinzial-Institut für psychiatrisch-neurologische Erbforschung in Bonn". In: *Der Erbarzt* 3, 1936, Heft 1: 1-11.
POPENOE, Paul B.: *Applied Eugenics.* (New York: The Macmillan Co. 1933).
POSSONY, Stefan: „Wissenschaftlicher Antisemitismus". In: *Wahrheit* 16, 1937, Heft 1: 5-8.
PÖCH, Rudolf - LENZ, Fritz: *Die nordische Rasse in der Blutmischung unserer östlichen Nachbarn*, in: Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, Band XLII, 1917.
PFEIL, Elisabeth: *Bevölkerung und Raum.* (Heidelberg: K. Vowinckel 1939).
PFEIL, Elisabeth: „Wandlungen in der deutschen Bevölkerung seit 1933". In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 12: 263-76.
PRINZ, Karl: „Von der Sudetendeutschen Anstalt für Landes- und Volkserforschung – Einsatz der heimatkundlichen Botaniker bei der Hebung unserer Urproduktion". In: *Natur und Heimat* 13, 1943-44, Heft 2: 63-4.
PROCHÁZKA, Jaroslav: „Catel, Werner: Die Pflege des gesunden und kranken Kindes. Leipzig 1939. 746 stran". In: *Časopis Lékařů Českých* 79, 1940, č. 1: 28-9.
PROCHÁZKA, Ladislav: „Populační starosti". In: *Přítomnost* 13, 1936, č. 37: 583-5.
QUEHL, Hartmut: „Rassengeschichtliche Betrachtungen zur deutschen Ostpolitik". In: *Volk und Rasse* 7, 1942, Heft 7: 121-26.
QUEHL, Hartmut: „Grenzkampf und Volkstumskampf in Mitteleuropa". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 6: 85-9.

RÁDL, Emanuel: *Dějiny vývojových theorií v biologii XIX. století.* (Praha: Jan Laichter 1909).
RÁDL, Emanuel: *O německé revoluci.* (Praha: Jan Laichter 1933).
RAMEŠ, Karel (pseudonym):, *Žaluji: Pankrácká kalvarie* (část I. a II.). (Praha: Orbis 1946)
RAPP, Alfred: *Die Habsburger: Die Tragödie eine halben Jahrhunderts deutscher Geschichte.* (Stuttgart: Franckh. Leinen 1941).
RATH, Carl: *Über die Vererbung von Dispositionen zum Verbrechen: Eine statistische und psychologische Untersuchung.* (Stuttgart: W. Spemann 1914).
RAUSCHENBERGER, Walther: *Die ungleichartige Begabung der germanischen Rasse.* (Mannheim: G. Jacob 1920).
RAUSCHENBERGER, Walther: *Goethes Abstammung und Rassenmerkmale.* (Leipzig: Universitätsverlag von Robert Noske 1934).
RAUSCHENBERGER, Walther: *Erb- und Rassenpsychologie schöpferischer Persönlichkeiten.* (Jena: G. Fischer 1942).
RECHE, Otto: „Natur- und Kulturgeschichte des Menschen in ihren gegenseitigen Beziehungen". In: *Volk und Rasse* 3, 1928, Heft 2: 65-81.
RECHE, Otto - SCHULTZ, Bruno K.: „Aus Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik: Errichtung eines Landesamtes für Rassewesen in Thüringen". In: *Volk und Rasse* 8, 1933, Heft 4: 155.
RECHE, Otto.: „Schultz, B. K.: Taschenbuch der Rassenkundlichen Messtechnik. 1937. München J. F. Lehmanns Verlag. 102 S. 79 Abb. Preis geb. RM 6 (Buchbesprechung)". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 1: 30.
RECHE, Otto: „Stammesgeschichtliche Schlußfolgerungen auf Grund der menschlichen Blutgruppen". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 246-50.
RECHE, Otto: „Zur Geschichte des biologischen Abstammungsnachweis in Deutschland". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 9: 369-75.
RECHE, Otto (vyd.): *Organismus und Umwelt: 26 Vorträge.* (Dresden - Leipzig: Theodor Steinkopff 1939).
RECHE, Otto: „Die Anthropologie als biologische Wissenschaft". In: *Der Biologe* 8, 1939, Heft 9: 317-23.
RECHE, Otto: *Die Genetik der Rassenbildung beim Menschen*, in: G. HEBERER (vyd.), *Die Evolution*: 682-706.
REICHEL, Heinrich: *Die Hauptaufgaben der Rassenhygiene der Gegenwart*, in: Veröffentlichungen des deutsch-österreichischen Staatsamtes für Volksgesundheit 18, Wien 1922.
REICHEL, Heinrich: „Alfred Ploetz und die rassenhygienische Bewegung der Gegenwart". In: *Wien. klin. Wochenschr.* 44, 1931: 283-93.
REINHARD, Fritz: „700.000 'Darlehens-Ehen' mit 500.000 Kindern". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 2. únor 1937: 2.
REINHARD, Fritz: „Weiterer Ausbau der Kinderbeihilfen und Ehestandsdarlehen". In: *Völkischer Beobachter* 18, 1938, 20. únor 1938: 2.
REITER, Hans: „Volksgesundheit als Grundlage des Staates". In: *Ziel und Weg* 2, 1932, Nr. 3: 3-9.
REITER, Hans: *Ziele und Wege des Reichsgesundheitsamtes im Dritten Reich: Zum 60jährigen bestehen des Reichsgesundheitsamtes.* (Leipzig: J. A. Barth 1936).
REITER, Hans (vyd.): *Das Reichsgesundheitsamt, 1933-1939: Sechs Jahre nationalsozialistische Führung.* (Berlin: J. Springer 1939).
REITER, Hans: *L'importanza del pensiero biologico per un governo razionale.* (Wien: A. Schroll & Co. 1940).
REITER, Hans: *Genussgifte, Leistung, Rasse.* (Berlin-Dahlem: Reichsgesundheits-Verlag 1940).
REITER, Hans: *Carl Flügges Grundriß der Hygiene.*)Berlin: J. Springer 1940).
REITER, Hans - MÖLLERS, Bernhard: *Gesundheitsverwaltung des Großdeutschen Reiches (II. Band - Sammlung Deutscher Gesundheitsgesetze).* (Leipzig: Friedrich A. Wordel Verlag 1941).
REITER, Hans (vyd.): *Verhütung und Bekämpfung übertragbarer Krankheiten im Großdeutschen Reich.* (Leipzig: F. A. Wordel 1944).
REMANE, Adolf: *„Die Abstammungslehre im gegenwärtigen Meinungskampf"*. In: *ARGB* 35, 1941, Heft 2: 89-122.
RENSCH, Bernhard: *Das Prinzip geographischer Rassenkreise und das Problem der Artbildung.* (Berlin: Gebr. Borntraeger 1929).
RENSCH, Bernhard: „Über einige Beziehungen von Rasse und Klima bei Säugetieren". In: *Die Medizinische Welt* 8, 1934: 703-4.
RENSCH, Bernhard: „Typen der Artbildung". In: *Biological Reviews* 14, 1939: 180-222.
RENSCH, Bernhard: „Die paläontologischen Evolutionsregeln in zoologischer Betrachtung". In: *Biologia Generalis* 17, 1943: 1-55.
RENSCH, Bernhard: *Die biologischen Beweismittel der Abstammungslehre*, in: G. HEBERER (vyd.), *Die Evolution*: 57-85.

RENSCH, Bernhard: *Neuere Probleme der Abstammungslehre: Die transspezifische Evolution.* (Stuttgart: Enke 1947).
RICHARDS, Ellen H.: *Euthenics: The Science of Controllable Environment.* (Boston: Whitcomb & Barrows 1910).
RICHTER, Otto: „75 Jahre seit Mendels Großtat und Mendels Stellungnahme zu Darwins Werken auf Grund seiner Entdeckungen". In: *Verh. d. Naturf. Ver. Brünn* 72, 1941: 32-56.
RIEDL, Heinz: „Leistungen und Aufgaben der deutschen psychiatrisch-erbbiologischen Forschung". In: *Der Biologe* 9, 1940, H. 7-8: 199-238.
RIEDEL, Heinz: „Baur-Fischer-Lenz: *Menschliche Erblehre und Rassenhygiene, Band I, 2. Hälfte: Erbpathologie. 5., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. J. F. Lehmann, München-Berlin 1940. 526 S. Geb. RM. 15.60.*" In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 9/10: 344.
RIEDL, Martin: „Studie über Verbrecherstämmlinge, Spätkriminelle und Frühkriminelle und über deren sozialprognostische und rassenhygienische Bedeutung". In: *Arch. f. Krim.* 93, 1933, Heft 1: 7-13, Heft 2: 125-35 a Heft 3: 238-57.
RIEDL, Michael: „Erbpflege als praktische Anwendung und Auswertung der Erblichkeitswissenschaft". In: *Völkischer Beobachter* 11, 1931, 1. říjen 1931: Beiblatt.
RIEDERER VON PAAR, Viola: *Vererbungslehre für Studierende und zum Selbstunterricht.* (München: Verlag von Ernst Reinhardt 1941).
RINGLEB, Friedrich: *Mathematische Methoden der Biologie insbesondere der Vererbungslehre und der Rassenforschung.* (Leipzig - Berlin: B. G. Teubner 1937).
RITTER, Robert: *Erbbiologische Untersuchungen innerhalb eines Züchtungskreises von Zigeunermischlingen und „asozialen Psychopathen"*, in: Hans HARMSEN (vyd.) - Franz LOHSE (vyd.), *Bevölkerungsfragen: Bericht des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft (Berlin 26. 8. - 1. 9. 1935).* (München: J. F. Lehmann 1936): 713-8.
RITTER, Robert: *Ein Menschenschlag: Erbärztliche und erbgesundheitliche Untersuchungen über die durch 10 Geschlechterfolgen erforschten Nachkommen von „Vagabunden, Jaunern und Raubern".* (Leipzig: Georg Thieme Verlag 1937).
RITTER, Robert: *Zigeuner und Landfahrer*, in: Bayerischer Landesverband für Wanderdienst (vyd.), *Der nicht seßhafte Mensch: Ein Beitrag zur Neugestaltung der Raum- und Menschenordnung im Großdeutschen Reich.* (München: b. v. 1938): 71-88.
RITTER, Robert: „Zur Frage der Rassenbiologie und Rassenpsychologie der Zigeuner in Deutschland". In: *Reichs-Gesundheitsblatt* 13, 1938: 425-31.
RITTER, Robert: *Mitteleuropäische Zigeuner: Ein Volkstamm oder eine Mischlingspopulation?*, in: *Congrés International de la Population, Paris 1937, Extrait VIII.* (Paris 1938): 51-60.
RITTER, Robert: „Untergruppe L3 (Rassenhygienische und bevölkerungsbiologische Forschungsstelle), in:
RITTER, Robert: „Die Zigeunerfrage und das Zigeunerbastardproblem". In: *Fortschritte der Erbpathologie, Rassenhygiene und ihrer Grenzgebiete* 3, 1939: 2-20.
RITTER, Robert: „Kriminalität und Primitivität". In: *Monatsschrift für Kriminalbiologie und Strafreform* 31, 1940: 197-210.
RITTER, Robert: „Die Asozialen, ihre Vorfahren und ihre Nachkommen". In: *Fortschritte der Erbpathologie, Rassenhygiene und ihrer Grenzgebiete* 5, 1941: 137-55.
RITTER, Robert: „Die Aufgaben der Kriminalbiologie und der kriminalbiologischen Bevölkerungsforschung". In: *Kriminalistik* 15, 1941: 38-41.
RITTER, Robert: „Die Bestandaufnahme der Zigeuner und Zigeunermischlinge in Deutschland". In: *Der öffentliche Gesundheitsdienst* 6/B, 1941: 477-89.
RITTER, Robert: „Die Aufgaben der Kriminalbiologie und der kriminalbiologischen Bevölkerungsforschung". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 4: 54-5.
RITTER, Robert: „Erbärztliche Verbrechensverhütung". In: *Dtsch. Med. Wschr.* 6, 1942, Nr. 681: 535-9.
RITTER, Robert: „Das Kriminalbiologische Institut der Sicherheitspolizei". In: *Kriminalistik* 16, 1942: 117-9.
RITTERBUSCH, Paul: „Die Aufgabe der Wissenschaft im Kampf um eine neue europäische Ordnung". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 10: 489-93.
RITTERSBUCH, Paul: „Universität und Wissenschaft im Kriege". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 11-12: 527-34.
ROBERTS, Morley: *Bio-Politics: An Essay in the Physiology.* (London: Dent 1938).
RODENBERG, Carl-Heinz: „Die Zigeunerfrage". In: *Der öffentliche Gesundheitsdienst* 3/B, 1937: 437-46.
RODENWALDT, Ernst: „Die Rassenmischung als historisch-biologisches Problem". In: *Bremer Beitr. Naturwiss.* 6, 1940: 31-52.
RODENWALDT, Ernst: *Allgemeine Rassenbiologie des Menschen*, in: Günther JUST (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen.* (Berlin: Julius Springer 1940): 645-678.

RODENWALDT, Ernst: *Deutsche Rassenpflege: Tornistenschrift des Oberkommandos der Wehrmacht Abt. Inland.* (Berlin: Dt. Wehrmacht 1941).
ROLOFF, Hermann: „Die Mitarbeit der Wissenschaft bei der Ordnung und Gestaltung des deutschen Ostraums". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 11-12: 535-42.
ROPER, Allen G.: *Ancient Eugenics.* (Oxford: B. H. Blackwell 1913).
ROSENBERG, Alfred: *Der Bolschewismus als Aktion einer fremden Rasse.* (München: F. Eher 1935).
ROSENBERG, Alfred: *Gestalt und Leben.* (Halle: M. Niemeyer 1938).
ROSENBERG, Alfred: *Der Mythus des 20. Jahrhunderts: Eine Wertung des sellisch geistigen Gestaltenkämpfe unserer Zeit.* (München: Hoheneichen-Verlag 1933).
ROTHENBERGER, Curt: *Rassenbiologie und Rechtspflege: Arbeiten Hamburger Juristen im Rassenbiologischen Institut der Hamburgischen Universität*, in: Lebensgesetze des Volkstums, Hamburg 1936, Heft 11.
RÖMER, Joachim: „Fremdrassen in Sachsen: Aus der Erhebung des Rassenpolitischen Amtes der NSDAP". In: *Volk und Rasse* 12, 1937: 197-9.
RÖMER, Joachim: „Zigeunerin in Deutschland". In: *Volk und Rasse* 9, 1934: 122-5.
RUSSELL, Bertrand: *Manželství a mravnost.* (Praha: Aventinum 1931).
RUTTKE, Falk: „Erbpflege in der deutschen Gesetzgebung". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 600-3 a 637-9.
RUTTKE, Falk: „Das Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses vom 14. Juli 1933 und seine Durchführung". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 106-10.
RUTTKE, Falk: „Ergänzung und Änderung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 295-7.
RUTTKE, Falk: „Unfruchtbarmachung erbkranker Verbrecher". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 310-6.
RUTTKE, Falk: „Das Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses und die skandinavische Sterilisationsgesetztgebung". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 413-9.
RUTTKE, Falk: „Amtliche Vorschriften zur Schwangerschaftsunterbrechung". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 460-3.
RUTTKE, Falk: *Schrifttum und Aufklärungsstoff zur Volkspflege: Rassenkunde, Rassenpflege, Erbkunde, Erbpflege, Familienkunde, Familienpflege.* (Berlin: Reichsdruckerei 1935).
RUTTKE, Falk: *Rasse, Recht und Volk.* (München: J. F. Lehmann Verlag 1939).
RUTTKE, Falk: *Die Verteidigung der Rasse durch das Recht.* (Berlin: Junker u. Dünnhaupt 1939).
RUTTKE, Falk: *Geld ersetzt nicht Blut: Britische Bevölkerungssorgen*, in: Schriftenreihe „Das ist England", Bd. 11, Berlin 1940.
RITTKE, Falk: „Notizen: Jon Alfred Mjøen ein unerschrockener Vorkämpfer für den Rassengedanken - 12. Juli 1860 - 30. Juni 1939". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 1: 162-9.
RUTTKE, Falk: „Der rassenbezogene Volksbegriff". In: *Arch. f. Bevölkerungswiss. u. Bevölkerungspol.* 11, 1941, Heft 3: 387-96.
RÜBEL, Heinrich: *Die Wechselbeziehungen zwischen Rasse, Geschichte, Familie, Konfession und Beruf: Dargestellt am Beispiel der Bevölkerung vom Monschau.* (Würzburg-Aumühle: Triltsch 1939).
RÜBBERT, Hans: „Persönliches Leben und Rassenhygiene". In: *Gesundheitsführung* 2, 1940: 246-301.
RÜDIGER, Karlheinz: „Parasiten der Gemeinschaft". In: *Volk und Rasse* 13, 1938: 87-9.
RÜDIN, Ernst: „Rassenhygienische Gesetzgebung in den Vereinigten Staaten von Nordamerika". In: *ARGB* 5, 1908, Heft 1: 154-6.
RÜDIN, Ernst: *Fortpflanzung, Vererbung, Rassenhygiene.* (München: J. F. Lehmann 1911).
RÜDIN, Ernst: *Studien über Vererbung und Entstehung geistiger Störungen*, in: Monographien aus dem Gesamtgebiete der Neurologie und Psychiatrie, Heft 12, 1916.
RÜDIN, Ernst: „Ueber die Vorhersage von Geistesstörung in der Nachkommenschaft". In: *ARGB* 20, 1928, Heft 4: 394-407.
RÜDIN, Ernst: „Psychiatrische Indikation zur Sterilisierung". In: *Das kommende Geschlecht* 5, 1929, Heft 3: 1-19.
RÜDIN, Ernst: „Praktische Ergebnisse der psychiatrischen Erblichkeitsforschung." In: *ARGB* 24, 1930, Heft 2: 228-37.
RÜDIN, Ernst: „Aufgaben und Ziele der Deutschen Gesellschaft der Rassenhygiene". In: *ARGB* 28, 1934, Heft 2: 228-233.
RÜDIN, Ernst: *Empirische Erbprognose*, in: RÜDIN, Ernst (vyd.) - kol.: *Erblehre und Rassenhygiene im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1934): 228-31.
RÜDIN, Ernst (vyd.) - kol.: *Erblehre und Rassenhygiene im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1934).
RÜDIN, Ernst: „Über Erblehre und Rassenhygiene im völkischen Staat". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 733-8.
RÜDIN, Ernst: *Institut für Genealogie und Demographie*, in: Max PLANCK (vyd.), *25 Jahre Kaiser Wilhelm-Gesellschaft zur Förderungen der Wissenschaften e. V.*, Band 2, Berlin 1936: 413-9.
RÜDIN, Ernst: „Alfred Ploetz, der Begründer der deutschen Rassenhygiene". In: *Ziel und Weg* 6, 1936: 125.
RÜDIN, Ernst: *Psychiatrische Erblehre und Erbpflege.* (München - Berlin: J. F. Lehmann 1938).

RÜDIN, Ernst: „20 Jahre menschlicher Erbforschung an der Deutschen Forschungsanstalt für Psychiatrie in München, Kaiser-Wilhelm-Institut". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 3: 193-204.
RÜDIN, Ernst: „Alfred Ploetz zum Gedächtnis". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 1: 1-4.
RÜDIN, Ernst: „Demographisch-genealogische Studien an deutschen genialen Höchstbegabten". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 2: 122-135.
RÜDIN, Ernst: „Zehn Jahre nationalsozialistischer Staat". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 4: 321-2.
RÜHLE, Gerd: *Rasse und Sozialismus im Recht.* (Berlin: Deutsche Rechts- und Wirtschaftswissenschaft Verlagsgesellschaft 1936).
RŮŽICKA, Vladislav: *Dědičnost ve zdraví a nemoci.* (Praha: J. Otto 1917).
RŮŽIČKA, Vladislav: „Eugenika a princip demokratický". In:*Budoucno* 1, 1918, č. 1: 9-15.
RŮŽIČKA, Vladislav: „Proč potřebuje a žádá česká eugenika samostatné zastoupení v Masarykově akademii práce". In: *Národ* 3, 1919, č. 27: 319-20.
RŮŽIČKA, Vladislav: „Ústav pro národní eugeniku". In:*Národ* 3, 1919, č. 2: 17-8.
RŮŽIČKA, Vladislav: *Biologické základy eugeniky.* (Praha: Fr. Borový 1923).
RŮŽIČKA, Vladislav: „Sterilisation". In: *Prager Tagblatt* 58, 1933, 27. červenec 1933: 1.
RŮŽIČKA, Vladislav: *Zlepšení stavu národa eugenikou nebo rasovou hygienou?*, in: Karel WEIGNER (ed.), *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování.* (Praha: Česká akademie věd a umění 1934): 75-88.
ŘÍHA, Jiří: „Zákon k zabránění dědičně zatíženého potomstva ze dne 14. července 1933". In: *Věstník Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy* 15, 1933, č. 10: 167-8.
SALLER, Karl: „Die Entstehung der 'nordischen Rasse'". In: *Ztschr. f. Anat. u. Entwicklungsgesch.* 83, 1927: 411-590.
SALLER, Karl: „Genotypus und Phänotypus, Konstitution und Rasse in ihrer Definition und ihren gegenseitigen Beziehungen". In: *Anat. Anz.* 71, 1931, 123-45.
SALLER, Karl: „Die Rassenfrage". In: *Erdball* 5, 1931: 331-7.
SALLER, Karl: „Die Bedeutung der Rasse im Leben des Volkes". In: *Eugenik. Erblehre. Erbpflege* 1, 1931: 1-9.
SALLER, Karl: *Einführung in die menschliche Erblichkeitslehre und Eugenik.* (Berlin: J. Springer 1932).
SALLER, Karl: „Stand und Aufgaben der Eugenik". In: *Klin. Wschr.* 12, 1933: 1041-4.
SALLER, Karl: *Biologie des deutschen Volkskörpers.* (Köln: H. Schaffstein 1934).
SEIFFERT, Walter: *Erbgeschichte des Menschen.* (Stuttgart: Enke Verlag 1935).
SEKLA, Bohumil: „Odborníci v demokracii". In: *Útok* 4, 1934, č. 3: 39-43.
SEKLA, Bohumil: „Biologická méněcennost a otázka lumpenproletariátu". In:*Útok* 4, 1934, č. 5: 75-6.
SEKLA, Bohumil: „Rasové teorie a jejich kritika". In: *Útok* 4, 1935, 1. leden 1935: 106.
SEKLA, Bohumil: „Berlínský kongres pro populační vědu". In:*Národní Osvobození* 12, 1935, 5. září 1935: 5.
SEKLA, Bohumil: *Dědičnost v přírodě a ve společnosti*, in: Knihovna Volné myšlenky, sv. 3, Praha 1937.
SEKLA, Bohumil: *Růst národa: Úvaha populačně biologická*, in: Svazky úvah a studií č 11, Praha 1940.
SELETY, Georg: *Die Politik des Lebens: Ein Grundriß für den Bau der Menschenorganisation.* (Wien: Anzengruber-Verlag 1918).
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker: Eine staatswissenschaftliche Studie auf Grund der neueren Biologie.* (Jena: G. Fischer 1903).
SCHALLMAYER, Wilhelm: „Rassenhygiene und Sozialismus". In: *Die Neue Zeit* 25, 1907, Nr. 1: 731-40.
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Vererbung und Auslese als Faktoren zu Tüchtigkeit und Entartung der Völker*, in: Flugschriften des deutschen Monistenbundes 5, 1907.
SCHALLMAYER, Wilhelm: „Der Krieg als Züchter". In: *ARGB* 4, 1908, Heft 3: 364-400.
SCHALLMAYER, Wilhelm: „Generative Ethik". In: *ARGB* 6, 1909, Heft 5: 532-6.
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Soziale Maßnahmen zur Besserung der Fortpflanzungsauslese*, in: Max MOSSE (vyd.) - Gustav TUGENDREICH (vyd.), *Krankheit und soziale Lage.* (München: J. F. Lehmann 1913): 841-59.
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Brauchen wir eine Rassenhygiene?* (Leipzig: Repertoirenverlag 1916).
SCHALLMAYER,Wilhelm: *Vererbung und Auslese: Grundriß der Gesellschaftsbiologie und der Lehre vom Rassedienst für Rassenhygieniker, Bevölkerungspolitiker, Ärzte, Anthropologen, Soziologen, Erzieher, Kriminalisten, höhere Verwaltungsbeamte und politisch interessierte Gebildete aller Stände.* (Jena: Gustav Fischer 1918).
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Die drohende physische Entartung der Culturvölker.* (Berlin: Luis Heuser s.d.).
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker.* (Jena: G. Fischer 1903).
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Beiträge zu einer Nationalbiologie: Nebst einer Kritik der methodischen Einwände und einem Anhang über wissenschaftliches Kritikerwesen.* (Jena: H. Costenoble 1905).
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Vererbung und Auslese in ihrer soziologischen und politischen Bedeutung: Preisgekrönte Studie über Volksentartung und Volkseugenik.* (Jena: G. Fischer 1910).
SCHALLMAYER, Wilhelm: *Vererbung und Auslese: Grundriß der Gesellschaftsbiologie und der Lehre vom Rassedienst.* (Jena: G. Fischer 1920).

SCHATTENFROH, Franz: *Wille und Rasse.* (Wien - Berlin: Payer & Co. 1940).
SCHAXEL, Julius: *Über den Mechanismus der Vererbung.* (Jena: G. Fischer 1916).
SCHAXEL, Julius: *Grundzüge der Theoriebildung in der Biologie.* (Jena: G. Fischer 1919).
SCHAXEL, Julius: *Die allgemeine und experimentelle Biologie bei der Neuordnung des medizinischen Studiums.* (Jena: Fischer Verlag 1921).
SCHAXEL, Julius: *Vergesellschaftlichung in der Natur.* (Jena: Urania-Verlagsgesellschaft 1931).
SCHAXEL, Julius: *Das Weltbild der Gegenwart und seine gesellschaftlichen Grundlagen.* (Jena: Urania-Freidenker-Verlag 1932).
SCHAXEL, Julius: *Faschistische Verfälschung der Biologie*, in: Emil J. GUMBEL (vyd.), *Freie Wissenschaft: Ein Sammelbuch aus der deutschen Emigration.* (Strasbourg: S. Brandt 1938): 229-45.
SCHÄFER, Ernst: *Geheimnis Tibet: Erster Bericht der deutschen Tibet-Expedition, 1938/39.* (München: F. Bruckmann 1943).
SCHEIDT, Walter: *Einführung in die naturwissenschaftliche Familienkunde (Familienanthropologie).* (München: J. F. Lehmann 1923).
SCHEIDT, Walter: „Beiträge zur Geschichte der Anthropologie: Der Begriff der Rasse in der Anthropologie und die Einteilung der Menschenrassen von Linné bis Deniker." In: *ARGB* 15, 1924, Heft 3: 280-306 a Heft 4: 383-97.
SCHEIDT, Walter: *Rassenkunde.* (München: J. F. Lehmann 1925).
SCHEIDT, Walter: „*Volk und Rasse: Einführung in den Arbeitsplan der Zeitschrift*". In: *Volk und Rasse* 1, 1926, Heft 1: 1-6.
SCHEIDT, Walter: „Die Verteilung körperlicher Rassenmerkmale im Gebiet deutscher Sprache und Kultur". In. *Volk und Rasse* 1, 1926, Heft 4: 229-38 a *Volk und Rasse* 2, 1927, Heft 1: 35-46.
SCHEIDT, Walter: „Forschungsbericht: Naturwissenschaften-Rassenbiologie". In: *Deutsche Literaturzeitung* 6, 1935: 529-38 a 705-14.
SCHEIDT, Walter: „Das Rätsel der Blutgruppen". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 10, 1939, Heft 1: 79-88.
SCHEIDT, Walter: *Rassenbiologie und Kulturpolitik.* (Leipzig: Verlag von P. Reclam Jun. 1930-31).
SCHEIDT, Walter: „Die europäischen Rassen, ihre Zuchträume und ihre Kulturleistungen". In: *Ztschr. f. Rassenkde.* 10, 1939, Heft 2/3: 198-205.
SCHEEL, Adolf: „Die Erfüllung von Langemarck: Inbegriff des ewigen Sturm- und Opfergeistes deutscher Jugend". In: *Die Innere Front*, 7. listopad 1941, NSK Folge 262: Bl. 1-3.
SCHIFF, Fritz: *Die Blutgruppen und ihre Anwendungsgebiete.* (Berlin: Julius Springer Verlag 1933).
SCHLIENGER, Maria Hulda: *Rassenkunde, Erblehre und Erbpflege in der Schule.* (Frankfurt am Main: M. Diesterweg 1934).
SCHMIDT, Adele: „Die Rassenhygiene im Biologieunterricht der höheren Schule". In: *ARGB* 15, 1924, Heft 3: 311-2.
SCHMIDT, Martin: *Auslese und Züchtung als Triebkräfte der Entwicklung der Lebewesen, insbesondere unserer Nutzpflanzen*, in: L. STENGEL- VON RUTKOWSKI, *Das naturgesetzliche Weltbild*: 203.
SCHMIDT-KEHL, Ludwig: „Hygiene, Sozialhygiene, Rassenhygiene". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 251-6.
SCHMIDT-KEHL, Ludwig: „Das Institut für Vererbungswissenschaft und Rasseforschung an der Universität Würzbung". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 9, 1939: 281.
SCHNELL, Walter: *Volksgesundheitspflege mit Rassen- und Erblehre.* (München: Eher 1938).
SCHONECK, Hans: „Ein Amtsarzt fragt: 'Was haben die staatlichen Gesundheitsämter mit Politik zu tun?'". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 349-52.
SCHOTT, Georg: „Die Erbmasse erwacht". In: *Völkischer Beobachter* 11, 1931, 13. únor 1931: Beiblatt.
SCHOTTKY, Johannes - kol.: *Die Persönlichkeit im Lichte der Erblehre.* (Leipzig - Berlin: B. G. Teubner 1936).
SCHOTTKY, Johannes: *Rasse und Krankheit.* (München: J. F. Lehmann 1937).
SCHOTTKY, Johannes: *Ehe und Krankheit.* (Wien: Wilhelm Maudrich 1940).
SCHOTTKY, Johannes - VERSCHUER VON, Otmar: *Fortschritte der Erbpathologie, Rassenhygiene und ihrer Grenzgebiete.* (Leipzig: G. Thieme 1942).
SCHRADER, Herbert L.: „Das Leben im Plural". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 7. duben 1944: 3.
SCHRADER, Herbert L.: „An der Grenze des Lebens: Zwischen belebter Natur und unbelebter Materie". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 29. září 1944: 3.
SCHRADER, Herbert L.: „Fortschritte in der Gen-Forschung". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 7. prosinec 1944: 3.
SCHRECK, Alfred: „Zur Unfruchtbarmachung erbkranker Verbrecher". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 509-14.
SCHUBERT, H. H.: „Das neue Europa und der Rassengedanke". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 3: 37-40.
SCHUBERT, H. H.: „Grundsätze nationalsozialistischer Volkstumspolitik". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 5: 83-7.
SCHUBERT, H. H.: „Zur Praxis der Volkstumspolitik". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 6: 103-8.
SCHULTZ, Bruno K.: „Der Mensch und seine Entwicklung". In: *Volk und Rasse* 5, 1930, Heft 2: 113-5.

SCHULTZ, Bruno K.: „Rasse und Körperbau in ihrer Bedeutung für die sportliche Leistung". In: *Volk und Rasse* 5, 1930, Heft 4: 242-3.
SCHULTZ, Bruno K.: „Dem rassenhygienischen Hefte zum Geleit". In: *Volk und Rasse* 6, 1931, Heft 3: 1129-30.
SCHULTZ, Bruno K.: „Rassenhygiene und Ergesundheitslehre (Eugenik)". In: *Nationalsozialistische Monatshefte* 3, 1932, Heft 24: 97-9.
SCHULTZ, Bruno K.: „Rassenkunde, Vererbungslehre und Rassenpflege als Gegenstand der deutschen Erziehung". In: *Volk und Rasse* 8, 1933, Heft 3: 122-5.
SCHULTZ, Bruno K.: *Deutsche Rassenköpfe: 43 preisgekrönte Bilder der fünft in Deutschland vertretenen Hauptrassen.* (München: J. F. Lehmann 1934).
SCHULTZ, Bruno K.: „Verleger J. F. Lehmann zum 70. Geburtstag". In: *Volk und Rasse* 9, 1934, Heft 12: 369-71.
SCHULTZ, Bruno K.: „Kulturschöpfer oder Barbaren?" In: *Volk und Rasse* 30, 1935, Heft 6: 360-1.
SCHULTZ, Bruno K.: *Rassenkundliche Bestimmungs-Tafeln für Augen-, Haar und Hautfarben und für die Iriszeichnung.* (München: J. F. Lehmann 1935).
SCHULTZ, Bruno K.: *Rassenkunde deutscher Gaue: Bauern im südlichen Allgäu und Bregenzer Wald.* (München: J. F. Lehmann 1935).
SCHULTZ, Bruno K.: „Der jüdische Blutstrom: Schon eine Million Menschen in Deutschland erfaßt?". In: *Ziel und Weg* 8, 1938, Nr. 8: 268-70.
SCHULTZ, Bruno K.: *Erbkunde, Rassenkunde, Rassenpflege.* (München: J. F. Lehmann 1933).
SCHULTZ, Bruno K.: *Rassenkunde deutscher Gaue: Bauern im südlichen Allgäu, Lechtal und Bregenzer Wald.* (München: J. F. Lehmann 1935).
SCHULTZ, Bruno K.: *Taschenbuch der rassenkundlichen Meßtechnik: Anthropologische Meßgeräte und Messungen am Lebenden.* (München: J. F. Lehmann 1937).
SCHULTZ, Bruno K.: „Die frühesten, heute bekannten Menschenformen, Pithecanthropus und Sinanthropus". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 236-42.
SCHULTZ, Bruno K. (vyd.), *Bäuerliche Lebensgemeinschaft.* (Leipzig: Hirzel 1940).
SCHULTZ, Bruno K.: „10 Jahre Verlobungs- und Heiratsbefehl in der Schutzstaffel". In: In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 1: 3-4.
SCHULTZ, Bruno K.: „*Rassenbiologische Fragen im deutschen Raum*". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 9: 153-7.
SCHULTZ, Bruno K.: „Heinz Wülker †". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 5: 83.
SCHULTZ, Bruno K.: „Agnes Bluhm †". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 6: 99.
SCHULTZ, Werner: „Die Bedeutung der Blutgruppenbestimmung". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 124-8.
SCHULTZE, Walter: „Rassenhygienische Bevölkerungspolitik". In: *Völkischer Beobachter* 12, 1932, 28. duben 1932: Beiblatt.
SCHULTZE-NAUMBURG, Paul: *Rassengebundene Kunst.* (Berlin: Brehm 1934).
SCHULTZE-NAUMBURG, Paul: *Nordische Schönheit: Ihr Wunschbild im Leben und in der Kunst.* (München - Berlin: J. F. Lehmann 1943).
SCHULZ, Edgar: „Der jüdische Blutstrom: Schon eine Million Menschen in Deutschland erfaßt". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 213-6.
SCHÜTT, Edmund: *Der Arzt des öffentlichen Gesundheitsdienstes.* (Leipzig: Verlag Georg Thieme 1941).
SCHWAB, Julius: *Rassenpflege im Sprichwort: Eine volkstümliche Sammlung.* (Leipzig: Fröhlich 1937).
SCHWALBE, Gustav A.: *Anthropologie.* (Leipzig-Berlin: B. G. Teubner 1923).
SCHWALBE, Gustav (vyd.) - FISCHER, Eugen (vyd.): *Anthropologie.* (Leipzig - Berlin: B. G. Teubner 1923).
SCHWANITZ, Franz: „Auslese". In: *Volk und Rasse* 11, 1936, Heft 1: 17-8.
SCHWANITZ, Franz: „Gibt es eine Vererbung erworbener Eigenschaften?" In: *Ziel und Weg* 6, 1936: 573-7.
SCHWANITZ, Franz: „Erbbiologie und Abstammungslehre". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 210-5.
SCHWANITZ, Franz: „Polymerie: Ihre Bedeutung für Vererbung und Auslese". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 4: 105-17.
SCHWANITZ, Franz: „Ein Kreuzzug gegen die Abstammungslehre". In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 12: 407-13.
SCHWIDETZKY, Ilse: „Merkmalszählung oder Rassenforschung?". In: *Arch. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 2: 177-82.
SCHWIDETZKY, Ilse: „Fischer, E.: *Die menschlichen Rassen als Gruppen mit gleichen Gen-Sätzen.* Abh. Preuß. Akad. Wiss. Math.-Naturwiss. Kl., Nr. 3, S.A. 22 S., Berlin 1940". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 2: 195.
SCHWIDETZKY, Ilse: „Heberer, G. (Hrg.): Die Evolution der Organismen. Ergebnisse und Probleme der Abstammungslehre. 774 S., G. Fischer, Jena 1943. (RM 43.- bzw. 45.-.)". In: *Ztschr. f. Rassenkde.* 14, 1943: Heft 2: 101.

SCHWIDETZKY, Ilse: „Rodenwaldt, E.: Die Rassenmischung als historisch-biologisches Problem". In: *Bremer Beitr. Naturwiss.* VI, 31-52, 1940". In: *Ztschr. f. Rassenkde.* 14, 1943, Heft 2: 236.
SCHWIDETZKY, Ilse: „Was ist ein Volk? Der biologische Volksbegriff. Eine kulturbiologische Untersuchung seiner Definition uns seiner Definition und seiner Bedeutung für Wissenschaft, Weltanschauung und Politik. 177 S., Verlag Kurt Stenger, Erfurt 1940. (RM 4.40)." In: *Ztschr. f. Rassenkde. u . d. ges. Forsch. am Mensch.* 13, 1942, Heft 2: 209.
SIEMENS, Hermann W.: „Die Proletarisierung unseres Nachwuchses, eine Gefahr unrassenhygienischer Bevölkerungspolitik". In: *ARGH* 12, 1916-18, Heft 1: 43-55.
SIEMENS, Hermann W.: *Die biologischen Grundlagen der Rassenhygiene und der Bevölkerungspolitik.* (München: J. F. Lehmann 1917).
SIEMENS, Hermann W.: „Biologische Terminologie und rassenhygienische Propaganda". In: *ARGH* 12, 1916-18, Heft 3/4: 257-67.
SIEMENS, Hermann W.: *Bevölkerungspolitische Gesichtspunkte der Reichsfinanzreform.* (Potsdam: Stiftungsverlag 1918).
SIEMENS, Hermann W.: *Die Zwillingspathologie, ihre Bedeutung, ihre Methodik, ihre bisherigen Ergebnisse.* (Berlin: J. Springer Verlag 1924).
SIEMENS, Hermann W.: *Race Hygiene and Heredity.* (New York-London: D. Appleton and Co.: 1924).
SIEMENS, Hermann W.: *Grundzüge der Vererbungslehre, der Rassenhygiene und der Bevölkerungspolitik für Gebildete aller Berufe.* (München: J. F. Lehmann 1926).
SIEMENS, Hermann W.: *Grundzüge der Vererbungslehre, Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik.* (München-Berlin: J. F. lehmann 1942).
SITTENBERGER, Anton - WASTL, Josef - BEER, Karl: „Rassenkundliche Untersuchungen an Deutschen und Tschechen im südlichen Böhmerwald". In: *Ann. Nat. Hist. Mus. Wien* 52, 1941: 397-457.
SIEMENS, Hermann W.: *Die Zwillingspathologie, ihre Bedeutung, ihre Methodik, ihre bisherigen Ergebnisse.* (Berlin: J. Springer 1924).
SIEMENS, Hermann W.: *Race Hygiene and Heredity.* (New York-London: 1924).
SIEMENS, Hermann W.: *Grundzüge der Vererbungslehre, der Rassenhygiene und der Bevölkerungspolitik für Gebildete aller Berufe.* (München: J. F. Lehmann 1926).
SIEMENS, Hermann W.: *Grundzüge der Vererbungslehre, Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik.* (Berlin: J. F. Lehmanns Verlag 1937).
SIEMENS, Hermann W.: *Biologischen Grundlagen der Rassenhygiene und der Bevölkerungspolitik.* (München-Berlin: J. F. Lehmann 1942).
SILVA, Ernst: „Ihre Rassenhygiene". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 3, 1936, Heft 9-10: 117-21.
SPRINGENSCHMID, Karl: *Die Staates als Lebewesen: Geopolitisches Skizzenbuch.* (Leipzig: E. Wunderlich 1933).
SOMMER, Robert: *Familienforschung und Vererbungslehre.* (Leipzig: J. A. Barth 1922).
SOTTOCHIESA, Gino: *La Razza Italiana et le nuove leggi fasciste.* (Turin: G. B. Paravia 1939).
STADLER, Bruno S.: „Die Ehe unter der Obhut des Staates: Wissenswertes aus dem großdeutschen Eherecht". In: *Die Zeit* 5, 1939, 18. únor 1939: 13.
STAEMMLER, Martin: „Die Auslesevorgänge im Kampf gegen die Erbkrankheiten". In: *Ztschr. f. menschl. Vererb.- u. Konstitutionslehre* 19, 1935, Heft 9: 321-25.
STAEMMLER, Martin: „Rassenhygiene im Dritten Reich". In: *Völkischer Beobachter* 11, 1931, 9. prosinec 1931: Beiblatt.
STAEMMLER, Martin: „Gedanken zur Bevölkerungspolitik". In: *Völkischer Beobachter* 12, 1932, 12. říjen 1932: 3.
STAEMMLER, Martin: „Rassenhygiene im Dritten Reich". In: *Ziel und Weg* 2, 1932, Nr. 1: 7-22.
STAEMMLER, Martin: „Wie kann der Arzt jetzt rassenhygienisch wirken?" In: *Ziel und Weg* 2, 1932, Nr. 3: 9-18.
STAEMMLER, Martin: „Aufgaben und Ziele der Rassenpflege". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 415-22.
STAEMMLER, Martin: *Rassenpflege und Schule.* (Langensalza: H. Beyer 1937).
STAEMMLER, Martin (vyd.): *Rassenpflege im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1937).
STAEMMLER, Martin: „Das Problem der erbkranken und der asozialen Familien und ihrer Begabung". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 1: 37-9.
STAEMMLER, Martin: *Die Auslese im Erbstrom des Volkes.* (Berlin: F. Eher Nachf. 1939).
STÄHLE, Eugen: „Unfruchtbarmachung und Gemeinschaftstreue". In: *Ziel und Weg* 7, 1937: 620-6.
STECHE, Otto: „Die Stellung der Biologie im naturwissenschaftlichen Denken der Gegenwart". In: *Naturwissenschaften* 18, 1930, Heft 40: 841-6.
STEFFAN, Paul: *Die Bedeutung der Blutgruppen für die menschliche Rassenkunde*, in: Paul STEFFAN (vyd.), *Handbuch der Blutgruppenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1932): 382-437.

STEFFENS, Christel: „Beck, R.: Schwedens Volkstum im Gesinnungswandel, 1938. Stuttgart." In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 3: 67.
STEFFENS, Hans F. K.: „Günther, Hans F. K.: Führeradel durch Sippenpflege. Fünf Vorträge und ein Aufsatz. 3. erweiterte Auflage. 1941. München/Berlin. J. F. Lehmanns Verlag. Geb. RM 2.20, geb. RM. 3.20." In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 3: 67.
STEFFENS, Christel: „Kretschmer, E.: Körperbau und Charakter. 13. und 14. verbesserte und vermehrte Auflage. 1940. Berlin, Verlag J. Springer. 245 S., 43 Abb. Preis geb. RM. 13.60.-." In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 3: 68.
STEFFENS, Christel: „Albinus beim Neger". In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 5: 81-2.
STEFFENS, Christel: „Andree, J.: 'Der eiszeitliche Mensch in Deutschland und seine Kulturen.' Mit Beiträgen von F. K. Bicher, W. Hülle und H. Piesker. 1939. Stuttgart, Verlag Enke. 758 S., 306 Abb. Und 25 Tabellen. Preis des Gesamtwerkes etwa RM. 60.-." In: *Volk und Rasse* 18, 1943, Heft 5: 83.
STEFFENS, Christel: „Fehrle, G.: 'Tacitus, Germania'. 3. verb. Auflage 1939. München/Berlin, Verl. J. F. Lehmann. 126 S., 42 Abb., 1 Karte, Preis geb. RM. 3.60, geb. RM. 4.60." In: *Volk und Rasse* 19, 1944, Heft 1-3: 16.
STEIN, Gerhard: „Zur Physiologie und Anthropologie der Zigeuner in Deutschland". In: *Ztschr. f. Etnol.* 72, 1940: 74-114.
STEMMLER, Wilhelm: „Der Arzt als Träger erbbiologischer Bestandaufnahme". In: *Ziel und Weg* 7, 1937: 317-9.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Hans F. K. Günthers Berufung nach Jena". In: *NS-Monatshefte* 1, 1930, Heft 4: 198-9.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, „Zur Krisis von Wissenschaft und Bildung". In: *Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft für Rassen- und Erbpflege* 1933, Nr. 3: 2-4.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar, „Hans F. K. Günther: Der Programmatiker des Nordischen Gedankens". In: *Nationalsozialistische Hefte* 6, 1935, 68: 962-998 a Heft 9: 1099-1114.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Der Weg zur lebensgesetzlichen Schule". In: *Volk und Rasse* 10, 1935, Heft 6: 163-9.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Historische Genealogie oder züchterische Familienkunde". In: *Volk und Rasse* 10, 1935, Heft 2: 41-9.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Hans F. K. Günther, der Vorkämpfer für den nordischen Gedanken.* (München: F. Eher 1936).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Das Reich dieser Welt: Lieder und Verse eines Heiden.* (Erfurt: Wölund-Verlag 1937).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Besprechung Hans Nachtsheim: Vom Wildtier zum Haustier". In: *Deutscher Glaube – Zeitschrift für arteigene Lebensgestaltung, Weltanschau und Frömmigkeit* 1837, Heft Mai: 275.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Die unterschiedliche Fortpflanzung: Untersuchung über die Fortpflanzung der 20 000 thüringischen Bauern*, in: Politische Biologie, Schriften für naturgesetzliche Politik und Wissenschaft, Heft 10, München 1939.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Der Gang durch das Jahr.* (Erfurt: Verlag Sigrune 1939).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Beringer, Carl Christoph: 'Das Werden des erdgeschichtlichen Weltbildes'. Ferd. Enke Verlag, Stuttgart 1939. 84 Seiten. Geh. RM 4.-". In: *Der Biologe* 9, 1940, Heft 9/10: 344-5.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Der Gang durch das Jahr.* (Erfurt: Verlag Sigrune 1939).
STENGEL- VON RUTKOWSKI. Lothar: „Hans F. K. Günther 50 Jahre alt". In: *NS-Monatshefte* 12, 1941, Heft 132: 263-5.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Wissenschaft und Wert: Rede anläßlich der Arbeitstagung der Gaustudentenführung Thüringen am 8. Februar 1941 in Altenburg.* (Jena: Verlag von Gustav Fischer 1941).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Ist der Wille des Menschen erbbedingt oder erbfrei?" In: *Rasse* 9, 1942, Heft 2: 127-37.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Von Allmacht und Ordnung des Lebens.* (Berlin: Nordland Verlag 1942).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Driesch, H.: Alltagsrätsel des Seelenlebens. 1938. Stuttgart-Berlin, Deutsche Verlagsanstalt. 208 S. Preis RM. 6.-.: 38-9". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 1: 38-9.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar (vyd.): *Das natugesetzliche Weltbild der Gegenwart.* (Berlin: Nordlandverlag 1943).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Was ist ein Volk? Der biologische Volksbegriff: Eine kulturbiologische Untersuchung, seine Definition und seine Bedeutung für Wissenschaft, Weltanschauung und Politik.* (Erfurt: K. Stenger 1943).

STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: „Zur Begriffs- und Wortbildung in der Kulturbiologie". In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 12: 229-39.
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Sto e narod*, in: Ljubomir WLADIKIN (red.): *Nova Evropa: Periodična biblioteka za državno-stopanskite problemi na novija red.* (Sofia 1943).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Grundzüge der Erbkunde und Rassenpflege.* (Berlin: Langewort 1944).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Vogelflug und Seinsminute: Bilder, Horizonte, Sinnbilder, Bilanzen: Gedichte.* (Bodman/Bodensee: Hohenstaufen Verlag 1978).
STENGEL- VON RUTKOWSKI, Lothar: *Im Spiegel des Seins: Geschautes, Erfahrenes, Geliebtes, Gedachtes: Gedichte.* (Berg/Starnberger See: Hohenstaufen Verlag 1983).
STIER, Günther: *Das Recht als Kampfordnung der Rasse.* (Berlin: Carl Heymanns 1934).
STIGLER, Robert: „Rassenphysiologische Untersuchungen an farbigen Krieggefangengen in einem Kriegsgefangengenlager". In: *Ztschr. Rassenphys.* 13, 1943, Heft 1/2: 26-57.
STOJANOWSKI, Karol: *Rasiszm przeciw Słowiańszczyźnie: Rassenlehre gegen Slawentum.* (Posen: Vertrauliche Übersetzung der Publikationsstelle des Preussischen Geiheimen Staatsarchivs in Berlin-Dahlem 1934).
STROOTHENKE, Wolfgang: *Erbpflege und Christentum: Fragen der Sterilisation, Aufordnung, Euthanasie, Ehe.* (Leipzig: Leopold Klotz 1940).
STUCKART, Wilhelm - GLOBKE, Hans: Reichsbürgergesetz vom 15. September 1939. Gesetz zum Schutz des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935. Gesetz zum Schutz der Erbgesundheit des deutschen Volkes (Ehegesundheitsgesetz) vom 18. Oktober 1935: Kommentare zur deutschen Rassengesetzgebung - Band I. (Berlin: Beck 1936).
STUCKART, Wilhelm - SCHIEDERMAIR, Rolf: *Rassen- und Erbpflege in der gesetzgebung des Dritten Reiches*, in: Neugestaltung von Recht und Wirtschaft, Leipzig 1938, Heft 52.
STUCHLÍK, Jaroslav: „Psychologické hranice boje proti depopulaci". In: *Sociálně Zdravotní Revue* 6, 1938, č. 1: 1-5.
STUMPFL, Friedrich: *Erbanlagen und Verbrechen: Charakterologische und psychiatrische Sippenuntersuchungen.* (Berlin: Julius Springer 1935).
ŠAMBERGER, František: *Synthese des Lebens aufgrund der Theorie des direkten Aufbaues der Arten.* (Leipzig: L. Voss 1937).
STUMPFL, Friedrich: „Kranz, H. W. und Koller, S.: Die Gemeinschaftsunfähigen. II. und III. Teil. Gießen 1941. 167 Seiten. (Schriftenreihe des Instituts für Erb- und Rassenpflege, Gießen)". In: *ARGB* 36, 1942, Heft 1: 72-5.
SUK, Vojtěch: „Rasse und moderne Forschung". In. *Wahrheit* 14, 1935, Nr. 11: 6-10.
TEYROVSKÝ, Vladimír: „Příbuzný jazyk a rasa: Není zvláštní 'slovanské' nebo 'germánské' rasy". In: *Večerní České Slovo* 34, 1942, 28. říjen 1942: 3.
TEYROVSKÝ, Vladimír: *Gregor Johann Mendel, der Begründer* (Beraun: Zemský svaz osvětových jednot 1943).
TEYROVSKÝ, Vladimír: *Die Bedeutung der Rasse.* (Prag: Landesverband der Bildungsausschüsse 1943).
THUMS, „Zur Klinik und Erbbiologie der spastischen Heredodegeneration des Nervensystems". In: *Ztschr. f. Konstitut.lehre* 16, 1932, Heft 1: 34-7
THUMS, Karl: „Neuere Ergebnisse der psychiatrischen Erbforschung". In: *Ztschr. psych. Hyg.* 7, 1934, Heft 5: 112-52.
THUMS, Karl: „Neuere Ergebnisse der psychiatrischen Erbforschung". In: *Ztschr. psych. Hyg.* 8, 1935, Heft 1: 12.
THUMS, Karl: „Stumpfl, Dr. Friedrich, Erbanlage und Verbrechen. Charakterologische und psychiatrische Sippenuntersuchungen. Band V der Studien über Vererbung und Entstehung geistiger Störungen. Herausgegeben von Ernst Rüdin, München (Monographien aus dem Gesamtgebiete der Neurologie und Psychiatrie. Herausg. von O. Foerster, Breslau und E. Rüdin, München. Heft 61) Julius Springer, Berlin 1935. VI u. 302 S. u. 18 Abb. RM 28.-". In: *ARGB* 29, 1935, Heft 2: 343-6.
THUMS, Karl: „Vorläufige Mitteilung über Zwillingsuntersuchungen bei multipler Sklerose". In: *Zschr. z. Nervenheilk.* 34, 1936: Heft 1: 139.
THUMS, Karl: „Neurologische Zwillingsstudien: I. Mitteilung Zur Erbpathologie der multiplen Sklerose". In: *Ztschr. Neur.* 155, 1936, Heft 2: 185.
THUMS, Karl: „Zwillingsuntersuchungen bei zerebraler Kinderlähmung". In: *Ztschr. Neur.* 158, 1936, 151.
THUMS, Karl: „Zwillingsuntersuchungen bei zerebraler Kinderlähmung". In: *Verh. Dtsch. Orthop. Ges.* (31. Kongress in Königsberg 28.-30. srpen 1936): 100.
THUMS, Karl: „Zur Praxis der neurologischen Erbforschung". In: *Nervenarzt* 10, 1937: 441-53.
THUMS, Karl: „Zur Praxis der neurologischen Erbforschung". In: *Der Nervenarzt* 10, 1937, Heft 10: 441.
THUMS, Karl: „Zwillingsforschung in der Neurologie". In: *Zbl. Inn. Med.* 59, 1938: 123-7.

THUMS, Karl: „Myatonia congenita bei eineiigen Zwillingen". In: *Mitt. Z. Neur.* 162, 1938: 233-9.
THUMS, Karl: „Kriminalbiologie und Rassenhygiene - Rassenhygienische Ergebnisse der 5. Tagung der Kriminalbiologischen gesellschaft in München 1937". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 1: 87-90.
THUMS, Karl: „Reinhold LOTZE, *Zwillinge: Einführung in die Zwillingsforschung* (Öhringen: Ferdinand Rau 1937)". In: *ARGB* 34, 1938, Heft 2: 176-7.
THUMS, Karl: „Blutverwandtenehe und Erbkrankheit". In: *Der Erbarzt* 4, 1938, Heft 3: 121.
THUMS, Karl: „Psychische Hygiene und Erbgesundheitspflege - Rassenhygienisce Ergebnisse der V. Europäischen Vereinigung für Psychische Hygiene". In: *ARGB* 32, 1938, Heft 5: 469-73.
THUMS, Karl: „Ernst Rüdin". In: *Ztschr. ges. Naturwiss.* 5, 1939: 122.
THUMS, Karl: „Banniza v. Bazan, Heinrich, und Richard Müller, Deutsche Geschichte in Ahnentafeln. Alfred Metzner Verlag, Berlin 1940. 342 S. 8, geb RM 15.-." In: *ARGB* 34, 1940, Heft 1: 161.
THUMS, Karl: „Versluys, Prof. Dr. Jan, Hirngröße und hormonales Geschehen bei der menschenwerdung. Ein Vortrag über die Untersuchungen von E. Dubois und L. Bolk und die Bedeutung derselben. Gehalten im Seminar des Vereines für angewandte Psychopathologie und Psychologie, Wien am 18. Oktober 1937. Mit Ausführungen von Prof. Dr. O. Poetzl und Dozent Dr. K. Lorenz. Verlag Wilhelm Maudrich, Wien 1939. 50 S. kart. RM 6.-." In: *ARGB* 34, 1940, Heft 2: 241-3.
THUMS, Karl: „Otto, R., Felix K. und Linke, F., Organismen und Umwelt. 20 Vorträge gehalten von H. Cauer, J. v. Darányi, K. Ehrenberg, K. Felix, W. Hellpach, H. Kämmerer, K. Kißkalt, H. Kleinschmidt, E. Küster, H. Lundegårdh, K. Mothes, M. Ponzio, R. Prigge, B. Rajewsky, A. Rippel, E. Rodenwaldt, A. Seyhold, F. Stellwaag, O. Frh. von Verschuer, K. Werzler auf der zweiten wissenschaftlichen Woche zu Frankfurt am Main 28.-30. Juni 1939. XIV, 275 S., 67 Abb., kart. RM 15.-. Verlag von Theodor Steinkopff Dresden und Leipzig 1939." In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 292-4.
THUMS, Karl: „Idelberger, Karlheinz, Die Zwillingspathologie des angeborenen Klumpfußes. Untersuchungen an einer unausgelesenen Zwillingsserie von 251 Paaren. Mit einem Geleitwort von Prof. Dr. Karl Bragard. (Beil. Heft z. Z. f. Orthop. Bd. 69.) Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart 1939. 95 S. Lex.8 mit 2 Abb. u. 27 Tab., geh. RM 8.60." In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 294-7.
THUMS, Karl: „Coermann, Wilhelm, Die Rassengesetzgebung des nationalsozialistischen Staates. Erich Röth Verlag, Eisenach 1939. 210 S. Kart. RM 3.50." In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 297-8.
THUMS, Karl: „Baur-Fischer-Lenz, Menschliche Erblehre und Rassenhygiene. Band I: 2. Hälfte. Erbpathologie. Bearbeitet von J. Lange †, F. lenz, O. Frh. v. Verschuer, W. Weitz. 5., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. 526 S., 213 Abb. Geb. RM 15.60, brosch. RM 13.80. J. F. Lehmanns Verlag München-Berlin 1940". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 298-300.
THUMS, Karl: „Körber, Dr. Robert, Rassesieg in Wien, der Grenzfeste des Reiches. 308 S., geb. RM 10.80. Universitäts-Verlag Wilhelm Braumüller, Wien 1939". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 300-1.
THUMS, Karl: „Goldhan, Dr. Richard, Spital und Arzt von einst bis jetzt. 188 S., 40 Abb., geh. RM 6.40, geb. RM 8.-. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart 1940". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 302-3.
THUMS, Karl: „Roeßle, Prof. Dr. Robert, Die pathologische Anatomie der Familie. Verlag Julius Springer, Berlin 1940. VIII, 352 S., 96 Abb. Geb. RM 29.70, geh. RM 28.20". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 303-6.
THUMS, Karl: „Wolf, Prof. Dr. Julius, Blut und Rasse des Hauses Habsburg-Lothringen. Probleme der Physiognomiengeschichte und Vererbungslehre. Amalthea-Verlag, Zürich-Leipzig-Wien 1940. 375 S., 172 Abb. RM 12.- bzw. 14.-." In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3: 306-10.
THUMS, Karl: „Alfred Ploetz zum Gedächtnis". In: *Klin. Wschr.* 19, 1940, Heft 8: 902.
THUMS, Karl: „Alfred Ploetz". In: *Ztschr. ges. Naturwiss.* 6, 1940, Heft 2: 97.
THUMS, Karl: „Der Weg der Rassenhygiene von der Wissenschaft zur politischen Gegenwartsaufgabe". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 3, 1941, Nr. 16: 187-8.
THUMS, Karl: „Mittmann, Otfried, Dr. phil., Erbbiologische Fragen in mathematischer Behandlung. Oktav XI, 265 S. mit 46 Fig. Verlag Walter de Gruyter Co., Berlin 1940. Geb. RM 22.-." In: *ARGB* 35, 1941, Heft 4: 329-30.
THUMS, Karl: „Das Institut für Erb- und Rassenhygiene der Deutschen Karls-Universität". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 3, 1941, Nr. 3: 27-8.
THUMS, Karl: „Rassenhygiene in Prag". In: *Dtsch. Ärzteblatt* (Ausgabe Sudetenland) 1942, Nr. 24: 277.
THUMS, Karl: „Mendel als Voraussetzung der Erb- und Rassenpflege". In: *Böhmen und Mähren* 3, 1942, Heft 3: 241.
THUMS, Karl: „Beyer, Hans-Joachim: Das Schicksal der Polen. Rasse, Volkscharakter, Stammesart. 166 S. Verlag B. G. Teubner, Leipzig-Berlin 1942. RM 4.50." In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 402-7.
THUMS, Karl: „Vogt, Prof. Dr. Emil, Die Erkrankungen des Neugeborenen. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart 1940. 166 S. mit 18 teils farbigen Abbildungen. Geb. RM 11.-, geb. RM 12.60." In: *ARGB* 36, 1942, Heft 2: 154-5.
THUMS, Karl: „Das Institut für Erb- und Rassenhygiene der Deutschen Karls-Universität in Prag". In: *Der Erbarzt* 10, 1942: Heft 4: 75-83.

THUMS, Karl: „Vogt, Prof. Dr. Emil, Die Erkrankungen des Neugeborenen. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart 1940. 166 S. mit 18 teils farbigen Abbildungen. Geh. RM 11.-, geb. RM 12.60." In: *ARGB* 36, 1942, Heft 1: 154-5.
THUMS, Karl: „Baur-Fischer-Lenz: *Menschliche Erblehre und Rassenhygiene.* Neu herausgegeben von E. Fischer und F. Lenz. Bd. 1, 2. Hälfte: *Erbpathologie.* 5., neu bearb. u. erw. Aufl., 526 S., J.F.Lehmanns Verlag, München-Berlin 1940. (RM 13.80 bzw. RM 13.60)". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 1: 96.
THUMS, Karl: „Beyer, Hans-Joachim: Das Schicksal der Polen. Rasse, Volkscharakter, Stammesart. 166 S. Verlag B. G. Teubner, Leipzig-Berlin 1942. RM 4.50." In: *ARGB* 36, 1942, Heft 5: 402- 7.
THUMS, Karl: „Kranz, H. W. und Koller, S.: *Die Gemeinschaftsunfähigen.* Ein Beitrag zur wissenschaftlichen und praktischen Lösung des sog. 'Asozialenproblem'. II. Teil: Erbstatistische Grundlagen und Auswertung. III. Teil: Vorschlag für ein 'Gesetz über die Aberkennung der völkischen Ehrenrechte zum Schutze der Volksgemeinschaft'. 168 S., K. Christ, Gießen 1941." In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 14, 1943, Heft 1: 98-9.
THUMS, Karl: „Arbeitsbericht des Prager Universitätsinstitutes für Erb- und Rassenhygiene". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 3, 1943, Heft 2: 46.
THUMS, Karl: „Gegenwartsaufgaben der menschlichen Erbforschung und Rassenhygiene". In: *Wien. Arch. f. in. Med.* 37, 1943, Heft 3: 145-72.
THUMS, Karl: „Bevölkerungsforschung des Universitätsinstituts für Erb- und Rassenhygiene in Prag". In: *Arch. f. Bev. Wiss.* 13, 1943, H. 3: 170-7.
THUMS, Karl: *Gesundes Erbe, gesundes Volk: Die Wissenschaft der Erbgesundheitspflege.* (Wien: Österreichische Landsmannschaft 1968).
TIMOFÉEF-RESSOVSKY, Nicolai W.: „Genetik und Evolution". In: *Z. indukt. Abstamm.-Lehre* 76, 1939: 158-219.
TIMM, Ernst: *Deutschland - nordisch!* (Halle: Ewald Ebelt 1937).
TIRALA, Lothar: *Rasse, Geist und Seele.* (München: J. F. Lehmann 1935).
TRAPL, Jiří: *Matka zdrojem národního života.* (Praha: Zemské ústředí péče o mládež v Čechách 1939).
TRAPL, Jiří - TALACKO, Jiří: *Problém kojenecké úmrtnosti s hlediska lékaře a statistika*, in: Knižnice Zemského ústředí péče o mládež v Čechách, sv.3, Praha 1941.
TRAPL, Jiří: *Sociální hygiena v péči o matku a dítě: Otázky populační.* (Praha: zvl. otisk 1945).
TROJAN, R.: „Vaterschaftsdiagnose". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 7: 127-32.
TRUBETZKOY, Nikolai S.: „Der Rassenwahn". In: *Prager Presse* 14, 1935, 19. září 1935: 4.
TSCHERMAK-SEYSENEGG VON, Armin: „Über die Gefahren der Rassenmischung". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 11/12: 231-4
TSCHERMAK-SEYSENEGG VON, Armin: „Über die Gefahren der Rassenmischung". In: *Wien. Arch. f. in. Med.* 38, 1944, Heft 1: 36-48.
TSCHERMAK-SEYSENEGG VON, Erich: „Der moderne Stand der Vererbungslehre". In: *ARGB* 5, 1908, Heft 3: 305-26.
TVAROH, František: „Studentský zdravotní ústav, jeho poslání a činnost". In:*ČLČ* 84, 1945, č. 10: 306.
Two Years of German Oppression in Czechoslovakia. (London: Czechoslovak Ministry of Foreign Affairs 1941).
VEIT, Günther: „Schwachsinn als Erbbelastung: Familien- und Zwillingsforschung liefern wertvolle Ergebnisse". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 20. prosinec 1940: 6.
VELLGUTH, Leopold: „Das sächsische Erbgesundheitsamt, sein Ziel und sein Weg". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 889-94.
VENZMER, Gerhard: *Erbmasse und Krankheit.* (Stuttgart: Frankh'sche Verlagshandlung 1940).
VERSCHUER VON, Otmar: *Sozialpolitik und Rassenhygiene*, in: Schriften zur politischen Bildung, Heft 8, Langensalza 1928.
VERSCHUER VON, Otmar: „Vom Umfang der erblichen Belastung im deutschen Volke". In: *ARGB* 24, 1930, Heft 4: 321-46.
VERSCHUER VON, Otmar: „Die Eugenik und Hermann Muckermann". In: *Deutschlands Erneuerung* 16, 1932: 463-6.
VERSCHUER VON, Otmar: „Die erbbiologische Bestandaufnahme des deutschen Volkes". In: *Dtsch. Ärzteblatt* XX, 1933, Heft 9: 250.
VERSCHUER VON, Otmar: „Die Rasse als biologische Größe". In: Walter KÜNNETH (vyd.) – Helmuth SCHREINER (vyd.): *Die Nation vor Gott: Zur Botschaft der Kirche im Dritten Reich.* (Berlin: Wichern-Verlag 1933): 110-35.
VERSCHUER VON, Otmar: „Erbpflege, Rassenpflege". In: *Völkischer Beobachter* 14, 1934, 3. únor 1934: 3.
VERSCHUER VON, Otmar: *Erbpathologie: Ein Lehrbuch für Ärzte.* (Dresden: Theodor Steinkopff 1934).
VERSCHUER VON, Otmar: „Erbbiologie und Rassenhygiene". In: *Völkischer Beobachter* 15, 1935, 13. červenec 1935: 5.
VERSCHUER VON, Otmar: „Aufgaben und Ziele des Instituts für Erbbiologie und Rassenhygiene zu Frankfurt a. Main". In: *Der Erbarzt* 2, 1935, Heft 2: 97-101.

VERSCHUER VON, Otmar: „Was kann der Historiker, der Genealoge und der Statistiker zur Erforschung des biologischen Problems der Judenfrage beigetragen?“ In: *Forschungen z. Judenfrage* 2, 1937: 216-22.
VERSCHUER VON, Otmar: „Rassenbiologie der Juden“. In: *Forschungen z. Judenfrage* 3, 1938: 138-51.
VERSCHUER VON, Otmar: „Vier Jahre Frankfurter Universitäts-Institut für Erbbiologie und Rassenhygiene“. In: *Der Erbarzt* 7, 1939: 57-64.
VERSCHUER VON, Otmar: „Das Erbbild vom Menschen“. In: *Der Erbarzt* 7, 1939, Heft 1: 1-12.
VERSCHUER VON, Otmar: „Erbbestandaufnahme der Universitätskliniken“. In: *Der Erbarzt* 7, 1939, H. 2: 56.
VERSCHUER VON, Otmar: „Bemerkungen zur Genanalyse beim Menschen“. In: *Der Erbarzt* 7, 1939, Heft 3: 64-9.
VERSCHUER VON, Otmar: „Zu Eugen Fischer 65. Geburtstag“. In: *Der Erbarzt* 7, 1939, Heft 1: 27.
VERSCHUER VON, Otmar: „Das Erbbild vom Menschen“. In: *Forsch. Fortschr.* 15, 1939: 286-7.
VERSCHUER VON, Otmar: „Die körperlichen Merkmale des Judentums: Ein Vortrag in Berliner Universität“. In: *Frankfurter Zeitung* 83, 1939, 17. leden 1939: 4.
VERSCHUER VON, Otmar: „Der Erbarzt an der Jahreswende“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 1-4.
VERSCHUER VON, Otmar: „Freiherr von Eickstedt, Egon, Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit. 2. Auflage. 1.-4. u. 6.-7. Lieferung (Bogen 1-31 u. 40-53) 1937-1939. Preis je Heft RM. 6.60, RM 8.- und RM. 10.80. Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart.“ In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 1: 22-4.
VERSCHUER VON, Otmar: „Alfred Ploetz †“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 4: 69-72.
VERSCHUER VON, Otmar: „Geppert, Harald und Siegfried Koller, Erbmathematik, Theorie der Vererbung in Bevölkerung und Sippe. 1938. Verlag Quelle & Meyer, Leipzig. Preis geb. 18,- RM., geh 16. 16,- RM.“ In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 4: 92.
VERSCHUER VON, Otmar: „Wehrwesen und Rassenbiologie“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 7: 141-50.
VERSCHUER VON, Otmar: „Umschau: Die Juden und jüdischen Mischlinge im Deutschen Reich“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 7: 162-3.
VERSCHUER VON, Otmar: „Staatliche Förderung der Erbforschung beim Menschen“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 9: 209.
VERSCHUER VON, Otmar: „Eine Kartei der Gemeinschaftsunfähigen“. In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 10: 235.
VERSCHUER VON, Otmar: „Handbuch der Erbbiologie des Menschen. In Gemeinschaft mit K. H. Bauer, E. Hanhart, J. Lange †, herausgegeben von G. Just. V. Band. Erbbiologie und Erbpathologie nervöser und psychischer Zustände und Funktionen. Redigiert von G. Just und J. Lange †. 1324 Seiten mit 275 Abb. Berlin 1939. Verlag Julius Springer. Preis geb. RM 195.25, br. RM 188.-.“ In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 10: 237-8.
VERSCHUER VON, Otmar: „Handbuch der Erbbiologie des Menschen. In Gemeinschaft mit K. H. Bauer, E. Hanhart, J. Lange †, herausgegeben von G. Just. IV. Band. Erbbiologie und Erbpathologie körperlicher Zustände und Funktionen II. Redigiert von K. H. Bauer, E. Hanhart und G. Just. 1. und 2. Teil. 1272 Seiten mit 397 Abb. Berlin 1940. Verlag Julius Springer. Preis geb. RM 218.25, geh. RM 210.-.“ In: *Der Erbarzt* 8, 1940, Heft 12: 284-6.
VERSCHUER VON, Otmar: *Leitfaden der Rassenhygiene.* (Leipzig: G. Thieme 1941).
VERSCHUER VON, Otmar: „Das Institut zur Erforschung der Judenfrage in Frankfurt a. M.“. In: *Der Erbarzt* 9, 1941, Heft 4: 91-2.
VERSCHUER VON, Otmar: „Weltkampf. Die Judenfrage in Geschichte und Gegenwart. Bd. I, Heft ½, April-September 1941. Hoheneichen-Verlag München. Bezugspreis des Doppelheftes RM 4.-.“ In: *Der Erbarzt* 9, 1941, H. 11: 264.
VERSCHUER VON, Otmar: „Erbforschung und Bevölkerungspolitik“. In: *Völkischer Beobachter* 22, 1942, 1. srpen 1942: 1-5.
VERSCHUER VON, Otmar: „Die Entwicklung der Erb- und Rassenbiologie und das Werk Eugen Fischers“. In: *Gesundheitsführung* 4, 1942: 237-42.
VERSCHUER VON, Otmar: „Die Erbkrankheit in der modernen Erbforschung“. In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 2, 1942, Heft 9: 320-2.
VERSCHUER VON, Otmar: „Das Geheimnis der Vererbung“. In: *Völkischer Beobachter* 24, 1944, 5. červen 1944: 6.
VERSCHUER VON, Otmar: *Manuel d'eugénique et hérédité humaine.* (Paris: Masson & cie 1943).
VERSCHUER VON, Otmar: *Erbanlage als Schicksal und Aufgabe*, in: Vorträge und Schriften der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Heft 18, Berlin 1944.
VERSCHUER VON Otmar: *Leitfaden der Ryssenhygiene.* (Leipzig: G. Thieme 1944).
VERSCHUER VON, Otmar: *Genetik des Menschen: Lehrbuch der Humangenetik.* (München: Urban & Schwarzenberg 1959).
VERSCHUER VON, Otmar: „Das ehemalige Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik: Bericht über die wissenschaftliche Forschung 1927-1945“. In: *Ztschr. f. Morph. u. Anthrop.* 55, 1964: 127-74.

VERSCHUER VON, Otmar: *Eugenik: Kommende Generationen in der Sicht der Genetik.* (Witten: Luther-Verlag 1966).
VESELÁ, Jarmila: *Sterilizace: Problém populační, sociální a kriminální politiky*, in: Knihovna Politiky sv. 10, Praha 1938.
VETTER, Benjamin: *Die moderne Weltanschauung und der Mensch: Sechs öffentliche Vorträge.* (Jena: G. Fischer 1903).
VIERNSTEIN, Theodor: „Kriminalbiologie und Erneuerung der Rechtsordnung". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 567-71.
VINŠ, Václav: „Rodopisný úřad pro Čechy a Moravu". In: *Časopis Rodopisné společnosti v Praze* 15, 1943, č. 4: 81.
VOGEL, Martin: „Deutsche Lebensordnung". In: *Deutsches Ärzteblatt* 72, 1942, Nr. 1: 7-9 a Nr. 2/3: 26-7.
WAGNER, Gerhard: „Rasse und Volksgesundheit". In: *Ziel und Weg* 4, 1934: 675-85.
WAGNER, Gerhard: „Nationalsozialistischer Rassenschutz und politische Gegenauslese". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 12. červen 1936: 7.
WAGNER, Gerhard: „Deutschlands Kampf gegen den rassischen Verfall". In: *Völkischer Beobachter* 16, 1936, 28. červen 1936: 2.
WAGNER, Gerhard: „Arzttum ist Dienst am Volk". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 12. leden 1937: 4.
WAGNER, Gerhard: „Die Wandlung der Gesundheistpolitik: Rede auf dem Parteikongreß". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 10. září 1937: 5.
WAGNER, Gerhard: „Rasse und Volksgesundheit". In: *Ziel und Weg* 8, 1938: 515-21.
WAGNER, Gerhard: *Die Nürnberger judengesetze, nationalsozialistiche rassen-und bevölkerungspolitik, mit erläuterungen zu den Nürnbergerrassegrundgesetzen.* (München: Zentralverlag der NSDAP F. Eher nachf. 1939).
WACHENHEIM, Hedwig: „Hitler's Transfers of Population in Eastern Europe". In: *Foreign Affairs* 20, 1942, No. 4: 705-18.
WALDSTEIN, Charles: *Eugenics, Civics and Ethics.* (Cambridge: Cambridge University Press 1920).
WALKER, Christian E.: *Evolution and Heredity: Theories and Problems.* (London: A. & C. Black Ltd.).
WALLACE, Alfred R.: *Darwinismus: Eine Darlegung der Lehre von der natürlichen Zuchtwahl.* (Braunschweig: Druck und Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn 1891).
WALLACE, Henry A.: *Racial Theories and the Genetic Basis of Democracy.* (Washington, D.C.: U.S. Dpt. of Agriculture 1939).
WARD, Lester F.: „Eugenics, Euthenics, and Eudemics". In: *American Journal of Sociology* 18, 1913: 737-54.
WÄCHTER, Rudolf: „Nationalsozialistische Aufgabenstellung für die Heilberufe". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 2, 1942, Heft 4: 121-3.
WECKEN, Friedrich: *Die Ahnentafel als Nachweis deutscher Abstammung: Der „arische" Blutsnachweis - Eine nationalsozialistische Bedingung für die Erwerbung des Staatsbürgerrechtes.* (Leipzig: Verlag Degener 1934).
WEGNER, Ernst: *Rassenhygiene für Jedermann.* (Dresden: Theodor Steinkopff 1934).
WEIGNER, Karel (red.): *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich zušlechťování.* (Praha: ČAVU 1934).
WEIGNER, Karel (Red.): *Die Gleichwertigkeit der europäischen Rassen und die Wege zu ihrer Vervollkommung.* (Prag: Verlag Orbis 1935).
WEINERT, Hans: „Menschliche Stammesgeschichte: Bestätigungen durch neue Funde". In: *Die Koralle* 8, 1933, Heft 12: 533-4.
WEINERT, Hans: *Die Rassen der Menschheit.* (Leipzig-Berlin: B. G. Teubner 1939).
WEINERT, Hans: „Daseinskampf und Auslese: Zur Frage der Herkunft der Menschheit". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 30. listopad 1940: 6.
WEINERT, Hans: *Der geistige Aufstieg der Menschehit vom Ursprung bis zur Gegenwart.* (Stuttgart: F. Enke 1940).
WEINERT, Hans: *Entstehung der Menschenrassen.* (Stuttgart: F. Enke 1941).
WEINERT, Hans: *Entstehung der Menschenrassen.* (Stuttgart: F. Enke 1941).
WEINERT, Hans: *Biologische Grundlagen für Rassenkunde und Rassenhygiene.* (Stuttgart: F. Enke 1943).
WEINERT, Hans: *Stammesgeschichte der Menschheit.* (Stuttgart: Franckh 1943).
WEITZ, Wilhelm: „Über die Bedeutung der Zwillingsforschung". In: *Gesundheitsführung* 1, 1940: 170-5.
WELLISCH, Siegmund: *Die Vererbung der gruppenbedingten Eigenschaften des Blutes*, in: Paul STEFFAN (vyd.), *Handbuch der Blutgruppenkunde.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1932): 112-227.
WELLS, Herbert G.: *The Sience of Life.* (London: Cassell and Co. 1931).
WELLS, Herbert G.: *The Fate of Homo Sapiens.* (London: Martin Secker & Warburg 1939).
WERNER, Paul: „Die vorbeugende Verbrechensbekämpfung durch die Polizei". In: *Kriminalistik* 12, 1938: 58-61.
WESPER, Will: „Die Lebensquelle". In: *Die Zeit* 5, 1939, 24. leden 1939: 7.

WESTENHÖFER, Max: *Die Aufgaben der Rassenhygiene (des Nachkommenschutzes) im neuen Deutschland.* (Berlin: b. v. 1920).
WETTSTEIN VON, Fritz: *Die erbbiologischen Grundlagen der Rassenhygiene*, in: Ernst RÜDIN (vyd.) - kol.: *Erblehre und Rassenhygiene im völkischen Staat.* (München: J. F. Lehmann 1934): 22-33.
WIEGAND, Ernst: „Ernennung zu Professoren - SS-Sturmbannführer Dr. B. K. Schultz". In: Volk und Rasse 13, 1938, Heft 5: 163.
WIENER, Josef: „Prohlídky před sňatkem a sňatková poradna Čsl. eugenické společnosti". In: *Časopis Lékařů Českých* 67, 1928, č. 39: 1352-4.
WILLE, Otto: *Die Frau als die Hüterin der Zukunft: Ein Buch über Welt und Weib.* (Leipzig: C. Kabitzsch 1933).
WINKLER, Friedrich: „Wehrhaftigkeit und Rassenpflege". In: *Ziel und Weg* 3, 1933: 494-6.
WIRTH, Hermann: „Die Bevölkerungsbewegung in Böhmen und Mähren". In: *Der Neue Tag* 7, 1945, 25. leden 1945: 1.
WOLF, Julius: „Degeneration und Regeneration an der Hand geschichtlicher Erfahrungen, historischer Porträts". In: *Die Koralle* 8, 1932, Heft 8: 350-4.
WOLF, Julius: *Blut und Rasse des Hauses Habsburg-Lothringen: Probleme der Physiognomiengeschichte und Vererbungslehre.* (Wien: Amalthea-Verlag 1939).
WOLTER, Helmut: *Volk im Aufstieg: Neue Ergebnisse der Volksbiologie Großdeutschlands – Bevölkerungspolitik im Dritten Reich.* (Leipzig: E. Eichblatt 1940).
WOLTERECK, Heinz: *Erbkunde, Rassenpflege, Bevölkerungspolitik: Schicksalfragen des deutschen Volkes.* (Leipzig: Quelle & Meyer 1940).
WÜLKER, Heinz: *Rassenmischung und Krankheit.* (München: J. F. Lehmanns Verlag 1937).
WÜRTH, Adolf: „Bemerkungen zur Zigeunerfrage und Zigeunerforschung in Deutschland". In: *Verhandlungen der deutschen Gesellschaft für Rassenforschung* 9, 1938: 95-8.
WÜRTH, Adolf: „Die Zigeuner- und Zigeunermischlingsfrage in Deutschland". In: *Der öffentliche Gesundheitsdienst* 5, 1939/40: 36-9.
WÜST, Walther: *Tod und Unsterblichkeit im Weltbild indogermanischer Denker.* (Berlin: Nordland-Verlag 1938).
WÜST, Walther: *Indogermanisches Bekenntnis: Sechs Reden.* (Berlin-Dahlem: Ahnenerbe-Stiftung Verlag 1942).
WÜST, Walther: *Indogermanisches Bekenntnis: Sieben Reden.* (Berlin-Berlin: Ahnenerbe-Stiftung Verlag 1943).
ZESSLE-VITALIS, Erich: *Volksaufartung durch Ahnen- und Familienforschung, Bev§olkerungspolitik, Rassenhygiene, Erbbiologie.* (Berlin: Institut für Volkshygiene 1934.
ZIEGLER, Gerhard: „Praxis der Raumordnung im Sudetengau". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 11-12: 552-55.
ZIEGLER, Gerhard: „Raumordnung und Landesplanung - eine neue Aufgabe: Deutschland als Baugrund für Jahrhunderte". In: *Die Zeit* 5, 1939, 2. leden 1939: 3.
ZIEGLER, Heinrich E.: *Die Vererbung in der Biologie und in der Soziologie.* (Jena: G. Fischer 1918).
ZIEGLER, Heinrich E.: *Die Vererbungslehre in der Biologie und in der Soziologie: Ein Lehrbuch der naturwissenschaftlichen Vererbungslehre und ihrer Anwendungen auf den Gebieten der Medizin, der Genealogie und der Politik.* (Jena: Gustav Fischer 1918).
ZIMMERMANN, Walter: „Die biologische Auslese als Grundlage der Rassenhygiene". In: *Volk und Rasse* 13, 1938, Heft 7: 250-6.
ZOLLSCHAN, Ignaz: *Das Rassenproblem unter besonderer Berücksichtigung der theoretischen Grundlagen der jüdischen Rassenfrage.* (Wien-Leipzig: W. Braunmüller 1912).
ZOLLSCHAN, Ignaz: *Zwei Denkschriften über die Notwendigkeit der Stellungnahme zum wissenschaftlichen Antisemitismus.* (Karlsbad 1933).
ZOLLSCHAN, Ignaz: *Die Bedeutung des Rassenfaktors für die Grundfragen der Kulturmorphologie.* (Wien-Leipzig: Reinhold Verlag 1934).
ZOLLSCHAN, Ignaz: „Wissenschaft und Rassenfrage". In: *Prager Presse* 14, 1935, 27. leden 1935: 3.
ZOLLSCHAN, Ignaz: *Anthropologische Bedingtheit der Philosophie*, in: *Actes du huitiéme congrés international de philosophie á Prague 2-7 Septembre 1934.* (Prague: Comité d'organisation du congrés 1936): 782-9.
ZOLLSCHAN, Ignaz: *Racialism against Civilisation.* (London: The New Europe Publishing Co., Ltd. 1942).
ZOLLSCHAN, Ignaz: *Der Rassenwahnsinn als Staatsphilosophie.* (Heidelberg: L. Schneider 1949).
ZOTZ, Lothar F.: „Die Germanen in Böhmen-Mähren". In: *Volk und Rasse* 19, 1944, Heft 4-6: 17-25.
ZURUKZOGLU, Stavros: *Verhütung erbkranken Nachwuchses: Eine kritische Betrachtung und Würdigung.* (Basel: Verlag Benno Schwabe & Co. 1938).
ZÜNDORF, Walter: „Der Lamarckismus in der heutigen Biologie". In: *ARGB* 33, Heft 2: 281-303.

„Leitsätze der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene". In: *ARGB* 16, 1932, Heft 2: 234.
„Ausrottung der Juden: Systematische Fortsetzung des kalten Pogroms". In: *Neuer Vorwärts* 1, 1933, Nr. 18, Beilage S. 4.
„Sterilisierung gegen Mischehen". In: *Neue Weltbühne* 2, 1933, Nr. 31: 970-4.
„Rasová nerovnost, mythus a skutečnost". In:*Právo Lidu* 43, 1934, 2. listopad 1934: 6.
„Czech Academy Attacs Theory of Race Purity: Intolerant View in Europe Lacks Basis in Fact, Research Shows". In: *The Japan Times* 1934, 30. prosinec 1934: 5.
„Berichte: Zur Feier des 70. Geburtstages von J. F. Lehmann". In: *ARGB* 18, 1934, Heft 4: 413-4.
„Otevřená odpověď na otevřený dopis pana tajného rady dr. E. F. Sauerbrucha, ředitele Chirurgické universitní kliniky Berlin, Charité". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 1, 1934, Nr. 2: 10-2.
„Protest gegen Nazi-Wissenschaft". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 1, 1934, Nr. 2: 18.
„Vernichtung lebensunwerten Lebens". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 1, 1934, Nr. 12: 181-3.
„Právo na smrt: Budou moci smět angličtí lékaři usmrcovat?" In: *Lidové Noviny* 43, 1935, 4. listopad 1935: 1.
„Reichsärzteführer Dr. Gerhard Wagner zur deutschen Sterilisationsgesetzgebung". In: *Ziel und Weg* 5, 1935: 440.
„Rasové zákony a demokracie: Katolík, protestant a žid o dnešním Německu". In: *České Slovo* 27, 1935, 11. říjen 1935: 2.
„Co je to 'arijský'". In: *Lidové Noviny* 43, 1935, 6. listopad 1935: 5.
„Stvořila nordická rasa kulturu? Odmítavý soud německého badatele". In: *Lidové Noviny* 43, 1935, 28. listopad 1935: 5.
„Blubo-Volksgesundhiet". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 2, 1935, Nr. 2-3: 21-3.
„Von der neudeutschen Gesundheitspolitik". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 2, 1935, Nr 1: 1-3.
„Nazigeist an den Prager deutschen Hochschulen". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 2, 1935, Nr. 4: 45-6.
„Das Dritte Reich unter uns: Die Zustände an der Deutschen Universität in Prag". In: *Internationales Ärztliches Bulletin* 2, 1935, Nr. 4: 46-50.
„Zpřítomněme si Havlíčka: Epištola o rasách". In: *Venkov* 31, 1936, 3. listopad 1936: 1-2.
„K přednášce prof. Bělehrádka o rasismu". In: *Roentgen* 2, 1936, č. 7: 1.
„Vererbungswissenschaftler tagten in Frankfurt am Main". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 3. březen 1937: 6.
„Dr. Walter Groß über die rassenpolitischen Grundlagen des neuen Geschichtsbildes". In: *Völkischer Beobachter* 17, 1937, 10. duben 1937: 6.
„Die Frage des Gnadentodes". In: *Ärztliche Nachrichten* 1937, Nr. 5: 125.
„Sind die Juden kriminell veranlagt? Das Statistische Reichsamt untersucht". In: *Neuer Vorwärts* 5, 1937, Nr. 234: 4.
„Jak se čistí rasa". In: *Roentgen* 4, 1938, č. 7-8: 36.
„V Německu vedou kartotéku o rasovém původu našich Němců: Centrála v Eichvaldě u Berlína". In: *Národní Politika* 56, 1938, 3. květen 1938: 3.
„Kulturarbeit im Dienste der Heimat: Hauptversammlung der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste in Prag". In: *Die Zeit* 4, 1938, 20. květen 1938: 6.
„Der Rassismus an der Prager Deutschen Universität". In: *Sozialdemokrat* 18, 1938, 5. červenec 1938: 4.
„Bekenntnis des Faschismus zu den Rassentheorie: Ausrichtung auf den arisch-nordischen Kulturkreis". In: *Die Zeit* 4, 1938, 15. Juli 1938: 9.
„Totalita bláznovství". In: *Lidové Noviny* 46, 1938, 30. červenec 1938: 2.
„Americká věda proti rasismu: Mravní základy křesťanství proti zneužité eugenice". In: *Lidové Noviny* 46, 1938, 30. červenec 1938: 4.
„*Stavovský život lékařů v Sudetech se organisuje*". In: *Věstník Lékařů Českých* 50, 1938, č. 48: 1533-4.
„Das kriegswichtige Forschungsprogramm der Reichsarbeitsgemeinschaft für Raumforschung". In: *Raumforschung und Raumordnung* 3, 1939, Heft 10: 502.
„Die Wissenschaft zur Judenfrage". In: *Die Zeit* 5, 20. leden 1939: 7.
„Povinná zdravotní porada před sňatkem?". In: *Lidové Noviny* 47, 1939, 9. únor 1939: 4.
„Freie Forschung - freie Wissenschaft: Prof. Todt und Wilhelm Dörpfeld Ehrenmitglieder". In: *Die Zeit* 5, 1939, 28. leden 1939: 6.
„Rosenberg o řešení židovské otázky: Navrhuje usídlení v Guayaně a na Madagaskaru". In: *Lidové Noviny* 47, 1939, 9. únor 1939: 4.
„Kongreß der Zwillinge: Ihre Lebensschicksale und Grundunterschiede". In: *Die Zeit* 5, 1939, 10. únor 1939: 6.
„Rassenfremden werden ausgesondert: Reichsstelle für Sippenforschung entscheidet in Zweifelsfällen nach wissenschaftlich exakten Methoden". In: *Mährischer Tagblatt* 60, 14. únor 1939: 3.

„Erziehung zur Weltanschauung: Ein Artikel des Gauleiters Konrad Henlein". In: *Die Zeit* 5, 1939, 26. únor 1939: 4.
„O přítomnosti a budoucnosti německých lékařů v Česko-Slovenské republice". In: *Věstník Lékařů Českých* 51, 1939, č. 4: 90.
„Německá zdravotní komora pro Protektorát Čechy a Morava". In: *Věstník Lékařů Českých* 51, 1939, č. 32-33: 832.
„Jak vypadá rasová mapa Evropy". In: *Večer* 1939, 4. březen 1939: 3.
„Rasse und Sitte formen die Tracht: Richtlinien für den Sudetengau". In: *Die Zeit* 5, 1939, 11. březen 1939: 7.
„Totale Auslese: Reichsminister Rust vor den deutschen Rektoren". In: *Die Zeit* 5, 1939, 12. březen 1939: 8.
„Rosenberg besucht den Sudetengau: Am Freitag Großkundgebung in der Reichenberger Messehallen". In: *Die Zeit* 5, 1939, 25. březen 1939: 3.
„The Voice of Science". In: *Nature* 144, 1939, No. 3645: 455.
„Social Biology and Population Improvement". In: *Nature* 144, 1939, No. 3646: 521-2.
„Race Questions in Europe". In: *Nature* 144, 1939, No. 3653: 767-68.
„Physical Anthropology and Problems of Modern Society". In: *Nature* 1944, 1939, No. 3654: 797-9.
„The Seventh International Congress of Genetics". In: *Nature* 144, 1939, No. 3654 (Supplement): 813-24.
„Science and the New Europe". In: *Nature* 144, 1939, No. 3657: 919-21.
„Science and the War". In: *Nature* 144, 1939, No. 3658: 953.
„The Pressure of Population". In: *Nature* 144, 1939, No. 3659: 991-2.
„Professor Dr. Eugen Fischer 65 Jahre alt." In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 7: 157.
„Rassenpolitische Schulung im Deutschen Roten Kreuz". In: *Volk und Rasse* 14, 1939, Heft 7: 159.
„Gauamt für Volksgesundheit". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 2: 27.
„Volksgesundheit und Feindpropaganda: Vernichtende Antwort des Reichsgesundheitsführers auf Auslandslügen - Staatssekretär Dr. Conti in Münster". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 8: 101-2.
„Gesundheitspaß für alle Jugendlichen: Vereinheitlichung im Jugendgesundheitsdienst". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 8: 109.
„Die Grundlagen einer NS-Rassen- und Bevölkerungspolitik". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 5. leden 1940: 3.
„Den auch geistig überwinden: Die historische Amtseinführung im Karolinum". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 10. leden 1940: 3.
„Velká hygienická výstava v Praze". In: *Národní Politika* 58, 1940, 30. březen 1940: 4.
„Vier erbbiologische Gruppen: Neue Richtlinien zur Beurteilung der Erbtüchtigkeit". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 27. červenec 1940: 6.
„Juden und jüdische Mischlinge im Deutschen Reich". In: *ARGB* 39, 1940, Heft 3: 313.
„Fünfzig Jahre J. F. Lehmanns Verlag, München". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 3.
„Verzeichnis der Schriften von Prof. Dr. Alfred Ploetz". In: *ARGB* 34, 1940, Heft 1: 5-8.
„Röntgereihenuntersuchungen in Württemberg". In: *Gesundheitsführung* 2, 1940, 474-5.
„Den Feind auch geistig überwinden: Die historische Amtseinführung im Karolinum". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 10. leden 1940: 3.
„Arbeitstagung des Gauamtes für Rassenpolitik in Prag". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 8. únor 1940: 3.
„Arbeitstagung des Gauamtes für Rassenpolitik". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 13. únor 1940: 5.
„Nachtblindheit - meist angeboren: In Dresden begann die Tagung der deutschen Augenärzte". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 7. srpen 1940: 6.
„Die Deutsche Gesundheitskammer: Ihr Aufgabenbereich im Protektorat". In: *Der Neue Tag* 3, 1940, 4. říjen 1940: 5.
„Wissenschaft im Volkstumskampf: Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung eröffnet". *Der Neue Tag* 3, 1940, 11. říjen 1940: 3.
„Errichtung von Erbgesundheitsgerichten im Oberlandesgerichtsbezirk Leitmeritz". In: *Das Ärzteblatt für Sudetenland* 2, 1940, Nr. 6: 80.
„Zum Prager Besuchs des Reichsgesundheitsführers". *Der Neue Tag* 3, 1940, 17. listopad 1940: 6.
„Sorge um den 'Rohstoff Mensch': Zum Vortrag von Prof. Dr. Groß in Prag". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 26. říjen 1940: 5.
„Die Rektorenkonferenz beendet: Unter dem Vorsitz des Reichsministers Rust". In: *Der Neue Tag* 2, 1940, 18. prosinec 1940: 3.
„Anordnungen und Verfügungen des Reichsgesundheitsführers: Anordnung Nr. I - Einheitliche Lenkung von Tuberkulose-Röntgen-Reihenuntersuchungen". In: *Gesundheitsführung* 3, 1941: 32.
„Die Sterilisierung Erbkranker: Ein Vortrag Dr. Karl Thums'". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 5. duben 1941: 5.
„Wo erlangt man ein Ehestandsdarlehen?" In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 7. duben 1941: 3.
„Bahnbrechende Vererbungsforschung: Zum 70. Geburtstag von Prof. Dr. Tschermak von Seysenegg". In: *Sdtsch. Akztg.* 19, 1941: 2.

„Die Unbedenklichkeitsbescheinigung: Zwischenstufe zum obligatorischen Ehetauglichkeitsgesetz". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 20. listopad 1941: 3.
„Zum erstenmal indirekte Blutprobe". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 30. listopad 1941: 3.
„Thums: Die Erblichkeitsfrage bei der multiplen Sklerose (Sitzung der AGDÄ, 22. 11. 1940)". In: *Ärzteblatt für das Sudetenland* 2, 1941, Nr. 4: 48.
„Vorschriften über Kennkarten gelten auch für Protektorat". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 14. prosinec 1941: 4.
„Rachitisgefahr im Sudetenland gebannt: Vollzugsmeldung Gauleiter Henleins an Führer". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 26. říjen 1941: 5.
„Notizen: Die Kinderzahl tschechischer Familien". In: *ARGB* 35, 1941, Heft 3: 264.
„Nachrichten: Ergebnisse der Zählung der Juden und und Judenmischlinge bei der Volkszählung vom 17. 5. 1939". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 12, 1941, Heft 2: 133.
„Nachrichten". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 12, 1941, Heft 4: 413,
„Röntgenuntersuchung polnischer Arbeiter". In: *Gesundheitsführung* 3, 1941: 254.
„Wie erlangt man ein Ehestandsdarlehen?". In: *Der Neue Tag* 3, 1941, 7. duben 1941: 7.
„Der Auslesegrundsatz in der Schutzstaffel". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 2: 20.
„Nachrichten". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 13, 1942, Heft 1: 111-2.
Reden und Ansprachen bei der Eröffnung der Reichsuniversität Strassburg am 23. November 1941. (Strassburg: Hünenburg-Verlag 1942).
„Reinhard-Heydrich-Stiftung". In: *Prager Hochschulblätter* 1, 1942, Hefte 1-2: 14.
„Heydrichs Werk wird vollendet: Ein Artikel von Staatssekretär SS-Gruppenführer K. H. Frank im Völkischen Beobachter". In: *Der Neue Tag* 4, 1942, 11. červen 1942: 3.
„Umschau und Fortschritte". In: *Ztschr. f. Rassenkunde.* 13: 1942: Heft 3: 352.
„Ortsgesellschaften der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene in Prag und Reichenberg". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 11: 200.
„Einweihung der Reichsschule der Sicherheitspolizei und SD in Prag durch den Chef der Sipo und SD Heydrich". In: *Die Deutsche Polizei* 10, 1942, Nr. 9: 131.
„Ortsgesellschaften der Deutschen Gesellschaft für Rassenhygiene in Prag und Reichenberg". In: *Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter* 1, 1942, Heft 4: 299.
„Sudetendeutsche Anstalt f. Landes- und Volksforschung". In: *Volk und Rasse* 17, 1942, Heft 1: 59.
„Naturwissenschafltiche Fakultät", in: *Prager Hochschulblätter* 1, 1943, Heft 6: 6-7.
„Anordnungen des Reichsgesundheitsführers: Anordnung Nr. 13/42 - Durchführung der Röntgenuntersuchungen". In: *Gesundheitsführung* 5, 1943: 25.
„Ergebnisse wissenschaftlicher Arbeit". In: *Der Biologe* 12, 1943, Heft 6-7: 147.
„10 Jahre Sicherheitspolizei und SD". In: *Die Deutsche Polizei* 12, 1943, Nr. 3: 42-4.
„Nachricht: Komission für Rassen- und Sippenforschung der Sudetendeutschen Anstalt für Landes- und Volksforschung, Reichenberg". In: *Ztschr. f. Rassenknde.* 14, 1943, Heft 1: 112.
„Tagungen". In: *Dtsch. Volksforsch. in B. u. M.* 2, 1943, Heft 4/5: 305.
„Volksuntersuchungen mit dem Röntgen-Reihenbilder etc." In: *Wien. Arch. f. in. Med.* 37, 1943, Heft 6: 132.
DNB: „Die weltanschauliche Erziehung: Eine Ansprache des Reichsleiters Rosenberg". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 12. květen 1944: 2.
„Pflanzen mit 'Ahnenpaß'". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 24. červen 1944: 3.
DNB: „Wissenschaft im Kampf gegen bolschewistische Weltgefahr". In: *Der Neue Tag* 5, 7. červenec 1944: 2.
LBM: „Deutsche Akademie der Wissenschaften in Prag: erste öffentliche Sitzung". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 15. červenec 1944: 5.
LBM: „Wahre Wissenschaft ist politisch: Gauleiter Henlein vor der Prager Dozentschaft". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 28. červenec 1944: 2.
„Medizinischer Verein Greifswald, Sitzung 21. Januar 1943: Henschen: Die Erbkrankheiten der nordischen Völker". In: *Klin. Wochenschr.* 23, 1944, H. 21-6: 250.
„Ein Fürst der Naturwissenschaften: Zu Helmholz 50. Todestag". In: *Der Neue Tag* 6, 1944, 8. září 1944: 3.
„Aufgaben der Erbpathologie". In: *Der Neue Tag* 7, 1945, 16. září 1944: 3.
Amerikanismus, eine Weltgefahr. (Berlin-Grunewalt: Hauptamt-SS 1944).
„Zač bojují?". In: *Prager Zeitungsdienst* 1944, č. 116: 1 a „Americký životní styl". In: *Prager Zeitungsdienst* 1945, č. 38: 3.
„Nachrichten: Deutschland". In: *Ztsch. f. Rassenkunde* 14, 1944, Heft 2: 240.
Ho., „Reinhard Heydrichs Vermächtnis". In: *Der Neue Tag* 5, 1944, 4. červen 1944: 1.
„Notizen". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 29/30: 362 a „Notizen". In: *Wien. Med. Wschr.* 94, 1944, Nr. 35/36: 433.
„Wir gehen den Weg unserer Ordnung". In: *Der Neue Tag* 7, 1945, 1. duben 1945: 1.
„A Memorandum Submitted to the Royal Commission on Population by the (British) Eugenics Society". In: *Eugenical News* 30, 1945: 33-42.

„Discussion: Eugenics after the War". In: Eugenical News 30, 1945: 23-32.
„Likvidace německých lékařských korporací, zřízených za doby nesvobody na území Československé republiky". In: *Věstník Lékařů Českých* 57, 1945, č. 25-26: 353.
„Royal Commission on Population: Memorandum Submitted by the Eugenics Society". In: *The Eugenics Revies* 37, 1945-46: 92-104.
„Nacisté zneužívali i vědy". In: *Beseda naší rodiny* 1, 1945, č. 8: 5.

i_3) časopisy a periodika

Amtsblatt der Deutschen Karls-Universität; 1939-41
Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik; 1939-43
Archiv für Naturgeschichte; 1938-40
Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie; 1916-44
Archiv für Rassenbiologie; 1939-42
Ausbildungsbriefe des SS-Sanitätsamtes zu allen Fragen der NS-Gesundheitspolitik insb. Zum Bereich der Rassenhygiene und Volksgesundheit; 1937-39
Ärzteblatt für das Sudetenland; 1939-41
Ärztliche Nachrichten; 1936-38
Böhmisch-Mährische Gesundheitsblätter; 1942-45
Časopis lékařů českých; 1939-45
Das Schwarze Korps; 1938-44
Der Biologe; 1932-44
Der Erbarzt; 1934-41
Der Neue Tag; 1939-45
Deutsche Forschung; 1929-34
Deutsche Forschung im Osten; 1941-42
Deutsche Medizinische Wochenschrift; 1939-44
Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren; 1943-45
Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift im Wartheland; 1939-42
Deutsches Ärzteblatt; 1939-43
Deutschlands Erneuerung; 1930-39
Die Deutsche Polizei; 1940-44
Die Koralle; 1930-38
Die NS-Monatshefte; 1933-39
Die Umschau; 1928-33
Die Zeit; 1938-39
Erbe und Einsatz; 1943-45
Ergebnisse der inneren Medizin und Kinderheilkunde; 1939-44
Eugenical News; 1939-45
Eugenik. Erblehre. Erbpflege; 1931-33
Feldpostbriefe für Studenten der Medizin und fernimatrikulierten Jugendakademiker der medizinischen Fakultät (der Deutschen Karls-Universität Prag); 1944-45
Foreign Policy; 1939-45
Fortschritte der Erbpathologie, Rassenhygiene und ihrer Grenzgebiete; 1937-42
Forschungen und Fortschritte; 1939-42
Historische Zeitschrift; 1939-40
Internationales Ärztliches Bulletin; 1934-38
Journal of the History of Ideas; 1940-45
Klininsche Wochenschrift; 1942-44
Licht ins Volk!; 1935-36
Lotos; 1939-42
Monatshefte für NS-Sozialpolitik; 1939-43
Nation und Staat; 1933-34
Nature; 1938-45
Natur und Heimat; 1939-44

NS-Monatshefte; 1930-36
Prager Hochschulblätter; 1942-44
Prager Zeitungsdienst; 1944-45
Právník; 1939-45
Přítomnost; 1944
Races et racisme; 1936
Rasse; 1934-44
Raumforschung und Raumordnung; 1937-40
Schwarze Korps; 1939-44
The Eugenics Review; 1945-46
Verhandlungen der Deutschen Gesellschaft für Rassenforschung; 1933-39
Verhandlungen des Naturforschenden Vereins Brünn; 1939-44
Vesmír; 1939-45
Volk und Rasse; 1933-44
Volkwissenschaftliche Feldpostbriefe; 1944-45
Völkischer Beobachter; 1933-44
Wiener Medizinische Wochenschrift; 1939-43
Zeitschrift für angewandte Psychologie; 1939-41
Zeitschrift für menschliche Vererbungs- und Konstitutionslehre; 1933-36
Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie; 1941-43
Zeitschrift für Psychologie; 1939-44
Zeitschrift für Rassenkunde und die gesamte Forschung am Menschen; 1938-43
Zeitschrift für Rassenphysiologie; 1939-43
Zeitschrift für Tierpsychologie; 1938-44
Ziel und Weg; 1933-39

ii) sekundární literatura

AAS, Norbert: *Verlegt-dann vergast, vergiftet, verhungert: Die Kranken der Heil- und Pflegeanstalt Bayreuth in der Zeit der Zwangssterilisation und „Euthanasie"*. (Bayreuth: Bumerang-Verlag 2000).
ACKERMANN, Josef: *Heinrich Himmler als Ideologe*. (Göttingen-Zürich-Frankfurt am Main: Musterschmidt 1970).
ADAMS, Mark (ed.), *The Wellborn Science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia*. (New York - Oxford: Oxford University Press 1990).
ADAMS, Mark: *Eugenics in Russia, 1900-1940*, in: Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia*. (New York - Oxford: Oxford University Press 1990): 153-216.
ADAMS, Mark: *Towards a Comparative History of Eugenics*, in: Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science: Eugenics in Germany, France, Brazil, and Russia*. (New York - Oxford: Oxford University Press 1990): 217-27.
ADLER, Hans G.: *Theresienstadt 1941-1945: Das Anlitz einer Zwangsgemeinschaft: Geschichte, Soziologie, Psychologie*. (Tübingen: Mohr 1960).
ALLEN, Garland E.: *Life Science in the Twentieth Century*. (New York: Cambridge University Press 1975).
ALLEN, Garland E.: „Genetics, Eugenics and Class Struggle". In: *Genetics* 79, 1975 (Suppl.): 29-46.
ALLEN, Garland E.: *Thomas Hunt Morgan: The Man and His Science*. (Princeton: Princeton University Press 1978).
ALLEN, Garland E.: *The Rise and Spread of the Classical School of Heredity, 1910-1930: Development and Influence of the Mendelian Chromosome Theory*, in: Nathan REINHOLD (ed.), *The Sciences in American Context: A New Perspective*. (Washington: AAAS 1979): 209-28.
ALLEN, Garland E.: „The Misuse of Biological Hierarchies: The American Eugenics Movement, 1900-1940". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 5, 1983: 105-28.
ALLEN, Garland E.: „The Eugenics Record Office at Cold Spring Harbor, 1910-1940: An Essay in Institution History" In: *Osiris* 2, 1986: 225-64.
ALLEN, Garland E.: *Modern Biological Determinism: The Violence Initiative, the Human Genome Project, and New Eugenics*, in: Michael FORTUN (ed.) - Everett MENDELSOHN (ed.), *Practices of Human Genetics*. (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers 1999): 1-23.
ALLEN, Garland E.: „The Reception of Mendelism in the United States, 1900-1930". In: *Comptes Rendus de l'Academie des Sciences* 3, 2000: 1081-8.

ALLEN, Garland E. - BAKER, Jeffrey J. W.: *Biology: Scientific Process and Social Issues.* (Bethesda: Fitzerald Press 2001).
ALVAREZ PELAEZ, Raquel: „Introduccion al estudio de la eugenesia espanola (1900-1936)". In: *Quipi: Revista Latinoamericana de Historia de las Ciencias y la Tecnologia* 2, 1985: 95-122.
ALY, Götz: *Aussonderung und Tod: Die klinische hinrichtung der Unbrauchbaren.* (Berlin: Rotbuch 1987).
ALY, Götz (vyd.): *Aktion T4, 1939-1945: Die „Euthanasie"-Zentrale in der Tiergartenstrasse 4.* (Berlin: Hentrich 1987).
ALY, Götz: *Das Posener Tagebuch des Anatomen Hermann Voss*, in: Götz ALY - Peter CHROUST - Hermann LANGBEIN, *Biedermann und Schreibtischtäter, Materialien zur deutschen Täter-Biographie*, in: Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 4, Berlin 1989: 15-66.
ALY, Götz: *Bevölkerungspolitische Selektion als Mittel der sozialen „Neuordnung"*, in: Norbert FREI (ed.) - Hermann KLING (vyd.), *Der nationalsozialistische Krieg.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1990): 137-45.
ALY, Götz - HEIM, Susanne: *Deutsche Herrschaft „im Osten": Bevölkerungspolitik und Völkermord*, in: Peter JAHN (vyd.) - Reinhard RÜRUP (vyd.), *Erobern und Vernichten: Der Krieg gegen die Sowjetunion 1941-1945: Essays* (Berlin: Argon 1991): 84-105.
ALY, Götz (vyd.) - HEIM, Susanne (vyd.): *Bevölkerungsstruktur und Massenmord. Neue Dokumente zur deutschen Politik der Jahre 1938-1945*, in: Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik; Band 9, Berlin 1991.
ALY, Götz: *Der Wert des Menschen: The Value of the Human Being - Medicine in Germany, 1918-1945.* (Berlin: Ärztekammer Berlin 1991).
ALY, Götz - HEIM, Susanne: *Sozialplanung und Völkermord: Thesen zur Herrschaftsrationalität der nationalsozialistischen Vernichtungspolitik*, in: William SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 11-24.
ALY, Götz - HEIM, Susanne: „The Holocaust and Population Policy: Remarks on the Decision on the 'Final Solution'". In: *Yad Vashem Studies* 24, 1994: 45-70.
ALY, Götz: *The Planning Intelligentsia and the "Final Solution"*, in: Michael BURLEIGH (vyd.), *Confronting the Nazi Past: New Debates on Modern German History.* (New York: St. Martin's Press: 1996): 140-53.
ALY, Götz: *„Final Solution": Nazi Population Policy and the Murder of the European Jews.* (London-New York: Arnold - New York University Press 1999).
ALY, Götz - HEIM, Susanne: Vordenker der Vernichtung: Auschwitz und die deutschen Pläne für eine neue europäische Ordnung. (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 2001).
ALY, Götz - ROTH, Karl H.: *The Nazi Census: Identification and Control in the Third Reich.* (Philadelphia: Temple University Press 2004).
ALY, Götz: *Hitlers Volksstaat: Raub, Rassenkrieg und nationaler Sozialismus.* (Frankfurt am Main: S. Fischer 2005).
AMIEL, Charles: „La 'purete de sang'en Espagne". In: *Etudes inter-ethniques* 6, 1983: 28-45.
AMORT, Čestmír: *Nacistické plány na poněmčení středních Čech*, in: kol., *Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939-1945*, Praha 1965: 39-53.
ANNAS, George J. (ed.) - GRODIN, Michael A. (ed.): *The Nazi Doctors and the Nuremburg Code: Human Rights in Human Experimentation.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1992).
ARENDT, Hannah: *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.* (New York: Viking Press 1963).
ARNOLD, Hermann: *Die NS-Zigeunerverfolgung: Ihre Ausdeutung und Ausbeutung: Fakten, Mythos, Agitation, Kommerz.* (Aschaffenburg: K.-H.Gerster 1989).
ARONSON, Shlomo: *Heydrich und die Anfänge des SD und der Gestapo (1931-1935).* (Berlin: Deutsche Verlags-Anstalt 1967).
ASH, Mischell G.: *Medizin im Nationalsozialismus - wissenschaftliche Arbeit als Weg der Aufarbeitung*, in: Sonia HORN (vyd.) - Peter MALINA (vyd.), *Medizin im Nationalsozialismus - Wege der Aufarbeitung*, Wien 2001: 87-99.
ASH, Mitchell G.: *Wissenschaft und Politik als Ressourcesn für einander*, in: Rüdiger VOM BRUCH (vyd.) - Brigitte KADERAS (vyd.), *Wissenschaften und Wissenschaftspolitik: Bestandaufnahmen zu Formationen, Brüchen und Kontinuitäten in Deutschland des 20. Jahrhunderts.* (Stuttgart: F. Steiner 2002): 32-51.
ASH, Mitchell G. (vyd.) - STIFTER, Christian H. (vyd.): *Wissenschaft, Politik und Öffentlichkeit: Von der Wiener Moderne bis zur Gegenwart*, in: Wiener Vorlesungen, Konversationen und Studien, Band 12, Wien 2002.
ASHAMN, Charles - WAGMAN, Robert J.: *The Nazi Hunters.* (New York: Pharos Books 1988).
AUERBACH, Charlotte: *Mutation Research: Problems, Results, and Perspectives.* (London: Chapman and Hill 1976).

AUSUBEL, Frederick - BECKWITH, Jon - JANSSEN, Kaaren: „The Politics of Genetic Engineering: Who Decides Who's Defective?" In: *Psychology Today* 8, 1974: 8-30.
AYASS, Wolfgang: *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, in: Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik, Bd. 6, Berlin 1988.
AYASS, Wolfgang: *„Asoziale" im Nationalsozialismus.* (Stuttgart: Klett-Cotta 1995).
BAADER, Gerhard: *Die Medizin im Nationalsozialismus: Ihre Wurzeln und die erste Periode ihrer Realisierung 1933-1938*, in: Christian PROSS (vyd.) - Rolf WINAU (vyd.), *„Nicht mißhandeln": Das Krankenhaus Moabit 1920-1933, ein Zentrum jüdischer Ärzte in Berlin, 1933-1945: Verfolgung, Widerstand, Zerstörung.* (Berlin: Edition Hentrich im Verlag Fröhlich & Kaufmann 1984): 61-107.
BAADER, Gerhard: *Menschenexperimente*, in: Fridolf KUDLIEN - Gerhard BAADER, *Ärzte im Nationalsozialismus.* (Köln: Kiepenheuer & Witsch 1985): 175-97.
BAADER, Gerhard (vyd.) - SCHULTZ, Ulrich (vyd.): *Medizin und Nationalsozialismus: Tabuisierte Vergangenheit - Ungebrochene Tradition?* (Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1987).
BAADER, Gerhard: *Das Humanexperiment in den Konzentrationslagern - Konzeption und Durchführung*, in: Rainer OSNOWSKI (vyd.), *Menschenversuche: Wahnsinn und Wirklichkeit.* (Köln: Kölner Volksblatt Verlag 1988): 14-45.
BAADER, Gerhard: *Versuch-Tierversuch-Menschenversuch: Von der Beobachtung zum Versuch*, in: Rainer OSNOWSKI (vyd.), *Menschenversuche: Wahnsinn und Wirklichkeit.* (Köln: Kölner Volksblatt Verlag 1988): 14-45.
BAADER, Gerhard: *Rassenhygiene und Eugenik: Vorbedingungen für die Vernichtungsstrategien gegen sogennante „Minderwertige" im Nationalsozialismus*, in: Johanna BLEKER (vyd.) - Norbert JACHERTZ (vyd.), *Medizin im Dritten Reich.* (Köln: Dtsch. Ärzte-Verlag 1989): 22-9.
BAADER, Gerhard: *Ethik in der Begegnung mit der Vergangenheit - ein Weg der Auseinandersetzung*, in: Sonia HORN (vyd.) - Peter MALINA (vyd.), *Medizin im Nationalsozialismus - Wege der Aufarbeitung*, Wien 2001: 235-43.
BAADER, Gerhard: *Heilen und Vernichten: Die Mentalität der NS-Ärzte*, in: Angelika EBBINGHAUS (vyd.) - Klaus DÖRNER (vyd.), *Vernichten und Heilen: Der Nürnberger Ärzteprozeß und seine Folgen.* (Berlin: Aufbau-Verlag 2001): 275-94.
BAADER, Gerhard: *Vom Patientenmord zum Genozid: Forschungsansätze und aktuelle Fragestellungen*, in: Eberhard GABRIEL (vyd.) - Wolfgang NEUGEBAUER (vyd.), *Von der Zwangssterilisation zur Ermordung: Zur Geschichte der NS-Euthanasie in Wien* (Bd. 2). (Wien: Böhlau 2002): 189-236.
BAADER, Gerhard: *Auf dem Weg zum Menschenversuch im Nationalsozialismus: Historische Vorbedingungen und der Beitrag der Kaiser-Wilhelm-Institute*, in: Carola SACHSE (vyd.), *Die Verbindung nach Auschwitz: Biowissenschaften und Menschenversuche an Kaiser-Wilhelm-Instituten: Dokumentation eines Symposiums.* (Göttingen: Wallstein 2003): 105-57.
BAJEMA, Carl J. (ed.): *Eugenics: Then and Now.* (New York: Halsted Press 1976).
BALCÁREK, Pavel a PALEČEK, Pavel: „Gregor Mendel-Forschungsinstitut" v Brně: Projekt z let 1942-1943". In: *Univerzitní noviny* 2002: 31-33.
BAMBERGER, Edgar (vyd.) - EHMANN, Annegret (vyd.): *Kinder und Jugendliche als Opfer des Holocaust.* (Heidelberg: Dokumentationszentrum Deutscher Sinti und Roma in Zusammenarbeit mit der Gedenkstätte Haus der Wanseekonferenz 1995).
BANACH, Jens: *Die Rolle der Schulen der Sicherheitspolizei und des SD in den nationalsozialistischen Machtstrukturen*, in: Florian VON BUTTLAR - Stefanie ENDLICH - Annette LEO (vyd.), *Fürstenberg-Drögen: Schichten eines verlassenen Ortes*, in: Reihe Deutsche Vergangenheit, 106, Berlin 1994: 88-93.
BANACH, Jens: *Heydrichs Elite: Das Führerkorps der Sicherheitspolizei und des SD 1936-1945.* (Paderborn-München-Wien-Zürich: Schöningh 1998).
BARKER, David: „The Biology of Stupidity: Genetics, Eugenics and Mental Deficiency in the Inter-War Years". In: *The British Journal for the History of Science* 22, 1989: 347-76.
BARNES, Barry (ed.) - SHAPIN, Steven (ed.), *Natural Order: Historical Studies of Scientific Cultures.* (Beverly Hills/Ca.: Sage Publications 1979).
BARTOŠ, Josef: *Projekty germanizace Moravy*, in: Josef BARTOŠ - Miloš TRAPL, Dějiny Moravy (IV. díl - Svobodný stát a okupace), Vlastivěda moravská - Země a lid (nová řada), sv. 9, Brno 2004: 191-7.
BAYER, Kurt (Ed.) - SPARING, Frank (Ed.) - WOELK, Wolfgang (Ed.): *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Steiner Verlag 2004).
BAYERTZ, Kurt: „Naturwissenschaft und Sozialismus: Tendenzen der Naturwissenschaftsrezeption in der deutschen Arbeiterbewegung des 19. Jahrhunderts". In: *Social Studies of Science* 13, 1983: 355-94.
BÄRSCH, Claus E.: *Die politische Religion des Nationalsozislismus: Die religiöse Dimension der NS-Ideologie in den Schriften von Dietrich Eckart, Joseph Goebbels, Alfred Rosenberg und Adolf Hitler.* (München: Fink 1998).
BÄUMER, Änne: *NS-Biologie.* (Stuttgart: Hirzel 1990).

BEATTY, John: *Hannah Arendt and Karl Popper: Darwinism, Historical Determinism, and Totalitarianism*, in: SINGH, Rama S. - KRIMBAS, Costas B. - PAUL, Diane B. - BEATTY, John (ed.), *Thinking about Evolution: Historical, Philosophical, and Political Perspectives.* (Cambridge: Cambridge University Press 2000): 62-76.
BECK, Christoph: *Sozialdarwinismus, Rassenhygiene, Zwangssterilisation und Vernichtung „lebensunwerten" Lebens: Eine Bibliographie zum Umgang mit behinderten Menschen im „Dritten Reich" - und heute.* (Bonn: Psychiatrie-Verlag 1995)
BECKER, Peter E.: *Sozialdarwinismus, Rassismus, Antisemitismus und Völkischer Gedanke: Wege ins Dritte Reich.* (Stuttgart-New York: G. Thieme 1990).
BECKER, Peter E.: *Zur Geschichte der Rassenhygiene: Wege ins Dritte Reich.* (Stuttgart: Thieme 1988).
BECKWITH, Jon: „Social and Political Uses of Genetics in the United States: Past and Present". In: *Annals of the New York Academy of Sciences* 1976, 265: 46-56.
BEDDIES, Thomas (vyd.) - HÜBENER, Kristina (vyd.): *Kinder in der NS-Psychiatrie*, in: Schriftenreihe zur Medizin-Geschichte 10, Berlin-Brandenburg 2004.
BENZ, Wolfgang (vyd.): *Dimension des Völkermordes: Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus.* (München: Clett-Cotta Verlag 1991).
BENZ, Wolfgang - GRAML, Hermann - WEIß, Hermann: *Enzyklopädie des Nationalsozialismus.* (München: Deutscher Taschenbuch Verlag 2001).
BENZENHÖFER, Udo: *Der gute Tod? Euthanasie und Sterbehilfe in Geschichte und Gegenwart.* (München: Verlag C. H. Beck 1999).
BENZENHÖFER, Udo: *„Kinderfachabteilungen" und „NS-Kindereuthanasie"*, in: Studien zur Geschichte des Nationalsozialismus, Band 1, Wetzlar 2000.
BENZENHÖFER, Udo: „Zur juristischen Debatte um die 'Euthanasie' in der NS-Zeit". In: *Recht & Psychiatrie* 18, 2000: 112-21.
BERDING, Helmut: *Moderner Antisemitismus in Deutschland.* (Stuttgart: Suhrkamp 1988).
BERGMAN, Jerry: „Eugenics and the Development of Nazi Race Policy". In: *Perspectives on Science and Christian Faith* 44, 1992: 109-23.
BERGMANN, Anna: *Die verhütete Sexualität: Die Anfänge der modernen Geburtenkontrolle.* (Hamburg: Rasch und Röhring 1992).
BERNAL, Jean D.: *Biologické vedy v 20. storočí*, in: Malá knižnica spoľočnosti zv. 19, Bratislava 1960.
BERNASCONI, Robert - LOTT, Tommy L.: *The Idea of Race.* (Indianapolis - Cambridge: Hackett Publishing Co. 2000).
BERNER, Margit: „Die 'rassenkundlichen' Untersuchungen der Wiener Anthropologen in den Kriegsgefangengenlagern 1915-1918". In: *Zeitgeschichte* 30, 2003, Heft 3: 124-36 a dále také tatáž, *Rassenforschung an kriegsgefangengen Schwarzen*, in: Peter MARTIN - Christine ALONZO, *Zwischen Charleston und Stechschritt: Schwarze im Nationalsozialismus.* (Köln: Dölling und Galitz Verlag 2004): 605-23.
BERNETT, Hajo: *Nationalsozialistische Leibeserziehung: Eine Dokumentation ihrer Theorie und Organisation* (Theorie der Leibeserziehung 1). (Schomdorf bei Stuttgart: Hofmann 1966).
BEURTON, Peter: „Historische und systematische Probleme der Entwicklung des Darwinismus". In: *Jahrbuch für Geschichte und Theorie der Biologie* 1, 1994: 93-211.
BEYERCHEN, Alan D.: *Scientists under Hitler: Politics and Physics Community in the Third Reich.* (New Haven: Yale University Press 1977).
BIAGIOLI, Mario: *Science, Modernity, and the „Final Solution"*, in: Saul FRIEDLANDER (vyd.), *Probing the Limits of Representation: Nazism and the „Final Solution".* (Cambridge: Cambridge University Press 1992): 185-205.
BIDDISS, Michael D.: *Father of Racist Ideology: The Social and Political Thought of Count Gobineau.* (London: Weidenfeld & Nicolson 1970).
BILLIG, Michael: *Die rassistische Internationale: Zur Renaissance der Rassenlehre in der modernen Psychologie.* (Frankfurt am Main: Neue Kritik 1981).
BIEGE, Bernd: *Helfer unter Hitler: Das Rote Kreuz im Dritten Reich.* (Reinbek: Kindler 2000).
BIMAN, Stanislav: „Nacistická bezpečnostní služba v protektorátu Čechy a Morava: Vznik, organizace a činnost". In: *SAP* 22, 1972, č. 2: 297-355.
BIRN, Ruth Bettina: *Die Höheren SS- und Polizeiführer: Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten.* (Düsseldorf: Droste 1986).
BLACK, Edwin: *IBM and the Holocaust: The Strategic Alliance between Nazi Germany and America's Most Powerful Corporation.* (New York: Crown Publishers 2001).
BLACK, Edwin: *War against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race.* (New York: Four Walls Eight Windows 2003).
BLACKER, Charles P.: *Eugenics: Galton and After.* (London: Duckworth 1952).
BLÁHA, František: *Medicina na scestí.* (Praha: Orbis 1946).

BLEKER, Johanna (vyd.) - JACHERTZ, Norbert (vyd.): *Medizin im Dritten Reich.* (Köln: Köln: Dtsch. Ärzte-Verlag 1989).
BLUME, Gustav: *Rasse oder Menschheit: Eine Auseinandersetzung mit der nationalsozialistischen Rassenlehre.* (Dresden: Arbeitsgemeinschaft Medizinischer Verlage GmbH 1948).
BOCK, Gisela: *Zwangssterilisation im Nationalsozialismus: Studien zur Rassenpolitik und Frauenpolitik.* (Opladen: Westdeutscher Verlag 1986).
BODENHEIMER. *The History of Biology: An Introduction.* (London: W. Dawson and Sons 1957).
BOLLMUS, Reinhard: *Das Amt Rosenberg und seine Gegner.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1970).
BOTSCH, Gideon: „'Geheime Ostforschung' im SD: Zur Entstehungsgeschichte und Tätigkeit des Wannsee-Instituts, 1939-1945." In: *ZfG* 48, 2000, Heft 6: 509-24.
BOWER, Tom: *The Paperclip Conspiracy.* (London: Paladin 1988).
BOWLER, Peter J.: *The Eclipse of Darwinism: Anti-Darwinian Evolution Theories in the Decades Around 1900.* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1983).
BOWLER, Peter J.: „E. W. MacBride's Lamarckian Eugenics and Its Implications for the Social Construction of Scientific Knowledge". In: *Annals of Science* 41, 1984: 245-60.
BOWLER, Peter J.: *Theories of Human Evolution: A Century of Debate, 1844-1944.* (Baltimore-London: Johns Hopkins University Press 1986).
BOWLER, Peter J.: *The Mendelian Revolution: The Emergency of Hereditarian Concepts in Modern Science and Society.* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1989).
BOWLER, Peter J.: *Biology and Social Thought: 1850-1914.* (Berkeley/Ca.: University of California at Berkeley 1993).
BOWLER, Peter J.: *Darwinism.* (New York: Maxwell Macmillan International 1993).
BOWLER, Peter J.: *Evolution: The History of an Idea.* (Berkeley: University of California Press 2003).
BÖHM, Boris (Ed.): *Nationalsozialistische Euthanasieverbrechen: Beiträge zur Aufarbeitung ihrer Geschichte in Sachsen.* (Dresden: Michael Sandstein Verlag 2004): 8-30.
BÖHM, Boris - SCHILTER, Thomas: *Pirna-Sonnenstein: Von der Reformpsychatrie zur Tötung psychisch Kranker und Behinderter*, in: Boris BÖHM (Ed.), *Nationalsozialistische Euthanasieverbrechen: Beiträge zur Aufarbeitung ihrer Geschichte in Sachsen.* (Dresden: Michael Sandstein Verlag 2004): 30-67.
BÖHM, Boris - FIEBRANDT, Maria: *Hermann Paul Nitsche (1876-1948): Zur Biographie eines Reformpsychiaters und Hauptakteurs der NS-„Euthanasie"*, in: Boris BÖHM (Ed.), *Nationalsozialistische Euthanasieverbrechen: Beiträge zur Aufarbeitung ihrer Geschichte in Sachsen.* (Dresden: Michael Sandstein Verlag 2004): 71-105.
BÖHME, Helmut: *Das Gen - zur Theorie des Begriffes: Dem Andenken an Akademiemitglied Hans Stubbe gewidmet.* (Berlin: Akademie-Verlag 1989).
BRADLEY, John F. N.: *Lidice: Sacrificial Village.* (New York: Ballantine Books 1972).
BRAMER, Rainer (ed.), *Naturwissenschaft im NS-Staat.* (Marburg: Redaktionsgemeinschaft Soznat 1984).
BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem: Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945.* (Praha: Prostor 1999).
BRAUNFELS, Sigrid (vyd.) - HERZOG, Karl (vyd.) - HILLER, Friedrich (vyd.): *Der vermessene Mensch: Eine Geschichte der Anthropometrie in Kunst und Wissenschaft.* (Gräfelfing: Moos 1973).
BREBECK, Wulff - HÜSER, Karl: *Wewelsburg 1933-1945: A Cult and Terror Centre of the SS.* (Paderborn: Verlag Bonifatius-Druckerei 1982).
BREITMAN, Richard: *The Architect of Genocide: Heinrich Himmler and the Final Solution.* (Hannover: University Press of New England 1992).
BRILL, Werner: *Pädagogik im Spannungsfeld von Eugenik und Euthanasie: Die „ Euthanasie" - Diskussion in der Weimarer Republik und zu Beginn der neunziger Jahre.* (St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag 1994).
BRINKMANN, Bernd - TEIGE, Klaus: „In memoriam Prof. Dr. med. Hans Wolfgang Sachs". In: *Rechtsmedizin* 11, 2001, Heft 1: 31-6.
BRISSAUD, André: *The Nazi Secret Service.* (London: Bodley Head 1974).
BRÖMER, Rainer - HOßFELD, Uwe - RUPKE, Nicolaas A.: *Evolutionsbiologie von Darwin bis heute.* (Berlin: VWB 2000).
BROWDER, George C.: „The SD: The Significance of Organization and Image". In: *CEH* 5, 1972: 362-80.
BROWDER, George C.: *Foundations of the Nazi Police State: The Formation of Sipo and SD.* (Lexington/Ky.: University Press of Kentucky 1990).
BROWN, Ian: „Who Were the Eugenicists? A Study of the Formation of an Early 20th Century Pressure Group". In: *History of Education* 17, 1988: 295-307.
BROWNING, Christopher R.: *Der Weg zur „Endlösung": Entscheidungen und Täter.* (Bonn: J. H. W. Dietz 1998).
BROWNING, Christopher R.: *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939-March 1942.* (Lincoln: University of Nebraska Press 2004).

BRUCKER-BOROUJERDI, Ute: „Die 'Rassenhygienische und Erbbiologische Forschungsstelle' im Reichsgesundheitsamt". In: *Bundesgesundheitsblatt* 32, 1989: 13-9.
BRYANT, Chad: „Občanství, národnost a každodenní život: Příspěvek k dějinám česko-německých smíšených manželství v letech 1939-1946". In: *Kuděj* 4, 2002, č. 2: 43-51.
BRYANT, Chad: „Acting Czech, Marking Germans: Nationality Politics in Bohemia, and Moravia, 1939-1947". In: *GHI Bulletin* 2004, No. 34: 65-73.
BUDIL, Ivo T.: *Za obzor Západu: Promeny antropologického myšlení od Isidora ze Sevilly po Franze Boase.* (Praha: Triton 2001).
BUCHHEIM, Hans: „Die Höheren SS- und Polizeiführer". In: *VjZG* 11, 1963: 362-91.
BUCHHEIM, Hans: *Die SS-das Herrschaftsinstrument: Befehl und Gehorsam* - (Band 1. Anatomie des SS-Staates: Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte). (Olten-Freiburg im Breisgau: Konstanz 1965).
BUCHHEIM, Hans - BROSZAT, Martin - JACOBSEN, Hans-Adolf - KRAUSNICK, Helmut: *Anatomie des SS-Staates.* (München: Deutscher Taschenbuch Verlag 1982).
BUCHHEIM, Hans: *Der Reichskommisar für die Festigung deutschen Volkstums*, in: Anatomie des SS-Staates, München 1994: 182-200.
BURLEIGH, Michael: *Germany Turns Eastwards: A Study of Ostforschung in the Third Reich.* (Cambridge: Cambridge University Press 1988).
BURLEIGH, Micahel: „Racism as Social Policy: The Nazi 'Euthanasia' Programme, 1939-1945". In: *Ethnic and Racial Studies* 14, 1991: 453-73.
BURLEIGH, Michael - WIPPERMANN, Wolfgang: *The Racial State: Germany, 1933-1945.* (Cambridge: Cambridge University Press 1991).
BURLEIGH, Michael: *Die Stunde der Experten*, in: Mechthild RÖSSLER (vyd.) - Sabine SCHLEIERMACHER (vyd.), *Der „Generalplan Ost": Hauptlinien der nationalsozialistischen Planungs- und Vernichtungspolitik.* (Berlin: Akademie Verlag 1993): 346-55.
BURLEIGH, Michael: „Psychiatry, German Society, and the Nazi 'Euthanasia' Programme." In: *Social history of Medicine* 7, 1994: 213-28.
BURLEIGH, Michael: *Death and Deliverance: Euthanasia in Germany 1900-1945.* (New York - Cambridge: Cambridge University Press 1994).
BURLEIGH, Michael (vyd.): *Confronting the Nazi Past: New Debates in Modern German History.* (New York: St. Martin's Press 1996).
BURLEIGH, Michael: *Ethics and Extermination: Reflections on Nazi Genocide.* (New York: Cambridge University Press 1997).
BURLEIGH, Michael: *Die Zeit des Nationalsozialismus: Eine Gesamtdarstellung.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 2000).
BURLEY, Justine: *The Genetic Revolution and Human Rights.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1999).
CALVELLI-ADORNO, Franz: „Die rassische Verfolgung der Zigeuner vor dem 1. März 1943". In: *Rechtsprechung zum Wiedergutmachungsrecht* 12, 1961: 529-39.
CARLSON, Elof A.: *The Gene: A Critical History.* (Philadelphia: Saunders 1966).
CARLSON, Elof A.: „The Drosophila Group: the Transition from the Mendelian Unit to the Individual Gene". In: *Journal of the History of Biology* 7, 1974: 31-48.
CAROL, Anne: *Histoire de l'eugenisme en France: les medicins et la procreation, XIXe-XXe siecle.* (Paris: Editions du Seuil 1995).
CHASE, Allan: *The Legacy of Malthus: The Social Costs of the New Scientific Racism.* (New York: Knopf 1977).
CHILDS, Barton: „Persistent Echoes of the Nature-Nurture Argument". In: *American Journal for Human Genetics* 29, 1977: 1-13.
CHURCHILL, Frederick B.: „From Heredity to Vererbung – The Transmission Problem, 1850-1915". In: *ISIS* 78, 1987: 337-64.
CARLSON, Elof A.: *The Unfit: A History of a Bad Idea.* (New York: Cold Spring Harbor Laboratory Press 2001).
CERVIK, Karl: *Kindermord in der Ostmark: Kindereuthanasie im Nationalsozialismus 1938-1945.* (Münster: Lit 2001).
CONRAD, Hedwig: *Utopien der Menschenzüchtung: Der Sozialdarwinismus und seine Folgen.* (München: Kösel-Verlag 1955).
CORNIS, Gustavo: *Richard Walther Darré - Der „Blut-und-Boden"-Ideologe*, in: R. SMELSER - R. ZITELMANN, c. d.: 15-27.
CONNELLY, John - GRÜTTNER, Michael, *Universities under Dictatorship.* (University Park/Pa.: Pennsylvania State University Press 2005).

CORSI, Pietro - WEINDLING, Paul J.: *Darwinism in Germany, France and Italy*, in. David KOHN (ed.), *The Darwinian Heritage: Including Proceedings of the Charles Darwin Centenary Conference, Florence Center for the History and Philosophy of Science, June 1982.* (Princeton/NJ.: Princeton University Press 1985): 683-729.
COWAN, Robert S.: „Nature and Nurture: The Interplay of Biology and Politics in the Thought of Francis Galton". In: *Studies in the History of Biology* 1, 1977: 133-208.
CRAVENS, Hamilton: *The Triumph of Evolution: American Scientists and the Heredity-Environmet Controversy, 1900-1941.* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1978).
CROOK, Paul: *Darwinism, War and History: The Debate over the Biology of War from the 'Origin of Species' to the First World War.* (Cambridge: Cambridge University Press 1994).
CUŘÍNOVÁ, Ludmila: *Ústav pro národní eugeniku*, in Antonín KOSTLÁN (ed.), *Technokracie v českých zemích (1900-1950)*, Práce z dějin Akademie věd České republiky, řada A, sv. 6, Studie z dějin techniky, sv. 3: 151-6.
CZARNOWSKI, Gabriele: *Das kontrollierte Paar: Ehe- und Sexualpolitik im Nationalsozialismus.* (Weinheim: Deutscher Studien Verlag 1991).
ČVANČARA, Jaroslav: *Heydrich.* (Praha: Gallery 2004).
DAELE VAN DEN, Wolfgang - KROHN, Wolfgang - WEINGART, Peter: *Die politische Steuerung der wissenschaftlichen Entwicklung*, in: Wolfgang VAN DEN DAELE (vyd.) - Wolfgang KROHN (vyd.) - Peter WEINGART (vyd.), *Geplante Forschung: Vergleichende Studien über den Einfluß politischer Programme auf die Wissenschaftsentwicklung.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1979): 11-63.
DALCHOW, Claus - BORK, Hans-Rudolf - SCHUBERT, Peter: *Forschung in Müncheberg/Mark: Bild- und Schriftzeugnisse zur Entwicklung seit 1928.* (Müncheberg: ZALF 1998).
DAUM, Monika - DEPPE, Hans-Ulrich: *Zwangssterilisation in Frankfurt am Main, 1933-1945.* (Frankfurt am Main: Campus 1991).
DAVID, Henry P. - FLEISCHHACKER, Jochen - HOHN, Charlotte: „Abortion and Eugenics in Nazi Germany." In: *Population and Development Review* 14, 1988: 81-112.
DAWIDOWICZ, Lucy S.: *The War against the Jews, 1933-1945.* (New York: Holt, Rinehart and Winston 1975).
DAWSON, Doyne: *Evolutionary Theory and Group Selection: The Question of Warfare*, in: Philip POMPER (ed.) - David G. SHAW (ed.), *The Return of Science: Evolution, History, and Theory.* (Lanham-Boulder-New York-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.: 2002): 97-123.
DEICHMANN, Ute: *Hans Nachtsheim: A Human Geneticist under National Socialism, and the Question of Freedom of Science*, in: Michael FORTUN (vyd.) - Everett MENDELSOHN (vyd.), *The Practices of Human Genetics.* (Dordrecht - Boston: Kluwer Academic Publishers 1999): 143-53.
DEICHMAN, Ute: *Biologists under Hitler.* (Cambridge/Ma. - London: Harvard University Press 1996)
DELISLE, Richard G.: „The Biology/Culture Link in Human Evolution, 1750-1950: The Problem of Integration in Science." In: *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 32C, 2001, No. 4: 531-557.
DENNLER, Wilhelm: *Die Böhmische Passion: Prager Tagebuch 1939-1947.* (Freiburg im Breisgau - Frankfurt am Main: Dikreiter Verlagsgesellschaft 1953).
DIERKER, Wolfgang: *Himmlers Glaubenskrieger: Der Sicherheitsdienst der SS und seine Religionspolitik.* (Paderborn: Schöningh 2002).
DIETL, Hans-Martin - GAHSE, Heinz - KRANHOLD, Hans-Georg: *Humangenetik in der sozialistischen Gesellschaft: Philosophisch-ethische und soziale Probleme.* (Magdeburg: VEB G. Fischer Verlag Jena 1977).
DIETL, Hans-Martin (vyd.): *Eugenik: Entstehung und gesellschaftspolitische Bedingtheit.* (Jena: Fischer 1984).
DIETRICH, Donald J.: *Catholic Resistance to Biological and Racist Eugenics in the Third Reich*, Francis R. NICOSIA (ed.) - Lawrence D. STOKES (ed.), *Germans Against Nazism: Nonconformity, Opposition and Resistance in the Third Reich.* (New York: Berg 1990): 137-55.
DIETRICH, Donald J.: „Catholic Eugenics in Germany, 1920-1945: Hermann Muckermann, S. J. and Joseph Mayer". In: *Journal of Church and State* 34, 1992: 575-600.
DIANE, Paul: „Eugenic Anxieties, Social Realities, and Political Choices". In: *Journal of Social Research* 59, 1992: 663-83.
DIKÖTTER, Frank: *Imperfect Conceptions: Medical Knowledge, Birth Defects and Eugenics in China.* (New York: Columbia University Press 1998).
DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura za protektorátu: Školství, písemnictví, kinematografie.* (Praha: Národní filmový archiv 1996).
DOLGIN, Janet L.: „Ideologies of Discrimination: Personhood and the 'Genetic Group'". In: *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 32C, 2001, No. 4 (Special Issue: Genetics, Persons, and Responsibility): 705-722.
DORNA, Wigbert: *N. W. Timoféeff-Ressovsky in Berlin-Buch 1925-1945: Sein Beitrag zur Genetik und dessen Verhältnis zur nationalsozialistischen Erblehre.* (Münster 1995; disertace).

DOWBIGGIN, Ian R.: *Keeping America Sane: Psychiatry and Eugenics in the United States and Canada, 1880-1940.* (Ithaca/N.Y.: Cornell University Press 1997).
DÖRING, Hans J.: *Die Zigeuner im nationalsozialistischen Staat.* (Hamburg: Kriminalistik Verlag 1964).
DÖRNER, Klaus: „Nationalsozialismus und Lebensvernichtung". In: *VjHZ* 15, 1967: 121-52.
DÖRNER, Klaus: *Der Krieg gegen die psychisch Kranken: Nach „Holocaust" Erkennen, Trauern, Begegnen: Gewidmet den im „Dritten Reich" getöteten psychisch, geistig und körperlich behinderten Bürgern und ihren Familien.* (Rehburg-Loccum: Psychiatrie-Verlag 1980).
DÖRNER, Klaus: *Tödliches Mitleid: Zur Frage der Unerträglichkeit des Lebens, oder die soziale Frage: Entstehung, Medizierung, NS-Endlösung heute und morgen.* (Gütersloh: J. van Hoddis 1988).
DÖRNER, Klaus (ed.) - EBBINGHAUS, Angelika (ed.) - LINNE, Karsten (ed.): *The Nuremburg Medical Trial, 1946/47: Transcripts, Material of the Prosecution and Defense, Related Documents.* (München: K. G. Saur 1999).
DROUARD, Alain: „Aux origines de l'eugenisme en France: Le neo-Malthusianisme (1896-1914)". In: *Population: Revue Bimestrielle de l'Institut National d'Etudes Demographiques* 47, 1992: 435-60.
DROUARD, Alain: „Aux sources de l 'eugenisme francais". In: *Recherche* 26, 1995: 648-54.
DUFF, Shiela G.: *A German Protectorate: The Czechs under Nazi Rule.* (London: Macmillan & Co. Ltd. 1942).
DUNN, Leslie C. (ed.): *Genetics in the Twentieth Century.* (New York: MacMillan 1951).
DUNN, Leslie C.: „Cross Currents in the History of Human Genetics". In: *American Journal for Human genetics* 14, 1962: 1-13.
DUNN, Leslie C. - DOBZHANSKY, Theodosius: *Heredity, Race and Society.* (New York: New American Library 1952).
DUSTER, Troy: *Backdoor to Eugenics.* (New York: Routledge 1990).
DÜCKER, Gerti (vyd.): *100 Jahre Bernhard Rensch: Biologe-Philosoph-Künstler*, in: Thesen und Texte Münsterscher Gelehrter, Band 16, Münster 2000.
EBBINGHAUS, Angelika (vyd.) - DÖRNER, Klaus (vyd.): *Vernichten und Heilen:Der Nürnberger Ärzteprozess und seine Folgen.* (Berlin: Aufbau-Verlag 2001).
EBBINGHAUS, Angelika - ROTH, Karl Heinz, *Von der Rockefeller Foundation zur Kaiser Wilhelm/Max-Planck-Gesellschaft: Adolf Butenandt als Biochemiker und Wissenschaftspolitiker des 20. Jahrhunderts*, in: *Ztschr. f. Geschichtswiss.* 50, 2002: 389-418.
ECKART, Wolfgang U.: *Humanexperiment und Probandenrecht in der Medizin des 20. Jahrhunderts*, in: Christoph MUNDT (vyd.) - Gerrit HOHENDORF (vyd.) - Maike ROTZOLL (vyd.), *Psychiatrische Forschung und NS-„Euthanasie": Beiträge zu einer Gedenkveranstaltung an der Psychiatrischen Universitätsklinik Heidelberg.* (Heidelberg: Wunderhorn 2001): 248-63.
EFRON, John M.: *Defenders of the Race: JewishDoctors and Race Science in Fin-de-Siecle Europe.* (New Haven/Conn.: Yale University Press 1995).
EHRENSTROM, Philippe: „Eugenisme et sante publique: La sterilisation legale des malades mentaux dans le canton de Vaud (Suisse)". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 15, 1993: 205-27.
EIBL-EIBELSFELD, Irenäus: *Konrad Lorenz: Das Wirkungsgefüge der Natur und das Schicksal des Menschen.* (München-Zürich: R. Piper & Co. Verlag 1978).
EIFERT, Christiane (vyd.) - ROUETTE, Susanne (vyd.): *Reforming Sex: The German Movement for Birth Control and Abortion Reform, 1920-1950.* (New York: Oxford University Press 1995).
EILERS, Rolf: *Die nationalsozialistische Schulpolitik: Eine Studie zur Funktion der Erziehung im totalitären Staat.* (Köln - Opladen: Westdeutscher-Verlag 1963).
ELKELES, Barbara: *Der moralische Diskurs über das medizinische Menschenexperiment im 19. Jahrhundert.* (Stuttgart - New York: G. Fischer 1996).
ENGEL, Jonathan: *Doctors and Reformers: Discussion and Debate over Health Policy, 1925-1950.* (Columbia: University of South Carolina Press 2002).
ERICSSON, Kjersti - SIMONSEN, Eva: *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy.* (Oxford - New York: Berg 2005).
ESSNER, Cornelia: *Die „Nürnberger Gesetze" oder die Verwaltung des Rassenwahns 1933-1944.* (Paderborn: Schöningh 2002).
FAHLBUSCH, Michael: *Wissenschaft im Dienst der nationalsozialistischen Politik?: Die „Volksdeutschen Forschungsgemeinschaften" von 1931-1945.* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 1999).
FALK, Raphael: *The Manifest and the Scientific*, in: Sabine MAASEN (vyd.) - Everett MENDELSOHN (vyd.) - Peter WEINGART (vyd.), *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors.* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers 1995): 57-79.
FALK, Raphael: „The Struggle of Genetics for Independence". In: *Journal of the History of Biology* 28, 1995: 219-46.
FARRALL, Lyndsay A.: *The Origins and Growth of the English Eugenics Movement, 1865-1925.* (New York: Garland 1985).

FAULSTICH, Heinz: *Hungesterben in der Psychiatrie 1914-1949: Mit einer Topographie der NS-Psychiatrie.* (Freiberg im Breisgau: Lambertus 1998).
FELBOR, Ute: *Rassenbiologie und Vererbungswissenschaft in der Medizinischen Fakultät der Universität Würzburg, 1937-1945.* (Würzburg: Königshausen & Neumann 1995).
Field Information Agency, Technical: *FIAT Review of German Science, 1939-46 (Account of Investigations and Advances Made by German Scientists) - Part 4: German Biology.* (Wiesbaden: 1948).
Field Information Agency, Technical: *FIAT Review of German Science, 1939-46 (Account of Investigations and Advances Made by German Scientists) - German Psychiatry.* (Wiesbaden: 1948).
FELBOR, Ute: *Rassenbiologie und Vererbungswissenschaft in der Medizinischen Fakultät der Universität Würzburg 1937-1945.* (Würzburg: Königshausen & Neumann 1995).
FENNER, Elisabeth: *Zwangssterilisation im Nationalsozialismus: zur Rolle der Hamburger Sozialverwaltung.* (Ammersbek bei Hamburg: Verlag an der Lottbek 1990).
FEUERHELM, Wolfgang: *Polizei und „Zigeuner": Strategien, Handlungsmuster und Alltagstheorien im polizeilichen Umgang mit Sinti und Roma.* (Stuttgart: F. Enke 1987).
FIELD, Geoffrey G.: *Evangelist of Race: The Germanic Vision of Houston Stewart Chamberlain.* (New York: Columbia University Press 1981).
FISCHER, Adolf: „50 Jahre Sudetendeutsche Familienforschung". In: *Sudetendeutsche Familienforschung* 18, 1976: 3-23.
FISCHER, Hans: *Völkerkunde im Nationalsozialismus.* (Berlin: Dietrich Reimer Verlag 1990).
FISCHER, Klaus: *The History of an Obsession: German Judeophobia and the Holocaust.* (New York: Continuum 1998).
FÖGER, Benedikt - TASCHWER, Klaus: *Die andere Seite des Spiegels: Konrad Lorenz und der Nationalsozialismus.* (Wien: Czernin Verlag 2001).
FRANK, Ernst: *Karl Hermann Frank: Staatsminister im Protektorat.* (Heusenstamm: Orion-Heimreiter-Verlag 1965)
FRAENKEL, Heinrich - MANVELL, Roger: *Heinrich Himmler.* (London: Heinemann 1965).
FRAENKEL, Ernst: *The Dual State: A Contribution to the Theory of Dictatorship.* (Clark/N.J.: The Lawbook Exchange 2005).
FREEDEN, Michael: „Eugenics and Progressive Thought: A Study in Ideological Affinity". In: *Historical Journal* 22, 1979: 645-71.
FREI, Norbert (vyd.): *Medizin und Gesundheitspolitik in der NS-Zeit.* (München: Oldenbourg 1991).
FREI, Norbert: *Der Führerstaat: Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945.* (München: deutscher Taschenbuch Verlag 2001).
FREIDL, Wolfgang (vyd.) - SAUER, Werner (vyd.): *NS-Wissenschaft als Vernichtungsinstrument: Rassenhygiene, Zwangssterilisation, Menschenversuche und NS-Euthanasie in der Steiermark.* (Wien: Facultas 2004).
FREIMARK, Peter - JANKOWSKI, Alice - LORENZ, Ina (vyd.): *Juden in Deutschland: Emanzipation, Integration, Verfolgung und Vernichtung.* (Hamburg: H. Christians Verlag 1991).
FREMUND, Karel: „Dokumenty o nacistické vyhlazovací politice". In: *SAP* 13, 1963, č. 2: 3-45.
FREMUND, Karel: „Heydrichova nadace - důležitý nástroj nacistické vyhlazovací politiky". In: *Sborník archivních prací* 14, 1964: seš. 1: 3-38.
FRIEDLANDER, Henry: *Der Weg zur NS-Genozid: Von der Euthanasie bis zur Endlösung.* (Berlin: Berlin Verlag 1997).
FRIEDRICH, Wilhelm: *Die Polizei im NS-Staat: Die Geschichte ihrer Organisation im Überblick.* (Paderborn: Schöningh 1997).
FROLOV, Ivan T.: *Global Problems and the Future of Mankind.* (Moscow: Progress 1982).
FROLOV, Ivan T. - PASTUSNY, Sergej A.: *Die Evolution der russischen Eugenik - Kritik der Neoeugenik*, in: Hans-Martin DIETL (vyd.), *Eugenik: Entstehung und gesellschaftspolitische Bedingtheit.* (Jena: Fischer 1984): 59-78.
FRÜH, Dorothee: *Der Einfluss der Mendelgenetik auf die Humangenetik in Deutschland zwischen 1900 und 1914 im Spiegel ausgewählter populärwissenschaftlicher Zeitschriften.* (Tübingen 1997; disertace)
FUCHS, Thomas: *„Endlich einmal mit den alten Vorstellungen vom Menschen Schluß machen...": Wissenschaft und Lebensvernichtung im Nationalsozialismus*, in: Christoph MUNDT (vyd.) - Gerrit HOHENDORF (vyd.) - Maike ROTZOLL (vyd.), *Psychiatrische Forschung und NS-„Euthanasie": Beiträge zu einer Gedenkveranstaltung an der Psychiatrischen Universitätsklinik Heidelberg.* (Heidelberg: Wunderhorn 2001): 213-29.
GALTON, David J.: *In Our Own Image: Eugenics and the Genetic Modification of People.* (London: Little Brown 2001).
GALTON, David J.: *Eugenics: The Future of Human Life in the 21st Century.* (London: Abacus 2002).

GARTON, Stephen: „Sound Minds and Healthy Bodies: Reconsidering Eugenics in Australia, 1914-1940". In: *Australian Historical Studies* 22, 1986: 163-81.
GEFLAND, Toby: „From Religious to Bio-Medical Anti-Semitism". In: Ann LA BERGE (ed.) - Mordechai FEINGOLD (ed.), *French Medical Culture in the Nineteenth Century.* (Amsterdam: Rodopi 1994): 45-97.
GELLATELY, Robert: *The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy 1933-1945.* (Oxford: Clarendon Press/ New York: Oxford University Press 1990).
GABRIEL, Eberhard: *NS-Euthanasie in Wien.* (Wien: Böhlau 2000).
GALLATELY, Robert: „Situating the 'SS-State' in a Social-Historical Context: Recent Histories of the SS, the Police and the Courts in the Third Reich". In: *Journal of Modern History* 64, 1992: 338-65.
GAMM, Hans-Jochen: *Der braune Kult: Das dritte Reich und seine Ersatzreligion.* (Hamburg: Rütten & Loening 1962).
GANSSMÜLLER, Christian: *Die Erbgesundheitspolitik des Dritten Reiches: Planung, Durchführung und Durchsetzung.* (Köln: Böhlau 1987).
GASMAN, Daniel: *The Scientific Origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the Monist League.* (New Brunschwick/NJ.: Transaction Publishers 2004).
GAUSEMEIER, Bernd: *Mit Netzwerk und doppeltem Boden: Die botanische Forschung am Kaiser-Wilhelm-Institut für Biologie und die nationalsozialistische Wissenschaftspolitik*, in: Susanne HEIM (vyd.), *Autarkie und Ostexpansion: Pflanzenzucht und Agrarforschung im Nationalsozialismus.* (Göttingen: Wallenstein 2002): 180-205.
GAUSEMEIER, Bernd: *Rassenhygienische Radikalisierung und kollegialer Konsens*, in: Carola SACHSE (vyd.), *Die Verbindung nach Auschwitz: Biowissenschaften und Menschenversuche an Kaiser-Wilhelm-Instituten - Dokumentation eines Symposiums.* (Göttingen: Wallstein 2003): 105-57.
GAUSEMEIER, Bernd: *An der Heimatfront: „Kriegswichtige" Forschung am Kaiser-Wilhelm-Institut für Biochemie*, in: Wolfgang SCHIEDER (vyd.) - Achim TRUNK (vyd.), *Adolf Butenand und die Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft: Wissenschaft, Industrie und Politik im „Dritten Reich".* (Göttingen: Wallstein 2004): 134-68.
GAWIN, Magdalena: *Rasa i nowoczesność: Historia polskiego ruchu eugenicznego (1880-1952).* (Warszawa: Wydawnictwo Neriton 2003).
GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: *Dramatické i všední dny protektorátu.*(Praha: Themis 1996).
GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: *Vědci a domácí rezistence: Programové koncepty a osobnostní přínosy*, in: Antonín KOSTLÁN (ed.), *Věda v českých zemích za druhé světové války*, in: Studia historiae Academiae Scientiarum, seria C, fasciculus 3, Praha 1998.
GEBHART, Jan (ed.) - ŠEDIVÝ, Ivan (ed.): *Česká společnost za velkých válek 20. století: Pokus o komparaci.* (Praha: Karolinum 2003).
GEISENHEINER, Katja: *„Rasse ist Schicksal": Otto Reche (1879-1966) - ein Leben als Anthropologe und Völkerkundler*, in: Beiträge zur Leipziger Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, Reihe A, Band 1, Leipzig 2002.
GEORKE, Heinz: *75. Jahre Deutsche Röntgengesellschaft.* (Stuttgart-New York: Georg Thieme Verlag 1980).
GESSLER, Bernhard: *Eugen Fischer (1874-1967): Leben und Werk des Freiburger Anatomen, Anthropologen und Rassenhygienikers bis 1927.* (Frankfurt am Main - Wien: Lang 2000).
GEUTER, Ulfried: *The Professionalization of Psychology in Nazi Germany.* (Cambridge: Cambridge University Press 1992).
GIERE, Jacqueline: *Die gesellschaftliche Konstruktion des Zigeuners: zur Genese eines Vorurteiles.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1996).
GIES, Horst: *Zur Entstehung des Rasse- und Siedlungsamtes der SS*, in: kol.: *Paul Kluke zum 60. Geburtstag dargebracht von Frakfurter Schülern und Mitarbeitern - Festschrift.* (Frankfurt am Main 1968): 127-39.
GILLHAM, Nicholas W.: *A Life of Sir Francis Galton: From African Exploration to the Birth of Eugenics.* (Oxford: Oxford University Press 2001).
GILSENBACH, Reimer: *Die Verfolgung der Sinti: Ein Weg, der nach Auschwitz führte*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik, Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 11-42.
GLASS, Bentley: „A Hidden Chapter of German Eugenics between the Two World Wars". In: *Proceedings of the American Philosophical Society* 125, 1981: 357-67.
GLASS, Bentley: „Racism and Eugenics in International Context". In: *Quarterly Review of Biology* 63, 1993: 61-7.
GLETTLER, Monika (vyd.) - MÍŠKOVÁ, Alena (vyd.), *Prager Professoren 1938-1948: Zwischen Wissenschaft und Politik*, in: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, Band 17, Essen 2001.
GLETTLER, Monika (vyd.) - LIPTÁK, Ľubomír - MÍŠKOVÁ, Alena: *Geteilt, besetzt, beherrscht: Die Tschechoslowakei 1938-1945: Reichsgau Sudetenland, Protektorat Böhmen und Mähren, Slowakei.* (Essen: Klartext 2004).

GLOWATZKI, Georg: „Ämilian Josef Kloiber zum siebzigsten Geburtstag". In: *Homo* 31, 1980: 237.
GOLDHAGEN, Daniel J.: *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust.* (New York: Knopf 1996).
GOODRICK-CLARKE, Nicholas: *The Occult Roots of Nazism: Secret Aryan Cults and Their Influence on Nazi Ideology: the Ariosophists of Austria and Germany, 1890-1935.* (New York: New York University Press 1992).
GOODRICK-CLARKE, Nicholas: *Black Sun: Aryan Cults, Esoteric Nazism, and the Politics of Identity.* (New York: New York University Press 2002).
GRABER, Gerry S.: *History of the SS.* (London: Myflower 1980).
GRABER, Gerry S.: *The Life and Times of Reinhard Heydrich.* (New York: McKay 1980).
GRAHAM, Loren R.: „Science and Values: The Eugenics Movement in Germany and Russia in the 1920s". In: *American Historical Review* 82, 1977: 1133-64.
GREBE, Hans: „Otmar von Verschuer 60. Jahre alt". In: *Homo* 7, 1956: 65-7.
GRODE, Walter: *Die „Sonderbehandlung 14f13" in den Konzentrationslagern des Dritten Reiches: Ein Beitrag zur Dynamik faschistischer Vernichtungspolitik.* (Frankfurt am Main - New York: P. Lang 1987).
GRODE, Walter: *Nationalsozialistische Moderne: Rassenideologische Modernisierung durch Abtrennung und Zerstörung gesellschaftlicher Peripherien.* (Frankfurt am Main - New York: P. Lang 1994).
GROSSE, Pascal: *Kolonialismus, Eugenik und bürgerliche Gesellschaft in Deutschland 1850-1918.* (Frankfurt am Main: Campus-Verlag 2000).
GRUCHMANN, Lothar: *Nationalsozialistische Großraumordnung: Die Konstruktion einer deutschen Monroe-Doktrin.* (Stuttgart: Deutsche-Verlags Anstalt 1962).
GRUCHMANN, Lothar: „Blutschutzgesetz und Justiz: Entstehung und Anwendung des Nürnberger Gesetzes vom 15. 9. 1935". In: *Aus Politik und Zeitgeschichte* 1985, Band 48: 28-38.
GRUMLÍK, René: *Příspěvek k historiografickému zmapování opavské psychiatrické léčebny v době 2. světové války* (rukopis).
GRÜNBERG, Karol: *SS: Hitlerova černá garda.* (Praha: Svoboda 1981).
GRÜNEBERG, Hans - WERNER, Ulrich: *Moderne Biologie: Festschrift zum 60. Geburtstag von Hans Nachtsheim.* (Berlin: F. W. Peters 1950).
GRÜTTNER, Michael: *Wissenschaftspolitik im Nationalsozialismus*, in: Doris KAUFMANN (vyd.), *Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus: Bestandaufnahme und Perspektiven der Forschung.* (Berlin: Wallstein 2000): 557-85.
GUNST, Dietrich: *Biopolitik zwischen Macht und Recht.* (Mainz: Hase und Koehler 1978).
HAGEMANN, Rudolf: *Erwin Baur (1875-1933): Pionier der Genetik und Züchtungsforschung - seine wissenschaftlichen Leistungen und ihre Ausstrahlung auf Genetik, Biologie und Züchtungsforschung von heute.* (Eichenau: Kovar 2000).
HAHN, Daphne: *Modernisierung und Biopolitik: Sterilisation und Schwangerschaftsabbruch in Deutschland nach 1945.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 2000).
HALE, Christopher: *Himmlerova křížová výprava: Pravdivý příběh o nacistické expedici do Tibetu v roce 1938.* (Praha: Columbus 2004).
HALLER, John: *Outcasts from Evolution: Scientific Attitudes of Racial Inferiority, 1859-1900.* (Carbondale: University of Southern Illinois Press 1971).
HALLER, Mark H.: *Eugenics: Hereditarian Attitudes in American Thought.* (New Brunschwick/N.J.: Rutgers University Press 1963).
HAMBURGER, Viktor: *Evolutionary Theory in Germany: A Comment*, in: Ernst MAYR (ed.) - William B. PROVINE (ed.), *The Evolutionary Synthesis.* (Cambridge/ Mass.: Harvard University Press 1980): 303-8.
HARPER, Peter S.: *Landmarks in Medical Genetics: Classic Papers with Commentaries.* (Oxford: Oxford University Press 2004).
HARWOOD, Jonnathan: „The Reception of Morgan's Chromosome Theory in Germany: Inter-war Debate over Cytoplasmatic Inheritance". In: *Med. hist. J.* 19, 1984: 3-32.
HARWOOD, Jonnathan: „Geneticists and the Evolutionary Synthesis in Inter-war Germany". In: *Annals of Science* 42, 1985: 279-301.
HARWOOD, Jonathan: *Styles of Scientific Thought: The German Genetics Community, 1900-1933.* (Chicago: University of Chicago Press 1993).
HARRINGTON, Anne: *Die Suche nach Ganzheit: Die Geschichte biologisch-psychologischer Ganzheitslehren: Vom Kaiserreich bis zur New-Age-Bewegung.* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag 2002).
HASIAN, Marouf Arif Jr.: *The Rhetoric of Eugenic in Anglo-American Thought.* (Athens: University of Georgia Press 1996).
HAUSCHILD, Thomas: *Lebenslust und Fremdenfurcht: Ethnologie im Dritten Reich.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1995).
HAVLÍKOVÁ, Jana - HOŘÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých českých dětí a odpůrců nacismu v letech 1939-1945*, in: kol.: *„Nepřichází-li práce k Tobě..." - „Kommt die Arbeit nicht zu Dir... ": Různé podoby*

nucené práce ve studiích a dokumentech - Verschiedene Formen der Zwangsarbeit in Studien und Dokumenten. (Praha: Kancelář pro oběti nacismu 2003): 112-22.
HEBERER, Gerhard - SCHWANITZ, Franz: *Hundert Jahre Evolutionsforschung.* (Stuttgart: G. Fischer 1960).
HEBERER, Gerhard: *Grundlinien, Terminologien, Methoden, Geschichte der Humangenetik: Abstammungsgeschichte: Chromosomen: Mass- und Formmerkmale: Entwicklung, Konstitution, Geschlecht: Normale Merkmale von Haut- und Anhanggebilden.* (Stuttgart: 1968).
HEHEMANN, Rainer: *Die „Bekämpfung des Zigeunerunwesen" im Wilhelminischen Deutschland und in der Weimarer Zeit, 1871-1933.* (Frankfurt am Main: Haag + Herchen 1987).
HEIKE, Bernhardt: „'Euthanasie' und Kriegsbeginn: Die frühen Morde an Patienten aus Pommern". In: *Ztschr. für Geschichtswissenschaft* 44, 1996: 773-88.
HEILMEIER, Josef (vyd.) - MANGOLD, Klaus (vyd.) - MARVAKIS, Athanasios (vyd.) - PFISTER, Thomas (vyd.), *Gen-Ideologie: Biologie und Biologismus in den Sozialwissenschaften.* (Göttingen: Argument-Verlag 1991).
HEINEMANN, Isabel: *Rasse, Siedlung, deutsches Blut: Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas.* (Göttingen: Wallstein 2003).
HEINROTH, Katharina: *Oscar Heinroth, Karl von Fritsch, Otto Koehler, Konrad Lorenz und Nikolaas Tinbergen*, in: Kurt FAßMANN (ed.), *Die Großen der Weltgeschichte.* (Zürich: Kindler 1978): 428-45.
HEIM, Susanne: *Kalorien, Kautschuk, Karrieren: Pflanzenzüchtung und landwirtschaftliche Forschung in Kaiser-Wilhelm-Instituten 1933-1945*, in: Schriftenreihe Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 5, Göttingen: Wallstein 2003.
HERBERT, Ulrich: *Rassismus und rationales Kalkül: Zum Stellenwert utilitaristisch verbrämter Legitimationstrategien in der nationalsozialistischen „Weltanschauung"*, in: Wolfgang SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Sozialpolitik und Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 25-36.
HERBERT, Ulrich (vyd.): *Nationalsozialistische Vernichtungspolitik, 1939-1945: Neue Forschungen und Kontroversen.* (Frankfurt am Main: Fischer 1998).
HERBST, Ulrich: „Rassismus und Rationalität: Anmerkungen zur Ökonomie der Endlösung". In: *Konkret* 1989, Heft 11: 56-60.
HERLITZIUS, Anette: *Frauenbefreiung und Rassenideologie: Rassenhygiene und Eugenik im politischen Programm der „Radikalen Frauenbewegung"* (1900-1933). (Wiesbaden: DUV 1995).
HERMANN, Tomáš (ed.) - MARKOŠ, Anton (ed.): *Emanuel Rádl - vědec a filosof: Scientist and Philosopher: Sborník příspěvků z konference: Proceedings of the Conference 9.2.-12.2.2003.* (Praha: Oikoymenh 2004).
HEUSER, Marie-Luise (vyd.) - SPARING, Frank (vyd.), *Erbbiologische Selektion und „Euthanasie": psychiatrie in Düsseldorf während des Nationalsozialismus.* (Essen: Klartext 2001).
HEUSS, Herbert: „Wissenschaft und Völkermord: Zur Arbeit der 'Rassenhygienischen Forschungsstelle' beim Reichsgesundheitsamt". In: *Bundesgesundheitsblatt* 32, 1989: 20-4.
HINTON, Alexander L. (ed.), *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide.* (Berkeley: University of Carolina Press 2002).
HINZ-WESSELS, Annette - FUCHS, Petra - HOHENDORF, Gerrit - ROTZOLL, Maike: „Zur bürokratischen Abwicklung eines Massenmordes: Die 'Euthanasie'-Aktion im Spiegel neuer Dokumente". In: *Viertelsjahresschrift f. Zeitgesch.* 52, 2005, Heft 1: 79-107.
HILBERG, Raul: *The Destruction of the European Jews.* (New Haven: Yale University Press 2003).
HILLEL, Marc - HENRY, Clarissa: *Au nom de la race.* (Paris: Fayard 1975); Catrine CLAY - Michael LEAPMAN, *Master Race: The Lebensborn Experiment in Nazi Germany.* (London: Hodder & Stoughton 1995).
HILLGRUBER, Andreas: „Die 'Endlösung' und das deutsche Ostimperium als Kernstück des rassenideologischen Programms des Nationalsozialismus". In: *VjZG* 20, 1972: 133-53.
HILLGRUBER, Andreas: *Imperialismus und Rassendoktrin als Kernstück der NS-Ideologie*, in: Leo HAUPTS (vyd.) - MÖLICH, Georg (vyd.), *Strukturelemente des Nationalsozialismus.* (Köln: DME Verlag 1981): 11-36.
HIMMELREICH, Bojan: *Seznam leta 1941 usmrčenih bolnikov umobolnice Novo Celje*, in: Celjski zbornik 1991: 255-64.
HLAVÁČKOVÁ, Ludmila - NOSÁKOVÁ, Jana - SVOBODNÝ, Petr: „Přehled dějin výuky biologických věd na pražské lékařské fakultě". In: *AUC-HUCP* 27, 1987, č. 2: 21-53.
HLAVÁČKOVÁ, Ludmila - SVOBODNÝ, Petr: *Biographisches Lexikon der Deutschen Medizinischen Fakultät in Prag 1883-1945.* (Praha: Karolinum 1998).
HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: *Otto Grosser (1873-1951) Mediziner: Vom überzeugten Nationalisten zum aktiven Nationalsozialisten*, in: GLETTLER, Monika (vyd.) - MÍŠKOVÁ, Alena (vyd.), *Prager Professoren 1938-1948: Zwischen Wissenschaft und Politik*, in: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, Band 17, Essen 2001: 415-28.
HOCH, Karel: *Pangermanismus.* (Praha: Orbis 1946).
HOFER, Walther: *Wissenschaft im totalen Staat.* (München: Nymphenburger Verlagshandlung 1964).

HOHENDORF, Gerrit (vyd.) - MAGULL-SELTENREICH, Achim (vyd.): *Von der Heilkunde zur Massentötung: Medizin im Nationalsozialismus.* (Heidelberg: Verlag Das Wunderhorn 1990): 233-53.
HOHENDORF, Gerrit - ROELCKE, Volker - ROTZOLL, Maike, „Innovation und Vernichtung - Psychiatrische Forschung und 'Euthanasie' an der Heidelberger Psychiatrischen Klinik 1939-1945". In: *Der Nervenarzt* 67, 1996: 935-46.
HOHMANN, Joachim S.: *Geschichte der Zigeunerverfolgung in Deutschland.* (Frankfurt am Main - New York: Campus Verlag 1988).
HOHMANN, Joachim S.: *Zigeuner und Zigeunerwissenschaft: Ein Beitrag zur Grundlagenforschung und Dokumentation des Völkermords im „Dritten Reich".* (Marburg: Guttandin und Hoppe 1980).
HOHMANN, Joachim S.: *Robert Ritter und die Erben der Kriminalbiologie: „Zigeunerforschung" im Nationalsozialismus und in Westdeutschland im Zeichen des Rassismus.* (Frankfurt am Main - New York: P. Lang 1991).
HOHMANN, Joachim S.: *Der „Euthanasie"-Prozess Dresden 1947: Eine zeitgeschichtlcihe Dokumentation.* (Frankfurt am Main - New York: P. Lang 1993).
HORN, Sonia (vyd.) - MALINA, Peter (vyd.), *Medizin im Nationalsozialismus - Wege der Aufarbeitung.* (Wien: ÖAK Verlag 2001).
HOßFELD, Uwe: *Gerhard Heberer (1901-1973): Sein Beitrag zur Biologie im 20. Jahrhundert*, in: Jahrbuch für Geschichte und Theorie der Biologie, Suppl.-Bd. 1, Berlin 1997.
HOßFELD, Uwe: *Gerhard Heberer (1901-1973)*, in: Jürgen KIEFER - Werner KÖHLER (vyd.), Jenaer Universitätslehrer als Mitglieder der Akademie gemeinnütziger Wissenschaften zu Erfurt II, Sonderschriften 31, 1997: 157-73.
HOßFELD, Uwe: *Die Entstehung der Modernen Synthese im deutschen Sprachraum*, in: Erna AESCHT (vyd.) - kol., *Welträtsel und Lebenswunder: Ernst Haeckel - Werk, Wirkung und Folgen*, Stapfia, Bd. 56, Katalog des Oberösterreichischen Landesmuseums, N. F. 131, Linz 1998: 185-226.
HOßFELD, Uwe: *Menschliche Erblehre, Rassenpolitik und Rassenkunde (-biologie) an den Universitäten Jena und Tübingen von 1934-45: Ein Vergleich*, in: Eve-Marie ENGELS - Thomas JUNKER (vyd.), *Ethik der Biowissenschaften - Geschichte und Theorie.* (Berlin: VW Verlag 1998): 361-92.
HOßFELD, Uwe: *Dobzhansky's Buch „Genetics and the Origin of Species" (1937) und sein Einfluß auf die deutschsprachige Evolutionsbiologie*, in: *Jahrbuch für Geschichte und Theorie der Biologie* 5, 1998: 105-44.
HOßFELD, Uwe: *Die moderne Synthese und die Evolution der Organismen*, in: *Ver. zur Gesch. und Th. der Biol.* 1999: 189-225.
HOßFELD, Uwe: „Die Jenaer Jahre des 'Rasse-Günther'". In: *Medizinhistorisches Journal* 34, 1999, Heft 1: 47-103.
HOßFELD, Uwe: „Das botanische Sammelkommando der SS nach Rußland 1943 oder: Ein Botaniker auf Abwegen". In: *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* 3, 1999: 291-312.
HOßFELD, Uwe: *Zakhvat nemetskimi fashistami gennogo materiala Vavilovskikh institutov v 1943 godu*, in: Eduard I. KOLCHINSKIJ - Michael B. KONASHEV (vyd.), Na perelomje: Otechestvennaya nauka v pervoi polovine XX. veka (Vyp. 2), St. Petersburg 1999: 244-259.
HOßFELD, Uwe: „Haeckelrezeption im Spannungsfeld von Monismus, Sozialdarwinismus und Nationalsozialismus". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 21, 1999: 195-213.
HOßFELD, Uwe - JUNKER, Thomas: „Sintetizeskaja theorija evoljuzii i fazism". In: *Naukovedenie* 1999, 3: 161-62.
HOßFELD, Uwe: „Die Jenaer Jahre des 'Rasse-Günther' von 1930 bis 1935: Zur Gründung des Lehrstuhls für Sozialanthropologie an der Universität Jena". In: *Medizinhistorisches Journal* 34, 1999, Heft 1: 47-103.
HOßFELD, Uwe: „Synthetische Theorie und 'Deutsche Biologie': Einführender Essay". In: *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* 4, 2000: 231-48.
HOßFELD, Uwe: „Staatsbiologie, Rassenkunde und Moderne Synthese in Deutschland während der NS-Zeit". In: *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* 4, 2000: 249-305.
HOßFELD, Uwe: „Er war Paul Schultze-Naumburgs bester Freund": Eine Lebensskizze des Hans F. K. Günther (Rasse-Günther), in: Schriftenreihe Saalecker Werkstäten, 2001, Heft 3: 43-61.
HOßFELD, Uwe: *Darwinismus und/als Ideologie.* (Berlin: VWB Verlag 2001).
HOßFELD, Uwe: „The Architects of the Evolutionary Synthesis in National Socialist Germany: Science and Politics." In: *Biology and Philosophy* 17, 2002, No. 2: 223-49.
HOßFELD, Uwe - OLSSON, Lenart: „From the Modern Synthesis to Lysenkoism, and back?". In: *Science* 297, 2002: 55-6.
HOßFELD, Uwe - JUNKER, Thomas: „Anthropologie und Synthetischer Darwinismus im Dritten Reich: *Die Evolution der Organismen* (1943)". In: *Anthropologischer Anzeiger* 61, 2003, Heft 1: 85-114.
HOßFELD, Uwe - JUNKER, Thomas: „Anthropologie und Synthetischer Darwinismus im Dritten Reich: Die Evolution der Organismen (1943)". In: *Anthropologischer Anzeiger* 61, 2003, Heft 1: 85-114.

HOßFELD, Uwe: *Von der Rassenkunde, Rassenhygiene und biologischen Erbstatistik zur Synthetischen Theorie der Evolution: Eine Skizze der Biowissenschaften*, in: Uwe HOßFELD - kol., „Kämpferische Wissenschaft": Studien zur Universität Jena im Nationalsozialismus. (Weimar: Böhlau Verlag 2003): 519-74.
HOßFELD, Uwe - JOHN, Jürgen - STUTZ, Rüdiger: *Weaving Networks: The University of Jena in the Weimar Republic, the „Third Reich" and the Postwar East Germany*, in: Mark WALKER (ed.), *Science and Ideology: A Comparative History.* (London - New York: Routledge 2003): 186-226.
HOßFELD, Uwe: „'Rasový papež': Životopisná skica rasového badatele Hanse Friedricha Karla Günthera". In: *Terezínské studie a dokumenty* 2003: 337-74.
HOßFELD, Uwe: *Rassenphilosophie und kulturbiologie im eugenischen Diskurs: Der Jenaer Rassenphilosoph Lothar Stngel von Rutkowski*, in: Klaus-Michael KODALLE (vyd.), *Homo perfectus? Behinderung und menschliche Existenz*, in: Kritisches Jahrbuch für Philosophie, Beiheft 5, 2004: 77-92.
HOßFELD, Uwe: „Haeckelrezeption im Spannungsfeld von Monismus, Sozialdarwinismus und Nationalsozialismus", in: *History and Philosophy of the Life Sciences* 21, 2004: 195-213.
HOßFELD, Uwe: *Rassenkunde und Rassenhygiene im „Mustergau", 1935-1945*, in: *Blätter zur Landeskunde* 2004, Nr. 41.
HOßFELD, Uwe - JOHN, Jürgen - LEMUTH, Oliver - STUTZ, Rüdiger: *„Kämpferische Wissenschaft": Zum Profilwandel der Jenaer Universität im Nationalsozialismus*, in: Uwe HOßFELD - Jürgen JOHN - Oliver LEMUTH - Rüdiger STUTZ (vyd.), *„Im Dienst an Volk und Vaterland": Die Jenaer Universität in der NS-Zeit.* (Köln: Böhlau Verlag 2005): 84-90.
HOßFELD, Uwe: *Nationalsozialistische Wissenschaftsinstrumentalisierung: Die Rolle von Karl Astel und Lothar Stengel von Rutkowski bei der Genese des Buches von Ernst Haeckels Bluts- und Geisteserbe (1936)*, in: Erika KRAUSSE (vyd.), *Der Brief als wissenschaftshistorische Quelle*, in: Ernst-Haeckel-Haus-Studien, 2005, Band 8: 171-194.
HOßFELD, Uwe: *Geschichte der biologischen Anthropologie in Deutschland: Von den Anfängen bis in die Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2005).
HOWELL, Joel: „The History of Eugenics and the Future of Gene Therapy". In: *Journal of Clinical Ethics* 2, 1991: 274-8.
HÖHNE, Heinz: *Der Orden unter dem Totenkopf: Die Geschichte der SS.* (Frankfurt am Main - Hamburg: Fischer Verlag: 1969).
HÖLZER, Ariane: *Die Behandlung psychisch Kranker und geistig Behinderter in der Landes-Heil- und Pflegeanstalt Zchadraß während der nationalsozialistischen Diktatur.* (Leipzig 2000; Univ. Diss.)
HRABAR, Roman: *Hitleroewski rabunek dzieci polskich: Uprowadzanie i germanizowanie dzieci polskich v latach* 1939-1945. (Katowice: Śląsk 1960).
HRABAR, Roman: *Janczarowie XX wieku.* (Warszawa: Śląsk 1960).
HRABAR, Roman: *Lebensborn czyli źródło życia.* (Katowice: Śląsk 1975).
HRABAR, Roman (ed.): *The Fate of Polish Children during the Last War.* (Warsaw: Interpress 1981).
HUBENSTORF, Michael (vyd.): *Medizingeschichte und Gesellschaftskritik: Festschrift für Gerhard Baader*, in: Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, Bd. 81, Husum 1997.
HUND, Wulf D.: *Zigeuner: Geschichte und Struktur einer rassistischen Konstruktion.* (Duisburg: DISS 1996).
HUXLEY, Julian: *Heredity - East and West: Lysenko und World Science.* (New York: H. Schuman 1949).
HUXLEY, Julian: „Eugenics in Evolutionary Perspective". In: *Perspectives in Biology and Medicine* 6, 1963: 155-87.
CHALLEN, Stephen: *Richard Korherr and His Report.* (London: Cromwell Press 1993).
IMMENKÖTTER, Herbert: *Die Ermordung jüdischer Geisteskranker aus Bayern in der NS-Zeit*, in: Peter FASSL (vyd.), *Geschichte und Kultur der Juden in Schwaben*, Sigmaringen 2000: 339-51.
JACOB, François: *Die Logik des Lebenden: Eine Geschichte der Vererbung.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 2002).
JAHN, Ilse: *Geschichte der Biologie: Theorien, Methoden, Institutionen, Kurzbiographien.* (Heidelberg-Berlin: Spektrum 1998).
JANKO, Jan: *Věda o životě v českých zemích 1750-1950*, in: Práce z dějin akademie věd, série B, sv. 12, Praha 1997.
JANKO, Jan: „K eugenickému hnutí v českých zemích". In: *Dějiny věd a techniky* 30, 1997, č. 4: 237-49.
JAROSZEWSKI, Zdisław (red.): *Zaglada chorych psychicznie w Polsce w latach wojny - w pięćdziesięcioloecie zbrodni.* (Warzsawa: Wyd. Naukowe PWN 1993).
JASPER, Hinrich: *Maximinian de Crinis (1889-1945): Eine Studie zur Psychiatrie im Nationalsozialismus.* (Husum: Matthiesen 1991).
JELLONNEK, Burkhard: *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz: Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich.* (Paderborn: F. Schöningh 1990).
JONES, Greta: „Eugenics and Social Policy Between the Wars." In: *Historical Journal* 25, 1982: 717-28.

JONES, Greta: „Eugenics in Ireland: The Belfast Eugenics Society, 1911-15". In: *Irish Historical Studies* 28, 1992: 81-95.
JUNKER, Thomas - PAUL, Sabine: *Das Eugenik-Argument in der Diskussion um die Humangenetik – eine kritische Analyse*, in: Eve-Marie ENGELS - Thomas JUNKER (vyd.), *Ethik der Biowissenschaften - Geschichte und Theorie.* (Berlin: VW Verlag 1998): 161-93.
JUNKER, Thomas - HOßFELD, Uwe: *„Synthetische Theorie" und „Deutsche Biologie": Einführender Essay*, in: Rainer BRÖMER (Ed.) - Uwe HOßFELD (Ed.) - Nicolaas A. RUPKE (Ed.), *Evolutionsbiologie von Darwin bis heute.* (Berlin: VWB 2000): 231-48.
JUNKER, Thomas: *Synthetische Theorie, Eugenik und NS-Biologie*, in: Rainer BRÖMER (Ed.) - Uwe HOßFELD (Ed.) - Nicolaas A. RUPKE (Ed.), *Evolutionsbiologie von Darwin bis heute.* (Berlin: VWB 2000): 307-60.
JUNKER, Thomas - HOßFELD, Uwe: *Die Entdeckung der Evolution: Eine revolutionäre Theorie und ihre Geschichte.* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2001).
JUST, Günther: *Die mendelistischen Grundlagen der erbbiologie des Menschen*, in: Günther JUST (vyd.), *Handbuch der Erbbiologie des Menschen* (Bd. I): *Die Grundlagen der Erbbiologie des Menschen.* (Berlin: Julius Springer Verlag 1940): 371-460.
KAI, Buchholz: *Biologismus, Rassenhygiene und Völkerschauen*, in: Buchholz KAI - Rita LATOCHA - Hilke PECKMANN - Klaus WOLBERT (vyd.), *Die Lebensreform: Entwürfe zur Neugestaltung von Leben und Kunst um 1900* - Band II. (Darmstadt: Verlag Häusser): 461-5.
KAISER, Jochen-Christoph - NOWAK, Kurt - SCHWARTZ, Michael: *Eugenik, Sterilisation, „Euthanasie". Politische Biologie in Deutschland 1895-1945. Eine Dokumentation.* (Berlin: Buchverlag-Union 1992).
KALLING, Ken: Introduction to the History of Estonian Eugenics, in: Ken KALLING (ed.), *Annual Report - Tartu University History Museum 1999*, Tartu 1999: 31-43.
KALIKOW, Theodora J.: *Die ethologische Theorie von Konrad Lorenz: Erklärung und Ideologie, 1938-1943,* in: Herbert MEHRTENS - Steffen RICHTER (ed.), *Naturwissenschaft, Technik und NS-Ideologie.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1980): 189-214.
KALIKOW, Theodora J.: „Konrad Lorenz's Ethological Theory: Explanation and Ideology, 1938-1943". In: *Journal of the History of Biology* 16, 1983: 39-73.
KAMRAT-LANG, Debora - WEINGART, Peter: „Healing Society: Medical Language in American Eugenics". In: *Science in Context* 8, 1995: 175-96.
KAPPELER, Manfred: *Der schreckliche Traum vom vollkommenen Menschen: Rassenhygiene und Eugenik in der Sozialen Arbeit.* (Marburg: Schüren 2000).
KÁRNÝ, Miroslav: *Poznámky ke genocidní politice německého fašismu*, in: Sborník k problematice dějin imperialismu 13, Praha 1982: 177-229.
KÁRNÝ, Miroslav: *„Konečné řešení": Genocida českých Židů v německé protektorátní politice.* (Praha: Academia 1991).
KÁRNÝ, Miroslav - BLODIG, Vojtěch: *Terezín v konečném řešení židovské otázky: Mezinárodní konference k 50. výročí vzniku Terezínského ghetta.* (Praha: Logos 1992).
KÁRNÝ, Miroslav (ed.) - MILOTOVÁ, Jaroslava (ed.) ve spolupráci s Margitou KÁRNOU, *Okupační politika Reinharda Heydricha.* (Praha: TEPS 1991).
KASPARI, Christoph: „Der Eugeniker Alfred Grotjahn (1869-1931) und die 'Münchner Rassenhygieniker': Der Streit um 'Rassenhygiene oder Eugenik?'". In: *Med. hist. J.* 24, 1989: 306-32.
KATER, Michael H.: *Das „Ahnenerbe" der SS 1935-1945: Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1974).
KATER, Michael H.: *The Nazi Party: A Social Profile of Members and Leaders, 1919-1945.* (Cambrudge/Ma: Harvard University Press 1983).
KATER, Michael H.: „'Die Gesundheitsführung des Deutschen Volkes'". In: *Med. hist. J.* 18, 1983: 349-75.
KATER, Michael H.: „The Burden of the Past: Problems of a Modern Historiography of Physicians and medicine in Nazi Germany". In: *German Studies Review* 10, 1987: 31-56.
KATER, Michael H.: „Medizin und Mediziner im Dritten Reich: Eine Bestandaufnahme". In: *Hist. Ztschr.* 244, 1987: 299-352.
KATER, Michael H.: *Doctors under Hitler.* (Chapel Hill: University of North Carolina Press 1989).
KATTMANN, Ulrich: *Biologische Unterwanderung?: Genetik als Rechtfertigung völkischer Ideologie*, in: SEIDLER, Horst (vyd.) - SORITSCH, Alois (vyd.): *Rassen und Minderheiten.* (Wien: Literas 1983): 21-34.
KAUFMANN, Doris: *Eugenik-Rassenhygiene-Humangenetik: zur lebenswissenschaftlichen Neuordnung der Wirklichkeit in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*, in: Richard VAN DÜLMEN (vyd.), *Erfindung des Menschen: Schöpfungsträume und Körperbilder 1500-2000.* (Wien: Böhlau 1998): 347-65.
KAUFMANN, Doris (vyd.): *Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus: Bestandaufnahme und Perspektiven der Forschung.* (Göttingen: Wallstein 2000)

KAUFMANN, Doris: *Eugenische Utopie und wissenschaftliche Praxis im Nationalsozialismus: Zur Wissenschaftsgeschichte der Schizophrenieforschung*, in: Wolfgang HARDTWIG (vyd.), *Utopie und politische Herrschaft im Zeitalter der Zwischenkriegszeit.* (München: R. Oldenbourg 2003): 309-25.
KAUL, Friedrich K.: *Ärzte in Auschwitz.* (Berlin/Ost: Verlag Volk und Gesundheit 1968).
KAUL, Friedrich K.: „Das 'SS-Ahnenerbe'und die 'jüdische Schädelsammlung' an der ehemaligen 'Reichsuniversität Straßburg'". In: *Ztschr. f. Geschichtswiss.* 1968: 1460-74.
KAUPEN-HAAS, Heidrun (vyd.): *Der Griff nach der Bevölkerung: Aktualität und Kontinuität nazistischer Bevölkerungspolitik*, in: Schriften der Hamburger Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts, Band 1, 1986.
KAUPEN-HAAS, Heidrun: *Die Bevölkerungsplaner im Sachverständigenbeirat für Bevölkerungs- und Rassenpolitik*, in: Heidrun KAUPEN-HAAS (vyd.), *Der Griff nach der Bevölkerung: Aktualität und Kontinuität nazistischer Bevölkerungspolitik*, in: Schriften der Hamburger Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts, Band 1, 1986: 103-20.
KAUPEN-HAAS, H. (vyd.) a SALLER, Ch. (vyd.): *Wissenschaftlicher Rassismus: Analysen einer Kontinuität in den Human- und Naturwissenschaften.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1999).
KAY, Lily E.: *The Molecular Vision of Life: Caltech, the Rockefeller Foundation, and Rise of the New Biology.* (Oxford: Oxford University Press 1993).
KELLER, Evelyn F.: *The Century of the Gene.* (Cambridge/Ma. - London: Harvard University Press 2001).
KELLY, Alfred: *The Descent of Darwin: The pOpularization of Darwinism in Germany, 1860-1914.* (Chapel Hill: University of North Carolina Press 1981).
KETTENACKER, Lothar: *Nationalsozialistische Volkstumspolitik in Elsass.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1973).
KEVLES, Daniel J.: „Genetics in the United States and Great Britain, 1890-1930: A Review with Speculations". In: *Isis* 71, 1980: 441-55.
KEVLES, Daniel J.: „Controlling the Genetic Arsenal". In: *Wilson Quarterly* 16, 1992: 68-76.
KEVLES, Daniel J.: In the Name of Eugenics: Genetics and the Uses of Human Heredity. (New York: Knopf 1985).
KEVLES, Daniel J.: *International Eugenics*, in: Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington, D.C.: USHMM 2004).: 205-15.
KIRK, David - TWIGG, Karen: „Regulating Australian Bodies: Eugenics, Anthropometrics and School of Medical Inspection in Victoria, 1900-1940". In: *History of Education Review* 23, 1994: 19-37.
KITCHER, Philip: *In Mendel's Mirror: Philosophical Reflections on Biology.* (Oxford: Oxford University Press 2003).
KLAUTKE, Egbert: *"Völkepsychologie, Race Psychology and its implementation: Egon von Eickstedt und Rudolf Hippius"*, abstract mezinárodní konference *"Technologies of Race": Eugenics, Biopolitics and Nation Building in Interwar Europe* konané Central European University ve dnech 28.-29. června 2004 v Budapešti.
KLEE, Ernst: *„Euthanasie" im NS-Staat: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens".* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1983):
KLEE, Ernst (vyd.): *Dokumente zur „Euthanasie".* (Frankfurt am Main: Fischer 1986).
KLEE, Ernst: *Was sie taten - Was sie wurden: Ärzte, Juristen und andere Beteiligte am Kranken- und Judenmord.* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch 1986).
KLEE, Ernst: *Auschwitz, die NS-Medizin und ihre Opfer.* (Frankfurt am Main: Fischer 1997).
KLEE, Ernst: *Deutsche Medizin im Dritten Reich: Karrieren vor und nach 1945.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 2001).
KLEE, Ernst: „Wahn und grausame Wirklichkeit: Eugenik im Nationalsozialismus". In: *Das Parlament* 2002, Nr. 29-30.
KLEE, Ernst: *Krankenmord und Judenvernichtung: Über Nazi-Euthanasie, Sonnestein und sein Personal*, in: Boris BÖHM (Ed.), *Nationalsozialistische Euthanasieverbrechen: Beiträge zur Aufarbeitung ihrer Geschichte in Sachsen.* (Dresden: Michael Sandstein Verlag 2004): 8-30.
KLINGEMANN, Carsten: *Soziologie im Dritten Reich.* (Baden-Baden: Nomos 1996).
KLUKE, Paul: „Nationalsozialistische Europaideologie". In: *VjZG* 3, 1955: 240-75.
KLUKE, Paul: Nationalsozialistische Volkstumpolitik in Elsaß-Lothringen 1940-1945, in: Wilhelm BERGES - Carl HINRICHS (vyd.), *Zur Geschichte und Problematik der Demokratie: Festgabe für Hans Herzfeld.* (Berlin: Duncker & Humblot 1958): 619-36.
KNAAPE, H.-H.: *Die medizinische Forschung an geistig behinderten Kindern in Brandenburg-Görden in der Zeit des Faschismus*, in: Achim THOM (vyd.) - Samuel M. RAPOPORT (vyd.), *Das Schicksal der Medizin im Faschismus.*(Neckarsulm: Jungjohann 1989): 224-7.
KOCH, Gerhard: „Professor Otmar Freiherr von Verschuer zum Gedächtnis". In: *Ärztliche Praxis* 21, 1969: 5698.

KOCH, Thomas: *Zwangssterilisation im Dritten Reich: Das Beispiel der Universitätsklinik Göttingen.* (Frankfurt am Main: Mabuse 1994).
KOEHL, Robert L.: *RKFDV: German Resettlement and Population Policy 1939-1945: A History of the Reich Commission for the Strengthening of Germandom.* (Cambridge: Harvard University Press 1957).
KOEHL, Robert L.: „Toward an SS Typology: Social Engineers". In: *The American Journal of Economics and Sociology* 18, 1959, No. 2: 113-26.
KOEHL, Robert L.: „The Character of the Nazi SS". In: *The Journal of Modern History,* 1962: 272-83.
KOEHL, Robert L.: *The Black Korps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS.* (Madison/Wi: University of Wisconsin Press 1983).
KOERTING, Walther: *Die Deutsche Universität in Prag, die letzten hundert Jahre ihrer medizinischen Fakultät.* (München: Bayerische Landesärztekammer 1968).
KOGON, Eugen (vyd.): *Nationalsozialistische Massentötungen durch Giftgas.* (Frankfurt am Main: S. Fischer 1989).
KÖHLER, Sven: *Einsatz und Leistungen der Röntgendiagnostik in Wehrmacht und SS unter besonderer Berücksichtigung des von Prof. Holfelder geleiteten Röntgensturmbannes.* (Leipzig; Univ. Diss. 2000).
KOGON, Eugen: *Der SS-Staat: Das System der deutschen Konzentrationslager.* (Gütersloh: Bertelsmann 1974).
KOHN, David - GLICK, Thomas F.: *On Evolution: The Development of the Theory of Natural Selection.* (Indianapolis/In: Hackett Publisher 1996).
KOCH, Lene: *Racehygiejne i Danmark 1920-56.* (Kobenhavn: Gyldendal 1996).
KOCH, Peter-Ferdinand: *menschenversuche: Die tödlichen Experimente deutscher Ärzte.* (München: Piper 1996).
kol.: *Chtěli nás vyhubit.* (Praha: Naše vojsko 1961).
kol.: *SS v akci: Dokumenty o zločinoch SS.* (Praha: Naše vojsko 1961).
Kol.: *Zwischen Dokumentation und Propaganda: "Euthanasie" im NS-Film.* (Innsbruck-Wien-München-Bozen: Studien Verlag 2001).
kol.: *„Nepřichází-li práce k Tobě..." - „Kommt die Arbeit nicht zu Dir... ": Různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech - Verschiedene Formen der Zwangsarbeit in Studien und Dokumenten.* (Praha: Kancelář pro oběti nacismu 2003).
Kol.: *Tötunganstalt Hartheim*, in: Oberösterreich in der Zeit des Nationalsozialismus 3, Linz 2005.
KOLMAN, Arnošt: *Ideologie německého fašismu.* (Praha: Svoboda 1946).
KOKOŠKA, Stanislav: „Krize nacistické okupační politiky v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944 a pokusy o její překonání". In: Soudobé dějiny 9, 2002, č. 4: 591-620.
KOMÁREK, Stanislav: *Dějiny biologického myšlení: S apendixem: Vznik, vývoj a eko-etologické významy křídelných kreseb u motýlů*, in: Medusa, sv. č. 7, Praha: Vesmír 1997.
KOONZ, Claudia: „Ethical Dilemmas and Nazi Eugenics: Single Issue Dissent in Religious Contexts". In: *Journal of Modern History* 64, 1992: 8-31.
KOONZ, Claudia: *Eugenics, Gender, and Ethics in Nazi Germany: The Debate about Involuntary Sterilization, 1933-1936*, in: Thomas CHILDERS (ed.) - Jane CAPLAN (ed.), *Reevaluating the Third Reich.* (New York: Holmes & Meier 1993): 66-85.
KOPKE, Christoph (vyd.): *Medizin im Nationalsozialismus und das System der Konzentrationslager: Beiträge eines interdisziplinären Symposiums.* (Frankfurt am Main: Mabuse-Verlag 2005).
KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Věda v českých zemích za druhé světové války*, in: Studia historiae Academiae Scientiarum, seria C, fasciculus 3, Praha 1998.
KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Wissenschaft in den böhmischmischen Ländern* 1939-1945, in: Studies in the History of Sciences and Humanities 9, Praha 2004.
KRABBE, Wolfgang R.: „'Die Weltanschauung der Deutschen Lebensreform-Bewegung ist der Nationalsozialismus'". In: *Archiv für Kulturgeschichte* 71, 1989: 434-6.
KRÁL, Václav (ed.): *Die Vergangenheit warnt: Dokumente über die Germanisierungspolitik der Naziokkupanten in der Tschechoslowakei.* (Prag: Orbis 1960).
KRAMER, Tobias: *Wandlungen der ärztlichen Ausbildung in Deutschland während der Jahre von 1933 bis 1945 unter dem Druck der nationalsozialistischen Gesundheitspolitik und des Krieges.* (Leipzig 1998; Univ. Diss.)
KRAUSNICK, Helmut: *Die Truppe des Weltanschauungskrieges: Die Einsatzgruppen der Sicherheitspoliezi und des SD 1938-1942.* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt 1981).
KREJČOVÁ, Helena (ed.) - SVOBODOVÁ, Jana (ed.) - HYNDRÁKOVÁ, Anna (ed.): *Židé v protektorátu - Hlášení židovské náboženské obce v roce 1942: Dokumenty*, in: Historia nova, sv. 11, Praha 1997.
KROKOWSKI, Heike: *Die „Rassenhygienische und Bevölkerungspolitische Forschungsstelle" im Reichsgesundheitsamt: Zur Bedeutung „wissenschaftlicher" Forschung bei der Verfolgung von Sinti und Roma während des Nationalsozialismus*, in: Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland, Heft 1: Rassismus in Deutschland, Bremen 1994: 73-84.

KROLL, Frank-Lothar: *Utopie als Ideologie: Geschichtsdenken und politisches Handeln im Dritten Reich.* (Paderborn: Schöningh 1998).
KROPÁČ, František (red.) - LOUDA, Vlastimil (red.): *Persekuce českého studenstva za okupace*, in: Dokumenty doby: Sbírka o utrpení českého a slovenského národa vboji za svobodu, řada I, sv. 2, Praha 1945.
KRÖNER, Hans-Peter (vyd.): *Erwin Baur: Naturwissenschaft und Politik.* (München: Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften 1994).
KRÖNER, Hans-Peter: *Von der Rassenhygiene zur Humangenetik: Das Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik nach dem Kriege.* (Stuttgart: G. Fischer 1998).
KŘEN, Jan: *Konfliktní společenství.* (Toronto: Sixty-Eight-Publishers 1989).
KŘEN, Jan: *Dvě století střední Evropy.* (Praha: Argo 2005).
KUBICA, Helena: *The Crimes of Josef Mengele*, in: Yisrael GUTMAN (vyd.) - Michael BERENBAUM (vyd.), *Anatomy of the Auschwitz Death Camps.* (Bloomington: USHMM and Indiana University Press 1994): 317-37.
KUBICA, Helene: „Dr. Mengele und seine Verbrechen im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau". In: *Hefte von Auschwitz* 20, 1997: 369-455.
KUČERA, Karel - TRUC, Miroslav: „Poznámky k fašizaci německé university pražské". In: *Acta Universitatis Carolinae Pragensis* 1, 1960, Tomus I.: 203-23.
KUDLIEN, Fridolf: „Max von Gruber und die frühe Hitler-Bewegung". In: *Med. hist. J.* 17, 1982: 373-89.
KUDLIEN, Fridolf - BAADER, Gerhard: *Ärzte im Nationalsozialismus.* (Köln: Kiepenheuer & Witsch 1985).
KUDLIEN, Fridolf: „The Belief in 'Race' and the Fight Against Hereditary Diseases and Defects". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 12, 1990: 271-5.
KUCHARSKI, Janusz: „Eutanazja jako forma eksterminacji stosowana przez niemców w obozach zagłady w czasie II wojny światowej". In: *Archiwum historii i filozofii medycyny* 61, 1998, 4: 335-44.
KUNTZ, Dieter (ed.): *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington: USHMM 2004).
KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940-1943.* (Praha: Karolinum 1997).
KÜHL, Stefan: *The Nazi Connection: Eugenics, American Racism, and German National Socialism.* (New York: Oxford University Press 1994).
KÜHL, Stefan: *Die Internationale de Rassisten: Aufstieg und Niedergang der internationalen Bewegung für Eugenik und Rassenhygiene im 20. Jahrhundert.* (Frankfurt am Main: Campus 1997).
KÜHL, Stefan: *Die soziale Konstruktion von Wissenschaftlichkeit und Unwissenschaftlichkeit in der internationalen eugenischen Bewegung*, in: Heidrun KAUPEN-HAAS (vyd.) - Christian SALLER (vyd.), *Wissenschaftlicher Rassismus: Analysen einer Kontinuität in den Human- und Naturwissenschaften.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1999): 111-21.
KÜHL, Stefan: *Rassenforschung im Rahmen der internationalen eugenischen Forschung*, in: MARTIN, Peter (vyd.) - ALONZO, Christine (vyd.): *Zwischen Charleston und Stehschritt: Schwarze im Nationalsozialismus.* (Köln: Dölling und Galitz Verlag 2004): 495-507.
LABISCH, Alfons: *Homo Hygienicus. Gesundheit und Medizin in der Neuzeit.* (Frankfurt am Main - New York: Campus Verlag 1992).
LANDSBERG, Paul Ludwig: „Rassenideologie und Rassenwissenschaft". In: *Ztschr. f. Sozialforsch.* 2, 1933: 388-406.
LARSON, Edward J.: *Sex, Race, and Science: Eugenics in the Deep South.* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1995).
LAUFS, Bernd: *Vom Umfang der Medizin mit ihrer Geschichte*, in: Gerrit HOHENDORF (vyd.) - Achim MAGULL-SELTENREICH (vyd.), *Von der Heilkunde zur Massentötung: Medizin im Nationalsozialismus.* (Heidelberg: Verlag Das Wunderhorn 1990): 233-53.
LEHMKUHL, Ulrike (vyd.): *Unter nationalsozialistischer Diktatur: Vernichtung von Kindern mit Entwicklungsbeeinträchtigungen 1939-1945.* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 2001).
LÖSCH, Andreas: *Tod des Menschen - Macht zum Leben: Von der Rassenhygiene zur Humangenetik.* (Pfaffenweiler: Centaurus Verlag 1998).
LEMONON, Michel: *Die Verbreitung der Rassenlehre Gobineaus in Deutschland*, in: Ursula BÜTTNER (vyd.), *Das Unrechtsregime. Internationale Forschung über den Nationalsozialismus*, Hamburger Beiträge zur Sozial- und Zeitgeschichte 21, Band 21, Hamburg 1986: 39-49.
LEONARD, Jacques: „Les origines et les consequences de l'eugenique en France". In: *Annales de Demographique Historique* 1985: 203-14.
LERCHENMÜLLER, Joachim: *Die Geschichtswissenschaft in den Planungen des Sicherheitsdienstes der SS: Der SD-Historiker Hermann Loffler und seine Denkschrift „Entwicklung und Aufgaben der Geschichtswissenschaft in Deutschland".* (Bonn: Dietz Verlag 2001).
LERCHENMÜLLER, Joachim: *Die Reichsuniversität Straßburg: SD-Wissenschaftspolitik und Wissenschaftlerkarrieren vor und nach 1945*, in: Karen BAYER (vyd.) - Frank SPARING (vyd.) - Wolfgang

WOELK (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 53-81.
LERCHENMÜLLER, Joachim: *Die Reichsuniversität Straßburg: SD-Wissenschaftspolitik und Wissenschaftlerkarrieren vor und nach 1945*, in: Karen BAYER (vyd.) - Frank SPARING (vyd.) - Wolfgang WOELK (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 53-81.
LERNER, Richard: *Final Solution: Biology, Prejudice and Genocide.* (University Park/Pa: Pensylvania University Press 1998).
LESKE, Monika: *Philosophen im „Dritten Reich": Studie zu Hochschul- und Philosophiebetrieb im faschistischen Deutschland.* (Berlin: Dietz 1990).
LEWY, Guenther: *„Rückkehr nicht erwünscht": Die Verfolgung der Zigeuner im dritten Reich.* (New York: Oxford University Press 2000).
LIFTON, Robert J.: *Ärzte im Dritten Reich.* (Stuttgart: Ullstaein 1998).
LILIENTHAL, Georg: „Rassenhygiene im Dritten Reich: Krise und Wende". In: *Med. hist. J.* 14, 1979: 114-34.
LILIENTHAL, Georg: „Zum Anteil der Anthropologie an der NS-Rassenpolitik: Zu Horst Siedler und Andreas Rett: Das Reichssippenamt entscheidet, Wien 1982". In: *Medizin-historisches Journal* 19, 1984: 148-60.
LILIENTHAL, Georg: *Der „Lebensborn e. V.": Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1993).
LILIENTHAL, Georg: „Kinder als Beute des Rassenkriegs: Der 'Lebensborn e. V.' und die Eindeutschung von Kindern aus Polen, der Tschechoslowakei und Jugoslawien". In: *Dachauer Hefte* 9, 1993: 181-96.
LILIENTHAL, Georg: „Die jüdischen 'Rassenmerkmale': Zur Geschichte der Anhropologie der Juden". In: *Medizinhistorisches Journal* 28, 1993: 173-98.
LONGERICH, Peter: *Politik der Vernichtung: Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung.* (München: Piper 1998).
LOHFF, Brigitte - WARWAS, Roman: *„Man brauchte sich nich umzustellen": Die Monographien im J. F. Lehmanns Verlag von 1933-1945*, in: Sigrid STÖCKEL, *Die „rechte Nation" und ihr Verleger: Politik und Popularisierung im J. F. Lehmanns Verlag 1890-1979.* (Berlin: Lehmanns Media 2002): 207-40.
LOVIN, Clifford R.: „'Blut und Boden': The Ideological Basis of the Nazi Agricultural Program". In: *The Journal of the History of Ideas,* 1967: 279-88.
LÖSCH, Niels C.: *Rasse als Konstrukt: Leben und Werk Eugen Fischers.* (Frankfurt am main - New York: Lang 1997): 319-21.
LÖSCHER, Monika: *Zur Umsetzung und Verbreitung von eugenischem/rassenhygienischem Gedankengut in Österreich bis 1934 unter besonderer Berücksichtigung Wiens*, in: Sonia HORN (vyd.) - Peter MALINA (vyd.), *Medizin im Nationalsozialismus - Wege der Aufarbeitung*, Wien 2001: 99-127.
LUDMERER, Kenneth M.: „American Geneticists and the Eugenics Movement: 1905-1935". In: *Journal of History of Biology* 2, 1969: 337-62.
LUDMERER, Kenneth M.: *Genetics and American Society: A Historical Appraisal.* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1972).
LUMSDEN, Robin: *The Allgemeine-SS.* (London: osprey 1993).
LUTZHÖFT, Hans-Jürgen: *Der nordische Gedanke in Deutschland 1920-1940.* (Stuttgart: E. Klett 1971).
MACKOVÁ, Jolana - ULRYCH, Ivan: *Fates of the Children of Lidice: Memories, Testimonies, Documents.* (Nymburk: Vega-L 2004).
MACRAKIS, Kristie: „The Survival of Basic Biological Research in National Socialist Germany". In: *Journal of the History of Biology* 26, 1993: 519-43.
MARRAIS DE, Robert: „The Double-Edged Effect of Sir Francis Galton: A Search for the Motives in the Biometrician-Mendelian Debate". In: *Journal of the History of Biology* 7, 1974: 141-74.
LÜDDECKE, Andreas: *Rassen, Schädel und Gelehrte: Zur politischen Funktionalität der anthropologischen Forschung und Lehre in der Tradition Egon von Eickstedts.* (Frankfurt am Main: Lang 2000).
MADAJCZYK, Czesław: *Vom Generalplan Ost zum Generalsiedlungsplan.* (München: Saur 1994): 202-4, 208-10 a 235-57.
MAIWALD, Stefan - MISCHLER, Gerd: *Sexualität unterm Hakenkreuz: Manipulation und Vernichtung der Intimsphäre im NS-Staat.* (Hamburg-Wien: Europa Verlag 1999).
MALIK, Kenan: *The Meaning of Race: Race, History and Culture in Western Society.* (New York: New York University Press 1996).
MALLMANN, Klaus-Michael: *Menschenjagd und Massenmord: Das neue Instrument der Einsatzgruppen und -kommandos 1938-1945*, in: Gerhard PAUL - Klaus-Michael MALLMANN (vyd.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg: „Heimatfront" und besetztes Europa.* (Darmstadt: Primus 2000): 291-316.
MANN, Günther: *Biologie und der „Neue Mensch": Denkstufen und Pläne zur Menschenzucht im Zweiten Kaiserreich*, in: Günther MANN (vyd.) - Rolf WINAU (vyd.), *Medizin, Naturwissenscahften, Technik und das Zweite Kaiserreich.* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1977): 172-88.

MANN, Günther: „Neue Wissenschaft im Rezeptionsbereich des Darwinismus: Eugenik-Rassenhygiene". In: *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 1, 1978: 101-111.
MANN, Günther: „Ernst Haeckel und der Darwinismus: Popularisierung, Propaganda und Ideologisierung". In: *Medizinhistorisches Journal* 15, 1980: 269-83
MANUKJAN, Nora: *„Euthanasie" - das lange verdrängte Verbrechen: Zum Umgang mit den nationalsozialistischen Krankenmorden in der SBZ und DDR*, in: Boris BÖHM (Ed.), *Nationalsozialistische Euthanasieverbrechen: Beiträge zur Aufarbeitung ihrer Geschichte in Sachsen.* (Dresden: Michael Sandstein Verlag 2004): 173-98.
MARKL, Hubert: *Entgrenzte Wissenschaft: Der Irrweg von Evolutionsbiologie und Genetik zu Rassismus und Mord - Heidelberg Forum on Biosciences and Society EMBL, 31. Oktober 2001* <http://www.mpg.de/reden/2001/embl.html> [29-04-2002]
MARŠÁLEK, Pavel: *Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1945.* (Praha: Vodnář 1999).
MARTIN, Peter (vyd.) - ALONZO, Christine (vyd.): *Zwischen Charleston und Stehschritt: Schwarze im Nationalsozialismus.* (Köln: Dölling und Galitz Verlag 2004).
MASSIN, Benoît: *Anthropologie raciale et Nacional-Socialisme: Heurs et Malheurs du Paradigme de la „Race"*, in: Josiane OLFF-NATHAN (vyd.), *La Science sous le Troisiéme Reich: Victime ou alliée du nazisme?* (Paris: Editions de Seuil 1993): 197-262.
MASSIN, Benoît: *From Virchow to Fischer: Physical Anthropology and „Modern Race Theories" in Wilhelmine Germany*, in: George W. STOCKING (vyd.), *Volksgeist as Method and Ethic: essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition.* (Madison: University of Wisconsin Press 1996): 79-154.
MASSIN, Benoît: *Anthropologie und Humangenetik im Nationalismus oder: Wie schreiben deutsche Wissenschaftler ihre eigene Wissenschaftsgeschichte?*, in: Heidrun KAUPEN-HAAS (vyd.) - Christian SALLER (vyd.), *Wissenschaftlicher Rassismus: Analysen einer Kontinuität in den Human- und Naturwissenschaften.* (Frankfurt am Main: G. Fischer 1999): 12-64.
MASSIN, Benoît: *Mengele, die Zwillingsforschung und die „Auschwitz-Dahlem-Connection"*, in: Carola SACHSE (vyd.), *Die Verbindung nach Auschwitz: Biowissenschaften und Menschenversuche an Kaiser-Wilhelm-Instituten: Dokumentation eines Symposiums.* (Göttingen: Wallstein 2003): 201-54.
MASSIN, Benoît: *Rasse und Vererbung als Beruf: Die Hauptforschungseinrichtungen am Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik im Nationalsozialismus*, in: Hans-Walter SCHMUHL (vyd.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 190-244.
MASTNÝ, Vojtěch: *Protektorát a osud českého odboje.* (Praha: Eurolex Bohemia 2003).
MATALON, Lagnado - COHN, Lucette - DEKEL, Sheila: *Children of the Flames: Dr. Josef Mengele and the Untold Story of the Twins of Auschwitz.* (New York: Morrow 1991).
MATALOVÁ, Anna - SEKERÁK, Jiří: *Genetika za železnou oponou: Její potlačování a reinstitucionalizace v Československu.* (Brno: MZM 2004).
MATTHÄUS, Jürgen: *Ausbildung Judenmord?: „Weltanschauliche Erziehung" von SS, Poliezi und Waffen-SS im Rahmen der „Endlösung".* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 2003).
MATTHÄUS, Jürgen: „'Světonázorová výchova' v Himmlerově mocenském aparátu a vraždění evropských židů". In: *Terezínské studie a dokumenty* 2004: 334-62.
MATTILA, Markku: *Kansamme parhaaksi: rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti.* (Helsinki: Suomen Histiallinen Seura 1999).
MAUSBACH, Hans - MAUSBACH-BROMBERGER, Barbara: *Feinde des Lebens: NS-Verbrechen an Kindern.* (Frankfurt am Main: Röderberg-Verlag 1979).
MAYR. Ernst: *The Growth of Biological Thought.* (Cambridge/Ma.: Harvard University Press 1982).
MAYR, Ernst: *Thoughts on the Evolutionary Synthesis in Germany*, in: Thomas JUNKER (Ed.) - Eve-Marie ENGELS (Ed.), *Die Entstehung der Synthetischen Theorie: Beiträge zur Geschichte der Evolutionsbiologie in Deutschland 1930-1950.* (Berlin: VWB 1999): 19-30.
MAZUMDAR, Pauline M. H.: *Eugenics, Human Genetics and Human Failings: The Eugenics Society, its Sources and its Critics in Britain.* (New York: Routledge 1992).
McLAREN, Angus: *Our Own Master Race: Eugenics in Canada, 1885-1945.* (Toronto: McClelland and Stewart 1990).
MENDE, Susanne: *Die Wiener Heil- und Pflegeanstalt „Am Steinhof" im Nationalsozialismus.* (Frankfurt am Main: Lang 2000).
MEYER, Beate: *„Jüdische Mischlinge": Rassenpolitik und Verfolgungserfahrung 1933-1945.* (Hamburg: Dölling und Galitz 1999).
MICHALCZYK, John J. (vyd.): *Medicine, Ethics and the Third Reich: Historical and Contemporary Issues.* (Kansas City/Mo.: Sheed & Ward 1994).

MILOTOVÁ, Jaroslava: „Personální aspekty tzv. Heydrichovy správní reformy". In: *Paginae Historiae* 1, 1993: 196-217.
MILOTOVÁ, Jaroslava: „Výsledky Heydrichovy správní reformy z pohledu okupačního aparátu". In: *Paginae Historiae* 2, 1994: 161-73.
MÍŠKOVÁ, Alena: *Osudy archivních fondů významných německých vědeckých institucí v českých zemích*, in: Kristina KAISEROVÁ (vyd.), *Čechy a Sasko v proměnách dějin*, in: Acta Universitatis Purkynianae - Philosophica et historica I, Slavogermanica 2, 1993: 150-61.
MÍŠKOVÁ, Alena - NEUMÜLLER, Michael: *Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Německá akademie věd v Praze): Materiály k dějinám a inventář archivního fondu,* in: Studia historiae academiae scientiarum Bohimecae, Seria 7 B, Praha 1994.
MÍŠKOVÁ, Alena: „Postavení lékařů ve Společnosti pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách 1891-1945". In: *AUC-HUCP* 35, 1995, Fasc 1-2: 61-73.
MÍŠKOVÁ, Alena: *Die Lage der Juden an der Prager Deutschen Universität*, in: Jörg K. HOENSCH (vyd.) - Stanislav BIMAN (vyd.) - Ľubomír LIPTÁK (vyd.), *Judenemanzipation-Antisemitismus-Verfolgung in Deutschland, Österreich-Ungarn, den Böhmischen Ländern und in der Slowakei.* (Essen: Klartext 1999): 117-27.
MÍŠKOVÁ, Alena: *Rassenforschung und Oststudien an der Deutschen (Karls-) Universität in Prag*, in: Detlef BRANDES (vyd.) - Edita IVANIČKOVÁ (vyd.) - Jiří PEŠEK (vyd.), *In erzwungene Trennung: Vertreibungen und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei 1938-1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*, in: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, Band 8, Essen 1999: 39-53.
MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945: Vedení univerzity a obměna profesorského sboru.* (Praha: Karolinum 2002).
MÍŠKOVÁ, Míšková (ed.) - ŠUSTEK, Vojtěch (ed.): *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* (I. díl), in: Documenta Pragensia Monographia 11/1, 2000.
MÍŠKOVÁ, Alena: *Das Schicksal der Professoren der Prager Deutschen Universität in der Nachkriegszeit*, in: Antonín KOSTLÁN (ed.) - Alice VELKOVÁ (ed.), *Wissenschaft im Exil: Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918-1989*, in: Studies in the History of Sciences and Humanities, Vol. 17, Praha 2004: 136-54.
MITSCHERLICH, Alexander - MIELKE, Fred: *Medizin ohne Menschlichkeit: Medizinische und eugenische Irrwege unter Diktatur, Bürokratie und Krieg.* (Heidelberg: Schneider 1949).
MODE, Heinz A.: *Zigeuner: Der Weg eines Volkes in Deutschland.* (Leipzig Koehler & Amelang 1968).
MOLAU, Andreas: *Alfred Rosenberg, der Ideologe des Nationalsozialismus: Eine politische Biographie.* (Koblenz: S. Bublies 1993).
MOSSE, George L.: *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich.* (New York: Schocken Books 1964).
MOSSE, Georg L.: *Toward the Final Solution: A History of European Racism.* (New York: H. Fertig 1985).
MOSSE, George L.: *Nazi Culture: Intellectual, Cultural and Social Life in the Third Reich.* (Madison:Wisc.: University of Wisconsin Press 2003).
MOTULSKY, Arno G.: "Impact of Genetic Manipulation on Society and Medicine". In: *Science* 219, 1983: 135-40.
MOZES-KOR, Eva: *The Mengele Twins and Human Experimentation: A Personal Account*, in: George J. ANNAS (ed.) - Michael A. GRODIN (ed.), *The Nazi Doctors and the Nuremburg Code: Human Rights in Human Experimentation.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1992): 53-9.
MUNDT, Christoph: *Psychiatrische Forschung und NS-„Euthanasie": Beiträge zu einer Gedenkveranstaltung an der Psychiatrischen Universitätsklinik Heidelberg.* (Heidelberg: Verlag Das Wunderhorn 2001).
MÜLLER, Roland: *Krankenmord im Nationalsozialismus: Grafeneck und die „Euthanasie" in Südwestdeutschland.* (Stuttgart: Hohenheim 2001).
MÜLLER, Rolf-Dieter: *Hitlers Ostkrieg und die deutsche Siedlungspolitik: Die Zusammenarbeit von Wehrmacht, Wirtschaft und SS.* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 1991).
MÜLLER-HILL, Benno: „Genetics after Auschwitz". In: *Holocaust and Genocide Studies* 2, 1987: 3-20.
MÜLLER-HILL, Benno: „Daidalos, Faust und Mengele: Wissenschaftler als Verbrecher". In: *Lecture at the International Scientific Symposium of the IPPNW*, Erfurt , November 17-20 1988.
MÜLLER-HILL, Benno: *Tödliche Wissenschaft: Die Aussonderung von Juden, Zigeunern und Geisteskranken 1933-1945.* (Berlin/Ost: Verlag Volk und Gesundheit 1989).
MÜLLER-HILL, Benno: *Selektion: Die Wissenschaft von der biologischen Auslese des Menschen durch Menschen*, in: Norbert FREI (vyd.), *Medizin und Gesundheitspolitik in der NS-Zeit.* (München: Oldenbourg 1991): 137-55.
MÜLLER-HILL, Benno: „The Shadow of Genetic Injustice". In: *Nature* 362, 1993: 491-2.
MÜLLER-HILL, Benno: *The Idea of the Final Solution and the Role of Experts*, in: David CESARANI (vyd.), *The Final Solution: Origins and Implementation.* (London-New York: Routledge 1994): 62-70.

MÜLLER-HILL, Benno: „The Blood from Auschwitz and the Silence of the Scholars". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 21, 1999: 331-65.
MÜLLER-HILL, Benno: *Reflections of a German Scientist*, in: KUNTZ, Dieter (ed.): *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington: USHMM 2004): 185-199.
MÜLLER, Joachim: *Sterilisation und Gesetzgebung bis 1933.* (Husum: Matthiesen 1985).
MOMMSEN, Hans: *Umvolkungspläne des Nationalsozialismus und der Holocaust*, in: Helge GRABITZ - Klaus BÄSTLEIN - Johannes TUCHEL, *Die Normalität des Verbrechens: Bilanz und Perspektiven der Forschung zu den nationalsozialistischen Gewaltverbrechen - Festschrift für Wolfgang Scheffer zum 65. Geburtstag.* (Berlin: Edition Hentrich 1994): 68-84.
NASH, Mary: „Social Eugenics and Nationalist Race Hygiene in Early 20th Century Spain". In: *History of European Ideas* 15, 1992: 741-48.
NEČAS, Ctibor: *K diskriminaci Cikánů v buržoazním Československu*, in: Sborník prací PF UJEP v Brně, sv. 76, řada spol. věd., č. 10.
NEČAS, Ctibor: *Das Schicksal und die Vernichtung der Roma im Protektorat Böhmen und Mähren*, in: Waclaw DLUGOBORSKI (vyd.), *Der 10. Jahrestag der Vernichtung der Roma im KL Auschwitz-Birkenau.* (Oswiecim: Muzeum 1994): 66-73.
NEČAS, Ctibor: *Holocaust českých Romů.* (Praha: Prostor 1999).
NEČÁSEK, Jan: „Development of Genetics in Czechoslovakia". In: *Acta Musei Moraviae, Scientiae naturales, Folia Mendeliana* (8), LVIII./ 1973: 221-9
NELIBA, Günther: *Wilhelm Frick: Der Legalist des Unrechtsstaates.* (Paderborn-München-Wien-Zürich: Schöningh 1990).
NĚMEC, Petr: „Český národ a nacistická teorie germanizace prostoru". In: *ČSČH* 88, 1990, č. 4: 535-58.
NĚMEČEK, Jaroslav: „80 let psychiatrické léčebny v Dobřanech". In: *Československá Psychiatrie* XX, 1961, č. 5: 358-60.
NEUGEBAUER, Wolfgang: „Zwangssterilisierung und 'Euthanasie' in Österreich 1940-45". In: *Zeitgeschichte* 19, 1992, Heft 1/2: 17-28.
NEUGEBAUER, Wolfgang: *Die jüdischen Euthanasieopfer in Österreich: Referat im Jüdischen Institut für Erwachsenenbildung*, in: Jahrbuch/Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes 2000: 134-41.
NEUGEBAUER, Wolfgang: „Von der Rassenhygiene zum Massenmord: Ideologie, Propaganda und Praxis der NS-Euthanasie in Österreich". In: *Zeitgeschichte* 28, 2001, Heft 4: 189-99.
NOAKES, Jeremy: *Nazism and Eugenics: The Background to the Nazi Sterilization Law of 14 July 1933*, Roger J. BULLEN (ed.), *Ideas into Politics: aspects of European History, 1880-1950.* (London: Croom Helm 1984): 75-94.
NITSCHKE, Asmus: *Die „Erbpolizei" im Nationalsozialismus: Zur Alltegsgeschichte der Gesundheitsämter im Dritten Reich.* (Opladen-Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 1999).
NITSCHKE, Peter: *Die deutsche Polizei und ihre Geschichte: Beiträge zu einem distanzierten Verhältnis.* (Hilden: Verlag Deutsche Polizeiliteratur 1996).
NOAKES, Jeremy: „The Development of Nazi Policy towards the German-Jewish 'Mischlinge'". In: Yearbook of the Leo Baeck Institute 34 (1989): 291-354.
NOLTE, Ernst: *Der Faschismus in seiner Epoche: Die Action franÇaise - Der italienische Faschismus - Der Nationalsozialismus.* (München: R. Piper 1963).
NOLTE, Ernst: *Geschichte, Volk und Theorie: Das 'Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums'*, in: P. SCHÖTTLER, c. d.: 104-27.
NOWAK, Eugeniusz: *Wissenschaftler in turbulenten Zeiten: Erinnerungen an Ornithologen, Naturschützer und andere Naturkundler.* (Schwerin: Stock & Stein 2005).
NOWAK, Kurt: *„Euthanasie" und Sterilisierung im „Dritten Reich": Die Konfrontation der evangelischen und katholischen Kirche mit dem Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses und der „Euthanasie"-Aktion.* (Weimar: H. Böhlaus Nachf. 1984).
NYISZLY, Miklós: *Auschwitz: A Doctor's Eyewitness Account.* (New York: Fell 1960).
OELSCHLÄGER, Thomas: *Zur Geschichte der „Kinderfachabteilung" des „Reichsgaues Steiermark" (Graz)*, in: Wolfgang FREIDL (vyd.) - Alois KERNBAUER (vyd.) - Richard H. NOACK (vyd.) - Werner SAUER (vyd.), *Medizin und Nationalsozialismus in der Steiermark*, Innsbruck-Wien-München-Bozen 2001: 119-35.
OHLER-KLEIN, Sigrid: „Das Institut für Erb- und Rassenpflege der Universität Gießen: Aufbau des Instituts und Eingliederung in die Universität". In: *Gießener Universitätsblätter* 2005, Heft 38: 1-17.
OLFF-NATHAN, Josiane (ed.): *La Science sous le Troisiéme Reich.* (Paris Le Seuil 1992): 263-85.
ORDOVER, Nancy: *American Eugenics: Race, Queer Anatomy, and the Science of Nationalism.* (Minneapoli - London: University of Minnesota Press 2003).
OREL, Vítězslav: „K výuce genetiky v Brně v letech 1918-1953". In: *Práce z dějin přírodních věd* 14 (Věda v Československu 1945-1960), 1982, sv. 2: 279-84.
OREL, Vítězslav: *Gregor Mendel a počátky genetiky.* (Praha: Academia 2003).

ORDOVER, Nancy: *American Eugenics: Race, Queer Anatomy, and the Science of Nationalism.* (Minneapolis - London: University of Minnesota Press 2003).
OSTERLOH, Jürgen: *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938-1945.* (München: R. Oldenbourg Verlag 2006).
PAUL, Diane P.: „Eugenics and the Left". In: *Journal of the History of Ideas* 45, 1984: 567-90.
PAUL, Diane P.: *Controlling Human Heredity, 1865 to the Present.* (New Jersey: Humanities Press 1995).
PAUL, Diane P.: *The Politics of Heredity: Essays on Eugenics, Biomedicine, and the Nature-Nurture Debate.* (Albany: State University of New York Press 1998).
PAUL, Diane B. - FALK, Raphael: *Scientific Responsibility and Political Context: the Case of Genetics under the Swastika*, in: Jane MAIENSCHEIN (Ed.) - Michael RUSE (Ed.), *Biology and the Foundation of Ethics.* (Cambridge: Cambridge University Press 1999): 257-75.
PERL, Gisella: *I was a Doctor in Auschwitz.* (New York: International Universities Press 1979).
PERNICK, Martin S.: *The Black Stork: Eugenics and the Death of „Defective" Babies in American Medicine and Motion Pictures Since 1915.* (New York - Oxford: Oxford University Press 1996).
PETER, Antonio: *Das Thüringische Landesamt für Rassewesen*, in: Detlev HEIDEN - Gunther MAI (vyd.), *Nationalsozialismus in Thüringen.* (Weimar: Böhlau 1995): 313-32.
PETSCHEL, Dorit: *Die Professoren der TU Dresden 1828-2003*, in: Reiner POMMERIN (vyd.), *175 Jahre TU Dresden - Band 3.* (Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag 2003).
PEUKERT, Detlev J. K.: *Volksgenossen und Gemeinschaftsfremde: Anpassung und Vernichtung im Konzentrationslager.* (Hamburg: Bund-Verlag 1982).
PEUKERT, Detlev J. K.: *The Genesis of the „Final Solution" from the Spirit of Science*, in: Thomas CHILDERS (vyd.) - Jane CAPLAN (vyd.), *Reevaluating the Third Reich.* (New York: Holmes & Meier 1993): 234-57.
PLANERT, Ute: „'Weise Zuchtwahl' und die 'Pflicht, gesund zu sein': Rassenhygiene und Körperpolitik im frühen 20. Jahrhundert". In: *Die Philosophin* 13, 2002, Heft 25: 54-69.
PLATEN-HALLERMUND, Alice: *Die Tötung Geisteskranker in Deutschland.* (Frankfurt am Main: Verlag der Frankfurter Hefte 1948).
POGLIANO, Claudio: „Scienzia e stirpe: Eugenica in Italia (1912-1939)". In: *Passato e Presento: Rivista di Storia Contemporanea* 5, 1984: 61-79.
POMPER, Philip (ed.) - SHAW, David G. (ed.), *The Return of Science: Evolution, History, and Theory.* (Lanham-Boulder-New York-Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.: 2002).
POMMERIN, Reiner: *Die Sterilisation der Rheinlandbastarde: Das Schicksal einer farbigen deutschen Minderheit 1918-1937.* (Düsseldorf: Droste 1979).
POMMERIN, Reiner: *Die Sterilisation der „Rheinlandbastarde"*, in: MARTIN, Peter (vyd.) - ALONZO, Christine (vyd.): *Zwischen Charleston und Stehschritt: Schwarze im Nationalsozialismus.* (Köln: Dölling und Galitz Verlag 2004): 532-47.
POPIELSKI, Boleslaw: *Die Tragödie der polnischen Universitätsprofessoren in Lemberg*, in: Burchard BRENTJES (vyd.), *Wissenschaft unter dem NS-Regime.* (Berlin-New York: P. Lang 1992): 82-88.
PORTER, Jack (ed.): *Genocide and Human Rights: A Global Anthropology.* (Washington, D.C.: University Press of America 1982).
POSNER, Gerald L.: *Mengele: The Complete Story.* (New York: Cooper Square Press 2000).
POTTHAST, Jan B.: *Das jüdische Zentralmuseum der SS in Prag: Gegnerforschung und Völkermord im Nationalsozialismus.* (Frankfurt-New York: Campus 2002).
POTTHAST, Thomas: *„Rassenkreise" und die Bedeutung des „Lebensraums": Zur Tier-Rassenforschung in der Evolutionsbiologie*, in: Hans-Walter SCHMUHL (vyd.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 275-308.
PROCTOR, Robert N.: *Racial Hygiene: Medicine under the Nazis.* (Cambridge/Mass.: Harvard University Press 1988).
PROCTOR, Robert N.: *Eugenics among the Social Sciences: Hereditarian Thought in Germany and the United States*, in: Jo A. BROWN - David K. VAN KEUREN, *The Estate of Social Knowledge.* (Baltimore: John Hopkins University Press 1991): 175-208.
PROCTOR, Robert N.: *Nazi Medicine and the Politics of Knowledge*, in: Sandra HARDING, *„Racial" Economy of Science.* (Blomington: Indiana University Press 1993): 344-58.
PROCTOR, Robert N.: *The Nazi War on Cancer.* (Princeton/N.J.: Princeton University Press 1999).
PROPPING, Peter - HEUER, Bernd: „Vergleich des 'Archivs für Rassen- und Gesellschaftsbiologie' (1904-1933) und des 'Journal of Heredity' (1910-1939): Eine Untersuchung zu Hans Nachtsheim These von der Schwäche der genetik in Deutschland". in: *Medizinhistorisches Journal* 26, 1991: 78-93.
PROPPING, Peter (vyd.) - LILIENTHAL, Georg (vyd.): *Wissenschaft auf Irrwegen: Biologismus-Rassenhygiene-Eugenik.* (Bonn: Bouvier 1992).

PYSCHIK, Martin: *Das Sanitätswesen der Schutzstaffel der NSDAP: Einrichtungen und Institute für die medizinische Lehre und Forschung.* (Leipzig 1999); disertace.
PROVINE, William: „Biologists and the Biology Race Crossing". In: *Science* 182, 1973: 790-6.
PRUCK, Erich: „Heydrichs SD: Die nationalsozialistische Geheimpolizei". In: *Politische Studien* 10, 1959: 442-8.
QUINE, Maria S.: *Population Politics in Twentieth-Century Europe: Fascist Dictatorships and Liberal Democracies.* (London: Routledge 1996).
RABKIN, Yakov M. - MIRSKAYA, Elena Z.: *Science and Totalitarianism: Lessons for the Twenty-First Century*, in: Mark WALKER (ed.), *Science and Ideology: A Comparative History.* (London - New York: Routledge 2003): 17-34.
RAMME, Alwin: *Der Sicherheitsdienst der SS: Zu seiner Funktion im faschistischen Machtapparat und im Besatzungsregime des sogenannten Generalgouvernements Polen.* (Berlin: Deutscher Militärverlag 1970).
RAPHAEL, Lutz: „Radikales Ordnungsdenken und die Organisation totalitärer Herrschaft: Weltanschauungseliten und Humanwissenschaftler im NS-Regime". In: *Geschichte und Gesellschaft* 27, 2001, Heft 1: 5-40.
REIF, Wolf-Ernst - JUNKER, Thomas - HOßFELD, Uwe: „The Synthetic Theory of Evolution: General Problems and the German Contribution to the Synthesis". In: *Theory in Biosciences* 2000, 119: 41-91.
REILLY, Philip R.: *The Surgical Solution: A History of Involuntary Sterilization in the United States.* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 1991).
REITLINGER, Gerald: *The SS: Alibi of a Nation.* (London: Heinemann 1956).
RENNENBERG, Monika (ed.) - WALKER, Mark (ed.): *Science, Technology, and National Socialism.* (New York: Cambridge University Press 1994).
RETT, Andreas - SEIDLER, Horst: *Rassenhygiene: Ein Weg in den Nationalsozialismus.* (Wien - München: Jugend und Volk 1988).
REULECKE, Jürgen: *Rassenhygiene, Sozialhygiene, Eugenik*, in: Dxx KERBS - Jürgen REULECKE, *Handbuch der deutschen Reformbewegung 1880-1933.* (Wuppertal: P. Hammer 1998): 197-210.
REYER, Jurgen: *„Rassenhygiene" und „Eugenik" im Kaiserreich und in der Weimarer Republik: Pflege der „Volksgesundheit" oder Sozialrassismus?*, in: Ulrich HERRMANN (ed.) - Jürgen OELKERS (ed.), *Pädagogik und Nationalsozialismus.* (Weinheim: Beltz 1988): 113-45.
REYER, Jürgen: *Alte Eugenik und Wohlfahrtspflege: Entwertung und Funktionalisierung der Fürsorge vom Ende des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart.* (Freiburg im Breisgau: Lambertus 1991).
RIESENBERGER, Dieter: *Das Deutsche Rote Kreuz: Eine Geschichte 1864-1990.* (Paderborn: Schönning 2002).
RIEß, Volker: *Die Anfänge der Vernichtung „lebensunwerten Lebens" in den Reichsgauen Danzig-Westpreußen und Wartheland 1939/40.* (Frankfurt am Main - Berlin - Bern - New York - Paris - Wien: Peter Lang 1995).
RISSOM, Renate: *Fritz Lenz und die Rassenhygiene.* (Husum: Matthiesen Verlag 1983).
RITTER, Ernst: *Das Deutsche Auslands-Institut in Stuttgart 1917-1945: Ein Beispiel deutscher Volkstumsarbeit zwischen den Weltkriegen.* (Wiesbaden: Steiner 1976).
ROELCKE, Volker - HOHENDORF, Gerrit: „Akten der 'Euthanasie'-Aktion T4 gefunden". In: *Viertelsjahreshefte für Zeitgeschichte* 41, 1993: 479-81.
ROELCKE, Volker - HOHENDORF, Gerrit - ROTZOLL, Maike: „Psychiatric Research and 'Euthanasia': The Case of the Psychiatric Department at the University of Heidelberg, 1941-45". In: *History of Psychiatry* 5, 1994: 517-32.
ROELCKE, Volker: „Von der Ethik des wissenschaftlichen Zugriffs auf den Menschen: Die Verknüpfung von psychiatrischer Forschung und 'Euthanasie' im Nationalsozialismus und einige Implikationen für die heutige Diskussion in der medizinischen Ethik". In: *Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik* 13, 1997: 81-106.
ROELCKE, Volker: „Erbpsychologische Forschung im Kontext der 'Euthanasie': Neue Dokumente und Aspekte zu Carl Schneider, Julius Deussen und Ernst Rüdin". In: *Fortschritte der Neurologie und Psychiatrie* 66, 1998: 331-6.
ROELCKE, Volker - HOHENDORF, Gerrit - ROTZOLL, Maike: „Psychiatrische Genetik und 'Erbgesundheitspolitik' im Nationalsozialismus: Zur Zusammenarbeit zwischen Ernst Rüdin, Carl Schneider und Paul Nitsche". In: *SDGGN* 6, 2000: 59-73.
ROELCKE, Volker: „Psychiatrische Genetik und 'Erbgesundheitspolitik' im Nationalsozialismus: Zur Zusammenarbeit zwischen Ernst Rüdin, Carl Schneider und Paul Nitsche". In: *SDGGN* 6, 2000, 59-73.
ROELCKE, Volker: *Psychiatrische Wissenschaft im Kontext nationalsozialistischer Politik und „Euthanasie": zur Rolle von Ernst Rüdin und der Deutschen Forschungsanstalt/Kaiser-Wilhelm-Institut für Psychiatrie*, in: Doris KAUFMANN (vyd.), *Die Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus: Bestandaufnahme und Perspektiven der Forschung.* (Göttingen: Wallstein 2000): 112-50.

ROELCKE, Volker: *Psychiatrische Wissenschaft, „Euthanasie" und der „Neue Mensch": Zur Diskussion um anthropologischen Prämissen und Wertsetzungen der Medizin im Nationalsozialismus*, in: Andreas FREWER (vyd.) - Clemens EICKHOFF (vyd.), *„Euthanasie" und die aktuelle Sterbehilfe-Debatte: Die historischen Hintergründe medizinischer Ethik.* (Frankfurt am Main: Campus Verlag 2000): 193-217.
ROELCKE, Volker: „Programm und Praxis der psychiatrischen Genetik an der *Deutschen Forschungsanstalt für Psychiatrie* unter Ernst Rüdin: Zum Verhältnis von Wissenschaft, Politik und Rasse-Begriff vor und nach 1933". In: *Med. hist J.* 37, 2002: 21-55.
ROELCKE, Volker: „Zeitgeist und Erbgesundheitsgesetzgebung im Europa der 1930er Jahre: Eugenik, Genetik und Politik im historischen Kontext". In: *Der Nervenarzt* 73, 2002: 1019-30.
ROGER, Jacques: *L'eugenisme (1850-1950)*, in: Clause BENICHOU (ed.), *L'ordre des caracteres: Aspects de l'heredite dans l'histoire des sciences de l'homme.* (Paris: Vrin 1989): 119-46.
ROLL-HANSEN, Nils: „Eugenics before World War II: The Case of Norway". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 2, 1980: 269-98.
ROLL-HANSEN, Nils: „The Progress of Eugenics: Growth of Knowledge and Change in Ideology". In: *History of Science* 24, 1988: 295-331.
ROLL-HANSEN, Nils: „Eugenics Sterilization - A Preliminary Comparison of the Scandinavian Experience to that of Germany". In: *Genome* 31, 1989: 890-5.
ROLL-HANSEN, Nils: „Eugenics in Scandinavia After 1945: Change of Values and Growth in Knowledge". In: *Scandinavian Journal of History* 24, 1999, No. 2: 199-213.
ROST, Karl Ludwig: „'Euthanasie'-Filme im NS Staat: Sozial- und filmhistorische Hintergründe einer Verfügung zum Töten". In: *Zeitgeschichte* 28, 2001, Heft 4: 214-27.
ROTH, Karl H.: *Erfassung zur Vernichtung: Von der Sozialhygienezum „Gesetz über Sterbehilfe".* (Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1984).
RÖDER, Hendrik: *Im Reich der Woll- und Schlichthaarigen: Sozialdarwinismus und Eugenik bei Ernst Haeckel.* (Potsdam: Vacat-Verlag 2001).
RÖHR, Werner: *Rassismus und Expansionsprogramm: Über die Leistungsfähigkeit der NS-Ideologie*, in: Wolfgang SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Sozialpolitik und Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 119-134.
RÖSSLER, Mechthild (vyd.) - SCHLEIERMACHER, Sabine (vyd.): *Der „Generalplan Ost": Hauptlinien der nationalsozialistischen Planungs- und Vernichtungspolitik.* (Berlin: Akademie Verlag 1993).
ROTH, Karl H. (vyd.): *Erfassung zur Vernichtung: Von der Sozialhygiene zum „Gesetz über Sterbehilfe".* (Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1984).
ROTH, Karl H. - ALY, Götz: *Das „Gesetz über die Sterbehilfe bei unheilbar Kranken": Protokolle der Diskussion über die Legalisierung der nationalsozialistischen Anstaltsmorde in den Jahren 1938-1941*, in: Karl H. ROTH (vyd.), *Erfassung zur Vernichtung: Von der Sozialhygiene zum „Gesetz über Sterbehilfe".* (Berlin: Verlagsgesellschaft Gesundheit 1984): 101-80.
ROTH, Karl H.: *Schöner neuer Mensch: Der Paradigmenwechsel der klassischen Genetik und seine Auswirkung auf die Bevölkerungsbiologie des „Dritten Reichs"*, Heidrun KAUPEN-HAAS (vyd.), *Der Griff nach der Bevölkerung: Aktualität und Kontinuität nazistischer Bevölkerungspolitik*, in: Schriften der Hamburger Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts, Band 1, 1986: 11-63.
ROTH, Karl H.: *Europäische Neuordnung durch Völkermord: Bemerkungen zu Götz Alys und Susanne Heims Studie über die „Vordenker der Vernichtung"*, in: Wolfgang SCHNEIDER (vyd.), *„Vernichtungspolitik": Eine Debatte über den Zusammenhang von Sozialpolitik und Genozid im nationalsozialistischen Deutschland.* (Hamburg: Junius 1991): 179-95.
ROTH, Karl H.: *Heydrichs Professor. Historiographie des 'Volkstums' und der Massenvernichtungen: Der Fall Hans Joachim Beyer*, in: Peter SCHÖTTLER (vyd.), *Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft 1918-1945.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1999): 262-342.
ROUBÍK, František: „Německé plány se slovanskými ústavy v Praze za okupace". In: *Slavia* 18, 1947/48: 515-20.
ROUBÍK, František: „Sbírky bývalého německého vlastivědného ústavu v Liberci". In: *Časopis Spol. přátel starožitností* 57, 1949: 139-44.
RÜCKERL, Adalbert: *Die Strafverfolgung von NS-Verbrechen 1945-78.* (Heidelberg - Karlsruhe: Müller 1974).
RŮŽIČKA, Thomas: *Mensch und Medizin in totalitären und demokratischen Gesellschaften: beiträge zu einer tschechisch-deutschen Tagung der Universitäten Prag und Düsseldorf.* (Essen: Medizin 2001).
RYCHLÍK, Jan: „K postavení slovenského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945". In: *ČČH* 88, 1990, č. 5: 683-04.
SACHSE, Carola - kol.: *Angst, Belohnung, Zucht und Ordnung: Herrschaftsmechanismen im Nationalsozialismus.* (Opladen: Westdeutscher Verlag 1982).

SACHSE, Carola: *„Persilscheinkultur": zum Umgang mit der NS-Vergangenheit in der Kaiser-Wilhelm/Max-Planck-Gesellschaft*, in: Bernd WEISBROD (vyd.), *Akademische Vergangenheitspolitik: Beiträge zur Wissenschaftskultur der Nachkriegszeit.* (Göttingen: Wallstein 2002): 223-52.
SACHSE, Carola: *Die Verbindung nach Auschwitz: Biowissenschaften und Menschenversuche an Kaiser-Wilhelm-Instituten: Dokumentation eines Symposiums.* (Göttingen: Wallstein 2003).
SACHSE, Carola - MASSIN, Benoît: *Biowissenschaftliche Forschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten und die Verbrechen des NS-Regimes*, in: Ergebnisse: Vorabdrucke aus dem Forschungsprogramm „Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus" 3, Berlin 2004.
SALTER, Frank: *On Genetic Interests: Family, Ethny and Humanity in an Age of Mass Migration.* (Frankfurt am Main - Berlin - Bern - Bruxelles - New York - Oxford - Wien: Peter Lang 2003).
SATZINGER, Helga: *Rasse, Gene und Geschlecht: Zur Konstituierung zentraler biologischer Begriffe bei Richard Goldschmidt und Fritz Lenz*, in: Ergebnisse: Vorabdrucke aus dem Forschungsprogramm „Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus" 15, Berlin 2004.
SALLER, Karl: *Die Rassenlehre des Nationalsozialismus in Wissenschaft und Propaganda.* (Darmstadt: Progress-Verlag 1961).
SAPP, Jan: *Genesis: The Evolution of Biology.* (Oxford: Oxford University Press 2003).
SAWADE, Hanno: *Otto Ohlendorf - Nonkonformist, SS-Führer und Wirtschaftsfunktionär*, in: Ronald SMELSNER - Rainer ZITELMANN (vyd.), *Die braune Elite I. 22 biographische Skizzen.* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1989): 188-200.
SEIDELMAN, William E.: „Nuremburg Lamentation: For the Forgotten Victims of Medical Science". In: British Medical Journal 1996, Vol. 313: 1463-7.
SEIDLER, Horst - RETT, Andreas: *Das Reichssippenamt entscheidet: Rassenbiologie im Nationalsozialismus.* (Wien: Jugend und Volk 1982).
SEIDLER, Horst (vyd.) - SORITSCH, Alois (vyd.): *Rassen und Minderheiten.* (Wien: Literas 1983).
SEIDLER, Horst (ed.): *Die Frau zwischen Biologie und Biologismus.* (Wien: Literas Universitätsverlag 1985).
SEGAL, Lilli: *Die Hohenpriester der Vernichtung. Anhropologen, Mediziner und Psychiater als Wegbereiter von Selektion und Mord im Dritten Reich.* (Berlin: Dietz 1991).
SELDEN, Steven: *Inheriting Shame: The Story of Eugenics and Racism in America.* (New York: Teachers College Press 1999).
SIMON, Jürgen: *Kriminalbiologie und Zwangssterilisation: Eugenischer Rassismus 1920-1945*, in: Internationale Hochschulschriften, Band 372, München-New York 2001.
SHIPMANN, Pat: *Die Evolution des Rassismus: Gebrauch und Mißbrauch von Wissenschaft.* (Frankfurt am Main: Fischer Verlag 1995).
SCHABAS, William A.: *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes.* (Cambridge - New York: Cambridge University Press 2000).
SCHAFFT, Gretchen E.: *Scientific Racism in Service of the Reich: German Anthropologists in the Nazi Era*, in: Alexander L. HINTON (ed.), *Annihilating Difference: The Anthropology of Genocide.* (Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press 2002): 117-34.
SCHALLER, Helmut: *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt.* (Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 2002).
SCHARSACH, Hans-Hennig: *Die Ärzte der Nazis.* (Wien - München - Zürich: 2000).
SCHÄFER, Gerhard: „Wider die Inszenierung des Vergessens: Hans Freyer und die Soziologie in Leipzig 1925-1945". In: *Jahrbuch für Soziologiegeschichte* 1990, Opladen 1990: 121-75.
SCHÄFER, Gerhard - KITTERMAN, David: *Otto Ohlendorf - „Gralshüter des Nationalsozialismus"*, in: Ronald SMELSNER - Enrico SYRING (vyd.), *Die SS: Elite unter dem Totenkopf - 30 Lebensläufe.* (Paderborn: F. Schöningh 2000): 379-83.
SCHECHTMAN, Joseph B.: *European Population Transfers 1939-1945.* (New York: Russell & Russell 1946).
SCHERER, Klaus: *„Ob das Menschliche in den Zahlen verlorengeht, hängt von der Gliederung der Zahlen ab...": Ein Interview mit Siegfried Koller*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 153-64.
SCHERER, Klaus: *„Asozial" im Dritten Reich: Die vergessen Verfolgten.* (Münster: VOTUM-Verlag 1990).
SCHMACKE, Norbert (vyd.): *Gesundhiet und Demokratie: Von der Utopie der sozialen Medizin.* (Frankfurt am Main: VAS 1999).
SCHMIDT, Ulf: „Der medizinische Forschungsfilm im 'Dritten Reich': Institutionalisierung, politische Funktion und ethische Dimension". In: *Zeitgeschichte* 28, 2001, Heft 4: 200-13.
SCHMIDT, Ulf: *Medical Films, Ethics and Euthanasia in Nazi Germany*, in: Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, Heft 92, Husum 2002.

SCHILTER, Thomas: *Unmenschliches Ermessen: Die nationalsozialistische „Euthanasie" - Tötungsanstalt Pirna-Sonnenstein 1940/41.* (Leipzig: Kiepenheuer 1999).
SCHLEIERMACHER, Sabine: *„Die SS-Stiftung 'Ahnenerbe": Menschen als Material für „exakte" Wissenschaft*, in: Rainer OSNOWSKI (vyd.), *Menschenversuche: Wahnsinn und Wirklichkeit.* (Köln: XXXX 1988): 70-87.
SCHLEIERMACHER, Sabine: *Sozialethik im Spannungsfeld von Sozil- und Rassenhygiene: Der Mediziner Hans Harmsen im Centralausschuss für Innere Mission.* (Husum: Matthiesen 1998).
SCHMACKE, Norbert: *Zwangssterilisiert, verleugnet, vergessen: Zur Geschichte der nationalsozialistischen Rassenhygiene am Beispiel Bremen.* (Bremen: Brockkamp 1984).
SCHMELTER, Thomas: *Nationalsozialistische Psychiatrie in Bayern: Die Räumung der Heil- und Pflegeanstalten*, in: DWV-Schriften zur Geschichte des Nationalsozialismus, Band 1, Würzburg - Boston 2000.
SCHMITZ-KÖSTER, Dorothee: *„Deutsche Mutter, bist Du bereit": Alltag im Lebensborn.* (Berlin: Aufbau-Verlag 1997).
SCHMUHL, Hans-Walter: *Rassenhygiene, Nationalsozialismus, Euthanasie: Von der Verhütung zur Vernichtung „lebensunwerten Lebens", 1890-1945.* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht 1987).
SCHMUHL, Hans-Walter: „Die Selbstverständlichkeit des Tötens: Psychiater im Nationalsozialismus". In: *Geschichte und Gesellschaft* 16, 1990, Heft 4: 411-39.
SCHMUHL, Hans-Walter (vyd.): *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003.
SCHMUHL, Hans-Walter: *Rasse, Rassenforschung, Rassenpolitik: Annäherung an das Thema*, in: Hans-Walter SCHMUHL (vyd.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 7-37.
SCHMUTZ, Hans-Konrad: „Schokolade und Messzirkel – Zur Steuerung rassnhygienischer Forschungsprojekte an der Universität Zürich in den zwanziger und dreißiger Jahren: Die Tätigkeit der Julius Klaus-Stiftung für Vererbungsforschung, Sozialanthropologie und Rassenhygiene". In: *Verhandlungen zur Geschichte und Theorie der Biologie* 7, 2001: 305-17.
SCHNEIDER, William H.: „Toward the Improvement of the Human Race: the History of Eugenics in France". In: *Journal of Modern History* 54, 1982: 268-91.
SCHNEIDER, William H.: „Puericulture, and the Style of French Eugenics". In: *History and Philosophy of the Life Sciences* 8, 1986: 265-77.
SCHNEIDER, William H.: *The Eugenics Movement in France, 1890-1940*, in: Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science.* (New York: Oxford University Press 1990): 69-109.
SCHNEIDER, William H.: *Quality and Quantity: The Quest for Biological Regeneration in Twentieth-Century France.* (Cambridge: Cambridge University Press 1990).
SCHULLE, Diane: *Das Reichssippenamt: Eine Institution nationalsozialistischer Rassenpolitik.* (Berlin: Logos Verlag 2001).
SCHULZ, Heike (vyd.) - GÖTSCHEL, Heike (vyd.) - AAS, Norbert (vyd.): *Erb- und Rassenhygiene in Bayreuth (1933-1945): Eine Dokumentation über Selektion in der Hilfsschule, Zwangssteriliserungen und „Euthanasie"-Tötungen.* (Bayreuth: Bumerang-Verlag 2000).
SCHULZE, Dietmar: *„Euthanasie" in Bernburg: Die Landes-Heil- und Pflegeanstalt Bernburg/Anhaltische Nervenklinik in der zeit des Nationalsozialismus*, in: Historie in der Blauen Eule, Band 8, Essen 1998.
SCHULZE, Dietmar: „Die Rekrutierung des Personals für die 'Euthanasie'-Anstalt Bernburg". In: *Recht & Psychiatrie* 18, 2000, Heft 4: 170-7.
SCHULZE, Dietmar: *„Euthanasie" im Reichsgau Sudetenland und im Protektorat Böhmen und Mähren: Ein Forschungsbericht*, in: Kol., *Beiträge zur NS-"Euthanasie"-Forschung 2002: Fachtagungen vom 24. bis 26. Mai 2002 in Linz und Hartheim/ Alkoven und vom 15. bis 17. November 2002 in Potsdam*, Berichte des Arbeitskreises, Band 3, Münster 2003: 147-69.
SCHWARZ, Gudrun: *Die nationalsozialistischen Lager.* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 1996).
SCHWARTZ, Michael: *Sozialistische Eugenik: Eugenische Sozialtechnologien in Debatten und Politik der deutschen Sozialdemokratie 1890-1933.* (Bonn: Dietz 1995).
SCHWARZ, Gudrun: *Die Frau an seiner Seite: Ehefrauen in der „SS-Sippemgemeinschaft".* (Hamburg: Hamburger Edition 1997).
SCHWERIN VON, Alexander: *Experimentalisierung des Menschen: Der Genetiker Hans Nachtsheim und die vergleichende Erbpathologie, 1920-1945*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 10, Göttingen 2004.
SCHWOCH, Rebecca: „Ärztliche Standespolitik im Nationalsozialismus: Julius Hadrich und Kark Haedenkamp als Beispiele". In: Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, Heft 95, Husum 2001.
SEARLE, Geoffrey R.: *Eugenics and Politics in Britain, 1900-1914.* (Leyden: Noordhoff 1976).

SEARLE, Geoffrey R.: „Eugenics and Politics in Britain in the 1930's". In: *Aannals of Science* 36, 1979: 159-69.
SEARLE, Geoffrey R.: *Eugenics and Class*, in: Charles WEBSTER (ed.), *Biology, Medicine, and Society, 1840-1940.* (Cambridge: Cambridge University Press 1981): 217-42.
SINGH, Rama S. - KRIMBAS, Costas B. - PAUL, Diane B. - BEATTY, John (ed.), *Thinking about Evolution: Historical, Philosophical, and Political Perspectives.* (Cambridge: Cambridge University Press 2000).
SMITH, Bradley F.: *Heinrich Himmler: A Nazi in the Making, 1900-1926.* (Stanford/Calif.: Hoover Inst. Press 1971).
SOYFER, Valerij N.: „Tragic History of the VII International Congress of Genetics". In: *Genetics* 2003, 165: 1-9.
SPARING, Frank (vyd.): *Erbbiologische Selektion und „Euthanasie": Psychiatrie in Düsseldorf während des Nationalsozialismus.* (Essen: Klartext-Verlag 2001).
STEINECKE, Verena: *Menschenökonomie: Der medizinische Diskurs über den Geburtenrückgang von 1911 bis 1931.* (Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft 1996).
STEINMETZ, Selma: *Österreichs Zigeuner im NS-Staat.* (Wien: Europa-Verlag 1966).
STEHLÍK, Eduard: *Lidice: Příběh české vsi.* (Praha: Památník Lidice 2004).
STEPAN, Nancy L.: *Eugenics in Brazil, 1917-1940*, in: Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science.* (New York: Oxford University Press 1990): 110-52.
STEPHENSON, John: *„'Reichsbund der Kinderreichen': the League of Large Families in the Population Policy of Nazi Germany'".* In: *European Studies Review* 9, 1979: 350-75.
STERKOWICZ, Stanisław: *Zbrodnicze eksperymenty medyczne w obozach koncentracyjnych Trzeciej Rzeszy.* (Warszawa: Wydawn. Ministerstwa Obrony Narodowej 1981).
STOCK, Gregory: *Redesigning Humans: Our Inevitable Genetic Future.* (Boston: Houghton Mifflin 2002).
STOKES, Lawrence D.: *Otto Ohlendorf, the Sicherheitsdienst and Public Opinion in Nazi Germany*, in: George L. MOSSE (ed.), *Police Forces in History.* (London: Beverly Hills 1975): 231-61.
STÖCKEL, Sigrid (vyd.): *Die „rechte Nation" und ihr Verleger: Politik und Popularisierung im J. F. Lehmanns Verlag 1890-1979.* (Berlin: Lehmanns Media 2002).
STUBBE, Hans: *Kurze Geschichte der Genetik bis zur Wiederentdeckung der Vererbunsregeln Gregor Mendels.* (Jena: VEB Gustav Fischer Verlag 1965).
STURM, Heribert (vyd.): *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder* - Band II. (München: R. Oldenbourg Verlag 1984).
SÜNNER, Rüdiger: *Schwarze Sonne: Entfesselung und Missbrauch der Mythen und rechter Esoterik in Nationalsozialismus.* (Freiburg im Breisgau: Verlag Herder 1999).
SVOBODNÝ, Petr: „Důsledky 17. listopadu 1939 pro české lékařské fakulty". In:*ČLČ* 133, 1994, č. 8: 245-8.
SVOBODNÝ, Petr: *Die Medizinische Fakultät der Prager Deutschen Universität in den Jahren 1938-1945: Rassenhygiene - eine Fallstudie*, in: Michal ANDĚL (vyd.) - Thomas RUZICKA (vyd.) - Alfons LABISCH (vyd.) - Detlef BRANDES (vyd.), *Moderne Biologie: Möglichkeiten und Risiken, Hoffnungen und Bedrohung*, in: Vita nostra revue 12, suppl. 1, Praha 2003: 65-74
SVOBODNÝ, Petr: „Dějiny medicíny na přelomu tisíciletí". In: *Časopis Lékařů Českých* 101, 2003, č. 4: 916-27.
SVOBODNÝ, Petr - HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: *Dějiny lékařství v českých zemích.* (Praha: Triton 2004).
SVOBODNÝ, Petr: *Dieselben Leute - neue Karrieren: Die Schicksale von Hochschullehrern der deutschen medizinischen Fakultät in Prag nach 1945*, in: Michal SVATOŠ (ed.) - Luboš VELEK (ed) - Alice VELKOVÁ (ed.): *Magister noster - in memoriam profesora Jana Havránka.* (Praha: Karolinum 2005): 253-66.
SUZUKI, Zenji: „Eugenics Movement in Japan: R. Ikeda and his 'Yusei Undo'". In: *Journal of History of Science* 18, 1979: 65-73.
SUZUKI, Zenji - MATSUBARA, Yoko - SAKANO, Toru: „A Bibliographical Review of the History of Eugenics, III: Eugenics and the Eugenics Movement in the U.S.A. and Japan". In: *Journal of History of Science* 34, 1995: 97-106.
SÜß, Winfried: Der beinahe unaufhaltsame Aufstieg des Karl Brandt: Zur Stellung des „Reichskommissars für das Sanitäts- und Gesundheitswesen" im gesundheitspolitischen Machtgefüge des „Dritten Reiches", in: Wolfgang WOELK (vyd.) - Jörg VÖGELE (vyd.), *Geschichte der Gesundheitspolitik in Deutschland: Von der Weimarer Republik bis in die Frühgeschichte der „doppelten Staatsgründung"*, Schriften zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 73, Berlin 2002: 197-224.
SÜß, Winfried: *Vom Ereignis zum Skandal: Der Euthanasieprotest des Bischofs Clemens August Graf von Galen im Sommer 1941* (abstrakt ke dni německých historiků 2002) <http://www.historikertag2002.uni-halle.de/programm/5_15_02.shtml> [2005-12-12].
SÜß, Winfried: *Der „Volkskörper" im Krieg: Gesundheitspolitik, Gesundheitsverhältnisse und Krankenmord im nationalsozialistischen Deutschland 1939-1945*, in: Studien zur Zeitgeschichte, Band 65, München: R. Oldenbourg Verlag 2003.

SZÖLLÖSI-JANZE, Margit: *Der Wissenschaftler als Experte: Kooperationsverhältnisse zwischen Staat, Militär, Wirtschaft und Wissenschaft, 1914-1933*, in: Doris KAUFMANN (vyd.), *Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus: Bestandaufnahme und Perspektiven der Forschung.* (Berlin: Wallstein 2000): 47-67
SZÖLLÖSI-JANZE, Margit: *National Socialism and the Sciences: Reflections, Conclusions and Historical Perspectives*, in: Margit SZÖLLÖSI-JANZE, *Science in the Third Reich.* (Oxford: Berg Publisher 2001): 1-35.
ŠIMŮNEK, Michal: „'Mládí vpřed' a lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze 1938-1939". In: *AUC-HUCP* 42, 2002, fasc. 1-2: 105-23.
ŠIMŮNEK, Michal: *Soziopolitische Bestrebungen der Tschechischen Eugenischen Gesellschaft in den Jahren 1915-1924*, in: Michal ANDĚL - Thomas RUZICKA - Alfons LABISCH - Detlef BRANDES - Pavel KRAML - Petr ARENBERGER, *Moderne Biologie: Möglichkeiten und Risiken, Hoffnung und Bedrohung*, Vita nostra revue 12, suppl. 1, Praha 2003: 55-65.
ŠIMŮNEK, Michal: *Ein neues Fach: Die Erb- und Rassenhygiene an der Medizinischen Fakultät der Deutschen Karls-Universität Prag 1939-1945*, in: Antonín KOSTLÁN (ed.), *Wissenschaft in den böhmischen Ländern* 1939-1945, in: Studies in the History of Sciences and Humanities 9, Praha 2004: 190-316.
ŠIMŮNEK, Michal: „Od mezinárodní hygienické výstavy k říšskému městu zdraví: Drážďanské příspěvky k vývoji eugeniky v první polovině 20. století". In: *DVT* 37, 2004, č. 3: 159-87.
ŠIMŮNEK, Michal: *Getarnt-verwischt-vergessen: Die Tätigkeit von em. Univ.-Prof. MUDr. Franz Xaver Lucksch (1872-1952) und Univ. Prof. Dr. med. Carl Gottlieb Bennholdt-Thomsen (1903-1971) im Kontext der NS-„Euthanasie" auf dem Gebiet des Protektorates Böhmen und Mähren*, in: Karen BAYER (vyd.) - Frank SPARING (vyd.) - Wolfgang WOELK (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit.* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 125-47.
ŠIMŮNEK, Michal: *Race, Heredity and Nationality: Bohemia and Moravia, 1939-1945*, in: K. ERICSSON - E. SIMONSEN, Eva: *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy.* (Oxford - New York: Berg 2005): 190-210.
ŠIMŮNEK, Michal: *Vladimír Bergauer: Biolog, lékař, eugenik*, in: Karel ČERNÝ (ed.) - Petr SVOBODNÝ (ed.), *Historia-Medicina-Cultura: Sborník k dějinám medicíny.* (Praha: Karolinum 2005): 205-42.
ŠIMŮNEK, Michal: *Rasa, válka, geny: Druhá světová válka a nacistická „eutanázie" 1939-1945*, in: Richard VAŠEK (ed.), *Věda a armáda - věda a válka* (1914-2004). (Praha: MÚ AV ČR 2006): 19-36.
ŠIMŮNEK, Michal: *Between "Eugenics", "Social Genetics" and "Racial Hygiene": Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900-1925,* in: TURDA, Marius (ed.) - WEINDLING, Paul J. (ed.): *"Blood and Homeland": Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940.* (Budapest: CEU Press 2006): 168-91.
ŠÍPEK, Zdeněk: „Cikánská otázka ve druhém desetiletí ČSR: Od vydání zákona č. 117/27 do mnichovského diktátu". In: *Český Lid* 78, 1991, č. 4: 271-5.
ŠISLER, Stanislav: „Vznik a formování nacistického „slovanského bádání" v Praze v letech 1940-1943". In: *Český lid* 78, 1991, Nr. 4: 261-271.
ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Nacifikace a moravští lékaři (1939-1945).* (Brno: Matice moravská 2004).
ŠUBRTOVÁ, Alena: *Dějiny populačního myšlení a populačních teorií.* (Praha: Ústav čs. a sv. dějin ČSAV 1989).
ŠVEJCAR, Josef: „Betrachtungen über die deutsche Pädiatrie in der Prager Findelanstalt". In: *Der Kinderarzt* 15, 1984: 389-94.
TAYLOR, Gary: *Castration: An Abbreviated History of Western Manhood.* (London - New York: Routledge 2000).
TERHORST, Karl-Leo: *Polizeiliche planmäßige Überwachung und polizeiliche Vorbeugungshaft im Dritten Reich: Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte vorbeugender Verbrechensbekämpfung.* (Heidelberg: C. F. Müller 1985).
TERNON, Yves - HELMAN, Socrate: *Histoire de la médicine SS.* (Brussels: Casterman 1969).
TERNON, Yves: *Les médicins allemands at le nationalsocialisme: Les métamorphoses du darwinisme.* (Paris: Casterman 1973).
THOM, Achim (vyd.) - CAREGOROCEV, Genadij I. (vyd.), *Medizin unterm Hakenkreuz.* (Berlin/Ost: Verlag Volk und Gesundheit 1989).
THOM, Achim (vyd.) - RAPOPORT, Samuel M. (vyd.): *Das Schicksal der Medizin im Faschismus.* (Berlin: Volk und Gesundheit 1989).
THOM, Deborah - JENNINGS, Mary: *Human Pedigree nad the "Best Stock": From Eugenics to Genetics?*, in: Theresa MARTEAU (ed.) - Martin RICHARDS (ed.), *The Troubled Helix: Social and Psychological Implications of the New Human Genetics.* (Cambridge: Cambridge University Press 1996): 211-34.
THOMANN, Karl-Dieter: „Das Reichsgesundheitsamt und die Rassenhygiene". In: *Bundesgesundheitsblatt* 26, 1983: 206-13.

THOMSON, Mathew: *The Problem of Mental Deficiency: Eugenics, Democracy and Social Policy in Britain, c. 1870-1959.* (Oxford: Clarendon Press - New York: Oxford University Press 1998).
THURNER, Erika: *Die „Zigeuner" als medizinische Opfer vor dem Hintergrund rassistischer Verwertbarkeitslogik(en)*, in: Sonia HORN (vyd.) - Peter MALINA (vyd.), *Medizin im Nationalsozialismus - Wege der Aufarbeitung*, Wien 2001: 128-42.
TREVIRANUS, Gottfried: „Psychiatrie und Nazismus in Italien und Sloweinien". In: *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts* 10, 1999, Heft 3: 77-83.
TRUCK, Betty: *Mengele, l'ange de la mort: la vie diabolique du docteur Josef Mengele, médicin-chef du camp d'extermination d'Auschwitz.* (Paris: Presses de la Cité 1976).
TRUNK, Achim: *Zweihundert Blutproben aus Auschwitz: Ein Forschungsvorhaben zwischen Anthropologie und Biochemie 1943-1945.* (Berlin: Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften 2003).
TURDA, Marius: „The Magyars: A Ruling Race - The Idea of National Superiority in Fin-de-Siécle Hungary". In: *European Review of History - Revue européene d'Histoire* 10, 2003, No. 1-33.
Schule". (Weinheim: VCH 1992).
TURDA, Marius: *Faj egészségtana or Eugenika? The First Debates on Eugenics in Hungary, 1910-1918*, in: TURDA, Marius (ed.) - WEINDLING, Paul J. (ed.): *"Blood and Homeland": Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940.* (Budapest: CEU Press 2006): 214-58.
TURDA, Marius (ed.) - WEINDLING, Paul J. (ed.): *"Blood and Homeland": Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900-1940.* (Budapest: CEU Press 2006).
UNRUH, Karl: *Langemarck: Legende und Wirklichkeit.* (Koblenz: Bernard & Graefe 1986).
UZARCZYK, Kamila: *Podstawy ideologiczne higieny ras i ich realizacja na przykładzie Śląska w latach 1924-1944.* (Toruń: Adam Marzsałek 2002).
ÜNER, Elfriede: *Soziologie als „geistige Bewegung": Hans Freyers System der Soziologie und die „Leipziger Schule".* (Weinheim: VCH 1992).
VERNON, J. Williams Jr.: *Rethinking Race: Franz Boas and His Contemporaries.* (Lexington: The University Press of Kentucky 1996).
VLČEK, Emanuel: „Identifikace lebek parašutistů zResslovy ulice v Praze". In: *ČLČ* 128, 1989, č. 8: 247-53.
VOGELSANG, Reinhard: *Der Freundeskreis Himmler.* (Göttingen - Zürich: Musterschildt 1972).
VÖLKLEIN, Ulrich: *Zigeuner: Das verachtete Volk.* (Oldenburg: Stalling 1981).
WAGNER, Friedrich: *Menschenzüchtung: Das Problem der genetischen Manipulierung der Menschen.* (München: Beck 1969).
WAGNER, Patrick: *Volksgemeinschaft ohne Verbrecher: Konzeption und Praxis der Kriminalpolizei in der Zeit der Weimarer Republik und des Nationalsozialismus*, in: Hamburger Beiträge zur Sozial- und Zeitgeschichte 34, Hamburg 1996: 275-7.
WAGNER, Peter: *Das Gesetz über die Behandlung Gemeinschaftsfremder: Die Kriminalpolizei und die „Vernichtung des Verbrechertums"*, in: Wolfgang AYAß - Reimer GILSENBACH - Ursula KÖRBER - Klaus SCHERER - Patrick WAGNER - Mathias WINTER, *Feinderklärung und Prävention: Kriminalbiologie, Zigeunerforschung und Asozialenpolitik*, Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik 6, 1988: 61-95.
WALK, Joseph (vyd.): *Das Sonderrecht für die Juden im NS-Staat: Eine Sammlung der gesetzlichen Maßnahmen und Richtlinien - Inhalt und Bedeutung.* (Karlsruhe-Heidelberg: Müller Juristischer Verlag 1981).
WALKER, Mark (ed.): *Science and Ideology: A Comparative History.* (London - New York: Routledge 2003).
WALTER, Wolfgang: *Der Geist der Eugenik: Francis Galtons Wissenschaftsreligion in kultursoziologischer Perspektive.* (Bielefeld: Universität Bielefeld 1983).
WASSER, Bruno: *Himmlers Raumplanung im Osten: Der Generalplan Ost in Polen 1940-1944.* (Basel-Boston: Birkhäuser 1993).
WATSON, James D.: *Leichte Schatten über Berlin: Die Deutschen und ihre Genetiker - Anmerkungen eines amerikanischen Nobelträgers.* In: *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 47, 1997, 19. červenec 1997: B3.
WATTS, Rob: „Beyond Nature and Nurture: Eugenics in 20th Century Australian History". In: *Australian Journal of Politics and History* 40, 1994: 318-34.
WEBER, Matthias M.: *Ernst Rüdin: Eine kritische Biographie.* (Berlin-New York: Springer-Verlag 1993).
WEGNER, Bernd: *The „Aristocracy of National Socialism": The Role of the SS in National Socialist Germany*, in: Hannsjoachim W. KOCH, *Aspects of the Third Reich.* (London: Macmillan 1985): 431-50 a John M. STEINER, *Über das Glaubensbekenntnis der SS*, in: Joachim HÜTTER - Reinhard MEYERS - Dietrich PAPENFUSS (vyd.), *Tradition und Neubeginn: Internationale Forschungen zur deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert.* (Bonn-Bad Godesberg: A.v.Humboldt-Stiftung 1975): 317-33.
WEIGMANN, Katrin: „In the Name of Science: The Role of Biologists in Nazi Atrocities: Lessons for Today's Scientists". In: *EMBO Reports* 2, 2001, No. 10: 871-5.
WEINDLING, Paul J.: „Weimar Eugenics: The Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity and Eugenics in Social Context". In: *Annals of Science* 42, 1985: 303-18.

WEINDLING, Paul J.: „Die Verbreitung rassenhygienischen/eugenischen Gedankengutes in bürgerlichen und sozialistischen Kreisen in der Weimarer Republik". In: *Med. hist. J.* 22, 1987: 352-8.
WEINDLING, Paul J.: „The 'Sonderweg' of German Eugenics: Nationalism and Scientific Internationalism". In: *British Journal for the History of Science* 22, 1989: 321-33.
WEINDLING, Paul J.: *Health, race and German politics between national unification and Nazism, 1870-1945.* (Cambridge-New York: Cambridge University Press 1989).
WEINDLING, Paul J.: *Eugenics and the Welfare State During the Weimar Republic*, in: Robert W. LEE (ed.) - Eve ROSENHAFT (ed.), *The State and Social Change in Germany 1880-1980.* (New York: Berg 1990): 131-60.
WEINDLING, Paul: *Darwinism and Social Darwinism in Imperial Germany: The Contribution of the Cell Biologist Oscar Hertwig (1849-1922).* (New York: G. Fischer 1991).
WEINDLING, Paul J.: „German-Soviet Co-Operation and the Institute for Racial Research, 1927-c. 1935". In: *German History* 10, 1992: 177-206.
WEINDLING, Paul J.: *The Medical Publisher Julius Friedrich Lehmann and the Racialising of German Medicine*, in: Sigrid STÖCKEL, *Die „rechte Nation" und ihr Verleger: Politik und Popularisierung im J. F. Lehmanns Verlag 1890-1979.* (Berlin: Lehmanns Media 2002): 159-70.
WEINDLING, Paul J.: *Ernst Haeckel and the Secularization of Nature*, in: James R. MOORE (ed.), *History, Humanity and Evolution.* (Cambridge: Cambridge University Press 1989): 311-27.
WEINDLING, Paul J.: „The Sonderweg of German Eugenics: Nationalism and Scientific Internationalism". In: *British Journal for the History of Sciences* 22, 1989: 321-333.
WEINDLING, Paul J.: *Eugenics and Medical War Crimes after 1945*, in: Ken KALLING (ed.), *Annual Report - Tartu University History Museum 1999*, Tartu 1999: 86-99.
WEINDLING, Paul J.: „The Origins of Informed Consent: The International Commission for the Investigation of Medical War Crimes, and the Nuremberg Code". In: *Bulletin of the History of Medicine* 75, 2001: 37-71.
WEINDLING, Paul J.: *Genetik und Menschenversuche in Deutschland, 1940-1950: Hans Nachtsheim, die Kaninchen von Dahlem und die Kinder vom Bullenhuser Damm*, in: Hans-Walter SCHMUHL (vyd.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 245-274.
WEINDLING, Paul J.: *Nazi Medicine and the Nuremburg Trials: From Medical War Crimes to Informed Consent.* (New York: Palgrave Macmillan 2004).
WEINDLING, Paul J.: „Mustergau" Thüringen: Rassenhygiene zwischen Ideologie und Machtpolitik, in: Uwe HOßFELD - Jürgen JOHN - Oliver LEMUTH - Rüdiger STUTZ, „Kämpferische Wissenschaft": Zum Profilwandel der Jenaer Universität im Nationalsozialismus, in: Uwe HOßFELD - Jürgen JOHN - Oliver LEMUTH - Rüdiger STUTZ (vyd.), „Im Dienst an Volk und Vaterland": Die Jenaer Universität in der NS-Zeit. (Köln: Böhlau Verlag 2005): 1013-26.
WEINBERG, David J.: *Mengele's Legacy.* (Danbury/C.T. Rutledge Books 2001).
WEINGART, Peter: „The Rationalization of Sexual Behavior: The Institutionalization of Eugenic Thought in Germany". In: *Journal of the History of Biology* 20, 1987: 159-93.
WEINGART, Peter: „German Eugenics between Science and Politics". In: *Osiris* 5, 1989: 260-82.
WEINGART, Peter - KROLL, Jürgen - BAYERTZ, Kurt: *Rasse, Blut und Gene: Geschichte der Eugenik und Rassenhygiene in Deutschland.* (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1992).
WEINGART, Peter: *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors.* (Dordrecht - Bost: Kluwer Academic Publishers 1995).
WEINGART, Peter: *Doppelleben: Ludwig Ferdinand Clauss: Zwischen Rassenforschung und Widerstand.* (Frankfurt am Main - New York: Campus 1995).
WEINGART, Peter: *Human by Nature: Between Biology and the Social Sciences.* (Mahwah/N.J.: Lawrence Erlbaum Associates 1997).
WEINREICH, Max: *Hitler's Professors: The Part of Scholarship in Germany's Crimes against the Jewish People.* (New York: Yiddish Scientific Institute 1946).
WEISENBURGER, Elvira: *Der „Rassepapst": Hans Friedrich Karl Günther, Professor für Rassenkunde*, in: Michael KIEßENER (Ed.) - Joachim SCHOLTYSECK (Ed.), *Führer der Provinz: NS-Biographien aus Baden und Würtemberg.* (Konstanz: Universitätsverlag 1997): 161-99.
WEISS, Sheila F.: „Wilhelm Schallmayer and the Logic of German Eugenics". In: *Isis* 77, 1986: 33-46.
WEISS, Sheila F.: *Race Hygiene and National Efficiency: The Eugenics of Wilhelm Schallmayer.* (Berkeley: University of California Press 1987).
WEISS, Sheila F.: „The Race Hygiene Movement in Germany". In: *Osiris* 3, 1987: 193-236.
WEISS, Sheila F.: *The Race Hygiene Movement in Germany, 1904-45*, in: Mark ADAMS (ed.), *The Wellborn Science.* (New York: Oxford University Press 1990): 6-68.
WEISS, Sheila F.: „Race and Class in Fritz Lenz's Eugenics". In: *Med. hist. J.* 27, 1992: 5-25.
WEISS, Sheila F.: *Biologie scolaire et enseignement de l'eugenisme sous le Troisiéme Reich*, in: Josiane OLFF-NATHAN (ed.), *La Science sous le Troisiéme Reich.* (Paris Le Seuil 1992): 263-85.

WEISS, Sheila F.: *Is Biotechnological Medicine a Curse or a Blessing? Lessons Learned from the International Eugenics Movement, 1900-1945*, in: Ole DÖRING (ed.) - Renbiao CHEN (ed.), *Advances in Chinese Medical Ethics: Chinese and International Perspectives.* (Hamburg: Institut für Asienkunde 2002): 85-97.
WEISS, Sheila F.: *Humangenetik und Politik als wechselseitige Ressourcen*, in: Ergebnisse: Vorabdrucke aus dem Forschungsprogramm „Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus" 17, Berlin 2004.
WEISS, Sheila F.: *German Eugenics, 1890-1933*, in: Dieter KUNTZ (ed.), *Deadly Medicine: Creating the Master Race.* (Washington: USHMM 2004): 15-39 a 206-7.
WEISS, Sheila F.: *„The Sword of Our Science" as a Foreign Policy Weapon: The Political Function of German Human Geneticists in the International Arena During the Third Reich*, in: Ergebnisse: Vorabdrucke aus dem Forschungsprogramm „Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus" der Präsidentenkommission der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin 2005.
WEISS, Sheila F.: „Human Heredity and Politics: A Comparative Institutional Study of the Eugenics Record Office at Cold Spring Harbor (United States), the Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity and Eugenics (Germany) and the Maxim Gorky Medical Genetics Institute (USSR)". In: *Osiris* 20, 2005: 232-62.
WEIß, Hermann: *Biographisches Lexikon zum Dritten Reich.* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag 2002).
WELDNER, Thomas: *Enstehung und Wirksamkeit des Amtes Wissenschaft und Forschung beim Generalkommissar für das Sanitäts- und Gesundheitswesen 1943-1945.* (Leipzig 1997; Univ. Diss.)
WEß, Ludger (vyd.): *Die Träume der Genetik: Gentechnische Utopien von sozialem Fortschritt*, in: Schriften der Hamburger Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts, Band 6, Frankfurt am Main 1998.
WETZELL, Richard F.: *Inventing the Criminal: A History of German Criminology, 1880-1945.* (Chapell Hill - London: University of North Carolina Press 2000).
WETZELL, Richard F.: *Kriminalbiologische Forschung an der Deutschen Forschungsanstalt für Psychiatrie in der Weimarer Republik und im Nationalsozialismus*, in: Hans-Walter SCHMUHL (vyd.), *Rassenforschung an Kaiser-Wilhelm-Instituten vor und nach 1933*, in: Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus, Band 4, Göttingen 2003: 68-98.
WIEDEMANN, Andreas: *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung in Prag (1942-1945).* (Dresden: Hannah-Arendt-Institut für Titalitarismusforschung 2000).
WIEDEMANN, Andreas: „Die Reinhard-Heydrich-Stiftung: Wissenschaft im Dienst der Germanisierung". In: Acta Universitatis Carolinae - Historica Universitatis Carolinae Pragensis XLI, Fasc. 1-2, 2001: 101-25.
WIEDEMANN, Andreas: *Nadace Reinharda Heydricha v Praze 1942-1945.* (Praha: Prager Edition 2004).
WIETOG, Jutta: *Bevölkerungsstatistik im Dritten Reich.* (předběžný otisk z Wirtschaft und Statistik 7, 2001).
WIGHTON, Charles: *Heydrich: Hitler's Most Evil Henchman.* (Philadelphia: Chilton Co. 1962).
WILDT, Michael: *Die Generation des Unbedingten: Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes.* (Hamburg: Hamburger Edition 2002).
WILDT, Michael (ed.), *Nachrichtendienst, politische Elite, Mordeinheit: Der Sicherheitsdienst des Reichsführers SS.* (Hamburg: Hamburger Edition 2003).
WILHELM, Hans-Heinrich: *Rassenpolitik und Kriegsführung: Sicherheitspolizei und Wehrmacht in Polen und der Sowjetunion 1939-1942.* (Passau: R. Rothe 1991).
WILLIAMS, Vernon J. Jr.: *Rethinking Race: Franz Boas and His Contemporaries.* (Lexington: The University Press of Kentucky 1996).
WINAU, Rolf: *Sterilisation, Euthanasie, Selektion*, in: Fridolf KUDLIEN - Gerhard BAADER, *Ärzte im Nationalsozialismus.* (Köln: Kiepenheuer & Witsch 1985): 197-207.
WRÓBLEWSKA, Teresa: *Die Reichsuniversitäten Posen, Prag und Straßburg als Modell nationalsozialistischer Hochschulen in den von Deutschland besetzten Gebieten.* (Toruń: Adam Marszałek 2003).
WUKETIS, Franz M.: *Konrad Lorenz: Leben und Werk eines großen Naturforschers.* (München: Piper 1990).
ZECK, Mario: *Das Schwarze Korps: geschichte und Gestalt des Organs der Reichsführung SS.* (Tübingen: Niemeyer 2002).
ZETNER, Christian (vyd.) - BEDÜRFTIG, Friedmann (vyd.): *Das grosse Lexikon des Dritten Reiches.* (München: Südwest Verlag 1985).
ZIEGLER, Herbert F.: *Nazi Germany's New Aristocracy: The SS Leadership, 1925-1939.* (Princeton/NJ: Princeton University Press 1989).
ZIEROLD, Kurt: *Forschungsförderung in drei Epochen.* (Wiesbaden: Steiner 1968).
ZIMMERMAN, Andrew: *Anthropology and Antihumanism in Imperial Germany.* (Chicago: University of Chicago Press 2001).
ZIMMERMANN, Michael: *Rassenutopie und Genozid: Die nationalsozialistische „Lösung der Zigeunerfrage".* (Hamburg: Christians 1996): 147-55.

TEXTOVÉ A OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

a) textové přílohy

Text. př. č. 1

Přehled o rozloze a počtu obyvatelstva protektorátu podle nového správního členění (Návrh k 1. říjnu 1940)[1824]

Čechy [Böhmen]:		
Hlavní město Praha [Hauptstadt Prag]:	**976 760**	40 009
VZR Praha [OLR Prag]:	**1 442 674**	10 048
VZR České Budějovice [OLR Budweis]:	**533 302**	17 341
VZR Hradec Králové [OLR Königgratz]:	**1 152 492**	10 969
VZR Plzeň [OLR Pilsen]:	**693 015**	11 607
Morava [Mähren]		
VZR Brno [OLR Brünn]:	**1 164 900**	84 144
VZR Jihlava [OLR Iglau]:	**418 900**	31 168
VZR Moravská Ostrava [OLR Mährisch Ostrau]:	**995 705**	67 635
Celkem	**7 104 827** (čes. nár.)	272 921 (něm. nár.)

[1824] BA Berlin, R30/21, přehled o rozloze a počtu bývatelstva protektorátu podle návrhu nového správního členění protektorátu, 1. říjen 1940, originál.

Text. př. č. 2

Přednášky z oboru „dědičné a rasové hygieny" na lékařské fakultě DKU v Praze 1939-1945[1825]

Školní rok 1938-1939

1939 (letní semestr; 01.04.1939 - 30.06.1939)

Grosser Otto: „Erb- und Rassenkunde und Bevölkerungspolitik" (LF; 2 hodiny)
Herrmann Georg: „Erbgesundheitspflege vom psychiatrischen Standpunkt" (LF; 2 hodiny)
Sachs Hans: „Erbpathologie" (LF; 2 hodiny)

1939 (zimní semestr; 11.09.1939 - 31.12.1939)

Tschermak-Seysenegg von Armin: „Vererbungslehre und Rassenkunde" (LF; 3 hodiny)
Grosser Otto: „Menschliche Erblehre und Rassenhygiene" (LF; 5 hodin)
Herrmann Georg: „Erbgesundheitspflege vom psychiatrischen Standpunkt" (LF; 2 hodiny)

Školní rok 1940

1940 (I. trimestr; 08.01.1940 - 21.03.1940)

Pesch Ludwig K.: „Rassenhygiene" (LF; 2 hodiny)
b. před.: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene" (LF; 3 hodiny)
Tschermak-Seysengg von Armin: „Vererbungslehre: Ausgewählte Kapitel nach eigenen Forschungen" (LF; 2 hodiny)

1940 (II. trimestr; 15.04.1940 - 31.07.1940)

Thums Karl: „Bevölkerungspolitik" (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene" (MF; 2 hodiny)
Herrmann Georg: „Erbfragen in der Psychiatrie und Neurologie" (LF; 2 hodiny)
Herrmann Georg: „Bevölkerungspolitik" (LF; 2 hodiny)
Tschermak-Seysenegg von Armin: „Mendelismus" (LF; 1 hodina)

1940 (III. trimester; 02.09.1940 - 20.12.1940)

[1825] Přehled je sestaven podle údajů obsažených v seznamech přednášejích a přednášek DKU v Praze - *Personal- und Vorlesungsverzeichnissen der Deutschen (Karls-)Universität Prag.* (Prag: Böhmisch-Mährische Druckerei 1939-1945) - v letech 1939-45; údaje jsou řazeny chronologicky, následuje jméno (jména) přednášejících, název přednášky (cvičení) v originálu, fakulta a počet přidělených hodin během jednoho týdne.

Tschermak-Seysenegg von Armin: „Vererbungslehre“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Rassenbiologische Fragen in den Kolonien“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Volk und Rasse“ (PSVF; 1 hodina)

Školní rok 1941

1941 (I. trimestr; 07.01.1941 - 29.03.1941)

Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Aktuelle Fragen aus dem Bereich der Erbpathologie“ (LF; 1 hodina)
Tschermak-Seysenegg von Armin: „Vererbungslehre“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Volk und Rasse II.“ (PSVF; 2 hodiny)

1941 (letní semestr; 08.04.1941 - 30.07.1941)

Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene“ (LF; 3 hodiny)
Tschermak-Seysenegg von Armin: „Mendelismus“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Volk und Rasse I.“ (PSVF; 2 hodiny)

Školní rok 1941-1942

1941-1942 (zimní semestr; 20.10.1941-28.02.1942)

Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene“ (LF; 2 hodiny)
Tschermak-Seysenegg von Armin: „Experimentelle Vererbungslehre“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Volk und Rasse II.: Erbpflege und Rassenpolitik“ (PSVF; 2 hodiny)

1942 (letní semestr; 09.04.1942 - 31.07.1942)

Thums Karl & Müller Karl V.: „Bevölkerungspolitik“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene“ (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rasse und Alkohol“ (LF; 1 hodina)
Tschermak-Seysenegg von Armin: „Mendelismus“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Volk und Rasse I.: Allgemeine Erb- und Rassenbiologie“ (PSVF; 2 hodiny)

Školní rok 1942-1943

1942-1943 (zimní semestr; 01.10.1942 - 28.02.1943)

Thums Karl & Müller Karl V.: „Bevölkerungspolitik" (LF; 1 hodina)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Vererbungslehre und Rassenkunde" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene" (LF; 2 hodiny)
Tschermak-Seysenegg von Armin: „Experimentelle Vererbungslehre" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl & Vanino Gertraud: „Übungen zur Vererbungslehre" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Volk und Rasse II.: Erbpflege und Rassenpolitik" (PSVF; 2 hodiny)

1942-1943 (letní semestr; 01.04.1943 - 31.07.1943)

Thums Karl: „Bevölkerungspolitik" (LF; 1 hodina)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Vererbungslehre und Rassenkunde" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene" (LF; 2 hodiny)

Školní rok 1943-1944

1943-1944 (zimní semestr; 01.11.1943 - 29.02.1944)

Thums Karl & Müller Karl V.: „Bevölkerungspolitik" (LF; 1 hodina)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Vererbungslehre und Rassenkunde" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Erbärztliches Praktikum" (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Volk und Rasse II.: Erbpflege und Rassenpolitik" (PSVF; 2 hodiny)

1943-1944 (letní semestr; 01.04.1944 - 31.07.1944)

Thums Karl & Müller Karl V.: „Bevölkerungspolitik" (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Menschliche Erblehre als Grundlage der Rassenhygiene" (LF; 3 hodiny)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Vererbungslehre und Rassenkunde" (MF; 3 hodiny)
Thums Karl & Peters Eugen: „Übungen zur Vererbungslehre" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Seminar für Rassenbiologie und Rassenhygiene" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Erbärztliches Praktikum" (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Volk und Rasse II." (PSVF; 2 hodina)

Školní rok 1944-1945

1944-1945 (zimní semestr; 01.11.1944 - 28.02.1945)

Thums Karl & Müller Karl V.: „Bevölkerungspolitik" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Vererbungslehre und Rassenkunde" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene (Eugenik)" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Wissenschaftliche Arbeiten" (LF; -)
Thums Karl: „Erbärztliches Praktikum" (LF; 1 hodina)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Seminar für Rassenbiologie und Rassenhygiene" (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Volk und Rasse II." (PSVF; 2 hodiny)
Thums Karl: Erbgesundheitsgesetze (PSVF; 1 hodina)

1944-1945 (letní semestr; 01.04.1945 - 31.07.1945[1826])

Thums Karl & Müller Karl V.: „Bevölkerungspolitik“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl & Schultz: „Menschliche Erb- und Rassenlehre“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Rassenhygiene-Eugenik (sogenannte „Rassenbiologie“)“ (LF; 4 hodiny)
Thums Karl: „Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Gebiet der Rassenhygiene“ (LF; -)
Thums Karl & Schultz Bruno K.: „Seminar für Rassenbiologie und Rassenhygiene“ (LF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Erbärztliches Praktikum“ (LF; 1 hodina)
Thums Karl: „Volk und Rasse II.“ (PSVF; 2 hodiny)
Thums Karl: „Erbgesundheitsgesetze“ (PSVF; 1stündig)

[1826] Letní semestr 1944/45 skončil vypuknutím pražského povstání dne 5. května 1945.

Text. př. č. 3

Přednášky z oboru „rasové biologie“ na přírodovědecké fakultě DKU v Praze 1942-1945[1827]

Školní rok 1941-1942

1942 (letní semestr; 09.04. 1942-31.07. 1942)

Schultz: „Äußere Körperformen und Rassenmerkmale des Menschen“ (PVF; 1 hodina)
Schultz: „Einführung in die Rassenbiologie des Menschen“ (PVF; 1 hodina)
Schultz: „Rassenkundliche Übungen“ (PVF; 2 hodiny)

Školní rok 1942-1943

1942-1943 (zimní semestr; 01.10.1942-28.02.1943)

Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (PVF; 3 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Rassenbiologie II.: Rassenkundliche Schädel und Knochenlehre“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Steffens Christel: „Übungen in rassenkundlicher Meß- und Beobachtungstechnik I.“ (PVF; 2 hodiny)

1942-1943 (letní semestr; 01.04.1943-31.07.1943)
Schultz Bruno K.: „Volk und Rasse I.: Allgemeine Erb- und Rassenbiologie“ (pro posluchače všech fakult DKU; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Rassenbiologisches Seminar: Rassenmerkmale am Lebenden“. (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Anleitung zu wissenschaftlichen Arbeiten“ (PVF; každodenně)

Školní rok 1943-1944

1943-1944 (zimní semestr; 01.11.1943-29.02.1944)

Schultz Bruno K.: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (NPV; 1 ½ hodiny)
Schultz Bruno K. & Steffens Christel: „Rassenbiologische Übungen“ (NPV; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Rassenmerkmale am Schädel“ (NPV; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Anleitung zu wissenschaftlichen Arbeiten“ (NPV; každodenně)

1943-1944 (letní semestr; 01.04.1944-31.07.1944)

[1827] Přehled je sestaven podle údajů obsažených v seznamech přednášejích a přednášek DKU v Praze - *Personal- und Vorlesungsverzeichnissen der Deutschen (Karls-)Universität Prag.* (Prag: Böhmisch-Mährische Druckerei 1939-1945) - v letech 1939-45; údaje jsou řazeny chronologicky, následuje jméno (jména) přednášejících, název přednášky (cvičení) v originálu, fakulta a počet přidělených hodin během jednoho týdne.

Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (MF; 3 hodiny)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Volk und Rasse (für Juristen)“ (PSVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Rassen der Erde I“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Steffens Christel: „Rassenbiologische Übungen“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Wissenschaftliche Arbeiten“ (PVF; každodenně)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Seminar für Rassenbiologie und Rassenhygiene“ (PVF; 2 hodiny)
Kloiber Ämilian: „Rassengeschichte des böhmisch-mährischen Raumes I.“ (PVF; 1 hodina)
Kloiber Ämilian: „Das menschliche Anlitz: Form und Vererbung“ (PVF; 1 hodina)

Školní rok 1944-1945

1944-1945 (zimní semestr; 01.11.1944-28.02.1945)

Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (MF; 3 hodiny)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Volk und Rasse (für Juristen)“ (PSVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Rassen der Erde I“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Steffens Christel: „Rassenbiologische Übungen“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Wissenschaftliche Arbeiten“ (PVF; každodenně)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Seminar für Rassenbiologie und Rassenhygiene“ (PVF; 2 hodiny)
Kloiber Ämilian: „Rassengeschichte des böhmisch-mährischen Raumes I.“ (PVF; 1 hodina)
Kloiber Ämilian: „Die steinzeitlichen Menschenrassen in Mitteleuropa“ (PVF; 1 hodina)

1944-1945 (letní semestr; 01.04.1945-31.07.1945)

Schultz Bruno K.: „Rassengeschichte Europas II.“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Steffens Christel: „Rassenbiologische Übungen“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Wissenschaftliche Arbeiten“ (PVF; každodenně)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Vererbungslehre und Rassenkunde“ (MF; 3 hodiny)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Volk und Rasse (für Juristen)“ (PSVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K.: „Wissenschaftliche Arbeiten“ (PVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Menschliche Erb- und Rassenlehre“ (MF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Volk und Rasse (für Juristen)“ (PSVF; 2 hodiny)
Schultz Bruno K. & Thums Karl: „Seminar für Rassenbiologie und Rassenhygiene“ (PVF; 2 hodiny)
Kloiber Ämilian: „Rassengeschichte des Böhmisch-Mährischen Raumes “ (PVF; 1 hodina)
Kloiber Ämilian: „Die steinzeitlichen Menschenrassen in Mitteleuropa“ (PVF; 1 hodina)

Text. př. č. 4

Přednášky z oboru „sociální antropologie a biologie lidu“ na filozofické fakultě DKU v Praze 1942-1945[1828]

Školní rok 1941-1942

1942 (letní semestr; 09.04.1942-31.07.1942)

Müller Karl V.: „Grundlagen der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Übungen zur Vorlesungen“ (FF; 2 hodiny)

Školní rok 1942-1943

1942-1943 (zimní semestr; 01.10.1942-28.02.1943)

Müller Karl V.: „Die Bedeutung des deutschen Blutsanteiles in den östlichen und südöstlichen Nachbarländern unter besonderer Berücksichtigung der Tschechen“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Grundlagen der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Übungen zur Vorlesungen“ (FF; 2 hodiny)

1942-1943 (letní semestr; 01.04.1943-31.07.1943)

Müller Karl V.: „Auslese und Gegenauslese im deutschen Volk“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Deutsche Lebensströme im tschechischen Volk“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Übung für Anfänger: Einführung in Methoden und Hauptprobleme der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Seminar (für Fortgeschrittene): Der deutsche Blutsanteil im tschechischen Volk (mit praktischen Arbeiten)“ (FF; 2 hodiny)

Školní rok 1943-1944

1943-1944 (zimní semestr; 01.11.1943-29.02.1944)

Müller Karl V.: „Leistungen und Rassenerbe im Volk und Gesellschaft: Grundlagen der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Überblick über die wichtigsten Lehrmeinungen der Gesellschaftslehre (Soziologie)“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Kolloquium: Die Großstadt als völkische Lebensumwelt unter besonderer Berücksichtigung der Verstädterung Deutschlands“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V. & Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (MF; 2 hodiny)

[1828] Přehled je sestaven podle údajů obsažených v seznamech přednášejích a přednášek DKU v Praze - *Personal- und Vorlesungsverzeichnissen der Deutschen (Karls-)Universität Prag.* (Prag: Böhmisch-Mährische Druckerei 1939-1945) - v letech 1939-45; údaje jsou řazeny chronologicky, následuje jméno (jména) přednášejících, název přednášky (cvičení) v originálu, fakulta a počet přidělených hodin během jednoho týdne.

Müller Karl V.: „Übungen für Anfänger: Einführung in Methoden und Grundfragen der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Arbeitskreis für Fortgeschrittene I.: Rasse und Konstitution in ihrer Beziehung zu Siedlungsform und Beruf“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Soziologische Übungen zur Soziologie der Umvolkung unter besonderer Berücksichtigung der böhmisch-mährischen Verhältnisse“ (FF; 1 hodina)

1943-1944 (letní semestr; 01.04.1944-31.07.1944)

Müller Karl V.: „Auslese und Gegenauslese im deutschen Volk (praktische Volksbiologie)“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Volk, Stand, Rasse (angewandte Soziologie)“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Übungen zu den sozialanthropologischen Vorlesungen“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Arbeitskreis für Fortgeschrittene mit Exkursionen: Rasse und Konstitution in ihrer Beziehung zu Siedlungsform und Beruf“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V. & Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (MF; 2 hodiny)

Školní rok 1944-1945

1944-1945 (zimní semestr; 01.11.1944-28.02.1945)

Müller Karl V.: „Leistung und Rassenerbe in Volk und Gesellschaft: Grundlagen der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Überblick über die wichtigsten Lehrmeinungen der Gesellschaftslehre (Sozialanthropologie)“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V. & Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (MF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Übungen für Anfänger: Einführung in Methoden und Grundfragen der Sozialanthropologie“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Soziologische Übungen zur Soziologie der Umvolkung unter besonderer Berücksichtigung der böhmisch-mährischen Verhältnisse“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Arbeitskreis für Fortgeschrittene: Zur Rassen- und Blutsgeschichte des tschechischen Volkes“ (FF; 2 hodiny)

1944-1945 (letní semestr; 01.04.1945-31.07.1945)

Müller Karl V. & Hanika Josef: „Volkswissenschaftliches Proseminar“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Kolloquium: Auslese und Gegenauslese im deutschen Volk (praktische Volksbiologie)“ (FF; 2 hodiny)
Müller Karl V.: „Angewandte Soziologie“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V.: „Übungen zu der soziologischen Vorlesung“ (FF; 1 hodina)
Müller Karl V. & Thums Karl: „Bevölkerungspolitik“ (MF; 2 hodiny)

Text. př. č. 5

Přednášky z oboru „nauky o národech" na filozofické fakultě DKU v Praze 1942-45[1829]

Školní rok 1942-1943

1942-1943 (zimní semestr; 01.10.1942-28.02.1943)

Beyer Hans J.: „Die Umvolkung als seelenkundliches und sozialgeschichtliches Problem" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Das Deutschtum im Osten zwischen Moskau und Versailles" (FF; 1 hodina)
Beyer Hans J.: „Die Umvolkung als seelenkundliches und sozialgeschichtliches Problem (Ostmitteleuropa und Übersee)" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Volk und Staat (unter besonderer Berücksichtigung der staatlichen Volkstumspolitik im 19. und 20. Jahrhundert)" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Das Volkszugehörigkeitsrecht in den eingegliederten Ostgebieten, im Protektorat und im Generalgouvernement: Übung" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Arbeitsgemeinschaft über volkstumspolitische Fragen" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J. & Feyl Othmar: „Proseminar: Volkswissenschaftliche Übungen über die Schriften Peishers" (FF; 2 hodiny)

1942-1943 (letní semestr; 01.04.1943-31.07.1943)

Beyer Hans J.: „Die Völker Europas (Übung)" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J & Müller Karl V. & Hanika Josef: „Die Tschechen als Volk (Übung)" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Staat, Partei und Vielvölkerrecht im Bolschewismus" (FF; 1 hodina)
Beyer Hans J.: „Ukrainische und kaukasische Nationalprobleme 1917/1941" (FF; 1 hodina)

Školní rok 1943-1944

1943-1944 (zimní semestr; 01.11.1943-29.02.1944)

Beyer Hans J.: „Europäische Volkstumskämpfe im 19. und 20 Jahrhundert" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Polen und Ukrainer" (FF; 1 hodina)
Beyer Hans J.: „Aufbau und Entwicklung des ostdeutschen Volksraumes" (FF; 1 hodina)

1943-1944 (letní semestr; 01.04.1944-31.07.1944)

Beyer Hans J.: „Volkstum und Kirche in der europäischen Entwicklung" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Europäische volkstumskämpfe im 19. und 20. Jahrhundert II. Teil" (FF; 2 hodiny)

[1829] Přehled je sestaven podle údajů obsažených v seznamech přednášejích a přednášek DKU v Praze - *Personal- und Vorlesungsverzeichnissen der Deutschen (Karls-)Universität Prag.* (Prag: Böhmisch-Mährische Druckerei 1939-1945) - v letech 1939-45; údaje jsou řazeny chronologicky, následuje jméno (jména) přednášejících, název přednášky (cvičení) v originálu, fakulta a počet přidělených hodin během jednoho týdne.

Školní rok 1944-1945

1944-1945 (zimní semestr; 01.11.1944-28.02.1945)

Beyer Hans J.: „Bolschewismus unter besonderer Berücksichtigung der Volkstums- und Agrarfragen" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Geschichte der Völker Mitteleuropas 1914-1933" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Stalins ´Probleme des Leninismus´" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „Volkstumsfragen in St. Germain 1919" (FF; 2 hodiny)

1944-1945 (letní semestr; 01.04.1945-31.07.1945)

Beyer Hans J.: „Politische Völkerkunde I. (Volkstum, Staat und Führungsschicht in der europäischen Geschichte)" (FF; 2 hodiny)
Beyer Hans J.: „´Panslawismus´ und ´Pangermanismus´" (FF; 1 hodina)
Beyer Hans J.: „Lenins ´Staat und Revolution´" (FF; 2 hodiny)

Text. př. č. 6

Přednášky z oboru „psychologie národů" na filozofické fakultě DKU v Praze 1942-1945[1830]

Školní rok 1942-1943

1942-1943 (letní semestr; 01.04.1943-31.07.1943)

Hippius Rudolf: „Sozialpsychologie, Charakterkunde und Diagnostik" (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Volk, Staat und Kultur als seelische Mächte" (FF; 1 hodina)
Hippius Rudolf: „Übung: Psychologie des Sprechenausdruckes" (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Anleitung selbstständiger wissenschaftlicher Arbeiten" (FF; půl dne)

Školní rok 1943-1944

1943-1944 (zimní semestr; 01.11.1943-29.02.1944)

Hippius Rudolf: „Sozial- und Kulturpsychologie" (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Volk, Stamm und Sippe" (FF; 1 hodina)
Hippius Rudolf: „Übungen zur psychologischen Diagnostik" (FF; 3 hodiny)
Hippius Rudolf: „Sozialpsychologische Arbeitsdiagnostik" (FF; 2 hodiny)

1943-1944 (letní semestr; 01.04.1944-31.07.1944)

Hippius Rudolf: „Einführung in die Psychologie der Gemeinschaftsformen" (FF; 1 hodina)
Hippius Rudolf: „Völkerpsychologie II.: Charakterliche Prägungen der europäischen Ostvölker" (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Übungen zur psychologischen Diagnostik II." (FF; 3 hodiny)
Hippius Rudolf: „Sozialpsychologische Arbeitsdiagnostik" (FF; 2 hodiny)

Školní rok 1944-1945

1944-1945 (zimní semestr; 01.11.1944-28.02.1945)

Hippius Rudolf: „Völkische Wesensart im Spiegel von Ausdruck und Gestalt" (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Die völkischen Kraftfelder Europas und ihre seelische Dynamik" (FF; 1 hodina)
Hippius Rudolf: „Diagnostisches Praktikum I. und II." (FF; 3 hodiny)
Hippius Rudolf: „Sozialpsychologische Arbeitsdiagnostik" (FF; 2 hodiny)

1944-1945 (letní semestr; 01.04.1945-31.07.1945)

[1830] Přehled je sestaven podle údajů obsažených v seznamech přednášejích a přednášek DKU v Praze - *Personal- und Vorlesungsverzeichnissen der Deutschen (Karls-)Universität Prag.* (Prag: Böhmisch-Mährische Druckerei 1939-1945) - v letech 1939-45; údaje jsou řazeny chronologicky, následuje jméno (jména) přednášejících, název přednášky (cvičení) v originálu, fakulta a počet přidělených hodin během jednoho týdne.

Hippius Rudolf: „Sozial- und Kulturpsychologie“ (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Über die wechselseitigen Vorstellungen der europäischen Völker voneinander“ (FF; 1 hodina)
Hippius Rudolf: „Sozialpsychologische Arbeitsdiagnostik“ (FF; 2 hodiny)
Hippius Rudolf: „Diagnostisches Praktikum I. und II.“ (FF; 3 hodiny)

Text. př. č. 7

„Psychonomie: Základy lidské duševnosti“[1831]

[Psychonomie: Die Grundgesetze menschlicher Geistigkeit]

I. EINLEITUNG

1. Die Biologie des Geistigen

(Lothar Stengel- von Rutkowski; Jena)

2. Vermutung und Wissen über den Sitz von Geist und Seele in Geschichte und Gegenwart

(Julius Deussen; Heidelberg)

II. PHYLOGENIE UND ONTOGENIE

1. Die stammesgeschichtliche Entwicklung des menschlichen Gehirn- und Nervensystems und seiner Sinnesorganen

(Gerhard Heberer; Jena)

2. Die einzelmenschliche (embryonale) Entwicklung von Gehirn, Nervensystem und Sinnesorganen

(Rüdiger von Volkmann; Jena)

3. Die Stammesgeschichte des Geistigen

(Friedrich Keiter; Würzburg)

III. ANATOMIE UND PHYSIOLOGIE

1. Lokalisation und Funktion der Zentren des Gehirns

(Oskar Gagel; Wien)

2. Der Feinbau des Gehirns

(Max de Crinis; Berlin)

3. Die gehirnelektrischen Vorgänge

(Hubert Rohracher; Wien)

4. Die gehirnchemischen Vorgänge

(Ernst Klenk; Köln)

5. Die Physiologie der Sinneswahrnehmung und des Denkens

(Emil von Skramlik; Jena)

6. Die Hormone

[1831] A MV Praha, 305-596-3, Lothar Stengel- von Rutkowski, Psychonomie: Die Grundgesetze menschlicher Geistigkeit - Geplante Aufbau des Werkes, 1944-1945.

(Kurt Bethel; Bielefeld)

7. Körperbau und Seelenleben

(Hans Burckhardt; Schleswig)

IV. TIERPSYCHOLOGIE, PSYCHOLOGIE UND PSYCHOPATHOLOGIE

1. Psyche und Leistung der Tiere und deren Beziehungen zur menschlichen Geistigkeit

(Otto Köhler; Königsberg)

2. Der Aufbau des normalen Psychoms (der psychischen Persönlichkeit)

(Gerd Heinz Fischer; Marburg)

3. Die Typen der Psychologie

(Christian Eckle; Posen)

4. Jugend, Wachstum und Reife von Geist und Seele (Jugendpsychologie und Psychologie der Lebensalter)

(Berthold Kihn; Jena)

5. Parallelen in der Pathologie und Erbpathologie der Sinnesorgane und des Nervensystems von Tier und Mensch

(Hans Nachtsheim; Berlin)

6. Störungen und Erkrankungen des Psychoms (Psychopathologie)

a) Störungen und Erkrankungen von Seiten der Erbwelt (endogen)

(Friedrich Panse; Bonn)

b) Störungen und Erkrankungen von Seiten der Umwelt (exogen)

(Friedrich Mauz; Königsberg)

c) Psychopathie und Kriminalität

(Hans Heinze; Brandenburg)

7. Die Beeinflussung der Persönlichkeit auf psychischem Wege (Psychotherapie)

(Ernst Speer; Jena)

V. GENETIK UND SOZIOLOGIE

1. Die Vererbung des Geistigen

(Karl Thums; Prag)

2. Das Genie-Problem

(Gerhard Kloss; Jena)

3. Arbeitspsychologie

(Ludolph Brauer; Wiesbaden)

4. Erziehungspsychologie

(Wilhelm Hartnacke; Dresden)

5. Die Veränderunegn menschlicher Geistigkeit durch unterschiedliche Fortpflanzung, Siebung und Auslese

(Wilhelm Hartnacke; Dresden)

6. Die geistig-seelischen Unterschiede der Rassen

(Walter Scheidt; Hamburg)

7. Massen-, Volks- und Stammespsychologie

(Willy Hellpach; Heidelberg)

VI. ANHANG

1. Die Psychologien der Philosophie

(Helmut Groos; Jena)

2. Die reale Stellung des menschlichen Geistes in der philosophischen Anschauung der Gegenwart

(Eduard Baumgarten; Königsberg)

Institution:

Charles University Prague

Faculty:

Faculty of Science

Institute/ Department:

Institute of Philosophy and History of Science

Tutor:

Prof. RNDr. Stanislav Komárek, Dr.

Candidate/ Author:

Mgr. Michal Šimůnek

Title:

Health, Heredity, Race: The Disciplines of "Hereditary and Racial Hygiene", "Racial Biology" and "Biology of Nation" at the German Charles-University Prague in Academic and Political Context, 1939-1945

Structure & Methodology:

The German occupation of the Czech lands and WWII (1939-1945) brought development of new infrastructure to the region. The infrastructure was supposed to help accomplish the official Nazi doctrines called "protection of hereditary health" and "protection of the race", as it was in Germany since 1933. At the academic level it was supported by new biomedical disciplines such as the *Rassenhygiene* [racial hygiene], or the *Erbbiologie* [hereditary biology] and the *Rassenbiologie* [racial biology] that were developed continuously from the turn of the 19th and 20th century.

In addition to a number of other state and political institutions new university institutes established gradually at three faculties of the *German Charles University* [Deutsche Karls-Universität; hereinafter as the DKU] in Prague between 1939 and 1945 were those of the central and exclusive status. It was the *Institut für Erb- und Rassenhygiene* [Institute for Hereditary and Racial Hygiene] formed at the DKU Faculty of Medicine in 1939, the *Institut für Rassenbiologie* [Institute for Racial Biology] established at the DKU Faculty of (Natural) Science in 1941 and finally the *Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie* [Institute for Social Anthropology and Folk Biology] established at the DKU Faculty of Arts in 1942.

Only after these institutions had commenced their work, hired professional staff and established themselves the axioms of racial hygiene, racial biology and hereditary biology, or more precisely social anthropology and folk biology, regardless of their vagueness, became the basis of targeted expert interventions carried out by academics and professionals of these newly established and state-promoted disciplines at the level of occupation administration, or in the area of official Nazi health, population, social and racial policies.

The objective of this work is to describe and analyze the complex of these new fields of study promoted by the Nazi regime within the context of the occupation policy applied in the Protectorate of Bohemia and Moravia [Protektorat Böhmen und Mähren/ Protektorát Čechy a Morava; hereinafter as the Protectorate] at that time. It does not intend to provide a general analysis or even a synthesis of the German occupation health, racial, population and national policies in the Protectorate, which would be truly desirable; instead it offers a very first overview made after sixty years mapping the endeavors to implement the German variations of hereditary and racial hygiene in the area of biomedical sciences, or their Nazi ideologization and transformation of chosen disciplines into totalitarian science, providing their sources and outlining the consequences. As results from the definition, the study will focus namely on Prague or rather Czech specifics. We believe that this work can be also important for being an indispensable prerequisite for understanding and interpreting the complicated development of eugenics in the Czech lands and Czechoslovakia in the first half of 20th century in their full extent and significance.

Taking into account the objective we defined, a number of analytical levels was chosen requiring above all few years of demanding heuristic preparation and study of period sources as well as other materials deposited in a number of domestic and foreign archives, libraries, collections and documentary resources of other institutions many of which were used for the very first time, namely as regards health administration and policy, as far as is known.

The first level is the approximation of theoretic bases and a brief time chart of the actual ideography of the German racial hygiene movement. As was indicated by many authors the modern eugenics, including its German version, developed continuously from the turn of 19th and 20th century within the context of and in interdependency with other establishing and developing scientific disciplines, i.e. not in an isolated way between 1933 and 1945. For this reason we have been trying to perceive the eugenics mainly as a significant type of period expert knowledge having a certain degree of interdisciplinary character typical of technologically developed and industrialized countries with advanced scientific infrastructure, derived from the complicated relation between basic genetic research and its potential social applications of that time. The application required political control and regulation, in particular in medical and social areas and were supported and promoted mainly by representatives of specific professional academic groups. The analysis of the relations between considerably diversified genetic knowledge (population genetics, medical genetics, hereditary pathology, chromosomal heredity, etc.) and racial-biological constructs, based namely on the

traditional descriptive methodology of physical anthropology of that time, was crucial especially to the situation in Germany, the main concepts being the race (Rasse), or the population (Bevölkerung). To summary the same, there was a distinction between the system race (System-Rasse) on the one hand and the vital race (Vital-Rasse) on the other hand, recognized in eugenic discussions in Germany from the very beginning (Schallmayer, Ploetz). This distinction reflects the differences in promoting and understanding the Mendel's hereditary paradigms of that time. Especially from this point of view it seems to be justified and inspiring not to talk about the development of eugenics like in other countries, but rather about a German "special way" or the Sonderweg (Weindling) that resulted in the murderous science (Müller-Hill) in the totalitarian Nazi political regime when it became an unprecedented political instrument. The connection with politics was a casual necessity in that case not only for the general acceptation of racial hygiene and biology, but mainly for the implementation of Utopian visions of the racial hygienists. In our opinion the historic analysis should also attempt to cover this relation of mutual cooperation / collaboration between racially based (natural) science and political ideology and its highly visible irrational racial myths, especially in a political regime where biomedical sciences were supposed to be fundamentally transferred from the racial point of view to become a new leading science (Leitwissenschaft), or more precisely they were supposed to become the base of a new biologistic world picture (Weltbild). The effort to provide systematic support to this transformation which showed both fragmentation and synthesis tendencies is crucial to the DKU and from a certain moment it was closely related to the formulation and gradual technocratic elaboration of occupation strategies that resulted into the preparation and implementation of measures that were referred to as genocidal after the WW2. Using especially the Nazi "euthanasia" program we try to show the following aspects of the racial hygiene: i) The way it was used a specific ideological instrument of the Nazi occupation policy; ii) How it became an expert basis for formulation of extermination strategies applied within its scope; iii) The way it profited from these strategies, or iv) How contributed eventually to their dramatic development. As we can see neither the inner differentiation according to the research methods (e.g. twins-research), nor application of knowledge from other progressive tendencies were contradictory to this. As far as the other tendencies are concerned then from the biological point of view we should point out especially population genetics, blood type genetics or evolution biology in its protosynthetic and German version from the end of the 1930s and the first half of the 1940s. With respect to close relations among sciences, concretely the biomedical disciplines, radical abstract biomorphic modeling in the Nazi Germany required further experiments with mutual syntheses extending beyond the border of purely biological or medical disciplines (e.g. sociology or psychology).

The second level is the description of practical implementation that had been proposed by the racial hygienists since WWI, which means in particular the approximation of relations between practical hygienic measures in the health system and extermination measures implemented within the special Nazi program called "euthanasia", or other mass extermination projects of the Nazi regime, focusing

namely on the situation in the Czech lands. This level takes into account especially the role of centralized and state-controlled health systems, or their subsystems, as well as a whole number of other issues, such as the relation between a physician and the state, the impact of political and economic measures on doctor's work, the role of a physician as a scientist and educator, the conflict between individual health care and its population aspects, namely as regards preventive medicine, doctor's competence to provide euthanasia to patients in a terminal condition, and last but not least the moral and ethical aspects.

The third level describes the role and contribution of the institutions that were considered crucial for the new racial hygiene infrastructure established by the Nazis. First is a brief outline of the development of the major institutions in Germany itself, as built gradually from 1933 or even earlier in some cases, covering the expansion or transformation of some local German academic places into this framework. The main one is the former DKU in Prague that was supposed to play the key role in promoting new scientific disciplines at all faculties starting from 1939. In many aspects this work is based on the latest research into the history of the university which was started only in the 1990s. A big part is focused on the SS structures (SD, RuSHA-SS, Ahnenerbe etc.) that played an important, although not always clear role in the academic environment of the Protectorate.

Finally the fourth level describes and reconstructs personal and personal-professional relationships from the prosopographic point of view showing not only its own inner order and the establishment of the racial hygiene movement within the national (German) *scientific community*, but also a close connection to the exponents of other professional and political institutions of the Nazi Germany.

The work is divided into four chapters completed with a separate section called *Epilogue* (in addition to the traditional introduction and conclusion).

The chapter called the *Between Science, Ideology and Politics* is focused on general issues and tries to provide a brief outline of the constitution and formation of the German national school of racial hygiene in the context of contemporary biological, neo-Darwinist and social-Darwinist milieu, or more precisely the concepts and hypotheses of human hereditary mechanisms at the beginning of the 20th century. It outlines the parallelism between the origins of racial hygiene in the conditions of Wilhelmian Germany at the end of the 19th century and the Anglo-Saxon (i.e. British and American) eugenics of that time, emphasizing the difference and discrepancies of the programmatics that formed its fundamental specific features from the very beginning, as we believe. We also try to find a relation between the development of the socialist movement and the reformatory endeavors of general practitioners and hygienists of that time, in case of Germany influenced by a strong movement for the *Lebensreform* [life reform] and the *Rassentheorien* [racial theories]. Later in the chapter we focus on the acceptance of German racial hygiene among the academic elite of the post-war Germany, its development as well as systematic support of racial hygiene research work from foreign, especially American resources. We also try to show the importance of contemporary and at that time independent experiment heredity science (genetics) and their mutual, rather ambivalent relation, namely for their

medical application. In relation to the big economic crisis at the turn of 1920s and 1930s, or more precisely the assumption of power by the Nazi Party at the beginning of 1933, we also explore the oversimplified endeavors to solve social problems by biological methods and related attempts to restrict the human nature by obligatory sterilization surgeries (sterilization, castration) that were controlled and performed by the state. This will be followed by an analysis of racial hygiene as an integral part off the totalitarian ideology and the Nazi world picture [Weltanschauung] and world view [Weltbild]. We focus on practical measures of the racial hygiene (i.e. the eugenics) of the Nazi state, including the preparation of forced sterilization combined with racial discriminatory measures, oriented above all on Jewish people, and later transition to targeted and systematic extermination of certain groups of people within the "euthanasia" program. We also investigate the readiness and willingness of a certain part of the German academic elite to participate in the conceptualization of "protection of hereditary health" and "protection of race", or more precisely its institutional preconditions. Last but not least we examine the very beginning of establishment of racial hygiene infrastructure of the Nazi state and resulting conflicts among the individual state and political institutions and elements between 1933 and 1939. However, the focus of this chapter consists in territorial expansion of racial hygiene which has not been given much consideration in relation to the expansive politics of the Nazi state using the example of the *Reichsgau Sudetenland* [Sudetenland], or the Protectorate. Within the context of the Protectorate development, we would also like to emphasize some points of contact between the racial hygienic and biomedical vision on the one hand and the New Europe under the Nazi reign on the other hand over the first three years of the Protectorate.

The second chapter, called *The Strategic Planning,* describes the expansion and the gradual approximation of racial hygiene and social anthropology in its academic version with other prominent disciplines such as the psychology of nations and the science of nations that were promoted in Prague form 1942 within the newly established Foundation of Reinhard Heydrich [Reinhard-Heydrich-Stiftung, hereinafter as the RHS]. The crucial point of this chapter is the cooperation in forming new occupation and assimilation / dissimilation strategies for nations and national groups to the power of the Nazi Germany. Special attention is paid to the biologization of historic concepts, or the completion of racial selective criteria with an allegedly psychological component.

The third chapter, called *The Avant-garde of Race,* deals mainly with relations between the practical measures of exterminating racial hygiene [ausmerzende Rassenhygiene], based on moribund selection of megalomaniac extent preformed within the SS structure or its institutions of racial hygiene, i.e. the Main Race and Settlement Office of the SS [Rassen- und Siedlungshauptamt der SS, hereinafter as the RuSHA-SS] and the Racial Office [Rassenamt]. This chapter also outlines the pursuit of further perfection and medicalization of the selection criteria to be implemented in Prague after 1942.

The fourth chapter, called *The Theory of Race,* summarizes theoretical discourses of the main representatives of the Nazi racial hygiene and racial biology associated in the think-tank of the DKU,

or more precisely the RHS and SS structures; on the time line it covers the last years of the war (1944-45), pursuing to describe mainly the dynamics of these theoretical racial discourses, including the cruel "practical" research, that have been neglected and in Prague continued until the very end of the war, or the preparation of the ideological transformation of racial science and racial hygiene after the war. The question that remains to be answered is the relevance and scope of the transformation, in other words if the transformation concerns only local development, or if we can find a similar process anywhere else in Germany. The complicated part is the transition of racial hygiene and racial biology immediately after the war, or their transformation into other post-war disciplines.

This is also reflected in the final part called *The Epilogue* which tries to cover further professional development of the main representatives of the Prague racial hygienic and biological think-tank.

Curriculum vitae:

P r o f e s s i o n a l C a r e e r:

Jan. 2005 - present: Institute of Contemporary History of the Academy of Sciences of the Czech Republic; Dpt. of History of Science

Dec. 2000 - Dec. 2004: Research Centre for the History of Science and Humanities; Dpt. of History of Science

E d u c a t i o n:

Oct. 2001 - June 2006: Charles University Prague, Philosophy and History of Natural Sciences at the Faculty of Science

Sept. 1995 - Sept. 2001: Charles University Prague, Political Sciences and History at the Faculty of Philosophy; Master Degree

April 2000 - April 2000: Chemnitz University of Technology, Federal Republic of Germany, Social History at Dpt. of Economic and Social History at the College of Philosophy

Sept. 1997 - March 1998: University of Ljubljana, Republic of Slovenia; Political Sciences at the Institute of Defense at the College of Social Sciences

Sept. 1991 - June 1995: State Gymnasium Kutná Hora, Czech Republic

B o r n:

December 26, 1976

Bibliography:

- *Česká eugenika a Velká válka*, in: *Inter arma ... scientia*: První světová válka a věda - Kapitoly z dějin vědy 3, 2002: 53-73.
- „Soziopolitische Bestrebungen der Tschechischen Eugenischen Gesellschaft in den Jahern 1915-1924". In: Anděl, M. (vyd.) a kol.: *Moderne Biologie: Möglichkeiten und Risiken, Hoffnung und Bedrohung*. (Praha 2003): 55-65.
- „Anthropologische Untersuchung der körperlichen Überreste Tycho Brahes im Jahr 1901". In: Christianson, R. - Hadravová, A. - Hadrava, P. - Šolc, M., *Tycho Brahe and Prague: Crossroads of*

European Science. In: *Acta Historica Astronomiae-Proceedings of the International Symposium on the History of Science in the Rudolphine Period Prague, 22 - 25 October 2001*: 156-72.

- *Národní eugenika - eugenický národ*, in: Devátá, M. (ed.), *Semináře a studie Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2002-2003-Práce z dějin vědy 6*: 71-89.

Nejnovější odborná literatura z německé jazykové oblasti k problematice nacistické „eutanázie", in: *Acta Universitatis Carolinae* 41, 2001, č. 1-2: 203-9.

- *Getarnt-verwischt-vergessen: Die Tätigkeit von Em. Univ.-Prof. MUDr. Franz Xaver Lucksch (1872-1952) und Univ.-Prof. Dr. med. Carl Gottlieb Bennholdt-Thomsen (1903-1971) im Kontext der NS-„Euthanasie" auf dem Gebiet des Protektorates Böhmen und Mähren*, in: Bayer, K. (vyd.) - Sparing, F. (vyd.) - Woelk, W. (vyd.), *Universitäten und Hochschulen im Nationalsozialismus und in der frühen Nachkriegszeit*. (Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004): 125-45.
- „Od mezinárodní hygienické výstavy k říšskému městu zdraví: Drážďanské příspěvky k vývoji eugeniky v první polovině 20. století". In: *DVT* 37, 2004, č. 3, s. 159-187.
- *Race-Heredity-Nationality: The Place of Children and Youth in the Nazi Population and Racial Planing in the Protectorate of Bohemia and Moravia 1939-1945*, in: Simonsen, E. (ed.) - Ericsson, K. (ed.), *Children of World War II.: The Hidden Legacy of Enemy*. (Oxford: Berg 2004): 190-211.
- „'Rasa'-'lid'-geny: Obsese německé eugeniky 1900-1939". In: *Vesmír* 83, 2004: 286-7.
- *Ein Neues Fach: Die Erb- und Rassenhygiene an der Medizinischen Fakultät der Deutschen Karls-Universität Prag 1939-1945*, in: Kostlán, A. (ed.), *Věda v českých zemích 1939-1945-Kapitoly z dějin vědy 9*, 2004: 190-316.
- *„Eugeneia": Kontrola lidské dědičnosti mezi utopií a skutečností*, in: Mášová, H. (ed.) - Křížová, E. (ed.) - Svobodný, P. (ed.), *České zdravotnictví: Vize a skutečnost – složité peripetie od plánů k realizaci*. (Praha: Karolinum 2005): 25-55.
- *Vladimír Bergauer a česká eugenika*, in: Černý, K. (ed.) - Svobodný, P. (ed.), *Historia, Medicina, Cultura: Sborník k dějinám medicíny*. (Praha: Karolinum 2006): 205-43.
- *Válka, rasa, geny: Druhá světová válka a nacistická „eutanázie" 1939-1945*, in: Vašek, R. (ed.), *Věda a armáda – věda a válka (1914-2004)*. (Praha: MÚ 2006): 19-37.